

*0: EK
*1: 2011-2012
*2: 37
*3: WordXP
*4: 37ste vergadering
*5: Maandag 9 juli 2012 en dinsdag 10 juli 2012
*6: 18.00 uur
**

Voorzitter: Fred de Graaf

Tegenwoordig zijn 69 leden, te weten:

Barth, Beckers, Beuving, Van Bijsterveld, De Boer, Van Boxtel, Brinkman, Bröcker, Broekers-Knol, Van Dijk, Dupuis, Duthler, Elzinga, Engels, Essers, Ester, Faber-van de Klashorst, Flierman, Franken, Frijters-Klijnen, Ganzevoort, Fred de Graaf, Machiel de Graaf, Thom de Graaf, Marcel de Graaff, De Grave, Hermans, Hoekstra, Holdijk, Ter Horst, Huijbregts-Schiedon, Van Kappen, Klever, Kneppers-Heijnert, Knip, Koffeman, Koole, Kox, Kuiper, De Lange, Van der Linden, Lokin-Sassen, Meurs, Nagel, Noten, Postema, Putters, Quik-Schuijt, Reuten, Van Rey, Reynaers, Ruers, Schaap, Scholten, Schouwenaar, Schrijver, Sent, Slagter-Roukema, Smaling, Sörensen, Van Strien, Strik, Swagerman, Terpstra, Thissen, Vliegthart, Vlietstra, Vos en De Vries,

en de heer Opstelten, minister van Veiligheid en Justitie, de heer Kamp, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, mevrouw Schippers, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, en de heer Weekers, staatssecretaris van Financiën.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Sylvester en Backer, wegens verblijf buitenslands.

Tevens heb ik berichten ontvangen dat enige leden later zullen arriveren.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

*B

!Uitwerking fiscale maatregelen begrotingsakkoord!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van enkele belastingwetten en enige andere wetten (Wet uitwerking fiscale maatregelen Begrotingsakkoord 2013) (33287).

De **voorzitter**: Ik heet de staatssecretaris van Financiën van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Sent** (PvdA): Voorzitter. "Met stoom en kokend water." Geloof het of niet, die uitdrukking was ik in mijn wetenschappelijke carrière nog nooit tegengekomen en hoorde ik voor het eerst in wat een "chambre de réflexion" zou moeten zijn. "Met stoom en kokend water" is zeker van toepassing op het wetsvoorstel dat wij vanavond en morgenvroeg plenair behandelen. Immers, het stond voor het eerst op 26 juni op de agenda van de commissie voor Financiën, met als gevolg dat de Kamer deze heroverwegende taak betreffende het voorliggende wetsvoorstel in minder dan twee weken uit heeft moeten voeren.

Vanavond behandelen wij de Wet uitwerking fiscale maatregelen Begrotingsakkoord 2013. Met achttien maatregelen, die variëren van de renteaftrek op vreemd vermogen tot de kolenbelasting en van de werkbonus tot de frisdrankenbelasting, hangt het pakket als los zand aan elkaar. Het geheel vormt een pakket lastenverzwaringen van maar liefst netto 5,3 mld. in 2013.

Mijn fractie acht de timing van de invoering uiterst ongelukkig. Immers, we leven in tijden van recessie, bestedingsuitval en laag consumentenvertrouwen. Het kabinet verwijst in zijn memorie van antwoord naar het belang van het herstellen van vertrouwen. Het consumentenvertrouwen ligt op het laagste niveau in negen jaar. De sombere stemming onder producenten blijft. En daarmee doet Nederland het slechter dan de landen rondom ons. Dat Nederland slechter scoort dan het gemiddelde in de eurozone, komt onder andere door de zwakke binnenlandse bestedingen als gevolg van dit lage vertrouwen. Het vertrouwen kan pas weer groeien bij perspectief op economische groei en koopkrachtverbetering. Het kabinet onderschrijft deze analyse in de nota naar aanleiding van het verslag: "Het vertrouwen zal inderdaad groeien naarmate er meer geloofwaardig perspectief wordt geboden op economische groei en koopkrachtverbetering." Tegelijkertijd zorgen de maatregelen uit het Begrotingsakkoord 2013 juist voor een daling van de groei en stijging van de werkloosheid, zoals het kabinet bevestigt in de nota naar aanleiding van het verslag: "De lastenverzwaringen hebben op korte termijn een negatief effect op de economische groei en de werkloosheid."

Het zwakke consumentenvertrouwen, de economische stagnatie in ons land en de voorgenomen bezuinigingen van het kabinet hebben duidelijk ook een stempel gedrukt op de Nederlandse woningmarkt in het eerste kwartaal. De onzekerheid bij de consument neemt toe, waardoor hij de beslissing om een ander huis te kopen, uitstelt. Wat de woningmarkt meer dan ooit nodig heeft is een nationaal woonakkoord. In plaats daarvan bevat het voorliggende wetsvoorstel wél het voornemen om het tarief van de overdrachtsbelasting permanent te verlagen, maar baart het mijn fractie zorgen dat de aanpak van de

hypotheekrenteaftrek die wél onderdeel uitmaakt van het Begrotingsakkoord 2013 géén onderdeel uitmaakt van het voorliggende wetsvoorstel.

De structurele verlaging van de overdrachtsbelasting kost maar liefst 1,7 mld. In zijn Macro Economische Verkenning 2012 schrijft het Centraal Planbureau (CPB) onomwonden: "Pogingen om aanpassingen in bijvoorbeeld de huizenprijs en de bouwproductie (zoals die zich de afgelopen periode hebben voorgedaan) te kenteren met (tijdelijke) fiscale maatregelen, leidt wel tot een verdere druk op de begroting en een toename van de totale fiscale subsidie op de woningmarkt." Het CPB is daar allesbehalve een voorstander van, zo blijkt: "Zoals onder andere opgemerkt door het IMF bestaat de grootste fiscale verstoring op de woningmarkt uit de belastingsubsidie via de hypotheekrenteaftrek. Hierdoor is de gemiddelde Nederlandse hypotheekschuld in internationaal opzicht hoog, wat de kwetsbaarheid voor dalingen op de huizenmarkt versterkt." Het kabinet geeft in de memorie van antwoord aan dat de uitwerking van de maatregelen op het terrein van de hypotheekrenteaftrek wordt opgenomen in een wetsvoorstel dat gelijk oploopt met het Belastingplan 2013. Graag vraagt mijn fractie aan de staatssecretaris om die maatregelen onderdeel uit te laten maken van een nationaal woonakkoord.

Voorts vraag ik namens mijn fractie graag aandacht voor de onderbouwing van de Wet uitwerking fiscale maatregelen. Hierbij citeer ik graag de Raad van State betreffende het voorliggende wetsvoorstel: "De Afdeling adviseert zo spoedig mogelijk inzicht te verschaffen in de gevolgen van het pakket van maatregelen als geheel." Op de vraag van mijn fractie naar een cijfermatige onderbouwing van de verwachte macro-economische effecten van het voorliggende wetsvoorstel inclusief uitverdieneffecten, alsmede gedetailleerd inzicht in de gedragsveronderstellingen waarop deze zijn gebaseerd, antwoordt het kabinet in de nota naar aanleiding van het verslag: "De gevraagde effecten zijn ... niet beschikbaar." Wij vragen de staatssecretaris hoe mijn fractie een zorgvuldige afweging kan maken over het voorliggende wetsvoorstel zonder te weten wat de verwachte macro-economische effecten zijn.

In de memorie van antwoord verwijst het kabinet naar onderzoek van Carmen Reinhart en Kenneth Rogoff, waaruit zou blijken dat hoge overheidsschulden gepaard gaan met een lagere groei. Echter, dat geldt volgens Reinhart en Rogoff voor overheidsschulden boven de 80% à 90% van het bruto binnenlands product. De Nederlandse overheidsschuld bedraagt momenteel evenwel ongeveer 70% van het bbp en volgens de Macro Economische Verkenning van het CPB zou die overheidsschuld bij ongewijzigd beleid oplopen naar 76% van het bbp in 2015. Kortom, daarmee zou de overheidsschuld nog steeds onder de grens van Reinhart en Rogoff vallen. Daar komt bij dat de bevindingen van Reinhart en Rogoff allerminst onomstreden zijn, zoals blijkt uit de analyses van bijvoorbeeld Nobelprijswinnaar Paul Krugman.

Wij zijn hier voor een politiek debat en niet voor een wetenschappelijk debat, maar desalniettemin haalt de PvdA-fractie graag kort enkele wetenschappelijke studies aan die de onderbouwing van de Wet uitwerking fiscale maatregelen ondergraven. Zoals men kan lezen in het verslag en de nota naar aanleiding van het verslag, hebben wij hierover reeds een gedachtewisseling gehad, en die zal ik hier niet herhalen. Wel vraag ik de staatssecretaris om een reactie op de wetenschappelijke studies die wij hebben aangehaald en waarop hij niet heeft gereageerd. Ik had hier graag nog een schriftelijke ronde aan gewijd, maar het feit dat het wetsvoorstel "met stoom en kokend water" moest worden behandeld, stond dat niet toe. Dan maar plenair.

Laurence Ball, hoogleraar economie aan Johns Hopkins University en Daniel Leigh en Prakash Loungani, beiden verbonden aan het IMF, schrijven in Finance and Development, uitgegeven door het IMF: "Fiscal contractions raise both short-term and long-term unemployment." Over de effecten van lastenverzwaring versus uitgavenvermindering schrijven zij: "The historical evidence also shows that fiscal consolidations based on spending cuts are less painful than those based on tax hikes." Graag herinner ik eraan dat wij vanavond spreken over een lastenverzwaringspakket van netto 5,3 mld.

Christina en David Romer, beiden hoogleraren economie aan de University of California in Berkeley, concluderen in het toptijdschrift American Economic Review: "Our results indicate that tax changes have very large effects on output."

In reactie op het argument van de hoogleraren Lans Bovenberg en Bas Jacobs, gepubliceerd in Economisch Statistische Berichten, dat de uitverdieneffecten op korte termijn waarschijnlijk groter zijn dan het CPB nu raamt als gevolg van de balansproblemen in de huishoudsector en bij banken en pensioenfondsen, vraagt het kabinet in de nota naar aanleiding van het verslag aandacht voor de interactie tussen schuld niveaus van de overheid en de multipliers. Het kabinet schrijft: "Ook een van de door Bovenberg en Jacobs aangehaalde studies van Auerbach en Gorodnichenko vindt een dergelijk effect (bij schulden rond 100%), ongeacht of een land in een recessie verkeert of niet." Echter, wederom is dat schuldenniveau niet van toepassing op de Nederlandse situatie. Graag een reactie van de staatssecretaris op deze studies en observaties.

Voorts verwijst het kabinet in de verdediging van het voorliggende wetsvoorstel naar het belang van het geruststellen van de financiële markten. Hier citeer ik graag de staatssecretaris, zoals aangekondigd, tijdens het debat over het wetsvoorstel inzake de bankenbelasting vorige week in reactie op een vraag van senator Reuten betreffende de efficiëntie van financiële markten: "Als economen onder elkaar vraag ik de heer Reuten of er op dit moment sprake is van een perfect functionerende markt. Wij zien zeker dat de financiële markten overreageren. Waar een paar

jaar geleden de slinger doorsloeg naar de ene kant, slaat hij nu naar de andere kant door." Als financiële markten zo irrationeel zijn als de staatssecretaris vorige week suggereerde, waarom zou het voorliggende wetsvoorstel die markten dan geruststellen?

Voorts vraagt mijn fractie graag aandacht voor enkele afzonderlijke onderdelen van het voorliggende pakket maatregelen. Graag citeer ik de Raad van State betreffende het voorliggende wetsvoorstel: "De gemeenschappelijke noemer is niet de inhoudelijke samenhang, maar de afspraak in het Lenteakkoord." Het gevolg is dat hetzelfde kabinet dat eerst een aantal belastingmaatregelen afschafte, dit vervolgens in de Wet uitwerking fiscale maatregelen weer terugdraait.

Tijdens de behandeling van het Belastingplan 2012 heeft mijn fractie bezwaar aangetekend tegen het feit dat het kabinet voor 800 mln. aan belastingmaatregelen weggaf door het afschaffen van zeven kleine rijksbelastingen, terwijl ook toen reeds duidelijk was dat de overheidsfinanciën niet houdbaar waren. De PvdA-fractie vraagt hoe de staatssecretaris daar nu op terugkijkt. Graag loop ik met hem langs een aantal maatregelen die in het voorliggende wetsvoorstel worden teruggedraaid.

Een eerste voorbeeld is de verlaging van de btw op podiumkunsten en op beeldende kunstvoorwerpen. In de tweede nota van wijziging Belastingplan 2011 lees ik dat het naar de mening van het kabinet niet meer past om een uitzonderingspositie, zijnde een verlaagd tarief voor podiumkunsten, voor deze sector in stand te houden. Op de vraag waarom het kabinet van mening is veranderd, antwoordt het kabinet in de nota naar aanleiding van het verslag dat de coalitie van de VVD, het CDA, GroenLinks, D66 en de ChristenUnie een op zichzelf staande weging van fiscale faciliteiten heeft gemaakt.

Een tweede voorbeeld is het niet afschaffen van de belasting op leidingwater. In de memorie van toelichting op het Belastingplan 2012 lees ik: "De doelstelling om waterverbruik te verminderen wordt momenteel ook door de Europese Commissie opgepakt. De Europese Commissie is bezig met het opstellen van een richtlijn om het waterverbruik in Europa met 30% te verminderen. Gelet daarop schaft het kabinet de leidingwaterbelasting af." Op de vraag van de PvdA-fractie waarom het kabinet van mening is veranderd, antwoordt het kabinet in de nota naar aanleiding van het verslag: "De uitkomsten van de consultatieronde verminderen de kans op een gezamenlijke Europese aanpak." De PvdA-fractie vraagt of het kabinet dit niet had kunnen voorzien.

Een derde voorbeeld is het niet afschaffen van de belasting op frisdranken en spuitwater. In de memorie van toelichting op het Belastingplan 2012 lees ik: "In de praktijk leidt de afbakening tot veel vragen en discussies ... Dit maakt het toezicht gecompliceerd ... Vandaar het voorstel van het kabinet om de belasting op alcoholvrije dranken af te schaffen." Op de vraag van de PvdA-fractie waarom het kabinet de belasting toch niet wil afschaffen, antwoordt het kabinet in de nota naar

aanleiding van het verslag: "De knelpunten vanuit de uitvoeringspraktijk, genoemd in de memorie van toelichting op het Belastingplan 2012, die de leden van de fractie van de PvdA aanhalen, bestaan nog steeds. De afbakening van de verschillende producten is aanleiding voor veel vragen en discussies. Daarnaast vergt de zogenoemde zelfpersproblematiek bij groente- en vruchtensappen onevenredig veel toezicht. Vanwege de afspraken rond het terugdringen van het begrotingstekort is echter besloten om de afschaffing van de belasting op alcoholvrije dranken uit te stellen." Graag vraagt mijn fractie om een inhoudelijke onderbouwing van de afspraak betreffende het niet afschaffen van de belasting op frisdranken en spuitwater.

In dit kader is het tevens interessant op te merken dat het kabinet de afschaffing van de verpakkingenbelasting, de grondwaterbelasting en de afvalstoffenbelasting juist niet terugdraait. Met betrekking tot de laatste twee schrijft het in de memorie van antwoord: "Herinvoeren van de grondwater- en afvalstoffenbelasting staat haaks op het streven ... naar vereenvoudiging, onder meer door het afschaffen van kleine belastingen." Hoe verhoudt het handhaven van de belasting op alcoholvrije dranken zich tot dit streven?

Een vierde voorbeeld is het stimuleren van groen beleggen. In de memorie van antwoord behorende bij het Belastingplan 2011 lees ik: "In de huidige situatie kan worden gesproken van overstimulering van dergelijke beleggingen, zodat faciliteiten voor groene en andere beleggingen kunnen worden beperkt ... Met het afschaffen van de heffingskortingen brengt het kabinet (deels) de marktwerking terug bij deze vormen van beleggen." Op de vraag waarom het kabinet van mening is veranderd, antwoordt het in de nota naar aanleiding van het verslag wederom dat de coalitie van de VVD, het CDA, GroenLinks, D66 en de ChristenUnie een op zichzelf staande weging van fiscale faciliteiten heeft gemaakt.

Een vijfde en tevens laatste voorbeeld betreft het schrappen van de werkbonus voor 60-plussers. Deze maakte onderdeel uit van het zwaarbevochten pensioenakkoord dat is afgesloten met de sociale partners. In reactie op de zorg van de PvdA-fractie hierover, schrijft het kabinet in de memorie van toelichting: "De problemen ... zijn omvangrijk en acuut, zodat van iedereen en op korte termijn een bijdrage moet worden gevraagd. In dit kader heeft een aantal maatregelen uit het pensioenakkoord geen plaats gekregen in het door de Tweede Kamer geaccordeerde Begrotingsakkoord 2013."

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik hoor mevrouw Sent een aantal maatregelen noemen die het kabinet eerder heeft genomen en die in dit begrotingsakkoord zijn teruggedraaid. Zij constateert dat met de vraag of dat niet vreemd is. Ik ben wel benieuwd wat zij er zelf van vindt. Ik weet natuurlijk wat zij in het verleden daarvan vond. Is zij dan ook blij dat met dit begrotingsakkoord die maatregelen zijn teruggedraaid?

Mevrouw **Sent** (PvdA): Ik kom nog op het punt dat ik hiermee wilde maken, en dat is dat wij het volstrekt van onbetrouwbaar gedrag vinden getuigen als eenzelfde kabinet eerst een aantal maatregelen afschaft en het die vervolgens opnieuw invoert. Mijn mening over de Wet uitwerking fiscale maatregelen Begrotingsakkoord 2013 als geheel zal ik straks geven. Het is te kort door de bocht om die nu even in antwoord op een vraag uiteen te zetten.

Economie is emotie, zoals ik vorige week al heb betoogd tijdens de behandeling van de Wet bankenbelasting, en vertrouwen is een belangrijke economische motor. Afspraken met sociale partners zijn een belangrijke stimulans voor dit vertrouwen. Mag mijn fractie uit de voorstellen van het kabinet concluderen dat het geen belang hecht aan afspraken met sociale partners? Zo nee, waarom niet? Zo ja, waarom heeft het kabinet zich dan geen moeite getroost om tot nieuwe afspraken in het licht van de nieuwe ontwikkelingen te komen? En wat zijn hiervan de koopkrachteffecten en de effecten op de arbeidsmarktparticipatie van ouderen? Of heeft deze staatssecretaris enkel het telraam willen hanteren ten koste van 2,2 miljoen oudere werknemers?

En deze opsomming van vijf maatregelen brengt mij terug bij het belang van het herstel van vertrouwen, waaraan het kabinet in de memorie van antwoord refereert. Hoe kan het kabinet verwachten dat dit vertrouwen herstelt, als hetzelfde kabinet eerst maatregelen invoert om ze vervolgens terug te draaien, vaak zonder inhoudelijke onderbouwing? Graag een reactie van de staatssecretaris op dit belangrijke punt van zorg.

In het kader van een consistente beleidsvisie constateert mijn fractie verder dat het kabinet in de fiscale agenda heeft aangegeven dat een uniform btw-tarief op termijn na te streven is. Hoe verhoudt dit streven zich tot het voorliggende voorstel om het algemene btw-tarief te verhogen terwijl het verlaagde btw-tarief gelijk blijft? In de nota naar aanleiding van het verslag lees ik dat er bewust voor gekozen is om "het lage tarief waartegen de meeste dagelijkse boodschappen worden gekocht intact te laten". Onder het nu verhoogde "luxe" btw-tarief vallen producten als wc-papier, tandpasta, shampoo, luiers, afwasmiddel en hondenbrokken. Zijn dat volgens de staatssecretaris dan geen dagelijkse boodschappen?

Voorts lees ik in de nota naar aanleiding van het verslag: "Bij een verhoging van de btw in combinatie met aanwending van de opbrengst voor een verlaging van de inkomsten- en loonbelasting, domineren op langere termijn de positieve effecten op de werkgelegenheid." Graag vraag ik aandacht voor het argument van hoogleraar economie Bas Jacobs dat de prikkels om arbeid aan te bieden alleen worden bepaald door hoeveel goederen met een uur werk gekocht kunnen worden. In zijn woorden: "Verhoging van de btw en terugsluis via een evenredige verlaging van de IB geeft daarom geen arbeidsmarktwinst." Graag een reactie van de staatssecretaris op deze analyse.

Hierbij doet zich verder het probleem voor dat mensen die nagenoeg uitsluitend van hun AOW

moeten rondkomen op dit moment geen of nauwelijks inkomstenbelasting betalen. Zij kunnen langs deze weg dus geen compensatie ontvangen voor de stijging van de kosten van levensonderhoud. Onderschrijft de staatssecretaris deze constatering? Zo nee, waarom niet? Zo ja, welke consequenties verbindt hij daaraan?

Het kabinet is selectief in het terugdraaien van maatregelen. Zo is het voornemens van de drie soorten fiscaal gefaciliteerde beleggingen alleen groen beleggen alsnog te handhaven. Mijn fractie is hier een voorstander van. Laat daar geen misverstand over bestaan. Dat zal GroenLinks deugd doen.

De heer **Van Boxtel** (D66): D66 ook.

Mevrouw **Sent** (PvdA): O, en D66 ook. Het verrast ons evenwel dat GroenLinks, D66 en de ChristenUnie dit momentum niet hebben gebruikt om de fiscale faciliteiten voor sociaal-ethische beleggingen te handhaven. Een belangrijk argument bij de afschaffing van fiscale bevoordeling van sociaal-ethisch beleggen was vereenvoudiging van het fiscale stelsel. Maar juist omdat de fiscale bevoordeling van groen beleggen wel van kracht blijft, wordt het fiscale stelsel op dit punt niet vereenvoudigd en ontstaat bij mijn fractie de vraag of dit argument nog wel relevant is.

Het kabinet schrijft in de memorie van antwoord betreffende sociaal-ethisch beleggen: "Zoals gezegd is de omvang van deze aparte categorieën van beleggingen zo gering dat het onevenredig is om binnen de fiscaliteit daarvoor bijzondere faciliteiten in stand te houden." Maar is juist de beperkte begrotingsbijdrage vanuit de overheid niet een krachtig argument om de regeling in stand te houden? Daar komt bij dat ontwikkelingshulp onder druk staat. Maatschappelijk is er zorg over de effectiviteit en omvang van ontwikkelingssamenwerking. Echter, sociaal-ethische beleggingen in microfinanciering zijn een krachtig en bewezen effectief instrument om kansarmen in ontwikkelingslanden een humaner bestaan te laten opbouwen. In begrotingstermen is de bijdrage aan een sociaal-ethische regeling zeer beperkt, terwijl het een noodzakelijke stimulering biedt aan investeerders om te beleggen in dit maatschappelijke doel. Graag vraagt mijn fractie de staatssecretaris dan ook om te overwegen de fiscale faciliteiten voor sociaal-ethische beleggingen te handhaven.

Ten slotte nog enkele opmerkingen over de redelijkheid, billijkheid en uitvoerbaarheid alsmede het overgangsrecht van het voorliggende wetsvoorstel. De werkgeversheffing voor hoog loon is naar de mening van mijn fractie onredelijk en onbillijk. Dat verrast de staatssecretaris wellicht, want hij weet dat de PvdA van mening is dat het eerlijker moet. Immers, in het Begrotingsakkoord 2013 is ervoor gekozen werkgevers van mensen met een hoger inkomen in het jaar 2013 te laten bijdragen aan de oplossing van de begrotingsproblematiek. Echter, mijn fractie hecht ook aan redelijkheid en billijkheid, en die komen door de vormgeving van de werkgeversheffing voor

hoog loon in het gedrang. Immers, voor de belastingheffing in het jaar 2013 wordt aangesloten op het loon over het jaar 2012 om in het kader van het Begrotingsakkoord 2013 al in het jaar 2013 de pseudo-eindheffing te kunnen effectueren. Daarmee wordt in feite met terugwerkende kracht een wijziging van het belastingstelsel doorgevoerd. Mijn fractie acht dat redelijk noch billijk. Deelt de staatssecretaris deze mening? Zo nee, waarom niet? Zo ja, welke consequenties verbindt hij hieraan?

Met betrekking tot de uitvoerbaarheid, merk ik namens mijn fractie op dat het kabinet inspanningen doet om excessieve financiering met vreemd vermogen op kosten van de schatkist aan te pakken. Tegelijkertijd vernemen wij dat er allerlei uitzonderingen geformuleerd zijn. Deelt de staatssecretaris de zorg van de PvdA-fractie dat dit de uitvoerbaarheid van het voorliggende wetsvoorstel niet ten goede komt? Daarnaast acht mijn fractie het uiterst ongelukkig is dat de tekst nog niet bekend is van de Algemene Maatregel van Bestuur betreffende het bepalen van een verkoopprijs bij een reorganisatie of het deel uitmaken van een fiscale eenheid. Het feit dat die AMvB er niet is, maakt het beoordelen van de reikwijdte van de voorgestelde bepaling in concrete gevallen zeer moeilijk. Deelt de staatssecretaris deze zorg? Zo nee, waarom niet? Zo ja, welke consequenties verbindt hij daaraan?

Vanwege het maatschappelijke belang dat gemoeid is met de bouw van onroerende zaken is bij de btw-verhoging, net als in het verleden, overgangsrecht opgenomen voor de levering van onroerende zaken waarbij de vergoeding in termijnen vervalt. Tegelijkertijd is er geen speciale overgangsregeling voor roerende zaken. Dat heeft tot gevolg dat het moment van de levering of de dienst bepalend is voor het van toepassing zijnde tarief; dus ook als vooruitbetaald is. Veel bedrijven echter, hebben "doorlopende diensten" zoals servicecontracten/abonnementen die voor een jaar worden afgesproken. De nota's voor deze diensten worden vooraf gestuurd. Het voorliggende wetsvoorstel noodzaakt tot na-facturering met extra administratieve lasten voor leveranciers en klanten. Bij zakelijke dienstverlening levert dit evenwel geen extra inkomsten op voor de schatkist. Graag vragen wij de staatssecretaris dan ook of hij bereid is om vrijstelling van de btw-verhoging te verlenen voor de periode 1 oktober 2012 tot en met het einde van het jaarcontract voor jaarcontracten voor zakelijke dienstverlening die vóór de datum van het Kunduzakkoord zijn ingegaan.

Het kabinet wil nog voor het reces "met stoom en kokend water" een groot aantal lastenverzwaringen uit het Kunduzakkoord door het parlement jagen, terwijl de meest omstreden maatregelen er juist buiten worden gelaten. Een integrale afweging van het fiscale beleid wordt zo onmogelijk gemaakt.

Mijn fractie wacht de antwoorden van de staatssecretaris dan ook met veel belangstelling af.

*N

De heer **Essers** (CDA): Mijnheer de voorzitter. Namens de CDA-fractie dank ik de staatssecretaris en zijn ambtenaren voor de heldere beantwoording van onze schriftelijke vragen. Omdat wij voorstanders zijn van stabiele en gezonde overheidsfinanciën, zijn wij zeer ingenomen met het door vijf partijen onder leiding van de minister van Financiën gesloten Begrotingsakkoord 2013, ook wel treffend het Lenteakkoord genoemd. Soms blijkt de politiek wel degelijk in staat om wonderen te verrichten.

Deze vreugde laat onverlet dat waarschijnlijk mede door de tijdsdruk waaronder dit akkoord tot stand is gekomen, niet alle onderdelen ervan perfect zijn. Zo hebben wij in het voorlopig verslag al vraagtekens geplaatst bij de afschaffing van de onbelaste reiskostenvergoeding voor forenzen. In een tijd waarin het van belang is om de belastingdruk op arbeid te verlagen, is dit geen gelukkige maatregel. Zoals blijkt uit de memorie van antwoord zitten er ook veel uitvoeringstechnische complicaties aan vast. Ook de gemaakte afspraken over het eigenwoningdossier moeten nog nader worden uitgewerkt. Er is, aldus de memorie van antwoord, ook hier nog een wereld aan uit te werken details. Het kabinet heeft dan ook terecht besloten om voor deze twee onderwerpen meer tijd uit te trekken. Het nu voorliggende pakket bevat niettemin nog behoorlijk veel maatregelen die de nodige discussiestof opleveren. In mijn bijdrage zal ik nader ingaan op de koppeling van uiteenlopende maatregelen in een-en-hetzelfde wetsvoorstel: de btw-verhoging, de structurele verlaging van de overdrachtsbelasting voor woningen, de afschaffing van de kolenbelasting voor elektriciteitsopwekking, de aanpassing van de aftrek deelnemingsrente en de aanpassing van de btw-vrijstelling voor medische diensten.

Om te beginnen de inhoudelijke samenhang van het wetsvoorstel. Het eerste belastingplan dat ik in deze Kamer heb mogen behandelen, was het Belastingplan 2004. Tot mijn verbazing maakte de aanpassing van de vennootschapsbelasting naar aanleiding van het Bosalarrest van het Europese Hof van Justitie deel uit van dat belastingplan. Voor mij is dit altijd een schrikbeeld gebleven van de ongewenste koppeling van verschillende ongelijksoortige onderdelen in één wetsvoorstel. Nu zien we dat de aanpassing van de aftrek deelnemingsrente evenmin is opgenomen in een afzonderlijk wetsvoorstel. In de memorie van antwoord toetst het kabinet de drie criteria uit de Notitie Verzamelwetgeving op basis waarvan een inhoudelijke verzamelwet is toegestaan. Die criteria zijn als volgt: de verschillende onderdelen moeten samenhang hebben; ze dienen niet van een zodanige omvang en complexiteit te zijn dat zij een afzonderlijk wetsvoorstel rechtvaardigen; op voorhand mag niet de verwachting bestaan dat een van de onderdelen dermate politiek omstreden is dat een goede parlementaire behandeling van andere onderdelen in het geding komt.

Terecht wijst de Raad van State op de complexiteit van de aanpassingen van de aftrek van de deelnemingsrente, op grond waarvan een afzonderlijk wetsvoorstel te rechtvaardigen zou zijn

geweest. In zijn memorie van antwoord wijst het kabinet dit argument echter van de hand met de toch wat curieuze redenering dat belanghebbenden zich door de lange historie van deze maatregel hebben kunnen voorbereiden op deze wetgeving. Bovendien betreft de maatregel een beperkte groep van grote ondernemingen met deelnemingen, veel schulden en weinig eigen vermogen, aldus het kabinet. Deze redenering kan ons niet overtuigen. Zelfs doorgewinterde fiscalisten hebben moeite met het doorgronden van deze maatregel. Wie zijn de "belanghebbenden" die de regering bedoelt, die zich hebben kunnen voorbereiden op deze wetgeving? In ieder geval toch niet de leden van de Tweede Kamer en Eerste Kamer die deze wetgeving moeten beoordelen. En ook niet de bedrijven die hiermee te maken hebben, want zij zijn volledig overgeleverd aan hun fiscale adviseurs. Ook begrijpen wij in dit verband de opmerking niet dat het maar om een beperkt aantal ondernemingen gaat. Ik zal later in mijn betoog ingaan op de mogelijk grote uitstralingseffecten van deze wetgeving op de fiscale concurrentiepositie van Nederland. Er is maar één echte reden die ik kan bedenken waarom dit onderdeel niet in een afzonderlijk wetsvoorstel is opgenomen: het kabinet was bang dat de dekking van bepaalde maatregelen uit het Lenteakkoord die de schatkist geld kosten, zoals de permanente verlaging van de overdrachtsbelasting voor woningen, in gevaar zou kunnen komen. Wellicht zou dat mogelijk zijn omdat de behandeling ervan door de complexiteit van het Bosalonderwerp op de lange baan zou kunnen worden geschoven. Ook dit vindt de CDA-fractie geen valide argument. Onderdeel van het Lenteakkoord is immers dat snel aan de buitenwereld de duidelijkheid zal worden verschaft dat de gemaakte afspraken ook daadwerkelijk zullen worden geëffectueerd.

Ons voornaamste bezwaar is dat het opnemen van dit onderdeel in het Lenteakkoord, samen met andere ongelijksoortige maatregelen, de Eerste Kamer belemmert in het optimaal uitvoeren van haar grondwettelijke taak. Gelet op het ontbreken van het recht van amendement, wordt de Eerste Kamer met dit pakket weer eens voor het blok gezet; take it or leave it. Het opnemen in een verzamelwet van verschillende onderdelen kan ik me voorstellen voor niet-principiële tariefswijzigingen, maar niet voor een principiële wijziging in de renteaftrek als de onderhavige, die belangrijke gevolgen kan hebben voor de Nederlandse fiscale concurrentiepositie. Deze Kamer dient daarover separaat te kunnen beslissen. Graag een reactie van de staatssecretaris op dit punt.

Voorzitter. Dan nu de btw-verhoging van 19% naar 21%. Wat dat betreft maken wij ons zorgen over de grenseffecten, zeker in de relatie met Duitsland, waar een algemeen tarief van 19% geldt. Het argument in de memorie van toelichting dat het tariefsverschil met Duitsland in het verleden nog groter was, zegt niets over de te verwachten effecten van de thans voorgestelde btw-verhoging. In tijden van krapte zijn consumenten in de grensstreek immers sneller geneigd van het tariefsverschil gebruik te maken dan in tijden van

economische hoogconjunctuur. Hoe kijkt de staatssecretaris hiertegen aan?

Een andere vraag in dit verband ziet op de doorlopende diensten -- mevrouw Sent wees er ook al op -- die veel bedrijven aanbieden, zoals servicecontracten en abonnementen die voor een jaar worden afgesproken. De nota's worden in dergelijke gevallen verstuurd, bijvoorbeeld in december 2011 voor een contract dat loopt van 1 januari 2012 tot en met 31 december 2012. Als gevolg van de btw-verhoging dreigt er een nafactureringsplicht te komen voor de periode van 1 oktober tot en met 31 december van dit jaar. Waarschijnlijk staan de btw-opbrengsten daarvan niet in verhouding tot de extra administratieve lasten voor leveranciers en klanten. Dit geldt te meer indien er sprake is van "business to business"-diensten. Graag krijgen wij dan ook een reactie van de regering op het voorstel van de Koninklijke Metaalunie om een vrijstelling te verlenen van de btw-verhoging voor de periode 1 oktober 2012 tot en met het einde van het jaarcontract voor jaarcontracten die voor de datum van het Lenteakkoord zijn aangegaan.

Wij juichen het toe dat per 1 juli van dit jaar het verlaagd btw-tarief voor podiumkunsten en kunstvoorwerpen weer van toepassing is. Dit stimuleert het cultureel ondernemerschap. Ook juichen wij het structureel maken van de verlaging van de overdrachtsbelasting voor woningen toe. Ook het handhaven van het 19%-tarief op termijnen tot 1 oktober 2013 voor overeenkomsten van voor 28 april 2012 voor de levering van een nieuwbouwwoning na 30 september 2012 vinden wij een goede maatregel. Dit zal echter niet voldoende zijn om de woningmarkt uit het slop te halen. Welke andere maatregelen gaat de regering dit jaar nog nemen om hieraan invulling te geven?

De leden van de CDA-fractie begrijpen de overwegingen van het kabinet om de vrijstelling van de kolenbelasting voor elektriciteitsopwekking af te schaffen. Toch maken zij zich nog steeds zorgen over de Europeesrechtelijke houdbaarheid van deze afschaffing. In de memorie van antwoord gaat de staatssecretaris niet rechtstreeks in op onze vraag of de maatregel wordt ingevoerd op grond van milieubeleidsoverwegingen. Wel geeft hij onomwonden toe dat de maatregel is bedoeld om de overheidsfinanciën op orde te brengen. Hoe schat de staatssecretaris het gevaar in dat daarmee strijd ontstaat met de energiebelastingrichtlijn?

Verder vragen wij de staatssecretaris om uit te leggen waarom de afschaffing van de vrijstelling niet op gespannen voet staat met het verbod op fiscale discriminatie. Nederland voert immers een belasting in op een product, kolen, dat wordt geïmporteerd uit andere landen, terwijl er geen belasting wordt geheven op een product dat voor de productie van elektriciteit met kolen concurreert, namelijk gas. Het betoog van de staatssecretaris dat er sprake is van gelijksoortige producten lijkt hieraan niets af te doen, want artikel 110 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie geldt ook voor producten die met elkaar concurreren.

Verder verzoeken wij de staatssecretaris in te gaan op het aspect van de verboden staatssteun. Energieproducenten met relatief weinig kolencentrales krijgen immers een selectief voordeel. De staatssecretaris lijkt in de memorie van antwoord een vergelijking te trekken tussen energieproducenten en industriële bedrijven, maar gaat in dit betoog niet in op het voordeel voor bepaalde energieproducenten. Graag vernemen wij de visie van de staatssecretaris hierop.

De heer **Van Boxtel** (D66): Voorzitter. Ik kan het niet laten om bij dit punt ook aan de heer Essers te vragen wat hij er zelf van vindt. Nog los van het antwoord van de regering ben ik benieuwd naar een antwoord op de vraag of de heer Essers mijn mening deelt dat er een wending moet worden gemaakt naar meer duurzame energie.

De heer **Essers** (CDA): Ik begon met de opmerking dat wij de overwegingen van het kabinet delen om de kolenbelastingvrijstelling af te schaffen. Daar kunnen wij ons iets bij voorstellen, maar dat laat natuurlijk onverlet dat wij ook Europese verplichtingen zijn aangegaan. Het feit dat ik mijn vragen hierover nu voor de tweede maal stel, laat wel zien dat ik mij hierover echt zorgen maak. Wij kunnen wel doen alsof er niets aan de hand is, maar wij komen natuurlijk van een koude kermis thuis als wij straks met een procedure worden geconfronteerd en wij die ook nog eens verliezen. Wij kunnen met andere woorden beter nu al goede argumenten bedenken voor deze maatregel.

Dan de aanpassing van de aftrek deelnemingrente, die ook in het voorgaande aan de orde is geweest. In de memorie van antwoord wordt gesteld dat deze maatregel het vestigingsklimaat zoveel mogelijk ontziet. Een groot probleem is echter dat in de afgelopen jaren de toch al uitermate complexe regeling van de renteaftrek in de vennootschapsbelasting bij herhaling is gewijzigd. Dat kan betekenen dat buitenlandse investeerders kopschuw worden gemaakt. Deze hechten immers zeer aan een stabiele situatie op het terrein van de vennootschapsbelasting voordat zij besluiten om een langdurige relatie met Nederland aan te gaan. Het keer op keer wijzigen van de wettelijke bepalingen draagt niet bij aan het imago van een betrouwbare overheid. Wij achten het dan ook van groot belang dat er nu echt rust komt op dit front, met dien verstande dat naar onze mening één wijziging wel spoedig moet worden aangebracht. Dat is het laten vervallen van de debt-equity-regeling van artikel 10d. Kan de staatssecretaris inmiddels bevestigen dat artikel 10d zal worden geschrapt? Is het benodigde bedrag van 30 mln. al gevonden? Overigens moet ik de staatssecretaris een welgemeend compliment maken voor de tijdens de behandeling in de Tweede Kamer ingediende nota's van wijziging, met name op het terrein van de rentesaldering en de eerbiedigende werking. Die hebben echt geleid tot een verbetering van het wetsvoorstel.

Bedacht moet worden dat er, vanwege het feit dat de voorgestelde regeling niet uitgaat van

het historisch verband tussen acquisitie en financiering, maar een rekenregel introduceert met complexe uitzonderingen, onverwachte disproportionele gevolgen voor belanghebbenden kunnen ontstaan. Aan de ene kant kan deze regeling derhalve te rigide uitpakken, maar aan de andere kant bekruipt ons het gevoel dat zij ook weer te veel ruimte aan belanghebbenden en hun belastingadviseurs biedt. Ik doel op de passage in de memorie van antwoord waarin de staatssecretaris op een vraag van VVD en D66 antwoordt dat een uitbreiding van het belang door een belastingplichtige in een bestaande dochter, ongeacht of deze dochter voor de uitbreiding wel of niet een verbonden lichaam was, kan worden aangemerkt als een uitbreiding van de operationele activiteiten van de groep.

Een andere vraag die bevestigend wordt beantwoord, is of er sprake is van een verband in de zin van artikel 13, lid 5, als er "ter zake van een uitbreiding van de operationele activiteiten van verbonden lichaam A, door de belastingplichtige een kapitaalstorting wordt gedaan in verbonden lichaam B, gevestigd in land Y, en verbonden lichaam B vervolgens een lening verstrekt ter financiering van de uitbreiding van operationele activiteiten van verbonden lichaam A, gevestigd in het land X, aan verbonden lichaam A". Kunt u het nog volgen, mijnheer de voorzitter?

De **voorzitter**: Jawel!

**

De heer **Essers** (CDA): Ik heb veel bewondering voor u.

Mijn vraag is: dreigen de tax-planningsmogelijkheden die hieruit mogelijk voortvloeien, niet weer tot een nieuw Bosalगत te leiden? Lopen we daarmee niet het risico dat we over een jaar weer met een wettelijke herziening van de renteaftrek worden geconfronteerd? Kan de staatssecretaris daarom nog eens precies, bij voorkeur schriftelijk, want het is toch moeilijke materie, in heldere bewoordingen aangeven onder welke voorwaarden in deze beide gevallen de renteaftrek in Nederland zal worden toegestaan?

De staatssecretaris geeft in de memorie van antwoord aan dat afhankelijk van de feiten en omstandigheden ook een Nederlandse tussenhoudster van een buitenlands concern een hoofdkantoorfunctie kan vervullen. Zou de staatssecretaris kunnen aangeven onder welke omstandigheden een Nederlandse tussenhoudster van een internationale groep met het hoofdkantoor in het buitenland ten aanzien van een met vreemd vermogen gefinancierde overname zo'n hoofdkantoorfunctie kan vervullen en onder welke omstandigheden niet? Een andere vraag is of het feit dat het hoofdkantoor van de groep in het buitenland is gevestigd, niet verhindert dat er sprake kan zijn van een beslissende rol van de belastingplichtige bij de overname of na de overname, bijvoorbeeld in de vorm van het bepalen van de strategie en het beleid van de groep of het groepsonderdeel dat is verworven of waartoe de verworven deelneming gaat behoren. Welke vorm

van governance is in Nederland vereist om te voldoen aan de voorwaarde van het zesde lid, onderdeel c?

In de passage over de eerbiedigende werking in de memorie van antwoord schrijft de staatssecretaris dat de vraag of er bijvoorbeeld sprake is van een dubbele renteaftrek of een fiscaal geïndiceerde financieringstructuur moet worden beantwoord aan de hand van de feiten en omstandigheden in het boekjaar waarover aangifte wordt gedaan. In dit verband is de vraag gerezen of dit betekent dat de potentieel besmette financiering in 2013 nog aanwezig moet zijn, wil er sprake zijn van het niet mogen meenemen van een kwalificerende uitbreidingsinvestering van voor 2013.

Wat is precies de reden waarom de substance-eisen van artikel 8c, lid 2, van de Wet op de vennootschapsbelasting niet automatisch kwalificeren voor de voorwaarden voor actieve financieringsactiviteiten als bedoeld in artikel 13I, negende lid? Leidt dit niet tot een onnodige aantasting van de Nederlandse fiscale concurrentiepositie ten opzichte van een land als bijvoorbeeld Luxemburg, dat ook geen bronbelasting op rente en royalty's kent? Waarom hebben wij niet eenzelfde soort substance-eisen?

Ook ik vind het een gemis dat de tekst van de AMvB nog niet bekend is. Daarin zal onder meer een regeling voor reorganisaties en joint ventures worden opgenomen. Het feit dat die AMvB er nog niet is, maakt het beoordelen van de reikwijdte van de voorgestelde bepaling in concrete gevallen zeer moeilijk. Wanneer kunnen wij die AMvB tegemoet zien? Wij vragen de staatssecretaris ook om in deze AMvB zo veel mogelijk de tot dusverre onbekende term "operationele activiteiten" te concretiseren. Niemand zit te wachten op ellenlange procedures en onderhandelingen met de fiscus. Op deze manier voorkomen we onnodige onduidelijkheden en procedures na implementatie van de wetswijziging. Gaarne helderheid op deze open normen in de AMvB.

Tot slot vragen wij de staatssecretaris om te bevestigen dat de btw-vrijstelling voor medische diensten niet alleen zal worden gehandhaafd voor de in artikel 3 van de Wet BIG geregistreerde beroepsbeoefenaren, maar ook voor de in artikel 34 van die wet bedoelde beroepen, waarop het stelsel van opleidingstitelbescherming van toepassing is. Onder laatstbedoelde categorie vallen bijvoorbeeld ergotherapeuten, logopedisten, diëtisten, mondhygiënisten en huidtherapeuten.

Wij kijken met belangstelling uit naar de beantwoording door de staatssecretaris.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Ik had gehoopt dat de heer Essers hier nog op terug zou komen, dan had ik direct daarop kunnen inhaken, want het is een onderwerp dat hij eerder in zijn betoog heeft aangehaald. Hij heeft zich enthousiast uitgelaten over de verlaging van de btw op podiumkunsten en beeldende kunstvoorwerpen, omdat daardoor de culturele sector gestimuleerd wordt. Hoe staat hij tegenover de constatering dat de heffingskorting op groen beleggen wel wordt gehandhaafd, terwijl de

heffingskorting op cultureel en sociaal-ethisch beleggen niet wordt gehandhaafd?

De heer **Essers** (CDA): We hebben daar in het voorlopige verslag vragen over gesteld. We hebben het kabinet gevraagd om zeker op het terrein van de culturele beleggingen tot een heroverweging te komen, want ook dat stimuleert natuurlijk het particuliere culturele ondernemerschap. Ik zie aan de beantwoording van het kabinet dat je niet alles kunt hebben. Men heeft een afweging gemaakt en geconcludeerd dat er van deze regeling erg weinig gebruik wordt gemaakt, terwijl de regeling de administratieve complexiteit toch verhoogt. Daar heb ik me bij neergelegd.

*N

De heer **Ester** (ChristenUnie): Voorzitter. Ons land staat er financieel en economisch bepaald niet goed voor. Sinds de tweede helft van 2011 bevindt Nederland zich in een recessie. De economische vooruitzichten zijn weinig rooskleurig. Het CBS meldde vorige maand weliswaar dat Nederland uit de recessie zou zijn, maar we hebben echt meer kwartaalpeilingen nodig om deze conclusie te staven. Ten opzichte van vorig jaar is onze economie verder gekrompen. In vergelijking met het eerste kwartaal is de economie wat minder teruggelopen dan voorspeld, hetgeen in belangrijke mate te danken is aan, ironisch genoeg, hogere overheidsuitgaven dan geraamd.

De crisis houdt Nederland in haar greep. De werkloosheid is boven de 6% gekomen. 100.000 jongeren zijn zonder baan en het CPB voorziet meer dan 550.000 werklozen volgend jaar. De dekkingsgraad van pensioenfondsen blijft zorgen baren. De hypotheekschuld in Nederland is zeer hoog, ook internationaal gezien, en nam als percentage van het nationaal inkomen toe van 43 in 1995 tot maar liefst 105 in 2011. Een op de zes woningbezitters heeft een negatieve overwaarde. Dat wil zeggen dat de hypotheekschuld hoger is dan de WOZ-waarde. Het consumentenvertrouwen ontworstelt zich niet aan het dieptepunt. De uitgaven aan zorg en pensioenen zijn de laatste jaren harder gestegen dan voorzien. De zorguitgaven stijgen tussen 2000 en 2015 reëel met 4% per jaar.

Ook de zorgsector ontkomt niet aan bezuinigingen. Zonder maatregelen zullen de zorguitgaven in harde euro's met 15 mld. stijgen in de periode tussen 2011 en 2015, ofwel van 60 mld. naar 75 mld. Ook hier zijn moeilijke keuzes te maken. Het gaat om een sector die iedere Nederlander raakt.

Ook de AOW-uitgaven zullen in de komende jaren gestaag toenemen, gezien de uittreding van de getalsmatig omvangrijke babyboomgeneratie. Zonder corrigerend ingrijpen dreigden wij eerder dit jaar de 3%-norm voor het EMU-saldo niet te halen. De EMU-schuld zou oplopen tot 75% van het bbp in 2014 en zal daarna nog toenemen. Die Europese schulden crisis -- wij spreken er hier veel over -- houdt markten en overheden in de klem, ook in Nederland. Via effecten op de economische groei,

maar ook als gevolg van garantiestellingen en steunmaatregelen in het kader van het noodfonds. De Algemene Rekenkamer hield ons nog vorige maand op pijnlijke wijze voor dat de risico's voor de overheidsfinanciën in de afgelopen jaren substantieel zijn toegenomen. De overheidsgaranties belopen nu een bedrag van ongeveer 465 mld. ofwel een verdubbeling sinds het uitbreken van de kredietcrisis in 2008.

Wij betalen de rekening voor een te laat en te weinig ingrijpend hervormingsbeleid. Ondanks het feit dat alle seinen op rood stonden, hebben wij nagelaten de arbeidsmarkt, de woningmarkt en de zorg drastisch te hervormen. Ook de OECD houdt ons in de Economic Survey van Nederland die vorige maand werd gepubliceerd een duidelijke spiegel voor. Zonder hervormingen raakt Nederland niet uit de crisis.

Dat was de financieel-economische context van het Begrotingsakkoord 2013 dat wij vandaag en morgen met elkaar in dit huis bespreken, althans, wat de fiscale implicaties betreft. Het behoeft weinig betoog dat dit akkoord op tamelijk unieke wijze tot stand is gekomen. Het stemt mijn fractie tot tevredenheid dat de ChristenUnie hierin een belangrijke rol heeft mogen spelen. Het feit dat D66, GroenLinks en de ChristenUnie als oppositiepartijen, later gevolgd door de VVD en het CDA, de handen ineen sloegen om samen een begrotingsakkoord te smeden, illustreert dat als het erop aankomt partijen over hun eigen schaduw heen kunnen springen. Het laat zien dat samenwerking ook in de huidige Nederlandse politieke cultuur mogelijk blijft. Dat geeft hoop voor de toekomst. De vitaliteit van de Nederlandse politieke verhoudingen is niet ten einde. Op deze manier werd ook een Brusselse blamage voorkomen. Er ging een zucht van verlichting door het land en mensen zagen dat politiek weer iets vermocht, dat de politiek weer regie durfde te nemen, dat barre tijden ook partijen bijeenbrengen. Je merkte het ook in je omgeving. Politiek deed er weer toe.

Met het Lenteakkoord 2013 ligt er een klassiek Nederlands compromis op tafel. Mijn fractie kan er in generieke zin mee uit de voeten. Zeker, het akkoord vertoont onvermijdelijke sporen van snelheid, met alle risico's van dien. Niets weerhoudt ons om die risico's ook vandaag en morgen in kaart te brengen. Ook mijn fractie zal daaraan bijdragen. Wij zullen op een aantal pijnlijke punten wijzen, maar wij doen dat vanuit de instelling om Nederland gezamenlijk uit het slop te trekken. Wij moeten het overheidstekort terugdringen. Dat zijn wij aan volgende generaties verplicht.

Het doet ons deugd dat met het akkoord de 3%-norm wordt gehaald, zij het met de hakken over de sloop. Mijn fractie houdt zich verre van cijferfetisjisme maar ziet het toch als een lichtpunt. Er gaat in ieder geval een positief signaal en politieke daadkracht van uit.

De eerste vraag die mijn fractie aan de staatssecretaris wil stellen, is die naar de samenhang der dingen. Het akkoord 2013 haalt veel overhoop, variërend van een btw-verhoging

van 2%, de nullijn voor de collectieve sector, het niet laten doorgaan van de werkbonus, aanpassing van alcohol- en tabakaccijnzen tot maatregelen rond vergroening van ons fiscale systeem, om maar een paar voornemens te nemen. Loopt er vanuit monetair en fiscaal perspectief een duidelijke rode lijn door deze maatregelen? Of gaat het om het incrementeel bijeenschrapen van bezuinigingsopties? Mijn fractie is benieuwd naar de visie van de staatssecretaris op dit punt. Ook de Raad van State liet zich, hoewel wat voorzichtig, in deze richting uit.

Het Begrotingsakkoord 2013 laat zijn sporen na. 1,8 mld. minder overheidsuitgaven en 9,1 mld. hogere lasten in 2013. Het EMU-saldo verbetert hierdoor ex ante met bijna 11 mld. in 2013. De koopkrachtverslechtering wordt gelukkig volgend jaar weer goedge maakt, onder andere door de verlaging van de schijftarieven ter compensatie van de btw-verhoging. Lagere inkomensgroepen worden relatief ontzien. Na 2013 verschuiven de aanpassingen meer in de richting van ombuigingen. Dat lijkt ons de juiste keuze.

De ChristenUnie constateert met grote tevredenheid dat de bezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking worden teruggedraaid. Voor mijn fractie is dat een wezenlijk punt dat voor ons met elementaire noties van rechtvaardigheid en solidariteit te maken heeft.

De heer **Reuten** (SP): De lagere inkomensgroepen worden niet ontzien. Uit doorrekeningen van het Centraal Planbureau blijkt dat de lagere inkomensgroepen stelselmatig meer inleveren dan de hogere inkomensgroepen. Ik zal straks de cijfers geven.

De heer **Ester** (ChristenUnie): Goed, daar wachten wij dan op.

Wij stellen ook met tevredenheid vast dat bij milieu en onderwijs sprake is van netto-intensivering. Wij juichen de vergroening van ons fiscaal stelsel toe. Dat werd eerlijk gezegd ook wel tijd. Kan de staatssecretaris inzicht geven in de manier waarop de opbrengsten van de vergroeningsmaatregelen worden geraamd? Wordt er ook een verbinding gelegd met de drie fiscale innovatie-instrumenten, te weten de WBSO, de RDA en de Innovatiebox?

Onmiskenbaar is dat macro-economisch gezien, de Nederlander letterlijk en figuurlijk een prijs moet betalen. De gevolgen voor de consumptie van huishoudens zullen merkbaar zijn: een afname van de groei met 0,4 procentpunt per jaar. De btw-verhoging van 19% naar 21%, een van de snelste manieren voor de overheid om haar inkomsten te vermeerderen, is hier vooral debet aan. De btw-verhoging is goed voor een derde van de saldoverbeterende maatregelen in 2013. Ik wil de minister specifiek op dit punt vragen of er in zijn visie ook een maximum btw-percentage is dat de overheid kan heffen, gezien het huidige economische tijdsgewricht. Of acht hij een verdere verhoging in principe voorstelbaar? Wij denken dan zeker ook aan de gevolgen voor het mkb. Mijn fractie is benieuwd naar de visie van de

staatssecretaris hieromtrent. Verwacht hij rond de btw-verhoging, die al per 1 oktober a.s. in werking treedt, specifieke uitvoeringsproblemen voor het mkb? Is hij hierover in gesprek met de sector?

Wij kunnen ons goed vinden in het beperken van de fiscale aftrekbaarheid voor nieuwe hypotheek en het verhogen van de AOW-leeftijd. Dat zal geen verbazing wekken. Beide maatregelen zijn kernpunten voor de ChristenUnie. Wij hopen zeer dat het akkoord rond beide kwesties een opmaat is voor het ontwikkelen van een integrale visie op de Nederlandse woningmarkt en de vergrijzing. Wij hebben in dit huis meerdere keren met de staatssecretaris van gedachten gewisseld over de woningmarkt en de noodzaak van een duurzaam stelsel van hypotheekrenteaftrek, een debat dat wij overigens nog niet goed hebben afgerond. De motie-Kuiper is wat dat betreft nog niet verzilverd. In dit licht wil ik de staatssecretaris vragen of hij dit akkoord, inclusief de verlaging van de overdrachtsbelasting, als een bestendige stap ziet. Wij zien overigens met belangstelling de nadere fiscale uitwerking van het nieuwe hypotheekstelsel in het Belastingplan 2013 tegemoet. Het is bepaald jammer dat deze uitwerking nu niet voorligt.

Mevrouw **Sent** (PvdA): De heer Ester had het over het belang van herstel van vertrouwen. Wij weten dat het vertrouwen juist vanwege de onzekerheid op de woningmarkt zo laag is. Het is dan ook bijzonder spijtig dat de hypotheekrenteaftrek geen onderdeel is van het fiscale pakket dat voorligt. Wij moeten het momentum gebruiken voor hervorming. Welke hervormingsmaatregelen ziet de heer Ester in het pakket dat voorligt?

De heer **Ester** (ChristenUnie): Ik trek het breder dan fiscale aspecten. Ik kijk ook naar het akkoord als zodanig. Er zijn heel belangrijke bewegingen gemaakt op het terrein van de arbeidsmarkt, op het terrein van de woningmarkt en op het terrein van de AOW-leeftijd. Ik zei ook al in het begin dat wij dit steunen. Alleen hadden wij daarvan graag ook de nadere fiscale uitwerking gezien. Die hebben wij op dit moment niet. Vandaar mijn vraag aan de staatssecretaris op dit punt. Dan kunnen wij beoordelen of die slag naar een nieuw hypotheekstelsel duurzaam is, want dat vinden wij, ik denk met mevrouw Sent, heel belangrijk.

Mijn fractie heeft er meermalen op gewezen dat het verhogen van de AOW-leeftijd impliceert dat we werknemers langer vitaal moeten houden. Dat zijn twee communicerende vaten. We betreuren het dan ook dat het vitaliteitspakket wordt versoerd. We begrijpen de bezuinigingsaspecten daarvan, maar het gaat ons in deze fase om de inhoudelijke dimensies daarvan. We bespreken dat vandaag en morgen ook met de minister van Sociale Zaken. Hoe ziet de staatssecretaris de relatie tussen de verhoging van de AOW-leeftijd en de versoering van het vitaliteitspakket? Is hij niet beducht voor mogelijk tegengestelde effecten?

Het belasten van de reiskostenvergoeding, de zogeheten forenzentaks, houdt de gemoederen danig bezig. Partijen lijken zich ook wat te

heroriënteren. De naderende verkiezingen zullen daar niet vreemd aan zijn. Mijn fractie beperkt zich in dit stadium tot het adresseren van een spanningsveld. We geven dit mee voor wat het waard is. Ook dit kabinet heeft telkenmale moeten constateren dat zowel de arbeidsmarkt als de woningmarkt op slot zit. Veel mensen zijn dan ook gedwongen om langere woon-werkafstanden te accepteren. Er is vaak geen keuze. Mijn fractie wil de staatssecretaris meegeven om dit dilemma mee te wegen in zijn nadere fiscale uitwerking van de beoogde afschaffing van de reiskostenvergoeding in het Belastingplan 2013. We willen hem ook meegeven om de effecten op de arbeidsparticipatie te laten doorrekenen. Kan hij dat toezeggen?

Misschien is een deel van de oplossing van het dilemma om thuiswerken ruimhartiger fiscaal te faciliteren. In ieder geval willen we de staatssecretaris verzoeken om een goede overgangsregeling te ontwerpen, gezien het ingrijpende karakter van de beoogde afschaffing van de onbelaste reiskostenvergoeding. Kan de staatssecretaris dit verzoek honoreren? De notitie die de staatssecretaris ons separaat deed toekomen, stelt ons niet geheel gerust. Blijkens die notitie zal 15 mei 2012 de datum zijn waarop de overgangsregeling zal aansluiten, bijvoorbeeld wat betreft een ov-abonnement. Is die cesuur niet wat vroeg in de tijd gelegd, juist gezien de nadere uitwerking van de regeling eerst in het Belastingplan 2013?

De tijdelijke crisisheffing, van 30% naar 75%, op hogere inkomens boven de €150.000 en het extra belasten van excessieve vertrekbonussen hebben de instemming van mijn fractie. Van iedereen mag een bijdrage worden verwacht om de crisis te bestrijden. Dat geldt zeker voor de hoogste inkomens in ons land. De staatssecretaris raamt de belastinginkomsten op 500 mln. Mijn fractie wil graag de onderliggende rekensom zien om het realiteitsgehalte ervan te bepalen. Een vertrekbonus kan overigens velerlei vormen aannemen, waaronder een aandelenbonus of een storting in het pensioenfonds. Ook kan een cashbonus een aantal jaren later, via een sideletter, worden uitgekeerd. Kunnen al deze varianten op vertrekpremies in afdoende mate worden afgedekt? Is potentieel ontwijkgedrag voldoende geblokkeerd? En is de aanduiding "excessief" operationeel genoeg voor de Belastingdienst?

Ik heb een opmerking bij de aanpassing btw-vrijstelling medische diensten. Collega Essers ging daar ook al even op in. Deze aanpassing moet 65 mln. in het laatje brengen. Het BIG-register, de beroepencatalogus in de individuele gezondheidszorg, functioneert daarbij als beoordelingskader. Dit is kennelijk bedoeld om het therapeutische kaf van het koren, de reguliere van de alternatieve behandelingen, te scheiden. Mijn fractie begrijpt de insteek, maar wijst er wel op dat deze scheidslijn niet altijd evident is. Zo heeft de cognitieve gedragstherapie een goede wetenschappelijke reputatie, maar zijn nog niet alle cognitief gedragstherapeuten, van wie er overigens velen in de reguliere gezondheidszorg werken, BIG-geregistreerd. Hierdoor ontstaat een grijs

tussengebied. Ik zou de staatssecretaris willen vragen hierop te reflecteren. Wat gaat nu eigenlijk bepalen aan welke kant van de scheidslijn een medische dienst ingedeeld kan worden? Is dat het opleidingsvereiste, de effectiviteit van de therapie of de certificering? Die informatie is niet alleen voor de beroepsgroep van belang maar ook voor patiënten.

In het begrotingsakkoord wordt een veelheid aan maatregelen getroffen, vaak ook rond complexe kwesties. Hoe beoordeelt de staatssecretaris het fiscale uitvoeringstraject? Aan welke maatregelen zitten de grootste implementatierisico's? Aan sommige maatregelen kleef nogal wat administratieve rompslomp. Dat geldt zeker voor de btw-verhoging per 1 oktober aanstaande. Heeft de staatssecretaris daar een risicoanalyse van gemaakt? Zo ja, wat zijn de belangrijkste bevindingen daarvan? Wij denken daarbij vooral aan het mkb.

Mijn fractie realiseert zich zeer wel dat het Begrotingsakkoord 2013 vooral een bezuinigingsdoelstelling heeft. Zij begrijpt en deelt deze inzet. Een land heeft nu eenmaal een begroting nodig. Die eis stelt Europa ook. Wij hebben een aantal vragen gesteld, waarvan sommige van fundamentele aard. Wij beseffen ook dat twee belangrijke maatregelen, te weten het belasten van de woon-werkvergoeding en de hypotheekrenteaftrek, in het Belastingplan 2013 nader zullen worden geoperationaliseerd. Mijn fractie ziet uit naar de beantwoording van deze vragen door de staatssecretaris en zal dan de balans opmaken.

*N

De heer **Reuten** (SP): Voorzitter. Het Begrotingsakkoord 2013 met de aanvankelijke naam "Kunduzakkoord" is een wankel akkoord. De ondertekenaars ervan zagen dit vrij spoedig in en doopten het voorzichtig "Lenteakkoord". En inderdaad, tegen het eind van de lente begonnen de ondertekenaars er op substantiële onderdelen afstand van te nemen. In het akkoord worden de collectieve uitgaven voor 2013 met 1,8 mld. verlaagd. De inkomsten worden verhoogd met 9 mld. Bij een groei van 0,75% in 2013 wordt de overheid zo weer wat kleiner. Maar samen is het toch niet precies een VVD-ding. Net zoals in de periode-Zalm dreigt nu ook de periode-Rutte/Weekers te eindigen met een hogere belastingdruk dan waarmee hij begon. Doch bij Zalm nam de groei tenminste toe. Maar ik kan het ook positief stellen: de VVD is kennelijk compromisbereid. Van die 9 mld. bespreken wij vandaag en morgen ruim 5 mld.

Laat ik dan meteen maar beginnen met een vervelend dingetje. Dan hebben wij dat gehad. Volgens het lenteplan hadden wij vandaag ook de forenzenbelasting van 1,5 mld. moeten behandelen, maar die ligt bij nader inzien van sommigen toch niet zo lekker. Ik ken deze staatssecretaris als helder en oprecht. Daarom is het doorgaans prettig met hem discussiëren, ook bij grote meningsverschillen, maar op dit punt aarzel ik. De

forenzenbelasting zou wetstechnisch gecompliceerd zijn en daarom zijn opgeschoven tot na de verkiezingen, maar hiermee wordt de ambtenaren geen recht gedaan. Het ministerie van Financiën heeft uitstekende ambtenaren. Als het moet, kunnen zij deze belasting in vier dagen in elkaar steken.

Ik bespreek vier hoofdpunten: de kleinere overheid, de verschuiving van directe naar indirecte belastingen, het achterwege blijven van de inflatiecorrectie en de inkomstenbelasting, en ten slotte het koopkrachteffect van de maatregelen.

De kleinere overheid. Nu dit kabinet met gewisselde steun in de demissionaire verlenging opereert en zijn einde nadert, plaats ik zijn begrotingspolitiek eerst terugblikkend in breed economisch-conjunctureel perspectief. Over de gewenste omvang van de overheid, kunnen partijen politiek-ideologisch van mening verschillen. Politiek-ideologisch begrijp ik dat een rechts kabinet, zoals het kabinet-Rutte, trachtte de relatieve omvang van de overheid te verkleinen, maar economisch-conjunctureel gezien kwam dit kabinet aan het bewind op het meest ongewenste moment sinds 1945. De overheid verkleinen in een periode van recessie en stagnatie versterkt de neerwaartse beweging. In 2008 had Nederland een relatief sterke uitgangspositie. Nu staat Nederland er qua economische groei slechter voor dan het eurogemiddelde en ruim slechter dan de ons omringende eurolanden. Duitsland, Frankrijk en België doen het ook beter qua werkgelegenheidsgroei. Een en ander blijkt uit de European Economic Forecast van afgelopen mei. Qua bbp-groei doen die landen het volgens de realisaties en voorspellingen van 2011 tot en met 2013 gemiddeld viermaal beter dan Nederland en qua werkgelegenheidsgroei zelfs zevenmaal beter.

Terwijl de ons omringende landen een hoogstens matigende politiek voerden, zette het staartje van Balkenende IV en vervolgens het kabinet-Rutte de economie in een ideologisch geïnspireerde neerwaartse klem. Bij het aantreden van Rutte voorspelde het CPB dat de in het regeeren gedoogakkoord voorgenomen economische politiek van 2011 tot 2015 jaarlijks 0,4% aan groei en werkgelegenheid zou kosten. Dat is samen dus 2%. Met het Lenteakkoord komt daar volgens het CPB nog eens 0,3% per jaar bij. Bij ongewijzigd beleid tot 2017 is het negatieve saldo op de groei zo 3,5% met een navenant effect op de werkgelegenheid. Hoe beoordeelt de staatssecretaris de situatie dat Nederland het aanzienlijk slechter doet dan de ons omringende landen?

De heer **Van Boxtel** (D66): De staatssecretaris zal namens het kabinet antwoorden, daar ga ik verder niet over. Is de heer Reuten het met mij eens dat een van de redenen dat wij achterblijven in groei gelegen is in het feit dat we noodzakelijke hervormingen jarenlang voor ons uit geschoven hebben? Kan hij in dat licht verklaren waarom de SP op essentiële onderwerpen die hervormingen niet ter hand wil nemen? Volgens het laatste SP-congres mag er tussen nu en tien jaar wat betreft

langer werken één jaar bij; een lichte opening naar coalitieonderhandelingen. We moeten echter reëel zijn: Nederland staat er nog steeds veel beter voor dan andere landen. We doen het alleen slechter qua vernieuwing en groei.

De heer **Reuten** (SP): Het is allemaal een kwestie van timing. Ik zeg niet dat je de AOW-leeftijd nooit moet verhogen. Het is echter niet verstandig om dat te doen als er enorme werkloosheid heerst onder mensen tussen de 55 en 65 jaar, of bij een jeugdwerkloosheid van 12%. Door de leeftijdsgrens nu op te schuiven -- ik zeg niet dat we het nooit moeten doen -- creëer je een verloren generatie. Hoe langer de jonge mensen niet aan het werk komen, hoe lastiger het wordt. Dat weet de heer Van Boxtel net zo goed als ik. Op dit moment is het onverstandig. Dat geldt ook voor een aantal andere maatregelen. Misschien moeten die wel ooit genomen worden, maar niet in een recessieperiode.

De heer **Bröcker** (VVD): Ik had me eerlijk gezegd voorbereid op een debat over de belastingmaatregelen. Ik heb me ingehouden met het citeren van allerlei economen en bij een volgende discussie zal ik me beter voorbereiden. De heer Reuten sprak over de jeugdwerkloosheid. Waar staat de SP zelf als het over de flexibilisering van de arbeidsmarkt gaat, of over de AOW-problematiek, of over het dynamiseren van de arbeidsmarkt? We hebben allemaal op onze partijcongressen de G500 gezien die daar heldere boodschappen over heeft afgegeven. Nogmaals: waar staat de SP? Ik vraag dit op het gevaar af dat wij hier al een voorschot nemen op de algemene politieke en financiële beschouwingen.

De heer **Reuten** (SP): Ik plaats het in het perspectief van de voorliggende maatregelen. Daar kom ik straks op. Ik zeg niet dat er niets moet veranderen in de arbeidsvoorwaarden, maar de meningen zijn verdeeld over de effectiviteit van de maatregelen, niet alleen onder werknemers, maar ook onder werkgevers.

Ook mijn partij is bereid tot hervormingen op allerlei terreinen, maar het gaat nu om de timing. Dat punt breng ik op dit moment naar voren. Over een kleinere overheid verschillen wij van mening. Neem die maatregel niet in een recessieperiode, maar doe dat in een hoogconjunctuur.

Alleen al van 2010 tot 2013 komen er zo 145.000 werklozen bij: de uitgestotenen, de overbodigen, die van de WW in de bijstand zakken. De hypotheekrente valt dan niet meer af te trekken. Het treft ook de kinderen van die werklozen. "Mijn vader en moeder zijn ontslagen; wat is er mis met ons?" Voor deze kant van de economische politiek sluiten velen het liefst de ogen. Het kabinet erkent dat door het beleid de werkgelegenheid daalt, maar stelt dat het op lange termijn goed komt. Hoe lang is echter "lang"? In de nota naar aanleiding van het verslag meldt het kabinet dat het CPB zou stellen dat het Begrotingsakkoord 2013 een opwaarts effect op de structurele werkgelegenheid van 0,4% heeft. Zo is

het echter niet precies. De zinsnede is juist geciteerd, doch zonder de context. Dat is niet fair. De context is die van het zogenoemde houdbaarheidstekort. Het kabinet weet dat dit gebonden is aan zeer specifieke veronderstellingen. Kan de staatssecretaris aangeven op welk kalenderjaar de modelmatige toename van 0,4% geprojecteerd is? Gaat het om 2060? Dan zijn de meeste van de huidige werklozen dood, dus kan er weinig troost ontleend worden aan die 0,4%.

Nu de staatssecretaris van Financiën hier toch is, neem ik de gelegenheid te baat, hem te vragen naar één specifieke veronderstelling van de houdbaarheidsanalyse. Marcel van Dam heeft de veronderstellingen ervan gefileerd. Eén boude veronderstelling is het verlagen van de belasting door een andere belastingschijfaanpassing van de inkomstenbelasting. Erkent de staatssecretaris dat het CPB hiermee afwijkt van de huidige belastingssystematiek en zo een exogene belastingverlaging incalculeert? Dat heeft uiteraard effect op de uitkomsten van de houdbaarheidsanalyse.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Wat is het effect van de manier waarop wij het pensioensysteem hebben georganiseerd op de verschillende houdbaarheidsanalyses?

De heer **Reuten** (SP): Het pensioensysteem heeft daar inderdaad ook effect op. De houdbaarheidsanalyse is een heel specifiek model en kader. Ik heb mij laten vertellen door de onderdirecteur van het CPB, de heer van Ewijk, dat als je diezelfde analyse toepast op Italië, dat land een veel lager houdbaarheidstekort heeft dan Nederland. Dat is interessant. Ik wil benadrukken dat de houdbaarheidsanalyse heel ideële projecties betreft. Wij moeten ons beleid daar vooral niet te snel op afstemmen. Ik hoor graag van de staatssecretaris of hij zich hierin kan inleven; hij hoeft niet zozeer te zeggen dat hij het ermee eens is.

Ik kom terug op de kleinere overheid. Een argument dat veel wordt gebruikt, is dat wij de volgende generatie niet met schulden kunnen opzadelen. De staatssecretaris heeft dit argument aan de overzijde in de Tweede Kamer ook gebruikt. Uit CBS-cijfers blijkt dat de overheid weliswaar schulden heeft, maar daar tegenover staan veel en veel grotere bezittingen. Eind 2010 was het positieve vermogen van de overheid 384 mld., oftewel 65% van het bbp. Wie de activa van de overheid laat verloederen, treft de volgende generatie pas echt. In 1950 had Nederland een overheidsschuld van 140% van het bbp. Dat was bij aanvang van de gouden jaren van economische groei. Ik zeg het er maar even bij, aanhakend bij de discussie tussen de staatssecretaris en de PvdA-fractie in de nota. Senator Sent refereerde er zojuist ook aan. Schuld is gering relevant. Relevant is de verhouding tot het potentieel van de activa die wij al dan niet opbouwen.

De heer **Bröcker** (VVD): Aan het begin van mijn lidmaatschap van deze Kamer ben ik een keer bij

de Algemene Rekenkamer op bezoek geweest. De balans van Nederland kwam toen aan de orde.

De heer **Reuten** (SP): Precies! Aan die bijeenkomst refereer ik ook.

De heer **Bröcker** (VVD): Mijnheer Reuten, kunt u dan aangeven waar het bedrag van 384 mld. aan overheidsbezittingen op gebaseerd is? Ik ben nog meer geïnteresseerd om, zeker van de SP, te horen hoe die activa worden gewaardeerd. Betreft het marktprijzen of beursgangen; hoe is die waardering tot stand gekomen?

De heer **Reuten** (SP): De specifieke verwijzingen staan in mijn spreektekst. In dit geval verwijst ik naar tabel EX 1.4 van de Nationale rekeningen 2010 van het CBS. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat de schuld-bezitverhouding van de overheid 54% is, tegen 65% bij bedrijven. De schuldverhouding van bedrijven is dus veel groter dan die van de overheid. Daarmee wil ik niet zeggen dat wij maar schulden moeten maken. Ik wil het daarmee alleen relativeren. Zoals ik net al zei, gaat het om de verhouding tussen het potentieel van de activa en de schulden. Elke ondernemer weet dat.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik vraag hier even op door. Ik was ook op de genoemde bijeenkomst en ik herinner mij dat daar ook heel duidelijk het volgende werd gezegd. Je kunt de Staat niet met een onderneming vergelijken, temeer daar een heel groot deel van de activa van de Staat vastzit in gebouwen, gronden, dijken en sluisen; allerlei dingen die je niet kunt waarderen. Volgens mij is het probleem van de schuldenpositie juist dat wij wel rente over alle schulden betalen, terwijl wij geen rente ontvangen over alle activa die bijvoorbeeld vastzitten in gebouwen. Het is dus meer dan een simpele optelsom van activa en passiva.

De heer **Reuten** (SP): Ik stel niet voor om die activa, onze wegen, op de markt te verkopen. Het is echter wel belangrijk voor een land om die activa op te bouwen. Als je spoorweg niet goed is, hebben bedrijven en burgers daar last van. Je kunt het dus niet wegvakken door te zeggen: ja, er is geen markt voor spoorweglijnen. Die zal er ook niet zijn, maar je moet je spoorweglijnen wel in stand houden. Als je dat niet ongeveer samen met de economische groei laat oplopen, laat je je bezit verloederen.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Daar ben ik het helemaal mee eens, maar dat is volgens mij iets heel anders dan het wegstrepen tegen de schuldenpositie.

De heer **Reuten** (SP): Ik streep het ook niet weg; ik streep het helemaal niet weg. Ik zeg alleen dat je naar de verhouding moet kijken. Dat is precies wat ik benadruk. In mijn spreektekst staat ook nog een grafiekje daarover.

De heer **Van Boxtel** (D66): Het wordt zo een mooi rijtje interrupties. Mijnheer Reuten, is de afdrank van uw betoog dat de Nederlandse Staat wat u betreft nog best wat meer schuld mag maken?

De heer **Reuten** (SP): Op dit moment wel ja, maar ik zal er zo nog iets meer over zeggen. Laat ik eerst even doorgaan met mijn betoog.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik vind het voor de Handelingen wel een prettige constatering als u gewoon zegt: ja!

De heer **Reuten** (SP): Nee, dat is niet zo.

De heer **Van Boxtel** (D66): Dat is niet zo?

De heer **Reuten** (SP): Ik zeg: in een recessie is het onverstandig om de bestedingen in te laten zakken. Dan raak je namelijk in een neerwaartse spiraal.

De heer **Van Boxtel** (D66): Oké, maar dan komt u mij toch tegemoet. Dan staat vast dat u vindt dat wij in een recessie meer schulden moeten maken, terwijl onze hele omgeving zegt, alle toezichthouders zeggen: u moet uw huishoudboekje op orde brengen.

De heer **Reuten** (SP): Nee, nee, in onze omgeving is er gelukkig een omslag gaande. Het IMF zegt dat helemaal niet meer. Ook op de laatste bijeenkomst van regeringsleiders, tien dagen geleden, werd gezegd dat de economie nu gestimuleerd moet worden. Er moeten groeimaatregelen komen.

De heer **Van Boxtel** (D66): Heel kort, want anders blijft er iets vreemds hangen. De heer Reuten refereert aan de bijeenkomst van de Europese leiders van tien dagen geleden. Toen is niet gezegd: we moeten maar ophouden met het saneren van de schuld en we gaan nu alleen praten over groei. Toen is iets anders gebeurd. Er is gezegd dat we vasthouden aan de normen van het EMU. Vervolgens is op initiatief van Frankrijk gezegd: laten we ook gaan praten over maatregelen die eventueel groei kunnen stimuleren. Dat voorstel is door andere landen omarmd. Dat vind ik prima. De heer Reuten suggereert echter het tegenovergestelde: men is nu allemaal over groei aan het praten en schuld laten we maar even zitten.

De heer **Reuten** (SP): Nee, de idee op die top was om het samen te doen.

De heer **Van Strien** (PVV): Ik constateer dat de SP de liberaal Keynes aanhaalt en dat die door D66 verworpen wordt. Dat vind ik een interessante constatering voor deze avond.

De heer **Reuten** (SP): Keynesiaans is overigens iets anders dan neokeynesiaans. Ik ben een groot aanhanger van Keynes. Hij was een groot voorstander van het kapitalisme en ik ben dat niet. Toch was het een bijzonder verstandige man.

Zoals we weten, heeft Nederland ook geen financieringstekort, doch een gigantisch jaarlijks financieringsoverschot van 7% bbp. Dat is thans 42 mld. Volgens de authentieke neokeynesiaanse positie uit de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw -- dat is wat anders dan die van Keynes -- zou de overheid in een recessie de overheidsbestedingen moeten opvoeren tot het punt waarop de betalingsbalans in evenwicht is.

Ik bepleit geen voortdurende overheidstekorten, integendeel. Dat heb ik net al in de interruptie gezegd. Weinig schuld is beter dan veel schuld. Ik ben voorstander van een trendmatig structurele begrotingspolitiek, doch meer in de variant van haar grondlegger Zijlstra dan in de variant van Zalm. Zalm stelde een ondergrens: als we in een echte recessie terechtkomen, bij 2% of 3% overheidstekort, dan stappen we af van deze politiek. Dat is economisch onverstandig. Immers, juist dan hebben we deze compenserende trendmatige politiek het hardst nodig. Eens ben ik het met Zijlstra én Zalm dat we in een hoogconjunctuur de overheidsschuldpositie moeten afbouwen.

Op het punt van de kleinere overheid heb ik twee vragen voor de staatssecretaris. Voor zover de regels van het SGP mij bekend zijn, had het kabinet op grond van de hernieuwde recessie in 2011 en 2012 van vier kwartalen achter elkaar, dispensatie voor de 3%-norm kunnen krijgen. Is dit correct? Zo nee, op grond van welke tekst niet? En zo ja, waarom heeft het kabinet deze dispensatie niet gevraagd?

Dan kom ik bij mijn tweede hoofdpunt, de verschuiving van directe naar indirecte belastingen. Het gaat binnen de belastingverhoging van 6 mld. om een verschuiving van 4 mld. De staatssecretaris is in zijn element, want hij is een groot voorstander van die verschuiving. Dat geldt overigens niet voor zijn achterban, zo peilde Maurice de Hond afgelopen zondag. We bespraken de kwestie al eerder bij het Belastingplan 2012 en mede naar aanleiding van de fiscale agenda uit 2011. Toen waren het plannen, nu volgt op de valreep de implementatie, of een deel daarvan. Opmerkelijk is dat de staatssecretaris op dit punt de fracties van GroenLinks en de ChristenUnie aan zijn zijde lijkt te hebben.

Een hoofdbestanddeel van de directe belasting is de inkomstenbelasting, waaronder de loonbelasting. Opmerkelijk is dat deze door de staatssecretaris, maar ook door de Europese Commissie, "belasting op arbeid" wordt genoemd. Een belasting op arbeid zou echter een belasting per kop zijn, of wellicht een belasting per arbeidsuur. Alleen als de lonen gelijk zouden zijn, komt dit op hetzelfde neer.

Dan de indirecte belasting. In dit wetsvoorstel zit een pakket van 0,9 mld. aan zogeheten "vergroening", waarvoor hulde. Hierbij gaat het voor ongeveer een derde om belasting op consumptie. Wij mogen hopen dat de overige, voornamelijk producentenbelastingen deels leiden tot substitutie, maar dan ook tot minder overheidsinkomsten.

Voorts hebben wij in hoofdzaak een btw-verhoging van 4 mld. Deze vormt 75% van het

totaal van dit wetsvoorstel in 2013 en bijna 50% van het totale fiscale pakket van het begrotingsakkoord voor 2013. Het is ook een bedoelde structurele component. Ik plaats daar de volgende opmerkingen bij.

Deze verschuiving binnen het totaal aan belastingheffing doet afbreuk aan de heffing naar draagkracht, die een fundament van de Nederlandse belastingheffing is. Erkent de staatssecretaris dat het draagkrachtbeginsel een fundament van de Nederlandse belastingheffing is? Zo ja, erkent hij ook dat dit fundament in dit wetsvoorstel ondermijnd wordt? Van de woordvoerders van de fracties van het CDA, GroenLinks en de ChristenUnie hoor ik graag in hoeverre zij deze verschuiving zien als een aantasting van het draagkrachtbeginsel. Overigens erken ik op voorhand dat een begrotingsakkoord compromiselementen bevat.

De heer **Essers** (CDA): De heer Reuten daagt mij uit. Ik dien hem meteen van repliek. Het draagkrachtbeginsel houdt in dat wij belasting behoren te heffen op basis van draagkracht. De vraag is dan wat "draagkracht" is. Ik zie draagkracht als de capaciteit om belasting te kunnen betalen. De vraag is vervolgens hoe men draagkracht kan meten. In mijn visie zijn er drie factoren die de draagkracht bepalen: inkomen, vermogen en consumptie. Inkomen wordt bepaald aan de hand van box 1 en box 2 van de inkomstenbelasting. Vermogen wordt bepaald aan de hand van box 3. Bestedingen, die wel degelijk ook een element van draagkracht vormen, worden bepaald door de btw. Ik stel derhalve een tegenvraag aan de heer Reuten: wat verstaat hij eigenlijk onder het draagkrachtbeginsel?

De heer **Reuten** (SP): Ik zie niet hoe consumptie een element van draagkracht is. Ik ben het met de heer Essers eens dat inkomen en vermogen beide een element van draagkracht zijn, maar consumptie is iets wat men doet uit dat inkomen of uit dat vermogen. Consumptie is geenszins een inkomensbron. Het is een energiebron voor je lichaam, maar dat gaat de belastingwetten te buiten.

De heer **Essers** (CDA): Inkomen dat je niet uitgeeft, leidt tot grote armoede; dat zal de heer Reuten niet ontkennen. Het feit dat men het inkomen besteedt aan relatief luxe goederen -- in de btw kennen wij ook het hoge en lage tarief -- is een teken van welvaart.

De heer **Reuten** (SP): Wij hebben een algemeen tarief en een verlaagd tarief. Het gaat erom dat wij een vlaktaks in twee lagen hebben, namelijk het hoge en het lage tarief. Daarnaast kennen wij het veel meer gedifferentieerde inkomstenbelastingentarief. Naarmate men die meer verschuift naar de btw, wordt de belasting vlakker.

De heer **Essers** (CDA): Dat is een andere discussie. De vraag is of het draagkrachtbeginsel wordt aangetast.

De heer **Reuten** (SP): Als ik de bestedingen uit vermogen even buiten beschouwing laat, dan stel ik vast men bestedingen doet uit het inkomen en niet anders. Als inkomen dus scheef verdeeld is, dan vlakt men dat iets af in een progressieve belasting. En naarmate je meer btw heft, neemt de progressiviteit af.

De heer **Essers** (CDA): De grootste fiscalist van de vorige eeuw was professor Hofstra. Hij was ook lid van de PvdA, hij was een socialist.

De heer **Reuten** (SP): Ik ben van een andere partij.

De heer **Essers** (CDA): Dat is zo, maar die partij was er toen nog niet. Misschien zou hij nu wel lid zijn geweest van de partij van de heer Reuten. Professor Hofstra heeft al in 1939 een artikel geschreven met als titel Het einde van de draagkrachttheorie. Hiermee heeft hij aangegeven dat belasting veel meer is dan alleen maar het heffen naar rato van het inkomen. Belasting heeft niet alleen een budgettaire functie, maar ook een instrumentele functie, of wij dit nu leuk vinden of niet. Dat geldt ook voor het Lenteakkoord. Wij gebruiken belasting ook om de in het slop verkerende economie er weer uit te halen. Dat heeft niet altijd iets met draagkracht te maken, maar wel met de instrumentele functie van belastingheffing.

De heer **Reuten** (SP): Ik beloof senator Essers dat ik het artikel uit 1939 ga lezen en hem per e-mail zal laten weten wat ik ervan vind. Ik heb het nu niet paraat.

De heer **Essers** (CDA): Ik kijk ernaar uit.

De heer **Reuten** (SP): Ik vervolg met mijn tweede opmerking.

In reactie op de vraag van de PvdA-fractie om onderbouwing van het standpunt van het kabinet dat verhoging van het algemene btw-tarief ongeveer proportioneel zou uitwerken op alle inkomensgroepen, komt de staatssecretaris in de nota met nogal nietszeggende cijfers. Voor alle inkomensdecilen bedraagt de betaalde btw 6,2% tot 7,1% van de bestedingen, zegt de staatssecretaris. Maar het gaat uiteraard om de inkomens en die zijn niet proportioneel aan de bestedingen. De verschuiving naar btw gaat ten koste van de lagere inkomensdecilen, enerzijds omdat het een vlaktaks is -- dat tonen de cijfers aan -- en anderzijds omdat de btw niet drukt op de besparingen. De lagere inkomens kunnen minder overhouden van hun inkomen. Ik vraag de staatssecretaris om met een echte onderbouwing te komen, zo die er is.

Ik kom bij mijn derde hoofdpunt. Het Lenteakkoord boekt een permanente belastingverhoging van 1,2 mld. door het

achterwege laten van de inflatiecorrectie in de inkomstenbelasting 2013. Wat hier gebeurt, is misleiding van de burger. Weinig mensen zullen doorhebben dat het hier om een permanente belastingverhoging gaat. Mijn fractie is altijd voorstander van het open vizier. Het kabinet en de coalitie zouden rechtdoorzee zijn geweest als die 1,2 mld. gevat zou zijn in een navenante verhoging van de inkomstenbelastingtarieven. Ik hoor graag het commentaar van de staatssecretaris en misschien ook straks nog van de coalitiewoordvoerders.

Mijn vierde en laatste hoofdpunt betreft het effect van het akkoord op de koopkracht. Het zou normaal zijn dat arbeidproductiviteitsstijging vertaald wordt in navenante koopkrachtstijging. Dat is al jaren niet het geval, maar gezien de omstandigheden is dit te billijken. De vraag is echter hoe de klappen verdeeld worden. Het is bekend dat in het regeer- en gedoogakkoord-Rutte de lage inkomens de prijs van de crisis moesten betalen en dat de hoge inkomens gespaard bleven. Ik besprak dit bij de algemene financiële beschouwingen 2010 en de minister van Financiën erkende dat toen ook. Uit de CPB-doorrekening van juni blijkt dat door het Lenteakkoord de lagere inkomens nu eveneens stelselmatig meer inleveren dan de hogere inkomens. Dit feit is minimaal in de pers verschenen. Wat eerder wel in de pers is gekomen, zijn de ideeën bij de aankondiging van het akkoord. De CPB-cijfers laten heel duidelijk zien dat de verhoudingen zo liggen. Dat geldt zowel voor 2013 als voor de periode 2013 tot 2017. Het sterkst zien we dit bij de tweeverdieners, waar de groep met een huishoudinkomen tot €33.000 in de jaren 2013-2017 bijna 4% inlevert maar de inkomens boven €66.000 niets inleveren of zelfs op een plusje uitkomen. Dat is de omgekeerde wereld. De zwakste schouders dragen de lasten van het akkoord. Voor senator Ester zeg ik er nog even bij: voor alleenverdieners geldt dat zij er in die jaren 3,75% op achteruitgaan, terwijl de hoogste groep, degenen boven de €66.000, er slechts 1,25% op achteruitgaat. Het is stelselmatig het geval dat de lagere inkomens meer koopkracht moeten inleveren dan de hogere inkomens.

De uitzonderingen liggen bij de AOW'ers. Als groep leveren ze enerzijds bovengemiddeld in, doch hier worden de AOW'ers met een bruto inkomen tot €18.800 wat gespaard.

De cijfers van alle categorieën staan op bladzijde 8 van mijn spreektekst en zijn gekopieerd van bladzijde 37 van genoemd CPB-document inzake de juniraming. Hoe beschouwt de staatssecretaris deze effecten van het akkoord? Hij is er uiteraard niet alleen verantwoordelijk voor maar de effecten hadden, naar ik aanneem, wel zijn instemming.

Hiermee sluit ik af. Ik wens de staatssecretaris en de ambtenaren succes bij de voorbereiding van de beantwoording, waar ik naar uitzie.

*N

De heer **Van Boxtel** (D66): Voorzitter. Nood breekt wet ... en nood scheidt verzamelaar, zou ik er aan toe kunnen voegen. Ik deel overigens wel de opmerking van anderen dat we op moeten passen om dat instrument al maar in te zetten, want zelfs een ingevoerde leek, zoals ik mijzelf beschouw op dit terrein, heeft toch moeite om het allemaal bij elkaar te harken en dan nog te overzien waar het allemaal over gaat in deze wet.

Morgen besluiten wij over de fiscale maatregelen die voortvloeien uit het begrotingsakkoord. Mijn fractie wil de staatssecretaris en zijn ambtenaren een compliment maken voor de grote voortvarendheid waarmee het begrotingsakkoord is omgezet in wetgeving. Het wetsvoorstel waarover wij spreken beslaat niet het gehele akkoord, maar met het verhogen van de btw, het structureel verlagen van de overdrachtsbelasting, het fiscaal vergroeningspakket en enkele overige maatregelen, zoals de btw-verlaging cultuur, het dichteren van het Bosalgat en de accijnsverhoging (18 maatregelen in totaal) is een flinke stap gezet.

Het Begrotingsakkoord 2013 was, zo meent mijn fractie, van cruciaal belang om de burger en de markt moed te geven. Het signaal is dat in Nederland de politiek in moeilijke tijden tot elkaar komt. De heer Ester zei dat ook al. Voor de werking van de financiële markten is het essentieel dat het huishoudboekje in ons land zorgvuldig wordt beheerd. Laten wij het begrotingstekort oplopen, dan zal de rente al maar stijgen. Over de wenselijkheid van dit mechanisme kunnen wij van mening verschillen, maar feit is dat wij nu al evenveel aan veiligheid uitgeven als aan rente, namelijk zo'n 10 mld. Feit is dat wij ons al sinds 2009 in de buitensporigtekortprocedure bevinden. Feit is dat wij met Europa hebben afgesproken om het begrotingstekort terug te dringen tot 3%. Die afspraken zijn wij nagekomen, zo blijkt uit de juniraming van het CPB: 2,9%. Het is net aan, maar het doel is gehaald. De triple-A-rating is behouden en overheid en ondernemers financieren tegen een historisch lage rente.

Mijn fractie hecht er aan te benadrukken dat dit akkoord voortkomt uit een bijzonder parlementair proces. Het is uniek omdat er in zo'n korte tijd een samenwerking is gezocht en gevonden onder immense tijdsdruk. Op 5 maart checkten de PVV, het CDA en de VVD in op het Catshuis en zeven weken later checkte de PVV voortijdig uit. En vijf dagen later was er een hoofdlijnenakkoord tussen GroenLinks, ChristenUnie, VVD, CDA en D66. De complimenten gaan wat mij betreft dan ook naar de collega's aan de overkant in de Tweede Kamer en naar de minister en staatssecretaris van Financiën die dat hele proces zorgvuldig hebben begeleid.

De heer **Reuten** (SP): Iedereen maakt zijn eigen afwegingen en dat respecteert ik. Die 2,9% is inderdaad prachtig, maar het CPB laat in diezelfde raming zien dat de werkgelegenheid vermindert en dat de groei vermindert. Dat is toch anders dan in de ons omringende landen.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik ben het met u eens. Ik neem daar ook geen afstand van. Dat zijn gewoon de feiten. Mevrouw Sent wees er ook al op in haar bijdrage. Maar ik zou toch op z'n Frans willen zeggen "reculer pour mieux sauter". Wij nemen een aantal maatregelen die misschien niet even prettig zijn en in de economiebeleving op de korte termijn een paar extra verzwaren met zich brengen, maar het gaat mijn fractie, mijn partij al jaren om het nemen van de structurele hervormingsmaatregelen die nodig zijn en de eerste aanzetten daartoe staan in dit begrotingsakkoord.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Je zou het bijna vergeten: we spreken vanavond niet over het Begrotingsakkoord 2013 maar over de Wet uitwerking fiscale maatregelen Begrotingsakkoord 2013. In dat kader vraag ik de heer Van Boxtel of hij het niet spijtig vindt dat er zo weinig hervormingen in dit fiscale pakket zitten en dat met name de hypotheekrenteaftrekhervorming daar geen onderdeel van uitmaakt.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik snap dat er nu meteen bij de inleiding allemaal vragen komen, maar ik kom hier aan toe in mijn betoog. Ik kom hier echt op terug.

De heer **Reuten** (SP): Met alle respect ...

De heer **Van Boxtel** (D66): Dan moet je oppassen, als iemand dat zegt.

De heer **Reuten** (SP): Ja, ja, dat klopt. We maken deze keuze, maar ik wil u toch vragen waarom de keuze is gemaakt, of althans geïmpliceerd is dat de lagere inkomens stelselmatig meer moeten inleveren dan de hogere inkomens. Dat is toch geen economische noodzaak?

De heer **Van Boxtel** (D66): Als ik goed kijk naar de uitwerkingen van het Lenteakkoord -- en ik kijk naar de kolom die wij allemaal hebben gezien -- dan zie ik dat iedereen ongeveer 0,75% inlevert en dat mensen met alleen AOW en tweeverdieners op het laagste inkomensniveau er een plus bij hebben. Verder levert iedereen gelijkmatig in. Ik weet dat het een hard gevecht was aan de overkant met de onderhandelaars van het Lenteakkoord, maar er is voor geknokt om het zo veel mogelijk in balans te houden.

De heer **Reuten** (SP): Ja, maar de cijfers van het CPB wijzen anders uit. U kunt ze lezen in mijn tekst.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ja, maar ik heb goed naar u geluisterd ...

De heer **Reuten** (SP): U noemde zo-even de totalen, maar ik heb het over drie categorieën: lage inkomens, middeninkomens en hoge inkomens. Dat zijn de inkomens boven €66.000. Dan zie je dat de lage inkomens stelselmatig meer inleveren dan de hoge. Ik ken de discussie en ik weet ook dat de heer Blok zei dat een beetje politicus weet wat er

ongeveer uit de berekeningen van het CPB komt. Als hij daar gelijk in had, wisten uw tegenvoeters aan de overkant ook wat eruit zou komen. Ja, daar komt dit uit. De hoge inkomens worden gespaard.

De heer **Van Boxtel** (D66): Mijnheer Reuten, u hebt uw punt gemaakt. Ik ga net als u eerst luisteren naar de uitleg van de staatssecretaris. Ik wil precies horen wat er allemaal over gezegd wordt, maar ik heb mij op dit moment gewoon te beperken tot dit wetgevingsdebat. Ik wacht de reactie van het kabinet af.

De heer **Nagel** (50PLUS): Ik hoor de heer Van Boxtel zeggen dat de AOW'ers er een plus bij hebben.

De heer **Van Boxtel** (D66): Nee, ik heb gezegd dat mensen met alleen AOW op nul zijn gehouden.

De heer **Nagel** (50PLUS): Die worden op nul gehouden.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ja, dat hebt u in het staatje kunnen zien. Ik kan het er zo bijpakken.

De heer **Nagel** (50PLUS): Die krijgen er dus niets bij.

De heer **Van Boxtel** (D66): Nee, maar de rest levert in.

De heer **Nagel** (50PLUS): Maar voor die mensen met alleen AOW gaat het eigen risico omhoog en gaat de btw omhoog.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ja, maar die krijgen ook een hogere zorgtoeslag.

De heer **Nagel** (50PLUS): Per saldo gaan die er behoorlijk op achteruit. U zou eens met die mensen moeten gaan praten. Het is absoluut niet waar. Als je kijkt vanaf 1980 zijn de mensen met AOW sterk achtergebleven bij de loonstijgingen en er in koopkracht hard op achteruitgegaan. Het is de hardst getroffen groep, gelooft u mij.

De heer **Van Boxtel** (D66): Mijnheer Nagel, ik wil daarover graag met u in debat en ik begrijp dat u vanuit uw partij daarop het vergrootglas legt. Nu doet u voorkomen alsof ik nooit iemand anders zou spreken. Ik spreek mensen met alleen AOW, ik spreek mensen met een uitkering, ik spreek mensen met een minimumloon. Het zal u niet verbazen, gelet op mijn andere hoedanigheid, dat ik met twee benen in deze samenleving sta. Ja, het is waar: sommige mensen worden hard geraakt, dat zal ik niet bestrijden, maar het zijn ook ingewikkelde tijden. De Nederlanders zullen moeten wennen aan het feit dat wij een aantal jaren pijn moeten lijden, omdat wij jarenlang de echte existentiële vraagstukken van deze samenleving voor ons uit hebben geschoven. Nu moet er worden ingegrepen en dat zal iedereen raken. Voor sommigen is dat buitengewoon pijnlijk. Ik loop daar niet voor weg, maar ik heb op dit moment ook geen

alternatief. Er is een akkoord overlegd en besproken waartoe, naar mijn mening, historisch uniek vijf partijen in de Tweede Kamer het initiatief hebben genomen. Eigenlijk waren het er drie en de coalitiepartners hebben zich daarbij aangesloten. Dat is een prestatie van formaat gelet op de tijdsdruk die erop lag. Ja, dat zullen heel veel Nederlanders voelen. Tot nu toe is er echter nog niemand voor weggelopen om die mededeling te doen.

De heer **Nagel** (50PLUS): Een prestatie van formaat die intussen al via de diverse verkiezingsprogramma's in de prullenbak is beland.

De heer **Van Boxtel** (D66): Niet in de prullenbak, dat ben ik niet met de heer Nagel eens. Ik kom dan op de rest van mijn betoog.

De heer **Reuten** (SP): Ik wil nog een correctie aanbrenge op het cijfer. Volgens de CPB-raming van juni jongstleden gaan de AOW'ers erop achteruit.

De heer **Van Boxtel** (D66): Oké, ik pak het lijstje er zo bij.

Mevrouw **Sent** (PvdA): De heer Van Boxtel spreekt over een breed gedragen akkoord, maar uiteindelijk is het maar door een heel kleine meerderheid gesteund. Hoe denkt hij erover dat in deze moeilijke tijden een heel belangrijk akkoord met zo'n kleine meerderheid wordt gesloten? Bovendien wordt daarmee voorbijgegaan aan de afspraken die met sociale partners zijn gemaakt.

De heer **Van Boxtel** (D66): Wie kaatst mag de bal verwachten; die uitdrukking kent mevrouw Sent toch wel? Wij gaan niet over de huishouding aan de overkant, maar het was mij een lief ding waard geweest als de Partij van de Arbeid na drie keer daartoe verzocht te zijn, ook was aangeschoven. Dat is gewoon niet gebeurd. Dat wordt niet bestreden; dat is de werkelijkheid. Als je niet meespeelt, vergaat automatisch je beurt. Daarin moeten wij reëel zijn. Er is een keuze gemaakt, sommigen zeggen zelfs een strategische keuze op weg naar de verkiezingen, om je nog even nergens aan te committeren. Andere partijen hebben dat anders gewogen en hebben wel die verantwoordelijkheid genomen. Wij zijn hier in de Eerste Kamer niet om die dagelijkse politiek te bedrijven, maar dit is wat er is gebeurd.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Een kleine aanvulling daarop: het is een keuze geweest, maar de Partij van de Arbeid kreeg een serie maatregelen voorgelegd en zij had alleen de mogelijkheid om haar handtekening eronder te zetten.

De heer **Van Boxtel** (D66): Nee, dat is absoluut niet waar. De historici moeten dit uiteindelijk maar in een verslag opschrijven, maar ik weet dat er tot drie keer toe is aangeklopt door mevrouw Sap, door de heer Pechtold en door minister De Jager. In het

begin was er helemaal geen sprake van tekenen bij het kruisje.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Het was ook een pakket waarbij de sociale partners niet waren betrokken en daarom wilde de Partij van de Arbeid niet tekenen bij het kruisje.

De heer **Van Boxtel** (D66): Mevrouw Sent suggereerde zojuist iets anders. Laat ik nu maar recht hebben gezet dat de Partij van de Arbeid, even los van de sociale partners, überhaupt niet wenste mee te praten. Dat het argument van de sociale partners daarnaast voor de Partij van de Arbeid een belangrijk argument is, is waar, maar dat is het ook voor mij. We hebben echter ook gezien hoe de situatie van de sociale partners in Nederland op dat moment was: een verlamde SER en een vakbeweging in crisis, en dat maakt het allemaal bijster ingewikkeld.

Na ommekomst van het Lenteakkoord haasten sommige politieke leiders zich alweer om te zeggen dat het wat hun betreft na de verkiezingen weer anders zal zijn. Ik probeer mij altijd te verplaatsen in de gemiddelde Nederlander op afstand van de dagelijkse politiek en die begrijpt er helemaal geen jota meer van. Die snapt nog dat een kabinet schipbreuk lijdt en denkt dan: geweldig, er is een aantal mensen dat een akkoord sluit. Diezelfde akkoordpartners beginnen dan echter bij toerbeurt al weer te roepen dat zij dit of dat weer anders willen. Dat is natuurlijk niet erg hoopgevend. Ik doe dan ook een dringend pleidooi aan het adres van al diegenen die hun handtekening wel hebben gezet: stick to your words! Het was een Lenteakkoord, politiek wil het nog steeds niet zomeren en het weer in Nederland heeft zich daaraan aangepast. Dat is allemaal geen goede zaak.

D66 bakt liever geen zoete broodjes over de toekomst. Het gehele begrotingsakkoord bedraagt 12,4 mld. Het pakket moet worden opgebracht door een reeks bezuinigingen en lastenverzwaringen die door alle lagen van de samenleving zullen worden gevoeld. Bijna iedereen gaat er in koopkracht op achteruit. Consumptie wordt duurder en de zware roker en drinker moeten helemaal diep in de portemonnee tasten. Bezuinigen is niet leuk, bezuinigen is nodig. D66 streeft naar een evenwichtige begroting en naar solidariteit tussen generaties. Wij zullen dan ook niet terugdeinzen voor het uitleggen van een aantal van die pijnlijke maatregelen.

Voordat ik inga op de inhoud, wil ik nog één ding opmerken. Een substantieel onderdeel van de begroting van 2013 ligt nu voor ons. Boze tongen beweren dat het begrotingsakkoord niks voorstelt; immers de verkiezingen zijn al op 12 september en daarna zou de hele boel weer openliggen. Ik waag dat ernstig te betwijfelen. In de Nederlandse democratie, met haar meerpartijenstelsel, zullen we een lange formatie ingaan. Het kabinet-Rutte deed er 127 dagen over, toch nog zo'n vier maanden. Stel dat de formatie nu dubbel zo rap zou gaan, dan nog zou het nieuwe kabinet op zijn vroegst half november bij de Majesteit op het bordes kunnen

staan. Ik denk dat we tegen die tijd echt wel een begroting voor 2013 rond moeten hebben. Als je tegen die tijd nog een wetgevingsproces door moet om een begroting aan te passen, komen we ruimschoots over de datum van 1 januari heen. Dat lijkt mij geen goede zaak.

Ik ga in op de punten die voor D66 goed liggen. Allereerst de sterke focus op groen. Mijn fractie meent dat duurzaamheid de toekomst is, en dat die toekomst allang is begonnen. Nederland moet zo snel mogelijk naar een fiscaal stelsel dat duurzaamheid subsidieert en fossiele brandstoffen belast. Het begin is gemaakt. De btw-schuif, en dan vooral de terugsluis via de inkomensbelasting, past in de visie van mijn fractie op een lastenverschuiving naar duurzaamheid en groei. Arbeid dient aantrekkelijker te worden gemaakt. De overdrachtsbelasting wordt structureel verlaagd, zodat verhuizen aantrekkelijker wordt. Bovendien dalen de financieringslasten voor een hypotheek en kan een groter gedeelte van het spaargeld worden ingezet om een eigen huis te verwerven. Het btw-tarief voor kunst en cultuur wordt weer teruggebracht op zijn oude niveau. Niet alleen koestert Nederland hiermee zijn culturele sector en blijft kleinschaligheid behouden, ook geeft dit de ruimte aan de sector om meer op eigen benen te staan. Dat is allemaal in lijn met de toekomstvisie van D66.

Ik heb wel een aantal vragen, ten eerste over de structurele verlaging van de overdrachtsbelasting. Wij juichen die maatregel toe. Wij vragen de staatssecretaris wel hoe wij ervoor kunnen zorgen dat juist de starter hiervan profiteert en niet de huizenverkoper. Ook zou mijn fractie graag van de staatssecretaris vernemen welke methoden hij onderzoekt om de starter te stimuleren, ook met oog op de voorbereiding van de wijziging in de hypotheekrenteaftrek, die later in het jaar op ons afkomt. De overdrachtsbelasting wordt nu gedekt uit de bankenbelasting, mits die morgen aangenomen wordt. Structureel dient dit geld uit de belasting van het woon-werkverkeer te komen. Mijn fractie daagt andere partijen die zich tegen deze maatregel hebben gekant, uit om met een alternatieve dekking voor de verlaging van de overdrachtsbelasting op de proppen te komen.

Over de vergroening het volgende. Het doet D66 deugd dat duurzaamheid echt een thema is geworden. Deze fiscale maatregelen zijn een signaal in de goede richting. Toch lijkt het alsof voorliggende maatregelen maar weinig milieuwinst opleveren; dat staat namelijk geschreven in de memorie van toelichting. Kan de staatssecretaris uitleggen hoe dit komt? Mijn fractie constateert dat Nederland nog niet is waar het zou moeten zijn op het gebied van duurzame energie. Kan de staatssecretaris aangeven hoe de vergroeningsmaatregelen passen binnen de Europese duurzaamheidsdoelstellingen, zoals de EU 2020-strategie? Waar ziet de staatssecretaris nog kansen voor een verdere vergroening van ons fiscale stelsel?

D66 is verheugd dat de heffingskorting voor groen beleggen in stand blijft, maar binnen mijn fractie heeft de onderbouwing hiervan tot

onduidelijkheid geleid over het effect van de maatregel.

De heer **Van Strien** (PVV): De heer Van Boxtel vraagt zich af hoe het komt dat hij geen resultaten van die vergroeningsmaatregelen ziet.

De heer **Van Boxtel** (D66): Nou, weinig.

De heer **Van Strien** (PVV): Misschien komt dat doordat die er helemaal niet zijn, omdat al die flauwekulmaatregelen gewoon geen effect hebben.

De heer **Van Boxtel** (D66): Met dat laatste ben ik het niet eens. Ik wacht verder het antwoord van de staatssecretaris af. Ik zal daar dan in tweede termijn op reageren.

De heer **Van Strien** (PVV): Ik denk dat het een ordinaire belastingmaatregel is en dat het helemaal niets met vergroening te maken heeft.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik ben dat niet met u eens, zie bijvoorbeeld wat er is gebeurd bij de rode diesel en de belasting op kolen. Deze maatregelen zijn hard nodig, maar ik vraag de staatssecretaris nog wel of het voldoende is om een echte omslag tot stand te brengen. Wellicht moeten wij na de verkiezingen bezien of een nieuwe coalitie verdergaande maatregelen moet nemen.

Voorzitter. Ik sprak zojuist al over de heffingskorting voor groen beleggen. Ook hier bestaat nog onduidelijkheid over het effect van de maatregelen. Eerst wordt gesteld dat de heffingskorting de aantrekkelijkheid voor beleggers zal vergroten. Vervolgens stelt de regering dat de heffingskorting voor culturele beleggingen wordt afgeschaft, omdat banken deze fondsen amper aanboden. Kan de staatssecretaris uiteenzetten waarom de verwachting voor groen beleggen anders is?

In het fiscale pakket dat voorligt, zijn ook enkele maatregelen verwerkt die het bedrijfsleven raken. D66 is van mening dat iedereen een steentje moet bijdragen, maar met het oog op groei mag dit geen substantieel negatieve invloed hebben op het vestigingsklimaat. Het dichten van het Bosalgat past niet alleen binnen de doelstelling van D66 om de relatieve positie van het eigen vermogen ten opzichte van vreemd vermogen te versterken, het levert ook geld op. Alleen dient in de open Europese economie wel degelijk rekening gehouden te worden met het vestigingsklimaat. Binnen mijn fractie is dan ook met instemming gereageerd op de mededeling in de memorie van toelichting dat de vormgeving aansluit bij het advies van Topteam Hoofdkantoren.

Per brief vernam mijn fractie dat hier in het bedrijfsleven anders over wordt gedacht. Zo ontvingen wij een brief van het Economic and Fiscal Forum van de Netherlands British Chamber of Commerce over de negatieve gevolgen voor het vestigingsklimaat. Over het advies van het Topteam Hoofdkantoren staat er onder andere dat, en ik citeer: "Anders dan de memorie van toelichting doet voorkomen -- en daarmee niet in lijn met het

advies van het Topteam Hoofdkantoren -- is de regeling niet alleen gericht op excessieve situaties/oneigenlijk gebruik." Ook staat er verderop, ik citeer: "Het niet verlenen van eerbiedigende werking is derhalve een strafheffing op handelingen die ofwel in de ogen van het Topteam geen oneigenlijk gebruik zijn ofwel waarvoor het huidige instrumentarium niet voldoende wordt ingezet." Mijn fractie ontvangt hierop graag een reactie van de staatsecretaris en zou daaruit graag opmaken in welke mate is aangesloten bij het advies van het Topteam Hoofdkantoren

Ik constateer dat twee belangrijke punten uit het begrotingsakkoord, de aanpassing van de hypotheekrenteaftrek en het belasten van het woon-werkverkeer, niet zijn opgenomen in het voorliggende wetsvoorstel. De staatsecretaris stelt dat er om tot deugdelijke wetgeving te komen meer tijd vereist is. Mijn fractie heeft met belangstelling kennis genomen van de hoofdlijnennotitie over het woon-werkverkeer maar miste een soortgelijk document over de hypotheekrenteaftrek. In het verlengde van de in dit huis aangenomen motie-Kuiper stel ik de vraag of de staatssecretaris kan toelichten welke vorderingen er op dit punt gemaakt zijn en welke hobbels er, het liefst nog deze zomer, genomen dienen te worden om ook de overeengekomen aanpassingen voor de hypotheekrenteaftrek in deugdelijke wetgeving te gieten.

D66 is verheugd dat er een akkoord ligt. Er bestaat geen enkel akkoord waarvan iedereen op elk punt kan zeggen: fantastisch! Hier ben ik blij mee! Een akkoord is altijd een compromis, zeker als er vijf partijen bij betrokken zijn. Wij begrijpen dat het met de verkiezingen in aantocht fijner is om te spreken over de aankomende lange zwoele zomer terwijl er iedere dag kans op onweer is. Maar laat ik dit zeggen: deze bezuinigingsoperatie is nog lang niet afgelopen. De Studiegroep Begrotingsruimte stelt namelijk dat er voor 2017 nog 20 mld. dient te worden bezuinigd. Nederland lijkt veilig voor volgend jaar, maar die hoognodige structurele hervormingen van de arbeidsmarkt, de woningmarkt en de zorg dienen er echt te komen. De verkiezingen zullen dan ook duidelijk moeten maken welke partijen het aandurven om Nederland met gezag en vernieuwing voldoende houdbaar naar die toekomst te brengen.

Voorzitter. Ik wacht de reactie van de staatssecretaris graag af.

*N

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. Zoals al door anderen gememoreerd, bespreken wij vandaag een pakket fiscale maatregelen dat de uitwerking is van het begrotingsakkoord dat door een aantal partijen in de Tweede Kamer is gesloten, waaronder GroenLinks. Ook GroenLinks is tevreden met het akkoord dat is gesloten, waaronder expliciet een aantal van de maatregelen die nu voorliggen. Dat neemt niet weg dat wij ook kritisch staan tegenover een enkel onderdeel van het pakket waarover wij het vandaag hebben. Je kunt

het betreuren dat het pakket als geheel wordt voorgelegd, en niet als afzonderlijke wetsvoorstellen. Met name ten aanzien van de vrijstelling van de deelnemingsrente en de btw voor medische beroepen is daar veel voor te zeggen, wat de Raad van State ook heeft gedaan. Wij realiseren ons echter ook dat met name bij een bezuinigingspakket een opsplitsing in afzonderlijke wetsvoorstellen risicovol is, juist omdat de maatregelen als pakket zijn uitonderhandeld. Daarom zijn wij dan ook meer dan teleurgesteld dat een aantal maatregelen nu geen onderdeel uitmaken van het pakket dat voorligt. Dan doel ik met name op de beperking van aftrek van de hypotheekrente en de afschaffing van de aftrek voor het woon-werkverkeer.

Wij vinden het van belang dat de hypotheekrenteaftrek nu ook echt wordt aangepakt. Ik sluit aan bij wat de heer Van Boxtel daar zojuist over heeft gezegd. Ook vinden wij het van belang dat de beloften die andere partijen gedaan hebben niet loos blijken in het zicht van de verkiezingen. Kan de staatssecretaris mij verzekeren dat er op het ministerie op dit moment op volle kracht gewerkt wordt aan de uitwerking van de beperking van de hypotheekrenteaftrek en hoe het daarmee staat? Kan hij ook aangeven wanneer het desbetreffende wetsvoorstel naar de Tweede Kamer zal worden gestuurd?

Zoals ik al aangaf, ziet mijn fractie de ratio van het als één pakket indienen van deze fiscale maatregelen. De politieke afweging met betrekking tot de wenselijkheid van de verschillende bezuinigingen en investeringen en de daarmee gemoeide bedragen heeft in de Tweede Kamer plaatsgevonden. In mijn verdere bijdrage zal ik mij dan ook vooral richten op de niet-financiële aspecten van dit pakket. Want hoewel de staatssecretaris ons vorige week terecht voorhield dat het hoofddoel van belastinginning is het vullen van de schatkist, soms zijn er gewenste neveneffecten, of, gewenste of ongewenste, neveneffecten, die ook bij de beoordeling moeten worden betrokken. Op die neveneffecten wil ik mij vandaag vooral richten. Ik zal daarbij de verschillende maatregelen langslopen, maar gezien de spreektijd zal ik niet alles even uitgebreid behandelen, en soms zal ik wat overslaan.

De algemene btw-verhoging is als bezuinigingsmaatregel natuurlijk een paardenmiddel. De schuif echter die eraan is gekoppeld, de koppeling met een verlaging van de belasting op inkomen en het verhogen van een aantal toeslagen voor de lagere inkomens, levert een verschuiving op die goed past binnen de GroenLinks-ideeën: het stimuleren van werkgelegenheid door het goedkoper maken van arbeid, en het zwaarder belasten van de consumptie van goederen.

De vrijstelling van de kolenbelasting voor elektriciteitsopwekking is ons altijd een doorn in het oog geweest.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Kan mevrouw De Boer mij uitleggen hoe het kan dat de btw-schuif leidt tot meer werkgelegenheid? Als de inkomstenbelasting daalt, stijgt het netto salaris, maar de producten zijn duurder vanwege de verhoging van de btw. Dan kun je nog steeds dezelfde producten kopen met je salaris, en per saldo levert dat geen arbeidsmarkteffect op.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Niet alle arbeid leidt tot de productie van consumptiegoederen. Arbeid in de dienstverlening, bijvoorbeeld, leidt niet altijd tot productie van consumptiegoederen.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Het gaat ook niet om de productie van die goederen, maar om de consumptie ervan. Het gaat om de aanwending van ons salaris. Per saldo kun je nog steeds dezelfde hoeveelheid producten kopen met je inkomen. Uiteindelijk zal het dus geen arbeidsmarkteffect opleveren.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Daarvoor geldt natuurlijk hetzelfde: ook onze consumptie is niet alleen gericht op goederen, maar ook op diensten.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Het onderscheid tussen goederen en diensten is niet relevant. Het gaat erom wat je met je inkomen kunt uitgeven en wat je ervan kunt kopen, goederen of diensten. Als je inkomen stijgt, maar de goederen en diensten duurder worden, heeft dat per saldo geen arbeidsmarkteffect.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik ben geen econoom, excuseert u mij dat ik dit niet in detail kan uitdiscussiëren met mevrouw Sent. Wat ik hiervan heb begrepen, is dat het wel degelijk uitmaakt als de belasting op arbeid daalt, zeker voor de werkgeverslasten en voor de mate waarin werkgevers bereid zijn om mensen in dienst te nemen.

De heer **Van Strien** (PVV): Mevrouw De Boer zegt voorstander te zijn van de schuif van een hogere btw naar een verlaging van de inkomstenbelasting. Is er een optimum? Moet de btw eigenlijk nog hoger, misschien met 10%, en moet de inkomstenbelasting misschien nog verder omlaag, met hetzelfde bedrag, of is dit zomaar een probeersel van haar?

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Het is niet zomaar een probeersel. Ik weet niet waar het optimum ligt. Natuurlijk is er een optimum. Ik wil niet betogen dat je de btw moet verhogen tot 50%.

De heer **Van Strien** (PVV): Voorzitter. Ik constateer dat mevrouw De Boer niet weet waar het optimum ligt. Weet mevrouw De Boer dan wel of de verhoging van de btw en de schuif naar de loon- en inkomstenbelasting gunstig is?

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik sta hier om voorstellen te beoordelen die ons worden voorgelegd. Daarbij kijk ik naar wat mij door onder

andere deskundigen die mij adviseren, en u ook, wordt gezegd over de mogelijke effecten daarvan. Tegen mij is gezegd dat deze schuif verantwoord is. Daar ga ik ook van uit en daar zie ik de logica van in. De schuif betekent dat de consumptie zwaarder belast wordt en arbeid minder zwaar.

De heer **Reuten** (SP): Ik begrijp dat mevrouw De Boer een aantal deskundigen heeft geraadpleegd en die zeggen dat deze schuif hartstikke interessant is. Zij gaat ervan uit dat het inderdaad zo is. Ik snap het niet. Misschien zijn er wel meer mensen in dit huis die het niet snappen. Ik vraag haar dan heel simpel om dit uit te leggen en ik constateer dat mevrouw De Boer het niet kan uitlegen.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik kan dat niet met economische percentages en optima uitleggen. Dat spijt mij. Misschien dat de staatssecretaris mij daarin kan bijstaan. Waar ik op doel, is dat ik het principe van het zwaarder belasten van consumptiegoederen en het minder zwaar belasten van arbeid toejuich, omdat ik ervan overtuigd ben dat dit, zeker als je je richt op het verlagen van de belasting op de lagere inkomens, een enorme stimulans kan zijn van het aannemen van mensen, juist voor het minimumloon en juist in slechter betaalde banen.

De heer **Reuten** (SP): Ik ga het heel kort proberen. Als alle belastingen btw zouden zijn, dan hadden we een vlaktaks, afgezien van de hoge laag. Ja? Eens?

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ja.

De heer **Reuten** (SP): Als alle belastingen inkomstenbelasting zijn, dan hebben we een progressief tarief. Als je nu schuift van inkomstenbelasting naar btw, dan maak je het algemene tarief toch een beetje vlakker? De conclusie daaruit is dat GroenLinks kennelijk een voorstander is van een vlakker tarief.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Dat hangt er een beetje vanaf waar je het vandaan haalt in de inkomstenbelasting. Als het evenredig verdeeld wordt over alle schijven van de inkomstenbelasting, hebt u gelijk. Als juist de inkomstenbelasting voor de lagere inkomens wordt verlaagd, dan hebt u geen gelijk.

De heer **Reuten** (SP): Ja, maar dat gebeurt niet. Je ziet aan de koopkrachtplaatjes van het CPB dat het resultaat van het geheel is dat de laagste inkomens juist het meeste inleveren. Ik begrijp dat je compromissen moet maken in een akkoord. Daar heb ik ook alle begrip voor, maar het moet wel helder zijn dat dit de uitkomst is.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Die uitkomst is natuurlijk een optelling van alle maatregelen en die uitkomst is vooral een optelling van de maatregelen uit het Lenteakkoord, opgeteld bij maatregelen die daarvoor al waren genomen. Als je het vergelijkt met wat er in het Catshuisakkoord was besloten,

dan is het Lenteakkoord ook voor de lagere inkomens een enorme verbetering.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Hoe kijkt mevrouw De Boer bij de schuif van btw naar ib aan tegen het feit dat bijvoorbeeld AOW-gerechtigden nauwelijks inkomstenbelasting betalen en als gevolg van deze maatregel onevenredig hard worden getroffen en niet gecompenseerd kunnen worden via de inkomstenbelasting?

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik moet zeggen dat ik dat een minder prettig neveneffect hiervan vind. Dat ben ik met u eens.

De heer **Reuten** (SP): Het gaat niet om de maatregelen van daarvoor. De doorrekening van het CPB van juni betreft uitsluitend het effect van het begrotingsakkoord.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ja. Ik zeg het nog eenmaal. In de junidoorrekening staan de koopkrachtplaatjes voor 2012/2013 die u aanhaalt. Dat zijn natuurlijk de koopkrachtplaatjes na het Lenteakkoord ...

De heer **Reuten** (SP): Nee, uitsluitend het Lenteakkoord.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Tot slot dan: de effecten van het Lenteakkoord zijn negatief voor alle inkomensgroepen. Dat is logisch, want het is een bezuinigingspakket. Als je dat afzet tegen de negatieve effecten die het Catshuis zouden hebben, dan zijn die negatieve effecten van het Lenteakkoord vele malen lager.

Ik ga door. De vrijstelling van de kolenbelasting is ons altijd een doem in het oog geweest. GroenLinks heeft steeds aangegeven dat de Europese regelgeving wel degelijk ruimte bood om deze vrijstelling op basis van milieuargumenten af te schaffen, en wij zijn er dan ook zeer over te spreken dat dat nu gebeurt. Hulde.

Ook de enorme kwantumkorting die grootverbruikers van aardgas krijgen, ziet GroenLinks liever vandaag dan morgen verdwijnen: er zou een premie moeten staan op het besparen van energie, niet op het zoveel mogelijk gebruiken ervan. Met de aanpassing van de tarieven in dit wetsvoorstel wordt hierin een eerste, kleine maar belangrijke, stap gezet. De meeste grootverbruikers van aardgas gaan tussen 23% en 36% meer belasting betalen. Desalniettemin verandert de mate waarin huishoudens en bedrijven een bijdrage blijven leveren aan de totale opbrengt van de energiebelasting niet wezenlijk; die blijft ongeveer half om half. Wij vermoeden dat dit in geen verhouding staat tot de bijdrage die beide groepen leveren aan het aardgasgebruik. Kan de staatssecretaris daar ook cijfers over geven?

Over de overige maatregelen in het hoofdstuk vergroening kan ik kort zijn: deze steunen wij van harte. En na ons debat in december zult u begrijpen dat ik bijzonder te spreken ben over de handhaving van de heffingskorting voor groene beleggingen.

De tijdelijke werkgeversheffing op hoge lonen en vertrekvergoedingen is wat ons betreft een prima crisismaatregel, die de lasten van de crisis een beetje extra legt op de schouders die deze het beste kunnen dragen. Dat een aantal voetbalclubs door deze maatregel naar eigen zeggen onevenredig zwaar wordt getroffen, zegt wat ons betreft meer over de onevenredige beloningen in deze sector dan over de rechtvaardigheid van deze maatregel.

De aanpassing van de aftrek van de deelnemingsrente wordt door de GroenLinks-fractie gesteund. Wij zijn blij dat het zogenaamde Bosalgat eindelijk wordt gedicht en dat misbruik van de vrijstellingsregelingen wordt aangepakt.

Over het weer invoeren van het verlaagde btw-tarief op podiumkunsten en kunstvoorwerpen kan ik ook kort zijn: deze maatregel steunen wij. Wel staat de vraag die ik in de schriftelijke ronde heb gesteld nog open: betreft de verlaging van het tarief het een-op-een terugdraaien van de eerdere maatregel waarin cultuur onder het hoge tarief werd gebracht? Zo nee, waarin zitten dan de verschillen?

Mevrouw **Sent** (PvdA): Ik zou mevrouw De Boer graag dezelfde vraag willen stellen als de heer Ester. Zij juicht het toe dat de heffingskorting op groen beleggen wordt gehandhaafd en dat de btw op podiumkunsten en kunstvoorwerpen wordt verlaagd. Hoe staat zij er dan tegenover dat de heffingskorting op cultureel en sociaal ethisch beleggen niet wordt gehandhaafd?

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Dat hadden wij ook graag willen handhaven. Misschien hadden wij dat kunnen bereiken als de PvdA het akkoord had meegetekend.

Dan de aanpassing van de btw-vrijstelling voor medische diensten. Mijn fractie zal niet de enige fractie zijn die hierover zeer veel brieven en mails heeft ontvangen. We waren wel de enige fractie die schriftelijke vragen over deze maatregel heeft gesteld, wat mij zeer verbaasde. Uit de vele brieven die ik kreeg, werd mij duidelijk dat deze maatregel voor de beroepsbeoefenaren die het betreft als een zeer onaangename verrassing kwam. De vele, vaak complexe, vragen en opmerkingen die in deze brieven werden opgeworpen, onder meer met betrekking tot uitspraken van het Europese Hof van Justitie, bewijzen het gelijk van de Raad van State, die in zijn advies zei: "De afdeling meent dat voor de herijking van de btw-vrijstelling voor medische diensten meer tijd moet worden genomen. Dit stelt alle belanghebbenden in staat de maatregelen te doorgronden en eventueel van commentaar te voorzien." Waarom heeft de regering geen gehoor gegeven aan dit advies van de Raad van State?

Is er eigenlijk contact geweest met vertegenwoordigers van belanghebbenden teneinde gezamenlijk de maatregelen te doorgronden en hun mogelijke commentaar te wegen? Zo nee, waarom niet? Zo ja, wat heeft dit opgeleverd? Is er afstemming geweest met het ministerie van VWS over deze maatregel en over de effecten die deze

maatregel zal hebben op de verschillende beroepsgroepen en hun cliënten? En wat zijn deze effecten eigenlijk? Ik heb hieraan ook aandacht besteed in de schriftelijke vragen. Ik heb echter geen antwoord gekregen. Vindt de staatssecretaris het verantwoord om zo'n maatregel te nemen als de effecten niet duidelijk zijn?

Ik wil nog een stap terug: wat is eigenlijk de reden voor deze maatregel, behalve het vullen van de schatkist? In de memorie van toelichting wordt aangegeven dat deze maatregel wordt ingevoerd omdat eerdere voorstellen sneuvelden. Ik vind dat een nogal magere argumentatie voor een ingrijpende wetswijziging. Kan de staatssecretaris aangeven waarom deze maatregel noodzakelijk is? Zijn er momenteel problemen met de toepassing van de vrijstelling voor medisch handelen? Heeft de Belastingdienst er problemen mee? Zijn er patiëntenorganisaties die klagen of organisaties van beroepsbeoefenaren? Of is het Europa? Naar ik begrepen heb, schrijven de Europese btw-richtlijnen voor dat een medische vrijstelling alleen betrekking mag hebben op gezondheidskundige verzorging die, gelet op de beroepsopleiding van de zorgverleners, voldoende kwaliteitsniveau heeft. Zijn er recente uitspraken van rechters in Nederland of in Europa waaruit blijkt dat de huidige regelgeving en praktijk niet aan deze Europese richtlijnen voldoet?

Wij zijn het geheel met de staatssecretaris eens dat kwaliteitseisen aan medische beroepen en medische handelingen niet via de btw-heffing moeten worden gesteld. Dit moet door VWS gebeuren. Wij vragen ons echter af of de nu voorgelegde maatregel niet juist wel doet wat zij zegt niet te doen: oordelen over medisch handelen. Ook vragen wij ons ten eerste af of het terecht is om de BIG-registratie als enig kwaliteitscriterium te hanteren. Zo is het voor veel psychologen onmogelijk om de vereiste BIG-registratie te verkrijgen, omdat het aantal opleidingsplaatsen die leiden tot BIG-toelating, zeer beperkt is. Deze psychologen volgen opleidingen die volgens onderzoek gelijkwaardig zijn en verlenen dezelfde zorg aan mensen. Is het afschaffen van de btw-vrijstelling voor deze groep dan geen aantasting van de fiscale neutraliteit? En wat te denken van BIG-geregistreerde artsen die tevens complementaire zorg verlenen zoals chiropractie of acupunctuur? Het gaat om behandelingen die veelal bewezen effectief zijn en ontegenzeggelijk gericht op de gezondheidskundige verzorging van de mens. Mag het enkele feit dat de BIG geen opleidingscriteria voor deze behandelingen kent, tot gevolg hebben dat deze behandelingen geheel en al worden uitgesloten van de btw-vrijstelling, de BIG-registratie van de beoefenaren ten spijt?

Zoals gezegd heeft mijn fractie veel post over deze maatregel ontvangen. In veel brieven wordt verwezen naar een aantal uitspraken van het Europees Hof van Justitie en beargumenteerd dat de voorgestelde maatregel in strijd is met deze uitspraken. Ik kan dat niet beoordelen. Ik had ook de tijd niet om hierover deskundig advies in te winnen. Wel kan ik concluderen dat de betekenis van deze maatregel nog onvoldoende is doorgrond en van commentaar voorzien door deskundigen,

laat staan dat dit commentaar is verwerkt; precies waar de Raad van State voor waarschuwde. Ik wil de staatssecretaris daarom vragen of hij bereid is, de invoering van deze maatregel op te schorten teneinde in nader overleg met het ministerie van VWS en de betreffende beroepsgroepen te komen tot een regeling die wel aan alle kanten doordacht en besproken is. Mogelijk moet de oplossing dan gevonden worden in verruiming van de BIG-registratie, maar dat laat ik graag aan het betreffende overleg over.

De verhoging van de accijnzen laat ik voor wat ze zijn: nuttige maatregelen om de schatkist te vullen.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Ik heb mevrouw De Boer niet gehoord over het afschaffen van de werkbonus voor 65-plussers. Dit maakt deel uit van het zwaarbevochten pensioenakkoord dat gesloten is met de sociale partners. Hoe staat mevrouw De Boer tegenover het feit dat de sociale partners niet betrokken zijn bij de besprekingen hierover, die ertoe hebben geleid dat de werkbonus is afgeschaft?

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Mijn fractie is voorstander van het afschaffen van de werkbonus. Wij betreuren het dat het in het kader van het begrotingsakkoord niet gelukt is om hierover vooraf overeenstemming te bereiken met de sociale partners.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Is er moeite gedaan om hierover met de sociale partners in overleg te treden?

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Dat kan ik u niet vertellen; ik ben niet bij de onderhandelingen geweest.

*N

De heer **Bröcker** (VVD): Voorzitter. Het is al door voorgaande sprekers gememoreerd: de partijen die het Begrotingsakkoord 2013 hebben gesloten, hebben laten zien dat zij in moeilijke tijden en onder zware tijdsdruk verantwoordelijkheid hebben durven nemen. Er wordt op zeer korte termijn uitvoering gegeven aan het resultaat dat partijen hebben bereikt, door in dit wetsvoorstel een eerste tranche van fiscale maatregelen uit het begrotingsakkoord uit te werken. Ik wil nadrukkelijk zeggen dat mijn fractie ervoor erkentelijk is dat ook door de samenwerking in de commissie voor Financiën alle partijen in deze Kamer eraan hebben meegewerkt dat wij vandaag, nog net voor het zomerreces, dit wetsvoorstel kunnen behandelen. Ook de staatssecretaris en de ambtelijke staf van het ministerie en de griffie van de Eerste Kamer verdienen complimenten voor de snelle en adequate wijze van verwerking en beantwoording van de vele gestelde vragen. Hoewel mijn fractie begrip heeft voor de spoedige behandeling van dit wetsvoorstel, is ook mijn fractie van mening dat de zorgvuldigheid van het fiscale wetgevingsproces, gezien de buitengewone omstandigheden waarin we

in Nederland verkeren, onder druk is komen te staan door de sneltreinvaart waarin dit wetsvoorstel wordt behandeld. Ter illustratie: een van de nota's van wijziging bij dit wetsvoorstel, ik meen de eerste, is nota bene ondertekend door de ambtsvoorganger van staatssecretaris Weekers, namelijk staatssecretaris De Jager. Het is bij mijn weten niet aan de orde gekomen in de behandeling in de Tweede Kamer, maar ik ben toch wel geïnteresseerd in wat hiervan de staatsrechtelijke aspecten zijn. Misschien kan de staatssecretaris zijn ambtenaren daarover even laten nadenken.

Verzamelwetgeving, bestendigheid en eenvoud van wetgeving zijn voor mijn fractie belangrijke uitgangspunten bij het beoordelen van fiscale wetgeving. Dat was ook de inbreng bij de behandeling van het Belastingplan 2012. Allereerst zal ik hier iets over zeggen. De inhoudelijke punten van dit wetsvoorstel waar ik vervolgens aandacht voor wil vragen, zijn de btw-schuif, de kolenbelasting, de reparatie van het zogenaamde Bosalgat en de uitwerking van de werkgeversheffing.

Tijdens de behandeling van het Belastingplan 2012 heb ik aandacht gevraagd voor verzamelwetgeving, een onderwerp dat hier vanavond al regelmatig aan de orde is geweest. Daarin is opnieuw een aantal maatregelen samengevoegd, waarbij de inhoudelijke en budgettaire samenhang niet bepaald overtuigend is. De staatssecretaris rechtvaardigt de inhoudelijke en budgettaire samenhang met het argument dat deze maatregelen onderdeel zijn van het Begrotingsakkoord 2013. Tegelijkertijd moeten we echter ook constateren dat niet alle elementen van dat akkoord hier vandaag voor ons liggen. Sterker nog, er zijn ook elementen, de maatregelen met betrekking tot de eigen woning en het woon-werkverkeer uit het akkoord, die in zekere mate inhoudelijk en waarschijnlijk ook budgettaire samenhangen met de structurele verlaging van de overdrachtsbelasting, die we hier vandaag wel behandelen. Mijn fractie heeft er begrip voor dat er valide redenen zijn om een aantal onderdelen van het begrotingsakkoord vandaag hier niet te behandelen.

Mijn fractie heeft er echter wel grote problemen mee dat de aftrekbeperking deelnemingsrente in deze verzamelwet is terechtgekomen. Over de aanpassing van de aftrek deelnemingsrente in de Wet op de vennootschapsbelasting 1969, de zogenaamde Bosalreparatie, wordt al heel lang gesproken en vele varianten zijn de laatste jaren overwogen. Tijdens de behandeling van het Belastingplan 2012 in deze Kamer, afgelopen december, heeft de staatssecretaris aangegeven dat hij ernaar streefde om deze Bosalreparatie voor de zomer van 2013 in een wetsvoorstel aan te bieden aan het parlement. Daarenboven is een overweging van mijn fractie dat de beoogde datum van inwerkingtreding van deze complexe maatregelen niet tot een spoedbehandeling net voor het reces noopt. Met de Raad van State heeft deze Kamer met regelmaat dit aspect van het fiscale wetgevingsproces besproken en bekritiseerd.

Herhaaldelijk heeft deze Kamer ook verzocht om een betere spreiding van fiscale wetgeving en het beperken van verzamelwetgeving. Ik weet niet of het helemaal de verdienste van de staatssecretaris is, maar het kabinet heeft gewerkt aan een betere spreiding van belastingmaatregelen. Dat blijkt ook wel uit het feit dat we vandaag eigenlijk al een deel van het Belastingplan 2013 behandelen. Toch wil ik nog wel een reactie van de staatssecretaris horen op de opmerkingen die ik heb gemaakt over verzamelwetgeving. En om een beetje ter zake te komen, vraag ik de staatssecretaris ook of hij kan toezeggen dat de maatregelen met betrekking tot de eigen woning en het woon-werkverkeer dit najaar wel in een afzonderlijk wetsvoorstel worden aangeboden. In dit voorstel zitten ook enkele maatregelen die niet bijdragen aan bestendigheid van wetgeving. Dat is een van de aspecten die relevant en belangrijk zijn voor mijn fractie. Zo is in het Belastingplan 2012 geregeld dat de leidingwaterbelasting en het eurovignet, dat trouwens vandaag nog niet aan de orde is gekomen, zouden worden afgeschaft, terwijl dat in dit wetsvoorstel weer wordt teruggedraaid. De btw-verhoging op podiumkunsten wordt weer teruggedraaid en in de vennootschapsbelasting wordt een aanvullende renteaftrekbeperring toegevoegd. Tijdens de behandeling van het Belastingplan 2012 is de renteaftrek voor overnameholdings al beperkt. Nu wordt rente die samenhangt met deelnemingen, in aftrek verder beperkt. Dat is op zich geen punt, maar na jaren van voortdurende wijzigingen in het rentedossier is deze aftrekbeperring hopelijk het sluitstuk in dit dossier. Zo weet het bedrijfsleven waar het de komende jaren aan toe is.

Ik noemde de verzamelwetgeving en de bestendigheid. Nu kom ik op de vereenvoudiging, die een van de uitgangspunten is van de fiscale agenda van de staatssecretaris. Daarmee scoren we niet helemaal met dit wetsvoorstel, al is dat misschien niet helemaal eerlijk, aangezien wij de context en de achtergrond begrijpen. Door de eerder genoemde aftrekbeperring van de deelnemingsrente wordt de vennootschapsbelasting nog ingewikkelder, terwijl in de sfeer van de inkomstenbelasting wel een bescheiden vereenvoudiging is bereikt door de aanpassingen in de heffingskortingen. Waar ziet de staatssecretaris in de huidige omstandigheden nog mogelijkheden tot vereenvoudiging op redelijk korte termijn? Hoe staat het bijvoorbeeld met de verkenning naar een winstbox?

Mijn fractie heeft uiteraard schriftelijke vragen gesteld over individuele onderwerpen in dit wetsvoorstel, die merendeels adequaat zijn beantwoord. Toch wil ik graag nog enkele opmerkingen maken. Ondanks het mogelijke effect op het consumentenvertrouwen heeft mijn fractie begrip voor de budgettaire noodzaak voor de btw-verhoging. Het verhoogde btw-tarief wordt op termijn volledig gecompenseerd door een lagere belasting op arbeid. Dat is hier net uitgebreid aan de orde geweest. Die compensatie start voor een deel in 2013. Het streven is om in het Belastingplan 2014 het restant terug te sluisen. De VVD is een

voorstander van het verlagen van de belastingdruk op arbeid. Tijdens de behandeling van het Belastingplan 2012 heb ik dat ook al aangegeven. In de fiscale agenda heeft de staatssecretaris daartoe ook een aanzet gedaan. De voorgenomen verschuiving van directe naar indirecte belastingen juichen wij toe. Het is een beweging in de goede richting, die zorgt voor een meer solide belastingstelsel. In hoeverre gaan wij dit echter straks ook realiseren en gaan wij het over een aantal jaren niet over een nieuw soort kwartje van Kok hebben? Dat zal in de politieke context van het komend jaar moeten worden gerealiseerd.

Het gat tussen het hoge en lage btw-tarief is als gevolg van de btw-verhoging verder vergroot. Dat blijft een punt van zorg. Het zou goed zijn om de tarieven, zoals voorgesteld in de fiscale agenda, zo veel mogelijk te harmoniseren en de verschillen die nu nog bestaan, geleidelijk aan te beperken. Wij onderkennen de bredere context -- denk aan koopkrachtaspecten en dergelijke -- van een dergelijke geleidelijke aanpassing. In de praktijk blijkt telkens weer dat het onderscheid tussen hoog en laag tarief soms arbitrair is. Sommigen van ons zullen misschien zeggen dat het onderscheid is tussen een laag btw-tarief en een btw-vrijstelling ook arbitraire trekjes heeft. Bij vele producten en diensten kan men zich de vraag stellen waarom daarop het lage tarief van toepassing zou moeten zijn.

We zien dit vreemde onderscheid ook terugkomen in de verzamelwetgeving bij de accijnzen, waar een verschil in tarief bestaat tussen mousserende en niet mousserende wijn. Waar staan we met de harmonisatie en vereenvoudiging van de btw? Ziet de staatssecretaris nog ruimte voor ontwikkelingen op dat punt in het Belastingplan 2013, ook op het gebied van accijnzen? Dat laatste heb ik niet uitgebreid onderzocht, maar het viel mij dit weekend op.

Over het afschaffen van de vrijstelling kolenbelasting voor elektriciteitsopwekking blijft mijn fractie, net als het CDA, Europeesrechtelijke zorgen houden. De logica achter deze maatregel wordt door mijn fractie onderkend, want de milieudoelstelling is begrijpelijk. Kolen worden echter als gevolg van deze wetswijziging zwaarder belast dan soortgelijke producten die gebruikt worden voor de opwekking van elektriciteit, zoals gas. Een punt van zorg voor mijn fractie is dat de belasting niet de CO₂-uitstoot als objectieve maatstaf neemt, maar enkel het gewicht van de kolen. Als gevolg hiervan zou deze belasting een inbreuk kunnen maken op het Europeesrechtelijke verbod om binnen de EU te differentiëren in belastingen op soortgelijke producten. Daarom kan worden betoogd dat een Nederlands product, namelijk gas, als gevolg van de afschaffing van deze vrijstelling, selectief wordt bevoordeeld ten opzichte van de vaak uit het buitenland afkomstige kolen, die selectief worden benadeeld. Het antwoord van de staatssecretaris uit de schriftelijke behandeling is nog niet overtuigend. Kan de staatssecretaris aanvullend motiveren waarom de afschaffing van de vrijstelling van de kolenbelasting niet in strijd zou zijn met Europees recht? Is de

staatssecretaris echt van mening dat kolen en gas geen substituut zijn voor de opwekking van elektriciteit?

De meest complexe maatregel in deze verzamelwet is een verdere beperking van de aftrek van deelnemingsrente in de vennootschapsbelasting. Na de uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Unie van 18 september 2003 in de zaak-Bosal zijn kosten ter zake van EU-deelnemingen aftrekbaar geworden. Minister Zalm en staatssecretaris Wijn waren destijds al voorbereid op een dergelijk scenario. Op 19 september 2003, één dag na de uitspraak van het Hof van Justitie, kondigden zij namelijk maatregelen aan om de structurele budgettaire derving van 950 mln. die het gevolg zou zijn van deze uitspraak, te beperken. Daarbij zijn twee maatregelen aangekondigd. Ten eerste een renteaftrekbeperking in het geval van onderkapitalisatie, de zogenaamde thincapitalisationregeling. Ten tweede de beperking van de verliesverrekening van houdstermaatschappijen. De discussie over de aftrekbaarheid van de deelnemingsrente heeft sindsdien niet stil gestaan. Het door de minister van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie ingestelde Topteam Hoofdkantoren heeft de regering vorig jaar geadviseerd de renteaftrek voor buitenlandse deelnemingen in stand te laten. Aan de andere kant heeft de Tweede Kamer op 30 juni 2011 unaniem de motie van de leden Bashir en Van Vliet aangenomen. In deze motie wordt een oproep gedaan het vermeende Bosalgat te dichten. Mijn fractie is blij dat door de staatssecretaris, die toch in een heel ingewikkelde spagaat zat in dit specifieke dossier, een verstandige en evenwichtige keuze is gemaakt voor een variant die alleen excessieve deelnemingsrente in aftrek beperkt. Mijn complimenten voor de wijze waarop dit onderwerp in de Tweede Kamer is behandeld. Ik denk dat de kop vandaag in Het Financieele Dagblad op z'n zachtst gezegd wat misleidend was. Ik begreep ook dat dit inmiddels door de betreffende organisatie met een persbericht is gecorrigeerd. De staatssecretaris vindt het wenselijk om de thincapregeling, die enkele jaren geleden dus direct is ingevoerd na dat arrest, af te schaffen nu we deze nieuwe renteaftrekbeperking hebben, maar hij zoekt daarvoor nog budgettaire ruimte. Ik kan me voorstellen dat veel voorstellen budgettair gedreven zijn, maar het zou goed zijn als we snel de 30 mln. kunnen vinden om dit af te schaffen. Dat zal leiden tot meer helderheid, vereenvoudiging en minder administratief gedoe rond het monitoren van deze achterhaalde bepaling, zowel voor het bedrijfsleven als voor de fiscus. Welke mogelijkheden ziet de staatssecretaris om hier bij het Belastingplan 2013 echt werk van te maken?

Bij voorstellen die renteaftrek beperken, speelt altijd een zekere mate van materieel terugwerkende kracht. We weten dat maar al te goed uit het hypotheekrentedossier. Bedrijven die langetermijnverplichtingen zijn aangegaan, worden vaak door dit soort beperkingen geraakt. Dat is niet goed voor ons vestigings- en investeringsklimaat. Bij het aangaan van deze verplichtingen hebben

bedrijven gerechtvaardigde verwachtingen op basis van bestaande wetgeving. Zij hebben immers niet direct rekening kunnen houden met wetswijzigingen. Met terugwerkende kracht moet dan ook zeer terughoudend worden omgegaan. Het is positief dat de staatssecretaris bij nota van wijziging heeft voorzien in een de facto eerbiedigende werking voor deelnemingen die voor 2007 -- ik zeg het even heel globaal -- in het bezit waren van een belastingplichtige. Voor zover deelnemingen zijn verworven na 2007 en deze zijn gefinancierd met vreemd vermogen is er nog steeds sprake van materieel terugwerkende kracht. Dit wordt door de staatssecretaris ontkend. Het argument dat belastingplichtigen al hadden kunnen anticiperen op deze maatregel omdat zij deze hadden kunnen zien aankomen, snijdt wat mijn fractie betreft niet echt hout. De maatregel heeft een lange geschiedenis; vele varianten om het Bosalgat te dichten zijn overwogen. Daar hebben belastingplichtigen geen rekening mee kunnen houden. Dit knelt met name voor belastingplichtigen die derdeleningen voor een lange termijn, leningen van een bank, zijn aangegaan. Hoe kijkt de staatssecretaris aan tegen de uitwerking van de beperking van renteaftrek in dit soort gevallen?

In artikel 13I, zesde lid van dit wetsvoorstel over de vennootschapsbelasting zit een oogmerktoets die aangrijpt bij een fiscaal motief. Deze toets is met name relevant voor buitenlandse bedrijven en investeerders, aangezien Nederlandse bedrijven in de praktijk geacht worden een aansturende functie te hebben vanuit Nederland. Bij de keuze voor bedrijven om zich in Nederland te vestigen, spelen fiscale motieven altijd een rol. De deelnemingsvrijstelling en het verdragennetwerk zijn daarbij onder meer van belang. Ook voor buitenlandse investeerders moet meer dan voldoende duidelijk zijn wanneer zij onder het bereik van deze bepaling vallen. Kan de staatssecretaris toezeggen dat hij op dit punt op korte termijn meer duidelijkheid verschaft?

Bestendig fiscaal beleid en bestendige fiscale wetgeving zijn uitermate belangrijk voor het vestigings- en investeringsklimaat. Na de dit jaar ingevoerde aftrekbeperking van rente op overnameschuld zou de volgend jaar in te voeren aftrekbeperking van deelnemingsrente het sluitstuk moeten zijn van de renteaftrekbeperkingen in de vennootschapsbelasting. Mijn fractie heeft daar twijfels bij. Naar de mening van mijn fractie heeft het invoeren van deze renteaftrekbeperking op zichzelf een beperkte invloed op het vestigingsklimaat. Volgens mijn fractie zijn grote onzekerheid en schommelingen in de vennootschapsbelasting van veel groter invloed op dat klimaat. Het is dan ook van belang om rust te creëren in dit dossier. Hoe kijkt de staatssecretaris hiertegen aan?

Ik heb even geaarzeld, maar tot slot wil ik een vraag stellen over de werkgeversheffing over hoge lonen. Het is begrijpelijk dat uitzonderingen voor bepaalde bedrijfstakken die wellicht onevenredig hard worden getroffen door deze maatregel, moeilijk zijn te verwezenlijken. Wij

hebben hierover misschien allemaal wel brieven gehad. Onze nationale volkssport voetbal wordt bijvoorbeeld hard getroffen door deze maatregel. De PvdA-fractie heeft hierover ook vragen gesteld in haar voorbereiding op dit onderwerp. Ik ben het met mevrouw De Boer eens dat de sector wordt gekenmerkt door redelijk excessieve beloningen, maar wij moeten ook constateren dat de afgelopen jaren door de betaaldvoetbalorganisaties een strakkere begrotingsdiscipline is ingezet en dat er hard aan wordt gewerkt om de zaak te rationaliseren en de financiële positie van de bedrijfstak verder te verbeteren. Dit is één aspect. Een ander aspect -- ik beseft dat dit niet direct tot de portefeuille van de staatssecretaris hoort -- is het doorberekenen van de politiekosten. Ik weet niet exact waar dit staat, maar naar de mening van mijn fractie is deze doorberekening in combinatie met de werkgeversheffing een heel grote lastenverzwaring in de sector. Graag hoor ik de mening van de staatssecretaris hierover.

Ik rond af. We leven in bijzondere en lastige tijden, zoals al door menig spreker is gememoreerd. Een zorg van mijn fractie is dat de burger vaak het zicht op zijn of haar toekomst dreigt te verliezen. Dat is niet goed voor het vertrouwen in de overheid en de politiek. Bovendien draagt dat niet bij aan economisch herstel. Burgers hebben behoefte aan duidelijkheid op langere termijn. Zij maken zich zorgen over vele fiscale maatregelen, waaronder de maatregelen voor het woon-werkverkeer en de eigen woning. Het betreft maatregelen die allemaal in het belangrijke akkoord zijn opgenomen en die zullen worden uitgewerkt. Het lijkt mij belangrijk dat wij na de verkiezingen, na alle retoriek, erin slagen om hier in Den Haag snel uitsluitsel te geven over wezenlijke maatregelen die op korte en lange termijn behoorlijk ingrijpend kunnen zijn voor burgers. Ik kom terug op mijn hoofdpunt: duidelijkheid, eenvoud en bestendigheid van fiscale wetgeving dragen naar de mening van mijn fractie bij aan het vertrouwen van burgers en bedrijven.

De heer **Reuten** (SP): Begrijp ik goed dat de heer Bröcker liever een vijfde schijf van 68% voor inkomens boven de €150.000 had gezien, als er dan toch zo'n heffing moet komen? Had hij in plaats van een werkgeversheffing liever een vijfde schijf van 68% gezien? 16% plus 52% is een vijfde schijf van 68%. Was de heer Bröcker dan blij geweest, alhoewel blij, had hij dat liever gehad als het dan toch moet?

De heer **Bröcker** (VVD): Mijnheer Reuten, ik kan de rekensom dat het samen optelt tot 68% prima volgen. Ik benadruk alleen maar dat de partijen die het Kunduzakkoord hebben gesloten, deze werkgeversheffing als een eenmalige crisisheffing beschouwen, een stukje solidariteit. Laat ik vooropstellen dat ervoor gekozen is dat die heffing ten laste komt van het bedrijfsleven. Alles afwegend, kijkend naar de economische situatie in Nederland en gelet op de maatregelen die nodig zijn, lijkt mij dat een verstandige zet.

De heer **Reuten** (SP): Ja, maar de heer Bröcker had dus liever een tijdje een vijfde schijf gehad?

De heer **Bröcker** (VVD): Nee, dat heb ik helemaal niet gezegd.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Ik heb twee vragen voor de heer Bröcker. Ten eerste: hoe oordeelt hij namens de VVD-fractie over het gegeven dat in deze economische tijden een pakket met maar liefst 5,3 mld. aan lastenverzwaring voorligt? Ten tweede: hoe oordeelt hij erover dat hetzelfde kabinet, dezelfde staatssecretaris, eerst zeven kleine rijksbelastingen afschaft, om het merendeel daarvan nu opnieuw in te voeren?

De heer **Bröcker** (VVD): Lastenverzwaring doet ook pijn binnen mijn partij. Het mag duidelijk zijn dat wij volgens mijn fractie in Nederland orde op zaken moeten stellen. Ik neem aan dat de staatssecretaris in die zin zal antwoorden. Wij moeten ervoor zorgen dat wij het begrotingstekort wegwerken. Dat is de inzet. Mijn partij heeft daartoe gezamenlijk met de andere partijen die het Lenteakkoord hebben gesloten, stappen genomen. Er zitten aspecten in het pakket die ons niet helemaal zinnen, maar wij vinden met die partners dat die gezamenlijk moeten dienen voor het op orde krijgen van de begroting.

Ik merk het volgende op over de kleine belastingen. Ik heb eerder al gezegd dat wij voorstander zijn van vereenvoudiging van ons belastingstelsel. Mijn fractie heeft daarom gezegd dat zij het afschaffen van een aantal kleine belastingen steunde. Die opstelling is eerder in deze Kamer aan de orde geweest. Ik neem aan dat het hoort bij de politieke realiteit waarin wij nu leven dat er een enkele kleine belasting terugkomt.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Ik heb een vervolgvraag. Hoe oordeelt de heer Bröcker erover dat relatief veel geld door lastenverzwaring wordt binnengehaald, maar relatief weinig door te bezuinigen? De balans is dus doorgeslagen naar lastenverzwaring. Wat is de visie van de VVD daarop?

De heer **Bröcker** (VVD): Volgens mij is het een combinatie, op het gevaar af dat wij nu al aan de algemene politieke beschouwingen beginnen. Bij bezuinigingen, als je over een kleinere overheid praat, heb je uiteraard ook met verdieneffecten te maken. Het betreft maatregelen die structureel effect moeten hebben; die zijn bestemd voor de langere termijn. Gezien de situatie waarmee wij na het mislukken van het Catshuisberaad werden geconfronteerd, was het noodzakelijk om in heel korte tijd heel snel duidelijke maatregelen te nemen die opbrengsten voor de Staat konden genereren. Daarmee konden wij aan de norm van 3% voldoen, die wij onszelf hebben opgelegd. U doelt op maatregelen -- die zal de VVD zeker steunen -- om te streven naar een kleinere, efficiëntere overheid. Dat zal natuurlijk gepaard gaan met lagere kosten.

*N

De heer **Van Strien** (PVV): Voorzitter. Aan de orde is het wetsvoorstel Wet uitwerking fiscale maatregelen Begrotingsakkoord 2013. In de memorie van antwoord van 3 juli merkt het kabinet op dat dit wetsvoorstel een bijzonder wetsvoorstel is. Feitelijk is het, aldus het kabinet, een "fiscaal crisispakket". Het wetsvoorstel is de uitwerking van een pakket fiscale maatregelen in het Begrotingsakkoord 2013, ook wel het Kunduzakkoord genoemd.

Geaccepteerd wordt dat volgens de berekeningen van het Centraal Planbureau en de Nederlandsche Bank het begrotingsakkoord een drukkend effect heeft op de groei in de periode 2013-2017. De groei wordt volgens het CPB gedempt door een afnemende consumptie van huishoudens, die het gevolg is van de lastenverzwaringen die onderdeel zijn van het pakket. Deze lagere consumptie drukt via de productie van de marktsector de investeringen door bedrijven. Verder heeft het pakket een opwaarts effect op de inflatie, en daarmee op de lonen, waardoor de uitvoer omlaaggaat. De lagere productie betekent minder vraag naar arbeid, terwijl het arbeidsaanbod juist groeit door de verhoging van de AOW-leeftijd. Hierdoor neemt de werkloosheid in de periode 2013-2017 met 0,7% toe tot 5,25%.

Hoewel het pakket op de korte termijn de groei drukt, zijn de maatregelen volgens het kabinet nodig voor een gezonde economische groei op de langere termijn. Vervolgens worden verschillende studies aangehaald om aan te tonen dat hoge overheidsschulden, boven de 80% à 90% van het bbp, gepaard gaan met een lagere groei. Gezonde overheidsfinanciën zijn dus noodzakelijk voor groei in de toekomst.

Dat gezonde overheidsfinanciën goed zijn voor de groei in de toekomst wordt door mijn fractie volledig onderschreven. Wat wij echter absoluut afwijzen, is dat deze geleenheidscoalitie denkt de overheidsfinanciën alleen met belastingverzwaringen gezond te kunnen maken. Het wordt niet eens overwogen dat je als het huishoudboekje niet klopt, ook kunt snijden in de overheidsuitgaven. Ik heb vanavond niet veel in deze richting gehoord. Stoppen met zaken als ontwikkelingshulp, de afdracht aan de EU, de financiering van de Antillen, vredesmissies, kunstsubsidies en allerlei duurzaamheidssubsidies, en ten slotte minder ambtenaren: het zijn allemaal mogelijkheden om de overheidsfinanciën gezond te maken zonder de negatieve effecten voor de economie, zoals die hiervoor genoemd zijn.

De Partij voor de Vrijheid kiest ervoor om de binnenlandse vraag te stimuleren. Henk en Ingrid moeten meer kunnen besteden. Daarom kiest de PVV ook voor een lagere btw en een lagere belasting op energie. Daaruit kan men al ons stemgedrag afleiden als het gaat om deze serie onnodige belastingverhogingen.

Nederland is een klein land. Dat betekent dat wij relatief veel grensgebied hebben. In de memorie van antwoord legt de staatssecretaris op

een vraag van de PVV-fractie naar de negatieve effecten van de btw-verhoging doodleuk uit dat door het terugsluizen in de vorm van lagere inkomsten en loonbelasting de positieve effecten op de werkgelegenheid en groei domineren. Kennelijk speelt de elasticiteit in de prijs hier plotseling geen rol meer. Hoe zit het dan met die grenseffecten? Zoals misschien bekend woon ik in het oosten van het land, op vrijwel gelijke afstand van een benzinepomp in Nederland en een in Duitsland. De benzine aan de pomp in Duitsland is op dit moment bijna twee dubbeltjes goedkoper. De diesel is daar nog drie cent duurder. Daardoor is meer dan de helft van de kentekens bij de Duitse pomp Nederlands, terwijl een paar Duitse dieselrijders in Nederland komen tanken. Kan de staatssecretaris mij uitleggen wat ik straks tegen die Nederlandse pomphouder moet zeggen als beide brandstoffen per 1 oktober aanstaande 3 eurocent omhooggaan?

Vervolgens een opmerking over het btw-tarief voor podiumkunsten en kunstvoorwerpen. Ik heb altijd begrepen dat wij grosso modo twee btw-tarieven hebben: een laag tarief voor primaire levensbehoeften en een hoog tarief voor de rest, de wat minder primaire producten, ofwel luxeproducten. Ik hoor graag van de staatssecretaris hoe hij het rijmt dat in deze crisis, waarin onze burgers door een algemene verhoging van de btw extra aangeslagen worden in hun portemonnee, tegelijkertijd de btw voor podiumkunstmakers en antiek verlaagd worden. Welke redenering zit er achter deze merkwaardige uitzondering en hoe plaatst hij deze tegen de sterke nadruk die voortdurend gelegd wordt op het dichten van het begrotingsgat?

De heer **Van Boxtel** (D66): Heeft de heer Van Strien ooit overwogen dat Henk en Ingrid ook wel eens naar het theater willen?

De heer **Van Strien** (PVV): Zeer zeker. Henk en Ingrid gaan zeker ook naar het theater, maar die zien graag dat het theater wat de btw betreft op dezelfde manier behandeld wordt als alle andere luxeproducten.

Ik houd het deze keer kort, nog korter dan anders en zeker korter dan onze bijdrage bij de behandeling van het ESM. De technische vragen zijn in de memorie van antwoord beantwoord, waarvoor ik de staatssecretaris dank. De belangrijkste reden om het kort te houden is echter dat wij allemaal weten dat deze hele serie belastingverhogingen alleen nodig zijn om op papier Brussel tevreden te stellen, om het begrotingstekort op papier terug te brengen naar 3%. Met het gezond maken van de Nederlandse economie heeft dit niet zo veel te maken. Nu al kunnen wij constateren dat de Kunduzcoalitie vrijwel zeker geen meerderheid haalt op 12 september aanstaande en dat enkele deelnemers zich nu al op onderdelen terugtrekken. Laten wij hopen dat kort na genoemde datum een coalitie in het veld treedt die de economie echt gaat stimuleren.

*N

De heer **Nagel** (50PLUS): Voorzitter. Na de beschouwingen van de andere partijen hebben wij als volksvertegenwoordiger nog slechts een enkele opmerking toe te voegen, namelijk over de noodkreet van de KNVB die afgelopen vrijdag bij ons binnenkwam en die ondertekend was door de directeur betaald voetbal, de heer Bert van Oostveen. Uit een vorige week gehouden bijeenkomst van zes clubs, te weten Ajax, Feyenoord, PSV, AZ, Heerenveen en FC Twente, blijkt dat het voorliggende wetsvoorstel voor het betaald voetbal zonder meer een alarmerende situatie oplevert. Een eerste doorrekening van de gevolgen voor het betaald voetbal levert een negatief bedrag van 45 mln. op. De cijfers zullen volgens de KNVB desastreuze gevolgen hebben. De extra kosten vormen een post van 10% op het totaal netto bedrijfsresultaat van het betaald voetbal. De KNVB stelt dat het voetbal in vergelijking tot andere sectoren onevenredig hard getroffen wordt. Graag willen wij weten of dit inderdaad het geval is.

Ook de uitwerking geeft grote zorgen. Zo blijkt een club als Heerenveen, die niet alleen op sportief vlak, maar ook op maatschappelijk gebied uitzonderlijk presteert, getroffen te worden door een extra kostenpost van 1,5 mln. over het lopende boekjaar 2012. De KNVB stelt dat dergelijke extra lasten een aantal clubs in hun voortbestaan kunnen bedreigen. Ziet het kabinet dit risico en wat is de reactie hierop? Ook willen wij weten of het redelijk is dat clubs aanzienlijk belast worden in een boekjaar dat al over de helft is.

Wij vragen ons af hoe het overleg tussen het kabinet en de KNVB over deze belangrijke zaak is verlopen. De fractie van 50PLUS is er zeker voorstander van dat iedereen een bijdrage levert, maar dat moet wel op een redelijke en evenredige wijze gebeuren. Internationaal is de positie van Nederland al gedaald. Wij zouden een verdere verzwakking van de concurrentiepositie van het Nederlandse voetbal zeer betreuren.

De heer **Reuten** (SP): Ik ben het spoor een beetje bijster. De fractie van 50PLUS komt aan het woord en dan gaat het over voetbal. Wat vindt de heer Nagel ervan dat de AOW'ers gemiddeld meer moeten inleveren dan alle andere groepen? Is dat niet meer een ding voor de partij van de heer Nagel?

De heer **Nagel** (50PLUS): De heer Reuten constateert terecht dat AOW'ers meer moeten inleveren. Dat moet hij vooral vaker doen. Als AOW'ers meer moeten inleveren, dan is dat nog geen reden andere groepen die het ook moeilijk kunnen hebben en waarvoor belangrijke maatschappelijke zaken op het spel staan, onevenredig te belasten. Er zijn talrijke voorbeelden genoemd door de PvdA en volgens mij ook door de SP waar wel sterke schouders getroffen kunnen worden. Wij pleiten daar ook voor. Ik ben geen supporter van sc Heerenveen, maar als ik zie wat deze club doet en wat dat betekent voor heel

Friesland en ook voor Nederland, dan vind ik dat er nader naar moet worden gekeken, ook gezien het geringe bedrag waarvan sprake is. Als een instantie als de KNVB een brief richt aan de volksvertegenwoordiging, mag die hem vervolgens niet laten lopen. Heel Nederland kijkt naar voetbal, ik verwijs hiervoor naar de afgelopen Europese Kampioenschappen, maar ook naar de Eredivisie. De sport voetbal is met een miljoen actieve leden een geweldig mooi onderdeel van de Nederlandse samenleving en daarvoor dient de volksvertegenwoordiging ook op te komen.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik zie de laatste tijd wel vaker focusverschuivingen bij politieke partijen en vind deze inderdaad wel heel bijzonder. Ik begrijp uit het antwoord van de heer Nagel op de vraag van de heer Reuten dat hij snapt dat ook AOW'ers moeten inleveren, maar dat hij nu voor het belang van het betaald voetbal staat. Ik vind dit heel opmerkelijk.

De heer **Nagel** (50PLUS): Ik heb niet gezegd dat de AOW'ers ook moeten inleveren. De Kamer kan vanavond en ook vooral morgen horen wat ik daarvan vind en daaruit zal het tegendeel blijken. Als in een sector voetbalclubs, en meer specifiek een club als sc Heerenveen, in hun bestaan bedreigd worden, dan wil ik daar graag opheldering over van de staatssecretaris. Het was echt een noodkreet die deze Kamer heeft ontvangen en waarop bij mijn weten niemand heeft gereageerd. Dan doen wij dat, denk ik dan.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ik complimenteer de heer Nagel dat hij nu als eenmansfractie opkomt voor de belangen van de betaald voetbalclubs.

De heer **Nagel** (50PLUS): En hun supporters.

De heer **Van Boxtel** (D66): De supporters worden niet getroffen door deze maatregel.

De heer **Nagel** (50PLUS): Als de clubs verdwijnen, worden de supporters er ook de dupe van.

De heer **Van Boxtel** (D66): Die clubs verdwijnen echt niet. De clubs zullen op andere manieren in de boeken oplossingen moeten vinden. Ik schaar me voor de Handelingen in het koor van de absoluut verontwaardigden over de kleine focus van de heer Nagel op één partij vlak na het Oranje-echec in Polen en Oekraïne. Alle lof voor de heer Nagel.

De heer **Nagel** (50PLUS): Ik ben blij dat de heer Van Boxtel zich in die rij schaart, want ik zou hem anders echt gemist hebben.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Puffers

*B

!Zorgverzekering en AWBZ!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Zorgverzekeringswet en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten ter uitvoering van het Begrotingsakkoord 2013 (33288).

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Meurs** (PvdA): Voorzitter. Onder grote tijdsdruk behandelen wij vandaag de wijziging van de Zorgverzekeringswet en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten ter uitvoering van het Begrotingsakkoord 2013. Wij danken de minister voor de beantwoording van onze vragen en ook voor de uitstekende technische briefing die wij van haar ambtenaren mochten ontvangen. Dat heeft zeker bijgedragen aan een beter begrip van de voorgestelde maatregelen. De meeste vragen van mijn fractie zijn afdoende behandeld of reeds aan de orde geweest in het debat in de Tweede Kamer.

Vandaag wil ik mij beperken tot twee kernpunten: de samenhang tussen de verschillende maatregelen die worden voorgesteld, en de relatie tussen de keuze voor een eigen risico en het beginsel van de eigen verantwoordelijkheid. Ten slotte heb ik nog een paar gerichte vragen over de verzachting van de eigen bijdrage in de ggz.

Eerst iets over de samenhang tussen de verschillende maatregelen. Als we de maatregelen die nu worden voorgesteld en de voorstellen voor de wijziging van het pakket bij elkaar optellen dan kan de situatie zich voordoen dat één en dezelfde persoon geconfronteerd wordt met een eigen risico van €350, een compensatie op dat eigen risico van €54, een zorgtoeslag afhankelijk van de hoogte van het inkomen, een tegemoetkoming in het kader van de WTCG, een eigen bijdrage als gebruik wordt gemaakt van de ggz en ten slotte een bedrag van €7,50 per ligdag als de betreffende persoon te maken krijgt met een opname. Dit is, lijkt mij, bijna niet meer te volgen.

Daar komt bij dat de compensaties en toeslagen op verschillende momenten worden uitgekeerd, de zorgtoeslag wel inkomensafhankelijk is met een aflopende trap en de eigen bijdrage in de ggz weer niet -- 110% van het minimuminkomen is de grens -- terwijl de liggelden weer helemaal niet inkomensafhankelijk zijn. Het kan dus voorkomen dat een burger die geen gebruikmaakt van zorg wel een zorgtoeslag ontvangt; de toeslag is immers een inkomensmaatregel terwijl een ernstig zieke patiënt een eigen bijdrage van €350 moet betalen. Als deze dan onverhoopt een inkomen heeft net boven het minimum ontvangt hij of zij nauwelijks een compensatie via de zorgtoeslag en als dat wel zo is,

ziet die persoon pas aan het einde van het jaar iets terug van het geld. En zo zou ik nog even kunnen doorgaan met het noemen van voorbeelden om de merkwaardige uitwerking van deze stapeling van maatregelen zichtbaar te maken. Dankzij de goede technische briefing van vorige week hebben we kunnen begrijpen hoe deze maatregelen werken en wat zij bij elkaar opgeteld gaan betekenen, maar we bevinden ons in de luxe positie dat we om uitleg kunnen vragen, terwijl veel burgers dat niet kunnen. Graag verneemt mijn fractie van de minister hoe zij aankijkt tegen deze stapeling van maatregelen. Is zij het met mijn fractie eens dat het geheel van heffingen en compensaties veel te ondoorzichtig is geworden? Waarom is voor een verdere stapeling gekozen? Is overwogen, gelet op de bezuinigingsopgave, om naar alternatieven te kijken die juist tot een vereenvoudiging zouden kunnen leiden en die niet onevenredig neerslaan op degenen die van de zorg afhankelijk zijn en noodgedwongen veel kosten moeten maken?

Meer in het bijzonder vindt mijn fractie het onbegrijpelijk dat is gekozen voor een ligdagprijs van €7,50. Een nieuwe maatregel, met veel extra administratieve lasten, zo hebben we begrepen, en met een onderbouwing die zeer te wensen overlaat. Immers, ook al lig je in het ziekenhuis, de kosten thuis gaan over het algemeen gewoon door. En dan nog te bedenken dat er betaald moet worden voor het eten dat over het algemeen van abominabele kwaliteit is, zozeer dat heel veel patiënten eten van thuis meenemen of krijgen. Ziekenhuizen spelen daar zelfs op in door overal magnetrons neer te zetten! In het veld zien wij nu al een behoorlijke discussie ontstaan tussen verzekeraars en zorgaanbieders over de vraag wie dat liggeld gaat administreren en innen.

Mijn fractie is uiteraard blij dat met het verhogen van het eigen risico de laagste inkomens volledig worden gecompenseerd, maar dat neemt niet weg dat wij grote zorgen hebben over de gevolgen van alle maatregelen bij elkaar. Het zou ons een lief ding waard zijn als er voor een simpeler systeem werd gekozen. Wij denken daarbij aan het inkomensafhankelijk maken van het eigen risico met een oplopende trap: hoe hoger het inkomen, hoe hoger het eigen risico. Graag ontvangen wij een reactie van de minister op deze punten. Wij begrijpen overigens op basis van een brief die zij heeft gestuurd aan de Tweede Kamer dat zij voornemens is nader onderzoek te doen naar de stapeling van deze maatregelen. Kan de minister vanavond toelichten wat haar plannen zijn?

In dit verband zou mijn fractie graag vernemen welke kosten gemoeid zijn met deze maatregelen: meer werk voor het CAK, voor de Belastingdienst, voor de verzekeraars en een heel nieuw administratief systeem voor het innen van het ligdaggeld. Uit de evaluatie van de vorige wijziging door Ecorys en Berenschot in 2010 en 2011 uitgevoerd, bleek dat de administratieve lasten aanmerkelijk hoger zijn uitgevallen dan geraamd: toentertijd 40 mln. in plaats van de geraamde 27 mln. Hoe gaat de minister bewerkstelligen dat een dergelijke overschrijding dit keer wordt voorkomen?

Dan het tweede punt, de eigen verantwoordelijkheid. Bij de beantwoording van de vragen van mijn fractie, stelt de minister dat de verhoging van het eigen risico ook bedoeld is om burgers te wijzen op hun eigen verantwoordelijkheid. Eigen betalingen zouden het kostenbewustzijn van patiënten verhogen en de minister stelt dat het goed is dat door middel van eigen betalingen mensen meebetalen aan hun zorggebruik.

Laat ik vooropstellen dat mijn fractie het van groot belang vindt dat burgers zo veel als mogelijk verantwoordelijkheid dragen voor hun eigen gezondheid en dat zij ook investeren in hun eigen gezondheid door hun leefstijl in acht te nemen. Mijn fractie is ook niet zonder meer tegen vormen van eigen betaling, via eigen risico of eigen bijdragen. Ons probleem is gelegen in de gemakkelijke koppeling tussen het beginsel van eigen verantwoordelijkheid en eigen betaling. Mensen kunnen ziek worden en zorg nodig hebben en dan is het juist van groot belang, er snel bij te zijn om de ziekte in de kiem te smoren of erger te voorkomen. Juist dan wordt geld bespaard. De minister is zelf een warm voorstander van zorg dicht bij huis; meer zorg door de eerste lijn om dure zorg in het ziekenhuis daar waar dat verantwoord is, te voorkomen. Een verhoogd eigen risico draagt niet bij aan dit principe, integendeel. Patiënten zullen de neiging hebben om uit te stellen en de vraag is of we dan uiteindelijk beter af zijn. Ik vrees van niet. Graag zou ik van de minister een nadere uiteenzetting willen hebben hoe zij de relatie ziet tussen eigen verantwoordelijkheid en eigen betaling en waar haar opvatting over eigen betalingen door meer eigen verantwoordelijkheid voor de eigen gezondheid op gebaseerd is. Is er onderzoek naar gedaan? Zijn er ervaringen in andere landen? Naar mijn weten is dat namelijk niet het geval. Ik heb dit verband niet kunnen vinden. In ieder geval is er geen bewijs van een causaal verband tussen eigen betaling en zorggebruik.

In de evaluatie die door Ecorys is uitgevoerd komt niet zonder meer naar voren dat er sprake is van een gedragseffect bij een verhoging van het eigen risico. Evenmin is er zicht op de vraag op gezondheidseffecten door het verhogen van het eigen risico. Het onderzoek dat in 2009 door Nivel is uitgevoerd laat zien dat het verhogen van het eigen risico geen enkel gedragseffect zal hebben. Een belangrijke reden is - - zo stellen de onderzoekers -- dat de beslissing om zorg te gebruiken overwegend door de huisarts en de medisch specialist wordt genomen en niet door de patiënten zelf.

Mijn fractie stelt wel vast dat met het verhogen van het eigen risico een volgende stap wordt gezet in het verdelen van verantwoordelijkheden tussen overheid en burgers. De verantwoordelijkheid komt meer bij de burgers te liggen. Zij betalen een groter deel van de rekening. Wij zijn daar niet ten principale op tegen maar we zouden dan willen opteren voor een systeem dat de solidariteit tussen zieken en gezonden in ere houdt, dat rekening houdt met

inkomensverschillen en dat gericht is op gezondheidswinst. En ook een systeem dat goed is uit te leggen en volledig voorspelbaar is, want vooral als je ziek bent, wil je goed weten waar je aan toe bent.

De wijzigingen waarover wij vanavond spreken, zien wij vooral als een bezuinigingsmaatregel die snel gerealiseerd moest worden. Daardoor wordt de lappendeken van eigen betalingen en toeslagen groter en ondoorzichtiger. Er vindt geen fundamentele discussie plaats over wat nu onder de eigen verantwoordelijkheid moet worden verstaan en hoe die verantwoordelijkheid zodanig vorm kan krijgen dat er sprake is van gepast gebruik van zorg. En uiteraard hoort daar ook bij een groter kostenbewustzijn bij patiënten; daarvan zijn wij een groot voorstander. Wij zijn benieuwd naar de zienswijze van de minister op dit punt.

Dan, zoals aangekondigd, nog een paar vragen over de eigen bijdrage in de ggz. Zoals in de schriftelijke inbreng naar voren gebracht, herhaal ik hier dat mijn fractie blij is met de verzachting van de eigen bijdrage voor de ggz en het ontzien van de laagste inkomens. Ik heb nog wel een vraag over de gekozen methodiek. Voor de eigen bijdragen in de ggz is gekozen voor de grens van 110% van het geldende sociaal minimum. De reden daarvoor is dat aansluiting is gezocht bij het recht op categoriale bijstand. De vraag van mijn fractie is of voor de eigen bijdragen overwogen is om te werken met een glijdende schaal. Hetzelfde principe als bij de zorgtoeslag: hoe lager het inkomen, hoe lager de eigen bijdrage. De huidige maatregel is een alles of niets principe. Waarom is niet voor die glijdende schaal gekozen?

Een tweede vraag betreft de gevolgen van de eigen bijdragen. Er zou sprake zijn van vraagitval, met name in de verslavingszorg en in de ouderenpsychiatrie. Ook zijn er aanwijzingen dat het aantal crisisopnamen stijgt. Heeft de minister inzicht in de gevolgen tot nu toe? Herkent zij deze berichten? Ook hebben wij begrepen dat de staatssecretaris van Justitie zich zorgen maakt over een mogelijke toename van het aantal delinquenten met een psychiatrische aandoening dan wel een terugval in het criminele circuit van patiënten die zorg gaan mijden ten gevolge van de eigen bijdrage, ook al komt er een verzachting.

Ondanks de verzachtende maatregel, die zij zeer ondersteunt, blijft mijn fractie bij het standpunt dat deze maatregel discriminerend is en een stigma van ggz-patiënten in stand houdt en versterkt. Ook in dit opzicht ziet mijn fractie meer in een totaalaanpak waarin niet alleen voor de ggz eigen bijdragen worden geheven, maar voor alle vormen van zorg een systeem van eigen betalingen wordt ontwikkeld, zoals ik bij mijn vorige punt aangaf.

Ik wacht de antwoorden van de minister af.

*N

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Voorzitter. Ook de PVV-fractie sluit zich graag aan bij de dank aan

de minister voor de technische briefing en het antwoord op onze vele vragen.

Wij spreken vandaag over de wijziging van de Zorgverzekeringswet en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten ter uitvoering van het Begrotingsakkoord 2013. Niemand kan ontkennen dat aan dit wetsvoorstel de eisen van Brussel ten grondslag liggen. De Kunduzmaatregelen, zoals bijvoorbeeld de verhoging van het eigen risico, zijn niet bedoeld als hervormingen om de kosten in de hand te houden, maar zijn ordinaire lastenverzwaringen voor de burger, met name voor de chronisch zieken en de ouderen. Niet snijden in eigen vlees, maar liever de bijl zetten in de ouderenzorg en de zorg voor chronisch zieken en gehandicapten, dat is de keuze van de Kunduzcoalitie. Deze is volledig op de verkeerde weg met de bizarre verhoging van het eigen risico, het introduceren van "liggeld" in het ziekenhuis en het plan de rollator zelf te laten betalen.

Wij snappen natuurlijk ook wel dat de stijging van de zorgkosten in de hand moet worden gehouden. Er is echter nog veel geld te besparen zonder dat iemand zorg kwijt raakt of meer moet betalen, bijvoorbeeld door niet-effectieve behandelingen te schrappen, door verspilling van medicijnen tegen te gaan, door minder managers aan te stellen en door efficiënter gebruik te maken van hulpmiddelen, om maar wat te noemen.

Straks zijn er verkiezingen en is het aan de burger om zijn stem hierover te laten horen. Het zou getuigen van respect voor de democratie om daarop te wachten. De gehaaste besluitvorming over dit soort belangrijke zaken die de burger keihard treffen, is te wijten aan Brussel en staat haaks op de anders zo zorgvuldige behandeling van wetsvoorstellen in deze Kamer. In dit verband kunnen we daarom beter spreken van "la chambre d'accélération". Deze behandeling lijkt juist de onwenselijke "overijling in de raadplegingen" te zijn waarvoor de Grondwetscommissie in haar motivering voor het oprichten van een Eerste Kamer heeft gewaarschuwd en als argument heeft aangevoerd voor het oprichten van de Eerste Kamer.

Het verhogen van het eigen risico is volgens de PVV-fractie de verkeerde oplossing om iets aan de zorgkosten te doen, maar het is natuurlijk wel de gemakkelijkste weg om geld op te halen. Met doordachte hervormingen is echter tijd gemoeid en die wilde de Kunduzcoalitie niet nemen, want er moest zo nodig een akkoord naar Brussel. De PVV moet tot haar spijt constateren dat de zo hoog in het vaandel staande hervormingsmaatregelen van FC Kunduz ook op de pakketmaatregelen slaan. Dit zijn wederom ordinaire bezuinigingen en lastenverzwaringen. Laten we bijvoorbeeld kijken naar de ligtaks van €7,50. In 2010 is de gemiddelde ligduur in Nederlandse ziekenhuizen verder gedaald, namelijk met 4,5% ten opzichte van 2009. Nederland kent al de kortste ligduur van alle landen om ons heen. Een efficiëncyslag valt hier dus helemaal niet te maken. Wij willen de minister oproepen deze maatregel te monitoren, zodat we inzicht krijgen in het effect van deze

maatregel en we te weten komen of mensen het ziekenhuis gaan mijden.

Het is betreurenswaardig dat de maatregelen voor stoppen met roken worden teruggedraaid, zodat deze weer voor vergoeding vanuit het basispakket in aanmerking komen. Het basispakket is bedoeld voor noodzakelijke zorg, en stoppen met roken valt daar niet onder. Waarom moeten mensen die willen stoppen met roken, honderden euro's vergoed krijgen voor nicotinepleisters? Zij besparen toch al fors doordat zij geen sigaretten meer kopen? Het was hun eigen keuze om te gaan roken. Het is ook hun eigen keuze om daarmee weer te stoppen, maar dan wel op eigen kosten. De overheid heeft in het verleden veel geld uitgegeven aan stoppen met roken, zoals programma's, campagnes en organisaties. En wat blijkt? Het aantal rokers is met 1% toegenomen. De overheid zou zich daarom moeten beperken tot voorlichting. Vorig jaar zei de minister er nog het volgende over, ik citeer: "Niets is zo lucratief, zowel voor je eigen gezondheid en die van je omgeving als voor je eigen portemonnee, als stoppen met roken. Ik zie echt niet in waarom je buurman, die niet rookt, eraan mee moet betalen. Het spijt mij wel, maar ik zie het niet in. Ik zie ook niet in dat al mijn vrienden en kennissen, die ruim boven de twee ton zitten, op kosten van de zorgverzekeraar moeten stoppen met roken. Ik vind dat echt heel treurig. Als je stopt met roken, levert je dat heel veel geld op. Een pakje sigaretten kost meer dan €5. Een pakje per dag, zeven pakjes per week: reken maar uit, daar word je hartstikke rijk van. Je wordt er ook veel gezonder van. Ik spreek uit ervaring. Ik kan het iedereen aanraden. Ik ben vier jaar geleden gestopt. Bij wat er in een basispakket zit, gaat het ook over dit soort afwegingen. Moeten wij dit met zijn allen financieren?" De minister vond toen dus van niet en mijn fractie was het daarmee eens. Nu doet zij echter een ongelooflijke knieval voor de Kunduzclub en draait zij 180 graden. We gaan weer met zijn allen het stoppen met roken bekostigen.

De PVV-fractie blijft bij het standpunt dat de gehaaste besluitvorming rondom deze wetswijzigingen niet op deze manier had mogen plaatsvinden. Deze asociale maatregelen zullen aan deze minister blijven kleven. Het past een demissionaire minister niet om zulke ingrijpende beslissingen zo snel door te drukken. Het zou ook getuigen van respect voor de democratie om op de stem van de burger te wachten, want op 12 september zijn er verkiezingen.

Is het evenwichtig dat bijna het hele Kunduzpakket vooral in het vlees van de burger snijdt en de overheid eigenlijk spaart? En is het evenwichtig dat je liggeld voor het ziekenhuis moet betalen, terwijl zonnepanelen extra gesubsidieerd worden? Het antwoord is natuurlijk: nee, dat is allemaal niet evenwichtig. Dat is ook niet acceptabel! Wij zeggen: als de staat per jaar meer geld uitgeeft dan hij binnenkrijgt, dan is het de staat die de tering naar de nering moet zetten. Bij Kunduz is de balans volledig zoek.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Heeft de fractievoorzitter van mevrouw Frijters-Klijnen aan de overzijde, de heer Wilders, overwogen om eerst naar de kiezer te gaan voordat hij begon aan het Catshuisoverleg en hij zeven weken lang met Rutte, Fleur Agema, Verhagen en nog wat mensen, in het Catshuis probeerde om een begroting voor 2013 in elkaar te draaien? Geldt diezelfde redenering, die zij nu aanvoert voor het Lenteakkoord, niet ook voor haar partij en haar fractievoorzitter?

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Ik hoef de heer Wilders aan de overkant helemaal niet te adviseren; hij heeft mijn advies echt niet nodig. Maar wat was uw vraag nu precies?

De heer **Thissen** (GroenLinks): U zei dat het beter was om tot na 12 september te wachten met het sluiten van een akkoord over de begroting voor 2013. U vindt dat wij eerst naar de kiezer zouden moeten gaan en niet nu dit soort asociale maatregelen zouden moeten doorvoeren. Dat had u dan toch zeker ook tegen Wilders moeten zeggen toen hij met de door mij zojuist genoemde heren in het Catshuis ging overleggen? In de begroting waarover toen werd gesproken, zaten immers ook heel forse maatregelen. Ze kwamen er niet uit, maar dan nog had u toch zeker, nog voor die onderhandelingen begonnen, moeten zeggen dat u eerst naar de kiezer wilde?

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Dit is echt een heel andere situatie. De PVV heeft in het Catshuis haar rug recht gehouden en daardoor is er helemaal geen akkoord gekomen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): De situatie is exact hetzelfde. Alleen nam uw partij geen verantwoordelijkheid.

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Wij namen juist wel onze verantwoordelijkheid. Wij hielden namelijk onze rug recht.

Voorzitter. Ook voor onze ouderen heeft Kunduz nog wat extra's in petto. Volgens het Kunduzpakket is dat het extramuraliseren zzp 1-3 voor nieuwe gevallen per 1 januari 2013. Niemand die daar iets van snapt, maar het betekent het afschaffen van de verzorgingshuizen. Vanaf 2013 komen hoogbejaarden die slecht ter been zijn, niet meer voor zichzelf kunnen zorgen en ook niemand meer hebben om voor hen te zorgen, er gewoon niet meer in. Zij zouden thuis de zorg moeten krijgen die zij ook in het verzorgingshuis hebben. Maar de realiteit is dat deze mensen vaak niet meer thuis kunnen wonen. Sommigen hebben zelfs dag en nacht zorg nodig. Het gaat hier tenslotte vaak om mensen van 80 jaar en ouder die zichzelf niet meer kunnen verzorgen. Om te voorkomen dat zij verkommeren, vereenzamen en vervuilen, bestaan er verzorgingshuizen. Daarom wil de PW ze behouden.

Voorzitter. Op 12 september zullen de kiezers nee zeggen tegen dit Kunduzpakket, net zoals ze nee zullen zeggen tegen het ESM-verdrag en de dictaten van Brussel. Op 12 september

worden wij weer baas in eigen huis, worden wij baas in eigen land! Hún Brussel, óns Nederland!

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Een flink aantal jaren geleden las ik een prachtig interview met Thomas Rau, een in Nederland wonende en werkende architect. Hij is onder andere bekend van het gebouw van de Triodos Bank en van het WNF in Zeist en van het stadhuis van de gemeente Zutphen. In dat interview hekelde hij vanuit bezorgdheid en betrokkenheid dat wij bij grote en complexe problematiek -- hij noemde mobiliteit als voorbeeld -- altijd aan amendering doen en nooit helemaal opnieuw bedenken wat er nodig is. Hij zei: wij amenderen auto's; wij maken auto's steeds schoner, maar wij weigeren om na te denken over nieuwe vormen van mobiliteit, nieuwe vormen van je verplaatsen. Daardoor zouden een hele hoop problemen wellicht duurzamer kunnen worden opgelost.

Dat interview is mij altijd bijgebleven. Wij doen bij het stelsel van sociale zekerheid namelijk hetzelfde: wij amenderen het iedere keer maar weer, waardoor het hele stelsel eigenlijk houtje-touwtje is. De ene verbouwing volgt op de andere, waardoor de balans zoek is. Wij doen het overigens niet alleen bij de sociale zekerheid zo, maar ook bij de zorg en het zorgstelsel. Eigenlijk verzucht ik vanavond namens GroenLinks: wat is het toch jammer dat wij niet eens de tijd nemen om grondig na te denken over waar het naartoe moet met de zorg, het zorgstelsel, de zorgproductie en de zorgconsumptie. Wij zouden daarbij moeten uitgaan van de vraag wat er werkelijk nodig is voor de volksgezondheid, wat de overheid moet borgen en garanderen voor iedereen en wat de rol zou kunnen zijn van de markt en marktpartijen.

Ik vind met andere woorden dat wij eigenlijk een totaalconcept zouden moeten bedenken voor de samenhang tussen wonen, zorg, sociale zekerheid en sociale voorzieningen. Wij nemen er de tijd niet voor. Het probleem met dit wetsvoorstel, dat wij van harte ondersteunen, is eigenlijk dat de tijd te kort is om eens over deze fundamentele vragen na te denken. Ik voorspel dat partijen het straks ook weer zo druk zullen hebben met de formatie, dat die fundamentele vragen aan de kant worden geschoven, omdat in het kader van het meerjarenperspectief 2013 tot 2018 kostenbeheersing, ombuigingen en bezuinigingen nodig zijn. De gestage groei van de kosten van de zorg is niet afgeremd, alle voornemens en maatregelen van opeenvolgende kabinetten ten spijt, aldus hoogleraar Marcel Olde Rikkert van de Radboud Universiteit Nijmegen afgelopen vrijdag in NRC Handelsblad: de gezondheidszorg van Nederland en de VS zijn onbestuurbare koekiemonsters geworden. Hij heeft een tijdlang in de Verenigde Staten rondgelopen tijdens zijn sabbatical en daar met professor Jack Wennberg gesproken.

Een van de conclusies is dat een zorgsysteem zich niet laat verkleinen, maar er alles aan doet om de capaciteit te laten groeien of in

ieder geval constant te houden. De zorgaanbieder, de arts, heeft namelijk de unieke mogelijkheid om zijn eigen markt te bepalen. Hij is de expert en monopolist op het terrein dat wij allemaal het grootste goed vinden: onze eigen gezondheid. Verderop in het artikel staat dat de intensiteit van de diagnostiek meeverandert als patiënten verhuizen naar een intensievere zorgregio, waar dus veel zorgaanbod is. "Die intensievere diagnostiek gaat echter niet gepaard met een betere overleving of betere kwaliteit van het leven", aldus onderzoek uit de Verenigde Staten. Ik citeer Marcel Olde Rikkert: "Beleidsmakers en politici miskennen deze zelfsturende kracht van de gezondheidszorg en tonen zich nog steeds verrast dat hun maatregelen niet de logisch voorspelde effecten hebben ... Het zorgdebat moet dus niet gaan over algemene economische maatregelen, maar over de vraag welke zorgexperimenten wij moeten uitvoeren en hoe wij de sturingsmogelijkheden van de patiënt daadwerkelijk kunnen vergroten." Met dit voorstel wordt vooral het kostenbewustzijn van de zorgconsument bevorderd, althans dat is de achtergrond van het denken.

Ik spreek vanavond namens de fractie van GroenLinks, maar als ik naar de sprekerslijst kijk, zie ik dat de enige ben van het lenteclubje die vanavond het woord voert over dit voorstel. Dat valt mij wat tegen van de collegae van VVD, CDA, D66 en ChristenUnie. Wij hadden allemaal samen dat Lenteakkoord gemaakt. Dan is het toch raar dat ik dat hier vanavond alleen sta te verdedigen, wellicht samen met de minister, maar dat hoor ik straks wel.

GroenLinks is trots op het bereikte resultaat. Natuurlijk hadden wij veel liever gehad dat wij een grote stap hadden gezet op weg naar de inkomensafhankelijke eigen bijdrage en naar inkomensafhankelijke zorgverzekeringspremies. Wij hadden een grote stap willen zetten om de zorgproductie wat meer in te tomen en wat meer corrigerend op te treden ten aanzien van markteffecten die er langzamerhand in gekomen zijn. Wij hadden ook graag de conclusies willen horen van de evaluatie van de Zorgverzekeringswet. Waar wij markt hebben willen creëren, hebben wij nu te maken met een verkleinde markt, waar eigenlijk nog vier heel grote spelers zijn en waar eigenlijk sprake is van oligopolie. Ik heb nog opgezocht wat dat betekent. Er zijn nog maar vier grote zorgverzekeraars, die met elkaar eigenlijk doen alsof wij als klanten, cliënten, burgers, in ons land wat te kiezen hebben in de zorgverzekeringspolissen.

Wat heeft de zorgverzekering tot nu toe opgeleverd aan stijging van onverzekerden? Ik heb het zowel over de niet-kunners -- de mensen die onvermogen zijn -- als over de niet-willers. Die laatste groep noem ik wanbetalers. De eerste groep niet, dat zijn onvermogen betalende. Wat is het resultaat van de verhoging van het eigen risico, ondanks de compenserende maatregelen aan de onderkant van het inkomensgebouw of het loongebouw, voor deze groep? Is daar al zicht op?

GroenLinks is er trots op dat wij in ieder geval met het pakket dat nu voorligt, de wijziging

van de Zorgverzekeringswet cum annexis, de laagste inkomens hebben kunnen ontzien en dat wij de eigen bijdrage in de ggz hebben kunnen mitigeren. Wij zouden graag in een volgende periode de fundamentele vragen aan de orde willen hebben die ik aan het begin stelde. Wij zouden graag in de volgende periode echt eens willen praten over de vraag hoe het zorgstelsel eruit moet zien en hoe er aan de zorgproductiekant, de zorgaanbodkant gemitigeerd kan worden. Het verontrust mij namelijk dat uit onderzoek uit de Verenigde Staten blijkt dat mensen, naarmate er meer zorgaanbod is, ook meer gebruikmaken van zorg, zonder dat de kwaliteit van leven of de levensduur daardoor toeneemt. Dat debat gaan we eigenlijk veel te veel uit de weg. Ik zou dat debat graag willen voeren. Met het voorliggende voorstel kunnen wij het echter eens zijn.

Mevrouw **Meurs** (PvdA): Ik heb het betoog van de heer Thissen gevolgd en ben nu toch een beetje verbaasd. Hij zegt dat hij deze wetswijziging van harte ondersteunt, terwijl uit zijn hele betoog blijkt dat hij liever iets heel anders zou willen. Wat deze wetswijziging in ieder geval teweeg zal brengen, is een vergroting van de lappendeken waar de heer Thissen zelf zo graag van af wil. Kan hij eventjes toelichten waarom hij dan toch zo'n groot voorstander is van deze wetswijziging, terwijl hij tegelijkertijd de effecten van dezelfde wijziging zo hekelt?

De heer **Thissen** (GroenLinks): Er zijn twee lijnen die heel erg moeilijk een parallel kunnen vormen. Je hebt de lijn van de begroting 2013, die gemaakt moest worden. Drie partijen uit de oppositie in de Tweede Kamer hebben hun verantwoordelijkheid genomen -- ik zeg altijd: ze hebben lef en daadkracht getoond -- door daar samen met het restant van het vorige kabinet, de VVD en het CDA, hun schouders onder te zetten. Dat is gelukt. Daar is heel veel op af te dingen. Er zijn allerlei plussen en minnen. GroenLinks is niet over alles heel tevreden, maar over onder andere dit voorstel wel, omdat we hierin bij de verhoging van het eigen risico hebben kunnen voorkomen dat de laagste inkomens weer de zwaarste lasten moeten dragen. Ik sta er van harte achter dat ons dat gelukt is. Dat is lijn een, de lijn voor de korte termijn, de begroting voor 2013. Ik vind het zo verschrikkelijk dat we eigenlijk in de Staten-Generaal nooit eens de tijd nemen om fundamentele na te denken over de vraag waar we met onze zorg en met ons zorgstelsel naartoe willen. Hoe moet Volksgezondheid er anno 2020 uitzien? Wat voor stappen zouden we moeten zetten om daar te komen? Dat debat zou echter, zo neem ik aan, te veel tijd hebben gevegd voor de begroting van 2013, maar dat debat zou ik heel erg graag willen initiëren met een volgend kabinet. Of GroenLinks daar nu aan tafel zit of niet -- gezien de huidige peilingen worden wij graag uitgenodigd -- zou ik graag zien dat in ieder geval de partijen die een kabinet gaan vormen over die fundamentele vragen eens nadenken en die horizon ook voor de burgers in ons land durven te definiëren. Gezien de tijd die

we nu hadden, kan dat niet. Ik ben iemand die graag eens wat langer de tijd zou nemen voor dit soort fundamentele dingen, vooral ook voor de samenhang tussen wonen, sociale zekerheid en volksgezondheid. Daar zitten zo veel relatiemogelijkheden in en die pakken we niet.

De **voorzitter**: Of ons die tijd vanavond gegund is, weet ik niet helemaal zeker, gezien het strakke programma. Het woord is aan mevrouw Slagter.

**

*N

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Voorzitter. Zoals mijn fractie ook al aangaf bij het voorbereidend onderzoek wordt dit wetsvoorstel met stoom en kokend water aan de Eerste Kamer aangeboden. Het is ook door sprekers voor mij al aangeduid. Deze Kamer heeft aangegeven ten aanzien van de afhandeling een positieve grondhouding te willen aannemen. De voorbereidingstijd was echter dermate kort dat het voor parttime werkende Kamerleden zonder ondersteuning bijzonder moeilijk was om op tijd alle ins en outs van het voorstel te doorgronden.

We danken daarom de minister en haar ambtenaren dat ze én geduldig al onze vragen hebben beantwoord, én ons ook nog vorige week door middel van een briefing in staat hebben gesteld zo volledig mogelijk op de hoogte te kunnen zijn vandaag. Ik heb zelf overigens alleen de sheets ontvangen, omdat ik door persoonlijke omstandigheden afwezig moest zijn, maar de sheets waren heel erg duidelijk en verhelderend. Dank daarvoor. Ik hoop dat dit ook de discussie ten goede kan komen.

Het onderhavige wetsvoorstel strekt tot uitvoering van de maatregelen uit het zogenaamde begrotingsakkoord -- ik houd het maar op deze neutrale naam -- op het terrein van de zorg. Het doel van het akkoord is het terugbrengen van het EMU-saldo naar 3% in 2013. Blijkens de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel wordt met de maatregelen uit het akkoord een evenwichtig koopkrachtbeeld bereikt. De voorgestelde maatregelen hebben zodoende een financiële achtergrond en zijn gekozen omdat ze op korte termijn kunnen worden ingevoerd. Het is uiteraard voor een minister die, naar het zich nu laat aanzien, een korte termijn is beschoren, moeilijk om langetermijnplannen te maken. Toch zou mijn fractie graag vernemen hoe deze minister voorziet dat de relatie tussen zorg en kosten zich gaat ontwikkelen in de komende jaren en hoe zij denkt dat de in de memorie van antwoord geponeerde stelling dat "de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen" invulling moet krijgen. Ik sluit mij aan bij wat collega Thissen hiervoor zei. Mijn fractie is overigens van mening dat dit met het voorliggende wetsvoorstel in ieder geval niet gebeurt. Ik zou daar graag straks in de pauze met de heer Thissen nog eens over willen praten. Misschien dat we daar straks wel de tijd voor hebben.

Evenals onze fractie aan de overkant zijn wij van mening dat met de verhoging van het eigen

risico van €220 naar €350 de zorgkosten in toenemende mate onevenredig worden afgewenteld op mensen die veel zorg nodig hebben, zoals ouderen, gehandicapten en chronisch zieken. Wij menen dat deze ontwikkeling haaks staat op het beginsel van solidariteit en recht op goede zorg, eens de basis van de Zorgverzekeringswet. Ook stellen wij vast dat de eigen bijdrage voor de tweedelijns geestelijke gezondheidszorg gehandhaafd blijft, ondanks de bezwaren die er nog steeds tegen bestaan, maar die ik nu niet zal herhalen.

Ik wil daarentegen nog wel wat andere vragen aan de minister voorleggen. Allereerst de vraag naar de kosten en opbrengsten. We hebben daar in de voorbereidende fase ook al wat over gesproken. De memorie van antwoord meldt op een vraag daarover van mijn fractie dat de netto-BKZ-uitgaven dalen met 800 mln. Er zijn echter ook kostenposten. Ter compensatie van de stijging van het eigen risico wordt de zorgtoeslag met 560 mln. verhoogd. Hiervan zegt de memorie van antwoord dat het een lastenverlichting betekent voor huishoudens met de laagste inkomens en dat deze lastenverlichting budgettair wordt gecompenseerd via een lastenverzwaring voor alle huishoudens. Vallen dan onder "alle huishoudens" ook die met de laagste inkomens? En hoe wordt de verzachting van de eigen bijdrage ggz, die voor 55 mln. op het Zorgverzekeringsfonds zal drukken, dan verrekend? Het komt op mijn fractie nog steeds over als gegoochel met cijfertjes en vestzakbroekzakredeneringen en ik vraag van de minister een duidelijker overzicht.

Evenals andere fracties heeft ook de fractie van de SP al herhaalde malen gevraagd of de regering bereid is onderzoek te doen naar een eenvoudiger en gerichtere compensatie van eigen betalingen in de Zvw, AWBZ en Wmo. Mevrouw Meurs had het daar ook al over. Met het voorliggende wetsvoorstel komt er naast de al bestaande zorgtoeslag, de Compensatie eigen risico (Cer) en de tegemoetkoming via de WTTCG, een andere manier van compensatie van het verplichte eigen risico bij, namelijk de compensatie van de verhoging van €115 naar €350 voor 2013, die verloopt via een verhoging van de zorgtoeslag.

De Cer komt terecht bij circa 2 miljoen mensen, de WTTCG bij circa 1,3 miljoen mensen en de zorgtoeslag -- onduidelijk is of het hierbij om de zorgtoeslag inclusief de uitbreiding van vandaag of dat het nog exclusief is, want het zijn cijfers uit de begroting van mei -- komt terecht bij 5 miljoen mensen. Kan de minister mij, als ik dat allemaal optel en aftrek, geruststellen op het punt dat mensen met hoge zorgkosten op het sociaal minimum recht hebben op én de tegemoetkoming van €115, én de Cer van €54, én, in geval er een eigen bijdrage aan de ggz moet worden betaald, verzachting van deze eigen bijdrage kunnen krijgen én een tegemoetkoming ex WTTCG?

Al met al is de conclusie dat dit een ondoorzichtig en niet uit te leggen gedrocht is van compenserende maatregelen, waar allerlei instanties bij betrokken zijn. Mijn fractie begrijpt dan ook absoluut niet waarom de minister op

bladzijde 10 aangeeft dat het gevraagde onderzoek niet in de rede ligt. Wij vinden dat dit antwoord niet getuigt van veel visie.

Een andere vraag is hoe zeker het nu is een hoger verplicht eigen risico tot gevolg zal hebben dat de premies van de zorgverzekeraars zullen dalen met €61 per jaar. Dat werd in eerste instantie gezegd, maar de minister komt van deze stelling al terug op bladzijde 8 van de memorie van antwoord, door terecht te vermelden dat er naast kostenverlagende effecten ook kostenverhogende effecten van belang zijn voor de premievaststelling voor 2013. De minister heeft in feite geen invloed op de hoogte van de premie en op de manier waarop deze tot stand komt. De zorgverzekeraars zijn daarin vrij en zouden zichzelf -- zo zegt de minister -- uit de markt prijzen als ze te hoog in de boom zitten.

Maar dat gaat toch uit van een reële markt, waarop voor patiënten keuzes te maken zijn. Die is er niet, want er is maar een zeer beperkt aantal zorgverzekeraars -- het oligopolie -- dat elkaar nauwlettend in de gaten houdt. Daarnaast zijn er allerlei al of niet duidelijke manieren om dure patiënten -- dat zijn toch vaak de chronisch zieken, de ouderen en de gehandicapten -- te selecteren. In theorie niet voor de basisverzekering, hoewel, voor bepaalde collectiviteiten waarvoor een verlaagde premie kan gelden, komt deze groep niet in aanmerking, maar wel voor de daar vaak aan gekoppelde, aanvullende verzekering. De minister zegt op een vraag daarover dat zij geen aanwijzing kan geven, mocht de premie toch minder dalen dan verwacht. Maar is dit dan een taak voor de NMa?

De voorganger van de huidige minister, de heer Klink, suggereerde dat zorgverzekeraars met het eigen risico kunnen sturen, in die zin dat het eigen risico in bepaalde gevallen niet geïnd zou hoeven worden, namelijk als patiënten naar een preferente zorgaanbieder gaan. Is die theorie ook praktisch aan het worden? Ik merk er zelf nog niet zoveel van.

Volgens de memorie van antwoord vindt de minister het vervelend als een verzekerde door het hoge eigen risico in de eerste maanden van het jaar in de problemen komt. Het lijkt mij een beetje een eufemistische uitspraak, want die problemen kunnen zijn: geen eten en drinken meer maar alleen pillen. Dan geeft de minister aan dat zorgverzekeraars een betalingsregeling kunnen treffen met die verzekerden met een laag inkomen die niet kunnen voldoen aan hun betalingsverplichtingen. Die mogelijkheid bestaat nu ook al. Ik zou graag van de minister willen weten hoeveel daarvan gebruik wordt gemaakt. Is de minister bereid daarover overleg met zorgverzekeraars te voeren?

Mogelijk kan zij dan ook nog eens nagaan of het totale aantal mensen dat op dit moment de eigen bijdrage ggz niet of te laat betaalt ook wordt bijgehouden. Als ze dan toch overleg voert, kan ze misschien ook direct informeren voor hoeveel en welke patiënten instellingen of gemeenten de eigen bijdrage ggz betalen.

Het is de indruk van mijn fractie dat, parallel aan de ophoging van het eigen risico, het

invoeren van eigen bijdragen en de stijging van het aantal wanbetalers, een circuit van schuldhelpverlening groeit, deels gedragen door sociale diensten, waarin een groeiend aantal mensen moet worden opgevangen. Vindt de minister dat zij daarin ook een taak en een verantwoordelijkheid heeft, of is dat alleen de verantwoordelijkheid van het veld?

Voorzitter. Er zijn soms van die dagen dat het gevoel je bekruipt dat minister en ministerie geen weet hebben van de zorgen van chronisch zieken en bejaarden. Dat gevoel kreeg ik toen ik de beantwoording op bladzijde 5 las op de vraag van mijn fractie over welke verzekerden het gaat als de minister betoogt dat de forse verhoging van het eigen risico beoogt het kostenbewustzijn van verzekerden te verhogen.

De minister gaat niet in op onze vraag over welke verzekerden het dan gaat. Zij haalt er de veldpartijen bij en vertelt over de afspraken die ze met hen maakte over declaratieoverzichten en no-showtarieven. Maar onze vraag ging over de mensen van vlees en bloed die getroffen zijn, die niet hebben gekozen voor hoge zorgkosten, die erin zijn gerold, zonder vreugde. Mensen die strijd voeren tegen ziekte en die willen overleven. Zij kan toch niet van mening zijn dat chronisch zieken en bejaarden zich niet bewust zijn van de kosten waar zij de samenleving mee opzadelen? Mijn ervaring als praktiserend huisarts is juist dat ze zich dit maar al te zeer bewust zijn en er zich vaak schuldig onder voelen. Ik ben juist lid van de Eerste Kamer geworden om de stem van deze groep mensen te verwoorden, om daarmee beleid en uitvoering te verbinden. Ik vraag de minister daarom tot slot of zij oog en oor heeft voor deze gevoelens van ongemak en schuld, en als dat zo is, hoe ze dat als minister in het toekomstig beleid vorm wil geven. Ik wacht de beantwoording van de minister af.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Wet financiering sociale verzekeringen!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet financiering sociale verzekeringen in verband met bonussen voor werkgevers voor het in dienst nemen van oudere uitkeringsgerechtigden en arbeidsgehandicapte werknemers (33284).

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van harte welkom in de Eerste Kamer.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Postema** (PvdA): Voorzitter. De Eerste Kamer moet zich vanavond plenair buigen over een wetsvoorstel inzake mobiliteitsbonussen, een wetsvoorstel dat alle werkenden en werkzoekenden in Nederland van 55 jaar en ouder direct raakt en waarmee een bezuiniging van 600 mln. gemoeid is. Voor eenzelfde bedrag krijgt het Nederlandse bedrijfsleven ook nog eens te maken met een forse lastenverzwaring. En dit bovenop andere maatregelen uit het Kunduzakkoord die de Nederlandse ondernemers en werkgevers in de publieke en semipublieke sector hard treffen door arbeid, in dit geval de inzet van oudere werknemers, duurder te maken. Geweldig, zo'n Kunduzakkoord, dat met maatregelen zoals de btw-verhoging, de forensentaks -- ook voor gebruikers van het openbaar vervoer -- en het duurder maken van werk door ouderen precies het verkeerde doet om uit deze crisis te geraken.

En bij dergelijke geweldige voorstellen hoort natuurlijk ook een geweldig snelle procedure, zoals we de afgelopen weken diverse keren hebben moeten meemaken. Het zal je maar overkomen dat de discussie over de nationale politie, over de AOW of over de mobiliteitsbonussen na de verkiezingen wordt afgerond; een gruwel! Reden voor diverse fracties in dit huis om de inhoud van het voorliggende wetsvoorstel te negeren. Geen schriftelijke vragen, geen inhoudelijke respons in de commissie, geen of nauwelijks inbreng bij de plenaire behandeling vanavond. Vijf minuten, drie minuten of in het geheel geen spreektijd voor een totaal onverwachte bezuinigingsmaatregel die ruim 2,2 miljoen oudere werknemers en hun werkgevers direct treft. Welkom in de chambre de réflexion!

De fractie van de PvdA betreurt de gekozen behandelprocedure die door een krappe meerderheid van deze Kamer is afgedwongen. Die procedure leidde ertoe dat de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid woensdag jongstleden nog schriftelijk bevestigd kreeg dat de plenaire behandeling na het zomerreces zou plaatsvinden, om vervolgens op donderdag te horen dat de fractie van GroenLinks toch in staat was het wetsvoorstel tot verhoging van de AOW- en pensioenrichtleeftijd te behandelen en dat daarom halsoverkop een extra commissievergadering op maandagmiddag moest worden belegd. Klaarblijkelijk als bijvangst werd dan ook maar direct bepaald dat niet alleen het wetsvoorstel over de AOW plenair behandeld moest worden op dinsdagmiddag, maar ook de mobiliteitsbonussen, en wel nog diezelfde maandagavond. Daarmee wenst de GroenLinks-fractie zich klaarblijkelijk boven de andere partijen te plaatsen. Het is haar goed recht om te besluiten, toch voldoende gereed te zijn voor plenaire behandeling. De in dit dossier monddode D66-fractie was dat al nog voordat er überhaupt over de mobiliteitsbonussen in de Tweede Kamer was gesproken. Maar om daarmee, bij zeer krappe meerderheid, ook voor de andere fracties te besluiten dat zij dus maar gereed moeten zijn, is de GroenLinks-fractie, met haar rijke traditie om de zorgvuldigheid van procedures

voorop te stellen, zoals wij eerder zagen bij de wijziging van de Wet werk en bijstand, de AOW en de WWIK, onwaardig. Waren dit destijds bij de WWIK, bij de Wet werk en bijstand en bij de AOW krokodillentranchen? Hoe moeten wij in de toekomst oproepen van deze fractie waarderen om de Eerste Kamer vooral toch ook haar toetsende rol te laten spelen? Geldt zorgvuldigheid van het wetgevingsproces ineens niet als het even niet uitkomt, als je vlak voor de verkiezingen een akkoord hebt gesloten?

Ik hecht eraan, te melden dat mijn fractie als regel meewerkt aan spoedeisende wetsvoorstellen, ook wanneer zij inhoudelijk moeite heeft met wat voorligt. Versnelde behandeling kan immers geboden zijn. Het kan dan gaan om wetsreparatie, maar ook om evident financieel zwaarwegende besluiten die we met elkaar te nemen hebben. Dit is met het voorliggende wetsvoorstel echter in het geheel niet het geval. De maatregelen hebben per slot van rekening pas op 1 januari 2013 effect. Ze horen niet thuis in de brief van de premier van 24 mei 2012, waarin de spoedeisende voorstellen zijn opgenomen. Daarom richt ik mij nu, via de voorzitter, tot de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid als vertegenwoordiger van de regering.

Deze minister heeft wel wat uit te leggen. Naar aanleiding van vragen van de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid over de noodzaak van een spoedprocedure voor het onderhavige wetsvoorstel, schreef hij op 8 juni 2012 het volgende: "Het wetsvoorstel wijziging van de Wet financiering sociale verzekeringen in verband met bonussen voor werkgevers voor het in dienst nemen en in dienst houden van oudere werknemers en arbeidsgehandicapte werknemers moet voor het zomerreces door Eerste en Tweede Kamer zijn behandeld omdat de deadline voor de grondslag voor de specificaties van het loonaangiftebericht 2013 1 juli 2012 is. Na 1 juli 2012 kan het loonaangiftebericht niet meer gewijzigd worden."

Graag vernemen we van de minister of deze informatie, namelijk dat na 1 juli 2012 het loonaangiftebericht niet meer kan worden gewijzigd, juist is. En in het geval dat dit niet zo zou zijn, waarom heeft hij dit dan geschreven? Dit is voor mijn fractie een belangrijk punt. Het gaat immers om de vraag of we de minister kunnen vertrouwen als hij deze Kamer informeert. We stellen het dan ook op prijs als de minister ons rechttoe rechtaan antwoord geeft, zoals hij anders ook gebruikelijk is te doen. Klopt wat er in de brief van 8 juni 2012 wordt geschreven over de deadline van het loonaangiftebericht per 1 juli 2012?

Nadat de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid -- ik heb het over de voltallige commissie, niet over een smaldeel daarvan of alleen de fractie van de PvdA -- reeds eenmaal een brief aan de minister had geschreven, waarin ze middels haar vraagstelling al had laten blijken, niet overtuigd te zijn van de geopperde noodzaak van een spoedbehandeling, moest er een tweede brief komen, en wel op 12 juni 2012. Immers, als het waar was wat de minister schreef -- daar gaan wij

uiteraard van uit -- dan zou de door de minister zelf gestelde deadline van 1 juli betekenen dat we überhaupt geen gehoor meer zouden kunnen geven aan zijn oproep om het voorstel tijdig te behandelen.

De reactie van de minister op die tweede brief van de commissie was verontrustend. Hij antwoordde de commissie drie dagen later, op 15 juni, dat aanpassing van de software van het loonaangiftebericht van 2013 een halfjaar tijd zou vergen, dat hij met de Belastingdienst in gesprek zou gaan als parlementaire besluitvorming niet voor 1 juli 2012 maar op 10 juli zou plaatsvinden, en dat besluitvorming na het zomerreces niet zou kunnen. Dat was toch wel een merkwaardige spontane verschuiving van de eerder zo hard gestelde deadline, om vervolgens toch weer voor het zomerreces uit te komen. Daarnaast was de commissie ook niet erg overtuigd van de nieuw opgevoerde redenering, namelijk dat het kennelijk niet om een formele, juridisch vastgelegde deadline zou gaan, maar om een praktische deadline, die zou liggen op een halfjaar voor de inwerkingtreding van het wetsvoorstel.

Met dergelijke praktische deadlines heeft deze Kamer wel vaker van doen en de commissie wilde de minister deze ervaring niet ontzeggen. Dus kwam er een derde brief aan de minister, op 19 juni, waarin de commissie hem herinnerde aan de behandeling van wetsvoorstel 31707 inzake de invoering van een premiekorting voor het in dienst nemen van uitkeringsgerechtigden van 50 jaar en ouder en het in dienst houden van werknemers van 62 jaar en ouder, precies het wetsvoorstel waarvan we vandaag de wijziging bespreken. Dat wetsvoorstel werd niet op 1 juni van het jaar van inwerkingtreding afgerond, ook niet op 10 juni, evenmin direct na het zomerreces, op 11 september, om maar eens een datum te noemen. Nee, de afronding van dat wetsvoorstel vond plaats op 23 december 2008, waarna de wet op 30 december 2008 werd gepubliceerd en op 1 januari 2009 in werking trad.

Dit zijn geen spelletjes met de minister. Dat past deze Kamer niet, zo het de minister ook niet past om, na tot twee keer toe inconsistente en onvolledige antwoorden te hebben gegeven, op 21 juli ten derde male met een flauwekulbrief te komen over de noodzaak van spoedbehandeling. De minister wijst op de noodzakelijke aanpassing van het loonaangiftebericht en daarmee de software bij de Belastingdienst. Dat klinkt gewichtig, maar het betreft in de praktijk een kleinigheid, waar de Belastingdienst zich overigens al sinds het Kunduzakkoord op heeft voorbereid, zo bleek uit navraag bij de Belastingdienst. Daarnaast roept die laatste brief ook weer verwarring op aangezien naast het loonaangiftebericht ook melding wordt gemaakt van de loonaangifteset. In de brief wordt suggereerd dat wij deze als synoniemen moeten lezen. Graag verneem ik van de minister of dit klopt of dat ons nog iets anders boven het hoofd hangt.

In zijn derde brief ter zake aan deze Kamer schrijft de minister dat afronding van de behandeling van dit wetsvoorstel na het zomerreces tot risico's leidt. Het zou gaan om financiële risico's

en om het risico dat verwarring wordt geschapen voor met name werkgevers. Hij schrijft: "Behandeling van het wetsvoorstel voor het zomerreces zou deze risico's volledig uitsluiten." In de praktijk betekent behandeling voor het zomerreces dus vandaag en morgen, 10 juli. Hoe kan de minister daar zo stellig over zijn? Eerder had hij het over een harde deadline van 1 juli. Hij verschoof die vervolgens en zei: als het maar voor het zomerreces gebeurt, dan is er een volledige vrijwaring van risico's, maar als het daarna is, doen zich die risico's ten volle voor.

Ondanks de onnodige en veel te grote tijdsdruk voor de behandeling van dit wetsvoorstel hebben diverse fracties de regering toch de gelegenheid gezien inhoudelijke vragen te stellen. Tot mijn spijt zijn vele hiervan onvolledig of niet beantwoord. Ik zal de belangrijkste noemen en soms herhalen.

Tot tweemaal toe is verzocht om de voorziene effecten van de voorgenomen wetswijziging op de arbeidsdeelname van ouderen - dat is de kern van het wetsvoorstel -- in kaart te brengen en de Kamer hierover te informeren. De regering blijkt echter niet over dergelijke inschattingen te beschikken. Dat is toch onbegrijpelijk? Doel van het wetsvoorstel is, zo lezen we in de memorie van toelichting, dat meer oudere mensen gaan meedoen op de arbeidsmarkt. Wanneer dat het doel is, dan mogen we toch van de regering verwachten dit doel te specificeren in maat en getal? Hoe kan de Kamer anders ooit de effectiviteit en proportionaliteit van de wetgeving toetsen? De minister is tot dusver niet in staat geweest daar getallen aan te hangen. Ik vraag hem alsnog dat te doen.

Het afschaffen van de doorwerkbonussen voor werknemers en werkgevers heeft behalve effecten op de arbeidsdeelname, ook koopkrachteffecten. Die koopkrachteffecten zijn ontzagwekkend. Voor oudere alleenstaande werkenden van 61 jaar of ouder met een minimuminkomen gaat het inkomen er met deze wetgeving 12% op achteruit.

Ik stel mij voor hoe dat dan gaat. Na het uiteindelijk falen van het Catshuisberaad komt men 's nachts bij elkaar. Dan zeggen GroenLinks, D66 en de ChristenUnie het volgende tegen minister De Jager. "Kom eens binnen, wij hebben iets fantastisch bedacht. Wij gaan die doorwerkbonussen afschaffen. Het gaat om twee keer 600 mln. En weet je wat het beste nieuws is? Minima die vanaf hun 61ste nog vier jaar tegoed hebben, worden daarmee 12% in hun inkomen gekort. Dat is toch een geweldig idee, Jan Kees?" Blijkbaar heeft hij dat beaamd.

In de derde plaats staat het onderhavige wetsvoorstel niet op zichzelf. De deelnemers aan het Kunduzakkoord staan ook een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd voor, in combinatie met een wijziging van de WW en het ontslagrecht. Juist door deze voorziene combinatie van maatregelen kunnen oudere werknemers in de knel komen. Hen wordt niet alleen overnight hun doorwerkbonus afgenomen, ook de premiekorting voor hun werkgever komt te vervallen. Voor deze

werkgever vervalt aldus een prikkel om deze mensen in dienst te houden. Nu worden deze medewerkers ook nog eens aangetast in hun ontslagrecht. Is het denkbaar dat dit pakket aan maatregelen juist tot uitstroom van seniore werknemers leidt, simpelweg omdat de financiële prikkel voor de werkgever is komen te vervallen en zij deze mensen gemakkelijker kunnen ontslaan? Moeten wij arbeidsmobiliteit van ouderen zo verstaan? Van werk naar geen werk?

Juist het grote belang dat met deze maatregelen gemoeid is en de samenloop van wetgeving veronderstelt nauwe afstemming met de sociale partners. Ongelukken moeten voorkomen worden. Meer in het algemeen moeten we af van het vechtmiddel en moeten we weer terug naar gezamenlijk gedragen beleid. Kan de minister aangeven hoe de sociale partners, zowel de werknemersorganisaties, de vakverenigingen als de werkgevers, het thans voorliggende wetsvoorstel waarderen?

De participatiegraad van 60- tot 65-jarigen is thans 36%. Dat is laag, te laag. Het antwoord van de Kunduzcoalitie op deze opgave is het afschaffen van de premiekorting voor 62-plussers en het afschaffen van de arbeidskorting van mensen van 60 jaar en ouder, om hiermee tweemaal 600 mln. op te strijken. Dat is de wereld op zijn kop. Het is een echte Rutteredenering, zoals wij die de afgelopen anderhalf jaar zo vaak hebben moeten aanhoren: Pak de pgb's maar aan. Schaf de ontwikkelingssamenwerking maar af. Hou maar op met inkomensondersteuning aan kunstenaars. Laat de Grieken bloeden. Ontneem de ouderen hun doorwerkbonus. Daar worden ze alleen maar flinker van.

Dit wetsvoorstel had hier vandaag niet behandeld mogen worden. Deze Kamer maakt graag haast wanneer dat nodig is, maar dat is hier niet het geval. De consequentie is dat er onvoldoende tijd beschikbaar is voor een zorgvuldige behandeling. Wij betreuren dit. De PvdA-fractie had veel liever gezien dat samen met sociale partners tot een daadwerkelijk gedragen voorstel voor een hernieuwd vitaliteitspakket was gekomen. Daar was nog ruim de tijd voor aanwezig, maar die tijd is om oneigenlijke redenen niet benut. Dat is een hard gelag voor de oudere werkenden in Nederland.

*N

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. De beschouwingen over de tijdsdruk die collega Postema zojuist hield, zijn me uit het hart gegrepen. Ik wil mijn eigen versie over dit probleem bewaren voor morgen bij de behandeling van de verhoging van de AOW-leeftijd. Dan hoort men het één keer -- dat moet genoeg zijn -- en het bespaart ons allemaal tijd.

Dit wetsvoorstel heeft de bedoeling om de financiële kloof voor ouderen die ontstaat bij geleidelijke verhoging van de AOW-leeftijd, zo mogelijk te verminderen of te overbruggen. Het wetsvoorstel gaat uit van een aantal premissen over de arbeidsmarkt voor ouderen die naar de

mening van mijn fractie niet altijd realistisch zijn en belangrijke factoren worden over het hoofd gezien. Mijn fractie is dan ook pessimistisch en kritisch over de effectiviteit van het voorliggende wetsvoorstel.

De arbeidsmarkt voor ouderen is in sterke mate cultureel bepaald. Lange tijd hebben ouderen zichzelf gezien als in een bijzondere positie. Die uitzonderingspositie is nog versterkt door het feit dat in de cao's dit idee dikwijls bevestigd is met extra vrije dagen en met mogelijkheden tot korter werken zonder grote consequenties voor het inkomen. In een tijdsgewricht waarin de gezondheidstoestand van veel ouderen te wensen overliet, was dat wellicht te billijken. In de huidige tijd, waarin ouderen in goede gezondheid een hogere leeftijd bereiken dan in het verleden, zijn dergelijke aparte regelingen niet langer in hun voordeel. Integendeel, een werkgever is onbewust van mening dat veel ouderen al vanaf hun 50ste jaar op weg zijn naar de uitgang en hij aarzelt om aanzienlijke bedragen te investeren in kostbare scholingsmogelijkheden voor ouder personeel. Onderzoek onder werkgevers heeft meermaals uitgewezen dat hun visie op oudere werknemers niet altijd positief is, en dan zeg ik het nog voorzichtig. Kort door de bocht zeg ik dat zij oudere werknemers te vaak ziek, te duur en te eigenwijs vinden. Dat voor het argument dat ouderen te vaak ziek zouden zijn geen toetsbare basis bestaat, doet aan deze ideeën bij werkgevers weinig af. Ook op de andere vooroordelen valt veel af te dingen. Dat deze over vele jaren gegroeide gevoelens in korte tijd door uitsluitend financiële prikkels weggenomen kunnen worden, is daarom onwaarschijnlijk. Als er van een arbeidsmarkt voor ouderen, zeg boven de 45 of 50 jaar, al sprake is, dan is die markt nogal onvolkomen en spelen daar andere dan economische factoren een aanzienlijke, zo niet overwegende rol. Graag hoor ik de mening van de minister over deze beschouwing.

In de memorie van toelichting aan de Tweede Kamer stelt de regering: "De Nederlandse arbeidsmarkt kent internationaal gezien een lage werkloosheid en een hoge arbeidsparticipatie. Qua arbeidsmobiliteit schiet de Nederlandse arbeidsmarkt tekort, zeker voor oudere werknemers." De lage werkloosheidscijfers zijn enigszins geflatteerd omdat onder meer in het grote aantal zzp'ers en nug'ers, niet-uitkeringsgerechtigde werkzoekers, in ons land een aanzienlijke verborgen werkloosheid besloten ligt. Ook de definitie van het hebben van werk impliceert maar een zeer gedeeltelijke deelname aan de arbeidsmarkt. Die definitie luidt: ten minste 12 uur per week werken, of werk hebben aanvaard waardoor tenminste twaalf uur gewerkt zal worden in de toekomst, of verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.

In een relatief klein land als Nederland zal een werknemer proberen de sociale en financiële kosten van arbeidsmobiliteit te minimaliseren, terwijl dit in een groter land niet mogelijk is. In het begrotingsakkoord is besloten vooral in te zetten op een mobiliteitsbudget voor groepen met de grootste

afstand tot de arbeidsmarkt, zoals uitkeringsgerechtigden en arbeidsgehandicapten. Werkbonussen voor oudere werknemers worden afgeschaft. In het wetsvoorstel wordt beoogd de bonussen voor werkgevers te verhogen van €6500 naar €7000 per jaar en van €2042 naar €7000 per jaar voor het in dienst nemen van respectievelijk uitkeringsgerechtigden en arbeidsgehandicapten. Gezien het feit dat de arbeidsmarkt voor ouderen bepaald wordt door veel meer dan uitsluitend economische factoren, twijfelt mijn fractie aan de effectiviteit van dit voorgenomen beleid.

Het beschikbaar maken van bonussen voor de werkgevers is beter dan niets, maar niet heel veel beter. Het gaat voorbij aan het gegeven dat de weerstand bij werkgevers om ouderen in dienst te nemen vooral bepaald wordt door allerlei cultureel bepaalde vooroordelen. Die vooroordelen worden binnen de kring van werkgevers breed gedragen en zijn hardnekkig. Juist hier ligt naar de mening van mijn fractie een unieke taak voor de overheid. Door een langdurige en intensieve pr-campagne moet de overheid de maatschappij, in casu de werkgevers, dwingen om vooroordelen over oudere werknemers om te zetten in een besef van de voordelen die deze groep te bieden heeft. Ook hierover hoor ik graag de mening van de minister.

Mijn fractie is van mening dat de overheid meer moet inzetten op economische groei, met als gevolg een banengroei, die, net als in de Verenigde Staten, maandelijks gemeten moet worden. Het vitaliteitspakket om ouderen aan het werk te houden en te krijgen dient te worden uitgebreid. Dit kan onder andere door een no-riskpolis te introduceren bij loonschade voor de werkgever bij werknemers vanaf 50 jaar en door een convenant af te spreken waarin wordt bedongen dat het personeelsbestand een betere afspiegeling van de beroepsbevolking is.

In dit verband is het belangrijk te beseffen dat cijfers over arbeidsparticipatie van ouderen van beperkte waarde zijn. Waar het echt om gaat, is in hoeverre ouderen door werk daadwerkelijk in hun levensonderhoud kunnen voorzien en hun koopkracht op peil kunnen houden. Dat gaat verder dan arbeidsparticipatie alleen. Graag verneem ik van de minister hoeveel procent van de werkende ouderen tussen 60 en 65 jaar daadwerkelijk in hun levensonderhoud kan voorzien.

Bij de totstandkoming van de huidige wetsvoorstellen die de verhoging van de AOW betreffen, is er nauwelijks overleg geweest met de sociale partners en zijn eerder gemaakte afspraken genegeerd met een beroep op de economische crisis. Nog schrijnender wellicht is het feit dat met de organisaties die opkomen voor de belangen van ouderen helemaal geen overleg is gevoerd. "Over ons, maar zonder ons", moeten we helaas constateren. Naar de mening van mijn fractie zal dat niet bijdragen aan het scheppen van het zo broodnodige draagvlak voor de voorgestelde maatregelen, die voor ouderen dikwijls zeer pijnlijk zijn.

Samenvattend: bij het introduceren van ingrijpende wetgeving met enorme maatschappelijke gevolgen voor grote groepen

burgers, in dit geval ouderen, is het naar de mening van mijn fractie essentieel om in het aanlooptraject overleg te voeren met diverse belangenorganisaties. Het niet bij de voorgestelde wetgeving betrekken van in dit geval ouderenorganisaties zal de acceptatie en de uitvoerbaarheid niet ten goede komen. Deze nalatigheid verhoogt slechts de maatschappelijke kosten. Graag hoor ik hierover het oordeel van de minister.

*N

De heer **Flierman** (CDA): Voorzitter. Namens de CDA-fractie dank ik de regering voor de antwoorden op haar vragen. Zoals al eerder gesteld, steunt mijn fractie het wetsvoorstel en de daarin vervatte benadering. Toch wil zij het op dit punt niet bij alleen passieve steun laten. Met een knipoog zeg ik tegen de heer Thissen dat twee andere fracties van de lentecoalitie op dit punt het woord voeren om hun steun voor het wetsvoorstel te verwoorden.

Onverminderd die steun krijg ik graag nog verheldering van de regering over twee punten. Als je zo'n wetsvoorstel bekijkt, zijn daar ook altijd weer een aantal stelselaspecten aan verbonden. Die zijn, onverminderd de bezuiniging die wordt geëffectueerd, toch wel interessant. Zij lokken een enkele reflectie uit.

De Raad van State spreekt in zijn advies over specifieke en institutionele belemmeringen voor herintreding van oudere werknemers, met name mensen met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt. Sommige van die belemmeringen behelzen bepalingen in cao's en gaan dus met name werkgevers en werknemers aan. Andere belemmeringen betreffen echter de wet- en regelgeving. Met het wetsvoorstel dat wij vanavond bespreken, wordt de toetreding tot de arbeidsmarkt voor ouderen vergemakkelijkt. Wij blijven ons echter afvragen of er in dit kader andere belemmeringen zijn, met name in de invloedssfeer van de overheid, ruim geformuleerd, die wij kunnen wegnemen.

Uit de context van de advisering van de Raad van State blijkt dat hij die belemmeringen wel ziet, buiten datgene wat in het voorliggende wetsvoorstel wordt geregeld, zonder die belemmeringen overigens te specificeren. In het tijdsbestek van de behandeling van dit wetsvoorstel konden wij de Raad van State er niet naar vragen, maar de regering wel. Vandaar dat mijn fractie graag nog van de regering hoort of zij nog andere belemmeringen in de wet- en regelgeving ziet, buiten de in dit wetsvoorstel geregelde zaken. Zo ja, zal de regering proberen om die belemmeringen weg te nemen?

Een andere kwestie betreft oudere werknemers met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, met name mensen die op grond van hun arbeidsverleden met name op het zwaardere, fysieke belastende werk lijken te zijn aangewezen. Veelal zal het daarbij om laaggeschoolde werknemers gaan. Op onze vraag of er voor deze categorie werknemers nog flankerend beleid wordt ontwikkeld, antwoordt de regering dat het

onderhavige wetsvoorstel het flankerend beleid is. Met dat antwoord worden wij volgens mij met een kluitje in het riet gestuurd.

Het gaat ons erom dat het goed denkbaar is dat mensen met weinig opleiding die op zwaar werk zijn aangewezen, niet zo makkelijk uit een uitkeringssituatie weer aan het werk gaan. Het stelsel van mobiliteitsbonussen helpt daarbij wel. Er kan in dit opzicht ook naar cao-partijen worden gewezen, want ik kan mij voorstellen dat bijvoorbeeld leeftijdsafhankelijke salarisschalen niet direct behulpzaam zijn bij het in dienst nemen van oudere uitkeringsgerechtigden. Voor ons blijft het echter de vraag wat wij verder kunnen doen om de mensen om wie het gaat, nu nog uitkeringsgerechtigden, ook daadwerkelijk te laten kwalificeren voor een baan. Ik denk daarbij bijvoorbeeld aan scholing of het faciliteren van deeltijdwerk. Ook op dat punt horen wij graag of de minister nog verdere mogelijkheden ziet. Wij wachten zijn antwoorden dan ook graag af.

*N

De heer **Van Rey** (VVD): Voorzitter. Ook ik dank de minister voor de beantwoording in de schriftelijke voorbereiding. Ik merk allereerst op dat de stijgende kosten van de vergrijzing en de zorg enorme uitdagingen vormen. Ik zeg tegen de heer Postema dat achteroverleunen en problemen in de toekomst parkeren de weg van de minste weerstand is. Daar kiest de VVD niet voor. Het huishoudboekje van Nederland moet zo snel mogelijk op orde komen. Daaraan moet iedereen zijn steentje bijdragen.

Met de arbeidsparticipatie van met name ouderen gaat het gelukkig de goede kant op. De leeftijd waarop werknemers met pensioen gaan, is de laatste jaren gestegen; van 61 jaar in 2006 naar 63,1 jaar in 2011. Ook vertoont de arbeidsparticipatie van ouderen een stijgende lijn, maar wij zijn er nog lang niet.

Zo zijn de doorwerkbonussen voor oudere werknemers niet het meest efficiënte middel. Daarmee bedoel ik dat het belastingvoordeel wordt toegekend aan de volledige doelgroep van 62-plussers, en daarmee aan de werknemer die toch al van plan was te blijven werken of de werkgever die toch al van plan was de werknemer in dienst te houden. Dat is verspilling van overheidsgeld. De VVD kan zich daarom vinden in de keuze om de schaarse middelen gericht in te zetten en te richten op het in dienst nemen van personen met de grootste afstand tot de arbeidsmarkt: oudere werklozen en arbeidsgehandicapten.

De heer **Postema** (PvdA): Hoe weet de heer Van Rey dat die doorwerkbonussen eigenlijk helemaal geen effect hebben?

De heer **Van Rey** (VVD): Dat is gebleken uit het schriftelijke verkeer met de regering. Met name uit de memorie van antwoord op vragen van de VVD-fractie en andere fracties is dat duidelijk naar voren gekomen.

De heer **Postema** (PvdA): Ik heb die stukken ook allemaal gelezen. Hoe werkt dat dan? Wat was dan het antwoord?

De heer **Van Rey** (VVD): Dat hetzelfde resultaat zou zijn bereikt zonder de middelen die daarvoor werden ingezet. Leest u het rustig na. Het stond er met een mooi Engels woord.

De heer **Postema** (PvdA): Dan wordt het des te interessanter. Ik heb nog een laatste vraag voor de heer Van Rey. Ik heb in mijn eerste termijn gezegd dat het percentage werkenden in deze groep 36 is. Is de heer Van Rey het met mij eens dat daar als zodanig nog een enorme opgave ligt en dat juist voor die groep het afschaffen van de doorwerkbonussen eigenlijk een heel hachelijke onderneming is?

De heer **Van Rey** (VVD): Ik heb zojuist gezegd dat die doorwerkbonus blijkbaar niet het efficiënte middel is. Ik heb echter ook gezegd dat wij er nog lang niet zijn. De arbeidsparticipatie moet omhoog. Dan kun je beter discussiëren over de vraag welke middelen passend zijn dan dat je de campagnetaal uitslaat zoals de heer Postema in zijn termijn deed. Ik dacht dat ik op een bijeenkomst van de Partij van de Arbeid was. De heer Postema deed mij denken aan een verwend jongetje dat niet aan het grote spel, de Kunduzcoalitie, mocht meedoen; dat is gewoon jammer. Ik heb dat vanavond bij een aantal debatten geproefd. Als dat de opstelling van de Partij van de Arbeid is, dan is het goed dat het zo meteen 12 september is.

De hogere arbeidsparticipatie van ouderen wordt nog steeds overschaduwed door negatieve beeldvorming. Oudere werknemers zijn te duur en leveren minder prestaties, menen heel veel werkgevers. Onderzoeken wijzen uit dat veel van deze vooroordelen niet op feiten berusten. De heer De Lange zei het zojuist ook al.

Toch betekenen ontsiemaatregelen in cao's en lonen gebaseerd op anciënniteit dat ouderen hogere kosten met zich brengen. Daar zitten de wortels van het probleem. En dat probleem hoort thuis bij de cao-partijen. In de Beleidsagenda 2020 hebben de sociale partners aangegeven ontsiemaatregelen af te bouwen en het loongebouw tegen het licht te houden. De VVD vraagt de minister hieraan blijvende aandacht te besteden.

De heer **De Lange** (OSF): Het is goed om te constateren dat de heer Van Rey en ik het er over eens zijn dat het vooral culturele factoren zijn, met name bij de werkgevers, die het voor oudere werknemers heel moeilijk maken om aan een baan te komen en om een baan te behouden. We zijn het er ook over eens dat de argumenten die gebruikt worden, in het algemeen geen hout snijden. Als we het erover eens zijn dat dit het geval is, is de heer Van Rey het dan ook met mij eens dat de maatregelen om iets te veranderen aan de cultuur bij met name werkgevers, in het voorliggende wetsvoorstel schrijnend ontbreken?

De heer **Van Rey** (VVD): Ik heb gezegd dat die ook bij de cao-partijen thuishoren. Vandaar dat de Beleidsagenda 2020 daar een geweldig mooie opening voor biedt. Alleen, ik vind het met betrekking tot de evaluatie van deze maatregel wel wat lang duren. Degenen die mij goed kennen, weten dat ik wat meer van snelheid houd.

De heer **De Lange** (OSF): U sprak zojuist over een doorwerkbonus die niet effectief gebleken is. Aangezien de sociale partners dit probleem in de afgelopen tig jaar helemaal niet onder ogen hebben gezien, moeten we dan niet heel erg vrezen dat we nog vele jaren geen enkele voortgang maken als we dit probleem aan hen overlaten? Is dat niet uw zorg?

De heer **Van Rey** (VVD): De heer De Lange heeft zojuist gezegd dat we hierover nog eens met de sociale partners van gedachten moeten wisselen. Ik hoop dan ook dat men in de coalitieonderhandelingen na 12 september, waarin niet alleen dit element maar ook vele andere elementen een rol zullen spelen, in elk geval enige spoed betracht en er een tandje bij zet. Ik heb er vertrouwen in, zoals ik in mijn volgende alinea zal zeggen, dat oudere werknemers van grote waarde en dermate belangrijk zijn voor de continuïteit, dat werknemers dit misschien niet nu, maar wel over enige tijd zullen inzien.

Ik vervolg de alinea die ik begonnen was. Critici vrezen dat ouderen na drie jaar weer een beroep doen op een uitkering, aangezien de premiekorting na die periode stopt. De VVD-fractie deelt die kritiek niet. De meeste werkgevers hechten immers grote waarde aan kennis en continuïteit.

De VVD-fractie heeft begrepen dat de Belastingdienst aan alle inhoudingsplichtigen dit najaar een digitale nieuwsbrief met alle informatie zal zenden en dat de Belastingdienst intermediairdagen voor belastingadviseurs en accountants zal organiseren. Volgens de VVD-fractie is er echter ook een rol weggelegd voor de UWV en de gemeenten.

De VVD-fractie kan instemmen met het voorstel en ziet uit naar de eerste resultaten van de monitoring.

De heer **Postema** (PvdA): De heer Van Rey verwerpt wel heel scherp allerlei instrumenten die in de afgelopen jaren zijn ingezet, ook een instrument als de doorwerkbonus, die een essentieel onderdeel vormde van het vitaliteitspakket. Dat pakket was verbonden aan het pensioenakkoord en aan de regering-Rutte. Waarom neemt de heer Van Rey daar nu zo scherp afstand van, terwijl hij dat voorheen omarmde?

De heer **Van Rey** (VVD): Ik doe dat omdat in de schriftelijke voorbereiding duidelijk naar voren is gekomen dat het inzetten van overheidsmiddelen niet efficiënt genoeg is gebleken. De heer Postema zou dat eens moeten nalezen. Ik meen dat het op pagina 4 van de memorie van antwoord staat.

De heer **Postema** (PvdA): Het staat er in het Engels, zo heb ik begrepen. Ik zal het zeker nog eens naslaan.

De heer Van Rey sprak over het belang van de oudere werknemer, die er zo gebaat bij is als mensen waardering voor hem uitspreken. Ik wijs nog eens op de oudere werknemer van 61 of 62 jaar oud, waarover ik zojuist al sprak, die er tot twee maanden geleden van uitging dat hij een doorwerkbonus zou ontvangen. Hoe denkt de heer Van Rey dat die oudere werknemer naar zijn betoog luistert?

De heer **Van Rey** (VVD): Die zal daar met zijn werkgever over spreken. Ik heb gezegd dat de oudere werknemer van onschatbare waarde is. Hij zal in ieder geval waardering krijgen en voor de continuïteit gewoon in dienst blijven. De heer Postema moet maar eens lezen wat daarover wordt geschreven in de Nederlandse kwaliteitskranten. De sfeer wordt nu opgroepen dat grote groepen ouderen ontslagen zullen worden. Dat is helemaal niet het geval.

De heer **Postema** (PvdA): Het besluit om de doorwerkbonus overnight te schrappen kan leiden tot 12% inkomensderving bij de minima, 8% inkomensderving bij de modale inkomens en 6% inkomensderving bij twee keer modaal. Denkt de heer Van Rey dat, nadat dit besluit is gevallen, de betrokken werknemer morgen of overmorgen naar zijn werkgever stapt om eens te praten, en dat hij vervolgens van zijn werknemer te horen krijgt: u bent zo belangrijk voor mij? Denkt de heer Van Rey echt dat het zo loopt?

De heer **Van Rey** (VVD): Gelukkig heb ik zelf lang een eigen bedrijf gehad en had ik ook een aantal ouderen in dienst. Met die oudere werknemers groeit een band. De werkgevers zullen het niet morgen of overmorgen doen, maar in de loop van de komende maanden zal dat wel gebeuren. Ik heb al gezegd dat door de Belastingdienst een nieuwsbrief zal worden verstuurd en dat er voorlichtingsdagen zullen komen. Ik vraag de heer Postema de resultaten even af te wachten. Ik heb al opgemerkt dat ik graag naar de resultaten van de eerste monitoring kijk. Dat vind ik veel belangrijker.

Mevrouw **Scholten** (D66): Ik had met collega Van Rey afgesproken dat hij ook namens onze fractie het woord zou voeren. Dit heeft hij echter niet gemeld, dus dat doe ik bij dezen.

De heer Postema heeft best een punt als hij zich afvraagt waar de D66-fractie in dit debat is. Hij weet ook dat het niet onze manier van doen is om in deze debatten stil te blijven. Er is echter een "maar". De heer Postema kent ongetwijfeld de droevige dichtregel van Elsschot: "Maar tussen droom en daad staan wetten in de weg, en praktische bezwaren." Wat er gezegd wordt over wetten, is in dit geval niet erg van toepassing, want daar zijn wij mee bezig. Die praktische bezwaren zijn er wel. Gelet op de werkdruk van de afgelopen maand, vooral van vorige week en deze week, is

het aan een kleine fractie als D66 om keuzen te maken en prioriteiten te stellen. Daarvan is onze houding van vanavond het gevolg en de heer Van Rey heeft ons standpunt prachtig voor ons verwoord.

De heer **Van Rey** (VVD): Ik heb dit feit niet vermeld, om mevrouw Scholten de mogelijkheid te geven in te gaan op de opmerkingen van de heer Postema.

De **voorzitter**: De interruptie van de heer Postema is denk ik aan mevrouw Scholten gericht.

**

De heer **Postema** (PvdA): Ja. Het is verrassend. Blijkbaar moet er eerst een betoog van de heer Van Rey komen en gecontroleerd worden voordat die adhesie er is. De kniebuiging van de heer Flierman was wat dat betreft toch sympathieker. Nu even rechttoe rechtaan. Het is precies het argument van mevrouw Scholten dat ons ongelooflijk boos heeft gemaakt met betrekking tot dit dossier. Het is het argument van tijdgebrek daar waar het niet nodig is. Ik vind dit geen pas geven, ook niet voor een fractie van D66. Ik vind het heel slecht wat mevrouw Scholten hierin naar voren heeft gebracht. Wat mij heeft verbaasd, is dat mevrouw Scholten dit al heeft gedaan voordat de behandeling in de Tweede Kamer was afgesloten. Als daar nog was geamendeerd, had dit mevrouw Scholten niet uitgemaakt. Mevrouw Scholten heeft zelf in de commissie gesteld dat de fractie van D66 gereed is voor behandeling. Ik hoor het haar nog zeggen en vind dit geen pas geven. Dit wil ik hierbij hebben aangetekend.

De heer **De Lange** (OSF): Ik voeg toe dat heel duidelijk is gesproken over de problemen die fracties hebben, met name de kleine fracties, om deze wetsvoorstellen die met grote spoed aan de orde worden gesteld, op een fatsoenlijke manier te hanteren en te behandelen. De D66-fractie heeft in wezen ontkend dat dit probleem bestaat of in ieder geval aangegeven het probleem niet belangrijk genoeg te vinden om naar te handelen. Nu maken wij mee dat de D66-fractie zich beroept op het feit dat er een praktisch probleem is om dit te behandelen. Ik vind dit niet alleen verbazingwekkend, maar ook ergerniswekkend.

Mevrouw **Scholten** (D66): Dit dwingt mij natuurlijk tot een reactie. Het zal de Kamer niet verbazen en dat is ook vanavond al meermalen besproken, dat de politieke realiteit toch enigszins is veranderd. Zelfs als dit niet het geval was, blijven voor ons de vragen aan de orde: welke keuzen maken wij? Welke debatten voeren wij en welke niet? Op dit moment zitten wij met een kleine fractie. Ik geef toe, daarin heeft de heer De Lange gelijk, dat ik in de commissievergadering een fout heb gemaakt omdat ik op dat moment dacht dat de Tweede Kamer al over het wetsvoorstel had gestemd. Dat was een fout van mij.

Voorzitter: Fred de Graaf

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Ik heb wat minder tijd nodig, omdat ik niet veel vragen heb. De meest relevante vragen heb ik al twee keer schriftelijk gesteld en daarop kan de minister mij het antwoord niet geven. Ik zal het vandaag nogmaals proberen: driemaal is ten slotte scheepsrecht.

Dan wil ik nu een aantal woorden van teleurstelling delen, teleurstelling in onze Kamer. Ik voer vandaag en morgen bij de behandeling van drie wetsvoorstellen het woord. Dat zeg ik ook tegen de D66-fractie. Dat is mooi, want daarvoor ben ik ook lid van deze Kamer. Het is ook hard werken en dat doe ik graag, mits ik het wel goed kan doen en dat vergt voldoende tijd voor een gedegen voorbereiding. En daarover ben ik met de collega's van de OSF en de PvdA absoluut niet te spreken. Van twee van deze wetsvoorstellen had de voorbereidende commissie afgelopen dinsdag nog vastgesteld dat de plenaire afhandeling na het reces zou kunnen plaatsvinden, zo ook van het voorliggend voorstel. Dat was voor een meerderheid op dat moment geen enkel probleem, want het zou deze Kamer ruim tijd geven voor een goede voorbereiding en nog ruim voldoende tijd laten aan een degelijk invoeringstraject. Hedenmiddag daarentegen besloot een nipte meerderheid van deze Kamer dat deze voorstellen toch nog voor het reces even zouden worden afgehandeld. Ik spreek over de partijen van de Kunduzcoalitie, van het vijfpartijenakkoord, die zelf niet allemaal de moeite hebben genomen aan dit debat deel te nemen. Ik vind dat erg spijtig, want het komt de zorgvuldigheid van de behandeling echt niet ten goede. En dat gebrek aan prioriteit bij een zorgvuldige behandeling geldt bij beide wetsvoorstellen ook voor de Tweede Kamer en het kabinet. Dit wetsvoorstel is haastwerk en dat zie je er helaas ook aan af. Waarom deze haast? De minister gaf, ook na hierover gestelde vragen bij de schriftelijke voorbereiding, geen overtuigende argumenten.

Het wetsvoorstel is onderdeel van het begrotingsakkoord voor 2013 van de vijf partijen van de Kunduzcoalitie, de coalitie die in beide Kamers met een krappe meerderheid een heel pakket aan maatschappelijk zeer controversiële voorstellen van een demissionair minderheidskabinet gedooft en doordramt. Een zeer fors pakket aan bezuinigingen moet, mede vanwege eveneens omstreden Brusselse normen, op de begroting van volgend jaar worden toegepast. Een begroting waarvan iedereen weet dat een nieuwe regering, gedragen door een coalitie van vermoedelijk een andere signatuur, de maatregelen zal moeten uitvoeren. En deze nieuwe coalitie zal een aantal omstreden maatregelen wellicht terugdraaien of drastisch aanpassen -- als het aan ons ligt in ieder geval wel -- waardoor het veld wordt opgezaaid met alweer veranderingen die opnieuw de uitvoering zullen raken. Wederom niet erg zorgvuldig en niet erg efficiënt. En precies daarom is volkomen terecht de praktijk gegroeid dat een demissionair kabinet slechts op de winkel

past tot de verkiezingen en derhalve geen grote politieke besluiten neemt waarmee een nieuw kabinet voor de voeten wordt gelopen. Maar de partijen van de Kunduzcoalitie beseffen dat de kans erg klein is dat de voorstellen die zij in een achternamiddag hebben bedacht dan nog door een nieuwe regering zullen worden doorgevoerd en juist daarom willen zij met alle macht hun pakket nog voor de verkiezingen en dus voor het reces binnenslepen. Daadkracht en leiderschap noemen ze dat. Een dergelijke politiek van voldongen feiten getuigt niet van veel respect voor de kiezer.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Kan de heer Elzinga mij uitleggen wat zijn alternatief geweest zou zijn? Wat zou hij gedaan hebben eind april, begin mei, toen de begroting voor 2013 moest voldoen aan het EMU-saldo et cetera? Wij zijn er met z'n allen bij geweest toen die begrotingsregels werden vastgesteld en hebben met z'n allen ook aangedrongen op dat soort regels. Wat zou de heer Elzinga dan gedaan hebben? Wat zou zijn alternatief zijn geweest? Wachten tot 12 september en dan maar geen begroting 2013? Hoe had de SP het dan willen doen? Ik laat mij graag overtuigen dat er alternatieven waren.

De heer **Elzinga** (SP): Ten eerste denk ik dat toepassing van deze begrotingsregels op dit moment helemaal niet verstandig is. Ten tweede kan ik mij voorstellen dat je gezien die begrotingsregels toch iets op tafel wilt leggen en dat je dat als demissionair kabinet met heel veel zorgvuldigheid en terughoudendheid moet doen. In de debatten naar aanleiding van het begrotingsakkoord is ook gezegd dat het dan zou moeten gaan om een pakket met een houdbaarheid tot 12 september. Je probeert op dat moment binnen de Kamer tot afspraken te komen waarbij je tevens zegt dat bepaalde belangrijke definitieve beslissingen worden uitgesteld tot na het reces en bij voorkeur tot na de verkiezingen, zeker als dat gezien het invoeringstraject gemakkelijk is, hetgeen in dit geval ook zo is. Dan hebben we te maken met een volkomen nieuwe realiteit. We weten ook allemaal dat de meest omstreden maatregelen zullen worden teruggedraaid of in ieder geval flink zullen worden geamendeerd. Dat gaat dan nog meer uitvoeringskosten, nog meer verwarring en nog meer onzorgvuldigheid met zich mee brengen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat kan best allemaal zo zijn, maar u erkent in ieder geval dat in die situatie wel de contouren van de begroting voor 2013 gemaakt moesten worden ver voor de verkiezingen. Volgens de begrotingsregels kon het niet worden uitgesteld. Dat moest ook van Brussel. We hebben altijd dit soort regels van Brussel ondersteund. Waarom hebt u dan niet -- dat zeg ik ook tegen de PvdA die nu lekker gemakkelijk achteroverleunt en de meest zure bewoordingen ten opzichte van mij hierover uit -- mede die verantwoordelijkheid gepakt? Dat had goed gekund.

De heer **Elzinga** (SP): Ik zit niet in de Tweede Kamer. Ik weet niet hoe het daar gegaan is, maar ik weet wel dat een aantal partijen elkaar heel snel wisten op te zoeken, de deur hebben dichtgehouden en in een achterkamertje hebben zitten onderhandelen. En natuurlijk moet je een begroting presenteren. Elk jaar presenteert een kabinet, ook een demissionair kabinet, een begroting, maar ik weet ook dat het goed gebruik is dat grote politieke wijzigingen en majeure wetten er niet door een demissionair kabinet worden doorgedrukt met de verkiezingen voor de deur.

Het begrotingspakket voor 2013 staat zoals gezegd in het teken van grote bezuinigingen op de overheidsfinanciën, zo ook dit wetsvoorstel dat op de begroting voor 2013 een besparing van ruim 800 mln. voor zijn rekening neemt. Een bezuiniging op het zogenaamde vitaliteitspakket, beleid dat dient om oudere mensen aan het werk te houden en te krijgen. Dit vitaliteitspakket was onderdeel van het zogenaamde pensioenakkoord, waarvan de kern was de verhoging van de AOW- en pensioenleeftijd. Daar zullen we bij een ander wetsvoorstel morgen nog uitgebreider over komen te spreken. Dit akkoord was zeer moeizaam tot stand gekomen en zeker niet onomstreden. Zoals u weet, voorzitter, was ook de SP niet erg enthousiast over de inhoud van dat akkoord. En ook binnen de kring van de werknemersvertegenwoordiging die het akkoord mede sloot was er grote verdeeldheid over de afweging van voor- en nadelen. Met de gevolgen van deze verdeeldheid binnen een van de vakbondsfederaties heb ik mij het afgelopen jaar intensief bezig mogen houden.

Een van de voornaamste bezwaren tegen de verhoging van de pensioenleeftijd van mijn partij was en is de grote groep van oudere werknemers onder de 65 die nu al aan de kant staat. De arbeidsparticipatie onder oudere werknemers, tussen de 60 en 65 jaar, neemt gelukkig de laatste jaren toe en is inmiddels meer dan 35%. Bijna tweederde van de beroepsbevolking boven de 60 jaar participeert echter nog niet op de arbeidsmarkt en nog belangrijker: de onvrijwillige werkloosheid is ook onder oudere werknemers de laatste jaren serieus opgelopen. En daarom vindt mijn fractie het niet verstandig -- sterker nog, zeer onverstandig -- om juist nu de AOW- en pensioenleeftijd te verhogen, maar daar komen we, zoals al eerder opgemerkt, morgen nog over te spreken.

Van belang is nu dat de onderhandelaars namens de vakbonden bij het pensioenakkoord voor het instemmen met deze pensioenleeftijdverhoging wisselgeld hadden gekregen, onder andere in de vorm van het vitaliteitspakket. Er zou onder meer juist eerst stevig extra worden geïnvesteerd in het langer aan het werk houden van werknemers via doorwerkbonussen en het stimuleren van de mobiliteit alvorens over een aantal jaar de pensioenleeftijd omhoog te brengen. Nu worden precies die werkbbonussen voor zowel werkgevers als oudere werknemers en de mobiliteitsbonus voor uitgerekend oudere werknemers niet ingevoerd. Dat scheelt deze oudere werknemers tot 12% aan

koopkracht en bovendien zal het de arbeidsmarktparticipatie van ouderen negatief beïnvloeden, zo geeft ook het CPB aan.

Voorzitter. Ik heb slechts een paar korte en concrete vragen aan de minister. De minister zal het toch met de SP-fractie eens zijn dat het onwenselijk is dat bezuinigingen een negatief effect hebben op de werkgelegenheid in het algemeen en de arbeidsmarktdeelname van oudere werknemers in het bijzonder? Hoe is de demissionaire regering tot de afweging gekomen tussen de beoogde bezuiniging en geconstateerd negatief effect? Hoe kon deze afweging goed worden gemaakt als de netto-effecten van voorliggend voorstel niet helder zijn? Hoe kon de regering tot deze maatregel, als onderdeel van een bezuinigingspakket, besluiten zonder ook van het totale pakket geen getalsmatige inschatting te hebben van de effecten van dit pakket op de arbeidsparticipatie van ouderen? Is het effect van het beleid op de werkgelegenheid, ook in tijden van crisis, kennelijk niet relevant? Of wat het effect ook is, is dat toch per definitie minder belangrijk dan de bezuinigingsopdracht?

En nu kom ik terug op mijn teleurstelling over de betrachte zorgvuldigheid. Ook na herhaaldelijk vragen kon de minister nog geen antwoord geven op wat nu het netto-effect van voorliggend wetsvoorstel is op de arbeidsparticipatie. Zelfs geen adequate schatting. Dat een kabinet een voorstel indient, alleen om over de ruggen van de werkgelegenheid en het inkomen van oudere werknemers te bezuinigen, vanwege een staatsschuld die is opgelopen om een ontspoorde financiële sector te redden en vanwege starre, niet op het redden van banken ontworpen Brusselse normen, vind ik sociaal oneerlijk, politiek onredelijk en maatschappelijk onwenselijk.

Dat een willekeurige regering dat zou doen zonder helder in kaart te hebben wat de gevolgen van het voorstel zijn, vind ik echt onbegrijpelijk. Dat de Tweede Kamer dat zomaar laat passeren, erger, zelfs aanjaagt, ondanks het feit dat deze regering demissionair is en er verkiezingen voor de deur staan, vind ik werkelijk onfatsoenlijk. En dat ten slotte ook deze chambre de réflexion haar taken niet serieus neemt, vind ik voor onze Kamer eigenlijk onvergeeflijk.

Kennelijk vinden de collega's van VVD, CDA, GroenLinks, D66 en ChristenUnie een verkeerd soort daadkracht belangrijker dan zorgvuldigheid; kennelijk hebben ze voor het verkiezingscircus losbarst liever een bedenkelijk politiek feit gecreëerd dan fatsoenlijke wetgeving. Zo tonen deze vijf partijen vlak voor het reces nog eens hun opvatting van leiderschap.

Voorzitter. Dank u wel voor uw aandacht.

*N

De heer **Nagel** (50PLUS): Mijnheer de voorzitter. Ook bij dit onderwerp geldt dat het wel heel snel en daarom onzorgvuldig door het parlement wordt gejaagd. Dat is van vele kanten al betoogd. Wij sluiten ons aan bij de PvdA en het GroenLinks van kortgeleden, die dit als minachting van de rol van de Eerste Kamer hebben getypeerd. Bij de rol die

GroenLinks in deze kwestie speelt, willen wij morgen uitvoeriger stilstaan bij de behandeling van de Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd.

Als wij deze wetsvoorstellen bekijken, bekruipt ons iedere keer het gevoel dat er kronkelredenen zijn gezocht om positieve kanten aan deze voorstellen te geven, terwijl het primair om bezuinigingen gaat. Zo staat het ook duidelijk op pagina 3 van de memorie van antwoord: "Gegeven de noodzaak om de overheidsfinanciën op orde te brengen zijn er minder middelen beschikbaar voor mobiliteit en doorwerken." Dat is helder en zo klaar als een klontje.

Vervolgens worden wij onthaald op enkele opvallende stellingen. De regering zet in op een vergroting van de arbeidsinzet van ouderen, allereerst door de AOW-, en dus de pensioenleeftijd versneld te verhogen. Het ontbreekt er nog maar aan dat de regering zegt: wij hebben een idee hoe wij 70-jarigen aan het werk kunnen krijgen.

Een voorbeeld van zo'n kronkelredenering is dat als wij het gemakkelijker maken om ouderen te ontslaan, er meer vacatures komen en dan kunnen er meer ouderen aan het werk geholpen worden, terwijl iedereen weet dat ouderen zeer moeilijk aan het werk kunnen komen. De minister die zo van harde cijfers houdt, weet dat van alle vacatures in 2010 5% naar 55-plussers ging en dat in 2011 slechts 2% van alle vacatures naar 55-plussers ging. Dat zijn de feiten. Voeg hieraan toe dat de verwachting is dat de werkloosheid, in 2011 nog 389.000, via 500.000 in 2012 naar 545.000 in 2013 zal stijgen, dus van 4,5% naar 6%, en het is duidelijk dat het perspectief voor de oudere werklozen alleen maar verslechtert.

De gevolgen van dit wetsvoorstel zijn catastrofaal. Een alleenstaande 61-plusser met het minimumloon gaat er liefst 12% op achteruit, het is zojuist ook al gezegd. Voor anderen gelden eveneens aanzienlijke inkomensverliezen. In de Tweede Kamer noemde de sociaaldemocraat mevrouw Hamer dit een wetsvoorstel met asociale kanten. Ze sprak nog net niet over de minister van asociale zaken, maar als we morgen spreken over de versnelde verhoging van de AOW- en pensioenleeftijd dan kan die titel binnen het bereik van dit kabinet komen.

Wat mijn fractie ook zeer dwarszit, is dat partijen zoals het CDA en GroenLinks die er in het verleden op hamerden dat er een oplossing moest komen voor mensen die al jong zijn gaan werken en die het langst hebben gewerkt, vaak in zware beroepen, daarover niet meer spreken. Vanmiddag heeft de Abvakabo een petitie aangeboden met een dossier van 1500 schrijvende gevallen, onder andere van ambulance- en brandweerpersoneel. Slechts de uitkomst van het rekensommetje telt en niet wat het voor individuele gevallen betekent.

Moet er dan niets gebeuren om ouderen weer kansen te geven bij het solliciteren en om ze aan het werk te krijgen? Natuurlijk wel. De regering zou moeten meehelpen, bijvoorbeeld door het eigen personeelsbeleid erop af te stemmen. Zij zou ervoor moeten zorgen dat ouderen niet meer het imago hebben van duurder, improductief en misschien ook nog vaker ziek. Wij willen dat

ouderen serieus worden genomen en een eerlijke kans krijgen op de arbeidsmarkt. De ouderen van nu zijn geen zielige types die in alles moeten worden ontzien. Zij willen volwaardig meedoen, ook in het arbeidsproces. We moeten niet om de feiten heen draaien. Natuurlijk zijn ouderen in een aantal gevallen voor de werkgever duurder en daardoor onaantrekkelijker om in dienst te nemen. Daarom moeten wij de moed hebben om dit punt te bespreken en aan te pakken. Niet eenzijdig natuurlijk, zeg ik nadrukkelijk en op voorhand hierbij. Er zouden garanties op het gebied van de werkgelegenheid tegenover kunnen staan.

In veel cao's krijgen werknemers vanaf 50 jaar per jaar een extra vrije dag. Op 64-jarige leeftijd kan dit oplopen tot vijftien extra dagen. In vijftien jaar gaat het dan om 120 werkdagen, dat is 24 weken, bijna een half jaar. Ik heb in de praktijk meegemaakt dat mensen in bepaalde beroepen niet eens wisten hoe zij hun vrije dagen moesten opmaken. Het is ook niet meer van deze tijd. Zoiets zou bijvoorbeeld kunnen worden ingeruild tegen een halfjaar eerder met pensioen. In de praktijk zijn de extra dagen vaak een last en een belemmering om oudere werknemers in dienst te hebben of te houden. Wil de minister de discussie in een dergelijke richting aangaan?

Wie de 50-plussers volwaardige kansen in het arbeidsproces wil geven, moet hen ontdoen van het stempel te duur en minder productief. Ten overvloede: 50PLUS heeft de afschaffing van deze extra vrije dagen in zijn verkiezingsprogramma opgenomen, waarschijnlijk als enige partij. Ik weet niet of de heer Van Rey dat ook heeft.

Tot slot nog een vraag aan de minister. Bij de totstandkoming van dit kabinet zagen we twee weeffouten: de gedoogsteun door de PVV, inmiddels alom erkend en bewezen geacht; en de bezetting van enkele ministeries. Ik doel met dat laatste op Sociale Zaken en Defensie. Het was ons liever geweest als een zachtaardig minister als Hans Hillen, die hart heeft voor zijn personeel en diens omstandigheden, op Sociale Zaken was gekomen, en minister Henk Kamp, die bijna dagelijks toont wat zijn harde aanpak is, op Defensie zijn werk zou hebben gedaan en daar de verdergaande bezuinigingen had doorgevoerd. Ik vrees dat het te kort dag is om deze kabinetsreorganisatie nog door te voeren, maar ik vind wel dat de kiezers er recht op hebben om te weten wat hun na de verkiezingen van 12 september eventueel nog te wachten staat. Daarom vraag ik om openheid van minister Kamp bij diens beantwoording van de vraag of hij bij een volgend kabinet beschikbaar is voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De **voorzitter**: Wenst een van de leden nog het woord in eerste termijn? Dat is niet het geval. Dan schors ik de beraadslaging over dit wetsvoorstel tot morgen.

**

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Wet kinderopvang!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen in verband met het aanbrengen van grondslagen die hervorming van en bezuiniging op de kinderopvangtoeslag mogelijk maken en in verband met het incorporeren van de tegemoetkoming in de kosten van kinderopvang van de gemeente en het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen in de kinderopvangtoeslag (33212).

De **voorzitter**: Ik heet de minister nogmaals welkom.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

Mevrouw **Sent** (PvdA): Voorzitter. Een jaar geleden deed de Europese Commissie in haar Recommendation for a Council Recommendation on the National Reform Programme 2011 of the Netherlands de aanbeveling dat Nederland zijn inspanningen zou moeten vergroten om de arbeidsparticipatie van vrouwen te verhogen. De Commissie vindt dat in het bijzonder vrouwen in Nederland nog steeds te veel worden ontmoedigd om meer buitenshuis te gaan werken. Hoe heeft het kabinet daarop gereageerd? Het kabinet bezuinigt op de kinderopvang! In 2012 vindt geen indexatie van de maximumuurprijs plaats, maar is de maximumuurprijs bevroren op het niveau van 2011. De kinderopvangtoeslag is gekoppeld aan het aantal uren dat de ouder met de kleinste baan werkt. En de hoogte van de kinderopvangtoeslag voor het tweede en volgende kind is versneld afgebouwd.

Het voorliggende wetsvoorstel past de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen op een aantal technische punten aan om aanvullende maatregelen in 2013 mogelijk te maken. Graag danken wij de ambtenaren van het ministerie voor de enorme voortvarendheid waarmee zij onze vragen hebben beantwoord. Anderhalf uur na het definitief vaststellen van het verslag mochten wij reeds de nota naar aanleiding van het verslag ontvangen. Op het wetsvoorstel volgt een ontwerpbesluit tot wijziging van het Besluit kinderopvangtoeslag en tegemoetkoming in kosten kinderopvang met daarin deze maatregelen. De voorhangprocedure kan formeel pas ingaan wanneer het onderliggende wetsvoorstel is aanvaard. Gezien de krapte van de termijnen hebben wij het ontwerpbesluit evenwel al toegezonden gekregen; ik neem het vanavond graag mee in de plenaire behandeling.

Graag neem ik namens de PvdA-fractie de eerder genoemde arbeidsparticipatie van vrouwen

onder de loep. In de nota naar aanleiding van het verslag schrijft de minister: "Op basis van de nu beschikbare cijfers constateer ik een daling van 3% van het aantal kinderen dat gebruikmaakt van kinderopvang." Op de vraag naar het effect op de arbeidsparticipatie van vrouwen antwoordt hij: "De daling is beperkt, de doorwerking is ongewis en grote participatie-effecten zijn niet zichtbaar." Het ministerie heeft evenwel geen inzicht in het aantal uren dat vrouwen werken. Mogelijk zijn vrouwen dus wel minder uren gaan werken. Die laatste hypothese komt overeen met eerdere onderzoeken, bijvoorbeeld van de FNV. Graag vraag ik de minister of hij bereid is om het aantal uren dat vrouwen werken te monitoren, de Kamer daarover te informeren en om het te betrekken bij het opstellen van het ontwerpbesluit tot wijziging van het Besluit kinderopvangtoeslag in 2014.

Het kabinet is voornemens om de kinderopvangtoeslag te koppelen aan de lengte en de omvang van een traject naar werk. Mijn fractie maakt zich zorgen over het risico dat doelgroepouders vanwege onzekerheid over welke uren ze op kunnen nemen, af zullen zien van het opnemen van kinderopvangtoeslag en daardoor minder gebruik zullen maken van de mogelijkheid een traject naar werk te volgen. Graag vraag ik de minister of hij bereid is om het aantal uren dat doelgroepouders gebruikmaken van kinderopvang te monitoren, de Kamer daarover te informeren en het te betrekken bij het opstellen van het ontwerpbesluit tot wijziging van het Besluit kinderopvangtoeslag in 2014.

Graag keer ik terug naar de aanbevelingen van de Europese Commissie voor de arbeidsparticipatie van vrouwen. Deze participatiebeslissing is niet alleen afhankelijk van de kosten van de kinderopvang, maar ook van het aanzien ervan. Mensen laten zich ook leiden door opvattingen over wat hoort en niet hoort, door ideeën of kinderopvang eigenlijk wel goed is voor je kind, et cetera. Dat verklaart waarom meer subsidie niet direct tot meer arbeidsparticipatie leidt. De trendmatige ontwikkeling is echter dat kinderopvang steeds breder geaccepteerd raakt, ook in kringen waar dat vroeger nauwelijks het geval was.

In plaats van op kinderopvang te bezuinigen zou het kabinet zich ter verhoging van de arbeidsparticipatie van vrouwen naar de mening van mijn fractie moeten inzetten voor ondersteuning van die trendmatige ontwikkeling door, onder andere, verbetering van de kwaliteit van de kinderopvang. Immers, onderzoek laat zien dat kwalitatief zeer goede kinderopvang leidt tot socialere en slimmere kinderen en tot aanzienlijke effecten op het latere opleidingsniveau en inkomen. Zo uit het Centraal Planbureau in de publicatie "Nederlandse onderwijsprestaties in perspectief" zorgen over de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs, aangezien dit bepalend zou zijn voor de economische prestaties van een land.

Mijn fractie is dan ook benieuwd welke voornemens de minister heeft om de kwaliteit van de kinderopvang te verhogen. Ziet de minister de kinderopvang als kostenpost of als investering, zo

vraagt mijn fractie zich af. Denemarken is een voorbeeld van een land dat heeft ingezet op familiebeleid dat veel publiek geld kost, maar veel meer oplevert. Zo heeft de Deense socioloog Gøsta Esping-Andersen berekend dat de uitgaven van de Deense overheid voor kinderopvang een rendement van 43% opleveren door het extra inkomen dat vrouwen genereren. Probeer dat meer eens op de beurs te behalen. Welke lessen trekt de minister uit deze bevindingen?

Graag vraag ik ook aandacht voor een brief van de VNG die op 7 juni naar de minister is gestuurd, met als onderwerp: verzoek tot uitvoeringstoets wijziging wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen. Ik heb deze brief als bijlage bij mijn inbreng gevoegd. Deze brief bereikte mij vanavond om zes uur, vandaar dat mijn commentaar niet in de uitgeschreven tekst van mijn bijdrage is opgenomen, maar ik wil dit toch graag mondeling toevoegen. De VNG maakt ten eerste een opmerking over de uitvoerbaarheid van het wetsvoorstel dat voorligt: "In het wetsvoorstel wordt een grondslag opgenomen om het recht op het aantal uren kinderopvangtoeslag voor doelgroepouders te koppelen aan het aantal benodigde uren voor een traject naar werk." Onder verwijzing naar de slotconclusies in het rapport van KING, dat ook bij de brief is gevoegd, adviseert de VNG de minister om "af te zien van de urenkoppeling voor de gemeentelijk doelgroepen. De urenkoppeling leidt tot een forse administratieve last voor gemeenten en brengt zowel voor de doelgroepouder als de gemeente veel risico met zich mee." Mijn vraag aan de minister is: deelt hij deze analyse van de VNG. Zo ja, welke consequenties verbindt hij daaraan? Zo nee, waarom niet?

Voorts vraagt de VNG in de brief aandacht voor onbedoelde gevolgen, zoals schuldproblemen. Immers, de koppeling van de kinderopvangtoeslag aan de werkelijke trajecturen voor uitkeringsgerechtigden in een re-integratietraject en de urenfluctuatie in de trajectperiode betekent dat de doelgroepouder die bezig is met re-integratie alert moet zijn op het tijdig aanpassen van de toeslaaanvraag. Het risico op een aanzienlijke terugvordering van de toeslag kan leiden tot een schuldenprobleem bij de ouder, aldus de VNG. Daarnaast is bekend dat veel kinderopvangorganisaties ouders geen mogelijkheid bieden voor flexibele opvangafname. Dit sluit aan bij mijn punt over de kwaliteit van de kinderopvang. Ouders zullen, volgens de VNG, in veel gevallen meer uren moeten afnemen dan waarvoor zij kinderopvangtoeslag kunnen ontvangen. Ook op dit aspect verwacht de VNG een toename van schulden bij doelgroepouders. De vraag van mijn fractie aan de minister is: deelt hij deze analyse? Zo ja, welke consequenties verbindt hij daaraan? Zo nee, waarom niet?

Ook vraagt de VNG aandacht voor een ander punt van zorg, namelijk de effecten op de kosten die doelgroepouders moeten dragen voor de kinderopvang. De VNG heeft berekend dat voor doelgroepouders die vier dagen opvang nodig hebben, de kosten die voor eigen rekening komen

kunnen oplopen tot circa €125 per maand, alleen al voor het eerste kind. De VNG maakt zich grote zorgen over het remmende effect dat de bezuiniging zal hebben op het re-integreren van uitkeringsgerechtigden. De vraag van de PvdA-fractie aan de minister is: deelt hij deze analyse? Zo ja, welke consequenties verbindt hij daaraan? Zo nee, waarom niet?

Ik sluit de bespreking van de brief van de VNG af met een citaat uit de samenvatting: "Gelet op de te verwachten administratieve last voor gemeenten en de risico's op schuldenproblematiek voor de doelgroep, adviseren wij u af te zien van de urenkoppeling in de wet voor gemeentelijke doelgroepen in een re-integratieproject. Wij maken een voorbehoud in ons advies, gelet op de budgettaire gevolgen van het wetsvoorstel voor gemeenten. Wij wachten een overleg met de minister over deze budgettaire gevolgen met belangstelling af." De vraag van de PvdA-fractie is of dit overleg al heeft plaatsgevonden. Zo ja, wat zijn de uitkomsten ervan? Heeft de minister nu zicht op de budgettaire gevolgen van het wetsvoorstel voor gemeenten? Kan hij ons cijfers ter onderbouwing daarvan geven?

Voorzitter. Ik sluit af met de opmerking dat het mijn fractie buitengewoon teleurstelt dat onze collega's van GroenLinks geen inbreng leveren in dit plenaire debat. Zij hebben zich wel aangesloten bij al onze vragen in het voorlopig verslag, en wij zijn zeer benieuwd naar hun visie op het voorliggende wetsvoorstel. GroenLinks heeft ouders immers in maart van dit jaar opgeroepen het kabinet te laten weten dat er niet nog meer bezuinigd kan worden op kinderopvang. Onder het motto "Bezuinig kinderopvang niet kapot, kabinet!" werden ouders opgeroepen om een digitale ansichtkaart met de tekst "Handen af van de kinderopvang" naar het kabinet te sturen. Mijn fractie is benieuwd of de Eerste Kamerfractie van GroenLinks dit initiatief ondersteunde.

Bovendien wacht de PvdA-fractie de antwoorden van de minister met belangstelling af.

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Ik houd het heel kort. Ik kan mij volledig aansluiten bij het pleidooi van senator Sent. Ik had een aantal uitvoeringsvragen uit toevallig geheel en al dezelfde brief die ook mij vanavond heeft bereikt. Die kan ik allemaal overslaan. Daarnaast wil ik er graag op wijzen dat het voor kindercentra en de buitenschoolse opvang nu al moeilijk is. Ze kampen bijna allemaal -- de een meer, de ander minder -- met teruglopende aantallen kinderen. Die zitten nu bij vriendjes, bij opa en oma, in sommige gevallen alleen thuis -- dat zijn de zogenaamde sleutelkinderen -- of op straat, met of zonder toezicht. Ik ken daar helaas te veel voorbeelden van. Daar komt nu weer een forse bezuiniging overheen. Mijn fractie vindt dat onwenselijk.

De **voorzitter**: Ik dank u wel. Wenst een van de leden in eerste termijn nog het woord? Dat is niet

het geval. Dan pauzeren wij even in afwachting van de minister van VWS.

**

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Zorgverzekering en AWBZ!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Zorgverzekeringswet en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten ter uitvoering van het Begrotingsakkoord 2013 (33288).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Schippers**: Voorzitter. Ik dank uw Kamer oprecht voor de extra uren die u bereid bent te draaien voor dit en andere wetsvoorstellen, omdat de economische en financiële crisis bijzonder is. Met een grote impact in andere Europese landen en in Nederland geeft dit extra aanleiding voor bijzondere activiteiten zoals deze. Ik dank u dan ook hartelijk dat u dit onderschrijft door deze uitzonderlijke flexibiliteit.

Wij zijn hier bijeen om te spreken over de maatregelen uit het begrotingsakkoord voor 2013 op het gebied van de zorg. In het wetsvoorstel wordt de verhoging voor het eigen risico, de aanpassing van de compensatie eigen risico en de verzachting van de eigen bijdrage behandeling tweedelijns ggz vastgelegd. Op grond van die wet wordt nog een AMvB voorbereid, waarin nadere regels worden gesteld over de uitvoering van de tegemoetkoming voor de eigen bijdrage geestelijke gezondheidszorg.

Tevens wordt in dit wetsvoorstel melding gemaakt van de verhoging van de zorgtoeslag per 2013. Deze verhoging wordt na de zomer in een aparte AMvB vastgelegd, zodat ook nog rekening kan worden gehouden met eventuele aanpassingen in de zorgtoeslag als gevolg van de besluitvorming in augustus over het koopkrachtbeeld 2013. De AMvB die op 13 juni aan de Kamer is overgelegd, heeft daarop geen betrekking. Die AMvB, ook wel de pakket-AMvB genoemd, die elk jaar rond deze tijd bij uw Kamer wordt voorgehangen, bevat de overige maatregelen die voortvloeien uit het begrotingsakkoord op grond van al bestaande wettelijke bevoegdheden. Het gaat dan om de eigen bijdrage van €7,50 per ligdag en de aangepaste eigen bijdrage voor hoortoestellen.

Daarnaast bevat de AMvB een aantal andere maatregelen, zoals de aanpassing van de IVF en de overheveling van de geriatrische revalidatiezorg. De maatregelen die voorliggen, zijn maatregelen die mensen rechtstreeks in hun portemonnee zullen voelen. Maar het zijn ook maatregelen die onontkoombaar zijn en die geen

uitstel dulden, indien wij tenminste onze verantwoordelijkheid voor de gezondmaking van de overheidsfinanciën serieus nemen. Als wij niet nu orde op zaken stellen, moeten onnodig veel mensen daarvoor straks de rekening betalen.

Het is dus ook een compromis. En natuurlijk speelt tijdsdruk een rol, omdat het per 1 januari 2013 moet kunnen worden uitgevoerd. Dat betekent tegelijkertijd dat er geen grote stelselwijzigingen zijn. Ik vind dat ook een demissionair kabinet niet passen.

Dat laat onverlet dat het ingrijpende keuzes zijn. Het kabinet erkent dat en heeft er dan ook voor gekozen om de pijn zo eerlijk mogelijk te verdelen. Ik sta ervoor dat de zorg in 2013 voor iedereen toegankelijk is, ook voor de kwetsbare groepen. Wij hebben besloten het eigen risico te verhogen. Om de sterkste schouders de zwaarste lasten te laten dragen, is ervoor gekozen om tegelijkertijd, via de zorgtoeslag, de laagste inkomens volledig te compenseren voor deze verhoging. Volledige compensatie en dus geen mitigerende. De zorgtoeslag is als instrument hiervoor bij uitstek geschikt. Dit heeft de volgende redenen. De zorgtoeslag biedt niet alleen een tegemoetkoming voor de nominale premie die mensen moeten betalen maar biedt ook compensatie voor het gemiddeld eigen risico dat mensen betalen. Deze compensatie is dus niet gekoppeld aan het zorggebruik van de cliënt.

Onderdeel van het begrotingsakkoord is ook om een eigen bijdrage voor ligdagen in de ziekenhuiszorg in te voeren. Bij de inning van deze eigen bijdrage wordt gebruik gemaakt van de bestaande reguliere informatiestromen, waardoor de administratieve lasten relatief laag zijn.

Tegelijkertijd wordt de eigen bijdrage in de geestelijke gezondheidszorg voor de lagere inkomensgroepen gecompenseerd voor diegenen die daadwerkelijk gebruik hebben gemaakt van behandeling in de tweedelijns geestelijke gezondheidszorg. Deze tegemoetkoming wordt uitgekeerd door het CAK, dat na de problemen eind 2007 de afgelopen jaren heeft laten zien de dienstverlening weer goed op orde te hebben. Het is niet met plezier dat ik deze maatregel aan uw Kamer voorleg. Ik zou dat dan ook achterwege laten als ik niet overtuigd was van de noodzaak en de onontkoombaarheid. Zoals tijdens de behandeling in de Tweede Kamer bleek, maken mensen zich zorgen. Ik kan mij dat goed voorstellen. In toch al niet florissante tijden worden mensen, hoe je het wendt of keert, in hun portemonnee geraakt.

Maar het is in dit kader dan ook van groot belang dat de Kamer deze voorstellen vandaag behandelt. In de eerste plaats omdat het van belang is dat de mensen tijdig weten waaraan zij toe zijn. Daarnaast is het heel belangrijk dat verzekeraars, aanbieders en uitvoeringsinstanties voldoende voorbereidingstijd krijgen voor de implementatie van de maatregelen. Mensen hebben er ook recht op dat een en ander zorgvuldig wordt voorbereid.

Veel van de maatregelen in het begrotingsakkoord hebben gevolgen voor de

polisvoorwaarden van de zorgverzekeraars en de risicoverevening. Ook de compensatie voor de eigen bijdrage ggz, een heel nieuwe regeling, moet worden vormgegeven.

Daarnaast vraagt een aantal maatregelen om aanpassing van de huidige uitvoeringspraktijk, onder andere bij ziekenhuizen. Het is ook om deze reden belangrijk dat er voor het zomerreces duidelijkheid is over de maatregelen. Na de zomer zal ik een publiekscampagne over de maatregelen in gang zetten waarin duidelijk wordt uitgelegd wat de maatregelen betekenen. Uiteraard kunnen de mensen met hun vragen ook terecht bij hun zorgverzekeraar. Hiermee kom ik bij de afronding van mijn inleiding. Ik dank de Kamer voor de gebogen gelegenheid om een aantal onderwerpen nader toe te lichten. Ik ga nu verder met de beantwoording van een aantal specifieke vragen.

De heer Thissen heeft gezegd dat hij eigenlijk liever een discussie zou voeren over de vraag hoe wij het stelsel in zijn geheel beter kunnen vormgeven, hoe wij voor betere prikkels kunnen zorgen. De heer Thissen zei dat dit in de zorg eigenlijk nooit gebeurt, dat het een soort "amenderen op" is. In 2006 is dat anders gegaan. Toen hebben wij immers de Ziekenfondswet, de WTZ, de MOOS en de particuliere verzekering, de IZA, allemaal samengevoegd tot één verzekering: de Zorgverzekeringswet. Dat was daadwerkelijk een stelselwijziging. De maatregelen die wij vandaag bespreken, zijn om financieel-economische redenen in een hoog tempo genomen. Ik vind het heel moedig, met name van de oppositiepartijen die hun nek hebben uitgestoken om deze maatregelen te nemen, in het landsbelang. Deze maatregelen moesten allemaal uitvoerbaar zijn in 2013. Dat is met grote stelselwijzigingen over het algemeen niet het geval. Het begrotingstekort komt nu uit op 2,9%. Als wij niets hadden gedaan, was dat 4,2% geweest. Dat maakt nogal een verschil uit.

Mevrouw Slagter vroeg hoe volgens mij de relatie tussen zorg en kosten zich de komende jaren gaat ontwikkelen. Hierover is, al zeg ik het zelf, een heel mooi boekje geschreven, waaraan veel mensen lang gewerkt hebben. Het heet: Hoeveel extra is de zorg ons waard? Wij hebben geprobeerd om politiek neutraal aan te geven wat de determinanten zijn van de ontwikkeling van de zorgkosten. Wij hebben het altijd over vergrijzing als oorzaak van de stijging van de zorgkosten, maar dat is eigenlijk maar voor een kwart het geval. De grootste oorzaak van de stijging is gelegen in technologische ontwikkelingen waardoor de belasting van bepaalde ingrepen zo veel minder is geworden dat veel meer mensen een operatie of behandeling graag willen. In dat boekje staat ook dat wij de verwachting hebben dat de zorgkosten de komende jaren flink zullen blijven stijgen. De maatregelen die wij vandaag bespreken, zullen een en ander mitigeren. Wij zullen hiermee de problemen op de lange termijn echter niet hebben opgelost. Iedereen zal in zijn eigen verkiezingsprogramma die uitdaging nog moeten aangaan.

Ik vind het belangrijk om op te merken dat wij in Nederland topzorg leveren. Wij scoren hoog

bij iedere internationale vergelijking. Wij zijn vaak eerste en zitten in ieder geval vaak in de top. Van de acht jaar die wij sinds 1950 langer leven, leven wij zes jaar langer dankzij de zorg, en over het algemeen met goede kwaliteit van leven. De analyse is dus niet zo somber dat alles wat wij extra doen, eigenlijk in een put verdwijnt. Ik denk dat wij heel goed presteren. Er is echter één probleem: ons stelsel is te duur. Wij zullen hiervoor oplossingen moeten vinden. Die zijn niet simpel. Daar zitten veel dilemma's in. Dat is ook de reden waarom wij dat boekje hebben uitgegeven, opdat iedereen hierover mee kan denken.

Een aantal leden heeft gevraagd naar de eigen verantwoordelijkheid van mensen versus de eigen betalingen. Kan ik een uiteenzetting geven over de vraag hoe beide zaken zich tot elkaar verhouden? Een aantal leden heeft gesteld dat Ecorys helemaal geen effect ziet van eigen betalingen op zorggebruik. Dat is onjuist. Ecorys ziet wel een effect. Echter, als je het eigen risico niet van toepassing verklaart op de huisartsenzorg, is het effect uiteraard een stuk minder. Je bepaalt zelf of je naar de huisarts gaat, maar als de huisarts zegt "mevrouw, u hebt een gebroken been, u gaat naar de specialist", dan is dat geen remgeld. Je zult je been dan immers toch echt moeten laten zetten bij de specialist. Het moet dus niet alleen gezien worden als remgeld, het is ook een kwestie van "de gebruiker betaalt". Eigen risico betekent dat je een deel zelf betaalt. Dat is nu gemaximeerd tot €220 en dat wordt €350. Je weet zeker dat als je een dure ziekte hebt, alles boven die €350, door de samenleving wordt opgebracht, hoeveel het ook wordt. Daarin zit die solidariteit, die zo belangrijk is dat wij die moeten behouden voor de toekomst, opdat ook onze kinderen die weinig geld hebben en misschien een dure ziekte krijgen, slechts een bepaald maximum aan zorgkosten zullen moeten betalen. Ik denk helemaal niet in termen van schuld en boete. Ik zie ziek worden niet als schuld. Ziek worden is heel erg als je dat overkomt, zeker als je een heel ernstige ziekte hebt. Ik zie het eigen risico niet als schuld. Ik zie het eigen risico als volgt: we houden met z'n allen een heel duur maar wel kwalitatief hoogstaand zorgsysteem op de been, waarin we ook innovatieve zorg moeten toelaten, maar we moeten allemaal een deel daarvan zelf betalen als we er gebruik van maken. Zo kunnen we het in stand houden, ook voor generaties na ons. Daarbij dragen de sterkste schouders de zwaarste lasten. Altijd wordt een deel van het eigen risico gecompenseerd via de zorgtoeslag, maar dit keer wordt het gehele bedrag gecompenseerd via de zorgtoeslag. Dus eigenlijk is er voor het eerst een echt inkomensafhankelijk eigen risico ingevoerd. Dit gebeurt niet via een systeem van eigen risico, want daarvoor heb je een stelselwijziging nodig. Dit is echter een maatregel waarbij mensen via de zorgtoeslag voor de laagste inkomens volledig worden gecompenseerd, en dat loopt langzaam af naarmate je meer verdient. De sterkste schouders dragen dus de zwaarste lasten.

Mij werd gevraagd of tegenover de verlaging van de zorgtoeslag een compenserende lastenverzekering staat. Moeten de laagste

inkomens daaraan bijdragen? Die compenserende lastenverzekering zit in het tarief voor de eerste schijf. Die is omhooggegaan. Ik heb begrepen dat de heer Weekers hier vandaag ook over deze maatregelen heeft gesproken. Inderdaad worden vrijwel alle huishoudens hierdoor getroffen, maar dit pakket compenserende lastenverzekering is zo vormgegeven dat ook rekening is gehouden met de laagste inkomens, die er met dit voorstel per saldo niet op achteruitgaan. Als je het allemaal bij elkaar optelt, klopt het als een bus.

Waarom is niet besloten tot een inkomensafhankelijk eigen risico? Er is geen stelsel van inkomensafhankelijk eigen risico, want dat vergt een stelselwijziging die je nooit per 2013 kunt invoeren. In de praktijk is dit echter wel gedaan, namelijk door het via deze weg van de zorgtoeslag te compenseren in plaats van via de Cer, zoals me in de Eerste Kamer was gevraagd. De compensatie van het eigen risico is immers inkomensafhankelijk. Had je het daar gedaan, dan had je de gebruikers gecompenseerd en nu heb je het op inkomen gecompenseerd. Als je gebruikers compenseert, dan compenseer je ook mensen met een heel hoog inkomen, die dat eigen risico best zelf kunnen betalen. Nu is er gekozen voor de inkomensroute van de compensatie.

De verwachte kostenverlaging is gemiddeld €61 als gevolg van het verhogen van het eigen risico. De premie zal dus met ongeveer €61 kunnen zakken. Daartegenover staat bijvoorbeeld dat we de geriatrische revalidatie overhevelen van de AWBZ naar de Zorgverzekeringswet. De premie van de AWBZ zou dan dus kunnen dalen, want die wordt dan niet meer daaruit betaald, maar uit de premie van de Zorgverzekeringswet, die dan met ongeveer €57 zal stijgen. Zo zie je dat premies altijd een optelsom zijn: als we het pakket vergroten, gaat de premie omhoog, en als we het eigen risico verhogen, gaat de premie naar beneden. Uiteindelijk is het een optelsom van wat je daar per jaar doet.

Mevrouw **Meurs** (PvdA): Dank voor de uitleg. Het is wel heel goed luisteren om helemaal precies te begrijpen wat deze verschillende maatregelen betekenen. De minister zegt -- dat hebben we ook goed begrepen -- dat er een volledige compensatie komt via de zorgtoeslag. Het is een inkomensafhankelijke maatregel. Dus ook al maak je geen gebruik van zorg, je komt wel in aanmerking voor die zorgtoeslag. Dit is dus uitsluitend een inkomensmaatregel en niet een maatregel die uitgaat van het zorggebruik.

Minister **Schippers**: De volledige compensatie betreft alleen de laagste inkomens, want dan neemt die navenant af. Het is inderdaad een inkomensmaatregel. Het begrotingsakkoord is eigenlijk een pakket waarin we koopkracht, zorgmaatregelen, alles in een bak hebben gegooid. De mensen die het opmaken, krijgen het in ieder geval volledig terug. De mensen die niets opmaken, krijgen, als ze hetzelfde inkomen hebben, dat bedrag ook terug. Mevrouw Meurs heeft dus gelijk: het is een inkomensmaatregel.

Mevrouw **Meurs** (PvdA): Dat is duidelijk. Dank daarvoor. Is er ook nog gekeken naar het zorggebruik, of is dat alleen via de compensatie van het eigen risico?

Minister **Schippers**: Nee, er is niet gekeken via de route Compensatie eigen risico (Cer), omdat er via de zorgtoeslag echt een inkomensmaatregel getroffen kon worden. Via de Cer zou je dus ook compenseren voor mensen die misschien een ton of meer verdienen en die een eigen risico van €350 zouden moeten kunnen opbrengen. Ik ben het overigens met mevrouw Meurs eens dat het een lappendeken is, maar dat was het ook al. Je zou daar misschien iets aan kunnen doen, maar het is niet aan een demissionair kabinet om dit soort stelselwijzigingen door te voeren op de avond voor het zomer- en verkiezingsreces. Ik zou het echter een goed idee vinden als iedereen daar eens naar zou kijken. Laat ik het zo formuleren.

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Ik suggereer dat de minister dat laatste dan in haar testament laat opnemen en dat daar onderzoek naar wordt gedaan.

De minister zei dat het om een volledige compensatie gaat, maar volgens mij gaat het om een volledige compensatie van de stijging van het eigen risico en niet om een compensatie van het hele eigen risico. Dat leek een beetje in de woorden van de minister gesloten.

Ik krijg ook nog graag een nadere toelichting op de Compensatie eigen risico. Ik heb ook ergens gelezen dat er geen dubbele compensatie zou zijn. Blijft de Compensatie eigen risico van die €54 ook bestaan voor de lage inkomens?

Minister **Schippers**: Aan de Compensatie eigen risico doen wij verder niks. Overigens ken ik mijn plaats. Ik ga mijn opvolger geen opdrachten geven voor onderzoeken of zo, maar ik kan mij voorstellen dat iedereen die naar deze lappendeken kijkt en dat moet uitleggen voor een zaaltje, bedenkt: zouden wij dit niet simpeler kunnen doen? De volledige compensatie is inderdaad alleen voor deze maatregel. Wel wordt het eigen risico altijd voor een deeltje gecompenseerd in de zorgtoeslag. Maar als ik "volledige compensatie" zeg, dan bedoel ik: voor deze maatregel. Het is goed dat mevrouw Slagter dat even zegt. De Compensatie eigen risico gaat gewoon door zoals het ging. Daar gaan wij geen extra dingen in doen. Dat doen wij namelijk in de zorgtoeslag, zodat het inkomensafhankelijk is.

Mevrouw Slagter vroeg mij: hoe staat het met de praktijk dat verzekeraars hun patiënten kunnen sturen met het eigen risico, doordat verzekeraars een deel van het eigen risico of het hele eigen risico niet zouden innen als patiënten naar geprefereerde aanbieders gaan? Dat loopt bijzonder slecht. Eigenlijk loopt het gewoon niet. Verzekeraars doen dat niet. Toch heb ik de mogelijkheid opengelaten, omdat ik het heel goed zou vinden als zorgverzekeraars daar wel een keer iets in zouden zien en dat wel als instrument zouden gebruiken. Het zou toch geweldig zijn als

een zorgverzekeraar zegt: als u zich bij mij verzekert, hoeft u maar €100 eigen risico te betalen, maar dan gaat u wel naar aanbieders die ik heb gecontracteerd, die goed van kwaliteit zijn et cetera? Er wordt nauwelijks gebruik van gemaakt, maar ik laat de mogelijkheid wel open. Ik heb die dus wel doorgezet.

Er werd gevraagd: vindt de minister dat ze een taak heeft in de stijging van het aantal wanbetalers en het groeiend aantal schuldhulpverleners? Wij houden dat aantal bij met een wanbetalersmonitor van het CVZ. Ik heb de Kamer vorige week een afschrift gezonden van een brief die ik heb gestuurd aan Zorgverzekeraars Nederland, Divosa, VNG, NVVK en het ministerie van Sociale Zaken, waarin ik deze partijen heb geïnformeerd over twee pilots waarmee onderzoek wordt gedaan naar best practices om oplopende schulden voor de zorgverzekering tegen te gaan. Met deze partijen ga ik deze zomer verder praten. Ik kom aan het eind van de zomer met een preventief plan naar de Tweede en Eerste Kamer, want je kunt zaken beter voorkomen dan repareren.

Wat is het resultaat van de verhoging van het eigen risico voor de groep onverzekerden, vroeg de heer Thissen. Voor de personen die al onverzekerd zijn, verandert er niks door de verhoging van het eigen risico. Voor wanbetalers verwacht ik geen effect omdat wij een en ander volledig compenseren met deze maatregel. Deze maatregel zal daar dus geen effect op hebben. Het aantal onverzekerden is overigens sterk gedaald sinds we veel actie hebben ondernomen op dat punt. In 2011 ging het om een aantal van 150.000 en in januari 2012 om 55.000. Ook dat traject zullen we onverkort inzetten, net als dat van de wanbetalers.

Er is gevraagd of ik met de verzekeraars wil overleggen om betalingsregelingen in te voeren. Verzekeraars bieden nu de mogelijkheid om betalingsregelingen te treffen. Wij houden dat niet bij. Wij kunnen dus niet zien hoeveel regelingen er getroffen zijn per verzekeraar. Dat zal ook per verzekeraar verschillen. In mijn reactie op de schriftelijke vragen heb ik aangegeven dat het verplichten van verzekeraars tot het aanbieden van een betalingsregeling ook betekent dat je hen verplicht dat te doen voor de mensen die het wel kunnen betalen, maar dat liever niet doen. Ik laat de zorgverzekeraars vrij om per geval te bepalen of een betalingsregeling nodig is. Wel zal ik in mijn overleg met de zorgverzekeraars nogmaals aandacht vragen voor het belang van betalingsregelingen.

Draagt de verhoging van het eigen risico bij aan het kostenbewustzijn van ouderen en chronisch zieken? Het is in ieder geval een maatregel die de houdbaarheid van de overheidsfinanciën verbetert. Ik denk dat het ook bijdraagt aan het kostenbewustzijn in de zorg. We kunnen echt niet zeggen dat mensen niet kostenbewust zijn, maar het komt nog steeds voor dat mensen geneesmiddelen ophalen, maar die niet slikken, omdat ze niet tegen de arts durven te zeggen dat ze die pillen niet willen. Er worden nog steeds heel

veel medicijnen weggehaald bij ouderen. Zelfs de huisartsenposten zeggen zelf dat een eigen bijdrage niet gek zou zijn. Ik ben daar geen voorstander van want acute zorg en een eigen bijdrage gaan lastig samen, maar dat huisartsen hier zelf over beginnen, zegt wel wat. Volgens hen heeft 80% van de klachten waarmee mensen komen geen spoedeisend karakter. Het kostenbewustzijn kan echt nog beter. Er gaan nog steeds mensen naar de Spoedeisende Hulp terwijl de huisartsenpost adequaat genoeg is. Overigens is het niet alleen iets van patiënten. Ook bij artsen speelt het. Vaak weten zij helemaal niet wat een foto kost. Een patiënt heeft wel een foto bij zich, maar die is niet door hen gemaakt dus nemen ze er zelf nog een. Ook artsen zouden zich meer bewust moeten zijn van de kosten. Patiënten, dokters en alle anderen in het systeem moeten dat kostenbewustzijn beter voor elkaar krijgen om de solidariteit die we zo belangrijk vinden hoog te houden.

Mevrouw Meurs vroeg of ik, gezien de stapeling van maatregelen, alternatieven heb overwogen ter vereenvoudiging. Dat ben ik eigenlijk al op ingegaan, want er was dus die lappendeken. Je kunt daar best je ideeën over hebben, maar dit akkoord is eigenlijk gewoon bedoeld om 2013 op orde te krijgen. We moeten er ook niet meer van maken.

Waarom is er gekozen voor een eigen bijdrage van €7,50 per ligdag? De verpleegkosten bij opname in het ziekenhuis worden op dit moment volledig betaald uit de premie. Dat geldt ook voor de kosten die niet aan de zorg gerelateerd zijn en voor een deel de kosten vervangen die iemand thuis ook gemaakt zou hebben. De werkelijke vervangingskosten bedragen ongeveer €50 per dag. Een bijdrage van €7,50 is in dat licht een redelijk bedrag gezien de kosten die mensen als gevolg van opname in het ziekenhuis besparen op bijvoorbeeld eten.

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Volgens berekeningen levert invoering van deze liggeldmaatregel ongeveer 40 mln. op en kost het ongeveer 23 mln. Ik begrijp het nut van de maatregel niet zo goed. Het brengt heel veel gedoe met zich mee en je moet het aan mensen uitleggen. Ik heb zelf in voorbereidend onderzoek gevraagd of we hier Afrikaanse toestanden krijgen waarbij families hun geliefden in het ziekenhuis gaan verzorgen omdat het kennelijk geld kost om opgenomen te zijn. Is de minister niet bang dat invoering van deze maatregel hetzelfde lot is beschoren als het specialistengeeltje of de eigen bijdrage van €2 voor de receptregels?

Minister **Schippers**: Of dat zo is, hangt af van de keuzes die politieke partijen maken in hun verkiezingsprogramma en in de formatie. Je kunt immers altijd iets invoeren of afschaffen; dat is altijd het geval. Het is geen willekeurig bedrag. Het bedrag is afgeleid van de verblijfskosten die nu al bestaan in de geestelijke gezondheidszorg. Dat bedrag is omgerekend. De bedragen die mevrouw Slagter noemt, herken ik niet. Wij halen 60 mln. op; 5 mln. daarvan is voor uitvoeringskosten. Het

levert dus daadwerkelijk 55 mln. op. Dat zijn de bedragen. Hoelang zo'n eigen bijdrage blijft bestaan, is afhankelijk van het kabinet dat hierna komt.

Mevrouw **Meurs** (PvdA): Ik kom terug op de lappendeken. Een van de vragen die ik had over de ligdagen betreft niet eens zozeer de hoogte van het bedrag -- ik kan mij voorstellen dat daaraan een bepaalde berekening ten grondslag ligt -- als wel het feit dat er weer een nieuwe maatregel wordt getroffen. Uit de technische briefing begreep ik dat deze maatregel een heel nieuw administratief systeem vergt om dat bedrag te innen. Ik heb ook navraag gedaan bij verzekeraars en zorgaanbieders. Ik heb begrepen dat zij met elkaar steggelen over de vraag hoe dat bedrag geïnd zal worden. Tegen die achtergrond en om iets minder een lappendeken te hebben, was het misschien beter geweest om het eigen risico met €5 te verhogen en dit te voorkomen. Er wordt nu weer iets nieuws geïntroduceerd. Ik vraag mij af of dit een doeltreffende maatregel is, vanuit het oogpunt van de lappendeken en de systematiek.

Minister **Schippers**: Vijf partijen hebben rond de tafel gezeten. De ene partij wil het bedrag voor het eigen risico extra verhogen, terwijl de andere partij zegt: €350 is voor mij "the limit", maar een vervangingsbijdrage vind ik wel te verantwoorden. Zo gaan die dingen. Die keuzes maak je met elkaar, rond de tafel. Je kunt ook een systeem introduceren om voor alles in de zorg een eigen betaling te innen. Sommige mensen zeggen dat zo'n maatregel veel beter werkt dan een eigen risico, want als het bedrag van het eigen risico op is, werkt het niet meer. Er zijn ook nog modellen waarin je het bedrag van het eigen risico op kunt maken en per keer kunt gebruiken. Je kunt voor allerlei systemen kiezen. Er is voor gekozen -- dat is ook een compromis; dat geef ik toe -- om het eigen risico niet hoger te maken dan €350, maar wel vervangingskosten te innen bij het ziekenhuis. Deze maatregel sluit wel aan bij de bestaande administratieve systemen. Daarin moet een kleine wijziging worden doorgevoerd, maar er hoeft geen nieuw systeem gemaakt te worden.

Mevrouw Frijters heeft gevraagd of ik in verband met de invoering van de eigen bijdrage voor een ligdag de ligduur wil monitoren om te bezien of het aantal ziekenhuisbezoeken zal dalen. De invoering van de eigen bijdrage voor een ligdag is echter niet bedoeld om een efficiëncyslag te maken. Mevrouw Frijters heeft gelijk: daarin hebben wij slagen gemaakt. Ik sluit niet uit dat wij daarin nog iets kunnen doen, maar de grote slagen hebben wij al gemaakt. Het monitoren van het aantal ligdagen heeft weinig zin, want het doel was niet om het aantal ligdagen terug te brengen. De reden van de invoering van de eigen bijdrage voor een ligdag is de gedachte dat je in het ziekenhuis vervangingskosten betaalt voor kosten die je anders thuis ook hebt.

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Met monitoren kun je toch wel zien wat het effect is van deze maatregel? Een efficiencyslag is misschien niet te maken, want een en ander gaat al omlaag, maar door te monitoren kun je wel zien wat deze maatregel voor effect heeft. Daar gaat het om.

Minister **Schippers**: Mensen verblijven in een ziekenhuis omdat zij medisch-specialistische zorg nodig hebben. De vervangingskosten zijn ongeveer €50. Daar rekenen wij €7,50 voor. Je moet het zien als een kleine bijdrage aan eten en drinken, wat je thuis ook doet. Ik denk dat het geen enkel effect heeft op het aantal ligdagen.

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Realiseert de minister zich dat er mensen zijn die thuis geen €7,50 per dag spenderen aan eten en drinken? Dat geld hebben zij niet. Zij eten vaak een boterham met pindakaas. Voor die mensen is €7,50 heel erg veel. Dit geldt voor een heel grote groep mensen. Misschien zeggen zij wel: dan ga ik maar niet in het ziekenhuis liggen.

Minister **Schippers**: Dat kan ik mij niet voorstellen. Je ligt in het ziekenhuis omdat je echt die medisch-specialistische zorg nodig hebt. Wij hebben voor het nemen van deze maatregelen juist enorm rekening gehouden met de groep waarover mevrouw Frijters spreekt, namelijk de mensen met een heel laag inkomen. Die mensen worden meer dan gecompenseerd voor de maatregelen die wij nemen, zeker omdat wij het via de zorgtoeslag doen. Al met al vind ik het dus een te verantwoorden pakket.

Mevrouw Meurs vroeg of is overwogen om een meer glijdende schaal te gebruiken voor de compensatie van de geestelijke gezondheidszorg. De bij het begrotingsakkoord betrokken fracties hebben ervoor gekozen om de verzachting te richten op mensen met de laagste inkomens. Inkomens van niet meer dan 110% van het sociaal minimum worden dan ook volledig gecompenseerd. Door volledig te compenseren, wordt voorkomen dat deze groep om financiële reden geen gebruikmaakt van de geestelijke gezondheidszorg. Ook hierbij geldt dat je voor simpele regelingen moet kiezen als je een maatregel wilt nemen die volgend jaar moet ingaan en die uitvoeringstechnisch ook nog enigszins haalbaar moet zijn voor het CAK. Simpele regelingen vind ik eigenlijk sowieso beter, maar dat geldt zeker op zo'n korte termijn.

Ik kom op de vraag of inzicht heb in de gevolgen van de eigen bijdrage voor geestelijke gezondheidszorg tot nu toe en of ik berichten in de media over vraaguitval bij bepaalde groepen herken. Die berichten lees ik natuurlijk ook. Ik heb vrij snel na invoering van de maatregel een quickscan uitgevoerd. Die quickscan volgde zó snel dat eigenlijk iedereen die wij daarvoor benaderden zei: wij kunnen er nog niets van zeggen. Wij hebben ook huisartsen gebeld en die zeiden dat zij het ook nog niet konden zeggen. Dat werd aan het begin gezegd, maar ik wilde vanaf het begin de vinger aan de pols houden. Het echte onderzoek

komt september. Er zit een begeleidingscommissie op dat onderzoek. In die begeleidingscommissie zitten ook vertegenwoordigers van Veiligheid en Justitie en de politie om die aspecten daadwerkelijk in het oog te houden en om de effecten op de forensische zorg in het onderzoek mee te nemen. In september stuur ik de eerste tussenresultaten van die monitor naar de Kamer.

Hoe wordt de verzachting van de eigen bijdrage voor ggz, die op het Zorgverzekeringsfonds drukt, verrekend? De tegemoetkoming voor de eigen bijdrage voor een behandeling in het kader van tweedelijns geestelijke gezondheidszorg komt ten laste van het Zorgverzekeringsfonds, net zoals de uitkeringen voor compensatie van het eigen risico. De verwachte uitgaven van het Zorgverzekeringsfonds moeten overeenkomen met de verwachte inkomsten. De hogere uitgaven worden gedekt door hogere premies voor 2013. Deze effecten zijn meegenomen in de doorrekening van het begrotingsakkoord.

Het stoppen met roken komt weer in het pakket. Mevrouw Frijters heeft mij geciteerd en met dat citaat ben ik het nog steeds eens. Gelet op de urgentie die het samenstellen van een bepaald pakket met vijf partijen mijns inziens had, moet je bereid zijn om compromissen te sluiten. Dat is hierbij ook het geval geweest. Ik ga het ook niet verdedigen door ineens te zeggen dat ik het een geweldige maatregel vind. Zo zit ik namelijk niet helemaal in elkaar. Ik geef gewoon toe dat ik huiselijk gezegd niet mijn zin heb gekregen.

Het afschaffen van de zorgzwaartepakketten 1 tot en met 3 zorgt er wat mij betreft niet voor dat er geen zorg meer wordt geleverd. Die zorg wordt alleen op een andere plaats geleverd. In plaats van dat de patiënt naar de zorgverlener toe moet, komt de zorgverlener op bezoek bij de patiënt. Zo omschrijf ik het.

Mevrouw Meurs vroeg om mijn visie op gepast gebruik; is er geen alternatief voor eigen betalingen en andere maatregelen? Ik ben van mening dat gepast gebruik dé uitdaging is waar wij voor staan. Dat is de uitdaging welk systeem wij dan ook kiezen, een systeem waar de SP meer voorstander van is of een systeem waar een liberale partij meer voorstander van is. Ieder systeem moet op gepast gebruik aansturen. Als wij dat kunnen, kunnen wij andere dingen veel meer laten.

Ik vind het dus ook dé uitdaging om ervoor te zorgen dat artsen doen wat zij moeten doen en niet meer, en dat mensen gebruikmaken van de zorg die zij nodig hebben en niet meer. Het moet echt zinnig en zuinig zijn, zoals volgens mij de heer Dunning jaren geleden al heeft opgeschreven. Dat is de uitdaging. Wij hebben een kwaliteitsinstituut opgericht. Wij kijken naar het systeem, maar dit blijft altijd de uitdaging in dit systeem en andere systemen. Het lijkt mij van groot belang dat wij daar allemaal aan werken, maar ik ben ook van mening dat het iets van de langere adem is. Het is dus niet iets dat wij in 2013 even kunnen afkondigen. Kon dat maar wel, want dan was waarschijnlijk niet alleen ik maar ook deze gehele Kamer daar voor geweest. Het is wel de crux voor

het houdbaar houden van onze solidariteit. Als ik me niet vergis, heb ik daarmee alle vragen beantwoord.

Mevrouw **Meurs** (PvdA): Mijn vraag uit eerste termijn over de administratieve lasten is blijven liggen. Ik verwees daarbij naar het rapport van Ecorys van anderhalf jaar geleden. Uit die monitoring kwam naar voren dat toentertijd 27 mln. administratieve lasten werd begroot en dat het uiteindelijk 40 mln. werd. Ik vroeg mij af of met deze maatregelen beter in de gaten wordt gehouden dat zulke overschrijdingen niet opnieuw plaatsvinden.

Minister **Schippers**: We zien dat de ramingen steeds beter worden. Dus wordt een maatregel altijd duurder om in te voeren. Dat zien we ook daadwerkelijk uitgerekend worden. Ik kan niet anders dan op ramingen bouwen. Er zijn mensen die dit soort dingen naar eer en geweten ramen. Daar nemen ze ervaringen uit het verleden in mee. De ramingen voor ligdagen zijn nu 5 mln. op 60 mln. Ik vertrouw op die ramingen.

*N

Mevrouw **Meurs** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de minister voor haar eerlijke beantwoording. Dat helpt namelijk om beter te begrijpen waar deze maatregelen over gaan. Al zijn we het er niet allemaal mee eens, het maakt ook duidelijk hoe ze tot stand zijn gekomen. De minister zegt dat ze deze maatregelen niet met plezier treft. Mensen zullen het in hun portemonnee voelen. Inderdaad, er zitten ontzettend veel dilemma's aan vast waar we wellicht in een ander verband nog eens over van gedachten kunnen wisselen. Overigens is de uitgave "Wat is de zorg ons waard?" ook zeer de moeite waard. Ik ben het er ook erg mee eens dat dit een klein beetje helpt om meer inzicht te krijgen in welke vragen voorliggen.

De minister maakte ook duidelijk dat het echt gaat om het Begrotingsakkoord 2013. We moeten dit dus als niet meer en niet minder zien dan een bezuinigingsmaatregel die in 2013 uitvoerbaar moet zijn. In dit verband heb ik nog wel een verzoek aan de minister. Zij zegt dat zij het met mij eens is dat we te maken hebben met een lappendeken. Ik hoop en verwacht dat zij dit punt in haar overdrachtdossier aan haar opvolger meeneemt, zodat we nog eens nader kunnen bezien hoe we dit kunnen voorkomen. Daarbij is het niet per se noodzakelijk om weer aan een stelselwijziging te denken. Ook dat heeft namelijk weer heel veel consequenties. Wellicht kan worden bekeken of binnen het bestaande systeem een vereenvoudiging mogelijk is. Als de minister nog zou willen aangeven of zij bereid is om dat in haar overdrachtdossier mee te nemen, heeft de Eerste Kamer een mogelijkheid om daarop terug te komen met de volgende bewindspersoon.

Dan kom ik bij het punt van de eigen verantwoordelijkheid en de eigen betaling. Ik denk dat wij het er met de minister een heel eind over eens zijn dat alles in het werk moet worden gesteld

om het kostenbewustzijn te vergroten, voor zover het niet aanwezig is. Aan het voorbeeld van de spoedeisende hulp zijn vele andere voorbeelden toe te voegen. Ook wat ons betreft is het principe van het gepast gebruik -- de minister zegt "zinnig en zuinig" -- van het allergrootste belang.

Ik heb dit punt in mijn eerste termijn naar voren gebracht omdat mijn fractie het heel erg belangrijk vindt om de eigen verantwoordelijkheid niet onmiddellijk te koppelen aan de eigen betaling. Het hele vraagstuk van kostenbewustzijn en gepast gebruik heeft namelijk niet alleen te maken met eigen betaling maar ook met hoe medisch specialisten zich gedragen, hoe andere zorgverleners zich gedragen en uiteraard welke vragen patiënten stellen. Er is dus een veel groter verhaal te vertellen over de eigen verantwoordelijkheid dan alleen het invoeren van een systeem van eigen betalingen. Dat was vooral het punt dat ik wilde maken.

Ik hoop dat wij het erover eens zijn dat kostenbewustzijn goed is, maar dat dit niet alleen bereikt mag worden via een systeem van eigen betalingen, die soms verkeerd neerslaan.

De minister heeft gesproken over de ligdagen. Ik laat het daarbij. Wij zullen zien hoe het uitpakt. Met de minister hoop ik dat de ramingen correct zijn. Wij blijven het jammer vinden dat er weer iets dergelijks geïntroduceerd wordt.

De monitoring eigen bijdrage ggz zien wij in september tegemoet. Wij kunnen er op dat moment op reageren.

*N

Mevrouw **Frijters-Klijnen** (PVV): Voorzitter. Wij danken de minister voor haar antwoorden. Zij heeft ons er echter niet van kunnen overtuigen om voor het wetsvoorstel te stemmen. De PVV-fractie vraagt om een hoofdelijke stemming over het wetsvoorstel. Wij willen hiermee benadrukken dat iedereen persoonlijk zijn verantwoordelijkheid dient te nemen voor deze in onze ogen asociale maatregelen.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Ook de GroenLinks-fractie dankt de minister voor haar eerlijke beantwoording. Ik zal haar niet nogmaals uitdagen om vannacht nog een samenhangende visie te formuleren op de relatie tussen wonen, zorg, sociale zekerheid en sociale voorzieningen. Wel hoop ik dat de partijen die het komend kabinet -- hoe dat er ook uit zal zien -- zullen vormen, de moed zullen hebben om die horizon eindelijk eens te verkennen en vervolgens neer te zetten hoe wij daar stapsgewijs naar toe zullen gaan.

De minister is ingegaan op de relatie tussen kostenbewustzijn en gezonde overheidsfinanciën. Het is natuurlijk zeer de vraag in hoeverre je als burger zelf sturende mogelijkheden hebt, als de conclusie in het uit de Verenigde Staten afkomstige onderzoek juist is dat er een causaal verband bestaat tussen aanbod van zorg, inclusief technologische ontwikkelingen en mogelijkheden,

en zorgconsumptie. Met andere woorden: waar zit de beperking van de verleidingen? Hoe kunnen wij daar de prikkel leggen? Wij raken hiermee aan ethische kwesties. Wanneer mag je zeggen dat iets wat wel geleverd kan worden, niet meer, of beperkt in aantal, geleverd wordt? Is dat misschien ook leeftijdsafhankelijk? Nogmaals, wij raken hier ethische dilemma's. Misschien moet dat debat eens verkennend gevoerd worden.

De stelselwijziging, dat geef ik de minister toe, werd gevormd door de Zorgverzekeringswet. Wat ons betreft had die zaak inkomensafhankelijk neergezet moeten worden. In dat geval hadden wij het opgebouwde circus van 's lands grootste sociale dienst, te weten de afdeling Toeslagen van de Belastingdienst, kunnen voorkomen.

Uiteindelijk blijft de vraag wat de zorg ons waard is. Waar zit voor de burger een sturingsmogelijkheid? Waar zit voor hem als verantwoordelijk burger de eigen regie? Waar wil hij op aangesproken worden? En op welke punten zorgt de overheid voor de borging daarvan en voor de faciliteiten? Deze vraagstukken zullen door het komende kabinet beantwoord moeten worden. Dit is slechts een begrotingsakkoord. Ik herhaal de woorden van de minister dat wij niet in alles onze zin krijgen. De komende dagen zullen wij waarschijnlijk tandenknarsen bij enkele wetsvoorstellen die hier moeten passeren. Dat wordt door sommige partijen nog eens fijn ingewreven. Wij hebben echter onze verantwoordelijkheid getoond. Dat is een proces van geven en nemen. Ik daag iedere andere fractie uit om dat eens mee te maken.

*N

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Voorzitter. Ook ik dank de minister voor haar beantwoording. Mijn eerste termijn ben ik begonnen met de opmerking dat het meer gaat om de financiën dan om de zorg en dat wij daarom wellicht beter een debat met de minister van Financiën kunnen voeren dan met de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Dat is bij mij blijven hangen. De minister was er duidelijk over dat het een compromis betreft, maar het is wel een gedrocht of een lappendeken. Ik denk dat wij dat eigenlijk allen wel vinden, wat toch ook weer verantwoordelijkheid schept voor het vervolg. De minister zegt terecht dat alle partijen dat ook in het eigen verkiezingsprogramma kunnen uitdrukken. Ik denk dat wij moeten constateren dat het eigenlijk zo niet verder zou moeten gaan. Wij moeten nieuwe wegen inslaan om te kijken hoe wij de kosten in de zorg op een toch zinnige manier kunnen terugdringen. Niet op de manier waarop wij dit nu doen, waarbij mijn fractie nog steeds denkt dat chronisch zieken, gehandicapten en bejaarden relatief zwaar getroffen worden. Wij hebben uitgebreid met elkaar gesproken over gepast gebruik. Als je gepast gebruikt, dan valt er ook iets te kiezen. Als je daarover filosofeert, collega Thissen zei het al, dan komt de vraag aan bod of de patiënt nu wel zoveel kan kiezen, terwijl hij wel degene is die het eigen risico moet betalen. Dit brengt veel verantwoordelijkheid met zich mee, niet

alleen bij de patiënt maar ook bij degenen die de zorg aanbieden. Wij vinden dit geen goede zaak en onze fractie zal zeker tegen dit wetsvoorstel stemmen. Misschien wordt deze eigen bijdrage of in ieder geval een gedeelte ervan toch weer afgeschafte na de verkiezingen. Dan valt er ook in het najaar wat te kiezen. In ons verkiezingsprogramma zal dit punt in ieder geval een andere invulling krijgen dan bij sommige andere partijen.

Tot slot, ik heb in mijn eerste termijn al gezegd dat ik een beetje het "oog en oor hebben" mis voor de gevoelens van mensen die chronisch ziek zijn. Ook omdat zij zich ervan bewust zijn dat ze de samenleving veel geld kosten. Zij voelen zich daar vaak fysiek schuldig onder en kunnen daar akelig van worden. Ik vraag de minister of zij ook oog en oor heeft voor dat ongemak en of ze daar nog iets over wil zeggen.

*N

Minister **Schippers**: Voorzitter. Ik heb een heel kleine bijdrage geleverd aan de beschrijving van de lappendeken in mijn analyse van de regelingen voor chronisch zieken en gehandicapten van 20 juni 2012. Ik heb deze analyse naar de Kamer gestuurd. Ik zal deze analyse en het feit dat wij heel veel verschillende regelingen hebben onder de aandacht brengen van mijn opvolger. En vooral ook zal ik de notie onder de aandacht brengen om het binnen het bestaande systeem te vereenvoudigen.

Het koppelen van de eigen bijdrage aan verantwoordelijkheid moet denk ik nooit alleen worden gedaan. Daarmee komen wij ook bij het punt van mevrouw Slagter. Ik spreek zelf altijd van "de gebruiker betaalt", want dat is wat je eigenlijk doet. De gebruiker betaalt een klein beetje van zijn kosten zodat wij de rest solidair kunnen blijven oppakken. Dat vind ik ook een heel belangrijke notie, dat het niet gaat over schuld of over een extra belasting. Het gaat erom dat je een deel betaalt van wat je gebruikt en dat wij als samenleving de rest van de rekening kunnen blijven opbrengen voor de mensen die dat heel hard nodig hebben. Dat noem ik solidariteit. Ik wil heel graag nog met deze Kamer en met de heer Thissen, in welke hoedanigheid dan ook, van gedachten wisselen over het systeem, hoe het verbeterd kan worden en over alle dilemma's die daarbij horen. De dilemma's "moet alles wat kan?" en "waar ligt de grens?" komen vaak aan de orde in gesprekken met medisch specialisten en huisartsen. Dit zijn ontzettend moeilijke vragen. Het zijn echt ethische dilemma's die je wel moet bespreken en die je niet moet vermijden. Natuurlijk zijn zorgconsumptie en zorgaanbod met elkaar in verhouding. Dat zien we ook heel erg goed in de cijfers die we hier in Nederland hebben. Dat hoeft niet slecht te zijn, tenzij er sprake is van overconsumptie. Patiënten moeten wel kunnen kiezen, maar er is altijd een asymmetrie in kennis tussen de arts en de patiënt, want de arts heeft veel meer kennis dan de patiënt. Uiteindelijk ben ik er wel blij om dat er steeds meer sprake is van een verhouding tussen patiënt en arts waarbij beiden

veel meer een team zijn geworden dat gezamenlijk tot beslissingen komt wat betreft behandelingen, terwijl de situatie vroeger was dat de arts voorschreef en de patiënt dat had te doen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Er moet toch ook in Nederland zicht zijn op regio's waar heel veel zorgaanbod aanwezig is, zoals ziekenhuizen, medici en anderszins, en waar het zorggebruik per 1000 inwoners hoog is vergeleken met regio's waar veel minder zorgaanbod aanwezig is en waar het zorggebruik van burgers minder hoog is. Dat zou toch moeten leiden tot enige conclusie?

Minister **Schippers**: Ik heb vaak het voorbeeld gebruikt van de buisjes in de oren van kinderen. Ik woon in een regio waar heel veel kinderen buisjes in de oren krijgen. Het kan zijn dat er in mijn regio heel veel kinderen wonen die een bepaalde afwijking hebben die dat rechtvaardigt, maar logischer is dat het aantal KNO-artsen in mijn regio veel hoger is dan elders. Dus natuurlijk zit er een verband tussen. Uiteindelijk bepaalt de arts welke ingrepen hij doet op basis van medische noodzakelijkheid. Wij kunnen niet met een wet gepast gebruik afdwingen. Uiteindelijk probeer je met een paar prikkels die je kan verzinnen en waarmee het altijd nog behelpen is, om de arts tot de juiste beslissingen te laten komen op basis van medische noodzakelijkheid.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Uit het aangehaalde onderzoek in de Verenigde Staten blijkt dat er niet eens een bewijs is van causaliteit tussen dat grote zorgaanbod en zorggebruik en de kwaliteit van leven en de lengte van leven.

Minister **Schippers**: Gedeeltelijk is dat waar. Tegelijkertijd zien we wel dat dankzij de zorg sinds de jaren vijftig we er zes jaar bij hebben gekregen in redelijk goede kwaliteit van leven. En daar blijkt dus weer iets anders uit. Dus ik denk dat het genuanceerd ligt, waardoor de oplossingen ook genuanceerd moeten zijn.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Zou de centrale sturing, ook vanuit uw ministerie, dan niet veel meer naar regionale of kleinschalige sturing toe moeten om de zorgconsumptie toch wat te dempen?

Minister **Schippers**: Nederland is een klein landje. Als je het vergelijkt met Amerika heb je het over een totaal andere schaal. Waar we hier spreken over de zorg hebben we het enerzijds over oncologische topzorg en anderzijds over huisartsenzorg. Natuurlijk moet je de eenvoudige basiszorg niet zozeer regionaal als wel plaatselijk organiseren. Daar zetten we enorm op in met de Wmo en met zorg in de buurt. Wanneer het echter gaat om ingewikkelde zorg, zit je alweer heel snel op een landelijke schaal. Dus ook daarop kun je geen algemeenheden toepassen. Als je het regionaal gaat herverdelen, denk ik dat je in grote problemen komt met de zorg die wij gewoon niet in

iedere regio kunnen leveren, omdat die te ingewikkeld is.

Mevrouw **Slagter-Roukema** (SP): Even over de buisjes: dat heeft volgens mij misschien ook te maken met het feit dat er meer zwembaden in het Gooi zijn, althans ervan uitgaande dat de minister het over het Gooi had. Veel zwemmen geeft ook veel oorontstekingen en dat soort dingen.

De minister had het er zo-even ook over dat patiënten steeds beter konden kiezen en beter geïnformeerd waren. Maar ik bedoel eigenlijk te zeggen dat een zieke niet kan kiezen wat voor ziekte hij heeft. Bepaalde ziekten zijn gewoon veel duurder dan andere ziekten. Dat is in feite de basis van waaruit patiënten moeten opereren. Ze hebben een ziekte en daar moeten ze mee dealen. Mijn ervaring op basis van gesprekken in mijn spreekkamer is dat er veel zieken zijn die zich schuldig voelen onder het feit dat ze een bepaalde dure ziekte hebben.

Minister **Schippers**: Bepaalde ziekten zijn duurder dan andere. Ik ben er trots op dat ik in een land woon waarin iemand met een klein inkomen die een dure ziekte heeft, de beste behandeling kan krijgen die we in dit land kunnen bedenken. Dat noem ik solidariteit. Het is van groot belang dat we denken, welke kant het ook opgaat, deze solidariteit op een of andere manier ook bij die stijgende kosten overeind te kunnen houden. Dat is de uitdaging waar wij in de komende periode voor staan. Natuurlijk moet je oog en oor hebben voor chronisch zieken en ouderen die zich te veel voelen of die zich bezwaard voelen omdat zij gebruik moeten maken van de gezondheidszorg. Dan hebben we echter allemaal een taak -- ik als politica, maar ook de arts -- om te zeggen dat het daar helemaal niet om gaat, dat wij iets hebben om die pijn te verlichten of waardoor wij het leven beter kunnen maken. Aan de andere kant is het uiteindelijk ook van belang dat wij maatregelen nemen om dat met een beperkte groei van de economie en de groei van de zorg in het huidige tempo, allemaal betaalbaar te houden. Dat is een reëel probleem. Dat probleem moeten we onderkennen. Ik ben het echter geheel met mevrouw Slagter erover eens dat we ook de mensen die zich bezwaard voelen, mee moeten krijgen en dat dit ook niet de bedoeling is van deze discussie.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister voor haar antwoord in tweede termijn.

Er is om hoofdelijke stemming gevraagd. Die hoofdelijke stemming zal morgen worden gehouden.

**

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. De vraag van mijn fractie en van meerdere fracties is of die stemming morgen om 13.30 uur is of na middernacht.

De **voorzitter**: Dat is net ook al gevraagd. Ik hoop voor middernacht. Wij stemmen morgen, zoals altijd, over de wetsvoorstellen van vorige keer en de moties. Aan het eind van de dag stemmen wij over de wetsvoorstellen die wij vandaag en morgen behandelen.

**

De heer **Thissen** (GroenLinks): Het moet maar duidelijk zijn. Dank u wel.

De **voorzitter**: Ik schors de vergadering voor de rustpauze tot 9.00 uur morgenochtend.

**

De vergadering wordt van 0.13 uur tot 9.00 uur geschorst.

De **voorzitter**: Ik heropen de vergadering op dit voor de Eerste Kamer uitzonderlijke moment: 9.00 uur op de dinsdagochtend. Fijn dat u er allemaal bent.

**

*B

!Uitwerking fiscale maatregelen begrotingsakkoord!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van enkele belastingwetten en enige andere wetten (Wet uitwerking fiscale maatregelen Begrotingsakkoord 2013) (33287).

De **voorzitter**: Ik heet de staatssecretaris van Financiën wederom van harte welkom. Wij zijn toe aan het antwoord van de regering.

**

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Staatssecretaris **Weekers**: Mijnheer de voorzitter. Ik wil allereerst een dankwoord uitspreken aan het adres van uw Kamer vanwege het razendsnelle tempo waarmee zij dit wetsvoorstel in behandeling heeft genomen, zowel in de twee schriftelijke rondes als tijdens de mondelinge behandeling. Het is een omvangrijk fiscaal pakket. Ik besef terdege dat wij heel wat van uw Kamer vragen om dit in zo'n tempo te willen behandelen. Ik ben u daar zeer erkentelijk voor.

Hiermee kan in elk geval wel op korte termijn uitvoering worden gegeven aan het fiscaal crisispakket uit het Begrotingsakkoord 2013. Dat is in het belang van het vertrouwen van de financiële markten, de geloofwaardigheid van Nederland binnen de Europese Unie en de gewenste zekerheid voor bedrijven en burgers.

De heer Ester heeft gevraagd naar de rode draad in het voorliggende wetsvoorstel. Naast het Begrotingsakkoord 2013 zitten er wel degelijk enkele rode draden in dit wetsvoorstel. Dat is de vergroening, zoals de heer Ester ook opmerkte, de

aanpak van excessieve schulden, zowel bij bedrijven als bij burgers en de schuif van directe naar indirecte belastingen; een lijn die ik ook in de fiscale agenda al heb uitgezet. Daar waar mogelijk zijn er wel degelijk meerdere rode draden, maar dat geldt niet voor elke maatregel afzonderlijk. Daar zal de heer Ester ook wel begrip voor hebben.

Zowel de heer Essers als de heer Bröcker is van mening dat de aanpassing voor de aftrek van deelnemingsrente in een afzonderlijk wetsvoorstel opgenomen had moeten worden. De beperking van de aftrek van deelnemingsrente vloeit net als de andere maatregelen in dit wetsvoorstel rechtstreeks voort uit het Begrotingsakkoord 2013 en is ook bedoeld om het EMU-saldo terug te dringen tot 3%. Vanwege deze samenhang is gekozen voor een verzamelwet. Toen ik vorig jaar een afzonderlijk wetsvoorstel aankondigde dat ergens in dit voorjaar de Kamer zou bereiken, was deze achtergrond natuurlijk nog niet bekend. Ik kom zo meteen terug op de lessen die ik eruit trek voor de wetsvoorstellen die ik in het najaar in procedure breng.

Met betrekking tot de deelnemingsrente wordt de Algemene Maatregel van Bestuur, die thans wordt uitgewerkt, voorgehangen. Ook hierop kom ik later in mijn betoog nog terug. In elk geval wordt het parlement hierover nog afzonderlijk geraadpleegd.

In vergelijking met andere maatregelen is het budgettaire belang van de aanpassing van de deelnemingsrente beperkt en in zoverre springt de maatregel er niet uit ten opzichte van andere maatregelen in het wetsvoorstel. Maar mede gelet op de betogen van de heren Essers, Bröcker en anderen in dit huis zal ik in het najaar de aanpassing van de hypotheekrenteaftrek, de invoering van de verhuurdersbelasting en de maatregel inzake woon-werkverkeer in drie afzonderlijke wetsvoorstellen opnemen. Die wetsvoorstellen zullen wel als één pakket in procedure worden gebracht, zowel bij de Raad van State als bij de Tweede en Eerste Kamer, maar het zijn dan wel aparte wetsvoorstellen in een totaalpakket. Daarmee is de specifieke vraag van de heer Bröcker hierover beantwoord.

Tot slot merk ik in mijn reactie op de heer Bröcker op dat ik de eerste nota van wijziging zelf heb getekend. Daar stond geen gedrukte naam onder. Die heeft de SDU er zelf bij gepakt en ofschoon mijn handtekening niet zo op die van mijn ambtsvoorganger lijkt, heeft de SDU daar toch een andere naam onder geplakt. Er zal een herdruk van de SDU komen.

De heer **Bröcker** (VVD): Ik dank de staatssecretaris voor dit antwoord. Ik hoop dat in Brussel de taakverdeling tussen de staatssecretaris en de heer De Jager ook in de drukvorm goed is geregeld.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik moet u bekennen dat ik in de afgelopen één en driekwart jaar pas één keer in Brussel ben geweest. Dat is vrij uitzonderlijk, want de meeste van mijn collega's zitten wekelijks of maandelijks in Brussel, maar de

Ecofin wordt zo beheerst door niet-fiscale onderwerpen, dat ik in elk geval hier mijn werk goed kan doen.

Voorzitter. Ik heb mijn beantwoording in 15 à 16 blokjes ingedeeld. Het wetsvoorstel bevat heel wat blokjes die apart behandeld kunnen worden. Uit mijn beantwoording zal dit wel duidelijk worden.

Het eerste blokje waarop ik inga betreft de btw-schuif. Mevrouw Sent vraagt een reactie op de analyse van de econoom Bas Jacobs dat een btw-schuif geen positieve effecten op werkgelegenheid zou opleveren. In Taxation and growth van de OESO is empirisch onderzoek gedaan in 21 OESO-landen voor de periode 1971-2004 naar de invloed van de belastingstructuur op de groei per capita. De conclusie van dit onderzoek is dat een schuif van directe naar indirecte belastingen een positieve invloed heeft op het bruto binnenlands product per capita en dat het leidt tot een toename van het aanbod van arbeid, productie, consumptie en tot economische groei. Op zichzelf is dat ook niet zo verwonderlijk, want een van de distorsies op de arbeidsmarkt is natuurlijk de grootte van de wig, het verschil tussen brutoloonkosten en wat een werknemer aan nettoloon ontvangt. Als je ervoor kunt zorgen dat die wig kleiner wordt, wordt de arbeidsmarkt minder verstoord.

De heer Reuten vraagt om nader te onderbouwen dat de verhoging van de algemene btw-tarieven proportioneel uitwerkt voor alle inkomensgroepen.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Ik heb een analytische vraag aan de staatssecretaris. Als alles inkomensneutraal is, is de btw-IB-schuif uiteindelijk lood om oud ijzer. Het leidt niet tot een hoger arbeidsaanbod en ook niet tot een hogere arbeidsparticipatie. Arbeidsmarkteffecten treden namelijk alleen maar op als die netto-btw-IB-operatie denivelleert. Het kabinet zegt dat werk moet lonen, maar uiteindelijk heeft een neutrale btw-IB-schuif geen effect op wat men met een loon kan kopen als de btw verhoogd wordt.

Staatssecretaris **Weekers**: Mevrouw Sent heeft gelijk dat je positieve werkgelegenheidseffecten mag verwachten van denivellering. Dan moet je vooral kijken naar de marginale druk. Als de marginale druk te hoog is, zullen mensen niet gauw meer gaan werken. Dus als je ervoor zorgt dat extra werk ook extra loont, leidt dat tot positieve effecten voor de werkgelegenheid en voor de economische groei. In de terugsluis voor 2013 is er niet voor gekozen om te denivelleren, simpelweg vanwege het feit dat behoorlijk wat offers worden gevraagd van mensen. Je moet kijken naar wat uiteindelijk verstandig beleid is. Wil je in de toekomst forse positieve werkgelegenheidseffecten hebben, dan zul je meer naar werkenden moeten terugsluizen en minder naar inactieven. Alleen voor 2013 is daar niet voor gekozen om de lasten op een dragelijke wijze te verdelen.

De heer **Essers** (CDA): Speelt ook niet een rol dat een btw-verhoging een veel geringere nadelige invloed heeft op onze concurrentiepositie, terwijl

een verlaging van de inkomstenbelasting leidt tot lagere loonkosten en dus tot een verbetering van onze concurrentiepositie? Per saldo heb je dan toch een positief effect.

Staatssecretaris **Weekers**: Dat is inderdaad het geval, simpelweg vanwege het feit dat er op export geen btw drukt. Als je ervoor kunt zorgen dat, ook vanwege het verkleinen van de wig, per saldo de arbeidskosten verminderen of de arbeidsproductiviteit wordt verhoogd, is dat goed voor je exportpositie. De btw drukt natuurlijk wel op alles wat hier wordt geconsumeerd, dus ook op alles wat wordt geïmporteerd en elders wordt geproduceerd. Daar hef je belasting op. De studie van de OESO heeft aangegeven dat het verstandig is om die schuif aan te brengen. Het antwoord op de vraag of de werkgelegenheidseffecten fors of minder fors zullen zijn, hangt af van de wijze waarop je de lastenverlichting terugsluist. Als je de marginale druk kunt verlagen, leidt het tot meer werkgelegenheid dan dat je het een-op-een in de inkomstenbelasting aan iedereen teruggeeft, of je nu actief bent of niet actief. Ik verwijs hiervoor naar de fiscale agenda die ik vorig jaar heb uitgebracht. Daarin zijn twee alternatieven voor terugsluizen uitgewerkt. Ik heb daarin aangegeven wat daarvan de werkgelegenheidseffecten zijn. Zoals gezegd, voor 2013 zijn er keuzes gemaakt in het kader van de terugsluis, leidend tot een evenwichtig koopkrachtbeeld waarbij met name de onderkant wordt ontzien. Voor 2014 en verder zijn er nog geen besluiten genomen voor de terugsluis. Dat is uiteindelijk aan een nieuw kabinet. Dan kun je meewegen in hoeverre je de werkgelegenheid wilt stimuleren. Vind je dat belangrijk of wil je uiteindelijk de koopkrachtdiscussie laten domineren?

Mevrouw **Sent** (PvdA): Het effect op de concurrentiepositie hangt uiteindelijk natuurlijk af van de belastingverdragen. Dan nog een vraag voor de staatssecretaris. Vindt hij dat concurrentiepositieverbetering een welvaartstheoretisch argument is om beleid op te baseren? Ziet hij geen alternatieven voor concurrentiepositieverbetering die veel effectiever zijn dan deze maatregel?

Staatssecretaris **Weekers**: Ik vind dat je altijd goed op je eigen zaakjes moet letten. Je moet altijd kijken naar de eigen concurrentiepositie. De concurrentiepositie van Duitsland -- nog steeds onze belangrijkste handelspartner -- is de afgelopen tien jaar fors verbeterd. De arbeidsproductiviteit daar is enorm gestegen. Dat komt doordat men daar een jaar of tien geleden in een behoorlijke crisis zat en toen een aantal hervormingen heeft doorgevoerd op het terrein van de arbeidsmarkt. Men heeft ook jarenlang een beleid van loonmatiging gevoerd. Dat heeft ertoe geleid dat Duitsland een uitermate goede concurrentiepositie heeft.

In een aantal landen in Zuid-Europa is de concurrentiepositie uitermate slecht. De lonen zijn zeer fors gestegen, de arbeidsmarkten zijn

uitermate star en een aantal Zuid-Europese landen hebben zich volstrekt uit de markt geprijsd en betalen daar nu een heel hoge prijs voor.

Nederland doet het fors beter dan een aantal landen in Zuid-Europa. Wij hebben in Nederland relatief weinig werkloosheid, maar wij doen het qua arbeidsproductiviteit slechter dan Duitsland. Dus moeten wij nog steeds en voortdurend op onze concurrentiepositie letten. Als staatssecretaris van Financiën kan ik daar in zoverre een bijdrage aan leveren dat ik ervoor waak dat ons fiscaal vestigingsklimaat goed is en blijft. Daarvoor is van belang dat je redelijke tarieven hebt. Daarvoor is ook van belang de voorspelbaarheid van de fiscale wetgeving. Onrust in bijvoorbeeld het Vpb-dossier tast je concurrentiepositie aan. Een ander belangrijk punt is een uitermate goed ontwikkeld verdragennetwerk. Op dat punt behoort Nederland echt tot de top van de wereld. We hebben met bijna honderd landen belastingverdragen. Ik ben zelf enkele maanden geleden naar Latijns-Amerika geweest om het op hoog politiek niveau los te trekken als de onderhandelingen in een impasse zaten of men überhaupt niet bereid was om te praten of te onderhandelen, en dat is gelukt.

We moeten voortdurend aan die positie werken. Welvaart komt niet uit de lucht vallen, maar ontstaat alleen doordat mensen een hoog arbeidsethos en ondernemingsgeest hebben, zodat zij het beste uit zichzelf willen halen. Ik ben trots op de mensen die in Nederland wonen en werken, maar de overheid moet dat wel op een goede manier faciliteren. Daarom moeten wij bekijken welke maatregelen de landen om ons heen nemen. Wat doen de Britten aan hun fiscaal vestigingsklimaat? Wij kunnen hier niet eenzijdig de vennootschapsbelasting verhogen, als de Britten deze verlagen, want dan prijzen wij ons uit de markt.

De heer **Reuten** (SP): Ik kom even terug op de eerste interruptie van mevrouw Sent. De staatssecretaris zei wat algemeen dat denivellering een positief effect heeft op de werkgelegenheid. Ik neem aan dat hij dat bedoelt rond de wig. Het is niet zo dat als de tarieven van de inkomstenbelasting omlaag gaan, de Brenninkmeijertjes langer gaan werken.

Staatssecretaris **Weekers**: Het gaat om de marginale belastingdruk op arbeid. Als deze hoog is, is de geneigdheid om nog wat extra uurtjes te gaan werken wat minder dan wanneer deze lager is. Om die reden zegt de eerder door mevrouw Sent aangehaalde econoom Bas Jacobs dat het toptarief in de inkomstenbelasting in Nederland een beetje voorbij het optimale punt ligt. Idealiter zou het toptarief op 46% of 48% moeten liggen. Als het hoger ligt, zou het per saldo minder opbrengen als je alle gedragseffecten in beeld zou brengen. Het lijkt me in deze tijd niet gepast om voor te stellen om het te verlagen, maar het is wel heel gemakkelijk om te zeggen dat het toptarief verder omhoog moet, zoals men in de kringen van de heer

Kox doet, maar dat is uitermate slecht voor de economie.

In het fiscaal crisispakket is er daarom niet voor gekozen om het toptarief te verhogen, maar om een eenmalige crisisbijdrage te vragen van werkgevers die werknemers in dienst hebben met een inkomen boven anderhalve ton. Daarmee wordt via de werkgevers toch een extra bijdrage gevraagd aan de topinkomens, zonder aan de tariefstructuur van de inkomstenbelasting te morrelen. Dat zou niet alleen de economie rechtstreeks schaden, om de reden die ik net heb genoemd, maar er ook toe leiden dat het fiscaal vestigingsklimaat in Nederland naar een lagere plaats zou duikelen en dat lijkt me niet verstandig.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Als het inderdaad een overtuigend argument zou zijn voor de btw/ib-schuif dat de concurrentiepositie van Nederland daardoor wordt verbeterd, waarom is er in de Wet uitwerking fiscale maatregelen dan voor gekozen om een jaar lang geen inflatiecorrectie toe te passen op de ib en de lb? Wat doet dat voor onze concurrentiepositie?

Staatssecretaris **Weekers**: Er is een pakket maatregelen overeengekomen tussen vijf partijen in de Tweede Kamer. Het kabinet heeft daar in de persoon van de minister van Financiën bijgezet en de zaak begeleid. Er is gekozen voor een bepaald pakket van maatregelen, maar men had inderdaad ook voor een ander pakket van maatregelen kunnen kiezen. Zo simpel is het. In het Catshuis lag een andere maatregel voor, namelijk om het algemene btw-tarief te verhogen van 19% naar 21% en het lage tarief van 6% naar 7%. De vijf partijen die tot het Begrotingsakkoord 2013 zijn gekomen, hebben ervoor gekozen om het lage tarief op 6% te houden, maar zij hadden ook een andere keuze kunnen maken. Ik kom nog terug op de vragen die zijn gesteld over de specifieke maatregel om gedurende een jaar de schijven niet te indexeren.

Mevrouw Sent en de heer Reuten vroegen naar de effecten van de btw-schuif voor personen met alleen AOW of een laag inkomen. Je kunt twee dingen doen met een inkomen: consumeren of sparen. Wanneer een inkomen direct wordt geconsumeerd, pakt een btw-verhoging min of meer evenredig uit voor alle categorieën. Een inkomen dat wordt gespaard, wordt als vermogen meteen belast in box 3, voor zover het boven de vrijstelling uitstijgt. Als het later wordt geconsumeerd, wordt het alsnog belast. Als het niet wordt geconsumeerd, maar geschonken of na overlijden overgedragen aan een ander, dan komt de fiscus ook nog even langs.

Kortom, hoge en lage inkomens worden in gelijke mate getroffen door een btw-verhoging. De heer Reuten stelt verder dat de schuif van inkomstenbelasting naar btw in feite een schuif richting vlaktaks is. De Tweede Kamer heeft mij overigens bij overgrote meerderheid gevraagd om een commissie in te stellen met betrekking tot de vlaktaks of vlakkere tarieven. Deze bekijkt of een verdere vereenvoudiging kan worden doorgevoerd

op het terrein van de inkomstenbelasting en of er mogelijkheden zijn voor een verdere schuif van belasting op arbeid en inkomen in de richting van belasting op consumptie. De Tweede Kamer heeft nadrukkelijk ook de opdracht gegeven om te bekijken of de tariefstructuur vlakker kan. Dat is een wens die vrij breed leeft. Er wordt bekeken of daaraan tegemoet kan worden gekomen.

Ik heb zelf nooit zo geloofd in een echte vlaktaks, althans niet nu, simpelweg omdat dit leidt tot enorme koopkrachteffecten. De heer Reuten heeft gisteren in zijn bijdrage een puntenwolk getoond. Als je een puntenwolk van de vlaktaks zou nemen, zie je dat deze linksonder en rechtsboven zwart is. Dat lijkt mij geen evenwichtige inkomensverdeling. Om die reden ben ik zelf nooit zo de boer opgegaan met de vlaktaks. Wil je de inkomensverdeling evenwichtiger en socialer maken, dan zul je ook met een toptarief moeten werken en iets moeten doen aan de onderkant in de sfeer van toeslagen of het verder ophogen van de belastingvrije som. Een ietwat vlakkere structuur leidt er wel toe dat de marginale druk wat wordt verkleind en dus tot meer arbeid.

Er is gisteren ook ingegaan op de koopkrachtberekeningen van het Begrotingsakkoord 2013, waaruit blijkt dat de minima en de sociale minima erop vooruitgaan, terwijl de hogere inkomens er in koopkracht op achteruitgaan. De koopkrachtontwikkeling in het begrotingsakkoord is voor mensen met alleen AOW plus 1%, voor alleenstaanden met het minimumloon 1,75% en voor modaal min 0,5% tot min 1%.

Bij de Raming 2013 zijn de koopkrachtcijfers gepresenteerd zonder het begrotingsakkoord. Vervolgens hebben we het effect van het begrotingsakkoord. Bij het begrotingsakkoord zijn er extra maatregelen genomen om de koopkracht van de wat meer kwetsbare groepen, die gisteren door de heer Reuten zijn genoemd, te verbeteren. De groep AOW'ers met een aanvullend pensioen van €10.000 gaat er fors op achteruit, maar veel minder dan wanneer er geen nadere maatregelen getroffen zouden zijn. Waarom gingen zij er in het standaardbeeld van 2013, zonder de koopkrachtreparatie, zo fors op achteruit? Dat heeft ermee te maken dat de lonen achterblijven bij de prijzen en dat de pensioenen niet volledig worden geïndexeerd door de pensioenfondsen. Dat hakt er nogal in.

Mevrouw **Sent** (PvdA): We bespreken hier vandaag niet het Begrotingsakkoord 2013, maar de uitwerking van de fiscale maatregelen. Ik verneem graag wat het effect op de koopkracht is van de Wet uitwerking fiscale maatregelen.

Staatssecretaris **Weekers**: Deze zijn niet partieel doorgerekend, maar zoals altijd wordt bij de augustusbesluitvorming gekeken naar het integrale koopkrachtbeeld op grond van de prognose in het CEP. Als het kabinet van oordeel is dat het geen evenwichtig koopkrachtbeeld is, wordt eraan gesleuteld, gedeeltelijk fiscaal, gedeeltelijk via de

premies en gedeeltelijk door het verhogen of op een andere manier vorm geven van toeslagen.

Dat gebeurt elk jaar in augustus en dat is op dezelfde manier gebeurd door de vijf partijen in het kader van het Begrotingsakkoord 2013. Niet voor niets wordt de terugsluis voor 2013 gedeeltelijk gerealiseerd via een verlaging van de arbeidskorting aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Daarnaast zijn er maatregelen getroffen om de zorgtoeslag fors te verhogen, dus er is sprake van een samenhang tussen fiscale en andere maatregelen, die je niet geïsoleerd kunt beschouwen.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Toch staan wij vandaag voor de taak om de Wet uitwerking fiscale maatregelen individueel te beoordelen. Hoe kunnen wij tot een weloverwogen oordeel komen zonder op de hoogte te zijn van wat de macro-economische effecten hiervan zijn?

Staatssecretaris **Weekers**: De macro-economische effecten van het hele Begrotingsakkoord 2013 zijn doorgerekend. Het kan zijn dat mevrouw Sent daar selectief uit wil winkelen. Dan zouden we de effecten moeten laten doorrekenen van alternatieve pakketten, maar dat lijkt het kabinet niet zinvol. Gelet op de krappe tijdsplanning is het ook niet mogelijk. De capaciteit is gelimiteerd. Wat voor ons ligt, is een belangrijk deel van het Begrotingsakkoord 2013. Bij iets meer dan twee derde deel gaat het om belastingmaatregelen, die integraal zijn doorgerekend wat betreft de effecten voor de koopkracht en de economie. Dat hebt u kunnen lezen in de junistukken van het Centraal Planbureau.

De heer **Reuten** (SP): Ik kom even terug op wat de staatssecretaris vier minuten geleden zei over de koopkracht, want dat vond ik heel onduidelijk. Het CPB heeft het hele pakket doorgerekend en op bladzijde 37 van de juniraming komt eruit dat een gevolg van het pakket is dat de laagste inkomenscategorieën er stelselmatig meer op achteruitgaan dan de hoogste. Is de staatssecretaris het met mij eens dat het Centraal Planbureau dit zegt op bladzijde 37, zodat we daar niet over strijden?

Staatssecretaris **Weekers**: Ik heb een schemaatje bij me, maar daar staat geen paginanummer op, dus dit is ergens uit gekopieerd. Het gaat om de koopkrachttabel 2013 van de standaardpresentatie inkomenskengetallen. Deze hangt samen met de Voorjaarsnota, dus ik neem aan dat het dezelfde cijfers zijn.

De heer **Reuten** (SP): Nee, dat zijn niet dezelfde cijfers! Daar is geen sprake van een indeling in categorieën.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik krijg nu iets aangereikt.

De heer **Reuten** (SP): Laten wij maar de periode 2013-2017 nemen. Tweeverdieners die 175% van het minimumloon verdienen, gaan er vijf jaar lang 0,75% op achteruit. Als je 350% van het minimumloon verdient, dus boven de €66.000, zit je vijf jaar lang op de nul en ga je er dus niet op achteruit.

Staatssecretaris **Weekers**: Dit is een wat andere categorie-indeling. Je kunt er nog een derde categorie-indeling naast zetten. In de cijfers die mij zojuist door senator Reuten zijn aangereikt, wordt een onderscheid gemaakt tussen werknemers, uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden met subcategorieën daarbinnen. De standaardkoopkrachttabellen die het kabinet elk jaar publiceert, gaan uit van alleenverdieners met kinderen, modaal, twee keer modaal, tweeverdieners, modaal plus een half, twee keer modaal plus een half et cetera. Ook de gezinssituatie wordt erbij betrokken. Als je je niet op die cijfers wilt baseren maar op andere cijfers, hebben wij een heel andere discussie.

De heer **Reuten** (SP): Nee, voorzitter. In Nederland hebben wij de afspraak dat het Centraal Planbureau onze rekenmeester is en dat wij daarop afgaan. Dit zijn de cijfers van het Centraal Planbureau. Wij gaan daar elk jaar op af. De staatssecretaris moet nu dan niet ineens zeggen dat wij niet afgaan op de cijfers van het Centraal Planbureau. Het Centraal Planbureau publiceert de cijfers altijd in deze drie categorieën. Ik ben daar niet tevreden over, omdat de allerhoogste inkomens niet worden meegenomen -- daarover hebben wij eerder gesproken -- maar dit zijn de standaard-CPB-cijfers. De staatssecretaris moet dan niet zeggen dat hij nog ergens in een la andere cijfers heeft liggen. Wij hebben afgesproken dat wij de cijfers van het Centraal Planbureau als standaard nemen. Daaruit blijkt zeer duidelijk dat de laagste inkomens de hoogste lasten dragen qua koopkracht en dat de hoogste categorieën op de nul zitten of erop vooruitgaan.

Staatssecretaris **Weekers**: De cijfers die ik voor mij heb en die zijn meegenomen bij de Voorjaarsnota, wijzen toch ergens anders op.

De heer **Reuten** (SP): Ik vind dit niet acceptabel, voorzitter. Ik vind het niet acceptabel dat de staatssecretaris de cijfers van het Centraal Planbureau terzijde schuift omdat hij andere cijfers heeft liggen. Dan moeten wij in Nederland de afspraak maken dat het Centraal Planbureau niet meer onze verkiezingsprogramma's doorrekent et cetera maar dat het ministerie dat doet. Ik wil hierover een duidelijke uitspraak van het kabinet. Wat doen wij: Centraal Planbureau of niet Centraal Planbureau?

Staatssecretaris **Weekers**: Omdat het antwoord zeer nauw luistert -- daar heeft senator Reuten ook recht op -- stel ik voor om het antwoord in tweede termijn klip-en-klaar te geven.

Voorzitter. De heren Essers en Van Strien hebben gevraagd naar de verwachtingen omtrent de grenseffecten van btw-verhoging. In het algemeen zullen mogelijke grenseffecten verschillen per product en dienst. Bepalende factoren daarin zijn de afstand, de hoogte van transport- en reiskosten en de mate van substitueerbaarheid van een product of dienst. Als je, zoals de heer Van Strien, op gelijke afstand woont van twee tankstations, die op zichzelf dezelfde basisprijs hanteren -- er wordt ook vaak gestunt met andere dingen; ook op het Nederlandse wegennet zie je prijsverschillen van €0,10 tot €0,12 op een liter benzine -- kan het zijn dat het profijtelijk is om naar de andere kant van de grens te gaan om daar te tanken. Als je dan weer net een stukje verder er vanaf woont, kan de afweging alweer heel anders liggen.

Met betrekking tot andere diensten, bijvoorbeeld die van een advocaat, ligt de zaak weer anders. Een advocaat moet behoorlijk op de hoogte zijn van het Nederlands recht, wil hij zijn diensten ordentelijk kunnen leveren. Je kunt dan niet terugvallen op de advocaat die net aan de andere kant van de grens opereert. Er zijn dus ook andere prijsverschillen dan het btw-tarief, bijvoorbeeld arbeidsloon, overheadkosten, de nabijheid van verkooppunten in de grensstreek en de mate van concurrentie. Neem bijvoorbeeld de supermarkten. Ik woon zelf ook aan een grens en kan ook constateren wat de prijsverschillen in het schap zijn. Je ziet vaak dat supermarkten in Nederland relatief goedkoop zijn, simpelweg omdat ze in staat zijn om, misschien met een forsere inkoopmacht, lagere prijzen te bedingen bij de leveranciers. Dat wordt dan ook doorgegeven aan de consument. Tal van zaken zijn dus van invloed. Het is dus niet gezegd dat als hier de belastingen -- dus: btw of accijnzen -- ietwat hoger zijn, dit per definitie betekent dat het product of de dienst hier duurder is.

De heer **Van Strien** (PVV): Ik begrijp dat de staatssecretaris het voordeel van de goedkopere supermarkten aan de Nederlandse kant van de grens ook nog teniet wil doen met de btw-heffing?

Staatssecretaris **Weekers**: Nee, voorzitter, integendeel. Veel zaken die in de supermarkten in schappen liggen, vallen onder het verlaagde tarief en zullen daaronder blijven vallen. Het lage tarief in Nederland is nog altijd 1% minder dan dat in Duitsland.

Voorzitter. Er zijn geen berekeningen bekend van het grenseffect van Nederland met België en Duitsland door verhoging van het algemene btw-tarief. Het kabinet verwacht in de huidige situatie niet dat het verschil in btw-tarief met bijvoorbeeld Duitsland tot merkbare grenseffecten zal leiden, maar wij kunnen dat niet uitsluiten. Zoals gezegd hanteert Duitsland een hoger laag tarief dan Nederland. Ik heb hier een kaartje met de btw-tarieven van de landen om Duitsland heen. Van de zeven andere lidstaten die, buiten Nederland, Duitsland omringen, heeft slechts

een land een lager algemeen btw-tarief. De rest heeft een hoger btw-tarief.

Ik kom op het overgangsrecht en de btw. De heer Essers en mevrouw Sent hebben gevraagd of ik bereid ben om een overgangsregeling te treffen voor doorlopende contracten die voor de datum van het Begrotingsakkoord 2013 zijn aangegaan. Ik wijs op het uitgangspunt bij overgangsregelingen dat eerder is gehanteerd, ook door mijn ambtsvoorgangers die het nieuwe fiscale stelsel hebben ontworpen en door de Kamer hebben gelooft, de heren Vermeend en Bos. Destijds is de btw ook verhoogd in het kader van een schuif van meer belasting op consumptie en een lagere belasting op arbeid. Het uitgangspunt was toen en is ook nu dat het tijdstip waarop de levering of dienst plaatsvindt, bepalend is voor de hoogte van de te betalen belasting. Met betrekking tot doorlopende prestaties, zoals abonnementen op leveringen van gas of bewakingsdiensten, kan voor het deel van de prestatie dat voor 1 oktober heeft plaatsgevonden, het oude btw-tarief worden toegepast, namelijk dat van 19%. Het nieuwe tarief van 21% geldt dan alleen voor het deel van de prestatie dat plaatsvindt vanaf 1 oktober, dus na 30 september 2012. Als nu goedgekeurd zou worden dat bij verplichtingen aangegaan voor 28 april 2012 de hele doorlopende prestatie tot en met het einde van het jaarcontract nog onder het 19%-tarief zou vallen, heeft dat ook uitstralingseffecten op andere vooruitbetalingen en leveringen/diensten waarvoor al voor 28 april verplichtingen zijn aangegaan. Ook daaraan zijn de nodige controle- en handhavingproblemen verbonden.

Overigens is niet bij alle abonnementen sprake van een doorlopende prestatie. Bij servicecontracten waarbij de prestaties slechts op bepaalde tijdstippen worden verricht, zoals een storings- of onderhoudsabonnement, is het moment van prestatie bepalend en kan er niet worden gesplitst. In verband met het maatschappelijk belang dat met de bouw van onroerende zaken gemoeid is, is daarvoor -- net zoals in het verleden -- een uitzondering gemaakt voor die leveringen waarbij de vergoeding in termijn vervalt. De argumenten voor een bijzondere overgangsregeling voor onroerende zaken en specifiek voor woningen gelden in het algemeen niet bij levering van roerende zaken of bij diensten. Wat dat betreft ligt een uitbreiding van het overgangsrecht dan ook niet voor de hand. Nogmaals, dat is bij eerdere tariefswijzigingen ook niet gebeurd.

De heer Ester heeft gevraagd of er specifieke uitvoeringsproblemen voor het mkb te verwachten zijn per 1 oktober en of daarvan een risicoanalyse is gemaakt.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Heel even kort: vindt de staatssecretaris het dan niet zorgwekkend dat hiermee de administratieve lasten stijgen, terwijl het bij bijvoorbeeld business-to-businesslevering niet leidt tot een toename van de inkomsten van de overheid?

Staatssecretaris **Weekers**: Als ik een heel gemakkelijke oplossing had om de administratieve lasten te vermijden zonder dat de schatkist schade oploopt en waarbij precedentwerking en uitstralingseffecten worden voorkomen, zou ik daar natuurlijk voor kiezen. Ik zie echter geen gemakkelijke oplossing; dat is het punt.

Voorzitter. Ik kom bij de uitvoeringsproblematiek waarover de heer Ester het had. Op dit moment worden er geen specifiekere uitvoeringsproblemen voor het mkb verwacht ten aanzien van de btw-verhoging per 1 oktober in vergelijking met eerdere tariefswijzigingen, al is het natuurlijk helder dat het mkb niet blij is met de verhoging van de btw per 1 oktober. Voorzitter Biesheuvel is een paar keer bij mij geweest. Ook heeft hij een aantal fracties in zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer benaderd. Ik heb hem helaas moeten teleurstellen op dit punt. Dit is nu eenmaal een afspraak in het Begrotingsakkoord 2013. Zou je het niet per 1 oktober invoeren maar bijvoorbeeld pas vanaf 1 januari aanstaande, dan sla je toch een behoorlijk financieel gat in de afspraken die partijen hebben gemaakt. Volgens mij sloeg de vraag van de heer Ester niet specifiek daarop. Hij vroeg of er uitvoeringsproblemen te verwachten zijn. Die verwacht ik niet.

De heer **Ester** (ChristenUnie): Precies. Ik wil even voor de Handelingen vaststellen dat de staatssecretaris wel in overleg is met het mkb en dat hij daarover heeft gecommuniceerd. Dat lijkt mij zeer verstandig.

Staatssecretaris **Weekers**: Zeker. Ik moet zeggen dat ik buitengewoon goede contacten heb met het bedrijfsleven. Ook heb ik buitengewoon goede contacten met MKB-Nederland. Dat wil echter niet zeggen dat wij het op alle punten eens kunnen worden of dat ik de zorgen die zij uiten, allemaal kan wegnemen. Als het grote budgettaire consequenties heeft, kan het nu eenmaal niet. Wij moeten dan vaststellen dat wij het op dat punt niet eens zijn. Daar waar knelpunten worden aangereikt die ik zonder noemenswaardige budgettaire gevolgen kan opvangen met de nodige creativiteit, sta ik daar natuurlijk altijd voor open.

Mevrouw Sent heeft gevraagd naar het intact laten van het verlaagde btw-tarief voor de meest dagelijkse boodschappen of producten, zoals wc-papier, tandpasta, shampoo, luiers, afwasmiddel en hondenbrokken. Zijn dit dan geen dagelijkse boodschappen, zo heeft zij gevraagd. De btw-richtlijn schrijft voor wat wel en niet onder "dagelijkse boodschappen" valt. Hondenbrokken zijn inderdaad niet onder het lage tarief te brengen, maar konijnenvoer bijvoorbeeld wel. Dat komt doordat konijnen ook wel eens op het bord worden geserveerd en honden gelukkig niet. Dat betekent dat konijnenvoer onder het lage tarief valt en hondenbrokken niet. Over wc-papier kunnen wij lang praten, maar ik denk dat dit niet veel toegevoegde waarde heeft voor dit debat.

Mevrouw Sent, de heer Ester en de heer Bröcker hebben vragen gesteld over mogelijke vervolgstappen. Onderdeel van de fiscale agenda

die ik vorig jaar heb gepresenteerd, is de schuif van directe naar indirecte belastingen. In dat kader is voor de wat langere termijn de mogelijkheid van een uniform btw-tarief geopperd. In de fiscale agenda heb ik diverse varianten geschetst van het zwaarder belasten van consumptie en het minder belasten van arbeid en ondernemen. De variant die economisch het verstandigst lijkt en die ook zorgt voor de grootste reductie van administratieve lasten is die van een uniform btw-tarief. Dat heeft echter ook een keerzijde zoals grenseffecten, zo zeg ik tegen de heren Van Strien en Essers. Er is dan sprake van het in één klap zeer fors verhogen van het lage tarief. Daar zijn de nodige grenseffecten van te verwachten. Degenen die vooral producten met een laag btw-tarief kopen, zouden daar extra de dupe van zijn. Gelet op de huidige economische situatie leek ons dat niet verstandig.

Een ander alternatief is het verhogen van beide btw-tarieven om verlichting op het terrein van de inkomstenbelasting te kunnen bieden. Het kabinet heeft vorig jaar in de fiscale agenda gesuggereerd dat je beide tarieven ook stapsgewijs wat meer naar elkaar toe kunt brengen door het lage tarief in stapjes van 2% te verhogen. Dan kun je zien hoe dat in de samenleving valt en welke grenseffecten er optreden voor de goederen en diensten die nu onder het lage tarief vallen. Ik noem in dit verband de boeken en de tijdschriften, de bioscopen, de circussen en de kermissen. Ik wijs ook op enkele arbeidsintensieve diensten zoals de schoenmaker, de schilder en de kapper. Bij een stapsgewijze verhoging kun je nagaan wat een bescheiden tariefsverhoging betekent. Uiteindelijk is in het Begrotingsakkoord 2013 afgesproken om het lage tarief helemaal ongemoeid te laten. Dat hangt er mee samen dat er op tal van fronten behoorlijk zware maatregelen genomen moesten worden. In wijsheid heeft men toen gedacht dat het verstandig was om het lage tarief ongemoeid te laten.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Vindt de staatssecretaris het nu niet verrassend dat in het voorliggende wetsvoorstel de tarieven verder uit elkaar worden gedreven in plaats van dichterbij elkaar gebracht?

Staatssecretaris **Weekers**: Men had ook een andere keuze kunnen maken. Ik heb niet bij alle gesprekken gezeten. Ik weet niet wat hier de exacte overweging bij is. Deze keuze moest in een zeer kort tijdsbestek worden gemaakt. Het is verstandig dat men zeer snel knopen heeft doorgemaakt en dat er snel een pakket op tafel kon komen. Wij zullen zien wat de toekomst brengt.

De heer **Van Boxtel** (D66): Een jaar of drie geleden heb ik met een partijgenoot van mevrouw Sent, namelijk oud-staatssecretaris en oud-minister van Financiën Vermeend, een boek geschreven waarin wij zeer sterk pleiten voor btw-verhoging op bepaalde goederen. Dit doen wij om redenen van volksgezondheid, maar ook met het oog op het verlagen van de druk op arbeid. Dat zou de PvdA toch moeten aanspreken. Het is een lastig dilemma als je eigenlijk tegen btw-verhoging bent, maar

tegelijkertijd ook wel ziet dat arbeid goedkoper moet worden. De keuzes in dit pakket tenderen voor een deel de goede kant op.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik had het niet mooier kunnen zeggen. Ik dank de geachte afgevaardigde de heer Van Boxtel voor deze interventie.

Toen ik net was aangetreden als staatssecretaris van Financiën en in de Tweede Kamer het Belastingplan werd besproken, heeft de Kamer mij tot behoorlijk wat ambitie aangezet. Zij drong aan op een startbrief en op de fiscale agenda. Uitgerekend ook de PvdA drong aan op een verschuiving van belasting op arbeid naar belasting op consumptie. Daarbij is onder meer de mogelijkheid van uniformering van het btw-tarief betrokken. Nu wordt er een stapje in die richting gezet. Dat ligt overigens in het verlengde van het beleid van eminente ambtsvoorgangers van PvdA-huize. Ik vind het vreemd dat daar nu ineens afstand van wordt genomen.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Het gaat de PvdA om een zorgvuldige analytische onderbouwing. Op veel mijn vragen krijg ik het antwoord dat er een keuze is gemaakt. Ik mis de samenhang, de zorgvuldige analytische onderbouwing. Daar zijn wij van de PvdA voor.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik bestrijd dat zorgvuldigheid en snelheid hier met elkaar in tegenspraak zouden zijn. Ik heb niet alleen nu een analytische onderbouwing van de schuif van belasting op arbeid naar belasting op consumptie gegeven, maar dat heb ik ook al gedaan in de fiscale agenda van vorig jaar. In de Tweede Kamer hebben wij op 31 januari een algemeen overleg gehad over de fiscale agenda. De meerderheid van de Kamer, waaronder naar ik meen ook de PvdA, heeft mij toen gevraagd om in het voorjaar met scenario's te komen om de belasting op consumptie te verhogen en de belasting op arbeid te verlagen.

Het is in zoverre jammer dat het verschil tussen het hoge en het lage tarief iets groter wordt omdat ik in de fiscale agenda heb aangegeven dat ik de tarieven juist dichterbij elkaar wilde brengen. De heer Bröcker heeft daar gisteren niet voor niets behartigenswaardige woorden aan gewijd. Er zijn echter afspraken gemaakt in het kader van het begrotingsakkoord voor 2013. Ik heb er bijzonder veel waardering voor dat vijf partijen, waaronder drie oppositiepartijen, hun nek wilden uitsteken. Het zijn stuk voor stuk vervelende maatregelen. Het is helemaal niet prettig om de belastingen te moeten verhogen, zeker niet in deze tijd. Partijen die geen regeringsverantwoordelijkheid dragen, hebben aangegeven dat zij toch hun politieke verantwoordelijkheid als volksvertegenwoordigers willen nemen. Daar heeft de heer Ester gisteren behartigenswaardige woorden over gesproken. Ik vind dat een buitengewoon groot compliment waard. Wij hebben gezien hoe de financiële markten hierop reageerden. Na het klappen van het Catshuisakkoord liep de rente voor Nederland sterk op. Toen in dezelfde week de vijf partijen op hoofdlijnen een akkoord naar buiten brachten, was

het vertrouwen in Nederland als een financieel degelijk en politiek verantwoordelijk bestuur hersteld. De rente daalde onmiddellijk. Je moet je eens indenken wat er was gebeurd als op dat moment die partijen hun verantwoordelijkheid niet hadden genomen met inderdaad enkele zeer vervelende maatregelen. Als die verantwoordelijkheid niet was genomen, hadden wij nu veel meer goed geld naar kwaad geld gebracht. In dat geval hadden wij extra Nederlands belastinggeld moeten overmaken naar buitenlandse investeerders in de Arabische regio, in Zuidoost-Azië of in de Verenigde Staten. Dat geld kunnen wij nu beter besteden aan goede publieke voorzieningen. Vervolgens kunnen wij ervoor zorgen dat de tijdelijke maatregelen ook echt tijdelijk zijn, zodat in 2014 en 2015 meer wordt teruggeven aan de burger en het bedrijfsleven.

De heer **Reuten** (SP): Ik vind de opmerking over de rente interessant. De staatsschuld is ongeveer 400 mld. In de pensioenfondsen zit 1100 mld. Als die rente omlaag gaat, is dat leuk voor de Staat, maar niet voor de burgers vanwege de pensioenfondsen.

Staatssecretaris **Weekers**: U hebt het over de rekenrente. Mede als gevolg van het beleid van de Europese Centrale Bank is de rekenrente extreem lang extreem laag. Dat staat echter volstrekt los van de rendementen die pensioenfondsen halen. Deze fondsen stoppen geen geld meer in Nederlandse staatsobligaties. Voor 98% en misschien nog wel meer investeren de pensioenfondsen in het buitenland. Zij hebben maar één doel: hoe kunnen wij ervoor zorgen dat de gepensioneerden en de toekomstig gepensioneerden een zo hoog mogelijk pensioen kunnen krijgen? Dat staat los van de rente op de staatsschuld.

De heer **Bröcker** (VVD): Ik onderschrijf de woorden van de staatssecretaris over de gemaakte keuzes en over de schuif. Het is jammer dat het gat tussen het hoge en het lage tarief nu weer wat wordt vergroot. Ik heb een wat meer algemene vraag. Ik beseft dat het in de huidige politieke context lastig is om daarop te reageren. Wij hebben de studietoelagen-Van Weeghel gehad. De aanbevelingen van deze commissie zijn voor een deel overgenomen in de fiscale agenda. Op verzoek van de Tweede Kamer is een nieuwe studietoelagencommissie benoemd. De staatssecretaris heeft gewezen op het belang van een bestendig beleid en een betrouwbare overheid. Nogmaals, ik begrijp dat dit als gevolg van de omstandigheden onder druk kan komen te staan. Hoe kunnen wij omvangrijke elementen van de fiscale agenda structureel verwerken in bestendig beleid met het oog op een meer betrouwbare overheid?

Staatssecretaris **Weekers**: Wij moeten er voortdurend op blijven hameren dat het verstandig is om het belastingstelsel eenvoudiger te maken. Wij moeten zorgen voor robuuste belastingopbrengsten en voor een fraudebestendig

systeem. De drie pijlers van de fiscale agenda zijn morgen niet anders dan gisteren; zij blijven verstandig. Dit past ook in de lijn en traditie van de afgelopen decennia. In het verleden hebben wij ook commissies ingesteld om het belastingstelsel te vereenvoudigen en om de tariefstructuur wat vlakker te maken. Wij kenden een veel progressievere structuur die veel verstorerder werkte op de economie. In de afgelopen decennia zijn op dit terrein al een aantal stappen gezet. Het liefst had ik gehad dat het niet nodig was geweest om weer een nieuwe commissie in te stellen. Bij mijn aantreden kreeg ik allerlei adviezen, bijvoorbeeld van de werkgevers of van de SER. Men suggereerde om een nieuw adviestraject met een adviescommissie in te gaan. Daarop heb ik gezegd: ik heb de ambitie om aan te pakken en niet om door te schuiven. Daarom ben ik met de fiscale agenda gekomen. In de politieke context blijkt het echter buitengewoon lastig om een lijn die in zijn algemeenheid wordt onderschreven om te zetten in concrete daden, in beleidsstappen. Om die reden heeft de Kamer gezegd dat er een commissie moet worden ingesteld die scenario's voor een aantal stappen uitwerkt in het kader van de vereenvoudiging, het robuuster maken van het systeem en het vlakker maken van de tariefstructuur. De bedoeling was dat de commissie-Van Dijkhuizen zou bezien hoe je de inkomstenbelasting wat vlakker kunt maken, zodat er minder geld wordt rondgepompt. De commissie betreft daarin de toeslagen, maar zal ook kijken naar meer belasting op consumptie en minder belasting op arbeid. De commissie zou eigenlijk begin volgend jaar, een jaar na aantreden, rapport uitbrengen.

Na de val van het kabinet heb ik gesproken met de commissievoorzitter, de heer Van Dijkhuizen, en hem gevraagd om begin oktober met een advies te komen om op die manier tot een versnelling te komen. Je hebt namelijk niets aan een advies als een nieuw kabinet net is aangetreden of reeds een halfjaar aan het werk is en al een aantal afspraken heeft vastgelegd. Ik heb de heer Van Dijkhuizen gevraagd om een advies dat straks kan worden meegenomen in de informatie en de formatie. Degenen die dan aan tafel zitten, kunnen de adviezen van de commissie-Van Dijkhuizen meenemen. Ik heb hem ook gevraagd om niet met één blauwdruk te komen, maar met bouwstenen en diverse scenario's, zodat de verschillende mogelijke coalities ook verschillende keuzes kunnen maken. De kiezer gaat namelijk zo meteen eerst naar de stembus. Afhankelijk daarvan zal er voor de ene of de andere richting worden gekozen. De bestendige lijn is echter dat het uiteindelijk zal gaan om meer indirecte belastingen en minder directe belastingen, een meer robuust systeem dus, dat de economie helpt in plaats van die te frustreren. Ik oefen daar zelf ook de druk op uit.

De **voorzitter**: Staatssecretaris, wij zijn nu al een uur bezig. Ik zie dat er naast u nog een heel dik groen mapje ligt. Daar zitten volgens mij ook nog

allerlei teksten in. Kunt u ernaar streven om uw bijdrage tegen 10.30 uur af te ronden?

**

Staatssecretaris **Weekers**: Is dit mapje net aangereikt?

De **voorzitter**: Een halfuur geleden ongeveer. U hield net een gloedvol betoog en hebt het daardoor waarschijnlijk niet gezien.

**

Staatssecretaris **Weekers**: Dit mapje is inderdaad iets dikker dan de stapel teksten hier voor mij. Ik zal dus tempo maken.

Ik ga over naar de overdrachtsbelasting en de woningmarkt. De verlaging van de overdrachtsbelasting -- ik richt mij hierbij tot de heer Van Boxtel -- is niet specifiek gericht op starters. Het is een generieke maatregel waar de starter uiteraard ook van profiteert. Een specifieke maatregel voor starters is uitvoeringstechnisch uitermate complex vanwege tal van afbakingsproblemen. Om die reden is daar niet voor gekozen. Tegelijkertijd is de maatregel om annuïtair aflossen straks tot de standaard te maken, juist voor consumenten aan het begin van de looptijd interessant, omdat volgens een annuïtair schema in de eerste paar jaar weinig wordt afgelost. Mensen moeten bij dat schema ten minste annuïtair aflossen en mogen in elk geval niet meer dan annuïtair aftrekken van de belasting. Verder hebben starters op dit moment een betere onderhandelingspositie dan enkele jaren geleden. Dat zal de heer Van Boxtel ook zien. Ik wijs er bovendien op dat de Nationale Hypotheek Garantie de komende twee jaar nog op een hoger niveau blijft, wat instappen voor starters vereenvoudigt. Starters hebben meer mogelijkheden als de schoorsteen ook echt gaat trekken en er dus sprake is van doorstroming.

Mevrouw Sent moet ik teleurstellen, want ik wacht niet met nadere maatregelen tot er een nationaal woonakkoord zal zijn. De vijf partijen hebben een verstandige beslissing genomen in die zin dat zij rust willen creëren op het dossier van de hypotheekrenteaftrek. Ik ben volop bezig om de maatregelen daartoe in wetgeving uit te werken. Vanzelfsprekend staat het een volgend kabinet vrij om maatregelen aan te passen. Als je rust wilt creëren, moet je echter niet opnieuw onrust zaaien door maatregelen die bedoeld zijn om de stabiliteit te bevorderen, ter discussie te stellen.

De heer Essers vraagt welke maatregelen dit jaar precies worden genomen. Het gaat daarbij, zoals gezegd, om de aanpassing van de hypotheekrenteaftrek volgens annuïtair schema en om de verlaging van de "loan to value"-ratio van 106% naar 100% in zes stappen. Ik wil de aanpak van het scheefwonen echter ook niet onvermeld laten. Bij een inkomen boven €43.000 kan er een huurverhoging worden opgelegd van inflatie plus 5% en bij een inkomen tussen €33.000 en €43.000 van inflatie plus 1%.

Het uit het slop trekken van de woningmarkt is daarnaast niet alleen afhankelijk

van maatregelen van de overheid. Sterker nog, uiteindelijk is het palet aan maatregelen dat de overheid kan inzetten ook uitgeput. Een daling van huizenprijzen kan de overheid natuurlijk niet opvangen. Als je de hypotheekrenteaftrek veel forser zou aanpassen dan in het Begrotingsakkoord 2013 is afgesproken en je ook bestaande gevallen zou gaan raken, zul je echter zien dat de huizenprijzen nog verder zullen dalen en wel in één klap. Dit zou het vertrouwen in de woningmarkt verder ondermijnen en de zaak verder op slot zetten.

Tegen de heer Van Boxtel zeg ik dat op dit moment inderdaad op volle kracht hieraan wordt gewerkt. Het wetsvoorstel is in voorbereiding. Er wordt gesproken met banken en verzekeraars, omdat zij contra-informatie aanleveren voor de Belastingdienst om de aangifte reeds vooraf in te kunnen vullen. Het vergt nogal wat werk. De medewerkers op het ministerie van Financiën werken dag en nacht, onder meer aan dit dossier. Het wetsvoorstel wordt op Prinsjesdag aan de Tweede Kamer aangeboden. Dat lijkt mij het aangewezen moment om verder te praten over de hypotheekrenteaftrek.

Ik kom nu bij de vergroening en de afschaffing van kleine belastingen. Mevrouw Sent vraagt hoe ik terugkijk op het afschaffen van de zeven kleine rijksbelastingen bij het Belastingplan 2012 en hoe het terugdraaien van enkele maatregelen zich verhoudt tot het herstel van vertrouwen. Verder stelde de heer Bröcker een vraag over de vereenvoudiging. Ik zal die vragen in samenhang beantwoorden. Zoals gezegd wil ik een eenvoudiger, robuuster en fraudebestendig systeem. Voor het bepalen van het internationale vestigingsklimaat wordt bijvoorbeeld niet alleen gekeken naar het statutaire tarief, naar het aantal belastingverdragen dat een land heeft en de wijze waarop de Belastingdienst functioneert, maar wordt er ook gewoon geturfd hoeveel rijksbelastingen een bepaald land heeft. Als er minder belastingen zijn, stijgt een land op de ladder van landen met een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Neemt het aantal belastingen toe, dan zakt dat land.

In dit hele kader is onder andere besloten tot het afschaffen van een aantal kleine belastingen. Er zijn per 1 januari jongstleden al belastingen afgeschaft, zoals de grondwaterbelasting, de afvalstoffenbelasting en de belasting op pruim- en snuiftabak. Dit laatste zeg ik er volledigheidshalve bij. Deze belastingen worden niet geherintroduceerd. Weg is weg; daar ben ik blij mee. De verpakkingenbelasting staat in de top drie van de meest irritante belastingen voor het bedrijfsleven. Die zal per 1 januari aanstaande worden afgeschaft. De Eerste Kamer heeft daar vorig jaar al toe besloten. Ik ben blij dat de vijf partijen die het begrotingsakkoord voor 2013 hebben gesloten, deze maatregel ongemoeid hebben gelaten. Ik ben daar echt erg blij mee.

De volgende zaken blijven nog over: de afschaffing van het eurovignet, de leidingwaterbelasting en de frisdrankbelasting. Ik had er al toe besloten om de afschaffing van het eurovignet uit te stellen, omdat er met België nog

geen overeenstemming is bereikt over een gezamenlijke afschaffing. Met een eenzijdige afschaffing zou de Nederlandse transportsector, de logistieke sector, in een nadelige positie komen. Hoewel die sector het wel eens is met de afschaffing van het eurovignet, heeft die mij vorig jaar al met klem gevraagd om dit niet te doen als België dit niet doet. Daarom heb ik overleg gevoerd met België hierover, maar dat heeft nog niet tot een positief resultaat geleid. Men heeft in België namelijk het rekeningrijden uitgesteld. De afschaffing van het eurovignet blijft echter wel op mijn verlanglijstje staan, want dat vignet kent heel hoge perceptiekosten. De kosten van inning zijn enorm hoog. Dat is goed geld naar kwaad geld gooien. Gelet op de overwegingen die ik zojuist aangaf, vind ik het prima om de afschaffing uit te stellen, sterker nog, ik had daar al toe besloten.

De afschaffing van de leidingwaterbelasting en van de frisdrankbelasting resteert. Als er een begrotingsakkoord moet worden opgesteld met een aantal vervelende fiscale maatregelen, vind ik het niet zo gek dat men zich afvraagt of het opportuun is om de frisdrankbelasting per 1 januari aanstaande af te schaffen of om deze belasting nog even in stand te houden. Ik vind dit vrij logisch, zeker ook als je kijkt naar de verhoging van de belasting op alcoholische dranken. De argumenten voor afschaffing gelden echter nog steeds. Bovendien leidt die belasting nog steeds tot uitvoeringsproblematiek, onder meer vanwege de zelfpersers van de vruchtensappen et cetera. Ik wil dus nog steeds graag van de frisdrankbelasting af, maar ik heb er alle begrip voor dat de vijf partijen dit nu nog even niet wilden.

Hetzelfde geldt voor de leidingwaterbelasting. Het terugdringen van het watergebruik is beter realiseerbaar via bijvoorbeeld Europese regels over water efficiënte producten. Ik vond de opmerking van mevrouw Sent in zoverre merkwaardig dat zij ervoor leek te pleiten dat afwasmiddel en wc-papier in het lage btw-tarief zouden moeten komen, omdat dit dagelijkse boodschappen zijn, maar dit mag Europeesrechtelijk niet. Water zit in het lage btw-tarief. De PvdA heeft er volgens mij echter eerder voor gepleit om water over te hevelen naar het algemene tarief. Uiteindelijk is de leidingwaterbelasting er gekomen. Als er echter iets een eerste levensbehoefte is, is dat toch wel het leidingwater. Het is toch een beetje vreemd om het leidingwater zwaarder te belasten dan de hondenbrokken?

Mevrouw **Sent** (PvdA): Het ging niet erover of wij hier voor of tegen zijn, maar over het feit dat het kabinet eerst een aantal maatregelen neemt en die vervolgens weer teruggedraait. Wat zegt dit over ons vertrouwen in de overheid? Dat was het punt.

Staatssecretaris **Weekers**: Dat heet politiek. Dat heet democratie. Als na verkiezingen een kabinet aantreedt met een bepaalde samenwerking via een gedoogconstructie, maar aan dat samenwerkingsverband op een zeker moment een einde komt, dan treedt er vervolgens een nieuw

samenwerkingsverband aan en worden er andere keuzes gemaakt. Dat is de resultante van democratische besluitvorming. Ik ben een grote voorstander van een consistent beleid. Het allerbelangrijkste is dat het beleid uitgevoerd kan worden, onder meer het prudente begrotingsbeleid. Dat was niet mogelijk geweest als ik bijvoorbeeld had gezegd dat ik zo hecht aan het afschaffen van de frisdrankbelasting en de leidingwaterbelasting dat ik dit niet zou gaan uitvoeren. Dan had ik met mijn portefeuille moeten wapperen en dat lijkt mij niet verstandig. Het lijkt mij wel verstandig dat wij samen de schouders eronder zetten om op die manier Nederland sterker uit de crisis te loodsen. Ik vind het begrotingsakkoord wat dat betreft knap. Daarin staan niet alleen kortetermijnmaatregelen voor 2013. De heer Van Boxtel wees er gisteren al op dat er ook enkele maatregelen in staan die substantiële hervormingen inluiden. Daarmee zetten wij Nederland in de toekomst sterker op de kaart.

De heer Van Boxtel heeft ook gevraagd naar verdere vergroening en de kansen daartoe. Ik heb eerder in deze Kamer al gezegd dat Nederland behoort tot de landen met het hoogste aandeel groene belastingen in de wereld. Alleen Denemarken steekt ons nog naar de kroon. De fiscale vergroeningsmaatregelen in het Begrotingsakkoord 2013 versterken dit nog eens. Wat mij betreft zit de uitdaging nu vooral in de eenvoud van de belastingstructuur en de robuustheid van het systeem. Ik ben niet tegen vergroening. Als ik mogelijkheden tot verdere vergroening zie die passen binnen eenvoud en robuustheid, ben ik daar zeer voor. Om die reden pleit ik schriftelijk in Europa -- ik ben immers niet vaak lijfelijk aanwezig bij de desbetreffende bijeenkomsten -- ervoor om de minimumstandaarden van de energiebelastingrichtlijn te verhogen. Dat is nog lang geen gelopen race in Europa. Als je daar de minimumstandaarden verhoogt, krijgt Nederland in het totale level playing field de mogelijkheid om toch weer net een stapje voorwaarts te zetten met de vergroening. Alleen zie ik dat op dit moment nog niet gebeuren. Daar zal de omgeving nog even voor moeten worden aangepast.

De heer **Van Boxtel** (D66): Het lijkt alsof de staatssecretaris mijn gedachten kan lezen. Toen ik naar de interruptiemicrofoon liep, wilde ik aansluiten bij zijn eerdere opmerking dat hij in de afgelopen anderhalf jaar maar één keer in Brussel is geweest. Misschien wil hij in deze voor hem wat rustiger periode nagaan of hij met landen als Denemarken en Duitsland initiatieven richting de Europese agenda zou kunnen nemen. Iedereen is het erover eens dat die omslag gemaakt moet worden. Ik snap ook wel dat we dat niet alleen kunnen, maar iets meer trendsettend fiscaal beleid op het gebied van duurzaamheid in Europa zou ik wel erg op prijs stellen.

Staatssecretaris **Weekers**: Het Europees besluitvormingstraject verloopt op dit soort terreinen uitermate traag. Wij moeten ook in het

achterhoofd houden dat wij nogal hechten -- en dat wordt door beide parlementen breed gedragen -- aan soevereiniteit op fiscaal gebied. Dat wil echter niet zeggen dat je met elkaar kunt bekijken of bepaalde zaken schadelijk zijn en dat je daar verbetering in aan kunt brengen door daar gezamenlijk de schouders onder te zetten. Wij hebben vorige week in dit huis gediscussieerd over de bankenbelasting. Ik heb gezegd dat ik niet voel voor een Europese bankentaks, maar dat ik wel voorstander ben van meer coördinatie en van minder afwijkingen en grondslagen. Dat doe ik vanuit het perspectief van de interne markt. Je zou kunnen kiezen voor een zekere vergroening van het fiscale stelsel om ervoor te zorgen dat bepaalde sectoren niet de nek wordt omgedraaid. Wanneer buurlanden op bepaalde zaken echter totaal geen belasting heffen, kunnen wij dat ook niet. Ik ben wel zeer bereid om daar met de buurlanden over te spreken als mij daartoe tijd van politiek leven wordt gegend.

De heer **Van Boxtel** (D66): Wat mij betreft gaat u nog lekker even door en na de verkiezingen zien we wel. Ik vind het wel jammer dat u onmiddellijk het S-woord aan mijn vraag koppelt. U trekt het onmiddellijk in de sfeer van het soevereiniteitsdebat. Dat was helemaal niet het oogmerk. Vriend en vijand weten dat Europa op een aantal terreinen elkaar echt meer zal moeten opzoeken, al is het maar vanwege de concurrentie om grondstoffen, om het gebruik en inzet van nieuwe energiemethodieken. Ik zie dat wij achterlopen bij wat er in Duitsland gebeurt. Dat is geen goede zaak. Alleen al om die reden zou ik zeggen: neem het initiatief om een keer samen met die buurlanden te onderzoeken of er een gezamenlijke agenda opgesteld kan worden. Dat heeft wat mij betreft niet meteen te maken met aantasting van de soevereiniteit.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik begrijp uw punt. Kijk, ik ben een pragmatisch bestuurder. Als ik mogelijkheden zie voor verbetering van ons fiscale stelsel en als ik daarvoor de dialoog met de buurlanden of binnen Europa moet opzoeken, doe ik dat graag. Wij zijn nu druk bezig met het fiscale crisispakket. Komende zomer hebben wij het erg druk met het omzetten van een aantal andere onderdelen uit het Begrotingsakkoord 2013 in fiscale wetgeving. De heer Van Boxtel zal het mij dan ook niet euvel duiden dat ik daar de komende maanden niet persoonlijk de initiatieven toe kan nemen, maar als ik daarna de tijd en de gelegenheid heb, wil ik dat zeker op mij nemen.

De heer Ester heeft gevraagd of er een koppeling is gelegd tussen fiscale vergroening, onderwijs en de drie fiscale innovatie-instrumenten. Ik kan hier een heel betoog over houden, maar het korte antwoord luidt: daar is geen koppeling tussen gelegd. Ik kan op de diverse onderdelen ingaan, maar met het oog op de tijd lijkt het mij beter om die discussie later te voeren.

De heer Ester heeft ook gevraagd hoe de milieupbrengsten van de vergroeningsmaatregelen worden geraamd. De additionele milieupbrengsten

van het vergroeningspakket zijn relatief beperkt. Dat blijkt uit verschillende studies van onder andere het Planbureau voor de Leefomgeving en Energie Onderzoek Centrum Nederland. De reden hiervoor is dat het gaat om producten met een lage prijselasticiteit.

Dan kom ik bij de kolenbelasting en elektriciteitsopwekking. De heer Essers vraagt in hoeverre afschaffing van de vrijstelling van de kolenbelasting naast budgettaire redenen ook wordt ingevoerd op grond van milieubeleidsoverwegingen en of er geen strijd ontstaat met de energiebelastingrichtlijn. Afschaffing van de vrijstelling van kolenbelasting heeft een tweeledig karakter: ten eerste vanwege het genereren van opbrengst voor de schatkist en ten tweede vanwege milieudoelstellingen. Onder de vijf partijen van het Begrotingsakkoord 2013 zijn partijen die zich met name richten op geld in het laatje brengen voor de schatkist. Er zijn ook partijen -- hier komt de fractie van GroenLinks de eer toe -- die al jarenlang initiatieven hebben genomen, onder andere met het initiatiefwetsvoorstel-Vendrik om te komen tot een kolenbelasting. Zij zien die wens ook verzilverd in het Begrotingsakkoord 2013. De tijd zal moeten uitwijzen of wij hier veel milieueffecten van mogen verwachten. Dit leidt er zonder meer toe dat de kosten voor een kolencentrale hoger worden dan de kosten van welke andere energieopwekking dan ook. Dus dat zal ongetwijfeld leiden tot een verschuiving. Dat is ook het oogmerk van de grootste pleitbezorgers van de kolenbelasting. Externe milieukosten die het gebruik van kolen voor elektriciteitsopwekking oplevert, worden hiermee geïnternaliseerd.

De heer Essers vraagt of het afschaffen van de vrijstelling in strijd is met het verbod op fiscale discriminatie in het Europees recht. De heer Bröcker heeft gevraagd of het niet beter gebaseerd kan worden op CO₂-uitstoot in plaats van op gewicht. Beleidsmatig gezien is dit het geval. Dat zou een betere maatstaf zijn, maar wij moesten nu op korte termijn iets introduceren wat uitvoerbaar is. Het schrappen van de vrijstelling in de bestaande kolenbelasting is het best uitvoerbaar en ook op korte termijn te realiseren. Dan hoeven wij nu geen nieuw ingewikkeld systeem te bedenken.

Je kunt je afvragen of kolen en gas substituten van elkaar zijn. Wat mij betreft is dit zeker niet het geval. In een kolencentrale kun je geen aardgas gebruiken en een aardgascentrale kun je niet op kolen stoken. Daarom is de afschaffing van de vrijstelling in de kolenbelasting niet in strijd met artikel 110 van het verdrag betreffende de werking van de Europese Unie. Er zijn natuurlijk meer vormen van elektriciteitsopwekking dan alleen kolen en gas. Je hebt daarnaast ook zonne-energie, waterkrachtcentrales, biomassa-centrales en kernenergiecentrales. Er zijn kolencentrales die biomassa bijstoken. Het zou kunnen dat zij vanwege de kolenbelasting meer biomassa zullen bijstoken.

De heer **Van Boxtel** (D66): Dat lijkt mij ook wel dienstig, want het rare fenomeen doet zich voor dat wij in Nederland als een van de weinige landen nog kolencentrales aan het bouwen zijn. Die moeten dan biomassa bijstoken. Een goede zaak, zou je denken, maar in feite bevorderen wij daarmee alleen maar de kolenstook. Je kunt natuurlijk zeggen dat er 10% tot 20% biomassa verstoekt wordt, maar dat betekent wel dat er meer gedraaid wordt en dat er steeds meer kolen nodig zijn. Wij moeten dat gewoon een keer doorbreken.

Staatssecretaris **Weekers**: Daarom kan ik buitengewoon goed leven met het schrappen van deze vrijstelling in de kolenbelasting. Nogmaals, er zijn natuurlijk wat meer gesofisticeerde methoden om deze heffing vorm te geven, maar gekozen is gewoon voor buitengewoon eenvoudig. Als chef Belastingdienst houd ik daar wel van.

De heer **Bröcker** (VVD): Ik wil benadrukken dat wij de redenering van de staatssecretaris volgen. Onze zorg richt zich puur op de Europeesrechtelijke aspecten. Ik heb het antwoord van de staatssecretaris gehoord en wij zullen de verdere ontwikkelingen daarin afwachten. Mijn fractie ondersteunt echter de hoofdlijn.

Staatssecretaris **Weekers**: Dank. Ik zal de staatssteunaspecten met het oog op de tijd niet nader uitwerken.

Mevrouw De Boer vraagt naar cijfers over het aardgasverbruik van huishoudens en bedrijven. Het totale verbruik van aardgas in 2011 was 45,3 miljard kuub. Ongeveer een derde deel daarvan is door huishoudens gebruikt. Om precies te zijn 14,5 miljard kuub.

Dan kom ik bij het pakket rondom groen beleggen en de overige vormen van fiscaal gefaciliteerd beleggen. In het regeer- en gedoogakkoord was besloten de dubbele fiscale prikkel voor deze beleggingen weg te nemen. Dat geldt niet alleen voor groen beleggen maar ook voor cultureel, sociaal-ethisch beleggen. Zowel in de Tweede als in de Eerste Kamer zijn hier stevige discussies over gevoerd. Ik wijs op het amendement-Slob dat deze beleggingsvormen wat meer uitfaseert. Ik kan mij ook de discussie van afgelopen december in dit huis goed herinneren, waarin met name de heer Van Boxtel ervoor heeft gepleit om het groen beleggen op het niveau van 2012 te houden. Hij heeft mij, gesteund door een aantal anderen in dit huis, uitgedaagd om met een alternatief te komen.

Ik heb toegezegd dat ik mijn best doe, maar ik heb daar wel een paar randvoorwaarden bij. Een van die randvoorwaarden is dat het budgettair uiteindelijk rond te breien is. De tweede randvoorwaarde is dat het per saldo leidt tot een vereenvoudiging. Dat is rond de jaarwisseling nog niet meteen gelukt. Toen kreeg ik daar de handen nog niet voor op elkaar, maar in het Begrotingsakkoord 2013 is die alternatieve vereenvoudiging gevonden en wel door de sociaal-ethische en culturele beleggingen te laten vervallen. Er had ook een andere keuze gemaakt kunnen

worden, maar deze keuze is gemaakt en dat voldoet uiteindelijk ook aan de voorwaarden die ik in december heb genoemd. Dus wetgevingstechnisch is het een vereenvoudiging en in de uitvoering is het een vereenvoudiging. Bovendien is het gebruik van de regelingen zo gering dat deze specifieke regelingen niet het goede vliegwielt zijn en het onevenredig belastend is om dan zo'n bijzondere faciliteit ervoor in stand te houden. Ik ben zeer voor microfinanciering -- wat dat betreft kunnen mevrouw Sent en ik de handen ineen slaan -- maar ook zonder speciale beleggingsfondsen is dat succesvol. Neem bijvoorbeeld het project "koop een geit" van Oxfam Novib. Daar heb je geen sociaal-ethische beleggingsfondsen voor nodig.

Mevrouw **Sent** (PvdA): In december gaf de staatssecretaris aan dat hij er nog over na moest denken of er bij groen beleggen nog verdere ontwikkelingen zouden komen naar aanleiding van overleg met de sector. Kan hij meedelen in hoeverre er overleg met de sector is geweest over de huidige vormgeving van de maatregel betreffende groen beleggen en de maatregelen betreffende sociaal-ethisch en cultureel beleggen?

Staatssecretaris **Weekers**: Er heeft veelvuldig overleg met de sector plaatsgehad. Een deel van de financiële sector, met name het agrarische bedrijfsleven, heeft ervoor gepleit om het groen beleggen in stand te houden op het niveau van 2012. Dat willen zij omdat zij dan nog meer projecten in het leven kunnen roepen dan op dit moment het geval is. Als de zaak verder wordt uitgefaseerd, vrezen zij dat zij onvoldoende aantrekkelijke alternatieven opnieuw in de markt kunnen zetten. Men vreesde dat er dan als het ware sprake zou zijn van "verkrapping" van groenfinanciering.

Er is nimmer een klemmend pleidooi gehouden om sociaal-ethisch en cultureel beleggen in stand te houden. Dat komt mede vanwege de beperkte vliegwielfunctie die het uiteindelijk had. Iedereen kon zich voorstellen dat ik wel de voorwaarde heb gesteld van een nadere vereenvoudiging. Daarin heeft men ook meegedacht. Ik denk dat wij hiermee per saldo een buitengewoon goed en acceptabel pakket hebben. Je zou er zelfs over kunnen denken om nog een verdere vereenvoudiging door te voeren. Je zou de vrijstelling en de heffingskorting voor groen beleggen in elkaar kunnen schuiven door de vrijstelling te schrappen en de heffingskorting op te plussen met het budgettair belang van de vrijstelling. Dan heb je een nog simpeler regeling. Met wat ik nu heb gedaan, heb ik in elk geval uitvoering gegeven aan het Begrotingsakkoord 2013. Ik denk dat de sector hiermee uitermate content is.

Dan kom ik bij de inflatiecorrectie. Het achterwege laten van de inflatiecorrectie heeft een structureel budgettair effect van 1,2 mld., zeg ik ook tegen de heer Reuten. Dat is opgenomen op pagina 9 van het wetsvoorstel en wel zeer expliciet. Dus ik werp verre van mij dat hier sprake zou zijn

van misleiding. Er staat wel degelijk dat het permanent structureel is.

De heer **Reuten** (SP): Wat ik bedoeld heb, is dat in de beleving van de meeste mensen iets niet permanent is, terwijl mensen een tariefsverhoging wel als permanent ervaren. Bent u het met mij eens dat dit op hetzelfde neerkomt? Ik doel op het achterwege laten van de inflatiecorrectie.

Staatssecretaris **Weekers**: We hadden ook kunnen kiezen voor een fractionele tariefsverhoging. Dat heeft economisch hetzelfde effect. Dan moet je even kijken aan welke tarieven je sleutelt. Maar dat is dan buitengewoon fractioneel.

De heer **Reuten** (SP): Oké, daar zijn wij het over eens. Dat is fijn. Bent u het ook met mij eens dat wij de specialisten zijn en dat de burger dat anders ervaart?

Staatssecretaris **Weekers**: Ja, ik denk dat de doorsnee burger zich niet zo bezighoudt met de tarieven. Misschien zullen de mensen die te maken hebben met het toptarief zich daar wat meer mee bezighouden dan de doorsnee burger. De doorsnee burger met wie ik spreek, kijkt gewoon naar wat er netto onder de streep overblijft. Die wil weten wat er op zijn loonstrookje staat en wat er wordt overgemaakt. Dan maakt het -- en dat moet ik de heer Reuten toegeven -- op zichzelf niet uit of je aan de tarieven sleutelt of dat je deze maatregel neemt. Dan moet je echter heel fractioneel aan de tarieven sleutelen tot achter de komma en ik houd eerlijk gezegd van zo veel mogelijk ronde getallen.

Er zit hier ook nog een andere redenering achter. De afspraak is gemaakt dat voor de ambtenaren in elk geval de nullijn wordt gevolgd. Ook het bedrijfsleven is opgeroepen om de nullijn te volgen. Als de nullijn wordt gevolgd, waarbij het inkomen volgend jaar niet stijgt, betaal je met het achterwege laten van de inflatiecorrectie volgend jaar niet meer belasting dan dit jaar. Degene die wel een salarisverhoging krijgt, waarbij de nullijn niet wordt gehanteerd, betaalt wel mee aan die inflatiecorrectie. Zo zorg je er via een omweg voor dat degenen die niet de nullijn volgen, ook een stukje meebetalen aan het oplossen van het probleem.

De heer **Reuten** (SP): Dus de ambtenaren worden dubbel gepakt.

Staatssecretaris **Weekers**: Nee, mijn betoog is nu juist dat ambtenaren niet worden gepakt. Als je geen loonsverhoging hebt, heb je ook geen fractionele belastingverzwaring. Het enige waar je dan tegen aanloopt, is dat je geen fractionele lastenverlichting hebt. Dat zijn de effecten.

Het volgende punt betreft de werkgeversheffingen over de hoge lonen en de excessieve vertrekvergoedingen. De heer Ester heeft daar een paar vragen over gesteld. Uit zijn vraagstelling leidde ik af dat hij twee zaken misschien ietwat door elkaar liet lopen. Ik zal proberen om die knoop te ontwarren. Voor de

excessieve vertrekvergoedingen gaat het tarief van de werkgeversheffing van 30% naar 75%. De werkgeversheffing bestaat al sinds 1 januari 2009. Van de aanpassing van dit tarief verwachten wij geen budgettaire opbrengsten, simpelweg doordat een tarief van 75% welhaast prohibitief wordt voor excessieve vertrekvergoedingen. De bedoeling van de maatregel is dat excessieve vertrekvergoedingen tot het verleden gaan behoren.

Voorts is afgesproken dat er een eenmalige crisisbijdrage komt voor werkgevers die mensen in dienst hebben met een inkomen boven €150.000. Die eenmalige heffing is vormgegeven door een nieuwe pseudo-eindheffing voor hoog loon in te voeren, voor zover het inkomen de €150.000 overstijgt. Deze geldt alleen voor 2013 en levert 500 mln. op. Het ontwijkgedrag ter zake is naar verwachting beperkt aangezien wordt aangesloten op het loon van het jaar 2012. Verder is een bepaling opgenomen die het mogelijk maakt om bij Algemene Maatregel van Bestuur antimisbruikregels op te stellen.

Mevrouw Sent vroeg of er geen sprake is van terugwerkende kracht. Dat zou volgens haar onredelijk en onbillijk zijn. De werkgeversheffing over hoog loon is een eenmalige heffing die per 1 januari 2013 in werking treedt en die wordt geheven over het loon waarvan het fiscale genietingsmoment in 2013 is gelegd. Er is dus geen sprake van terugwerkende kracht. Wel wordt de werkgeversheffing berekend aan de hand van het loon van de werknemers van die werkgever in het jaar 2012. Dat is gedaan uit het oogpunt van eenvoud van de uitvoering, maar vooral ook om ontwijkgedrag te voorkomen.

Er zijn wat vragen gesteld -- de bijdrage van de heer Nagel ging daar zelfs volledig over -- over de voetballers. Ook de heer Bröcker heeft gevraagd of de organisaties voor betaald voetbal niet onevenredig worden getroffen. Werkgevers met veel werknemers met een hoog loon worden uiteraard zwaarder getroffen dan werkgevers met weinig werknemers met een hoog loon. Het kabinet schat overigens in dat de pseudo-eindheffing die werkgevers, hoewel zwaarder getroffen, niet noemenswaardig in hun voortbestaan zal bedreigen. Stel dat het wel het geval is. Als je onder deze heffing valt, krijg je een buitengewoon behoorlijke vergoeding voor je prestaties. Die staan, als ik naar het EK kijk, niet altijd een-op-een in verhouding tot elkaar. Ik mag aannemen dat de spelers uit het eerste elftal, ook als ze goed worden betaald, behoorlijk wat liefde voor hun club hebben en dat zij ook wel denken aan het voortbestaan van de club en aan de supporters. Mocht de club in zijn voortbestaan worden bedreigd, mag ik toch aannemen dat profvoetballers hun verantwoordelijkheid ten opzichte van de club nemen. Indien een bedrijf -- dat kan ook een organisatie voor betaald voetbal zijn -- echt met enorme betalingsproblemen kampt, in enorme liquiditeitsnood zit, maar er wel toekomstperspectieven zijn dan kunnen er natuurlijk altijd betalingsafspraken met de ontvanger worden gemaakt. Ik kan geen speciale regeling gaan treffen voor voetbalclubs. De

generieke mogelijkheden voor het bedrijfsleven kunnen echter ook worden gehanteerd door voetbalclubs.

Ik kom nu bij het niet invoeren van de werkbonus. Mevrouw Sent heeft gevraagd naar de koopkrachteffecten hiervan en de arbeidsparticipatie. Het niet invoeren van de werkbonus is een onderdeel van het totaalpakket. De werkbonus voor oudere werkenden in aanvulling op de arbeidskorting wordt niet doorgevoerd. Deze zou in 2013 de doorwerkbonus vervangen. Beide regelingen vervallen waardoor oudere werkenden vanaf 2013 dezelfde heffingskorting voor werken krijgen als jongere werkenden. De effecten op de arbeidsparticipatie zijn gering. De koopkrachtverbetering die de oude regeling had en de nieuwe regeling zou hebben bij het bereiken van de relevante leeftijd vervalst. De gemiddelde uittreedleeftijd is inmiddels ruim 63 jaar en zal als gevolg van het stijgen van de AOW-gerechtigde leeftijd nog verder stijgen. Het effect daarvan op het langer doorwerken is veel groter dan een fiscale bonus die een oudere werknemer zou krijgen. Deze fiscale bonus is dus eigenlijk niet nodig om mensen aan het werk te houden.

Ik kom nu bij de deelnemingsrente, de Bosalmaatregel. Er zijn vragen gesteld door de heer Bröcker, mevrouw Sent, de heer Van Boxtel en de heer Essers. Het voorstel om de aftrek van deelnemingsrente te beperken is niet eenvoudig, maar wel evenwichtig. De maatregelen om de deelnemingsrente te beperken, zijn inmiddels een heel samenspel geworden. Ik had ook liever gezien dat het een stuk eenvoudiger was. Als ik de bestaande maatregelen vervang door één eenvoudige robuuste maatregel, richt ik naar alle waarschijnlijkheid behoorlijk wat schade aan aan bedrijven die nu eenmaal werken met de bestaande maatregel. Er is uiteindelijk gekozen voor een maatregel die het fiscale vestigingsklimaat en het actieve bedrijfsleven zo veel mogelijk ontziet en waarmee het onbedoelde gebruik, dat vormen van misbruik heeft gekregen, wordt aangepakt. Zaken als een double dip, dus de rente zowel in het ene als in het andere land aftrekken, zijn mogelijkheden die de vorm van misbruik hebben aangenomen. Je moet rente ergens kwijt kunnen, maar je hoeft niet op twee plekken te declareren.

Gisterenochtend was er wat rumoer en tumult. Er werd een controverse gesuggereerd in Het Financieel Dagblad tussen de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs en ondergetekende. Dat was een controverse die niet bestaat. Ik kreeg al heel vroeg een bericht van de voorzitter van de NOB, de heer Van Rij. Hij heeft gisteren meteen een persbericht uitgebracht waarin de NOB aangeeft tevreden te zijn met het wetsvoorstel zoals het nu voorligt. De Commissie Wetsvoorstellen van de NOB had een aantal bezwaren opgeworpen. Zeker met de laatste nota van wijziging die ik hangende de plenaire behandeling in de Tweede Kamer heb ingediend, is afdoende tegemoetgekomen aan de bezwaren die er nog waren. Men is dus nu tevreden. Verder zal het een kwestie van wennen zijn, maar ik denk dat de praktijk met deze maatregel goed uit de voeten

kan. Mochten zich toch problemen voordoen dan ben ik zeker bereid om te kijken naar een oplossing. Dat geldt echter niet wanneer grenzen van de maatregel worden opgezocht en wordt geprobeerd om de werking van de maatregel te frustreren.

Ik kom nu op het punt van rust in de vennootschapsbelasting voor het vestigingsklimaat. Het belang daarvan kan ik volmondig beamen. Sterker nog, dat heb ik meteen bij mijn aantreden gezegd en ook in de fiscale agenda opgeschreven. Wij schieten niets op met het zaaien van een hoop onrust, want dat schrikt potentiële investeerders alleen maar af. Ik heb toen ook meteen gezegd dat ik beslissingen wil nemen in al jaren slepende discussies rondom de overnameholding en de vaste inrichting en dat ik ook een knoop wilde doorhakken in de Bosal discussie. De eerste twee dingen heb ik onmiddellijk geregeld in het Belastingplan 2012. Het doordenken en uitwerken van de Bosalmaatregelen vergde wat meer tijd, zeker ook omdat er een advies van het topteam Hoofdkantoren lag.

Wij hebben echter te maken met twee dingen. Ten eerste zijn er briljante fiscalisten in Nederland -- die behoren tot de meest getalenteerde fiscalisten in de wereld -- die in staat zijn om elke keer toch weer wat nieuws te verzinnen. Als men dat op een zodanige manier doet dat de schatkist echt schade oploopt, kan ik niet anders -- dat hebben mijn ambtsvoorgangers ook gedaan -- dan tot reparatie overgaan. Dat maakt het systeem ingewikkelder. Het leidt er ook toe dat er elke keer weer opnieuw onrust wordt veroorzaakt. Als ik deze hooggewaardeerde fiscalisten spreek -- een-op-een, op een kantoor of op een congres -- spreek ik ze hierop aan en vraag ze om verantwoordelijkheid te nemen.

Ten tweede heb ik te maken met de politieke realiteit. Hoe zeer ik ook wil dat er rust ontstaat op het front, als een Kamermeerderheid daar anders over denkt dan kan ik die rust niet afdwingen. Ik kan de Kamer daar alleen toe oproepen. Ik heb gemeend met de Bosalmaatregel de discussie die wij de afgelopen jaren hebben gehad te beslechten. Ik heb hiermee willen aangeven dat ik niet bereid ben om verder te praten over bijvoorbeeld de rentebox of de groeiprentebox omdat dat een doodlopende weg is die alleen maar leidt tot onzekerheid. Ik heb gezegd dat ik niet verder wil met de ideeën die zijn gelanceerd door de commissie-Van Weeghel om te komen tot een vermogensaftrek om eigen en vreemd vermogen fiscaal gelijk te behandelen, simpelweg vanwege het feit dat ik de positieve onderdelen van die maatregelen niet kan betalen uit een zak geld die klaarstaat voor nettolastenverlichting. Die zak geld heb ik namelijk niet.

Als ik het eigen vermogen verder wil stimuleren zonder dat ik daar geld voor heb, moet ik een nog zwaardere ingreep doen in de fiscale behandeling van het vreemd vermogen dan wel moet ik het tarief van de vennootschapsbelasting verder verhogen met 4%. Ik ben nu niet in de gelukkige omstandigheid dat ik het fiscaal

vestigingsklimaat verder kan helpen door het eigen en vreemd vermogen fiscaal gelijkwaardiger te behandelen. Als ik dat nu zou doen, zou ik het vloerkleed onder een heel aantal bedrijven uittrekken. Dat heb ik ook tegen de Tweede Kamer gezegd. Toch heeft zij vorige week een motie aangenomen, met steun van de fractie van het CDA zo zeg ik tegen de heer Essers, met het verzoek om de discussie over een gelijke fiscale behandeling van eigen en vreemd vermogen toch nog verder te voeren. Ik voel daar eerlijk gezegd helemaal niet voor, omdat ik denk dat wij daar geen stap verder mee komen. Als het straks financieel-economisch en budgettair een stuk beter gaat dan zou je wat stappen verder kunnen zetten. Wat mij betreft moet het dan per saldo beter zijn voor het vestigingsklimaat. Nu is het een zero sum game. Je zou nu extreme winnaars hebben en extreme verliezers. Laten wij nu even de rust bewaren. Ik ben eigenlijk ontzettend blij met de oproep van de heer Essers en de heer Bröcker. Aan de overkant word ik daar echter niet bij geholpen.

De heer **Essers** (CDA): Ik ben het helemaal eens met de staatssecretaris, maar ik ben het ook eens met de collega's aan de overkant. De verschillende fiscale behandeling van vreemd en eigen vermogen is geen puur nationaal Nederlands probleem, maar een internationaal probleem. Wij zoeken de problemen iedere keer op door nationale eenzijdige oplossingen te zoeken. De oproep is om te proberen om ten minste op Europees niveau te komen tot een zekere mate van afstemming. Dan heb je ook niet die oneigenlijke concurrentie-effecten. Als wij als Nederland iedere keer eenzijdig -- ik geef toe, soms gedwongen door zeer agressief adviseren door de advieswereld, die gebruikmaakt van de mogelijkheden die er zijn -- inspringen, hebben wij een probleem. Het pleidooi is om het Europees en liefst globaal, mondiaal te regelen.

Staatssecretaris **Weekers**: Dat zijn heel mooie woorden, waar ik het natuurlijk niet mee oneens kan zijn. De praktijk is echter weerbarstiger. Elk land kent zijn eigen systeem. Dat hebben wij nog niet zo gemakkelijk veranderd. Mij valt op in het debat in Europa dat daar waar je zaken beter op elkaar zou kunnen afstemmen, waar ook bepaalde platforms voor zijn, geen enkele vooruitgang wordt geboekt, tot mijn spijt. Ik ben namelijk, met de heer Essers, van mening dat zaken beter gecoördineerd zouden moeten worden. Wat doet men vervolgens in Europa? Men denkt een vlucht naar voren te moeten maken door bijvoorbeeld te spreken over een Common Consolidated Corporate Tax Base (CCCTB), één vennootschapsbelasting voor heel Europa die zodanig uitpakt dat innovatieve en dienstverlenende economieën als Nederland in hun achteruit worden gezet en dat klassieke industriële economieën, dus een aantal grote landen in Europa, worden bevoordeeld. Daar schiet ik natuurlijk niets mee op. Als ik mogelijkheden zie, zal ik die gebruiken. Ik voel er echter weinig voor om hier elke maand in beide Kamers prachtige academische discussies te voeren waardoor de buitenwereld zich gaat afvragen wat er

volgend jaar gaat veranderen op Vpb-gebied, of zij straks weer verrast worden. Dat wil ik niet. Ik wil rust en voorspelbaarheid uitstralen.

De heer Essers heeft een aantal technische vragen over de Bosalmaatregelen gesteld en gevraagd of ik de antwoorden op papier kon aanreiken. Ik heb de Kamer vanmorgen om half negen een brief gestuurd. Ik hoop dat zij daar al kennis van heeft genomen.

Er is gevraagd of ik van plan ben de thincapregeling, dus artikel 10d, wil afschaffen. Ik ben dat wel van plan, als ik een dekking weet te vinden voor de budgettaire derving van 30 mln. Ik ben al een stuk op weg, al heb ik het nog niet helemaal. Ik heb goede hoop dat ik het kan regelen. Dan komt er weliswaar een nieuwe regeling bij, maar gaat er een oude regeling weg. Dan is het per saldo niet nog ingewikkelder geworden. Het zou mij een lief ding waard zijn.

De heer Bröcker vraagt naar de uitwerking van de maatregel voor deelnemingen die zijn verworven na 2007, omdat voor die deelnemingen geen eerbiedigende werking geldt. Als ik daarvoor volledige eerbiedigende werking zou toestaan door maar gewoon te accepteren dat alles wat in het verleden in aftrek is gebracht voor de toekomst ook kan gelden, zou ik de eerste jaren niet of nauwelijks een budgettaire opbrengst uit deze maatregel weten te realiseren. Dat verhoudt zich niet met de afspraak die in het begrotingsakkoord is gemaakt.

Ik wijs erop dat ik rekening heb gehouden met de bewijsproblematiek. Het gaat om bedrijven die leningen zijn aangegaan in verband met uitbreidingsinvesteringen, operationele activiteiten. Waarom is de knip bij 2007 gemaakt? Dat is simpelweg vanwege de bewaartermijnen waar bedrijven mee te maken hebben. Zij hebben nog volledige documentatie over alles wat teruggaat tot 2007. Daarvoor wordt het wat moeilijker, omdat daar geen wettelijke bewaartermijnen meer voor bestaan. Vandaar dat ik bij de tegemoetkoming die ik bij de vierde nota van wijziging heb geregeld ben uitgegaan van 2006, de bewijsproblematiek die daar bestaat.

De **voorzitter**: Hoeveel tijd denkt u nog nodig te hebben, staatssecretaris?

**

Staatssecretaris **Weekers**: Als ik aan een stuk door kan spreken, denk ik nog tien minuten.

De **voorzitter**: Akkoord.

**

Staatssecretaris **Weekers**: De heer Bröcker vraagt in het kader van het vestigingsklimaat hoe aan buitenlandse investeerders duidelijk wordt gemaakt of zij onder het bereik van de oogmerktoets vallen. De oogmerktoets beoogt structurering van de verwerving van de deelneming met als doel het creëren van een fiscale aftrekpost tegen te gaan. De vraag die hierbij moet worden beantwoord, is of er voldoende andere redenen zijn om de deelneming te verwerven als de renteaftrek buiten

beschouwing wordt gelaten. Andere niet-fiscale redenen om de deelneming te verwerven, kunnen een aansturende functie of een hoofdkantoorfunctie van de belastingplichtige zijn. Naast renteaftrek kunnen, zoals de heer Bröcker terecht opmerkte, ook andere fiscale redenen een rol spelen bij de keuze om zich in Nederland te vestigen of om de acquisitie vanuit Nederland te doen. Denk bijvoorbeeld aan de deelnemingsvrijstelling, het Nederlandse verdragennetwerk en de zekerheid vooraf die de Nederlandse Belastingdienst kan bieden.

Mevrouw Sent en de heer Essers hebben gevraagd naar de Algemene Maatregel van Bestuur inzake Bosal. Die AMvB ziet alleen op de bepalingen van de verkrijgingsprijs van een deelneming bij reorganisaties en het aangaan van een fiscale eenheid en raakt de kern van de maatregel niet. De contouren van de AMvB zijn al in de memorie van antwoord geschetst. Ik streef ernaar om deze AMvB voor 15 oktober bij de Kamers voor te hangen. Mochten er nog scherpe randjes zijn, dan bespreek ik die uiteraard graag met de Kamer. Ik zal de AMvB bespreken met het bedrijfsleven en met de NOB voor hij wordt voorgehangen.

Aan het in de AMvB opnemen van een definitie van operationele activiteiten, zitten vele haken en hogen. Ik heb begrip voor de vraag van de heer Essers, maar ik kan nu niet beloven dat ik aan zijn verzoek kan voldoen. Door geen definitie op te nemen, wordt ruimte geboden om in de praktijk in uiteenlopende situaties tot een redelijke afbakening te komen. Het geven van een definitie zal ook niet goed mogelijk zijn omdat de vraag niet zozeer is of de dochter waarin de deelneming plaatsvindt operationele activiteiten verricht. De vraag is of door de verwerving of de uitbreiding van de deelneming de operationele activiteiten van de groep worden uitgebreid. Het antwoord op die vraag is afhankelijk van feiten en omstandigheden van het concrete geval. Zo is de functie die de betreffende deelneming heeft voor de groep van belang. Bij twijfel of iets kan worden gekwalificeerd als een uitbreiding van de operationele activiteiten, kan dat het beste in het verkeer tussen de belastingplichtige en de inspecteur worden vastgesteld. Ik ben bereid om, als dat zinvol is, als zo meteen in de praktijk een aantal ervaringen is opgedaan die te publiceren, zodat kenbaar wordt hoe hiermee wordt omgegaan. Ik stel voor om de verdere discussie hierover te voeren als de AMvB hier voorhangt.

De heer Van Boxtel heeft specifiek gevraagd in welke mate het voorstel aansluit bij het advies van het topteam Hoofdkantoren. Bij de vormgeving is met inachtneming van de budgettaire doelstelling aangesloten bij het advies van het topteam. Dat wil niet zeggen dat het volledige advies zijn weerslag heeft gekregen. De afgelopen jaren hebben echter diverse varianten de revue gepasseerd. Met deze variant is gepoogd om zo veel mogelijk recht te doen aan het advies van het topteam.

Ik kom nu bij het verlaagde btw-tarief voor podiumkunsten en kunstvoorwerpen. Concreet is gevraagd of de verhoging van een jaar geleden nu

volledig wordt teruggedraaid, een-op-een. Het antwoord is heel simpel: ja.

Mijn volgende punt betreft de btw-vrijstelling voor medische diensten. De achterliggende gedachte hierbij is dat op grond van de btw-richtlijnen en Europese rechtspraak de vrijstelling alleen mag gelden voor dienstverleners die gelet op de beroepsopleiding een voldoende kwaliteitsniveau hebben. Dat heeft mevrouw De Boer ook gezegd. Onder de huidige wetgeving kunnen BIG-geregistreerde artsen ook btw-vrijgestelde alternatieve zorg verlenen. Steeds meer alternatieve zorgverleners hebben op grond van het fiscale neutraliteitsbeginsel met succes een beroep gedaan op de Nederlandse rechters om ook voor die btw-vrijstelling in aanmerking te komen. Daarmee wordt die vrijstelling steeds verder opgerekt.

Mevrouw De Boer vroeg of er momenteel problemen zijn met de toepassing van deze vrijstelling. Ja, dat kan ik bevestigen. Het is voor de Belastingdienst uitermate lastig om vast te stellen of de bepaalde beroepsbeoefenaren over de nodige kwalificaties beschikken. De Belastingdienst moet zich niet bezighouden met medisch-inhoudelijke kwalificaties. Die moet kunnen afgaan op hetgeen de minister van VWS hierover bepaalt. Daar heeft men de expertise om mensen en hun kwalificaties goed te duiden en aan te wijzen. De Belastingdienst en de fiscale wetgeving moeten daaraan volgend zijn wat mij betreft. De minister van VWS heeft al in 2009 getracht om tot een register van niet-BIG-geregistreerde zorgverleners te komen voor wie de vrijstelling ook zou moeten gelden. Er is gesproken met vertegenwoordigers van alle relevante beroepsgroepen. De minister VWS kon het uiteindelijk niet realiseren omdat zij het kwaliteitsniveau uiteindelijk niet kan borgen. Als VWS een register opstelt, gaat daar ook een signaal van uit naar de samenleving dat de kwaliteit door de overheid is geborgd. Als je dat niet kunt, moet je dat niet voorwenden. Wil je het vertrouwen behouden als overheid, moet je alleen die pretenties hebben die je meent waar te kunnen maken.

Met het onderhavige voorstel wil ik binnen de juridische EU-kaders de eenvoud terugbrengen in de btw-vrijstelling voor medische diensten en deze dus alleen nog laten gelden voor diensten geleverd door beroepsbeoefenaren die in het BIG-register zijn opgenomen. Doorslaggevend voor opname van het beroep in het register op grond van de Wet BIG is of dit in het belang van de volksgezondheid is. Zoals eerder gezegd, beoordeelt de minister van VWS dat. Ik kan niet aangeven welke criteria zij hanteert. Als de Kamer een debat wil voeren over de criteria, moet zij dat doen met de minister van VWS. Dat gaat de fiscaliteit te buiten.

De heer Ester vroeg of de vrijstelling ook geldt voor de in artikel 34 bedoelde beroepen. Dat is het geval. Daarvoor blijft de vrijstelling gelden. Complementaire diensten van BIG-artsen worden belast. Als iemand als huisarts ingeschreven is in het register en ook aan acupunctuur doet, dan zijn

zijn diensten als huisarts niet belast, maar die wat betreft acupunctuur wel.

Er was een vraag over de fiscale neutraliteit. Niet-BIG-geregistreerde zorgverleners hebben niet de strenge toets van het BIG-register doorstaan. Bij psychologen zijn er verschillen in de opleidingsduur en het opleidingsniveau. Al met al kan er niet zomaar gesproken worden van gelijke gevallen. De wetgever mag de diensten die onder de vrijstelling vallen afbakenen. Ik heb gekozen voor een strikte afbakening aan de hand van het BIG-register. Dat is eenvoudig, voorkomt uitvoeringsproblemen en garandeert een hoog kwaliteitskader. Ik zie dan ook geen reden om dit voorstel op te schorten. De discussie loopt al lang. Er is getracht om met een alternatief register te komen, maar dat is niet gelukt. De afgelopen jaren is er constant discussie geweest. De vijf partijen die het begrotingsakkoord hebben gesloten, hebben er, ofschoon sommige partijen, waaronder GroenLinks, ook grote sympathie hebben voor alternatieve zorgverleners, gelet op de overwegingen die ik zojuist noemde in samenhang met de budgettaire aspecten voor gekozen om tot dit voorstel te komen.

Mijn volgende punt betreft de accijnzen op alcohol en tabak. De heer Bröcker vraagt of er in het Belastingplan 2013 nog ruimte is voor harmonisatie en vereenvoudiging van accijnzen. Dat moet niet van mij worden verwacht in het Belastingplan 2013. Ik heb wel samen met de vijf partijen in de vormgeving van de tarifiering de zaak weer wat verder bij elkaar gebracht zodat er weer wat meer logica in zit en wat minder rare uitschieters. Daarom verviel ook het oorspronkelijke tariefsverschil in de accijnzen tussen mousserende en niet-mousserende wijnen. Vanwege een amendement komt dit onderscheid nu vier jaar later te vervallen. Er komt verdere harmonisering, maar op onderdelen moeten wij wat langer wachten. Verdere vereenvoudigingen zijn niet voorzien vooralsnog.

Ik kom nu op de uitvoering door de Belastingdienst. De heer Ester heeft gevraagd welke maatregelen grote implementatierisico's hebben. De Belastingdienst heeft de maatregelen uit het wetsvoorstel getoetst. Daarbij is ook gekeken naar implementatierisico's. De Belastingdienst heeft geconcludeerd dat alle maatregelen voor de dienst uitvoerbaar, haalbaar en handhaafbaar zijn.

De heer Bröcker heeft gevraagd naar de stand van de verkenning van winstbox. Daar wordt op dit moment nog steeds hard aan gewerkt. Het ligt in mijn voornemen om, zonder dat ik een keuze maak, de verkenning met verschillende opties gelijktijdig met de aanbidding van het Belastingplan 2013 en het pakket aan fiscale maatregelen aan beide Kamers te zenden zodat zij daar straks hun voordeel kunnen doen, ook de partijen die na de verkiezingen aan tafel zitten.

Ik ben volgens mij net al uitvoerig ingegaan op het vitaliteitspakket AOW. Ik heb impliciet ook de vragen van de heer Ester beantwoord. Mevrouw Sent heeft nog specifiek gevraagd of er nadere afspraken met de sociale partners zijn gemaakt.

Het pensioenakkoord kwam tot stand in een tijd waarin de overheidsfinanciën er wat minder beroerd voorstonden dan nu. Inmiddels is duidelijk dat extra maatregelen noodzakelijk zijn waarvoor van iedereen een bijdrage wordt gevraagd. Die maatregelen raken ook het pensioenakkoord. Ik kan het niet mooier maken. Het is een politiek akkoord, het Begrotingsakkoord 2013. Er heeft vooraf geen overleg met sociale partners plaatsgevonden. Dat was volgens mij onmogelijk gezien de tijd die gemoeid was met de totstandkoming van het pensioenakkoord. Als we hierover hadden moeten polderen, hadden wij misschien pas volgend najaar een Begrotingsakkoord 2013 gehad. De minister van SZW heeft wel de partners zo snel mogelijk op de hoogte gesteld van de gemaakte afspraken middels een brief aan de Stichting van de Arbeid.

De heer Ester vroeg om een goede overgangsregeling voor het afschaffen van de onbelaste reiskostenvergoeding. In het begrotingsakkoord is al voorzien in overgangsrecht. Dat komt er simpel gezegd op neer dat voor verlopende openbaarvervoerabonnementen en contracten voor leaseauto's die zijn aangegaan voor 25 mei, de datum van de bekendmaking van het begrotingsakkoord, een overgangstermijn geldt tot het aflopen van het abonnement of het contract met een uiterste termijn van 1 januari 2017. Ik ben op dit moment druk bezig met de uitwerking van die maatregelen. Dit zal in een apart wetsvoorstel samen met het belastingpakket op Prinsjesdag aan de Kamer worden aangeboden.

Dat waren volgens mij alle fiscale vragen. Er zijn nog een paar vragen gesteld over budgettaire en andere gevolgen. Die zal ik nu bespreken. Gelet op de tijd, zal ik er niet tot in extensie op ingaan. Mevrouw Sent vroeg waarom er maatregelen worden genomen om de financiële markten gerust te stellen, als deze markten irrationeel zijn. Ik heb niet gezegd dat de markten irrationeel zijn. Ik heb wel gezegd dat de markt niet altijd perfect werkt, ook de financiële markt niet. De slinger slaat soms de ene kant uit en een aantal jaren later de andere. Dat laatste geeft des te meer aan dat het noodzakelijk is om nu orde op zaken te stellen. Financiële markten belonen landen die de zaak goed op orde hebben of in elk geval heel concrete plannen hebben om de zaak op orde te brengen en straffen de landen die dat niet doen buitengewoon. Dankzij goed beleid betaalt Nederland nu een historisch lage rente. De vijf partijen -- waar de PvdA zich jammer genoeg niet bij wilde aansluiten -- hebben de verantwoordelijkheid genomen om het begrotingsakkoord te sluiten. Ik blijf graag aan de goede kant van de streep staan door, ook in het licht van de aanstaande verkiezingen, een aantal maatregelen voor te stellen en te nemen die niet plezierig zijn. Het is kiezen uit twee kwaden en dan kies ik het liefst voor het minst kwade. Het zou een veel groter kwaad zijn als wij veel goed geld naar kwaad geld zouden moeten brengen, namelijk naar beleggers in Arabische landen, in Zuidoost Azië of waar dan ook ter wereld die aan ons een hoge rente zouden vragen.

De heer Reuten vraagt waarom Nederland het slechter doet dan Duitsland, Frankrijk en België. Ik ben hier al in algemene zin op ingegaan, maar ik ben het niet met hem eens, want de werkloosheid ligt in Nederland lager. Het niveau van het bbp of van de welvaart ligt in Nederland hoger dan in de genoemde landen. Als het gaat om de groei, doen wij het inderdaad wat slechter, maar Nederland wordt relatief hard geraakt door de crisis, omdat wij een zeer open economie kennen. Dat hangt ermee samen dat wij een exportgedreven economie zijn. Onze export zit vooral in Europa en voor een belangrijk deel zelfs in Zuid-Europa.

De Nederlandse economie is sowieso al volatiel. Gaat het goed in de wereld, dan profiteren wij extra. Gaat het slecht in de wereld, dan lijden wij ook wat extra, als het gaat om economische groei. Die volatiliteit komt ook doordat Nederland grote pensioenvermogens heeft opgebouwd, die een belangrijke asset zijn voor de toekomst. De heer Reuten heeft terecht gezegd dat dit ook aan de positieve zijde van de balans van de Nederlandse samenleving staat. Ik ben dat zeer met hem eens. Dat moeten we ook voortdurend benadrukken in de gesprekken met financiële markten. Er zijn weinig landen waar mensen zo hebben gespaard voor hun pensioen en dat is hartstikke goed.

De heer **Van Boxtel** (D66): Als ik deze vraag nu mag stellen, hoeft dat in tweede termijn niet meer. Vindt u het interessant om vanuit uw portefeuille het gesprek met de pensioenfondsen aan te gaan over het intensiveren van hun investeringen in de Nederlandse economie? U zei aan het begin al dat maar een heel klein deel in Nederland wordt belegd en het overgrote deel in het buitenland.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik ben hier vorige week op ingegaan, toen we spraken over de bankenbelasting, waarbij dit punt ook werd opgeworpen. Toen heb ik gezegd dat er op het moment dat ik daar stond, in het Catshuis een bespreking plaatsvond tussen pensioenfondsen, verzekeraars, diverse leden van het kabinet en de minister-president, uitgerkend om dit punt te bespreken. Ik zeg erbij dat we de pensioenfondsen ook niet zodanig moeten pressen dat het pensioengeld uit de middelen die zijn opgebracht door gepensioneerden of toekomstige gepensioneerden, de werknemers, minder zou renderen dan thans, want dan zouden de gepensioneerden de economie bij wijze van spreken uit het slop moeten trekken. Als alle landen zich achter de dijken terugtrekken, terwijl ons pensioenvermogen niet mede hier wordt ingezet om onze bedrijvigheid te stimuleren, moet je ook eens een rekensommetje maken wat dat betekent voor onze toekomstige welvaart. Als ik met individuele pensioenbestuurders of uitvoerders spreek, zal ik dit thema altijd ter sprake brengen, maar wel met inachtneming van ieders verantwoordelijkheid.

Een ander verschil met Duitsland is dat de Nederlandse consumptie wordt gedrukt. In Duitsland houdt de consument niet de hand op de knip, zoals de consument in Nederland wel doet.

Dat heeft een paar oorzaken. Een daarvan hangt samen met dat prachtige pensioenstelsel dat wij hebben. Doordat werknemers een hogere pensioenpremie betalen, wordt hun koopkracht krappere. Als pensioenfondsen moeten afstempelen of de pensioenen niet indexeren, zoals we hebben gezien, drukt dat ook de koopkracht. Als mensen denken dat er afgestempeld gaat worden of dat zij de komende jaren te maken hebben met niet-indexering, zullen zij ook wat voorzichtiger zijn. Het is een heel logische reactie dat mensen hun appeltje voor de dorst niet willen opeten.

De heer **Reuten** (SP): Het Centraal Planbureau heeft ook aangegeven dat de groei, de consumptie en de werkgelegenheid afnemen door het regeer- en gedoogakkoord en opnieuw door het Begrotingsakkoord 2013.

Staatssecretaris **Weekers**: Het Centraal Planbureau heeft de effecten van het Begrotingsakkoord 2013 doorgerekend. Gelet op de opgave waar wij voor staan, moet ik zeggen dat ik de effecten op de korte termijn alleszins vind meevallen. Uiteindelijk doen we dit om vertrouwen te krijgen. Ik vond dat de heer Van Boxtel daar gisteren een mooie uitdrukking voor gebruikte: reculer pour mieux sauter. Je moet soms een stapje terug doen om verder te kunnen springen.

Wij leven in Nederland al jaren collectief boven onze stand. Daar kunnen we niet mee doorgaan. Dan kun je wel net als de SP of de Partij van de Arbeid de problemen doorschuiven, maar dan ben je beleid aan het voeren waarbij je de rekening bij het nageslacht neerlegt. Dat kunnen we ons absoluut niet permitteren, want dat schaadt het vertrouwen dat het in Nederland in de toekomst nog aantrekkelijk werken, investeren en ondernemen is, dus ik vind het buitengewoon verstandig dat deze vijf partijen hun verantwoordelijkheid hebben genomen. Ofschoon sommige maatregelen helemaal niet plezierig zijn om te verdedigen, wordt dat toch gedaan, om er uiteindelijk wel beter van te worden.

De **voorzitter**: Ik geef mevrouw Sent nog een keer het woord en dan stel ik voor dat we tot een afronding komen.

**

Mevrouw **Sent** (PvdA): De Partij van de Arbeid is niet voor financiële losbandigheid, die indruk wil ik graag wegnemen, maar zij vindt de timing van het pakket uiterst onverstandig, omdat de economie in een periode van recessie nog een verdere dreun wordt gegeven.

Staatssecretaris **Weekers**: De Partij van de Arbeid geeft elke keer aan, als er sprake is van een economische recessie of crisis, dat we extra moeten investeren, stimuleren en consumeren. Een typisch Keynesiaanse aanpak van uitgeven; we spenderen ons wel uit de crisis. Dat is in 2009 gebeurd en dat wordt nu weer betoogd, maar in tijden dat het goed gaat, hoor ik nooit voorstellen van de Partij van de

Arbeid om eens extra te gaan bezuinigen of besparen.

Ik kan mij nog heel goed herinneren dat het Centraal Planbureau, toen het kabinet-Balkenende/Bos aantrad, zei dat de economische groei op 1,75% werd geraamd voor de komende jaren. De eerste inzet van de partijleider van de Partij van de Arbeid was dat het wel 2% zou worden. Zij rekenden zich rijk aan een uitbundige economische groei, zodat wij tijdens de crisis in 2009 met een buitengewoon groot tekort zaten en met een buitensporigtekortprocedure in Europa. Toen werd de afspraak gemaakt dat dit werd geaccepteerd, maar dat het tekort in 2013 onder 3% van het bbp zou zitten.

Dan is het buitengewoon vreemd, als die situatie zich manifesteert, dat de Partij van de Arbeid zich niets meer aantrekt van die Europese afspraak. Hoezo geloofwaardigheid, zeg ik dan in de richting van de Partij van de Arbeid. Dan moet je ook flink zijn en in tijden dat het wat minder gaat met oplossingen en alternatieven komen. Ik heb nog geen enkel reëel alternatief gehoord van de Partij van de Arbeid om uit de problemen te komen. Ik heb ook nog geen enkele concrete doelstelling gehoord wanneer de Partij van de Arbeid de zaakjes op orde wil hebben.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Dan verwijst ik de staatssecretaris graag naar het verkiezingsprogramma en de doorrekeningen die het Centraal Planbureau daarvan zal geven. Daaruit zal wel degelijk blijken dat wij op termijn, wanneer de economie het kan hebben, weer orde op zaken zullen stellen.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik heb de doorrekening van het programma van de Partij van de Arbeid nog niet gezien. Volgens mij is dat ook nog niet klaar, behalve als de heer Teulings een voorkeursbehandeling voor de Partij van de Arbeid heeft weten te realiseren, maar daar ga ik niet van uit, want ik ken hem als onafhankelijk. Eind augustus wordt "Keuzes in kaart" uitgebracht, waarin alle partijprogramma's met elkaar worden vergeleken. Dan pas kunnen wij tot een oordeel komen.

Mevrouw Sent heeft gisteren ook gesproken over de notie dat de groei enorm afneemt bij het bereiken van een staatsschuld van 90%. Ik heb in de stukken aangegeven op welk onderzoek dat is gebaseerd. Mevrouw Sent zegt dat wij nog lang niet op 90% zitten, maar in 2008 zaten wij op 45% en nu zitten wij bijna op 75%. Als wij niets doen, zitten wij over tien jaar misschien wel op meer dan 100%, als je kijkt naar het basispad van het Centraal Planbureau.

Dan heb ik er nog niet bijgeteld wat wij allemaal aan staatsgaranties hebben afgegeven, waarover de Algemene Rekenkamer ook een rapport heeft uitgebracht. De Rekenkamer noemt dat ook zorgwekkend. Ik heb er ook niet bij vermeld dat de financiële sector heel groot is en dat er een impliciete overheidsgarantie is van de Staat voor de stabiliteit van deze sector. Dat zul je daarbij ook in oenschouw moeten nemen.

Ik maak een heel simpel rekensommetje. Als de Partij van de Arbeid zegt er twee kabinetsperiodes voor uit te trekken om een begrotingsevenwicht te realiseren, dan zitten wij straks ver boven 90%. Daarmee worden de welvaart en de economische ontwikkeling geschaad en dat kost mensen banen. Dan worden niet de maatregelen genomen die echt nodig zijn.

De **voorzitter**: Mijnheer de staatssecretaris, ik vraag u echt om af te ronden, want wij hebben nog een uur de tijd voor de repliek en de dupliek en we hebben nog meer op de agenda staan vandaag.
**

Staatssecretaris **Weekers**: Volgens mij was dit een heel mooie afronding van mijn eerste termijn.

De **voorzitter**: De Kamer heeft verzocht om een korte schorsing om de benen te strekken.
**

De vergadering wordt van 11.26 uur tot 11.36 uur geschorst.

De **voorzitter**: Ik doe een dringend beroep op de leden van de Kamer om in tweede termijn zo beknopt mogelijk die vragen te stellen die men nog aan de staatssecretaris wil stellen. We hebben een uitgebreide eerste termijn gehad, van beide kanten. We hebben in principe tot 12.30 uur de tijd, want anders lopen we uit het tijdschema.
**

*N

Mevrouw **Sent** (PvdA): Mijnheer de voorzitter. Economie is emotie, zoals ik vorige week bij de behandeling van de Wet bankenbelasting ook heb betoogd. Vertrouwen is een belangrijke economische motor. Consumenten- en producentenvertrouwen leidt tot groei op de korte termijn. Dat consumentenvertrouwen staat in Nederland echter op het laagste punt in negen jaar, lager dan het Europese gemiddelde. Als mensen elkaar en hun instituties vertrouwen leidt dat op langere termijn tot lagere transactiekosten, meer transacties, een betere allocatie van schaarse middelen en meer groei.

De staatssecretaris benadrukt in zijn antwoorden het belang van het herstel van vertrouwen, maar dat is naar de mening van mijn fractie nu juist wat het voorliggende wetsvoorstel niet doet. Dat vertrouwen krijgt op de korte termijn een enorme knauw, met omvangrijke negatieve economische effecten als gevolg, zoals blijkt uit de juniraming van het Centraal Planbureau. Het begrotingsakkoord omvat een pakket van per saldo 1,8 mld. minder overheidsuitgaven en 3 mld. hogere lasten. De Wet uitwerking fiscale maatregelen betreft een netto lastenverzwaring van 5,3 mld. Gisteren zei ik dat ik nog nooit van "met stoom en kokend water" had gehoord. Ik heb ook nog nooit van "klein bier" gehoord. Dit schijnt geen klein bier te zijn. Als verklaring daarvoor kan ik zeggen dat ik lang in Amerika heb gewoond.

Ik heb al eerder gezegd dat de Partij van de Arbeid het betreurt dat er geen cijfers beschikbaar zijn over het wetsvoorstel waarover wij vandaag worden geacht een weloverwogen oordeel te geven. Uit de doorrekeningen van het Centraal Planbureau over het begrotingspakket als geheel blijkt dat de consumptie daalt. Dat drukt de productiegroei van de marktsector en daarmee ook de investeringen door bedrijven. De hogere lasten hebben een opwaarts effect op de inflatie en daarmee op de lonen, waardoor volgens het Centraal Planbureau de concurrentiepositie verslechtert en de uitvoergroei lager uitkomt dan in een pad zonder begrotingsakkoord. Het effect van dit pakket op de groei van het bbp in 2013-2017 is gemiddeld min 0,3 procentpunt.

De lagere productie vertaalt zich ook door in minder vraag naar arbeid volgens het Centraal Planbureau. De werkgelegenheid in arbeidsjaren groeit minder door het begrotingsakkoord, terwijl het arbeidsaanbod iets meer groeit. Door het hele pakket uit het begrotingsakkoord neemt de werkloosheid toe met 0,7 procentpunt. Kortom, het begrotingspakket herstelt niet het vertrouwen op de korte termijn, het schaadt de economische groei en het schaadt de werkgelegenheid en de koopkracht.

Dat vertrouwen krijgt bovendien een enorme knauw op de lange termijn, en wel om een aantal redenen. Ten eerste zijn de sociale partners volkomen buitenspel gezet. Kijk naar het schrappen van de werkbonus voor 60-plussers, die deel uitmaakte van het zwaar bevochten pensioenakkoord dat is afgesloten met de sociale partners. De sociale partners leveren juist een belangrijke bijdrage aan het vertrouwen op de langere termijn en aan het verlagen van de transactiekosten die zo'n belangrijke invloed hebben op de economische groei op lange termijn.

Het kabinet draagt naar de mening van mijn fractie zelf ook allerminst bij aan dit vertrouwen, en wel om een aantal redenen. Het kabinet voert eerst maatregelen in die het vervolgens terugdraait. Zeven kleine rijksbelastingen die eerst zijn afgeschaft, worden nu voor het merendeel opnieuw ingevoerd. In plaats van uniformering van het btw-tarief, zoals in de Fiscale Agenda, worden de btw-tarieven nu uit elkaar getrokken. En dat terwijl de staatssecretaris in zijn antwoorden aangeeft dat het kabinet rust en voorspelbaarheid moet uitstralen. Die rust en voorspelbaarheid mis ik in het voorliggende pakket en in het beleid dat door het kabinet in de afgelopen jaren is gevoerd.

Een tweede punt van zorg bij het vertrouwen in het kabinet is dat er allerlei keuzes worden gemaakt zonder inhoudelijke onderbouwing. Er wordt creatief gewinkeld, maar enkele van onze vragen hierover in eerste termijn zijn onbeantwoord gebleven. Een ander punt is dat waar die inhoudelijke onderbouwing al bestaat, deze aan alle kanten rammelt.

Ten slotte kom ik op het vertrouwen van de financiële markten, waarbij ik citeer wat Standard & Poor's over Nederland schreef op 13 januari 2012: "We believe that a reform process based on a pillar of fiscal austerity alone risks becoming self-defeating, as domestic demand falls in line with

consumers' rising concerns about job security and disposable incomes, eroding national tax revenues." Dat is nu precies het pakket dat voorligt. Dat sluit niet aan bij die aanbeveling van Standard & Poor's uit januari van dit jaar.

Ook het argument over de rente vinden wij allerminst overtuigend. In een grafiek over de rentebetalingen op tienjarige staatsobligaties van 1993 tot nu, zie je dat deze van 7% in 1993 dalen naar om en nabij 2,5% of zelfs minder nu. Kortom, de PvdA-fractie is allerminst overtuigd door het argument van het belang van het herstellen van vertrouwen of de kredietwaardigheid van Nederland.

Ik sluit af. Never waste a good crisis, deze uitspraak van Rahm Emanuel, een adviseur van Obama, hebben wij al vaker gehoord in deze Kamer. Hoe kunnen we deze crisis gebruiken als kans? Dat doen we door de oorzaken aan te pakken in plaats van te doen aan symptoombestrijding. Dat doen we door hervormingen door te voeren in plaats van bezuinigingen. Dat doen we door een agenda voor werkgelegenheid en groei te formuleren in plaats van met de kaasschaaf en de botte bijl te werk te gaan. Helaas moet de fractie van de Partij van de Arbeid constateren dat de Wet uitwerking fiscale maatregelen hierbij een gemiste kans is.

*N

De heer **Essers** (CDA): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris en zijn ambtenaren voor de adequate beantwoording. Als voorzitter van de commissie voor Financiën dank ik de collega's voor het aannemen van een positieve grondhouding om een veelomvattend pakket, variërend van een bankenbelasting, het ESM tot het fiscale pakket, in een heel korte tijd grondig te behandelen.

Ik begin met het aspect van de koppeling. Dat heeft iets van een rituele dans. Ik ben blij met de toezegging van de staatssecretaris dat in het najaar enkele belangrijke gedeelten van het Lenteakkoord in afzonderlijke wetsvoorstellen worden gepresenteerd. Daarmee ben ik het helemaal eens. Wij zien het echter toch met enige regelmaat terugkomen dat de Kamer zegt te worden belemmerd in haar grondwettelijke taak. De regering heeft vervolgens al dan niet goede argumenten om het toch als één pakket aan te bieden. Daarover hebben we iedere keer discussie. Mijn constatering is dat als het wetsvoorstel eenmaal in deze Kamer ligt, er weinig meer aan te doen valt, behalve over en weer argumenten uitwisselen. Ik stel dan ook voor dat als een wetsvoorstel in de Tweede Kamer ligt en de commissie voor Financiën of een individuele partij moeite heeft met de koppeling van een aantal ongelijksoortige onderdelen, wij op tijd een signaal afgeven aan de regering en de Tweede Kamer dat wij het een niet-aanvaardbare koppeling vinden. Daarmee geven we de Tweede Kamer en de regering de kans om het wetsvoorstel te ontkoppelen. Dat lijkt me de enige praktische mogelijkheid om een punt dat al heel veel jaren

speelt en waarover vele moties zijn ingediend, echt operationeel te maken.

Mevrouw Sent zei het al: we praten niet over klein bier. Het gaat bij dit pakket om een budgettair belang van 5,3 mld. Het is geen klein bier, maar we slagen er toch in om in deze Kamer te praten over hondenbrokken, konijnenvoer en leidingwater. Soms zijn we dus ook buitengewoon kien op de details. Wij geloven inderdaad in het verschuiven van de directe belasting naar de indirecte belasting, maar zien tevens dat dit allerlei grenseffecten met zich meebrengt. Ook brengt het administratieve lasten met zich mee, omdat je ingrijpt in de administratieve processen van bedrijven als je een btw-tarief verandert. Dat betekent dat je altijd heel ruimhartig moet zijn in een overgangsbeleid.

De deelnemingsrente is niet eenvoudig maar wel evenwichtig, zo zei de staatssecretaris. Daarmee is mijn fractie het in grote lijnen eens. Het is zeker niet eenvoudig, maar gelet op de ingebrachte nota's van wijziging denk ik dat hetgeen er nu ligt, toch wel redelijk evenwichtig kan worden genoemd. Ik ben dankbaar voor de antwoorden op mijn technische vragen, die ook schriftelijk zijn uitgewerkt. Dit zal goed zijn voor de helderheid die de praktijk vraagt.

Belastingadviseurs, ook al zijn ze zeer slim en behoren ze tot de top van de wereld, zijn er niet op uit om wetten te krijgen waarin gaten zitten. Dat betekent namelijk veel onrust. Er hoeft maar één adviseur te zijn die van zo'n mogelijk gat gebruikmaakt en anderen worden door hun klanten min of meer gedwongen om ook daarvan gebruik te maken. Dat leidt tot heel veel onduidelijkheid. Ook een adviseur is gebaat bij helderheid. Niemand zit erop te wachten om over een jaar opnieuw een reparatiewetsvoorstel te krijgen waardoor er weer onrust op de markt ontstaat.

Ik ben blij met de toezegging van de staatssecretaris dat zal worden gekeken naar ervaringen in de praktijk en dat die ook op schrift zullen worden gesteld. Ik beveel in dit kader de techniek van een omstandighedencatalogus aan. Daarmee streef je niet naar één allesomvattende definitie van operationele activiteiten maar duid je een aantal omstandigheden aan waarbinnen je het begrip kunt plaatsen. Dat geeft in de praktijk veel meer helderheid dan één definitie, die ook weer allerlei vragen zal oproepen.

Wij hebben besproken dat het onderscheid tussen eigen vermogen en vreemd vermogen geen nationaal probleem is maar een internationaal probleem. Als wij eenzijdig iets doen aan de renteaftrek en andere landen volgen niet, lopen wij ofwel het risico van dubbele belastingheffing ofwel het risico van dubbele aftrek. Geen van beide is wenselijk. De staatssecretaris heeft gezegd dat je het wel kunt willen, maar dat het buitengewoon moeilijk is om Europees, laat staan mondiaal, zaken op dat terrein te bereiken. Dat ben ik met hem eens. Ik geef hem echter in overweging dat ook kan worden gestreefd naar bilaterale oplossingen. Je kunt een-op-een met je verdragspartners afspreken dat de kwalificatie van rente in een bronstaat zal worden overgenomen door de andere staat, zodat

in ieder geval wordt vermeden dat datgene wat wij zien als niet-aftrekbare rente in de andere staat op een andere manier wordt behandeld. Daarmee vermijd je ofwel dubbele heffing ofwel dubbele aftrek. Met verdragspolitiek kunnen op dit terrein dus al heel snel resultaten worden behaald.

Ik ben blij met de expliciete bevestiging dat de in artikel 34 van de Wet BIG bedoelde beroepen nog steeds vrijstelling kunnen blijven toepassen. Kennelijk heeft een accountant de opvatting geuit dat ze voortaan niet meer onder deze vrijstelling zouden vallen. Dat heeft grote onrust veroorzaakt. Ik ben blij dat dit nu uit de wereld is.

*N

De heer **Ester** (ChristenUnie): Voorzitter. Veel dank aan de staatssecretaris en zijn ambtenaren voor de uitvoerige en degelijke beantwoording van onze vragen. Het is altijd heel plezierig debatteren met deze staatssecretaris.

Mijn fractie meent al met al dat met de fiscale uitwerking van het Begrotingsakkoord 2013 een redelijk en aanvaardbaar voorstel voorligt. Nederland voldoet hiermee aan de EMU-norm, zij het met de hakken over de sloot. Hiermee werd een blamage in Europa voorkomen. Een land heeft nu eenmaal een begroting nodig, zoals ik gisteren al zei. Mijn fractie gaat er wel van uit dat dit akkoord en de fiscale uitwerking ervan de opmaat zijn voor een broodnodig hervormingsbeleid. Nederland betaalt nu de rekening voor een te late herziening van het arbeidsmarkt-, het woningmarkt- en het zorgbeleid. We zien met name uit naar de fiscale uitwerking van de hypotheekrenteaftrekmaatregelen. We hebben dit debat met de staatssecretaris nog niet afgerond. De motie-Kuiper is wat dat betreft nog niet verzilverd.

Ook zijn wij zeer benieuwd naar de uitwerking van de forensentaks. Mijn fractie zou het soms wat heftige debat over het belasten van de woon-werkvergoeding graag wat oprekken. Wij kunnen mensen naar werk brengen, maar gezien het feit dat zowel de arbeidsmarkt als de huizenmarkt op slot zit, is dat niet voor iedereen in gelijke mate reëel. Wij kunnen ook werk naar mensen brengen. Hier ontbreekt het faciliteren van de situatie waarin wonen en werken samenvallen: thuiswerken. Dat is goed voor mensen, goed voor werknemers, goed voor het milieu en ook goed voor overbelaste gezinnen. Voor mijn fractie is dit de ontbrekende variant in de discussie over de forensentaks. Zij is van mening dat wij op het punt van thuiswerken in brede zin veel creatiever en slimmer moeten zijn. Om die reden dien ik een motie in; niet om extra fiscale maatregelen te forceren maar om onze denkkracht aan te scherpen in dit dossier, dat vaak heel heftige maatschappelijke reacties oproept.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Ester, Van Boxtel, De Boer, Ganzevoort en Kuiper wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de herziening van het fiscaal regime inzake kosten woon-werkverkeer zal worden uitgewerkt in het Belastingplan 2013;

overwegende dat deze herziening gebaseerd dient te zijn op een goede balans van voor- en nadelen;

verzoekt de regering, in het kader van deze herziening ook de voor- en nadelen van het fiscaal faciliteren van thuiswerken uit te werken en mee te wegen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter I (33287).

**

De heer **Ester** (ChristenUnie): Voorzitter. Samenvattend: mijn fractie steunt het wetsvoorstel. Zij ziet het als een belangrijk breukpunt, als een afslag naar wat hopelijk het begin is van duurzame hervorming en toekomstbestendigheid van de Nederlandse economie.

*N

De heer **Reuten** (SP): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris. Ook spreek ik mijn bijzondere dank uit aan de ambtenaren die voor ons allemaal het belangrijke achtergrondwerk doen.

Er zijn drie punten blijven liggen. Het eerste punt is dat er volgens het Centraal Planbureau op de zeer lange termijn een werkgelegenheidstoename van 0,4% zou kunnen zijn. Ik denk dat het hier gaat om het jaar 2060, maar ik hoor dat graag van de staatssecretaris. Hij mag dit punt ook schriftelijk afdoen. Dit staat in het kader van de houdbaarheidstekortanalyse.

Over het tweede punt hoor ik de staatssecretaris graag in tweede termijn. Het betreft de vraag of het kabinet bij de hernieuwde recessie van 2011-2012 in vier kwartalen, dispensatie had kunnen krijgen van de Brusselse 3%-norm. Is het correct dat wij die dispensatie hadden kunnen krijgen? Mocht dat zo zijn, dan hoor ik graag waarom het kabinet er niet om heeft gevraagd.

We staan voor de grootste economische problemen sinds de Tweede Wereldoorlog. De staatssecretaris en het kabinet in het algemeen gebruiken kwalificaties als zouden de SP en de PvdA de rekening bij het nageslacht leggen. Dat zijn overigens kwalificaties die ik van mijn collega's hier niet heb gehoord. Ik werp ze verre van mij. Ik heb ook kinderen en kleinkinderen; ik wil de rekening evenmin bij het nageslacht leggen. Het gaat hier om serieuze en belangrijke meningsverschillen, waarbij wij met dit soort kwalificaties niet verder komen. Wij moeten een basis zien te vinden om reële discussies te voeren. Andersom zou ik in retorische zin kunnen zeggen dat het kabinet ... Ik

moet dat nu eigenlijk niet zeggen. Laat ik het dan ook niet zeggen! Ik werp de genoemde kwalificaties in ieder geval verre van mij. Het gaat om een andere timing. Ik heb de argumenten in mijn eerste termijn gegeven; ik zal ze nu niet herhalen. Ik herhaal wel dat mijn fractie voorstander is van een structureel pragmatische begrotingspolitiek. Als het goed is, kom je dan ook op evenwicht uit, zij het met een andere timing.

Hiermee heb ik de belangrijkste reden genoemd waarom mijn fractie tegen het voorliggende wetsvoorstel is. De tweede reden waarom zij ertegen is, is het neveneffect van de verschuiving van de inkomstenbelasting naar de btw richting de vlaktaks. Ik zal het artikel van Hofstra uit 1939 lezen, zo zeg ik tot senator Essers.

De derde reden waarom mijn fractie tegen het wetsvoorstel is, is het koopkrachteffect. De staatssecretaris heeft beloofd dat hij in tweede termijn hierop ingaat. Ik wil graag een heel heldere uitspraak van het kabinet. Het is het een of het ander: of wij leggen ons neer bij de berekeningen van het CPB of wij doen dat niet. Wij gaan niet selecteren als het ons uitkomt. Ik hoor dus graag van de staatssecretaris of wij de cijfers van het Centraal Planbureau als maatstaf nemen, ja of nee. Als het "ja" is, wil ik dat de staatssecretaris duidelijk erkent dat als gevolg van het begrotingsakkoord de laagste inkomens stelselmatig meer inleveren dan de hogere inkomens, met uitzondering van mensen die een AOW-uitkering van minder dan €18.800 ontvangen. Ik zou het overigens prettig vinden als de woordvoerders van de het begrotingsakkoord ondersteunende partijen dit eveneens erkenden.

*N

De heer **Van Boxtel** (D66): Voorzitter. Ik houd het kort. Ik dank de staatssecretaris voor een volledige beantwoording. Het moge duidelijk zijn dat het voorliggende pakket pijn doet. Dat moeten wij ook niet ontkennen. Het raakt eigenlijk alle Nederlanders, werkend of niet werkend. Wij moesten echter in no time, binnen een aantal dagen, orde op zaken stellen. De vijf partijen die hieraan hebben meegewerkt, hebben elkaar op een heel bijzondere manier gevonden en hebben alles uit de kast gehaald om tot een zo verantwoord mogelijke keuze te komen, met een noodzakelijk draagvlak. Het zou toch bizar zijn geweest als Nederland, dat tien jaar lang in Europa andere landen de maat nam om begrotingsdiscipline op te brengen, vervolgens zelf de touwen maar had laten vieren.

Ik richt mij nu tot mevrouw Sent van de fractie van de Partij van de Arbeid, die in haar bijdrage over geen enkel onderwerp een positief oordeel kon laten horen. In de komende maanden, op weg naar de verkiezingen, moeten wij toch inhoudelijk proberen te bekijken waar de overeenkomsten zitten. Ik vind het wat al te gemakkelijk om zo'n pakket maar even te bekijken en te zeggen: het is niet ons pakket; wij hadden liever gepolderd. Hadden wij nu gepolderd, dan waren de dijken in financiële zin al doorgebroken.

Dan helpt polderen niets meer en stromen we gewoon onder. Bij het horen van het betoog van mevrouw Sent dacht ik af en toe aan een gedichtje dat de volgende regels bevat: "Ik wou dat ik twee hondjes was, dan kon ik samen spelen." Dat is het beeld dat de fractie van de Partij van de Arbeid nu enigszins oproept. Ik snap dat de SP ideologisch gezien andere keuzes maakt. Ik respecteer dat ook, omdat je gewoon echt van mening kunt verschillen over hoe je het precies wilt doen. Ik vind het wel heel jammer dat de vijf partijen die hun nek hebben uitgestoken, nu alleen kritiek krijgen en dat er geen poging wordt ondernomen om bruggen te slaan. Wij zijn nog lang niet uit het financiële zwaar weer. Er komen nog zware maatregelen aan.

Ik ben blij met de toezegging over de afzonderlijke wetsvoorstellen. Ik hoop dat wij in het najaar de rest van het fiscale pakket op zorgvuldige wijze kunnen afronden.

De heer **Reuten** (SP): Ik zeg nogmaals tot collega Van Boxtel dat ik het begrotingsakkoord respecteer, maar dat mijn fractie er een andere mening over heeft.

De heer **Van Boxtel** (D66): Ja. Dat is andersom ook het geval. Mijn zorg betreft echter het volgende. Mevrouw Sent had het over vertrouwen. Mensen krijgen zeker geen vertrouwen als er klaarblijkelijk een oplossing is voor de begroting 2013 en iedereen vervolgens weer selectief gaat winkelen. Daarmee wordt bij de bevolking een beeld opgeroepen van "wat is zo'n akkoord dan eigenlijk waard?". Daar zit voor mij de kernwaarde van het afgesloten akkoord. Het doet pijn, het is voor sommige mensen moeilijk uit te leggen, het is soms ook moeilijk om het aan hen uit te leggen, maar het is wel een keuze die op een breed draagvlak boogt. Dan moet je je rug ook rechthouden. Mensen begrijpen dat dan. Ik ben ervan overtuigd dat er weer vertrouwen ontstaat omdat mensen één heldere boodschap uit de politiek krijgen. Zo lang dat niet het geval is, zullen mensen ook weer selectief gaan winkelen voor hun deelbelangen, want niets menselijks is hun vreemd. De spanning van het maken van een begroting voor 2013 verdraagt zich niet met het bieden van kortetermijngeluk. Het is de opmaat naar de grote hervormingen die voor de Nederlandse samenleving nodig zijn.

*N

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. Gisterenavond en vandaag had ik af en toe het idee dat ik niet in een debat over het begrotingsakkoord was beland, maar in een verkiezingsdebat. Ik zou mevrouw Sent kunnen vragen of zij naast de uitdrukking "klein bier" inmiddels ook de uitdrukking "gratis bier" kent. Ik zou het ook kunnen hebben over het liever met volle en enigszins vuile handen staan in plaats van met lege handen. Ik heb echter niet zo'n behoefte om mee te gaan in de verkiezingsretoriek. Ik sluit mij aan bij de woorden van collega Van Boxtel die zei dat het tijd is om weer bruggen te slaan. Ik nodig de PvdA

daartoe uit. Juist met het oog op de verkiezingen en de periode daarna is het hard nodig dat wij kijken op welke punten wij elkaar wel kunnen vinden.

Ik ben tevreden met de beantwoording van de staatssecretaris. Hij heeft een prettige manier van beantwoorden, duidelijk en helder. Alleen op het punt van de vrijstelling van medische diensten vind ik beantwoording nog enigszins onbevredigend, met name omdat het voor een aantal beroepsbeoefenaren feitelijk onmogelijk is om BIG-geregistreerd te worden, terwijl hun diensten wel gezien worden als medisch handelen dat mensen ten goede komt. Dit zit vooral in een gebrek aan opleidingsplaatsen. Bovendien zijn er voor een aantal behandelingen geen criteria in de Wet BIG opgenomen. Ik kan de staatssecretaris heel goed volgen dat de oplossing voor dit probleem niet in het fiscale stelsel maar in de Wet BIG gevonden moet worden. Ik hoop dat hij deze boodschap kan meenemen naar zijn collega die over de BIG-criteria gaat. Bij mijn collega's in de Tweede Kamer met volksgezondheid in hun portefeuille zal ik erop aandringen om deze discussie te voeren.

Het gaat hier om een crisispakket met omvangrijke lastenverzwaringen die gevolgen hebben voor alle Nederlanders. Daar moeten wij niet omheen draaien. Desalniettemin is het een acceptabel totaalpakket waarin wij bovendien een aantal eerder genomen ongewenste maatregelen hebben kunnen terugdraaien en -- ook niet onbelangrijk -- een forse stap hebben kunnen zetten in de vergroening van de belastingen.

U zult begrijpen dat wij voor dit pakket zullen stemmen.

De heer **Reuten** (SP): Wij hebben gisterenavond en vandaag in dezelfde zaal gezeten. Ik heb geen verkiezingsretoriek gehoord. Op een enkele uitzondering na hebben wij een zakelijk debat gevoerd over belangrijke dingen. Ik begrijp uw opmerking absoluut niet.

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Ik neem aan dat anderen mijn woorden wel zullen herkennen.

*N

De heer **Bröcker** (VVD): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor de heldere en inhoudelijk goede beantwoording van de vragen in het betoog van mijn fractie. Ik ben zeer tevreden met de toezegging om de voorstellen voor de hypotheekrenteaf trek en het woon-werkverkeer in het najaar in separate wetgeving aan te bieden. Ik steun ook de suggestie van de heer Essers voor de werkwijze van de commissie Financiën. Wij moeten alleen uitkijken dat wij niet te veel losse onderdelen krijgen. Ik neem aan dat wij in de commissie daarover op een goede manier kunnen spreken en vervolgens ook met onze collega's in de Tweede Kamer. Het is goed dat wij de verkenning van de winstbox aangeboden krijgen met het Belastingplan 2013. Dank daarvoor.

Onze zorgen over de Europeesrechtelijke aspecten van het opheffen van de vrijstelling van kolenbelasting zijn niet helemaal weggenomen, maar wij zullen zien hoe dit uitpakt. Het is geen zaak waarbij wij de Raad van State willen inschakelen, maar de zorg van mijn fractie is toch niet helemaal weggenomen.

Het was goed om de visie van de staatssecretaris te horen op het betaald voetbal en de continuïteit van de bedrijfstak. Mijn fractie heeft dit gemarkeerd in relatie tot een geheel ander onderwerp namelijk de doorberekening van politiekosten aan de organisaties voor betaald voetbal. Hierover kun je principiële discussies voeren en dat zullen wij in dit huis later ongetwijfeld ook doen. Wij hebben zorg over de cumulatie van die twee maatregelen.

Mijn fractie heeft bij de behandeling van het Belastingplan 2012 en ook nu weer het grote belang van duidelijkheid, eenvoud en bestendigheid van fiscaal beleid benadrukt. Ik weet dat dit heel hoog op de agenda van deze staatssecretaris heeft gestaan. Het is toch goed om dit nog even te markeren. Bestendigheid wordt gestuurd door instrumenten zoals de fiscale agenda die door deze regering is ontwikkeld. Wij begrijpen natuurlijk de politieke realiteit en de democratische besluitvorming waardoor er op onderdelen hiervan moet worden afgeweken. Dat is in dit geval gebeurd met de btw in het vergroten van het gat tussen het lage en het hoge tarief. Het instrument van de fiscale agenda biedt een heel goed raamwerk voor de politieke besluitvorming aan de overzijde van het Binnenhof en in dit huis. Het zorgt voor discipline om vast te houden aan het streven naar bestendigheid. Het vertrouwen van de burger is belangrijk. Er moet zicht zijn op de toekomst. De heer Van Boxtel heeft dit ook aangestipt.

Wij zijn heel blij met de contacten die de staatssecretaris onderhoudt met de commissie-Van Dijkhuizen. De eerste output wordt ingebracht in het kader van de verdere ontwikkeling van de fiscale agenda en ook -- dat is nog belangrijker -- bij de formatie dit najaar.

*N

De heer **Van Strien** (PVV): Voorzitter. De belangrijkste vragen zijn door de staatssecretaris beantwoord. Mijn fractie dankt de staatssecretaris en zijn ambtenaren daar buitengewoon hartelijk voor. Ons belangrijkste probleem met dit wetsvoorstel is dat het louter belastingverzwaringen betreft waar er nota bene zo veel mogelijkheden zijn om echt te snijden in de overheidsuitgaven. Onze bezwaren op dit punt blijven onverkort overeind. Onze conclusie is dan ook dat wij tegen dit wetsvoorstel blijven.

*N

Staatssecretaris **Weekers**: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor de tweede termijn. Nogmaals mijn dank voor de voortvarende en constructieve wijze van behandeling van dit wetsvoorstel.

Mevrouw Sent heeft met verwijzing naar haar Amerikaanse verleden haar visie gegeven op de vraag hoe wij het vertrouwen zouden kunnen herstellen. Het kabinet denkt daar anders over. De situatie in de VS en die in Nederland zijn volstrekt niet vergelijkbaar. De Amerikanen kunnen zich uit een crisis spenderen. Zij hebben een nationale bank die niet alleen de inflatie hoeft te beteugelen, maar ook mede als doelstelling heeft om de werkgelegenheid te stimuleren. In tegenstelling tot de kleine Nederlandse economie kan de Amerikaanse economie profiteren van bestedingseffecten. Die verschillen zijn zo wezenlijk dat je de Verenigde Staten en Nederland totaal niet kunt vergelijken. Wij hebben geen eigen Nederlandse bank meer die de geldpers kan laten draaien. Wij hebben een open economie. Ik wijs op het Amerikaanse programma "cash for clunkers" waarmee de eigen auto-industrie wordt gestimuleerd. In Nederland hebben wij nauwelijks of geen auto-industrie dus dat geld zou meteen weglekken. Het Amerikaanse recept maakt de Nederlandse patiënt niet beter.

Wat de aanbeveling van Standard & Poor's betreft, wijs ik erop dat wij op een zeker moment een negatieve outlook kregen. Het advies was dat Nederland maatregelen moest nemen om afwaardering te voorkomen. Nederland heeft die noodzakelijke maatregelen genomen. Recent heeft een andere rating agency, namelijk Fitch, de tripple-A-rating van Nederland nog eens bevestigd.

Ik heb ook een positieve waardering voor de bijdrage van mevrouw Sent. Ik kan haar verzekeren dat ik dat deel van haar bijdrage een veilig plekje zal geven om daar eventueel in de toekomst dankbaar gebruik van te kunnen maken. De PvdA erkent dat je beter de uitgaven kunt reduceren dan de lasten verzwaren. Ik ben benieuwd of deze lijn ook in het verkiezingsprogramma wordt vastgehouden.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Het verkiezingsprogramma is al bekend, dus dat kan de staatssecretaris gewoon lezen. De doorrekening is er nog niet, maar daar hebben wij zelf al wel goed zicht op.

De staatssecretaris wees op de verschillen tussen Nederland en de Verenigde Staten. Wat Nederland zo bijzonder maakt is het Rijnlandse, de samenwerking met de sociale partners. Daarom vindt de PvdA het zo kwalijk dat de sociale partners buiten de onderhandelingen zijn gebleven.

Standard & Poor's wilde uitzicht op werkgelegenheid en groei. Gelet op de CPB-doorrekeningen leidt het begrotingsakkoord juist tot daling van de werkgelegenheid en de groei.

Staatssecretaris **Weekers**: Wat dat laatste betreft: dat ligt er maar aan uit welk perspectief je het bekijkt. Je kunt het pakket beoordelen op effecten op de korte termijn of op de middellange termijn. In eerste termijn heb ik aangegeven dat het beter is om nu een klein stapje terug te doen om uiteindelijk verder te kunnen springen. Dat leidt tot herstel van vertrouwen en tot economische groei in de toekomst. Als je de problemen doorschuift, heb je misschien morgen wat minder pijn, maar

uiteindelijk ben je dan de zachte heelmeeester die stinkende wonden maakt.

De heer **Reuten** (SP): Het Centraal Planbureau maakt een vooruitberekening tot 2017. Dat kun je de korte termijn noemen. Daarnaast is er de houdbaarheidstekortanalyse tot 2060. Daartussenin is er niets. Voor die periode hebben wij uw en ons nattevingerwerk. Daar zijn geen cijfers over. De effecten op korte termijn zijn negatief.

Staatssecretaris **Weekers**: Als ik zie hoe de financiële markten de zaak appreciëren ...

De heer **Reuten** (SP): Die weten niet beter!

Staatssecretaris **Weekers**: Dat is wel de harde economische realiteit waar wij mee te maken hebben. Als de markten ons straffen omdat wij de problemen vooruitschuiven, dan betalen wij simpelweg meer rente. De heer Reuten kan niet ontkennen dat die rente moet worden betaald en de extra leningen die wij moeten aangaan, moeten vroeg of laat ook worden betaald.

De heer **Reuten** (SP): Zeker, maar ik neem opnieuw afstand van de kwalificatie "problemen vooruitschuiven". Wij hebben daar gewoon een ander idee over.

Staatssecretaris **Weekers**: Je kunt er een ander idee over hebben, maar de problemen zijn maar op drie manieren aan te pakken: de lasten verhogen, de uitgaven verlagen of de zaak vooruitschuiven. Dat laatste betekent meer lenen om de lasten niet te hoeven verhogen en het uitgavenniveau in stand te houden. Meer smaken zie ik niet. Als de heer Reuten een lumineus idee heeft, dan hoor ik dat graag. Als hij niet bereid is om in een bepaalde combinatie de uitgaven te verlagen en de lasten te verhogen, dan blijft alleen vooruitschuiven over.

De heer **Reuten** (SP): Een structureel trendmatige begrotingspolitiek.

Staatssecretaris **Weekers**: Dat zou kunnen, maar dan moet je wel van een ander niveau uitgaan. Onder normale economische omstandigheden heb je dan een sluitend budget. In tijden dat het slecht gaat, laat je de teugels wat vieren. In tijden dat het goed gaat, moet je sparen voor slechte tijden. Dat is uitermate prudent, maar u moet daar op enig moment toch eens mee beginnen. Een paar jaar geleden hadden wij voor het eerst sinds een zeer lange tijd een klein overschot op de begroting. Wij moeten er nu naar streven dat wij op termijn, zeker met de kosten van de vergrijzing die wij moeten opvangen, werken aan een overschot op de begroting. Mevrouw De Boer gaf aan dat het tijd is dat partijen verbinding zoeken bij het oplossen van problemen in plaats van het botweg afschieten van plannen. Ik ben blij dat vijf partijen de verbinding hebben gevonden om tot een begrotingsakkoord te komen; drie oppositiepartijen en twee regeringspartijen. Ik ga ervan uit dat er na de verkiezingen opnieuw verbinding wordt gevonden

om ervoor te zorgen dat Nederland zijn reputatie van financieel degelijk ook in de toekomst waar kan maken.

De heer **Reuten** (SP): Ik hoop dat wij niet langs elkaar heen praten. Een structureel trendmatige begrotingspolitiek betekent dat je in tijden van hoogconjunctuur het tekort en de schuld terugbrengt.

Staatssecretaris **Weekers**: Dat ben ik zeer met u eens. Ik heb de debatten in de Tweede Kamer gevolgd toen wij nog een hoogconjunctuur hadden. Daarbij heb ik de SP er nooit op kunnen betrappen dat er per saldo een overschot moest zijn. De pleidooien waren altijd gericht op verhogen van de uitgaven. Daar kunnen wij niet mee doorgaan.

Mevrouw Sent wil een agenda voor groei en een agenda voor hervormingen. Het kabinet wil dat ook. Met het Begrotingsakkoord 2013 wordt daar een verstandige eerste aanzet toe gegeven, ook op de terreinen woningmarkt, pensioenen en arbeidsmarkt.

De heer Essers heeft gezegd dat de discussie over de koppeling van diverse fiscale maatregelen een ritueel dans lijkt. Ik begrijp de zorgen van de Eerste Kamer. Ik heb vorig jaar bewust een aantal wetsvoorstellen gesplitst. Ik noem in dit verband het dossier van de autobelastingen. Voor het zomerreces heb ik de Kamer nog een brief gestuurd waarin ik aangaf op welke wijze ik dat zou regelen. Uiteindelijk heb ik ervoor gezorgd dat er bij het totale pakket van het Belastingplan vijf verschillende wetsvoorstellen waren. Ik heb dit nu ook aangekondigd voor het najaar inzake het hypotheekrentedossier, de kosten voor het woon-werkverkeer en de verhuurdersheffing. Dat telt voor mij al snel op tot vijf verschillende fiscale wetsvoorstellen. Ik ben het met de heer Bröcker eens dat wij de slinger niet helemaal naar de andere kant moeten laten doorslaan waarbij voor elke fiscale maatregel een apart wetsvoorstel wordt ingediend.

Ik begrijp de heer Essers als volgt. Mochten er zaken in een totaalpakket zitten waarvan de commissie Financiën van de Eerste Kamer zegt dat daardoor de acceptatie van het wetsvoorstel buitengewoon groot gevaar loopt, dan moet er tijdig een signaal aan de overkant van het Binnenhof worden gegeven om na te gaan op welke wijze daarmee kan worden omgesprongen.

Als een wetsvoorstel eenmaal in procedure is gebracht, is het niet zo simpel om dit vervolgens te splitsen. Datgene wat je afsplitst, ben je immers kwijt. Dit zal dan helemaal opnieuw in procedure moeten worden gebracht. Misschien moet er dus ook met de Tweede Kamer worden gesproken over de vraag of het Reglement van Orde kan worden aangepast om meer flexibiliteit hierin aan te brengen. Die discussie wil ik nu echter niet verder voeren. Ik houd het even bij de toezegging die ik zojuist heb gedaan.

Ik dank de heer Essers voor zijn steun aan het pakket. Ik dank hem ook ervoor dat hij zegt dat het deelnemingsrentedossier er met de vierde nota van wijziging weliswaar niet eenvoudiger op is

geworden, maar dat het wel een evenwichtige benadering is. Ik ben het met hem eens dat de adviseurs gebaat zijn bij helderheid. Ik betrek de NOB dan ook heel graag bij de ontwikkeling en de formulering van wetsvoorstellen en AMvB's. De afgelopen anderhalf jaar heeft men kunnen zien dat ik het nodige doe met dergelijk commentaar.

Ik zal in overweging nemen of een omstandighedencatalogus een goede methode is om helderheid te verschaffen. De heer Essers heeft ook een omstandighedencatalogus ontwikkeld voor de anbi's, zo kan ik mij herinneren. Daar werkt die prima. Ik neem dat idee dus mee.

Niet alleen het vermijden van de dubbele heffing in bilaterale relaties, maar ook het vermijden van de dubbele aftrek, is mij uit het hart gegrepen. Toen ik in Latijns-Amerika op pad was om over nieuwe belastingverdragen te spreken en toen ik in Berlijn was om het nieuwe belastingverdrag met Duitsland te tekenen, heb ik juist beide zijden van de medaille benadrukt. Een belastingverdrag is niet alleen bedoeld om dubbele belasting te vermijden, maar dat is wel ontzettend belangrijk in het kader van het vestigingsklimaat. Het leidt bovendien tot wederzijds economisch profijt. Een belastingverdrag is tegelijkertijd een oplossing om tax evasion, belastingontwijking, te voorkomen, omdat je elkaar daardoor goed informeert, liefst automatisch, en elkaars kwalificaties overneemt, als die tenminste passen binnen je eigen stelsel.

De heer Ester spreekt over een redelijk aanvaardbaar voorstel. Ik dank hem daarvoor. Het klopt dat de motie-Kuiper nog niet is verzilverd, maar die verzilvering ligt wel in het verschiet. Sterker nog, in het begrotingsakkoord zijn daar enkele afspraken over gemaakt. Ik heb de studie naar aanleiding van de motie-Kuiper gestuurd. Op dit moment wordt er hard gewerkt aan de vertaling van die motie in het wetsvoorstel dat men met Prinsjesdag kan verwachten. Ik verheug me op de behandeling daarvan.

De heer Ester vraagt in zijn motie om in het kader van de herziening inzake het regime voor woon-werkverkeer ook de voor- en nadelen van het fiscaal faciliteren van thuiswerken uit te werken en mee te wegen. Ik vraag mij af hoe ik die motie moet lezen. Ik heb de heer Ester horen zeggen dat het niet zijn bedoeling is om nu specifieke nieuwe fiscale faciliteiten te ontwikkelen voor thuiswerken. Hij heeft vooral gezegd dat daaraan voldoende aandacht moet worden besteed in het kader van het woon-werkverkeer. Dat laatste kan ik hem zonder meer toezeggen. Ik heb in de stukken aangegeven dat ik meer tijd nodig had om de woon-werkmaatregel uit te werken. Dit hangt samen met het nieuwe werken. Het nieuwe werken is dat je niet klassiek op het kantoor van de baas arbeid verricht. Hier zullen wij in dat wetsvoorstel aandacht aan moeten besteden, want als mensen voor een deel thuiswerken en je aanneemt dat die elke dag fictief naar de zaak gaan, is dat geen juiste benadering. Als ik de motie zo mag verstaan, neem ik die graag over en voer ik die in het kader van het wetsvoorstel uit. Als de heer Ester mij in zijn motie oproept tot een nieuwe faciliteit speciaal

voor thuiswerken, moet ik de aanneming van de motie ontraden. Binnen de werkkostenregeling bestaan wel voldoende mogelijkheden hiertoe. Die zou ik met alle plezier nader willen uitschrijven, maar het past niet bij het verder vereenvoudigen en robuust maken van de fiscaliteit om met een nadere regeling te komen.

De heer Reuten heeft enkele woorden gewijd aan de houdbaarheidssom van het Centraal Planbureau. Hij heeft daar gisteren en ook vanmorgen een paar vragen over gesteld. In de houdbaarheidsanalyse hanteert het CPB in navolging van soortgelijke studies door de Europese Commissie en de OESO het concept van constante arrangementen. Anders zouden alle inkomens, ook de laagste, in de verre toekomst in de hoogste belastingenschijf van 52% eindigen. Dit zou weliswaar in één klap alle houdbaarheidsproblemen oplossen, maar het biedt geen realistisch beeld voor de toekomst. Daarom worden constante belastingvoeten en vergrijzingsommen opgenomen. De schijflengtes worden bovendien met de economische groei verhoogd, waardoor de gemiddelde lastendruk niet stijgt.

De heer Reuten vraagt ook hoe lang de lange termijn is bij de redenering van het kabinet dat de werkgelegenheid op korte termijn daalt, maar dat dit ten goede komt aan werkgelegenheid op de lange termijn. Hij vraagt in welk kalenderjaar de modelmatige toename van 0,4% uit de berekening van de houdbaarheidssom geprojecteerd is. Is dat inderdaad pas 2060? Een exact kalenderjaar kan ik uiteraard niet geven. Per saldo heeft het begrotingsakkoord op de lange termijn structureel een positief werkgelegenheidseffect. De AOW-maatregel levert de grootste bijdrage daaraan, maar ook de opgenomen flexibilisering van de arbeidsmarkt. Ik noem geen jaartal, maar ik meen, net zoals de heer Reuten, dat het veel te lang duurt als de positieve effecten zich pas in 2060 manifesteren. Daar help je niemand mee verder. Het gaat mij erom dat je nu best een stapje terug mag doen om straks verder te kunnen springen. Daarvan zul je toch op de middellange termijn wel positieve effecten moeten zien.

De heer Reuten vroeg of het kabinet op grond van de hernieuwde recessie in 2011-2012 dispensatie had kunnen krijgen van de 3%-norm. Korthedshalve verwijs ik naar de brieven die de minister van Financiën hierover ook naar deze Kamer heeft gestuurd. Hierin staat een- en andermaal dat ons destijds al een ruime periode is toegekend en dat de omvang en de duur van de recessie, ook in relatie tot de werkloosheid in Nederland et cetera, in elk geval niet de deur opende om dispensatie te krijgen. Dit debat moet eigenlijk met de minister gevoerd worden.

Ik was de heer Reuten nog een antwoord schuldig over de koopkrachttabellen. Ik begrijp zijn verwarring. Er zijn verschillende manieren om de koopkrachtontwikkeling te presenteren. Ik benadruk dat de cijfers in de Voorjaarsnota, die ik ook in mijn stukken heb gehanteerd, zijn afgestemd met het Centraal Planbureau. De tabel van de Voorjaarsnota en de tabel op pagina 37 van de

studie waar de heer Reuten op duidt, zijn consistent, maar slechts moeilijk vergelijkbaar vanwege de andere presentatie. De Voorjaarsnota geeft het standaardkoopkrachteffect weer voor specifieke inkomensniveaus, bijvoorbeeld het minimumloon. In de juniraming van het Centraal Planbureau worden de mediane koopkrachteffecten van inkomensklassen, bijvoorbeeld inkomensklassen tot 175% van het minimumloon, gehanteerd. Bovendien wordt in de CPB-tabel uitsluitend het totale koopkrachtbeeld weergegeven, dus inclusief het effect van het begrotingsakkoord evenals eerdere besluitvorming en ontwikkelingen die niet door het beleid worden bepaald, zoals de inflatie, de lonen en de pensioenindexering. Overigens publiceert het Centraal Planbureau in het CEP en de MEV ook altijd de cijfers die gepresenteerd zijn in de voorjaarsnota. In de juniraming ontbreekt deze presentatiewijze, waardoor de verwarring kan zijn ontstaan.

Het totaalbeeld heeft het CPB weergegeven in de juniraming. Dat is inderdaad diffuus. Voor bepaalde categorieën is het denivellerend, bijvoorbeeld voor actieve alleenverdieners. Voor andere groepen is het nivellerend, bijvoorbeeld voor gepensioneerden. De puntenwolken die in de CPB-publicatie zijn opgenomen, laten een genuanceerd beeld zien. Mijn stelling is echter dat het begrotingsakkoord op zichzelf bezien, een nivellerend effect heeft. Ik heb dat in de Voorjaarsnota geïllustreerd met standaardkoopkrachtcijfers, die al jaren gebruikelijk zijn in het politieke debat. Binnen het totale koopkrachtbeeld werkt het begrotingsakkoord in 2013 -- ik zeg het nogmaals -- nivellerend. Het CPB meldt in de publicatie waar de heer Reuten naar verwijst, ook dat het begrotingsakkoord een klein positief effect heeft voor uitkeringsgerechtigden.

De heer **Reuten** (SP): Ik wil graag antwoord op de vraag of wij de cijfers van het CPB of de cijfers van het kabinet als uitgangspunt nemen.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik heb zojuist gezegd dat het CPB de cijfers die het kabinet hanteert, normaal ook in zijn presentatie in het CEP en in de MEV gebruikt. Dat zijn de standaard koopkrachtcijfers die het kabinet al jarenlang hanteert.

De heer **Reuten** (SP): De cijfers van het CPB zijn meer gespecificeerd. Er worden drie inkomensklassen per categorie voorgesteld, namelijk 175 WML, een groep er tussenin en 375 WML. Daaruit blijkt duidelijk dat de laagste inkomens stelselmatig meer inleveren aan koopkracht dan de hoogste inkomens. Ik wil graag dat de staatssecretaris dit bevestigt, want het staat op bladzijde 37.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik zal niet ontkennen wat op pagina 37 staat.

De heer **Reuten** (SP): Daar staat dat. Bon!

Staatssecretaris **Weekers**: Die cijfers zal ik hier niet betwisten. Het zijn echter cijfers op basis van een andere presentatie dan de standaardpresentatie. Ik heb in de Voorjaarsnota de standaardcijfers gepresenteerd. Daarnaast heb ik aangegeven dat op pagina 37 alleen de integrale cijfers staan, zij het wat meer uitgesplitst naar inkomenscategorieën. Ik heb bovendien aangegeven dat het Begrotingsakkoord 2013 als zodanig een nivellerend effect heeft op het totaalbeeld. Op bladzijde 37 staat het totaalbeeld. Het begrotingsakkoord heeft daar een nivellerend effect op.

De heer **Reuten** (SP): Op pagina 37 staat het netto-effect van het akkoord. Uit de cijfers op pagina 37 blijkt dat het denivellerend is.

Staatssecretaris **Weekers**: Nee, wij moeten echt even heel precies zijn. De cijfers op pagina 37 hebben betrekking op de juniraming over de Nederlandse economie tot en met 2017, inclusief het begrotingsakkoord. Dit betekent dat allerlei ontwikkelingen, zoals inflatie, het niet indexeren van pensioenen en het reeds ingezette beleid hierin verwerkt zijn.

Voorzitter, met uw welnemen ga ik verder met de overige punten. De heer Van Boxtel heeft mij geen verdere vragen gesteld. Ik dank hem voor zijn expliciete steun. Mevrouw De Boer dank ik eveneens voor de steun. Zij had zorgen over de BIG-registratie, met name over het feit dat het, ook als mensen wel aan dezelfde kwalificatieniveaus voldoen, desondanks moeilijk is om opgenomen te worden in het BIG-register. Zo begrijp ik haar woorden althans. Ik zal deze boodschap overbrengen. Daarnaast is het goed als mevrouw De Boer dit ook laat doen door haar fractiegenoot met VWS in portefeuille.

De heer Bröcker bedank ik ook voor zijn expliciete steun en voor zijn aansporing aan mij en mijn ambtsopvolger om het streven naar eenvoud, robuustheid, fraudebestendigheid en voorspelbaarheid van de fiscale agenda evenals naar bestendigheid van fiscale wetgeving voort te zetten. Dit is mij uit het hart gegrepen. Dit soort uitgangspunten zouden uiteindelijk ook disciplinerend moeten werken. Ik ga ervan uit dat de commissie-Van Dijkhuizen voorstellen in dezelfde lijn zal doen.

De zorgen van de heer Bröcker over de Europeesrechtelijke aspecten kan ik op dit moment niet nog verder wegnemen dan ik reeds heb trachten te doen. De praktijk zal moeten uitwijzen of die zorgen wel of niet terecht zijn.

Ik kom op het betaald voetbal en de zorgen over de cumulatie van maatregelen. Wij zullen nu geen discussie voeren over de maatregel van het doorberekenen van politiekosten bij heel grote evenementen. De clubs dragen op termijn hun eigen verantwoordelijk in dezen, als er minder politiek nodig is. Er is ook een aantal landen waar er wat minder problemen zijn en waar er dus ook wat minder politiek op de been is. Als dit uiteindelijk in ons land ook daartoe kan leiden, zou ook de doorberekening van de kosten minder zijn.

De tijdelijke werkgeversheffing is expliciet een tijdelijke maatregel. Het is een eenmalige maatregel die geldt voor één jaar. Dit zal volgens mij niet tot cumulatie van problemen leiden en al zeker niet structureel. Wij moeten deze maatregel dus echt tijdelijk laten werken.

De heer Van Strien heeft gezegd dat er wat veel lastenverzwaringen in plaats van bezuinigingen in het pakket zitten. Tja, ik zou zeggen: de PVV heeft haar kans gehad. De fractie van de PVV kent de politieke overtuiging van de twee regeringsfracties. Het is toch jammer dat de PVV na zeven weken Catshuisberaad niet verder heeft meegedaan aan een per saldo beter pakket. Nu ligt er wat er ligt. Het is nodig dat er een pakket ligt. Een belangrijk deel van de lastenverzwaringen voor 2013, wordt in 2014 en later weer teruggeven. In het Meerjarig Financieel Kader staat dat in elk geval de btw-verhoging een-op-een zal worden teruggegeven in een lagere loon- en inkomstenbelasting. Het fiscaal vergroeningspakket zal ook worden teruggegeven. Alle partijen die nog wat meer aan lastenverlichting willen doen, kunnen dit in hun verkiezingsprogramma opnemen en daar na 12 september ook voor strijden.

Voorzitter. Ik dank u zeer.

De heer **Ester** (ChristenUnie): Ik heb een vraag over mijn motie. Mag ik de reactie, de toezegging van de staatssecretaris, enigszins preciseren? De staatssecretaris zegt concreet toe dat hij in het kader van de herziening van het fiscaal regime woon-werkverkeer nadrukkelijk de voor- en nadelen van het fiscaal faciliteren van thuiswerken zal meewegen. De uitkomst daarvan hoeft niet noodzakelijkerwijs te zijn dat er nieuwe fiscale instrumenten komen. Juist in het kader van het nieuwe werken, zoals de staatssecretaris zelf al zei, is het belangrijk het denkkader wat op te rekken en de voor- en nadelen mee te wegen.

Staatssecretaris **Weekers**: Ik zeg graag toe dat ik de achterliggende gedachte zal meewegen en dat ik daar in een paragraaf in de toelichting zeker aandacht aan zal besteden. De heer Ester vraagt om het denkkader op te rekken. Ik moet nu alvast aangeven dat ik gebonden ben aan de budgettaire randvoorwaarden die mij door de vijf partijen zijn meegegeven. De strekking en geest van de motie zal ik zeker meenemen. Mocht het zo zijn dat de heer Ester dit onvoldoende vindt, dan kunnen wij daar nog een goed debat over voeren. Ik kan de zaak echter niet zo ver oprekken dat het per saldo geld kost terwijl er geen middelen voorhanden zijn.

De beraadslaging wordt gesloten.

*N

De **voorzitter**: Over het wetsvoorstel en de ingediende motie zal worden gestemd aan het einde van deze dag.

Ik dank de staatssecretaris zeer voor zijn beantwoording.

**

De vergadering wordt van 12.45 uur tot 13.30 uur geschorst.

*B

!Herdenking!

Aan de orde is de **herdenking van het overleden oud-Kamerlid Lambertus Marie de Rijk**.

De **voorzitter**: Ik verzoek de leden, te gaan staan.

Op 30 juni jongstleden overleed op 87-jarige leeftijd Lambertus Marie de Rijk, oud-senator voor de Partij van de Arbeid. Hij was lid van de Eerste Kamer van 6 november 1956 tot 20 september 1961 en van 13 oktober 1964 tot 11 juni 1991. Van 1980 tot 1991 was hij eerste ondervoorzitter van de Kamer. Met een anciënniteit van 11.516 dagen was hij een van de langstzittende senatoren in de 20ste eeuw. Wij gedenken vandaag op deze plaats niet alleen een zeer erudiet oud-lid met een sterke verbondenheid met de Eerste Kamer, maar ook een christenhumanist in doen en laten.

De heer De Rijk werd in 1924 geboren in Hilversum. Zijn vader was indertijd gemeenteambtenaar. Op 11-jarige leeftijd ging hij naar het seminarie in Bergen op Zoom. Tijdens de oorlog studeerde hij filosofie aan het grootseminarie Driebergen en daarna klassieke talen in Utrecht, waar hij in 1952 cum laude promoveerde op Aristoteles.

Weliswaar geboren katholiek, werd de heer De Rijk na het bisschoppelijk mandement van 1954 uit protest lid van de Partij van de Arbeid. In dit mandement ontraadden de Nederlandse bisschoppen katholieken het lidmaatschap van de Partij van de Arbeid. Zij verboden hen ook om lid te worden van de socialistische vakcentrale NVV. De heer De Rijk behoorde tot de zogeheten non-conformisten en negeerde dit. Hij werd daarmee in die tijd een van de zeldzame katholieken binnen de Partij van de Arbeid.

In 1956 legde hij, precies op de dag van zijn 32ste verjaardag, de eed af in dit huis. Dat jaar was besloten de Eerste Kamer uit te breiden van 50 naar 75 leden. De heer De Rijk maakte deel uit van de zogeheten nieuwe garde.

Met enige tegenzin heeft hij de Eerste Kamer in 1961 tijdelijk verlaten, omdat hij hoogleraar werd in de wijsbegeerte aan de Universiteit Nijmegen waar hij studie maakte van het denken van Thomas van Aquino. In 1967 werd hij in Utrecht benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de wijsbegeerte en in 1969 tot hoogleraar in Leiden. In zijn latere leven zijn hem eredoctoraten verleend door de universiteiten van Kopenhagen en Nijmegen. Ook was hij vanaf 1977 lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen.

De heer De Rijk was niet alleen een markant, eigenzinnig en gedreven politicus, maar ook een man die zijn sporen in de wetenschap heeft verdiend. De koppeling van middeleeuwse filosofie met actuele politiek vond hij zelf een welkome combinatie: het beoefenen van een

"achteruitkijkvak" en tegelijkertijd via de politiek met één been in de maatschappij staan.

De heer De Rijk maakte in de jaren vijftig deel uit van de commissie-Burger. Die commissie stelde voor om een parlementair stelsel te maken naar het Bataafs-Noors model van één gecombineerde Kamer. Zelf was hij voor het voortbestaan van deze Kamer. Volgens hem heeft de Eerste Kamer vanwege haar beperkte bevoegdheden weliswaar de taak marginaal te toetsen, maar verwijst dit allerminst naar het vervullen van een slechts marginale politieke rol. Integendeel, marginaal toetsen impliceert, zo meende hij, een toetsing aan randvoorwaarden, voorwaarden die dus per definitie essentieel zijn. De heer De Rijk zag de Kamer als een politiek college, net als de Tweede Kamer. Ook zou de Kamer zijns inziens best een kabinet naar huis mogen sturen als de situatie hiertoe aanleiding geeft.

In zijn tijd in de Kamer heeft de heer De Rijk maar liefst zestien kabinetten zien passeren, van Drees III tot aan Lubbers/Kok. Ondanks de enorme lengte van die periode genoot hij bij het brede publiek geen grote bekendheid als politicus. Hij spotte in interviews zelfs wel eens met die relatieve onbekendheid. Zo vertelde hij in een interview met De Stem geamuseerd dat hij door in de Kamer aanwezige cameramensen eens was aangezien voor de verwarmingsmonteur.

In de Eerste Kamer was hij als woordvoerder onderwijs en defensie allerminst onopvallend. Zo maakte hij zich sterk voor onder meer centres of excellence binnen de Nederlandse universiteiten en pleitte hij in 1981 tegen de plaatsing van kruisraketten in Nederland. Hij stond erom bekend zijn toespraken te verluchten met fraaie beeldspraken, opmerkelijke vergelijkingen en gebeurtenissen uit de middeleeuwen of de oudheid.

De heer De Rijk was een warm pleitbezorger van een levendige democratie. Zo sprak hij zich in 1991 als eerste ondervoorzitter in zijn redevoering bij het 175-jarig bestaan van de Kamer uit voor meer democratische couraage binnen het parlement. "Democratie gedijt alleen", zo zei hij, "als iedere deelnemer de moed heeft om op zijn stuk te staan." Het harmoniemodel gaat, aldus De Rijk, terecht uit van een bereidheid tot onderling verstaan, maar wordt verstikkend en alles toedekkend als niet ieder staat voor datgene waarvoor hij of zij heeft op te komen.

Bij zijn afscheid van de Kamer in 1991 werd de heer De Rijk geprezen om zijn sprankelende geest en zijn buitengewone verdiensten voor deze Kamer. Oud-premier Lubbers loofde ooit zijn fundamentele blijmoedigheid, gevoel voor verhoudingen en strijdbaarheid.

Moge ons respect voor zijn persoon en werk en zijn inzet voor de parlementaire democratie tot steun zijn voor zijn familie en vrienden.

Ik verzoek een ieder om een moment stilte in acht te nemen.

**

(De aanwezigen nemen enkele ogenblikken stilte in acht.)

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het eind van deze editie.)

De **voorzitter**: Aan de orde is een brief van de voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking aan de Voorzitter van de Eerste Kamer houdende een advies op een artikel 100-brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie van 5 april 2012 inzake piraterijbestrijding. De brief met bijlage ligt in de zaal ter inzage. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met het advies van de commissie BDO heeft verenigd.

De Kamer heeft diverse voornemens tot het sluiten, vaststellen, wijzigen of verlengen van verdragen, protocollen en overeenkomsten ontvangen, alsmede enkele algemene maatregelen van bestuur. Deze voornemens zijn gedrukt onder de nummers: 24493 (R1557), AG; 32176, G; 32660, A en B; 32858, A; 33255, A; 33256 (R1982), A; 33257, A; 33265 (R1983) A; 33267, A; 33271 (R1984) A; 33272 (R1985), A. Ik stel vast dat voor deze voornemens de termijnen zijn verstreken en dat wat deze Kamer betreft aan uitdrukkelijke goedkeuring van deze voornemens geen behoefte bestaat.

**

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Goedkeuring van de Regeling van de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie van 27 september 2011 tot reparatie van enkele wetten, algemene maatregelen van bestuur en een regeling op het terrein van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie in Caribisch Nederland (33254);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet werk en bijstand in verband met de herziening van de definities van gezin en middelen (Wet afschaffing huishoudinkomenstoets) (33277);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces (33176);**

- **het wetsvoorstel Wijziging van de Wet studiefinanciering 2000 in verband met het inkorten van het studentenreisrecht, het**

vervallen van de bijverdiengrens voor ondernemers in hun laatste studiejaar en het herstel van enkele technische onvolkomenheden (33145);

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en enkele andere wetten om de planologische status van gronden en opstallen bepalend te laten zijn voor de mate van milieubescherming alsmede om de positie van agrarische bedrijfswoningen aan te passen (plattelandswoningen) (33078);

- het wetsvoorstel Implementatie van kaderbesluit 2008/909/JBZ van de Raad van de Europese Unie van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van wederzijdse erkenning op strafvonnisen waarbij vrijheidsstraffen of tot vrijheidsbeneming strekkende maatregelen zijn opgelegd, met het oog op tenuitvoerlegging ervan in de Europese Unie (PbEU L 327), van kaderbesluit 2008/947/JBZ van de Raad van de Europese Unie van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van de wederzijdse erkenning op vonnissen en proeftijdbeslissingen met het oog op het toezicht op proeftijdvoorwaarden en alternatieve straffen (PbEU L 337) en van kaderbesluit 2009/299/JBZ van de Raad van de Europese Unie van 26 februari 2009 tot wijziging van kaderbesluit 2002/584/JBZ, kaderbesluit 2005/214/JBZ, kaderbesluit 2006/783/JBZ, kaderbesluit 2008/909/JBZ en kaderbesluit 2008/947/JBZ en tot versterking van de procedurele rechten van personen, tot bevordering van de toepassing van het beginsel van wederzijdse erkenning op beslissingen gegeven ten aanzien van personen die niet verschenen zijn tijdens het proces (PbEU L 81) (Wet wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging vrijheidsbenemende en voorwaardelijke sancties) (32885);

- het wetsvoorstel Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 en van de Gaswet (implementatie van richtlijnen en verordeningen op het gebied van elektriciteit en gas) (32814);

- het voorstel van wet van de leden Waalkens en Ormel tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met het verhogen van de maximale proeftijd voor misdrijven die de gezondheid of het welzijn van dieren benadelen, en in verband met het verhogen van het strafmaximum voor onder meer het doden van andermans dieren (30511).

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de PvdA en de SP wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend, dat zij geacht willen worden zich niet met het wetsvoorstel Wijziging van de Wet

studiefinanciering 2000 in verband met het inkorten van het studentenreisrecht, het vervallen van de bijverdiengrens voor ondernemers in hun laatste studiejaar en het herstel van enkele technische onvolkomenheden (33145) te hebben kunnen verenigen.

De aanwezige leden van de fractie van GroenLinks wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend, dat zij geacht willen worden zich niet met het wetsvoorstel Wijziging van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en enkele andere wetten om de planologische status van gronden en opstallen bepalend te laten zijn voor de mate van milieubescherming alsmede om de positie van agrarische bedrijfswoningen aan te passen (plattelandswoningen) (33078) te hebben kunnen verenigen.

**

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met de wetsvoorstellen **Vaststelling van een nieuwe Politiewet (Politiewet 200.) (30880) en Invoering van de Politiewet 200. en aanpassing van overige wetten aan die wet (Invoerings- en aanpassingswet Politiewet 201X) (32822)**,

en over:

- de motie-Koole c.s. over het instemmingsrecht van de regioburgemeester bij bijstandsverzoeken (30880, letter K);
- de motie-Koole c.s. over het instemmingsrecht van de regioburgemeester bij de benoeming van de regionale politiefchef (30880, letter L);
- de motie-Hoekstra c.s. over de gevolgen voor de werkgelegenheid en bereikbaarheid voor met name Overijssel (30880, letter M);
- de motie-Thom de Graaf c.s. over het beheer en de positionering van de nationale politie (30880, letter N).

(Zie vergadering van 3 juli 2012.)

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Veiligheid en Justitie en de staatssecretaris van Financiën wederom van harte welkom in de Eerste Kamer. Mij is verzocht om eerst de bij de behandeling van dit wetsvoorstel ingediende moties in stemming te brengen. Ik heb besloten om aan dat verzoek te voldoen.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

**

*N

De heer **Hoekstra** (CDA): Voorzitter. Wij willen tegen deze motie stemmen, omdat wij denken dat deze te veel inbreuk maakt op de rechten van de gewone burgemeesters.

Met uw goedvinden maak ik meteen van deze gelegenheid gebruik om de motie van mijzelf in te trekken. Ik heb dat verzuimd tijdens de plenaire behandeling. Toen ik daar woensdag bij de

griffier op terugkwam, zij deze mij dat dit uitsluitend in de plenaire vergadering mogelijk is.

De **voorzitter**: Aangezien de motie-Hoekstra c.s. (30880, letter M) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van behandeling meer uit.

**

De heer **Hoekstra** (CDA): Ik leg nu ook graag een stemverklaring af over de twee moties die resten. Ik doel op de motie onder letter L, ook van de heer Koole c.s. Wij zullen ook tegen deze motie stemmen, omdat wij denken dat het niet nodig is dat de regioburgemeester instemmingsrecht krijgt bij het benoemen van de regionale politiechef.

Blijft over de motie onder letter M van de heer Thom de Graaf c.s. In al haar eenvoud is deze motie een beetje een wolf in schaapskleren, want eigenlijk een frontale aanval op dit wetsvoorstel. Wij zullen ook dus daartegen stemmen.

De **voorzitter**: Ik geef de heer Knip gelegenheid tot een stemverklaring vooraf.

**

*N

De heer **Knip** (VVD): Voorzitter. Ik leg graag een stemverklaring af over de drie moties die nog resten. Met de moties-Koole wordt de figuur van de regioburgemeesters, waarin mijn fractie van begin af aan weinig gezien heeft, alleen maar groter dan die nu al is. Mijn fractie is daarvan geen voorstander en stemt daarom tegen de moties-Koole.

Mijn fractie begrijpt heel goed de strekking van de motie-De Graaf, maar zij zal deze toch niet steunen. De VVD-fractie had dezelfde kritiek op het wetsvoorstel, maar de minister heeft in de nadere memorie van antwoord toegezegd dat er een pakket wijzigingsvoorstellen komt dat in verregaande mate inhoudelijk maar zeker ook in effect tegemoetkomt aan onze bezwaren. Mijn fractie heeft er het volste vertrouwen in dat de regering met de grootst mogelijke spoed de wijzigingswet zal indienen en alles eraan zal doen om die vanaf 1 januari in werking te laten treden, samen met de hoofdwet. Alles overziende, steunt mijn fractie daarom het wetsvoorstel. Zij steunt de motie dus niet.

In stemming komt de motie-Koole c.s. (30880, letter K).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de ChristenUnie, GroenLinks, de SP, D66, 50PLUS, de PvdD en de OSF voor de motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, het CDA en de SGP ertegen, zodat zij is verworpen.

**

In stemming komt de motie-Koole c.s. (30880, letter L).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de ChristenUnie, GroenLinks, de SP, D66, 50PLUS, de PvdD en de OSF voor de motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, het CDA en de SGP ertegen, zodat zij is verworpen.

**

In stemming komt de motie-Thom de Graaf c.s. (30880, letter N).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de ChristenUnie, GroenLinks, de SP, D66, 50PLUS, de PvdD en de OSF voor de motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, het CDA en de SGP ertegen, zodat zij is verworpen.

We komen nu toe aan de stemmingen over de wetsvoorstellen zelve. Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

**

*N

De heer **Thom de Graaf** (D66): Voorzitter. Ik leg een stemverklaring af over beide wetsvoorstellen, dus ook over de invoeringswet. In het debat van vorige week heeft de fractie van D66 aangegeven steun te willen verlenen aan de hoofdrichting van de nationale politie mits aan een aantal randvoorwaarden werd voldaan. Die randvoorwaarden betroffen het lokaal gezag, de rechtstatelijk inbedding van het beheer, de bestuurlijke structuur en de positie van de regioburgemeester. Mijn fractie meent dat het voorliggende voorstel op deze punten nog onvoldoende is. Daarom heeft zij met andere fracties aangedrongen op wijzigingsvoorstellen van de minister. De koninklijke weg in dezen is, zoals de minister zelf stelde, een novelle. Die zou tezamen met het voorliggende voorstel tot een geïntegreerde behandeling en een integraal oordeel kunnen leiden. Die procedure had naar het oordeel van mijn fractie moeten worden gevolgd. Ik constateer dat de minister wel wijzigingsvoorstellen wil doen, maar alleen indien en nadat het voorliggende voorstel door deze Kamer is aanvaard en de wet in het Staatsblad staat. Wij vinden dat een principiële onjuiste procedure. De Kamer wordt zo immers niet in de gelegenheid gesteld om een totale afweging te maken. Om die reden kan de fractie van D66 niet instemmen met het wetsvoorstel. Ik zeg dat met spijt, omdat wij daartoe inhoudelijk bereid waren geweest, als wij een oordeel hadden kunnen geven over het gewijzigde voorstel op grond van de novelle. Dat zou overigens niet of nauwelijks tot tijdverlies hebben geleid. D66 betreurt deze gang van zaken, die ons nu tot een negatief oordeel noodzaakt. Dit betreft beide wetsvoorstellen.

*N

De heer **Ruers** (SP): Voorzitter. Ook ik leg een stemverklaring af over beide wetsvoorstellen. De Politiewet is in de Tweede Kamer met algemene stemmen aangenomen. Dat stel ik nog maar eens goed vast. Ook de SP-fractie in deze Kamer is in beginsel voor een nationale politie. Onder druk van deze Kamer heeft de minister tien belangrijke wijzigingen in het vooruitzicht gesteld. Op zichzelf genomen waarderen wij deze toezeggingen van de minister bijzonder. Wat ons echter niet zint, is de onwil van de minister om in casu de correcte weg te volgen, namelijk die van de novelle. Omdat de Kamer daardoor geen garantie heeft dat de wijzigingen ook daadwerkelijk worden doorgevoerd, en wij niet weten wat die wijzigingen uiteindelijk precies zullen inhouden, kunnen wij niet met de door de minister voorgestelde procedure instemmen en zijn wij -- ik zeg het met grote spijt - - genoodzaakt tegen beide wetsvoorstellen te stemmen.

*N

Mevrouw **Strik** (GroenLinks): Voorzitter. Vorige week hebben wij een uitgebreide behandeling gehad van de wetsvoorstellen voor de Politiewet, althans van de voorstellen zoals ze nu voorliggen. Want het is duidelijk dat het wetsvoorstel waarover wij nu stemmen, niet de uiteindelijke wet zal worden. De minister heeft een trits aan fundamentele wijzigingen in het vooruitzicht gesteld, die hij noodzakelijk acht voor het bereiken van een evenwichtige en heldere nieuwe Politiewet. Wij zijn in principe niet tegen de omvorming van de politie naar een landelijke politie, maar achten met de minister de voorgestelde wijzigingen wel een essentiële voorwaarde daarvoor. Wij hebben er daarom op aangedrongen om die wijzigingsvoorstellen met spoed te behandelen en te wachten met een eindafweging van het voorstel totdat wij de concrete invulling van de wijzigingsvoorstellen hebben gezien en deze door de Tweede Kamer daadwerkelijk zijn aangenomen. Wij betreuren het dat wij deze mogelijkheid nu niet hebben. Het past niet bij de taakopvatting van deze Kamer om een onvoldragen wetsvoorstel toch in stemming te brengen. Naar de mening van onze fractie is een dergelijke werkwijze evenmin werkbaar en verantwoord voor het werkveld zelf. Wij zien ons daarom gedwongen, tegen de huidige wetsvoorstellen te stemmen.

*N

De heer **Koole** (PvdA): Voorzitter. Ook ik leg een stemverklaring af over beide wetsvoorstellen. De PvdA-fractie zou graag voor een goed wetsvoorstel over de nationale politie stemmen. Politieambtenaren verdienen zo'n wet en de inbedding van de zwaarmacht in de democratische rechtsstaat vereist zo'n wet. Aan het wetsvoorstel waarover wij vandaag gaan stemmen, kleven echter te veel breed onderkende bezwaren. Vele daarvan zijn door de minister erkend. Dat blijkt uit zijn voornemen

om de wet op tien essentiële punten te willen wijzigen. Dat behoort echter in dit wetsvoorstel te gebeuren. De PvdA-fractie is van mening dat een eindoordeel over dit wetsvoorstel pas kan worden gegeven na een zorgvuldige en integrale inhoudelijke afweging. Door ook een novelle te weigeren, maakt de minister dat in feite onmogelijk. Wij betreuren dat in hoge mate. Zo blijven onzekerheid en onduidelijkheid bestaan, bijvoorbeeld over de bestuurlijke aansturing van en democratische controle op het geweldsmonopolie van de Staat. Zo'n onvoldragen wetsvoorstel kan en wil de PvdA-fractie niet voor haar rekening nemen. Daarom zullen wij tegen beide wetsvoorstellen stemmen.

*N

De heer **Ester** (ChristenUnie): Voorzitter. Mijn fractie was in het plenaire debat vorige week behoorlijk kritisch over de Politiewet. Onze kritiek betrof onder andere de lokale inbedding van de nieuwe politieorganisatie, de figuur van de regioburgemeester in de regio-Oost en de verhouding tussen beheer en gezag. Het wetgevingstraject verdient daarenboven bepaald geen schoonheidsprijs. Veel wordt er nu in een veegwet geregeld, hetgeen in een demissionaire situatie de nodige onzekerheden met zich brengt. Wij stemmen vandaag derhalve niet over een integrale wetstekst.

Mijn fractie heeft de grenzen van de eigen rekkelijkheid moeten opzoeken. Wat ons uiteindelijk voor het wetsvoorstel gewonnen heeft, is het omvattende conceptinrichtingsplan, de nog zeer recente brief ook met de heldere uiteenzetting van de tien aangekondigde wetswijzigingen en het grondige evaluatietraject dat voorzien is. De minister heeft al met al goed naar de argumenten van dit huis geluisterd. Het is bovendien zaak dat we de politiewereld niet langer in onzekerheid laten. Mijn fractie hoopt dat we met de nieuwe wet een politiebesteding krijgen dat leidt tot betere politiestatistiek, tot een groter vertrouwen van de burgers in de politie en tot een politiekorps dat herkenbaar als eenheid functioneert.

In stemming komt wetsvoorstel 30880.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, het CDA, de ChristenUnie en de SGP voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de SP, GroenLinks, D66, 50PLUS, de PvdD en de OSF ertegen, zodat het is aangenomen.

**

In stemming komt wetsvoorstel 32822.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, het CDA, de ChristenUnie en de SGP voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de SP, GroenLinks, D66,

50PLUS, de PvdD en de OSF ertegen, zodat het is aangenomen.

**

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet op de rechterlijke indeling, de Wet op de rechterlijke organisatie en diverse andere wetten in verband met de vermindering van het aantal arrondissementen en ressorten (Wet herziening gerechtelijke kaart) (32891)**, en over:

- de motie-Beuving c.s. over een meer gematigde vorm van schaalvergroting in Oost-Nederland (32891, letter G).

(Zie vergadering van 3 juli 2012.)

De **voorzitter**: Door het lid Beuving is gevraagd om eerst over de door haar ingediende motie te stemmen. Ook dat voorstel heb ik gemeend te kunnen inwilligen.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

**

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Voorzitter. In het debat van vorige week is de schaalgrootte van Oost-Nederland uitvoerig aan de orde geweest. De minister heeft in de tweede termijn op uitdrukkelijk verzoek van mevrouw Beuving gezegd dat hij de rechtbanken wel, maar het OM niet wil knippen en de politie dus ook niet. Ik verwijs hiervoor naar bladzijde 80 van het stenografisch verslag. Dat betekent dat als de motie wordt aanvaard, de rechtbank Oost-Nederland wel, maar het Openbaar Ministerie niet wordt gesplitst. Zo legt mijn fractie de motie uit en daar kan mijn fractie mee leven. Wij zijn bereid om over onze vele inhoudelijke bezwaren tegen de wet zelf heen te stappen en ook het wetsvoorstel te aanvaarden.

*N

Mevrouw **Broekers-Knol** (VVD): Voorzitter. De VVD-fractie heeft bij de stemming over de motie van mevrouw Beuving van de PvdA het volgende overwogen. Aan het eind van die overwegingen zal ik onze conclusie geven. Tijdens het plenaire debat van vorige week is duidelijk geworden dat de VVD-fractie het arrondissement Oost-Nederland heel groot, zo niet te groot vindt. Om die reden hebben wij ook stevige toezeggingen van de minister gevraagd met betrekking tot de evaluatie na drie jaar. Tegelijk zien wij dat het moeilijk is om alsnog het arrondissement Oost-Nederland te splitsen, wanneer uit de evaluatie blijkt dat het arrondissement inderdaad te groot is om efficiënt te kunnen functioneren. De motie-Beuving van de PvdA stelt voor om het arrondissement Oost-Nederland nu te splitsen langs de provinciegrenzen van Overijssel en Gelderland, zodat er elf in plaats

van tien arrondissementen komen, namelijk een arrondissement Overijssel en een arrondissement Gelderland. De motie gaat er wel van uit dat de politieregio Oost-Nederland intact blijft. Dat wil zeggen dat er tien politieregio's zijn. Dat is voor de VVD-fractie belangrijk. Mocht bij de evaluatie over drie jaar blijken dat een groot arrondissement Oost-Nederland toch een betere optie is, dan kan daar eenvoudig toe worden overgegaan.

Wanneer de motie-Beuving wordt aangenomen, dan betekent dit een wijziging van de Wet herziening gerechtelijke kaart, maar ook een wijziging van de Wet nationale politie, omdat deze wet uitgaat van de indeling van de gerechtelijke kaart. De VVD-fractie gaat ervan uit dat de minister zich tot het uiterste zal inspannen om deze wetswijzigingen zo spoedig mogelijk gerealiseerd te krijgen in het geval de meerderheid van deze Kamer voor de motie zal stemmen. Laat één ding volstrekt duidelijk zijn: De VVD gaat ervan uit dat beide wetten, zowel de Wet herziening gerechtelijke kaart als de Wet nationale politie, met ingang van 1 januari 2013 in werking treden met, naar wij zeker verwachten, de wetswijzigingen die noodzakelijk zijn.

Vanuit het vertrouwen dat mijn fractie in de minister heeft dat hij zich keihard zal inzetten voor een zo spoedig mogelijke realisatie van de vereiste wetswijzigingen, stemt de VVD-fractie in met de motie-Beuving.

*N

De heer **Hoekstra** (CDA): Voorzitter. Wij hebben de minister in het debat een zogenaamde tweetrapsraket voorgesteld, namelijk om vier rechtbanken in eerste instantie terug te brengen naar twee rechtbanken en op termijn, bijvoorbeeld over drie jaar, te bezien of het verstandig is om die twee rechtbanken vervolgens tot één rechtbank terug te brengen. Helemaal aan het eind van het debat -- het was de laatste vraag in het debat -- heb ik de minister expliciet gevraagd of, als de motie-Beuving zou worden aangenomen, hij af zou stappen van de congruentie in Oost. De vorige sprekers hebben zojuist ook het belang daarvan aangegeven. Dat heeft de minister expliciet toegezegd. Die combinatie van redenen maakt dat wij van harte voor de motie van mevrouw Beuving stemmen.

Ik wil mevrouw Beuving ook nog complimenteren met de vasthoudendheid waarmee zij het debat met de minister heeft gevoerd.

De **voorzitter**: Hear hear!

**

*N

De heer **Reynaers** (PVV): Voorzitter. Ook mijn fractie had de haar reserves bij de omvang van het arrondissement Oost-Nederland. Hoewel wij niet van mening zijn dat een groot arrondissement per definitie onwerkbaar is, kan niet worden ontkend dat het in dit geval toch echt een enorm gebied betreft. Mijn fractie sluit dan ook niet uit dat die

schaal op termijn toch tot problemen gaat leiden. Daar komt bij dat niet op voorhand vaststaat dat het opknippen van Oost in twee kleinere arrondissementen twee te kleinschalige arrondissementen zou opleveren, laat staan dat dit de kwaliteit van de rechtspraak negatief zou beïnvloeden. Mevrouw Beuving heeft dat vorige week op overtuigende wijze betoogd en bovendien cijfermatig onderbouwd. Mijn fractie is daardoor overtuigd. Wij zullen deze motie dan ook steunen. Wellicht ten overvloede voeg ik er nog aan toe dat wij ervan uitgaan dat dit alleen de gerechtelijke kaart betreft en absoluut niet de politieregio's.

In stemming komt de motie-Beuving c.s. (32891, letter G).

De **voorzitter**: Ik constateer dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.
**

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.
**
*N

De heer **Ruers** (SP): Voorzitter. Ik had een vooruitziende blik toen ik deze tekst opschreef, want ik heb het volgende opgeschreven. Wij zijn tevreden met het feit dat dankzij de aangenomen motie van collega Beuving daardoor de veel te grote regio Oost tot normale proporties wordt teruggebracht. Dat vinden we een positief punt. Dat op zich is voor ons echter niet voldoende om voor het wetsvoorstel te stemmen. We constateren namelijk dat de minister ons niet heeft kunnen overtuigen van de noodzaak van het wetsvoorstel. Daarbij weegt voor de SP-fractie zwaar dat er een grote kloof bestaat tussen de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak en de minister. Het is naar onze mening ongewenst en onverstandig om een wetsvoorstel aan te nemen dat het functioneren van de rechterlijke macht verregaand beïnvloedt, terwijl diezelfde rechterlijke macht grote bezwaren heeft tegen dat wetsvoorstel. Ten slotte heeft ons bijzonder gestoord de wijze waarop de Raad voor de rechtspraak -- ik heb dat uitgezocht -- getracht heeft, de vrijheid van meningsuiting van de tijdelijke ondernemingsraad te dwarsbomen. Over die naar onze mening onbestaanbare opstelling komen we nog nader te spreken. We zullen derhalve genoodzaakt zijn, tegen het wetsvoorstel te stemmen.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de PvdA, het CDA, de PVV, D66, GroenLinks, de ChristenUnie, de SGP en 50PLUS voor het wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de SP, de PvdD en de OSF ertegen, zodat het is aangenomen.
**

*B
!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Invoering van een bankenbelasting (Wet bankenbelasting) (33121)**, en over:
- de gewijzigde motie-Sent c.s. over de ontwikkeling van de kredietverleningssituatie in Nederland (33121, letter J).

(Zie vergadering van 3 juli 2012.)

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.
**
*N

De heer **Essers** (CDA): Voorzitter. Aan het einde van het debat van vorige week over de bankenbelasting heb ik aangekondigd dat mijn fractie een afweging zou maken tussen het inzetten van de begrote opbrengst van de bankenbelasting van 600 mln. voor het gezond maken van de Nederlandse overheidsfinanciën en de risico's die je met de invoering van deze belasting loopt doordat de kredietverlening kan worden aangetast. Gelet op de duidelijke toezeggingen die de staatssecretaris tijdens dit debat heeft gedaan, variërend van het niet slaan van het KB bij een drastische verslechtering van de economische situatie tot het indien nodig bijsturen in de sfeer van begunstiging van het beleid na het slaan van het KB, is de balans van deze afweging doorgeslagen in het voordeel van de bijdrage aan de overheidsfinanciën. We zullen derhalve voor stemmen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat dit wetsvoorstel met algemene stemmen is aangenomen.
**

In stemming komt de gewijzigde motie-Sent c.s. (33121, letter J).

De **voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.
**
*N

De heer **Reuten** (SP): Voorzitter. We vinden dit best wel een lastige motie. Dat hangt op de nuances in de formulering. Mijn fractie zal om de volgende redenen tegen de motie stemmen. Kredietverlening zal sowieso duurder worden doordat er veiligheidsmaatregelen aan banken worden opgelegd. Veiligheid heeft een prijs. De separate effecten van elke maatregel uit een reeks van maatregelen, waarvan de bankenbelasting er een is, zijn niet te traceren. De SP-fractie is het met het kabinet eens dat het gerechtvaardigd is dat banken een prijs betalen voor steunverlening, maar het ingrijpen indien noodzakelijk, wat met de motie

wordt gevraagd, is ons inziens vaag. Dat zou het intrekken van de bankenbelasting tot gevolg kunnen hebben. Daar stemmen wij niet mee in.

*N

Mevrouw **De Boer** (GroenLinks): Voorzitter. De motie zoals deze oorspronkelijk is ingediend vorige week, is mede door ons ondertekend. Toch zullen wij nu de motie niet steunen, en wel vanwege de wijziging; dat mag duidelijk zijn. Oorspronkelijk luidde de motie dat indien noodzakelijk, de regering voorstellen zou doen om in te grijpen. Dit is veranderd in: "onmiddellijk in te grijpen". Wij vinden dat het ingrijpen in samenspraak met het parlement moet gebeuren. Er mag geen vrijbrief gegeven worden aan de regering om eigenmachtig in te grijpen. Wij snappen dat wetswijzigingen sowieso via het parlement moeten verlopen. Blijkbaar is er een reden geweest om de motie te wijzigen. Wij staan erop dat een en ander in overleg met het parlement plaatsvindt. Wij zullen de motie in haar huidige vorm dan ook niet steunen.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, de PvdA, het CDA, de ChristenUnie, de SGP, D66 en 50PLUS voor de motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de SP, GroenLinks, de PvdD en de OSF ertegen, zodat zij is aangenomen.
**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

Voorzitter: Putters

*B

!Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Algemene Ouderdomswet, de Wet werk en bijstand, de Wet inkomstenbelasting 2001 en de Wet op de loonbelasting 1964 in verband met stapsgewijze verhoging en koppeling aan de stijging van de levensverwachting van de pensioenleeftijd (Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd) (33290).

De **voorzitter**: Ik heet de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van harte welkom.
**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Noten** (PvdA): Voorzitter. Een deel van de inbreng heb ik niet op papier kunnen zetten om de doodeenvoudige reden dat wij pas om 11.30 uur de nadere memorie van antwoord ontvingen. Die zo snel verwerken is niet mogelijk. Wat ik op papier heb staan, heb ik de minister doen toekomen, maar

flinke stukken staan niet op papier. Dat is begrijpelijk.

Deze minister doet zijn uiterste best om een pensioenakkoord met sociale partners tot stand te brengen en dat lukt ook. Complimenten daarvoor. Hij spreekt over een doorbraak in het denken over een oudedagsvoorziening. Hij spreekt over een zorgvuldig invoeringstraject waarmee zowel betrokken organisaties als burgers in staat worden gesteld zich goed voor te bereiden. Hij spreekt over flankerend beleid waarmee de eigen verantwoordelijkheid van burgers wordt gestimuleerd en gelijktijdig de kansen van ouderen op de arbeidsmarkt worden vergroot. Dat laatste is nodig. Er is een pensioenakkoord. Het is in de ogen van de leden van mijn fractie ook een verstandig pensioenakkoord.

Maar voor belangrijke delen van de vakbeweging is het dat niet. Het is zelfs heel moeilijk verteerbaar. Het is zo moeilijk verteerbaar dat er een crisis ontstaat en het maar de vraag is of het pensioenakkoord stand houdt. Het is zelfs de vraag of de vakbeweging niet uit elkaar valt. Er is sprake van een heftige crisis in de polder. In die tijd laat de minister niet één keer maar meerdere keren alle spelers die het aangaat, tout le monde, niet alleen vertrouwelijk maar ook publiekelijk weten dat het pensioenakkoord overeind moet blijven. Het is namelijk ongelooflijk belangrijk. Ook laat hij weten dat de eenheid binnen de vakbeweging bewaard moet blijven, aangezien die van ongelooflijk belang is voor de toekomst van ons land. Als ik wat kan doen, dan doe ik het graag, aldus de minister. En warempel, het lukt. De FNV valt niet uit elkaar. Het pensioenakkoord wordt niet opgezegd. De prijs voor de hoofdrolspelers is hoog, dat wel. Een aantal van hen moet vertrekken, een persoonlijk drama, maar de zaak staat.

Dan gaan wij naar het tweede hoofdstuk. Dat speelt zich af in het Catshuis in Den Haag. Daar lekt het namelijk, zorgvuldig en professioneel. Daar vindt namelijk overleg plaats tussen de regering en de PVV. Nederland wordt voorbereid op de uitkomst van dat overleg. Uit het lekken blijkt dat het pensioenakkoord van de baan is. De PVV wil graag bondje pesten en gelijktijdig de superdraai maken: 66 jaar en wel in één stap. Dat is pijnlijk gezien de voorgeschiedenis. Wat de leden van mijn fractie betreft, is het ook onverwacht. Het pensioenakkoord is van tafel. Het is niet opgezegd door de bonden maar door deze regering en dus ook door deze minister. Eerst was het pensioenakkoord er, toen niet meer, toen toch wel en toen weer niet.

Dan hoofdstuk 3. Terwijl de regering die bewuste zaterdag denkt dat het rond is, blaast de gedoogpartner het overleg op. Er is geen Catshuisakkoord. De regering kan het regeren verder wel vergeten. Die maandag erop -- het zal u niet verbazen -- belt deze minister met alle betrokkenen, zelfs met het gemeentehuis van Dalfsen. Zijn boodschap is voor iedereen dezelfde: het pensioenakkoord is terug. Hij pleit voor voortvarende uitvoering, wijst iedereen erop dat ze zich aan het akkoord verbonden hebben. En hij bepleit snelle behandeling van het wetsvoorstel in

de Eerste Kamer, dat daar al uitgebreid schriftelijk is behandeld. Het pensioenakkoord: eerst was het er, toen misschien niet meer, toen toch wel, toen niet meer en toen weer wel.

We weten hoe het afliep. In die week kwam er overleg op gang in de Tweede Kamer en kwam het Kunduzakkoord tot stand. Van een behandeling van het wetsvoorstel over de aanpassing van de AOW zoals het in deze Kamer nog steeds -- ik zeg dat er voor alle duidelijkheid maar bij -- voorligt en dat de uitwerking is van het pensioenakkoord, is het niet gekomen, want dat pensioenakkoord was er niet meer.

Ik heb een cruciale vraag. Wat is de waarde van een akkoord met deze regering? Wat is de waarde van afspraken met deze minister? Een akkoord is toch een akkoord? Je maakt afspraken, partijen verbinden zich ergens aan. Er zitten plussen en minnen in. Wat vond de minister van al deze tussentijdse opzeggingen en wonderbaarlijke wederopstandingen in een periode van drie, vier weken? Of was hij helemaal niet betrokken bij al die overleggen? Of is hij ook per sms geïnformeerd? Als hij wel betrokken was, hoe heeft hij dan akkoord kunnen gaan met het wetsvoorstel dat nu voorligt?

Als ik inhoudelijk naar het wetsvoorstel dat nu behandeld wordt, kijk en dat vergelijk met het wetsvoorstel dat voorligt maar niet behandeld wordt -- er liggen namelijk twee wetsvoorstellen voor -- dan zie nagenoeg geen overeenkomsten. Hoe kan dat? Hoe krijgt de regering het voor elkaar om twee wetsvoorstellen over hetzelfde onderwerp die, ook in hun memorie van toelichting, elkaar fenomenaal tegenspreken op nagenoeg hetzelfde moment in te dienen bij de Eerste Kamer? Er moet toch ergens een grens gesteld worden aan politiek opportunisme? Het kan toch niet zo zijn dat een regering alleen belang hecht aan goed overleg met sociale partners zolang het haar directe politieke doelen dient? Dat is wel wat we zien: de minister vindt het nuttig zolang het hem goed uitkomt, verder niet. Maar zo werkt het niet. De overlegeconomie is geen wegwerpartikel dat je na gebruik van je afgooit om het vervolgens weer voor een paar cent aan te schaffen als je het nodig denkt te hebben. Het is een zorgvuldig opgebouwd fijnmazig netwerk van sociale partners, verenigingen, uitvoeringsorganisaties, coöperaties en deskundigen. Dat netwerk maakt besluitvorming soms stroperig, zeker, maar gelijktijdig zorgt het voor maatschappelijke acceptatie bij belangrijke veranderingen in onze samenleving. De leden van mijn fractie zien dat de minister afscheid heeft genomen van het fenomeen van de overlegeconomie. Hij kiest voor polarisatie. Hij kiest voor een politiek die het beter weet.

Dat de minister kiest voor polarisatie zien we niet alleen aan de manier waarop hij met het pensioenakkoord is omgegaan. We zien het ook aan de manier waarop hij met deze Kamer omgaat. Nu dachten wij dat de regering net als wij vindt dat de kwaliteit van onze rechtsstaat mede bepaald wordt door de wijze waarop wetgeving tot stand komt en de wijze waarop een volksvertegenwoordiging in staat wordt gesteld om zich een oordeel over de

kwaliteit van wetgeving te vormen. Zowel in de Tweede als in de Eerste Kamer is door een belangrijk deel van de Kamer aangegeven dat de beschikbare tijd domweg te kort is om tot een zorgvuldige behandeling te komen. In deze Kamer geldt dat voor 35 van de 75 leden. Dat is niet de helft plus één, dat geef ik ruimhartig toe, maar wel de helft min drie. Dat is toch niet gering? Het deert de minister echter niet. Hij kiest voor behandeling onder stoom en kokend water. Natuurlijk, de minister zal zich verschuilen achter de meerderheid van deze Kamer die deze behandelingsprocedure heeft doorgezet maar heeft hij hierin geen eigenstandige verantwoordelijkheid?

De leden van mijn fractie maken zich ernstige zorgen over de ontwikkeling rond de omgangsvormen in het parlement en in deze Kamer in het bijzonder. Laten we duidelijk zijn. Wij denken dat 490 minuten inschrijven voor een debat hetzelfde is als 48 uur tijd beschikbaar stellen voor de inbreng voor een voorlopig verslag. Beide hebben niets van doen met het inhoudelijk op een zorgvuldige manier behandelen van fundamentele wetgeving. Regeren bij besluit is in de ogen van de leden van mijn fractie even ernstig en ondermijnt ons politieke systeem op gelijke wijze als oppositie door obstructie. Als we met elkaar zo doorgaan, krijgen wetten de levensduur van kabinetten en wijzigt iedere nieuwe meerderheid wat de vorige heeft doorgedrukt. Hoe kunnen wij dan in hemelsnaam verwachten dat mensen enig vertrouwen behouden in de continuïteit en daarmee de kwaliteit van ons politieke systeem? Ik noem een paar cijfers om het te duiden. Met uitzondering van de hamerstukken liggen de doorlooptijden van wetgeving in de afgelopen periode tussen 33 en 984 dagen. Het gemiddeld aantal dagen tot aan het voorlopig verslag is 69, maar met dit wetsvoorstel is er een nieuw record gebroken. Niet de gemiddeld 69 dagen, niet het vorige minimum van 15 maar -- ik rond heel ernstig naar boven af -- welgeteld 3 dagen waren er beschikbaar voor deze ingrijpende wet.

Waarom is deze tijdsdruk, die door de collega van GroenLinks "bizar" werd genoemd, überhaupt nodig? De minister zal ongetwijfeld zeggen: vanwege de situatie rondom de financiën van het Rijk. Oké, daar heeft hij een punt. Dat is inderdaad een vraagstuk. Stel dat hij daar gelijk in heeft -- dat betwijfelen wij overigens -- dan is nog steeds de vraag aan de orde of, ook binnen zijn eigen financiële kaders, er geen ander wetgevingsproces mogelijk zou zijn geweest. Ik kom er straks op terug, maar erop vooruitlopend zeg ik alvast dat dit mogelijk was geweest. Sterker nog, probleemloos zelfs.

Dat de tijdsdruk bizar is, werd ook door de Raad van State geconstateerd, zij het in andere woorden. De Raad kwam zelfs met de heel bijzondere suggestie van een machtigingswet om de wet- en regelgeving die naar aanleiding van deze wet moet worden aangepast, in een korte periode te kunnen doorvoeren. Een machtigingswet is een heel bijzonder fenomeen. Nu is het geheugen van de leden van de fractie van de PvdA vast selectief, maar wij herinneren ons dat de laatste

keer dat zo'n dergelijke machtigingswet werd aangenomen, onder Den Uyl was, tijdens de oliecrisis. Wij laten ons echter graag beleren op dat punt. De vraag is aan de orde of de crisis waarmee we te maken hebben, vergelijkbaar is met de crisis toentertijd. Wij denken dat eerlijk gezegd niet. Zo erg is het uiteindelijk overigens niet geworden in het voorliggende wetsvoorstel, maar de delegatiebepaling die in deze wet is opgenomen en die het parlement de facto en de jure volledig buitenspel zet gedurende langere periode op allerlei aanpalende wet- en regelgeving, is uitzonderlijk te noemen in haar reikwijdte. Waarom kiest de regering hiervoor? Waarom kiest zij niet voor de koninklijke weg? De koninklijke weg wilde zij wel bewandelen in het andere wetsvoorstel dat in deze Kamer ligt maar nu dus niet behandeld wordt. Dus ook hierbij lijkt tijd het enige argument te zijn om het parlement bij de verdere behandeling van al die vervolgwetgeving die er nog achteraan komt, volledig buitenspel te zetten. Tijd, tijd, tijd.

De leden van de fractie van de PvdA denken dat het ergens anders om te doen is. Zij laten zich overigens graag door deze minister overtuigen dat zij er helemaal naast zitten op dit punt. De leden van de fractie van de PvdA denken dat dit kabinet dit wetsvoorstel nog voor dit reces door de Kamer wil loodsen omdat er verkiezingen aankomen. Dit kabinet is bang dat de politieke verhoudingen na de verkiezingen zodanig zijn veranderd dat de behandeling van dit wetsvoorstel niet zonder meer van succes verzekerd zal zijn. En als dat zo is -- ik hecht eraan om dit te benadrukken -- dan zijn daarmee de omgangsvormen tussen parlement en regering echt drastisch herschreven. Het is dan volledig omgedraaid. Controversieelverklaring is dan niet meer een reden om behandeling van een wetsvoorstel tot na de verkiezingen uit te stellen, maar juist een reden om een wetsvoorstel wél te behandelen. "Controversieel" betekent dan: ik denk dat het mij na de verkiezingen niet meer lukt en daarom doe ik het nu. Dat is werkelijk een herdefiniëring van het begrip "controversieel".

Waarom is dat zo ernstig? Laat ik het optellen. Stel dat wij een akkoord in een periode van drie, vier weken aannemen, afwijzen, aannemen, afwijzen. Let op: een akkoord is niet een stuk papier, een akkoord bestaat niet uit teksten, een akkoord bestaat uit afspraken met mensen en partners. Met een akkoord creëer je verwachtingen. Als je die afspraken in een periode van vier of zes weken iedere keer opnieuw herdefinieert, dan doe je nogal wat. Als je gelijktijdig een term als "controversieel verklaren" herdefinieert, dan doe je nogal wat. Zulke ingrepen in het politieke systeem zullen hun uitwerking niet missen. Als dit de nieuwe mores zijn, doet een nieuw kabinet het straks ook zo; heel simpel. Een nieuw kabinet zal het weer afschaffen of veranderen; wat maakt het uit? Toevallige meerderheden gaan bepalen wat de uitkomst van tijdelijke wetten is. Naar de mening van de leden van mijn fractie kan dat niet de bedoeling zijn.

Wij stellen het op prijs als de minister op deze punten wil reageren. Het gaat dus niet over de AOW, maar over de betrouwbaarheid, de

continuïteit en bijna ook over de waarde van het politieke systeem dat wij in stand proberen te houden. Het gaat dus echt om de vraag hoe wij met toevallige, tijdelijke meerderheden omgaan en hoe verstandig het is om voortdurend op de kaart van de macht te spelen. Het is voor ons allemaal zeer verontrustend.

Tijd is niet alleen bij de behandeling van dit wetsvoorstel de schijnbaar allesbepalende factor. Tijd speelt ook in andere gevallen een hoofdrol. Ik kom nu op het deel van mijn betoog dat ik niet zo heel goed heb kunnen voorbereiden. Het klinkt misschien raar, maar het is echt zo. Ik heb een tijdje gedacht: ik ga het helemaal niet over de inhoudelijkheid van het wetsvoorstel hebben. Dan kan ik echter niet maken, want ik sta hier en het raakt ontzettend veel mensen. Ik moet dus iets zeggen over de inhoudelijkheid van het wetsvoorstel, maar bij alles wat ik zeg geldt de disclaimer dat ik denk dat het zo is. Ik weet het echter niet zeker. Dat is echt lastig, maar zo doe ik het maar even. Tot nu toe was ik overtuigd van wat ik zei. Vanaf nu vermoed ik dat ik verstandige dingen zeg, maar ben ik er niet helemaal zeker van.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ter geruststelling van collega Noten merk ik op dat wij hem net zo vriendschappelijk zullen behandelen als de PvdA ons gisteren in diverse debatten heeft behandeld.

De heer **Noten** (PvdA): Dat is een heel geruststellende uitspraak van collega Thissen.

Misschien moet ik even door de memorie van antwoord lopen, die ik vandaag heb gekregen. Ik zal daaruit een aantal punten in de vragende vorm aan de orde stellen naar aanleiding van de reactie van de minister op de vragen die wij gisteravond hebben ingediend. Nogmaals, alle waardering voor de minister en zijn ambtelijk apparaat voor de snelle beantwoording van onze vragen. Daar gaat het mij niet om.

Ik begin met een heel praktisch punt en daarmee duik ik de techniek van het wetsvoorstel in. Op dit moment is de ontslagdatum in zijn algemeenheid van rechtswege gekoppeld aan de ingang van de AOW. Dat is niet automatisch het geval, want het is niet in cao's vastgelegd, behalve als het in cao's wel zo is geregeld. Per 1 januari 2014 wordt de pensioenrichtleeftijd naar 70 jaar verhoogd. Dan lopen ten eerste de AOW-datum, ten tweede de ontslagdatum, als cao's nog niet zijn aangepast, en ten derde de pensioenrichtleeftijd uit elkaar. Dat houdt in dat mensen feitelijk niet in staat zijn om tot een volledige pensioenopbouw te komen als zij met pensioen gaan dan wel AOW gaan genieten met 60 jaar en één maand, als de pensioenrichtleeftijd 70 jaar is geworden. Deze mensen wordt het dus onmogelijk gemaakt om een volledige pensioenopbouw te regelen. Wij vermoeden dat dit helemaal contra legem is. Er staat gewoon iets in dit wetsvoorstel dat naar ons idee echt niet kan. Je maakt het groepen mensen daarmee namelijk onmogelijk om een volledige pensioenopbouw te regelen. De minister loopt eraan voorbij, maar wij denken dus echt dat dit niet kan.

Een ander klein, praktisch puntje, ook in termen van techniek, luidt als volgt. Bij ons weten moeten pensioenuitvoerders wettelijk gezien een halfjaar voor ingang van de pensioendatum met degenen die met pensioen gaan, communiceren over de vraag of ze het wel of niet willen en, zo ja, wanneer. Dat moet dus een halfjaar van tevoren. Dat is onmogelijk vanaf nu; überhaupt lopen de pensioen- en de AOW-leeftijd al niet meer parallel. Dat zijn verschillende momenten. De hele communicatieplicht kunnen ze niet uitvoeren. Door dit wetsvoorstel worden pensioenuitvoerders in een positie geplaatst die misschien niet contra legem is, maar je zou het bijna zo kunnen noemen.

Interessant is overigens dat deze pensioenuitvoerders nu per cohort moeten gaan omrekenen wat volgens de Pensioenwet de opgebouwde aanspraken zijn. Dat is technisch onuitvoerbaar. Het is niet alleen communicatief onuitvoerbaar maar ook technisch gezien is het nagenoeg onuitvoerbaar. Het verzoek van pensioenuitvoerders dat door leden van mijn fractie overigens van harte wordt ondersteund, is als volgt: zij willen een collectief omrekenmoment nemen, namelijk de datum van de invoering van een nieuwe pensioenrichtleeftijd, 1 januari 2014, zonder individuele toestemming van alle deelnemers. Daarvan zegt de minister: dat moeten we nog maar een keer gaan onderzoeken. Het is natuurlijk wel heel ingewikkeld als je in een wet iets opneemt wat belangrijke uitvoeringsorganisaties niet kunnen uitvoeren en dat je dan zegt dat je de wettelijke aanpassing die daarvoor nodig is, nog een keer wil gaan onderzoeken. By the way, als je beslist om die aanpassing niet of misschien verkeerd door te voeren, dan doe je dat via een delegatiebepaling, waarbij deze Kamer überhaupt niet meer betrokken is. Dit zijn in de ogen van de minister misschien maar kleine punten, maar qua praktische uitvoerbaarheid zijn het heel wezenlijke punten.

Wat ik probeer te zeggen is dat de leden van mijn fractie ervan overtuigd zijn dat de AOW-leeftijd omhoog moet. De leden van mijn fractie zijn overtuigd van het belang van afspraken om tot houdbare financiën van de overheid te komen. Daar kun je verschillende keuzes in maken, maar het is geen enkel probleem dat daarnaar gestreefd wordt. Alleen, de leden van mijn fractie denken dat de Eerste Kamer moet doen waarvoor zij bedoeld is, namelijk voorliggende wetgeving toetsen op uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid. Als je constateert dat deze wet in technische zin domweg niet uitvoerbaar is voor uitvoeringsinstanties, dan heb je een vraagstuk. Als je vervolgens constateert dat dit probleem wordt opgelost middels een extreme delegatiebepaling, dan heb je ook nog eens te maken met een staatsrechtelijk vraagstuk.

Ergens in de memorie van antwoord slaat de minister de spijker op zijn kop. Op de vraag naar de verhoging van de AOW-leeftijd et cetera zegt de minister: "De materiële politieke keuze ligt nu voor." Dat is helemaal verkeerd. Wat hier voorligt, is een wet en geen materiële politieke keuze. Met alle respect, die is aan de overkant gemaakt. Ik toets of de vertaling van die materiële politieke

keuze in wetgeving deugdelijk is. En dat is niet het geval. Naar onze overtuiging volgt de minister hierbij de verkeerde lijn.

Tijd is niet alleen bij de behandeling van deze wet de allesbepalende factor. Hij speelt ook een hoofdrol bij de beoordeling door uitvoeringsorganisaties en maatschappelijke organisaties van dit wetsvoorstel. De algemene teneur tijdens de door de Eerste Kamer georganiseerde hoorzitting was helder. Ik onderschrijf die overigens ook: Creëer snel duidelijkheid, maar zorg gelijktijdig voor een zorgvuldige invoeringstermijn. De doorwerking naar maatschappelijke organisaties en individuele burgers is dermate indringend en complex dat er tijd nodig is voor de aanpassing van systemen en regelingen. De opbrengst van de invoering per 1 januari 2013 is om en nabij de 100 mln. Echter, een grote wijziging in bestaande wet- en regelgeving is nog steeds noodzakelijk. Gaat de minister dat nu doen via onder andere het pakket Belastingplan 2013, zoals in de memorie van antwoord staat? Maar als hem dat niet lukt? Geldt dan die delegatiebepaling? Hoe denkt de minister die dan te gaan gebruiken? Ik heb zojuist al een aantal voorbeelden aangehaald: er is nog zo ontzettend veel onduidelijk.

Vanaf 1 januari 2013 is bijvoorbeeld de datum van AOW niet meer gelijk met de datum van pensioen. Los van het feit dat dit voor burgers behoorlijk onnavolgbaar is, levert dit ook allerlei fiscale en technische problemen op. Op de vraag of wij de uitkering van het pensioen mogen koppelen aan de AOW-datum, geeft de minister twee antwoorden. Hij zegt dat het wenselijk is omdat mensen daarmee overbruggingsproblemen kunnen oplossen, maar tegelijkertijd zegt hij -- een andere ambtenaar zal het hebben opgeschreven, of het is een ander gedachte -- dat het mogelijkwijs niet wenselijk is gezien het feit dat een doorwerkverplichting bestaat. Hij zegt dus dat het wenselijk is voor burgers, maar niet wenselijk voor het systeem. De minister geeft hier geen duidelijkheid over. Die fiscale problematiek is er dus. De minister geeft ook absoluut geen duidelijkheid over de vraag of hij bereid is om die op te lossen. Ik heb ook gesproken over de vraag of de oplopende stijging van de AOW-leeftijd kan in termen van gelijke behandeling en Europese richtlijnen op dit punt.

Ik kom op het belangrijkste punt, de overgangsproblematiek. Ik wil het kort samenvatten. De minister zegt eigenlijk dat er geen overgangsproblematiek is, omdat de mensen de overgangsproblematiek zelf kunnen oplossen. Voor degenen die niet genoeg cash in huis hebben, is hij bereid om het geld nog een tijdje voor te schieten. Hij zegt eigenlijk dat er geen overgangsproblematiek is. Hij zegt eigenlijk: mensen, los het zelf op.

Dat is een verre gaande uitspraak en hij gaat helemaal ver als hij zegt dat er heel veel mensen zijn met veel geld. Dat zal best, maar volgens zijn eigen getallen heeft een kwart tot 30% van de mensen die door de overgangsproblematiek worden geraakt, helemaal niet veel geld. Die

mensen hebben minder dan €5000 eigen vermogen. Dat kan dus ook betekenen een negatief eigen vermogen. Ik ben bang dat dit voor de meeste mensen in deze groep geldt. Die mensen hebben dus een negatief eigen vermogen en worden, soms afhankelijk, voor langere perioden gekort op hun AOW. Dat wil zeggen: zij krijgen die AOW niet.

De minister heeft een overgangsregeling, een voorschotregeling, tot 2015 voorgesteld. Hele grote groepen mensen worden pas geraakt na 2015. Twee voorbeelden, het kan nog net: ik zit sinds september 2010 in de VUT, dus ik heb in oktober 2017 een AOW-gat van minimaal zeven maanden, waarschijnlijk negen. Ik begrijp heel goed dat de tijd verslechtert. Daar heb ik dus sowieso al last van met andere bezuinigingsmaatregelen, maar dit gaat toch mijlen te ver. Zeven maanden is inderdaad echt veel, en je zult ook nog eens een negatief vermogen hebben. Het andere voorbeeld -- ik ken hem nog -- van Dick van der Meulen, een machinist: op 1 september aanstaande ga ik na 43 dienstjaren verplicht met VUT. In 2018 word ik 65 en moet ik dus negen maanden leven zonder AOW. Voorzitter, negen maanden is lang.

Bij al die mensen die met functioneel leeftijdonslag gaan of zijn gegaan -- ambulancepersoneel, brandweermensen -- en bij al die mensen die te maken hebben gehad met een eventuele beëindigingsovereenkomst in de afgelopen jaren in het kader van bezuinigingen en saneringen, hebben wij het niet over zeven maanden of negen maanden maar over meer dan een jaar AOW. Dat zijn geen mensen met veel geld.

En dan nu de prangende vraag: is dit allemaal nodig? Volgens de leden van mijn fractie niet. Nogmaals, laat ik voorstellen dat ook wij overtuigd zijn van de noodzaak om de AOW-leeftijd te verhogen. Kijk in ons verkiezingsprogramma, maar kijk ook naar het vorige pensioenakkoord. Mag ik zowel de minister als menig enthousiast ondersteuner van dit wetsvoorstel eraan herinneren dat zij zich bij de vorige verkiezingen tegen aanpassing uitspraken? Wij waren er toen al voor. Dat heeft ongetwijfeld een zeteltje of twee gescheeld.

Er moet dus iets gebeuren, dat is zo, ook om de solidariteit met toekomstige generaties in stand te houden.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Op dit punt heeft de heer Noten, mijn goede vriend Noten, zich beter kunnen voorbereiden en kan ik hem dus interrumpen. Kan hij wat partijen bij naam en toenaam noemen die bij de vorige verkiezingen nadrukkelijk handhaving van de leeftijd van 65 als aanvangsleeftijd van de AOW bleven promoten?

De heer **Noten** (PvdA): De vorige verkiezingen? Ik weet eerlijk gezegd niet wat er in het verkiezingsprogramma van de VVD stond, maar in dat van het CDA stond het in ieder geval wel.

De heer **Van Boxtel** (D66): Van het CDA, niet van D66.

De heer **Noten** (PvdA): Nee, met excuses, niet van GroenLinks en D66. Ik heb de heer Van Boxtel niet aangesproken. Neem mij niet kwalijk.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik word gesouffleerd door collega Van Boxtel. Voor de Handelingen wil ik dat het duidelijk is dat GroenLinks al jarenlang samen met D66 pleit voor verhoging van de AOW-leeftijd.

De heer **Noten** (PvdA): Dat is zo fijn als je de tijd hebt: dat je elkaar even kunt laten uitspreken.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Wij hebben vandaag alle tijd.

De heer **Noten** (PvdA): Ja.

Ik rond af. Voor 100 mln. wordt een bizar tijdstraject gevolgd waardoor uitvoerders onder druk komen te staan, regelingen technisch buiten de wet komen te staan, een aantal onderdelen contra legem zijn, een parlement buitenspel wordt gezet en voor duizenden mensen een ongekende overgangsproblematiek wordt gecreëerd. Het is een operatie voor pensioenverzekeraars die, zoals wij gisteren hoorden, qua omvang uniek is. Zou de minister de invoeringsdatum op pak 'm beet op 1 januari 2014 zetten en de ontslagleeftijd per die datum gelijkstellen aan de pensioenrichtleeftijd, en eventueel een flexibele AOW-leeftijd introduceren voor de overgangsproblematiek, dan was het nog steeds een wetsvoorstel dat te snel en te schokkerig zou gaan, een wetsvoorstel dat sleutelt aan te veel regelingen en wetten, maar:

- de rare voorschotregeling zou niet meer nodig zijn;
- de bizarre delegatiebepaling die het parlement buitenspel zet zou overbodig zijn;
- de inkomensachteruitgang zou voor menigeen vele malen gelijkmatiger verlopen, namelijk 1% tot 1,5% van de AOW;
- de regering zou doen wat zij behoort te doen, namelijk de koninklijke weg volgen.

Ik kondig twee moties aan. Met de eerste spreken de leden van mijn fractie hun ongenoegen over het proces van behandeling van dit wetsvoorstel uit. Met de tweede motie verzoeken wij de regering om zo snel mogelijk eindelijk weer eens in gesprek te komen met de stakeholders, de pensioenuitvoerders, de pensioenbestuurders en de sociale partners, om te bekijken hoe de overgangsproblematiek zodanig vormgegeven kan worden dat zij voor mensen draaglijk wordt.

De heer **Hoekstra** (CDA): De heer Noten heeft een heleboel dingen gezegd die ik zeer met hem deel. Het is geen geheim dat onze fracties voor het pensioenakkoord waren. Een van de zwakke onderdelen van dat akkoord was dat er een hele tijd niets gedaan werd, namelijk tot 2020. Daar zitten voor- en nadelen aan. Ziet de heer Noten wel of niet de noodzaak om vóór 2020 de AOW-leeftijd te verhogen?

De heer **Noten** (PvdA): Ja, die noodzaak zie ik absoluut. Dat is voortschrijdend inzicht. Dat is niet verboden, dat mag de minister ook hebben, maar niet binnen vier weken: heen terug heen terug. De financiële ontwikkelingen bezien, is 2020 te ver weg.

De heer **Hoekstra** (CDA): Dat doet mij goed. Als de heer Noten dit zegt, bedoelt hij denk ik ook dat een verandering substantieel moet zijn. Het moet niet gaan om één of twee maanden, maar om een substantiële ingreep vóór 2020.

De heer **Noten** (PvdA): Als ik nadenk over een alternatief, is voor mij de datum van invoering niet het meest essentieel. Die datum kun je naar voren of naar achteren halen. Het gaat mij erom dat het op één moment gebeurt en niet in deze waanzinnige carrousel van veranderingen. Daarnaast moeten mensen in staat worden gesteld om de financiële problematiek die voor hen ontstaat -- ik heb het met name over degenen die geen werk hebben -- gedurende enige tijd op te lossen. Voor degenen die kunnen doorwerken is er geen probleem. Kijk naar het karakter van de Pensioenwet zoals die nu door de minister is voorgesteld: als wij straks op basis van een veranderende levensverwachting de leeftijd van regelingen gaan aanpassen, dan kondigen wij dat vijf jaar van tevoren aan voor een periode van drie maanden. Dat is waar het om gaat. Gezien de financiën kan het nodig zijn om de zaak naar voren te trekken, maar zorg ervoor dat mensen in staat zijn om de problemen die daardoor ontstaan, op een draaglijke wijze voor zichzelf op te lossen.

De **voorzitter**: U bewaart uw moties voor de tweede termijn?

**

De heer **Noten** (PvdA): Ik kondigde ze aan voor de tweede termijn. Ik zie met belangstelling de reactie van de minister tegemoet.

*N

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Voorzitter. De discussie over de verhoging van de AOW-leeftijd is de afgelopen maanden in een stroomversnelling gekomen. Dat is zo-even al geschetst. Die stroomversnelling heeft alles te maken met snel veranderende economische en monetaire omstandigheden. De houdbaarheid van de overheidsfinanciën is een van de belangrijkste overwegingen om tot nieuwe keuzes te komen. In dit licht is het goed te begrijpen dat het kabinet kiest voor een meer radicale beleidswijziging dan de eerdere voorstellen die op tafel lagen. Mijn fractie steunt de aanscherping die nu in het begrotingsakkoord wordt gemaakt en die resulteert in een AOW-leeftijd van 66 jaar in 2019 en 67 jaar in 2023. Zo maken we een verdere koppeling van de pensioenleeftijd met de stijging van de gemiddelde levensverwachting. Dit zal van iedereen offers vragen, ofwel in geld, ofwel in tijd. Dat is billijk, van jongeren en ook van ouderen. Het gaat

om een geleidelijke verhoging en dat onderstreept in onze ogen de billijkheid van het wetsvoorstel.

Verhoging van de AOW-leeftijd is ook vanuit demografisch oogpunt goed te verdedigen. Daar praten we niet alleen sinds gisteren over, maar in feite al decennia. Dat heeft ook een relatie met te verwachten ontwikkelingen en schaarsteverhoudingen op de arbeidsmarkt. In de komende 20 jaar stijgt het aantal 65-plussers van 2,5 miljoen naar 4,5 miljoen en in diezelfde periode krimpt de beroepsbevolking met 1 miljoen. De komende vijf jaar gaan 500.000 Nederlanders met pensioen. Vorig jaar passeerde het aantal gepensioneerden de grens van 3 miljoen. Op het hoogtepunt van de vergrijzing is de verhouding 65-plussers en Nederlanders tussen de 20 en 65 jaar 1 op 2; nu is dat 1 op 4 en in de jaren vijftig was dat 1 op 6. Dat zijn natuurlijk grote veranderingen die zich geleidelijk zullen voordoen, maar ze werpen hun schaduwen nu al vooruit. De zorgsector is daarvan een voorbeeld. Schattingen laten zien dat in de komende periode zo'n 450.000 extra werknemers in de zorg nodig zijn. Zoals we weten genereert de vergrijzing een flinke zorgvraag, zeker onder de oudste cohorten ouderen. We moeten dus meer doen met minder mensen. En een verhoging van de AOW-leeftijd past daar goed bij. Iedereen is straks hard nodig.

Deze analyse lijkt haaks te staan op de huidige crisis op de arbeidsmarkt die volop getekend wordt door recessie en werkloosheid. Dat is de "paradox van de arbeidsmarkt": korte termijn werkloosheid maar lange termijn arbeidsschaarste. Deze paradox beïnvloedt discussies over langer werken. De voorstanders wijzen op toekomstige schaarste, de tegenstanders beroepen zich op de huidige werkloosheidspiek. Intussen zien we dat de arbeidsmarkt voor ouderen nagenoeg op slot zit: 150.000 ouderen zijn werkloos; de kans dat zij een baan vinden is klein. Graag hoor ik van de minister hoe hij deze arbeidsmarktparadox ziet in het licht van het wetsvoorstel dat hij hier vandaag verdedigt om de AOW-leeftijd te verhogen. Ofwel, de impact van korte termijn werkloosheid en lange termijn arbeidsschaarste. Laten we ervan uitgaan dat dit wetsvoorstel daarop een antwoord hoopt te bieden.

Mijn fractie is zoals gezegd voorstander van een geleidelijke ophoging van de AOW-leeftijd, gekoppeld aan de stijging van de levensverwachting. Als we de cijfers in ogenschouw nemen, zijn er juist op het punt van de levensverwachting opmerkelijke veranderingen te noteren in de afgelopen dertig jaar. In 1980 was de gemiddelde levensverwachting (afgerond) voor mannen 72 en voor vrouwen 79 jaar. Prognoses laten zien dat in 2020 de cijfers respectievelijk 80 en 83 jaar zijn. In 1990 was de gemiddelde levensverwachting voor wie 65 was 14 jaar voor mannen en 18 jaar voor vrouwen. De voorspelling is dat deze levensverwachting voor dit cohort zal toenemen tot respectievelijk 18 en 21 jaar in 2020. Nederlanders worden niet alleen ouder, maar de ouderen van nu zijn andere ouderen dan van 30 jaar geleden en de ouderen van morgen zullen weer anders in het leven staan dan de ouderen van nu. Ze zijn hoger opgeleid, zijn vaak gezonder, zijn

flexibel ingesteld en beschikken over een breed palet aan beroepservaring. Ouderen zijn heel wat waard, gaan nadrukkelijker een maatschappelijke bijdrage leveren en vormen een essentiële bron van "human capital". We zullen in de toekomst andere beelden gaan zien van ouderen en ook andere maatschappelijke verwachtingen gaan krijgen omtrent de rol van ouderen in de samenleving. Actiever, betrokkener.

Dit beeld van de nieuwe cohorten ouderen maakt een verhoging van de AOW-leeftijd goed verdedigbaar. Zoals gezegd, we spreken er al jaren over dat deze stap een keer gezet moet worden. De opdracht is evenwel om oudere werknemers ook vitaal te houden als we van ze vragen langer door te werken. En hier is het beleid niet eenduidig. We spreken dezer dagen -- we zijn er gisterenavond mee begonnen -- ook over het wetsvoorstel inzake een bonus voor werkgevers voor het in dienst nemen en in dienst houden van oudere werknemers. Maar daar blijkt nu juist uit dat het kabinet het vitaliteitspakket aan het uithollen is. De bonus voor 55-plussers vervalt en de premiekorting voor het in dienst hebben van 62-plussers wordt afgeschaft. Kan de minister uitleggen hoe deze twee voorstellen zich in dit licht bezien tot elkaar verhouden? Vitaliteit, employability en mobiliteit zijn immers kernopgaven om oudere werknemers duurzaam in te zetten op de arbeidsmarkt, zeker als we hun vragen langer door te werken. De bezuinigingsdoelstelling is ons helder, maar er dreigt spanning tussen beide voorstellen. Is er nog genoeg balans tussen de beleidskeuze om langer door te werken en de beleidskeuze om te bezuinigen op het vitaliteitspakket? Graag een reactie van de minister.

De heer **Elzinga** (SP): Ik wil de woordvoerder namens de ChristenUnie uitnodigen om straks in tweede termijn wel mee te doen met het voorstel over het vitaliteitspakket.

De heer **Kuiper** (ChristenUnie): Ja, dank. U snapt onze beperkingen dezer dagen, maar wij volgen alles op de voet.

Dan nog een paar specifieke opmerkingen en vragen bij de AOW-regeling zelf. Mijn fractie stelt vast dat de minister een overgangsregeling heeft ontworpen voor ouderen die weinig mogelijkheden hebben om het inkomensgat te compenseren of om zich daar goed op voor te bereiden. Wij denken dan in het bijzonder aan groepen ouderen die alleen op de AOW zijn aangewezen. Gisteren bij de hoorzitting kon niet goed worden vastgesteld hoe groot deze groep is. Het is wel de groep waarvoor een overgangsregeling juist ontworpen is en die deze het hardst nodig heeft. Dus daar willen we graag wat meer scherpte over krijgen.

Een volgend punt in dit verband betreft de termijn gedurende welke de overgangsregeling geldt, namelijk een halfjaar. Zou de termijn van terugbetaling ook kunnen worden uitgesmeerd over een langere termijn? Dat zou wellicht ook mensen kunnen helpen. Kan de minister nog eens uitleggen waarom hij gekozen heeft voor een termijn van een

halfjaar? Licht daar een specifieke redenering aan ten grondslag?

Deze nieuwe wet zal gevolgd moeten worden door een reeks van maatregelen en wetten om het geheel in balans te krijgen. De Raad van State wees al op de complexe consequenties van dit wetsvoorstel voor zowel publieke arrangementen, zoals de Bijstandswet en fiscale regelgeving, als private arrangementen, zoals aanvullende pensioenregelingen en individuele en collectieve arbeidsovereenkomsten. Graag zouden we zien dat de minister een beeld schetst van de volgende stappen en de samenhang daartussen. We waarderen het nadrukkelijk dat er nu tenminste een begin is gemaakt met het verhogen van de AOW-leeftijd. Net als met de hypotheekrenteaftrek is de kogel door de kerk. Nu moeten we ook verder kijken en de volgende stappen goed in beeld hebben.

Het wetsvoorstel betekent dat ook pensioenregelingen moeten worden aangepast. Niet alleen de pensioenuitvoerders maar ook de sociale partners hebben daar een rol in te spelen. Kan de minister ons informeren hoe het daarmee staat? Ik vraag dit ook gezien het feit dat dit wetsvoorstel verdergaat dan het pensioenakkoord van de sociale partners van vorig jaar, waarop al uitvoerig door de heer Noten is gewezen.

Volgens de SVB is invoering op 1 januari krap. Dat is niet zonder risico's, maar uitvoerbaar en haalbaar. Wat de minister betreft, moet het gewoon gebeuren, maar zijn er terugvalopties en andere zekerheden ingebouwd? Cruciaal in dit verband is voorts het tijdig informeren van de doelgroep. Oudere werknemers moeten goed weten waar ze aan toe zijn; er mogen geen ouderen tussen de wal en het schip vallen. Bij zo'n kort implementatietraject is dat evenwel niet denkbeeldig. Is een helder en overtuigend communicatieplan voorhanden en hoeveel budget is hiervoor beschikbaar? Wordt het uitvoeringstraject gemonitord? Ook op dit punt krijg ik graag een antwoord van de minister.

Ik sluit af. De leden van de fractie van de ChristenUnie hechten aan een generatiebestendig pensioenstelsel en zien dit wetsvoorstel als een belangrijk onderdeel daarvan. Wij zouden het als stap naar een samenleving willen zien waarin alle generaties hun schouders zetten onder onze samenleving. Van de minister hebben we nog niet veel op dit punt gehoord. Ik wil hem dan ook vragen hoe hij de implicaties van een verhoging van de AOW-leeftijd beoordeelt voor de verschillende generaties en leeftijdscohorten in termen van de maatschappelijke effecten die hier te boeken zijn. Naast financiële zijn er immers ook sociale consequenties. Zijn de lusten en lasten dan eerlijk verdeeld over jongeren en ouderen? Een gezaghebbende analyse van zijn kant over de impact van langer doorwerken voor verschillende generaties Nederlanders zal de kwaliteit van het AOW-debat in ons land stellig verhogen. Op verzoek van de minister heeft het CPB het rapport "Generatie-effecten Pensioenakkoord" uitgebracht, een beschouwing over het vorige pensioenakkoord. Is de minister bereid om het CPB nu te vragen om

een update toegespitst op de AOW-voorstellen van het Lenteakkoord?

Mijn fractie ziet uit naar deze analyse van de minister en naar zijn antwoorden op de door ons gestelde vragen.

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Voorzitter. Wij spreken vandaag over een wetsvoorstel met grote historische betekenis, zeker in de ogen van de fractie van D66. De Haagse politiek heeft in de recente roerige apriildagen laten zien waartoe ze in staat is en moet zijn. Het smeden van een begrotingsakkoord binnen vijf dagen dat de begroting van 2013 binnen de 3%-norm laat sluiten, is van grote betekenis geweest voor de financiën van het land.

Een belangrijk onderdeel daarvan is het voorliggende wetsvoorstel. De AOW-gerechtigde leeftijd gaat omhoog, evenals de pensioenrichtleeftijd. D66 heeft al zes jaar geleden in haar verkiezingsprogramma opgenomen dat dit moest gebeuren. Vanwege de bevolkingsopbouw was al lange tijd te voorzien dat het evenwicht tussen premiebetalers en AOW-genietters scheef zou komen te liggen en dat zou een te zware druk op de overheidsfinanciën leggen. De AOW is een omslagstelsel waarbij jongeren betalen voor ouderen. Hoe minder jongeren en hoe meer ouderen er zijn, hoe meer elke jongere dus zal moeten opbrengen voor de AOW. Door de vergrijzing is deze verhouding dramatisch aan het wijzigen. Ik zal dit illustreren met een aantal cijfers, andere cijfers dan de heer Kuiper noemde. Toen de AOW werd ingevoerd waren er 7 werkenden voor 1 gepensioneerde. In 2001 was de verhouding 2.7 op 1 en nu is de verhouding 2.3 op 1, aldus Het Financieel Dagblad van 3 juli 2012 en Het FD baseert zich op de cijfers van het CBS. Zo dramatisch is het dus. Zonder verhoging van de AOW-leeftijd wordt een rekening doorgeschoven naar toekomstige generaties. Dat vindt mijn fractie onjuist. Bovendien is dit één van de voorbeelden waar het overheidsbeleid in de loop der tijd de leeftijdsontwikkeling niet bijhoudt. Daarom heeft op de handen zitten gigantische gevolgen. Het zal dan ook voor niemand in deze Kamer een geheim zijn dat mijn fractie dit wetsvoorstel zal steunen, ook al zijn er overgangsproblemen en bepaalde risico's in de uitvoering. De informatie die wij in de hoorzitting kregen over deze problematiek was buitengewoon verhelderend. Ik dank de SP-fractie voor het initiëren van deze hoorzitting.

Nog even verder terug in de historie. In 1957 is de AOW ingevoerd. Die lovenswaardige maatregel sloot aan op de werkelijkheid van toen, met de middelen van toen. Wij leven echter nu, met onze drijfveren, onze inzichten, en meer specifiek onze vergrijzing, pensioenfondsen en -- bepaald niet onbelangrijk -- onze overheidsfinanciën. Wij zijn daar met zijn allen verantwoordelijk voor.

Om de oude waarden te behouden, moeten de oude normen verdwijnen. Of anders gezegd: als je wilt dat alles hetzelfde blijft, moet alles anders

worden. Ik citeerde uit De Tijgerkat van Tomasi di Lampedusa. Degene die dit boek niet kent, raad ik het zeker aan voor in de koffer in de zomervakantie.

Het wetsvoorstel gaat over twee leeftijdsbegrippen: de leeftijd waarop de AOW ingaat en de pensioenrichtleeftijd. Het mooiste zou zijn als deze direct op elkaar aansloten, maar daarvoor is nog wel wat aanpassing en overleg met de pensioenfondsen nodig. Dat bleek uit de hoorzitting gistermiddag. De vertegenwoordigers van de pensioenfondsen vragen een eenzijdige bevoegdheid om alle opgebouwde pensioenaanspraken in één keer op één pensioenrichtleeftijd neutraal te mogen omzetten. Zonder die bevoegdheid zou individueel overleg met iedere deelnemer nodig zijn, wat een enorme werklast zou geven.

De regering vindt dit een zaak voor de sociale partners -- ik verwijs naar bladzijde 1 van het nota naar aanleiding van het verslag van vandaag -- en ziet dan ook "geen reden om actief met hen in overleg te treden". Wij betreuren deze visie. Mijn fractie ziet deze reden wel degelijk, want dit wetsvoorstel was langverwacht, de impact is groot en de doelgroep is breed. Een discrepantie tussen de aanvangdatum van de AOW en de aanvangdatum van het aanvullend pensioen is onwenselijk. De minister mag zich deze problematiek zeker aantrekken. Ik deel de bezwaren en zorgen van de vorige sprekers hierover.

De minister heeft wel toegezegd dat hij naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek naar de mogelijkheden en risico's bij de pensioenfondsen, tijdig de Pensioenwet zal aanpassen. Dat blijft echter een vage uitspraak. Kunnen wij enig inzicht krijgen in dit tijdpad?

De mensen zijn ongerust; zij kunnen slecht overzien wat hun te wachten staat. Diverse mailschrijvers wijzen op de overbruggingsproblemen, nu de verhoging van de AOW-leeftijd niet aansluit op de ingangsdatum van hun aanvullend pensioen. De minister heeft deze problematiek ook geconstateerd en stelt als een van de mogelijkheden een voorschotregeling voor, in feite een kortlopende lening. De terugbetaalperiode in zes maanden per voorschot kwalificeert mijn fractie als krap. De minister stelt daartegenover dat het besteedbaar netto-inkomen in de terugbetaalperiode voor een alleenstaande met alleen AOW in 2013 neerkomt op circa €800 per maand, en dat dit iets meer is dan het bijstandsbedrag voor een 65-minner aldus de nota naar aanleiding van het verslag van de minister.

Het gaat hierbij met name om vutters, prepensioners en mensen zonder aanvullend pensioen. Dat dezen kunnen interen, mag niet voetstoots worden aangenomen. Ook als zij hebben kunnen sparen -- en dan heb ik het over meer dan €5000 per persoon aan eigen vermogen -- is het mogelijk dat zij het spaargeld voor andere zaken hebben bestemd en niet hebben gerekend op deze overbrugging. Waarom vindt de minister dat dit spaargeld hier wel voor gebruikt kan worden? En een volgende vraag is: heeft de minister echt geen

ruimte om hun meer tegemoet te komen, bijvoorbeeld met een langere aflossingstermijn? En bovendien, dat was een praktische suggestie van Actal bij de hoorzitting: waarom niet zes maanden AOW uitspreiden over zeven maanden voor iedereen? De minister stelt dat dit leidt tot een verlaging van de AOW, terwijl hij een verhoging beoogt. Maar deze verlaging is slechts tijdelijk bedoeld en is een praktische oplossing voor het overbruggingsprobleem. Het zou ook een heleboel administratieve drukte schelen. Ik begrijp dat de SVB niet is voorbereid op deze ontwikkeling, dus het zal waarschijnlijk niet uitvoerbaar zijn. Ik wil vanaf deze plaats wel benadrukken dat dit een heel sympathieke oplossing zou zijn geweest. Voor deze groep is terugvallen op de bijstand ook niet toereikend in geval hun vermogen in een eigen huis zit. Mensen die als gevolg van de huidige crisis hun hypotheek versneld zijn gaan aflossen, zijn dan de dupe. Kan de minister toezeggen dat de bijstand die zij aanvragen, ook voor langer dan één maand, niet hoeft te worden terugbetaald? Mijn fractie wil graag de vinger aan de pols houden over de uitvoering. De SVB heeft in de hoorzitting en ook eerder verklaard de uitvoering aan te kunnen, maar er moet gelet op de korte termijn niets tegenzitten. Actal heeft extra regeldruk en administratieve drukte voorspeld. Kan de minister toezeggen strikt toe te zien op de uitvoeringsproblematiek en de Kamer over eventuele knelpunten te informeren, bijvoorbeeld over een halfjaar?

De uiteindelijke strekking van dit wetsvoorstel is de koppeling van de pensioenleeftijd aan de levensverwachting. Dat is een logische koppeling in de ogen van mijn fractie die valt in de categorie van "dat hadden we veel eerder moeten doen". Toch rest hier één vraag. De koppeling bestaat er concreet uit dat de leeftijd per AMvB gewijzigd wordt volgens een bepaalde formule genoemd in artikel 7a lid 2 van het wetsvoorstel. Op een vraag van de ChristenUnie hoe het parlement wordt geïnformeerd over deze AMvB antwoordde de minister dat hij de "gangbare procedure" wil volgen. Mijn fractie hoort graag of de minister hiermee doelt op een voorhangprocedure, zwaar of licht? Gelet op de betrokken belangen lijkt mijn fractie parlementaire controle absoluut gewenst.

Ik kom tot slot te spreken over de flexibele AOW, een stokpaardje van mijn fractie. In het pensioenakkoord waren daarover afspraken gemaakt maar deze zijn met het nieuwe voorstel vervallen. De minister heeft gesteld dat een flexibele AOW de sociaal-culturele norm omtrent 65 jaar niet zal doen wijzigen. Daardoor wordt het effect op de arbeidsparticipatie teniet gedaan. Als toename van de arbeidsparticipatie één van de doelstellingen van het wetsvoorstel is, hebben wij daar begrip voor. De minister wijst in dit verband op de nadelige, budgettaire invloeden. Mijn fractie blijft zich echter afvragen, waarom met aanpassing van de bedragen en percentages het ontvangen van eerdere AOW niet budgettair neutraal zou kunnen worden uitgevoerd? Het uiteindelijke bedrag dat de AOW-gerechtigde ontvangt, blijft immers hetzelfde.

Dit past ook in de sociaal liberale visie van D66. Ik stel deze vraag dan ook expliciet.

Los van de AOW-verhoging zouden mensen vrij moeten zijn om te bepalen wanneer zij stoppen met werken, zeker wanneer zij daarbij geen onevenredig gebruik maken van collectieve voorzieningen. De sociaal-culturele norm kan tot op een zekere hoogte bepaald worden door de formele AOW-leeftijd, maar mijn fractie vermoedt dat deze nog meer bepaald wordt door de mogelijkheid voor ouderen om langer aan het werk te blijven. Het huidige economische klimaat is daarvoor niet positief, maar in de toekomst zal krapte op de arbeidsmarkt zich waarschijnlijk wel voordoen. Ik wijs op de sectoren zorg en onderwijs en de uittredende beroepsbevolking op die terreinen. Wat is de visie van de minister hierop?

Mijn fractie wacht de antwoorden van de minister met belangstelling af.

*N

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. Het is mij een genoegen om mijn bijdrage ook te kunnen uitspreken namens de Partij voor de Dieren.

Vandaag spreken we over het AOW-dossier. Dit dossier raakt het bestaan van zeer veel Nederlanders in de kern. Men zou dan ook mogen verwachten dat de volledige volksvertegenwoordiging de tijd neemt om tot een afgewogen oordeel te komen. Naar de mening van mijn fractie is er echter onder druk van de omstandigheden in de Eerste Kamer niet zozeer sprake van "réflexion" maar vooral van "précipitation". Deze overdreven haast heeft tot gevolg dat de zorgvuldigheid van de besluitvorming onder grote druk, en waarschijnlijk te grote druk staat. Dat de Eerste Kamer hierdoor bijdraagt aan haar eigen ongelooftwaardigheid is een zorgwekkende ontwikkeling.

In de stukken wordt opvallend vaak de economische crisis als legitimatie gebruikt. Er wordt voortdurend betoogd dat de toestand van de overheidsfinanciën in korte tijd sterk verslechterd is. Hiermee wordt een streep getrokken door allerhande eerdere overwegingen en voornemens, en laadt de regering, inclusief de Kunduzcoalitie de schijn van onbetrouwbaarheid op zich. Men zou bijna de indruk kunnen krijgen dat de regering de huidige crisis als een zegen ziet, omdat hierdoor de overhaaste aanpak van problemen van enorm maatschappelijk belang en met aanzienlijke toekomstige implicaties rechtvaardiging vindt. In die zin roept de wijze van behandeling van het huidige dossier sterke associaties op met die van bijvoorbeeld het Europees Stabiliteitsmechanisme ESM. Mijn fractie vindt dit een uitermate bedenkelijke trend.

Gisteravond zijn in de Kamer heel laat allerlei vragen gesteld aan de minister. Vanmorgen kregen wij daarop antwoord, waarvoor ik de minister graag dank zeg, dat wil zeggen voor het feit dat de antwoorden gekomen zijn; niet omdat ik met alle antwoorden zo gelukkig ben. Laat ik twee aspecten noemen. Ik heb nog geen tijd gehad om de antwoorden uitgebreid te analyseren en er

uitgebreid op te reageren. Dat is al een indicatie van de bezwaren die ik allereerst heb aangedragen. Nogmaals, laat ik twee punten naar voren brengen. Eén punt is dat harmonisatie, gelijktijdige uitbetaling van de AOW en de aanvullende pensioenen, van belang is. Zoals de zaken nu liggen, kan dat niet zonder meer worden geregeld en moet dat gebeuren met instemming van de individuele deelnemers in de pensioenfondsen. De minister zegt hierover dat hij bezig is met een onderzoek, om na te gaan of dat niet verbeterd kan worden. Ik zou zeggen dat dit de omgekeerde volgorde is. Men zou verwachten dat juist over dit soort elementen wordt nagedacht voordat een dergelijk voorstel wordt gedaan. Dit beïnvloedt immers in belangrijke mate de begrijpelijkheid en de acceptatie door de burger.

Het tweede punt betreft datgene waarmee de pensioenfondsen worden opgezegd in het kader van de communicatie. Voor pensioenfondsen is communicatie altijd de achilleshiel. Dat gaat al heel lang niet goed, hoewel er heel langzaam vorderingen worden gemaakt. Wat nu van de pensioenfondsen wordt gevraagd, is werkelijk een "mission impossible". Het gaat erom dat de pensioenfondsen over een veelheid van zaken moeten communiceren, zoals een hogere ingangleeftijd van de AOW, het niet-uitkeren van indexatie, de korting op de nominale pensioenen en dat soort dingen. Al die zaken moeten tegelijkertijd worden uitgelegd aan de deelnemers in de fondsen. Ik denk dat het al een enorme druk op de pensioenfondsen zal leggen om dit voor elk van die elementen afzonderlijk behoorlijk te doen. Zoals ik zei, de combinatie van al die factoren is gewoon een "mission impossible". Wie zijn daarvan het slachtoffer? Dat zijn de pensioenfondsen zelf, maar in veel sterkere mate natuurlijk al die deelnemers die het betreft. Zij kunnen er werkelijk geen chocola meer van maken. Dat zal de acceptatie van dit soort wetgeving bijzonder nadelig beïnvloeden.

Ik ga nu terug naar de redenen waarom men de AOW-leeftijd zou willen verhogen. We zijn in Nederland in de gelukkige omstandigheid dat we met elkaar in goede gezondheid ouder worden dan voorheen. Dat is een enorme verworvenheid, waar de oudere generatie nu al van profiteert, en die naar alle waarschijnlijkheid ook voor jongere generaties is weggelegd. Om vergrijzing uit te roepen tot een van de grote problemen van onze samenleving doet dan ook erg merkwaardig aan. Naar de mening van mijn fractie betekent het wel dat ouderen niet langer een bijzondere positie in de samenleving en met name op de arbeidsmarkt behoeven. Er zijn geen zwaarwegende redenen meer om voor ouderen een uitzonderingspositie te bedingen. In die zin onderschrijven wij het standpunt van de minister, die in een recent interview stelde dat extra vakantiedagen die in het verleden bedongen zijn voor ouderen, nu hun doel volledig voorbijschieten. Dergelijke regelingen zijn nu per saldo nadelig voor ouderen, omdat zij in de perceptie van de werkgever al op weg naar de uitgang zijn, wat verdere kostbare training gericht op een goede toekomstige vervulling van hun baan overbodig maakt.

Het feit dat veel ouderen in goede gezondheid ouder worden, en het feit dat de AOW via een omslagstelsel toenemend door jongeren bekostigd wordt, zijn in principe sterke argumenten voor de verhoging van de AOW-leeftijd. Het wetsvoorstel beoogt dan ook met ingang van 2013 precies dat. Vanaf 2024 wordt de AOW-leeftijd tevens gekoppeld aan de levensverwachting op dat moment. Ook dat is op zichzelf genomen geen onlogisch voorstel. Merkwaardig is wel dat de voorgestelde regeling asymmetrisch is: bij een afnemende levensverwachting gaat de AOW-leeftijd niet omlaag. Dit wekt sterk de schijn dat de redelijkheid wordt opgeofferd aan de wens vooral de staatskas te spekken.

In de memorie van toelichting aan de Tweede Kamer stelt de regering dat tussen nu en 2040 de levensverwachting sterker zal stijgen. Een min of meer lineaire extrapolatie van de thans beschikbare cijfers tot 2040 suggereert dat inderdaad. Toch kunnen bij een dergelijke extrapolatie de nodige kanttekeningen geplaatst worden. Allereerst worden de cijfers niet van foutenmarges voorzien, en dat is bij een extrapolatie over bijna 30 jaar curieus te noemen. Ik voeg hieraan toe dat gisteren bij de hoorzitting in antwoord op vragen die daarover gesteld zijn, inderdaad duidelijk werd dat de foutenmarge bij een dergelijke extrapolatie enorm is en dat de suggestie dat je deze cijfers tot twee decimalen achter de komma zou kennen, totaal niet op haar plaats is. Die enorme foutenmarges hebben potentieel ook enorme gevolgen voor het beleid. Ik hoor graag de mening van de minister daarover. Voorts hebben medici en biologen grote twijfels of een dergelijke geprojecteerde lineaire toename wel realistisch is. Snel toenemende problemen als obesitas en diabetes bij ouderen, maar vooral ook bij kinderen, zouden de grafiek van de leeftijdsverwachting eerder dan we nu denken wel eens drastisch in neerwaartse richting kunnen buigen. Ook daarover hoor ik graag de mening van de minister.

Dat de overheid besparingen die langs de weg van verhoging van de AOW-leeftijd verkregen kunnen worden, dankbaar zal accepteren, heeft geen betoog. Echter, mijn fractie is nadrukkelijk van mening dat de AOW-problematiek onmogelijk los gezien kan worden van de zeer halsstarrige problematiek van de werkloosheid onder ouderen. Ik zal dan ook nu in enig detail ingaan op juist deze problematiek van werkgelegenheid. Weliswaar kan niet gesteld worden dat in het wetsvoorstel de regering helemaal geen oog voor deze problematiek zou hebben. Niettemin is mijn fractie van mening dat de regering deze problemen ernstig onderschat en onvoldoende activiteiten ontplooit om tot een adequate aanpak te komen. Dat valt te betreuren, want het zou wel eens kunnen zijn dat de baten voor de staatskas van een veel grotere arbeidsdeelname van ouderen de besparingen door het verhogen van de AOW-leeftijd volledig in de schaduw zouden kunnen stellen.

Ik ga nu nader in op de werkgelegenheidsproblematiek. De regering benadrukt dat de arbeidsparticipatie van ouderen

de laatste jaren is gestegen. Dat is op zichzelf genomen juist en wordt ook veroorzaakt doordat de werkende bevolking ouder wordt en minder mogelijkheden heeft om uit te treden. Wat bedoelen we met arbeidsparticipatie? De mate waarin mensen beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt (de beroepsbevolking) wordt "bruto arbeidsparticipatie" genoemd. De bruto arbeidsparticipatie wordt uitgedrukt in procenten en wordt berekend door de beroepsbevolking te delen door de totale bevolking. De bruto arbeidsparticipatie is altijd lager dan 100%, doordat een deel van de bevolking niet beschikbaar is voor arbeid of niet in staat is te werken.

Het CBS verstaat onder beroepsbevolking alle personen tussen de 15 en 65 jaar, die ten minste twaalf uur per week werken of werk hebben aanvaard waardoor ze tenminste twaalf uur gaan werken of verklaren, tenminste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor tenminste twaalf uur per week te vinden. Het aantal werkzoekenden is niet gelijk aan het aantal WW-uitkeringen. Allereerst worden door het CBS personen die werk zoeken, maar voor minder dan twaalf uur per week, op grond van de door haar gehanteerde definitie niet tot de werklozen gerekend. Het UWV doet dat wel. Daarnaast zijn er personen die geen recht hebben of geen recht meer hebben op een WW-uitkering. Dat zijn nieuwkomers op de arbeidsmarkt zoals intreders of herintreders, of personen die de maximale duur van hun WW hebben bereikt. Medio september 2011 bedroeg het aantal WW-uitkeringen 261.000, terwijl het CBS 422.000 werklozen vermeldde. Een groot deel van het verschil wordt verklaard door mensen die in de bijstand zitten en werkzoekend zijn en geen recht op een WW-uitkering hebben. De minimumgrens van 12 uur per week, die het CBS hanteert, betekent dat het door het CBS gehanteerde cijfer naar boven moet worden bijgesteld. Het aantal werkzoekenden is in de praktijk dus heel wat hoger dan officieel wordt vermeld.

Het aantal werkzoekenden dat werk vindt, wordt bijgehouden. Er zijn echter ook werkzoekenden die uit de statistieken verdwijnen. Het CBS geeft aan dat het vooral om beëindiging vanwege het bereiken van de maximale WW-duur gaat. Dit betekent dat een groot deel van de personen die WW ontvangt, terugvalt naar de bijstand of, indien men daar niet voor in aanmerking komt, terugvalt naar niets. Dan gaat het over zogeheten nug'ers oftewel niet-uitkeringsgerechtigden. Harde cijfers over uitstroom "anders dan werk" zijn helaas niet beschikbaar, doordat deze niet systematisch worden bijgehouden.

Op de arbeidsmarkt voor ouderen kunnen dan ook de volgende problemen gesignaleerd worden:

- de werkloosheidscijfers zijn veel te rooskleurig, mede vanwege het grote aantal zzp'ers zonder werk en de nug'ers, die nergens in de cijfers zijn terug te vinden;
- er is sprake van een tweedeling op de arbeidsmarkt voor ouderen, ouderen die aan het

werk zijn en oudere werkzoekenden. De werkenden zitten in een comfortabele positie, vooral door de geldende ontslagbescherming. Daartegenover staan de oudere werkzoekenden, met een zeer lage kans op werk;

- geheel tegen de gemaakte afspraken in de Beleidsagenda 2020 in geven werkgeversorganisaties, werknemersorganisaties en de overheid vooral prioriteit aan het aan werk houden van oudere werknemers. Zij hebben nauwelijks aandacht voor het weer in het arbeidsproces opnemen van oudere werkzoekenden;
- noch het kabinet-Rutte, noch de sociale partners, houden zich aan de afspraken van de "Beleidsagenda 2020" ten aanzien van de oudere werkzoekende;
- gemaakte afspraken op centraal niveau hebben geen dwingend karakter en verzanden in intenties;
- door onterechte vooroordelen (te vaak ziek, te duur, te eigenwijs) bij praktisch alle werkgevers komen oudere werkzoekenden nauwelijks aan de bak;
- er is momenteel sprake van een aanzienlijke economische en maatschappelijke kapitaalsvernietiging door het ontstaan van een verloren generatie van oudere werkzoekenden;
- langer doorwerken van ouderen kan momenteel alleen als werkgever en werknemer het eens zijn. De mogelijkheid tot langer doorwerken dient een wettelijke basis te krijgen.

Naar de mening van mijn fractie heeft de overheid een belangrijke taak. De overheid moet meer inzetten op economische groei, met als gevolg een banengroei. Dat moet net zoals in de VS maandelijks gemeten en gemonitord worden. Het vitaliteitspakket om ouderen aan het werk te houden en te krijgen, dient te worden uitgebreid. Dat kan onder andere door een mobiliteitsbonus vanaf 50 jaar, een no-riskpolis bij loonschade voor de werkgever bij werknemers vanaf 50 jaar en een convenant waarin wordt afgesproken dat het personeelsbestand een betere afspiegeling van de beroepsbevolking moet zijn. Door een langdurige en intensieve pr-campagne moet de overheid de maatschappij, in casu de werkgevers, rijp maken om vooroordelen ten aanzien van oudere werknemers om te zetten in het besef van voordelen, die deze groep te bieden heeft. Ik hoor hier graag uitgebreid de mening van de minister over.

Ten slotte is het in dit verband belangrijk te beseffen dat cijfers over arbeidsparticipatie van ouderen voor de huidige discussie van beperkte waarde zijn. Waar het echt om gaat, is in hoeverre ouderen door werk ook daadwerkelijk in hun levensonderhoud kunnen voorzien en hun koopkracht op peil kunnen houden. Dat gaat vaak veel verder dan arbeidsparticipatie voor een beperkt deel van de tijd alleen. Graag verneem ik van de minister welk deel van de werkenden tussen 60 en 65 ook daadwerkelijk volledig in hun levensonderhoud kan voorzien en zijn koopkracht op peil kan houden. In het voorliggende wetsvoorstel worden zeer beperkte mogelijkheden geboden om de overgang naar een nieuwe situatie

te vergemakkelijken. De doorwerkbonus verdwijnt, omdat de regering meent dat de toenemende arbeidsparticipatie van ouderen door de toenemende financiële druk wel automatisch tot stand zal komen. De werkgever kan een verhoging van de premiekorting van €6500 naar €7000 tegemoet zien bij het in dienst nemen van uitkeringsgerechtigden ouder dan 50 jaar. Dat is beter dan niets, maar niet veel, en gaat voorbij aan het gegeven dat de weerstand bij werkgevers om ouderen in dienst te nemen vooral bepaald wordt door cultureel bepaalde vooroordelen. Die vooroordelen zijn binnen de kring van werkgevers breed gedragen en hardnekkig. Juist hier ligt naar de mening van mijn fractie een taak voor de overheid. Voorts wordt ingezet op een regeling waarbij een tijdelijke renteloze lening als voorschot verstrekt kan worden om in voorkomende gevallen de ergste nood te lenigen. Dit is helaas niet meer dan een noodverband en lost structureel helemaal niets op.

In de nota naar aanleiding van het verslag aan de Tweede Kamer suggereert de regering het volgende: "Pensioenuitvoerders en sociale partners zijn het beste op de hoogte van de gevallen waarin de verschuiving van de AOW-ingangsdatum ondanks de geleidelijke invoering en de voorschotfaciliteit leidt tot overbruggingsproblemen en negatieve inkomenseffecten voor degenen die van VUT of vroegpensioen gebruikmaken." Dit afschuiven van eigen verantwoordelijkheid naar pensioenuitvoerders, die toch al in zwaar weer verkeren, vindt mijn fractie verbijsterend.

Bij de totstandkoming van het huidige wetsvoorstel is er nauwelijks overleg geweest met de sociale partners en zijn eerder gemaakte afspraken genegeerd met een beroep op de economische crisis. Nog schrijnender wellicht is het feit dat helemaal geen overleg is gevoerd met de organisaties die opkomen voor de belangen van ouderen. "Over ons maar zonder ons", moeten we helaas constateren.

De Nederlandse samenleving is in economisch zwaar weer, en met name op ouderen wordt een zwaar beroep gedaan. Dit levert vooral voor ouderen grote problemen op op diverse gebieden, zoals de verhoging van de AOW-leeftijd en de bijbehorende overbruggingsproblemen. Er zijn problemen met de aanvullende pensioenen. In de meerderheid van de gevallen is er al jaren niet geïndexeerd en dreigen grote kortingen in de nabije toekomst. Het levert ook grote problemen op in de zorg, waar de premies stijgen, de standaardpakketten worden uitgekleeft en de kostenstijging voor aanvullende pakketten, met veel onderdelen die vooral van belang zijn voor ouderen, de inflatie ver overstijgt. Al deze zaken hebben grote negatieve gevolgen voor de koopkracht van ouderen. Al deze onderwerpen worden in feite door de wetgever los van elkaar aan de orde gesteld, en bij ieder onderwerp wordt naar voren gebracht dat ouderen zich door sparen op de gevolgen van wetgeving kunnen voorbereiden. Maar ouderen moeten ook leven, dus hoeveel besparingen kan men in redelijkheid van ouderen verwachten?

Met enige graagte wijst de regering in dit verband dikwijls naar de gunstige financiële positie van ouderen. Ouderen zijn vaak in het bezit van een eigen huis, dat een zekere waarde vertegenwoordigt. In de praktijk kan deze waarde niet of nauwelijks worden ingezet voor de bekostiging van eerste levensbehoeften. Ouderen moeten immers ook ergens wonen. In de praktijk vervalt het huis bij overlijden van ouderen dan ook vooral aan de kinderen. In de praktijk hebben ouderen niet meer dan het vruchtgebruik van het eigen huis. Mijn fractie geeft de minister dan ook in overweging om de cumulatieve effecten voor ouderen van diverse wetsvoorstellen grondig te inventariseren en iets minder kritiekloos verhalen over de gunstige vermogenspositie van ouderen te ventileren. Cijfers zijn niet onbelangrijk, maar de juiste interpretatie ervan is en blijft de essentie.

Samenvattend, naar de mening van mijn fractie wordt door het huidige wetsvoorstel het paard achter de wagen gespannen. Waar met het aanpakken van de werkgelegenheidsproblematiek van ouderen in principe zeer veel te verdienen valt, zet de regering vrijwel uitsluitend in op het beteugelen van de kosten van de AOW. Koning Midas had een bijzonder talent om van modder goud te maken. Door het grotendeels veronachtzamen van de werkgelegenheidsproblematiek van ouderen maakt dit kabinet van goud modder. Ik wacht met belangstelling de reactie van de minister af.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Ik zal namens mijn fractie ingaan op de noodzaak, de houdbaarheid en de zorgvuldigheid. En dan heb ik inderhaast ook nog een aantal kwesties kunnen aansnijden aan de hand van de nadere memorie van antwoord, die ons vanochtend om 10.00 uur bereikte. Dank daarvoor. En complimenten aan de minister en zijn ambtenaren voor het feit dat dit allemaal in zo'n korte tijd is gelukt. Laten we hopen dat het de senaat ook allemaal in zo'n korte tijd lukt.

3.066.680 mensen hadden in mei 2012 een inkomen als gevolg van de AOW. De potentiële beroepsbevolking, volgens de definitie van het CBS -- collega De Lange had het daar ook al over -- alle mensen tussen de 15 en 65 jaar, bestond in het eerste kwartaal van 2012 uit 10.900.000 mensen. De werkzame beroepsbevolking is 7.800.000 mensen groot. Daarvan zijn 484.000 mensen werkloos of actief op zoek naar meer dan twaalf uur werk per week. Overigens zitten er 288.000 mensen in WW en hebben 322.000 mensen een uitkering als gevolg van de Wet werk en bijstand.

GroenLinks pleit voor verhoging van de AOW- en pensioengerechtigde leeftijd. Ook de sociale partners zijn daar eendeling van doordrongen, getuige hun pensioenakkoord van 2011. Het is zelfs noodzakelijk, als je tenminste streeft naar een eerlijke verdeling van de lusten en de lasten tussen jong en oud. Noodzakelijk als je de volgende generaties niet wilt opzadelen met kosten die nu worden gemaakt. Sinds 1950 -- de invoering

van de AOW vond plaats in 1957: mijn geboortjaar en dat van Thom de Graaf, zo heb ik begrepen -- is de levensverwachting voor gepensioneerden gestegen met acht jaar. Dus sinds 1950 worden wij gemiddeld acht jaar ouder. Sinds het debat gisteravond met minister Schippers weten wij dat zes jaar daarvan te danken zijn aan de voortreffelijke zorg in ons land. Tussen nu en 2040 zal de levensverwachting nog verder toenemen. Dit alles betekent dat de AOW door steeds minder werkenden gefinancierd moet worden. Tegenover één AOW-gerechtigde staan nu nog 2,5 mensen die werken, maar dat worden er steeds minder. Dat is niet houdbaar.

Nederland staat voor een grote opgave. De economische vooruitzichten zijn niet goed. Willen wij in 2017 een begrotingsevenwicht bereiken, dan moet er 25 mld. bezuinigd worden. Dat is een enorm bedrag. Het zal iedereen raken, voor niemand zal het pijnloos zijn. Voor ons geldt het principe dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. Wij staan voor een keuze: houden wij alles bij het oude en schuiven wij de rekening door naar volgende generaties of pakken wij nu door en kiezen wij voor hervormingen die onze economie gezond, duurzaam en sterker maken? GroenLinks kiest voor dat laatste. Wij willen hervormen en de pijn verdelen naar draagkracht. Wij willen ervoor zorgen dat Nederland klaar is voor de toekomst en er misschien een beetje zin in heeft. Daarom hebben wij in het Lenteakkoord gekozen voor een versnelde verhoging van de AOW-leeftijd. GroenLinks heeft bij de behandeling van dit AOW-voorstel een motie ingediend, de motie-Klaver, om te onderzoeken of een flexibele ingangsdatum van de AOW mogelijk is. In het debat in de Tweede Kamer heeft minister Kamp dit toegezegd. De motie is aangenomen. In de nadere memorie van antwoord van hedenochtend neemt de minister echter afstand van de flexibele ingangsdatum. Of wil hij de memorie van antwoord zien als een resultaat van het toegezegde onderzoek? Heeft hij dit ook laten weten aan de indieners van de motie: de heer Klaver, de heer Koolmees, mevrouw Lodders, de heer Groot en de heer Van Hijum?

Het Lenteakkoord geldt voor de begroting van 2013. Tot aan de verkiezingen op 12 september hebben de vijf partijen zich daaraan geëngaat. Daarna kan een nieuwe Tweede Kamer bij meerderheid wijzigingen aanbrengen. GroenLinks zorgt er met de vier andere partijen voor dat het land niet stuurloos is totdat er een nieuw kabinet is, wat nog weleens een half jaar zou kunnen duren. Sommigen spreken in dit verband van een "krokuskabinet". Anderen zouden "carnavalskabinet" zeggen. GroenLinks zorgt ervoor dat de ernstige bezuinigingen van het kabinet van tafel zijn. Denk hierbij aan bezuinigingen op natuur, aan het pgb, aan de huishoudinkomenstoets, de WWB en het passend onderwijs. Ik zeg dit in het bijzonder tegen de PvdA. Het kabinet is gevallen. Er komen nieuwe verkiezingen. GroenLinks heeft het beleid weten bij te sturen, zodat de begroting voor 2013 een stuk socialer en groener is dan wanneer het kabinet niet was gevallen. Dit is zeker niet het

ideale pakket, maar wel het beste dat onder deze omstandigheden mogelijk was. GroenLinks heeft samen met de ChristenUnie en D66 het lef en de daadkracht getoond om zich daarvoor in te zetten. Sommige punten heeft GroenLinks weten binnen te halen, andere helaas niet. In de Nederlandse politiek moet je nu eenmaal compromissen sluiten om iets te bereiken. Wij hebben ervoor gekozen liever vuile handen te maken dan met lege handen te staan. GroenLinks heeft de kans gegrepen om zo veel mogelijk punten binnen te halen die voor haar het allerbelangrijkst zijn, waardoor de begroting voor 2013 een stuk groener en socialer is dan wanneer GroenLinks er niet bij betrokken was geweest. Wij hebben onze eigen plannen gepresenteerd in Hart voor de toekomst en in ons eigen verkiezingsprogramma Groene kansen voor Nederland. Hierin kun je zien dat er nog groenere en socialere alternatieven zijn. Die plannen zijn onze inzet bij de verkiezingen op 12 september, niet het Begrotingsakkoord 2013.

Met dit akkoord wordt een aantal pijnlijke bezuinigingen van het kabinet-Rutte teruggedraaid. Ik noemde al het passend onderwijs, de bezuinigingen op natuur, het afschaffen van de pgb's, maar ook de verhoging van de griffierechten, de bezuinigingen op het openbaar vervoer, de invoering van de eigen bijdrage in de ggz, de bezuinigingen op de preventieve en de palliatieve zorg en de btw-verhoging op de podiumkunsten. Daarnaast blijft ontwikkelingssamenwerking staan op 0,7%. Als de partijen van het Lenteakkoord zich ook in deze Kamer houden aan wat afgesproken is, dan zal de AOW- en de pensioengerechtigde leeftijd per 1 januari 2013 met één maand verhoogd worden, maar hoe houdbaar is het vervolg?

De heer **Noten** (PvdA): Als de heer Thissen dan toch de verworvenheden van het "Lenteakkoord" -- ik zal hem een plezier doen -- hier zo nadrukkelijk naar voren moet brengen, dan ben ik wel geïnteresseerd in de stand van zaken in de uitvoering van de afspraken over de hypotheekrenteaftrek en forenzentaks. Misschien kan hij daar nog kort iets over zeggen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik heb begrepen van de staatssecretaris van VVD-huize dat hij dat over de verkiezingen heeft heen getild. Daar zal de VVD haar eigen electorale redenen voor hebben gehad. Daar ben ik niet enthousiast over. Wij waren uitgegaan van commitment. Laat dat duidelijk zijn. Wij hebben ons aan de afspraak gehouden, ook over het behandelen van dit voorstel.

Hoe houdbaar is het vervolg? Hoe zal het na 12 september gaan wanneer er gewerkt wordt aan wie kan zeggen welke coalitie? Ik heb de verkiezingsprogramma's op de AOW-standpunten en -voorstellen nageslagen. De VVD wil versneld verhogen, niet stapsgewijs, naar 67 jaar in 2018. De SP wil in elk geval tot 2020 de leeftijd op 65 jaar houden. Daar zit dus wel een opening in. Dat is nieuws, want tot nu toe heeft de SP altijd hetzelfde standpunt gehad als de PVV, die helemaal niets wilde veranderen aan de 65-jarige AOW. Ook in haar programma, dat ik heb gelezen, staat dat het

op 65 jaar moet blijven, nu en tot in de eeuwigheid. De PvdA wil in 2017 de leeftijd met een halfjaar verhogen en in 2020 opnieuw met een halfjaar. Dus in 2020 is de AOW-leeftijd van de PvdA 66 jaar. In 2025 wil de PvdA in één stap naar 67 jaar. Het CDA zegt in het programma dat de pensioenrichtleeftijd en de AOW geleidelijk omhoog kunnen met de stijging van de levensverwachting. Typisch CDA, zou ik bijna in alle vriendelijkheid en knipogend naar mijn partner in het Lenteakkoord willen zeggen. Ik kan iets gemist hebben, maar ik heb in het programma geen concrete data erbij gezien, wel in de eerdere inbreng van de CDA-fractie. Ik zie dat de heer Hoekstra zich uitgedaagd voelt om daar een helder antwoord op te geven.

De heer **Hoekstra** (CDA): Zo'n nadrukkelijke uitnodiging om aan de interruptiemicrofoon te verschijnen, kan ik bijna niet aan mij voorbij laten gaan. Omdat de heer Noten zich net verontschuldigde voor het feit dat hij niet zo veel tijd had om aan zijn inbreng te werken, heb ik maar laten lopen dat hij dacht dat het CDA bij de vorige verkiezingen niet al wilde verhogen. Toen, in 2010, stond al in ons verkiezingsprogramma dat het CDA de leeftijd in 2015 met één jaar en in 2020 met twee jaar wilde verhogen. Ik zal daar zo meteen nog op terugkomen. Dat is opnieuw in het verkiezingsprogramma vastgelegd. Ik kan mij voorstellen dat de heer Thissen niet geheel heeft gevolgd wat er op het CDA-congres is gebeurd, maar daar is exact in deze terminologie over dit onderwerp gesproken.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dank u wel. En de titel van het CDA-programma is Iedereen. Dat heb ik in ieder geval wel gelezen. Dank voor deze aanvulling. Dus in 2015 gaat het CDA naar 66 jaar en in 2020 naar 67 jaar.

D66 wil geleidelijk verhogen naar 67 jaar in 2021. GroenLinks sluit als enige partij in haar programma naadloos aan op het Lenteakkoord. De AOW-leeftijd is in 2023 dus 67 jaar. Dat wordt nog een uitdaging. Count your blessings. De leeftijd zal bij de meeste partijen dus omhooggaan. Ik mag alleen hopen dat een volgende coalitie hierover klaarheid geeft, vooral ook over het tijdspad ernaartoe.

Dan kom ik nu op de zorgvuldigheid. In de in 2005 verschenen studie van Elly Smolenaars, 65 jaar als uiterste houdbaarheidsdatum, legt zij een voortreffelijke inventarisatie neer over de 65-jaargrenzen die: als scharnierpunten fungeren in de levensloop, als grenzen waarop een recht stopt of een ander recht begint. Begin en einde, toekenning en beperking van rechten, blijken zeer nauw met elkaar verbonden, met de AOW-gerechtigde leeftijd als spin in het web van rechten. Dat maakt de 65-jarige leeftijd tot een complex ensemble. Einde citaat.

Eén van Smolenaars' belangrijkste constatering is dat de 65-jaargrens diep geworteld blijkt in het Nederlandse recht. Er zijn 898 65-jaargrenzen in 386 wetten, regelingen en besluiten. Ik ben geen actuelere inventarisaties tegengekomen. Is de minister zich bewust van wat

er allemaal mede gewijzigd moet worden met deze wijziging? Van de 898 vind je twee derde terug in inkomensregelingen. De minister heeft het zelf over 50%. Alle grenzen in uitkeringen, wettelijk geregelde pensioenen -- cao's waren niet eens deel van het onderzoek, maar daar geldt het ook -- en arbeidsongeschiktheidsregelingen zijn afgestemd op de AOW-gerechtigde leeftijd van 65 jaar. Die functioneert als slagboom. De minister kan natuurlijk met een zoek-en-vervangopdracht in alle wetboeken "65" vervangen door "AOW-gerechtigde leeftijd" maar ik denk dat het wat lastiger is. Naast deze regeling hebben we ook te maken met arbeid met leeftijdsontslag voor 65, bijvoorbeeld in ambtenarenreglementen. Dat terrein lijkt me cruciaal. Dat wordt toch niet over het hoofd gezien? Wat zijn de hardnekkigste wetten en regels waarin de 65-jaargrens voorkomt? Ik vermoed dat het om het gewoonterecht gaat, zoals leeftijdsgrenzen bij aanleunwoningen voor ouderen of bij dagopvang voor ouderen. Of denk aan de voorlichtende rol die de leeftijd van 65 heeft aangenomen in simpele uitleg in folders en op sites. Er moet heel veel meeveranderen met het verhogen van de AOW-leeftijd van 65 naar hoger.

Voorzitter: Fred de Graaf

De heer **Thissen** (GroenLinks): Wil er geen chaos in de tussenzones uitbreken, dan moeten al die regelingen wel nagelopen en op elkaar afgestemd worden. De communicatie moet worden aangepast. In de memorie van antwoord heeft de minister het over de technische aanpassing van 50 wetten en 11 AMvB's. Waar zit nu het grote verschil tussen deze aantallen en die uit de inventarisatie van mevrouw Smolenaars? Beperkt de minister zich tot de sociale zekerheid en de sociale voorzieningen en spreekt mevrouw Smolenaars over het totale Nederlandse recht? Wie is er verantwoordelijk voor de rest? Is dat de minister van Binnenlandse Zaken, die van Veiligheid en Justitie of de minister-president als primus inter pares, die verantwoordelijk is alles? Zijn dit puur technische aanpassingen of heeft het ook te maken met verminderd recht of anders gedefinieerd recht van mensen?

Hoogleraar Lutjens van de VU stelde gisteren tijdens de hoorzitting de vraag of er met dit wetsvoorstel en het tempo waarin het zijn weg bewandelt door de Staten Generaal, wel voldaan wordt aan de beginselen van behoorlijke wetgeving. Hij had daar zelf ernstige twijfels over. De vragen die PvdA, SP en GroenLinks naar aanleiding van de hoorzitting hebben gesteld, juist over de zorgvuldigheid, doet de minister wat mijn fractie betreft allemaal wel erg luchtig af. Hij legt de verantwoordelijkheid bij de sociale partners -- die moeten maar wat regelen of in beweging komen -- bij de aanstaande AOW-gerechtigden of bij de uitvoeringsorganisaties. We vragen de minister iets meer empathie te tonen in plaats van het enkel bij de mensen zelf neer te leggen. Niet iedereen is in staat om het AOW-gat zelf op te vangen. Dat kan oplopen van één tot drie maanden, en na 2016 met meerdere maanden. De politiek wil iets wijzigen. We kunnen echter niet zomaar zeggen: mensen, u

ziet maar hoe u het oplost. Ik zou wat meer inspanning van de minister willen zien om bijvoorbeeld met meer dan alleen de voorschotregeling te komen. Dat is toch een soort sigaar uit eigen doos. Mensen hebben maandenlang inkomensverlies. Ze kunnen wel iets lenen, maar ze moeten het ook weer terugbetalen van hun AOW. Voor veel mensen is dat echter het enige inkomen, soms met een klein aanvullend pensioen. De minister noemt zelf ook de getallen. 20% tot 25% van de mensen heeft minder dan €5000 vermogen. Collega Noten zei al dat er waarschijnlijk ook sprake is van veel negatief eigen vermogen. Die maandenlange inkomensverliezen kunnen niet zomaar op eigen kracht worden opgevangen. We houden een motie achter de hand om de regering uit te nodigen om met wat meer empathie naar deze groep te kijken. Ik moet af en toe bladeren; ik zal niet dezelfde woorden naar voren brengen die de heer Noten erover heeft gezegd. Dat heeft mede te maken met kwesties die nog openstaan naar aanleiding van de nadere memorie van antwoord.

Het gaat ook om een verdieping van de risico's, mede omdat de hoorzitting andere antwoorden heeft opgeleverd dan die van de minister in de memorie van antwoord. Gisteren is deze Kamer geïnformeerd dat het aantal mensen dat de eerste jaren geconfronteerd wordt met een AOW-gat en mogelijk ook met een pensioengat, veel te laag is voorgesteld door de minister. Het gaat om de groep die niet meer werkt en geen uitkering heeft. Ik verneem graag van de minister een onderbouwing van zijn cijfers. Daarnaast krijg ik graag inzicht in de omvang van de groep die op dit moment in een prepensioenregeling zit of buiten beeld is vanwege zvp of nug, maar die wel degelijk aanvullend pensioen opgebouwd kan hebben, en rekent op AOW en een aanvullend pensioen op enig moment. Over welk moment hebben we het dan voor beide regelingen?

Verder heeft de minister de financiële opvangmogelijkheden voor de betrokkenen te rooskleurig voorgesteld aan deze Kamer. Het CPB legde ons gisteren uit dat je niet zoveel hebt aan een gemiddeld vermogen van de groep, omdat het vermogen in die groep zeer scheef verdeeld is. Een relatief kleine groep heeft heel veel vermogen. Een tamelijk grote groep heeft wat minder vermogen en dus geen pot die makkelijk aangesproken kan worden, nog daargelaten of de overheid mag gaan over de besteding van dat vermogen op deze ultrakorte termijn. Ik krijg graag uitleg van de minister op basis van de werkelijke vermogensverdeling van de groep ouderen en hoe hij de consequenties voor overbrugging voor deze groep ziet.

Waarop baseert de minister zijn aanname dat 5000 mensen niet in staat zijn om hun inkomensgat op te vullen? Dan zijn er nog de groepen die met FLO zijn, zoals brandweermannen, militairen en politieagenten, die ook na 2015 rekenen op een AOW-ingang van 65 jaar. Voor die grote groepen ontstaan grote gaten van een jaar tot anderhalf jaar. Er zijn voorstellen gedaan door Actal om de AOW-uitkering van zes maanden te

verdelen over zeven en zo de voorschotregeling te vermijden. Mensen hebben dan wel minder inkomen gedurende zeven maanden, namelijk 16% minder. Als je zes maanden AOW verdeelt over zeven maanden, krijgen zij immers 84% van de AOW. Er waren voorstellen voor flexibilisering in het pensioenakkoord zodat een voorschot niet nodig zou zijn. Waarom is daar niet voor gekozen? De minister neemt daar afstand van in de nadere memorie van antwoord. Ik had het daar al eerder over met betrekking tot de motie-Klaver. Welke oplossingen stelt de minister voor namens de gehele overheid voor de FLO'ers et cetera? Waarom wordt er geen overgangsregeling ingesteld? Er zijn ook nog extra kosten voor werkgevers, die eigenrisicodragend in de WW zijn. Daaronder valt bijvoorbeeld de overheid zelf. Om hoeveel geld gaat het? Waar wordt dat door gedragen? Worden daarvoor het Gemeentefonds en het Provinciefonds verhoogd? Is daar rekening mee gehouden of is daar nog niet naar gekeken?

De uitvoerbaarheid van dit voorstel is voor ons een zware kwestie geweest. Dat is het altijd in wetgeving. Het moet altijd de rol van de Eerste Kamer zijn om te kijken of iets uitvoerbaar is en of onze eigen uitvoeringsorganisaties, vaak zbo's, die direct aangestuurd worden door de minister of die vallen onder de ministeriële verantwoordelijkheid, in staat zijn om op korte termijn in te regelen wat wij aan nieuwe plannen hebben. Daarom ben ik ook erg blij met het initiatief van collega Tuur Elzinga van de SP om een hoorzitting te organiseren. Daarin hebben we gisteren van de belangrijkste uitvoeringsinstellingen in ieder geval klip-en-klaar gehoord dat het heel complex en heel lastig wordt. Ze zeiden risico's in beeld gebracht te hebben en vroegen ons om een besluit te nemen voor het zomerreces, omdat het anders voor hen heel moeilijk wordt. Het UWV zei, bij monde van de heer Bruins, acht maanden nodig te hebben en gaf aan alvast begonnen te zijn, vooruitlopend op het definitieve debat in de Eerste Kamer. Ik kan mij er iets bij voorstellen dat een uitvoeringsorganisatie klaar wil zijn op het moment dat het er is. Dat is voor mijn fractie toch de reden geweest om uiteindelijk te kiezen voor behandeling voor het zomerreces. We kunnen het onze eigen publieke uitvoerders niet aandoen, maar we kunnen het vooral de mensen die het aangaat niet aandoen om hen nog langer in onzekerheid te laten zitten over welke regeling per 1 januari van kracht wordt, met alle risico's van duurzame houdbaarheid van dien. Immers, iedereen weet dat er 12 september verkiezingen zijn. Het volgende kabinet maakt mogelijk weer een ander tijdpad. In ieder geval is zeker dat de AOW-leeftijd omhooggaat. Daarin kan nog differentiatie zitten met betrekking tot wat nu in het Lenteakkoord is afgesproken. We moeten echter vandaag een finaal besluit nemen, zodat onze uitvoeringsorganisaties er klaar voor kunnen zijn. Ik heb het dan over de Sociale Verzekeringsbank, de Belastingdienst, het UWV en de gemeenten. De pensioenfondsen zeiden echter: bij ons vergt het nog extra overleg en aanpassing en allemaal gedoe. De sociale partners zijn nu aan zet; daar heeft de minister het ook over. Het is

complex, het is lastig. Zij gaan daarom ervan uit dat zij er per 1 januari 2014 klaar voor zijn.

Het blijft voor burgers echter ongelooflijk verwarrend dat de AOW-leeftijd per 1 januari 2013 met een maand wordt verhoogd -- het perspectief is dat de AOW-leeftijd in 2023 op 67 jaar uitkomt -- terwijl de pensioenfondsen mij in het kader van het ingaan van de AOW ook van alles beloven. Ik heb mijn pensioenberichten van inmiddels vijf verschillende pensioenfondsen -- ook dat is zo'n fijn gegeven in ons land -- er ook eens op nagelezen. Wij willen erg graag weten wanneer het synchroon kan gaan lopen. Ook in de nota naar aanleiding van het verslag is de minister daarover wat vaag. Vindt hij echt dat alleen de sociale partners nu aan zet zijn of zal hij als een postillon d'amour optreden om op de een of andere manier verleiding of versnelling te realiseren? Dan kan het voor burgers in dit land helder zijn dat -- daar gaat het ons altijd om -- hun opgebouwde pensioen ingaat als zij de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar en zeven maanden bereiken.

Ik kom op een aantal kleinere kwesties. De arbeidsparticipatie van ouderen is gestegen naar 36%. Dat is mooi. Dat is vooral een gevolg van het langer doorwerken van reeds werken en dat is weer een gevolg van het afschaffen van de VUT en het prepensioen. Dat krijgt in 2015 zijn finale beslag omdat dan de laatste groep naar 65 jaar plus drie maanden gaat.

Het vitaliteitspakket is erg zuinig. De verwachtingen die de minister in de nota naar aanleiding van het verslag schetst, zijn wel erg positief. Waar baseert hij het op dat als gevolg van zijn inspanningen meer oude mensen die nu aan de kant staan en niet meedoen, alle ouderen boven de 55 jaar die verschrikkelijk graag zouden meewerken en meedoen om hun eigen loon te verdienen en weer van betekenis te zijn, gaan meedoen? Denkt hij dat dit lukt door de premiekorting voor het in dienst nemen van oudere werkzoekenden voor werkgevers van €6500 naar €7000 te verhogen? Ik vind de minister wel erg karig hoor.

In de nota naar aanleiding van het verslag lezen wij iets tegenstrijdigs over het opnemen van de leeftijd van 67 jaar of de AOW-leeftijd in arbeidsovereenkomsten. Op pagina 3 schrijft de minister dat een vaste leeftijd als nadeel heeft: "... als de AOW-gerechtigde leeftijd stijgt naar plus 67 jaar de wet telkens moet worden aangepast. Door in de wet het bereiken van de AOW-gerechtigde leeftijd aan te houden is er geen latere aanpassing van de wet vereist." Daarmee zegt de minister dat de AOW-gerechtigde leeftijd in arbeidsovereenkomsten moet worden opgenomen. Op pagina 4 schrijft de minister echter: "Tegelijk met het verhogen van de AOW-leeftijd zal ook de leeftijd waarop het automatisch leeftijdsontslag van toepassing is, in gelijke mate worden verhoogd. Dat betekent dat de ontslagleeftijd in 2023 67 jaar zal zijn." Gaat het nu om een concreet jaartal of niet?

Op de nadere vragen over fiscale hobbels over de aansluiting van de pensioenrichtleeftijd, de AOW-leeftijd, het doorwerkvereiste et cetera antwoordt de minister het volgende op pagina 8

van de nota naar aanleiding van het verslag. "Zoals in de memorie van antwoord en de nota naar aanleiding van het verslag is opgemerkt, zullen technische aanpassingen van fiscale regelgeving die verband houden met de verhoging van de pensioenleeftijd worden meegenomen in het wetgevingspakket van het Belastingplan 2013." Ik neem aan dat de minister weet dat in november/december een nieuwe Tweede Kamer is aangetreden. Wellicht heeft de Tweede Kamer dan een andere samenstelling en heeft zij niet het commitment van de vijf partijen die het Lenteakkoord hebben gesloten. Het is nogal een gok dat de technische afspraken die een gevolg zijn van deze AOW-wetswijziging naadloos met het Belastingplan 2013 door de Kamer gaan.

Voorzitter. Heb ik nog even of moet ik afronden?

De **voorzitter**: U bent al ruim drieënhalve minuut over uw tijd heen.

**

De heer **Thissen** (GroenLinks): Daarom vroeg ik het, maar ik heb nog een flink aantal kwesties te behandelen.

De **voorzitter**: Ik heb het zuchten meegeteld.

**

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dan mag ik volgens mij nog wel een minuut of tien doorgaan. Ik haal de belangrijkste punten even naar voren.

Ik krijg graag nog een reactie op de kritiek dat de beperking van het Witteveenkader een evidente verslechtering voor jongere generaties is. Er moet sprake zijn van samenhang tussen AOW-leeftijd, pensioenleeftijd en ontslagleeftijd, stellen zowel de FNV als een hoogleraar van de VU. Je kunt volgens hen niet zeggen: wij verhogen de AOW in 2013 en de rest komt later wel. Dat leidt tot chaos. In hoeveel arbeidscontracten is nog sprake van een pensioenbeding en ontslag op 65-jarige leeftijd? In hoeveel prepensioenregelingen en cao's staat dat die op 65-jarige leeftijd eindigen? Wat gebeurt er daarna? Onderhandelingen met sociale partners zijn nodig, maar voor 1 januari gaat dat niet meer lukken, zo stelt de FNV. Ook de hoogleraar van de VU stelt dat dit niet gaat lukken. Graag een reactie hierop van de minister. De minister heeft aangekondigd met een wettelijk automatisme te komen, namelijk einde arbeidscontract bij het bereiken van de AOW-leeftijd. Volgens de VU leidt dit tot onevenwichtigheden, als je tegelijk fiscaal regelt dat de opbouw van het pensioen is afgestemd op een latere leeftijd, namelijk 67 jaar. Dat zal een druk leggen op de vraag om verder op te bouwen tot pensioenrichtleeftijd. Je moet je afvragen of deze onevenwichtigheid wel in overeenstemming is met de Europese richtlijnen die gelijke behandeling op basis van leeftijd voorschrijven. Dat onderzoek moet naar mijn mening vooraf worden gedaan. Is de minister daartoe bereid?

De vertegenwoordiging van VNO/NCW zei gisteren ook dat het huidige voorstel anders dan

het pensioenakkoord niet strookt met de fiscaliteit die nu geldt. Er is een ander soort fiscaliteit nodig. Heeft de minister daar ideeën voor? Wanneer is dat geregeld? Is dat geregeld in het Belastingplan 2013?

De allerbelangrijkste vraag is misschien nog wel naar welk stelsel van zorg wij eigenlijk onderweg zijn. Het is altijd jammer dat met deze druk op wetsvoorstellen, die wijzigingen van wetten zijn, weinig tijd kan worden genomen voor doorkijkjes. Welk stelsel van sociale zekerheid willen we, gezien de demografische ontwikkelingen, gezien het omslagstelsel in de AOW en gezien het feit dat wij steeds meer ouderen krijgen? Ik ben het met de heer De Lange eens dat de vergrijzing geen probleem is. Het is juist fantastisch dat we in een land leven waarin zo veel mensen tot op hoge leeftijd actief kunnen zijn en gezonder zijn dan ze ooit waren. Mevrouw Schippers zei dat gisteren ook. Maar welk stelsel van sociale zekerheid hoort daarbij? Kunnen we daar een doorkijkje naar krijgen? Kunnen we daar eens de tijd voor nemen? Naar wat voor stelsel van arbeidsparticipatie willen wij? En hoe gaan we dat dan doe? Hoe krijgen we het voor elkaar dat de mentaliteit bij ondernemend Nederland verandert? Men meent dat ouderen altijd duurder en vaker ziek zijn. Dat is namelijk lariekoek. Dat blijkt nergens uit. Ouderen zijn gemotiveerder, minder vaak ziek, betrouwbaarder en weten de jonge generatie heel goed in te leiden in het vakmanschap dat zij beheersen.

Kortom minister, ik hoop dat u nog een hele tijd minister blijft, al dan niet demissionair. Ik zou graag van u horen hoe u daartegen aankijkt. Hoe kijken wij hier samen tegen aan? Wat voor stappen zijn nodig om bij dat ideaalplaatje in die horizon uit te komen? Dat is belangrijker dan die 67 jaar in 2023.

*N

De heer **Nagel** (50PLUS): Voorzitter. Ik begin met een punt dat de heer Thissen zojuist heeft aangevoerd. Ik verzoek hem daar in tweede termijn op te reageren. Vorige week dinsdag om 11.30 uur hadden wij een vergadering van de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Een meerderheid sprak zich toen uit tegen behandeling. Die meerderheid werd mede gevormd door GroenLinks. Een aantal uren later kwam er opeens een bericht binnen dat GroenLinks de behandeling vandaag toch wil laten doorgaan. Traceerbaar was dat de heer Thissen die middag nog een gesprek heeft gevoerd met minister Kamp.

In de schriftelijke voorbereiding van dit debat heb ik daar vragen over gesteld aan de minister. Zijn antwoord in de nota van vanochtend luidt dat hij inderdaad een gesprek heeft gevoerd met twee leden van de Eerste Kamer en dat dit gesprek plaatsvond om aspecten van de snelle behandeling van het wetsvoorstel toe te lichten. Kregen deze Kamerleden dan meer dan de andere leden? Nee, want de minister schrijft meteen daarna: "Overigens heb ik alle belangrijke elementen daarvan uw Kamer ook schriftelijk gemeld." Dus als ik het goed begrijp, heeft de drukbezette minister persoonlijk twee leden van de

Eerste Kamer liefdevol bijlessen gegeven; dat is mooi.

's Middags in de wandelgangen was ik er toevallig ook even bij. Het siert de heer Thissen dat hij geen geheim maakte van het bezoek aan de minister. Toen kwam ook het volgende onderwerp aan de orde. Zou er in ruil voor de behandeling wellicht nog iets met de ingangsdatum kunnen gebeuren? Het ging dus om iets meer dan alleen maar de aspecten van een snelle behandeling. Ik vind dat zulke dingen in het openbaar moeten gebeuren, mijnheer Thissen. Ik wil graag dat u in tweede termijn een heldere uiteenzetting geeft hoe u in een paar uur tijd zo radicaal van standpunt kon veranderen en dat, naar mijn beleving, daar alleen een gesprek met de minister tussen zat. Ik vind het des te opmerkelijker omdat u en andere leden van de GroenLinks-fractie in de voorbereiding van het debat -- ik heb het nagekeken in de verslagen -- over die snelle behandeling niet mis te verstane termen hebben gebruikt als "dit is onwaardig als dit gebeurt" en "dat getuigt van minachting voor de Eerste Kamer". Als een meerderheid dit onwaardige niet wilde en deze minachting niet wilde, maar als het nu toch gebeurt doordat u van standpunt veranderde -- u was degene die de kwalificaties gebruikte -- introduceert u in de politiek een soort van masochisme. Dat is uw goed recht, maar daarin moet u de andere leden van deze Kamer niet laten meebeleven. Dat is ons grote bezwaar.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik ben in eerste termijn volstrekt helder geweest over dat wat uiteindelijk voor mijn fractie de doorslag heeft gegeven. Dat is het belang van de uitvoering, die klip-en-klaar gezegd heeft dat zij er klaar voor is, en het belang van de mensen die in 2013 65 worden en die nu graag willen weten of zij nog een maand langer moeten doorwerken dan wel een maand langer een uitkering hebben dan wel hun uitkeringsrecht verliezen en het belang van al die mensen die in regelingen voor VUT, prepensioen of FLO zitten en willen weten wat het in 2013 wordt. Dat is uiteindelijk voor mijn fractie doorslaggevend geweest. Ik heb u daarvan ook terstond verwittigd, in alle openlijkheid. Wat het gesprek met de minister betreft, waren er technische kwesties die samenhangen met de mogelijkheid van uitvoering per 1 januari. Collega Noten en ik hebben daarover met elkaar gesproken. De minister was onderweg naar de Tweede Kamer. Hij zei dat het geen omweg was om voordat hij de Tweede Kamer binnenging, even via de Eerste Kamer te gaan. Wij hebben er met hem over gesproken, wij hebben het tegen hem aan gehouden. Uiteindelijk heeft dat niet de doorslag gegeven om akkoord te gaan met de behandeling nu.

De heer **Nagel** (50PLUS): U noemt enkele elementen die wel de doorslag hebben gegeven. Mijn vraag is hoe het kon, na alles wat er gebeurd was in de schriftelijke voorbereiding waarin u termen als "onwaardig" en "minachting" gebruikt, dat u op dinsdag in de beslissende vergadering van de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid zegt dat u de behandeling niet

wilt en dat u een paar uur later het tegenovergestelde doet. Wat is er dan in die paar uur tijd met u gebeurd?

De heer **Thissen** (GroenLinks): "Ik heb het licht gezien" zou een makkelijk antwoord zijn. Ik heb overigens in de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid niet gezegd dat ik het niet wilde behandelen. Ik heb vanaf het begin gezegd dat ik akkoord ging met het in behandeling nemen. De zorgvuldigheid van de beantwoording door de minister zou voor mij de doorslag geven om het te behandelen voor het zomerreces of niet. De voorzitter van de commissie SZW is niet hier, dus ik vind het niet goed om erover te praten. Ik vind echter dat de voorzitter een voorbarige conclusie heeft verbonden aan het gesprek dat wij vorige week hebben gehad in de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Daarover kunnen wij echter op een later tijdstip kibbelen.

Tot slot is voor onze fractie ook heel erg van belang geweest dat wij een commitment hebben aan het Lenteakkoord.

De heer **Nagel** (50PLUS): Dat was er ook dinsdagmorgen om half twaalf.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat mag allemaal zo zijn, mijnheer Nagel. Misschien komt u ooit ook in de positie dat u weer eens de verantwoordelijkheid kunt nemen. Dat is voor onze fractie uiteindelijk heel erg belangrijk geweest om uiteindelijk te zeggen, in samenspraak met de fractie van GroenLinks aan de overzijde, dat wij het voorstel voor het zomerreces gaan behandelen.

De heer **Nagel** (50PLUS): Nog de volgende opmerking, en dan laat ik het punt rusten. Ik heb in de commissie tot drie keer toe geconcludeerd en gevraagd: Dus het wordt na het reces behandeld? In het verslag van die commissievergadering staat ook dat wordt voorgesteld om de behandeling op 11 september te doen. Dat zijn de feiten.

De heer **Elzinga** (SP): Ik neem deze gelegenheid te baat om de woordvoerder van de fractie van 50PLUS te bevestigen dat de voorzitter van de commissie zelf tot drie maal toe de conclusie heeft voorgelegd dat het klopte dat wij hebben besloten om op 11 september plenair te gaan. Zij heeft dat drie keer gevraagd. Drie keer is daarop bevestigend geantwoord, ook door de heer Thissen.

De heer **Noten** (PvdA): Mijn naam valt en ik moet eerlijk bekennen dat het gesprek op mijn verzoek heeft plaatsgevonden. Ik heb altijd aangegeven dat ik het na het reces wilde behandelen.

De heer **Nagel** (50PLUS): Dat klopt. Daar hebt u zich ook aan gehouden.

De heer **Noten** (PvdA): Ik wilde nog een uiterste poging doen om de minister ervan te overtuigen dat het binnen zijn financiële kaders mogelijk was, maar het is mij niet gelukt. Dat de heer Thissen erbij zou zijn, leek mij verstandig gezien zijn positie. Ik meen dat ik mijn verzoek aan de

minister vóór de commissievergadering heb gedaan. Ik realiseer mij dat ik daarmee misschien onduidelijkheid heb gecreëerd.

De heer **Nagel** (50PLUS): Ik kom op het wetsvoorstel. Wat ons het meest dwarszit, is dat niet centraal staat wat de gevolgen voor grote groepen individuele ouderen zijn, maar dat het gaat om de uitkomst van het rekensommetje. Wat de minister siert, is zijn eerlijkheid op pagina 2 van de memorie van antwoord. Onverbloemd zegt hij daar: "De regering wil nu komen tot een snellere verhoging van de AOW-leeftijd dan in eerdere voorstellen omdat de toestand van de overheidsfinanciën in korte tijd is verslechterd." Dus niet omdat het nuttig of billijk is, maar omdat men geld nodig heeft. En daarvoor kiest men deze groep. Willekeurig gekozen onschuldige mensen draaien op voor het door de regering gevoerde beleid. Mensen die terecht dachten en verwachtten een onbezorgde oude dag te hebben, komen in ernstige financiële problemen. Hadden ze maar niet zo oud moeten worden.

Is het nodig? "Er zijn geen problemen met de financiering van de AOW. De enige reden voor de ingreep in de AOW en de pensioenen is dat de overheid minder geld heeft dan verwacht. Het kabinet misbruikt de crisis om alle mensen twee jaar minder AOW en minder pensioen uit te betalen. Dat is oneerlijk en onnodig." Aldus de toenmalige FNV-voorzitter Agnes Jongerius in de nota Samen werken voor de AOW van mei 2009. Later is zij gezwicht voor een pensioenakkoord, waarbij zowel de FNV-voorzitter als haar achterban grote schade opliep: een tot op het bot verdeelde organisatie, een voorzitter die het vertrouwen verloor en moest opstappen. Hoewel ik denk dat mevrouw Jongerius zowel inhoudelijke als inschattingsfouten heeft gemaakt, ben ik overtuigd van haar oprechte inzet voor de belangen van haar leden. Er kwamen harde afspraken over het tempo waarin de leeftijdsverhogingen zouden ingaan en over een structurele verhoging van de AOW met 0,6% per jaar. Het kabinet was blij met het pensioenakkoord en minister Kamp scheen in topvorm toen hij het akkoord verdedigde.

Maar hoe betrouwbaar zijn het kabinet en deze minister? De afspraken met de grote verliezers, de werkenden, bleken totaal niets waard. De overheid toonde zich volstrekt onbetrouwbaar. De vijf partijen hebben de mensen in het land overvallen met wat ik zou willen noemen het barrewinterakkoord. Telt het moeizaam afgesloten pensioenakkoord ineens niet meer? Minister Kamp gaf in de Tweede Kamer zijn visie: een akkoord is er zolang je in staat bent het na te komen. Als dat de nieuwe politieke wijsheid en betrouwbaarheid is, dan is geen enkele afspraak, dan is geen enkel akkoord met de sociale partners en zelfs geen enkel regeerakkoord meer heilig en veilig. Cowboy Henk Kamp introduceert het wilde westen op het Binnenhof. Wij zien het nu opnieuw met het Kunduzakkoord ofwel het barrewinterakkoord. Partijen vertelden direct na het opdrogen van de inkt dat het niets waard was en dat zij zich er niet aan zouden houden. Partijen

namen zelfs het tegenovergestelde in hun verkiezingsprogramma op. Hoe serieus wil je genomen worden als je dit soort afspraken maakt en erbij vertelt dat je er niet aan zult houden? Stelt u zich eens voor dat gewone mensen dit in het normale burgerleven zouden doen. Ze zouden weggehoond worden.

Ik wil nadrukkelijk de mening van de minister over de stelling van de economen Vermeend en Van der Ploeg in hun publicatie Nederland moet op de schop. Zij schrijven over een mogelijk ombuigingspakket dat het een compromis moet zijn waar partijen voor tekenen en waaraan daarna in de Tweede Kamer niet meer getornd kan worden, tenzij alle ondertekenaars daarmee instemmen. Dat lijkt mij een logische conclusie of valt dit ook weer onder de definitie dat een akkoord er zolang is als je in staat bent het na te komen? Wat is er veranderd sinds de ondertekening en het er weer openlijk afstand van nemen, zoals de VVD doet in haar verkiezingsprogramma? Graag een duidelijke reactie.

Wat hiermee samenhangt, is het selectiebeleid van de deelnemers aan het barrewinterakkoord. Alle moeilijke kwesties waarover zij verdeeld zijn, worden weggeschoven tot na de verkiezingen of naar een volgend kabinet: het belasten van de reiskosten, de verhoging van de btw en het beperken van de hypotheekrenteaftrek. Maar wat er wel gebeurt, en wat we vandaag opnieuw zien gebeuren, is dat voor de zoveelste keer de groep ouderen hard wordt gepakt en dat het niet uitmaakt als de zorgvuldigheid dan ook volstrekt uit het oog verloren wordt. Uit een oogpunt van selectiviteit maakt 50PLUS ernstig bezwaar tegen deze gang van zaken.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik gun iedereen zijn eigen afwegingen, maar toch heb ik de volgende vraag. Gaat u nu eens in op de analyse van de demografische ontwikkelingen: we hebben nu meer dan 3 miljoen AOW-gerechtigden, we hebben een AOW-omslagstelsel en heden ten dage werken er erg weinig mensen om die groeiende groep ouderen van een AOW-uitkering te voorzien. U kunt uw kop best in het zand steken, maar u moet ons niet verwijten dat we de werkelijkheid van de demografische ontwikkelingen zo ter harte nemen dat we nu maatregelen nemen die in de toekomst het AOW-stelsel betaalbaar houden.

De heer **Nagel** (50PLUS): Ik wil twee opmerkingen maken. In de eerste plaats heb ik net geciteerd uit de nota dat de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd niet plaatsvindt vanwege de stijgende kosten, maar omdat de overheid op dit moment de financiële middelen niet heeft. In de tweede plaats denk ik dat u de CPB-publicatie Vergrijzing verdeeld kent.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik ken de debattertjes van de heer Nagel. Hij stelt mij nu een vraag, terwijl ik hem een vraag stelde. Het is niet om de overheidsfinanciën op orde te brengen, maar om het omslagstelsel van de AOW in stand te

houden bij een groeiende groep ouderen. Maar misschien kan de heer Nagel nu eens ingaan op mijn vraag: blijft hij zijn hoofd in het zand steken, of is hij bereid mee te kijken hoe we de AOW voor de toekomst houdbaar houden?

De heer **Nagel** (50PLUS): Ik steek mijn hoofd niet in het zand; anders had ik het rapport van het CPB Vergrijzing verdeeld niet kunnen lezen. In dat rapport kunt u op de pagina's 46 en 50 de staatjes vinden waaruit blijkt, hoe de uitgaven van de AOW stijgen en hoe die, doordat de AOW'ers hogere pensioenen hebben waarover ze belasting betalen, worden gedekt. Als je de indirecte belastingen erbij optelt, is er zelfs nog een batig saldo. Dat rapport moet u eens lezen!

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik wil best elk rapport daarover lezen, maar ik hoor u nu zeggen: als het aan 50PLUS ligt, verandert er niets en blijft 65 65, tot in de eeuwigheid amen. Hetzelfde standpunt als de PVV.

De heer **Nagel** (50PLUS): Nee, want u kunt op onze website ons verkiezingsprogramma vinden, waaruit blijkt dat ook wij wel zien dat er op termijn iets met de AOW-leeftijd moet gebeuren, maar niet met zo'n overvaltechniek zoals nu gebeurt, waarvan onschuldige mensen met tienduizenden op een onredelijke manier de dupe worden. Verder: als er zo veel mensen van 64 jaar zijn die geen werk hebben en het ook niet kunnen krijgen, moeten we dat potentieel niet vergroten, want dan donderen we ze gewoon in een uitkering.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Waarom vindt u dan dat de AOW-leeftijd moet worden verhoogd?

De heer **Nagel** (50PLUS): Om de zaak betaalbaar te houden, zal dat op termijn moeten gebeuren. Maar twee dingen moeten niet gebeuren. Ten eerste: mensen op korte termijn zonder een zorgvuldige behandeling in een financieel ravijn storten. Ten tweede moet, als mensen langer moeten blijven werken, de voorwaarde worden vervuld dat er meer banen voor die mensen zijn, zodat ze niet in een uitkering terecht komen. Aan die voorwaarde moet eerst zijn voldaan.

Je ziet dat het grote economische gevolgen heeft, waarbij ik verwijs naar het lage consumentenvertrouwen. Uit de maandelijkse peiling van De Hond, volgens de minister toch een interessante, kapitaalkrachtige groep, blijkt dat het consumentenvertrouwen onder alle Nederlanders is gedaald naar min 40, wat een dieptepunt is. Maar bij de 50-plussers is dat inmiddels min 51. Dat betekent hand op de knip, stagnaties en alles wat dies meer zij. De Eerste Kamer is overspoeld met brieven van mensen die in nood komen. Schrijvende gevallen noemen we dat. Mensen die schrijven dat het hun zeven maanden maal €750 scheelt, ruim €5000. Mensen die in de VUT zijn en nu het kabinet bedanken voor een negatief inkomenscadeau van €500. Zieke mensen die niet meer in staat zijn het gat te overbruggen door werk te zoeken. Gisteren was hier de Abvakabo FNV om

een uiteenzetting te geven van hoe het zit met de mensen die in de brandweer- en ambulancesector hebben gewerkt.

Ik zag deze minister een tijd geleden optreden in een tv-programma van MAX waarin mensen, schrijnende gevallen, aan het woord kwamen die vertelden dat ze niet meer rond konden komen. Dan zie je niet een bewogen iemand maar -- ik zeg het eerlijk zoals ik het heb waargenomen -- een soort robot zonder enig menselijk gevoel die het woord neemt en het bekende rijtje opdreunt waaruit blijkt dat het allemaal best met die rijkere ouderen meevalt. Andere opvattingen worden van tafel geveegd zoals die van de Raad van State die zegt dat de overgangsregelingen geen oplossing bieden voor mensen met weinig financiële reserves en voor mensen die de komende tijd 65 jaar worden of al met vroegpensioenen zijn. Ook kan men een voorschotregeling aanvragen, maar mensen met alleen AOW moeten dan €140 per maand terugbetalen. Terecht heeft de Raad van State er op gewezen dat het voor deze mensen niets oplost en dat ze in de problemen komen. De minister meldt dat in de periode 2013-2015 60.000 à 80.000 mensen die nu in de VUT zitten, te maken krijgen met de verhoging van de AOW-leeftijd. Geen probleem vindt de minister, want -- ik citeer hem -- "het overgrote deel van deze groep heeft voldoende vermogen". In de voetnoot wordt vermeld dat op basis van een steekproef 70% van de huidige vutters tussen 62 en 74 jaar een vermogen heeft van €5000 of meer. Ik neem aan dat het hier om de vermogens van huishoudens gaat.

Afgezien van het feit dat dus jaarlijks 25.000 mensen getroffen worden die geen eigen vermogen van €5000 hebben, gaat het ook om vele duizenden mensen die pakweg €6000, €7000, €8000, €9000 of €10.000 hebben, maar die toch die reserve moeten hebben voor de aanschaf van een auto of een nieuw dak of het interen vanwege de prijsontwikkelingen. Als je vindt dat de rijken in Nederland wat moeten inleveren maak dan een regeling die alle rijken treft, bijvoorbeeld via de vermogensbelasting en kom dan niet met een regeling die opnieuw de ouderen treft en dan niet alleen de rijkere maar ook de arme ouderen. Ouderen die al jarenlang getroffen worden door niet-indexering, straks door het afpakken van de beloofde 0,6% extra verhoging, door de AOW die op de nullijn gaat en door de afschaffing toekomstig partnerpensioenen, terwijl ze ook te maken krijgen met hogere huren, prijzen, btw, overheidstarieven en noem maar op. Ik hoop dat ze op 12 september zullen zeggen: het is genoeg geweest.

Tot slot het volgende. Ik heb minister Kamp altijd een sympathieke en bekwame minister van Defensie gevonden maar op Sociale Zaken vind ik hem een regent van het slechtste soort zonder een duidelijk sociaal gevoel. De minister heeft geen idee welke ravage hij in individuele huishoudens aanricht en dan uiteraard bij de mensen die het moeilijk en zwaar hebben. Het zal duidelijk zijn dat 50PLUS zich op geen enkele manier in dit beleid kan vinden.

De **voorzitter**: De minister heeft gevraagd om een korte onderbreking.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*N

Mevrouw **Klever** (PVV): Voorzitter. "Wie de gevolgen van vergrijzing op wil vangen moet niet xenofob zijn". Deze kop boven een in 2010 verschenen artikel in NRC Handelsblad typeert de houding van een belangrijk deel van de Nederlandse politiek als het gaat om vergrijzing, houdbaarheid van de overheidsfinanciën en immigratie. Immigratie als oplossing voor de vergrijzing.

Helaas is de realiteit een heel andere. De realiteit van 2012 is dat de Nederlandse ouderen gaan opdraaien voor dertig jaar onverantwoordelijke geldverslindende immigratiepolitiek. Die o zo belangrijke massa immigratie doet niets om het houdbaarheidstekort te verbeteren. Het vergroot juist het houdbaarheidstekort omdat we inmiddels ruim 7 mld. per jaar uitgeven aan kansarme immigranten en dan geven we ook nog 4,5 mld. per jaar uit aan nog kansarmere potentiële immigranten, die nog aan het sparen zijn voor een enkeltje Europa. 12 mld. per jaar door het putje van de immigratie en ontwikkelingshulp spoelen, maar wel net doen alsof een verhoging van de AOW leeftijd het liefst zo snel mogelijk moet ingaan.

De PVV-fractie erkent dat de maatregel effectief is. Als burgers wat later met pensioen gaan, hoeft de overheid minder AOW uit te keren, betalen burgers wat langer belasting en doen burgers wat later een beroep op hun pensioenfonds. Drie vliegen in één klap. Financieel gezien valt er weinig op aan te merken. Over de noodzaak en timing van de maatregel verschilt de PVV-fractie echter van mening met de regering. Haar belangrijkste overwegingen voor deze mening zijn de volgende.

Ten eerste zijn er, zoals reeds aangegeven, voldoende alternatieve bezuinigingen denkbaar om het houdbaarheidstekort van de overheid te verbeteren.

Ten tweede vindt mijn fractie het principieel niet juist om die schouders die al veertig jaar lang de zwaarste lasten dragen, nog langer te belasten. Zeker in tijden van hoge en oplopende werkloosheid lijkt haar dat een slecht idee.

Ten derde wordt de maatregel onmiskienbaar ingegeven door de eis van Brussel om het begrotingstekort volgend jaar onder de 3% te brengen. De PVV-fractie is van mening dat dit dictaat niet acceptabel is. Het is ook raar dat in Nederland de AOW-leeftijd wordt verhoogd, terwijl in Frankrijk de AOW-leeftijd voor specifieke groepen wordt verlaagd van 62 naar 60 jaar. Frankrijk had in 2011 toch echt een hoger begrotingstekort, een grotere staatsschuld en een veel slechtere handelsbalans. Opmerkingen over de inspanningen

van Griekenland zal ik in dit debat maar achterwege laten.

Ten vierde toont de overheid zich een onbetrouwbare partner door op zo'n korte termijn de AOW-leeftijd te verhogen. De overgangsregelingen zijn onvoldoende voor grote groepen mensen die al gestopt zijn met werken in de verwachting dat ze op hun 65ste AOW zouden ontvangen. Moet je nou echt na veertig jaar hard werken in de rij gaan staan voor het loket van de bijstand, vraag ik de minister.

Ten vijfde heeft mijn fractie toch wat twijfels over de verwachte economische effecten zoals die door het CPB worden berekend.

Voorzitter. Als Nederlanders steeds ouder worden, zal er ongetwijfeld een moment komen waarop de AOW-leeftijd moet worden verhoogd. Dit moment is wat ons betreft echter niet nu. Nu is het moment om te korten op ontwikkelingssamenwerking, nu is het moment om te korten op de immigratie van kansarme immigranten, nu is het moment om te korten op Europa. Nederland kent een relatief hoge en oplopende werkloosheid, meer dan 300.000 mensen zitten in de bijstand. Meer dan 50% van de bijstandsuitkeringen wordt verstrekt aan Nederlanders van allochtone afkomst, de immigratie die zo broodnodig was om de vergrijzing te betalen. Waarom moeten ouderen langer doorwerken als er nog zoveel mensen zijn die kunnen, willen en moeten werken? Was het niet beter geweest als de Kunduzcoalitie zich had gebogen over een werkplicht voor immigranten in plaats van een doorwerkplicht voor ouderen?

Van alle slechte punten van dit wetsvoorstel wil ik graag het slechtste punt er nog even uitlichten: de haast die wordt gemaakt met de verhoging van de AOW-leeftijd. Deze haast maakt het voor mensen onmogelijk om zich op deze wetswijziging voor te bereiden. Als je al gestopt bent met werken, is de kans dat je op korte termijn weer werk vindt vrij klein. Ondanks de overgangsregelingen zal er dus een grote groep mensen zijn die met een zekere inkomensschade blijft zitten. Dat staat natuurlijk haaks op de inkomenszekerheid voor de oude dag als het fundamentele kenmerk van de AOW, en van de AOW zelf als pijler van de verzorgingsstaat. Gevoelsmatig tast de regering het beginsel van rechtszekerheid en voorspelbaarheid van overheidshandelen aan. Dat is slecht voor het vertrouwen van de burger in de overheid en werkt in die zin ondermijnend voor de rechtsstaat. Dat moet de minister zelf ook vinden, anders had hij nooit het sociale akkoord met de sociale partners gesloten waarbij de AOW pas in 2020 werd verhoogd.

Stel, je bent op je 62ste gestopt met werken, in de verwachting dat je op je 65ste AOW zou krijgen. Nu blijkt ineens dat de regering drie maanden van je AOW afpakt als straf voor het feit dat je te vroeg bent gestopt met werken. Iemand die fraudeert met de bijstand raakt niet zomaar drie maanden van zijn uitkering kwijt; dat ligt allemaal erg moeilijk of is zelfs onmogelijk. Maar een oudere vlak voor zijn pensioen een paar maanden AOW

afpakken, ligt kennelijk een stuk eenvoudiger. Sterker nog, een meerderheid van het parlement vindt het zelfs getuigen van goed beleid. Van de dichter Lucebert is de dichtregel "alles van waarde is weerloos" afkomstig. Helaas geldt dit kennelijk ook voor het recht op AOW.

Onze fractie is van mening dat, gegeven het sociaal akkoord tussen de minister en de sociale partners dat er al lag, burgers zich in alle redelijkheid onmogelijk hadden kunnen voorbereiden op dit wetsvoorstel. In een week tijd wordt beslist dat de pensioengerechtigde leeftijd niet in 2020 maar in 2013 omhooggaat. Had de gemiddelde burger daar werkelijk op kunnen anticiperen? Mensen die reeds gestopt zijn met werken in de verwachting op hun 65ste een AOW-uitkering te krijgen, moeten volgens onze fractie daarom volledig worden gecompenseerd en niet naar de bijstand worden gestuurd. Wij vernemen graag waarom de minister van mening is dat de overgangsregeling in het wetsvoorstel geen schending is van het beginsel van behoorlijk bestuur in de zin van rechtszekerheid en voorspelbaarheid van overheidshandelen.

Als laatste punt wil de PVV-fractie toch wat kanttekeningen maken bij de economische effecten van het wetsvoorstel. Wij erkennen dat onder normale economische omstandigheden dit wetsvoorstel op langere termijn positief uitpakt. Het CBS heeft echter nog niet zo heel lang geleden overtuigend laten zien dat de welvaart per hoofd van de bevolking in een land sterk correleert met de productiviteit en niet zozeer met het arbeidsaanbod. Een stop op kansarme immigranten die laagproductief zijn, is economisch gezien dus een veel betere maatregel dan het verhogen van de AOW-leeftijd. Ook gaat het CPB uit van modellen die waarschijnlijk niet gevalideerd zijn voor de uitzonderlijke economische omstandigheden waarin we nu leven. Daarmee neemt de betrouwbaarheid van de voorspellingen met name op de korte termijn sterk af. Dit in overweging nemende, gecombineerd met de overgangsproblematiek, zou ervoor pleiten om een verhoging van de AOW-leeftijd in ieder geval uit te stellen tot het moment dat de werkloosheid weer afneemt.

Concluderend vinden wij het wetsvoorstel als zodanig effectief en doelmatig, als het gaat om het verbeteren van het houdbaarheidstekort. Bij de uitvoerbaarheid zetten wij vraagtekens, met name op het punt van benodigde overgangsregelingen. Wij zijn van mening dat de regering daar de randen van het behoorlijk bestuur opzoekt. Principieel zijn wij tegen de wet, omdat er naar onze mening betere alternatieven zijn, die ook nog een stuk eerlijker zijn. Kortom, de PVV-fractie zal tegen dit wetsvoorstel stemmen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Ik wil aan mevrouw Klever van de PVV dezelfde vraag stellen als die ik aan de heer Nagel heb gesteld. In haar programma staat dat 65, wat er ook gebeurt, 65 moet blijven. Het lijkt alsof dit voor de eeuwigheid zou moeten gelden; natuurlijk voor zover zij dat kan overzien, al heeft zij daar, met een theoloog in het midden van haar fractie,

misschien wat meer verstand van. Maar als zij kijkt naar de demografische ontwikkelingen, de ontwikkeling van de beroepsbevolking, naar het aantal AOW'ers, wat doet dat dan met haar? Zegt zij dan: daar hebben we niks mee te maken, 65 is 65? Wij willen allemaal een duurzame AOW, die betaalbaar is voor de mensen die nu werken. Is mevrouw Klever toch bereid om naar de maatschappelijke werkelijkheid te kijken en de politiek van morgen aan de hand daarvan te definiëren?

Mevrouw **Klever** (PVV): Als de heer Thissen goed geluisterd had naar mijn betoog, dan had hij gehoord dat ik betoogde dat er alternatieven zijn om het houdbaarheidstekort, de belangrijkste overweging van de regering om de AOW-leeftijd te verhogen, te verbeteren.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik concludeer uit uw verhaal dat 65 altijd 65 is.

Mevrouw **Klever** (PVV): Ook dat heb ik niet gezegd. Ik heb gezegd dat zolang de werkloosheid nog zo hoog is, verhoging van de AOW-leeftijd voor ons onbespreekbaar is.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dus als die omlaag gaat, is verhoging van de AOW-leeftijd wel bespreekbaar.

Mevrouw **Klever** (PVV): Dan zou je erover kunnen denken.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat is nieuw. Dat staat niet in uw verkiezingsprogramma. Dat heb ik bestudeerd namelijk.

Mevrouw **Klever** (PVV): Voorlopig hebben wij te maken met een oplopende werkloosheid. Het ziet er niet naar uit dat het beter wordt. Er is dus geen enkele reden om de AOW-leeftijd te verhogen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Nu niet.
*N

De heer **Hoekstra** (CDA): Voorzitter. Nederland leeft in 2012 in welvaart. Belangrijker nog, Nederland leeft in 2012 in welzijn. Dat is waar in absolute zin; als Nederlanders wordt gevraagd hoe gelukkig zij zijn, dan geeft een grote meerderheid aan "gelukkig" of zelfs "zeer gelukkig" te zijn. Het is echter zeker ook waar in relatieve zin. Dat is de manier waarop geluk en de factoren die daarmee samenhangen vaak gemeten worden. Zo kijken wij in de regel naar welvaart, naar welzijn, naar geluk, naar gezondheid en ook wel naar vrede en veiligheid. Daarbij wordt een vergelijking getrokken met andere landen of met de situatie van 10, 50 of 100 jaar geleden.

Ik denk dat als Nederlanders 100 jaar geleden of in de jaren vijftig -- niet een onbelangrijk moment, gelet op het debat dat wij vandaag voeren -- hadden kunnen zien hoe wij in 2012 leven, zij in veel opzichten verbluft waren geweest over onze rijkdom, ons opleidingsniveau,

de mogelijkheden die wij hebben en de kennis die wij voorhanden hebben. Ik denk ook dat zij zeer tevreden zouden zijn en misschien wel met bewondering zouden kijken naar onze gezondheid en naar hoe oud wij worden in relatief goede gezondheid. Hoe verschillend wij in dit huis ook denken over het verhogen van de AOW-leeftijd, het lijkt mij terecht om te constateren dat wij over een van de twee grondredenen dat wij dit debat met elkaar voeren -- een paar andere sprekers hebben daaraan ook gememoreerd -- heel tevreden mogen zijn. Nederlanders leven steeds langer en in hoge mate in een goede gezondheid.

De tweede grondreden voor dit debat is niet zozeer goed of slecht nieuws. Die is gelegen in de demografische verandering van Nederland. Dat is min of meer een gegeven. Laat ik de getallen nog één keer noemen. In 1957, toen de AOW werd ingevoerd, stonden er tegenover iedere AOW-gerechtigde ruim zes mensen tussen de 20 en 64 jaar. Die verhouding is op dit moment 4:1 en zal in 2040 2:1 zijn. De lasten van die AOW worden dus door steeds minder werkenden gedragen. Een land waarin mensen significant ouder worden dan toen de AOW-leeftijd werd ingevoerd, een land met significant minder werkenden dan toen en een land dat kampt met een economische crisis, maar wel de kwaliteit van de zorg, de politie en het onderwijs op peil wil houden en zelfs wil verbeteren. In de optiek van mijn fractie ontkomt zo'n land er niet aan om iets te doen aan de AOW-leeftijd.

De vraag die je vervolgens moet beantwoorden is: hoe voer je zo'n aanpassing nu door op een manier die gebalanceerd en eerlijk is en recht doet aan de belangen en verworvenheden -- en misschien moet je ook wel zeggen: de ambities -- van alle generaties? Hoe doe je recht aan degenen die de komende paar jaar met pensioen gaan, maar zich misschien hadden voorgesteld om al eerder met pensioen te gaan? Zij moeten langer doorwerken dan zij zich hadden voorgesteld. Hoe doen wij tegelijkertijd recht aan de veertigers en vijftigers die de komende paar jaar nog niet met pensioen gaan? Het gaat er ook om recht te doen aan de generatie onder de 35 jaar, die je de "bloem der natie" kunt noemen, zoals het zo mooi heet, en die voor een belangrijk deel nog niet eens met werken is begonnen. Ik heb het over de bloem der natie -- wij hebben het er vaker over -- die volgens mij ook op dat portret daar, net achter de lamp, in de gaten houdt wat wij hier met elkaar bespreken, maar van wie de belangen in dit debat, alle inspanningen van bijvoorbeeld de G500 niet te na gesproken, toch betrekkelijk ondervertegenwoordigd zijn.

De heer **Elzinga** (SP): U hebt het ook over de belangen van de mensen die straks moeten doorwerken. U had het over mensen die straks met pensioen gaan, maar een maand of langer zullen moeten doorwerken. Hebt u het dan ook over de banen die voor deze mensen beschikbaar zijn? Realiseert u zich dat de werkloosheid onder de mensen tussen 45 en 65 jaar oploopt op dit moment?

De heer **Hoekstra** (CDA): Het zijn twee verschillende vragen. Het antwoord op de tweede vraag is natuurlijk: ja. Ik deel vermoedelijk met de heer Elzinga dat dit een buitengewoon groot probleem is, zeker voor de mensen die het betreft. Maar het fundamentele punt is toch het antwoord op de eerste vraag van de heer Elzinga. Mijn fractie is er namelijk ten diepste van overtuigd dat je naar dit probleem moet kijken voor Nederland als geheel. Wij moeten proberen om te bezien wat voor alle generaties goed is. Hoe lastig het juist voor de oudere generaties soms ook is, het is opvallend dat er ook onder die generaties veel mensen zijn die zeggen: als wij dit allemaal niet doen, betekent dat straks alleen nog maar meer aanpassingen voor mijn kinderen. Dat is een heel belangrijk argument.

De heer **Elzinga** (SP): Betekent het ook dat u zegt: wij moeten het nu doen? Dat betekent dat wij de jongere generaties, voor wie u zegt het te doen, gaan opzadelen met een hogere werkloosheid op dit moment.

De heer **Hoekstra** (CDA): Dat lijkt mij eerlijk gezegd een merkwaardige suggestie. Mijn fractie is er zeer voor om nu de AOW-leeftijd te verhogen. Eerder in het debat zijn ook al de jaartallen langsgelopen. Ik ben er zeer voor om dit te doen. Ik denk dat de suggestie dat dit een hoge werkloosheid tot gevolg heeft, een verkeerde is.

De heer **Noten** (PvdA): Het is een prachtig betoog, maar ik zou het op prijs stellen als de heer Hoekstra kort zou willen toelichten waarom het per se vanaf 1 januari 2013 met 1 maand moet. Dat is de vraag die hij moet beantwoorden.

De heer **Hoekstra** (CDA): Voor mij is dat één van de vragen die beantwoord moeten worden. Ik kom er zo meteen nog uitvoerig op terug, dus als de heer Noten mij toestaat, zal ik er straks het een en ander over zeggen.

In de optiek van mijn fractie is het wetsvoorstel dat voorligt, een belangrijke stap in de goede richting. Wij zijn er ten diepste van overtuigd dat de AOW-leeftijd omhoog moet, niet pas in 2020 of daarna. Laten wij er eerlijk en helder over zijn: natuurlijk heeft dit consequenties voor alle generaties. Het betekent voor alle generaties langer doorwerken. Het is ook eerlijk om te zeggen dat, hoe jonger je bent, des te langer je straks zult moeten doorwerken. Hoe lastig en pijnlijk dit voor mensen ook is, toch denken wij dat het goed is dat het kabinet, met steun van een aantal fracties in de Tweede Kamer, het heeft aangedurfd om dit probleem aan te pakken. Wij denken dat dit namelijk ten langsten in het belang is van alle generaties en in het belang van Nederland als geheel.

De heer **De Lange** (OSF): De heer Hoekstra stelt dat onder de verhoging van de AOW-leeftijd jongeren ook langer moeten werken. Hij stelt daarmee jongeren op dezelfde lijn als ouderen, die ook een paar jaar langer moeten werken. Mag ik de

heer Hoekstra erop attent maken dat de huidige generatie jongeren pas op een veel latere leeftijd begint te werken dan die waarop ouderen zijn gaan werken? In die zin is de situatie verre van symmetrisch. Jongeren hebben nog heel wat in te halen om hetzelfde aantal werkjaren te halen als ouderen. Als je de leeftijd voor de AOW gaat opschuiven, zal dat de jongeren in mindere mate treffen dan ouderen. Ik denk dat dit gemakkelijk cijfermatig te onderbouwen is. De symmetrie in die zaak is niet aanwezig en ik denk ook niet dat het goed is om te suggereren dat die wel aanwezig is.

De heer **Hoekstra** (CDA): Over de eerste opmerking kan ik het met de heer De Lange eens zijn. Het is zeker waar dat mensen met name nog wat langer geleden veel eerder begonnen met werken. Zeker mensen met een lager opleidingsniveau begonnen eerder met werken. Ik denk dan ook dat daar terecht op geattendeerd wordt. Met het andere wat de heer De Lange zegt, ben ik het niet eens, namelijk de suggestie dat het zo meteen allemaal toch min of meer op hetzelfde zou neerkomen. Ik denk dat je moet constateren dat de mensen die echt nog jong zijn -- laten we zeggen iedereen onder de 35, maar ook de mensen tussen de 35 en de 45 jaar -- een generatie vormen die aanzienlijk langer zal doorwerken dan 65. De jongsten van hen zullen, zo denk ik eerlijk gezegd, ook veel langer doorwerken dan 67. We moeten daar niet ingewikkeld over doen. We moeten er serieus rekening mee houden dat de mensen die nu op school zitten, straks tot hun 70ste aan het werk zijn.

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. Als u spreekt over jongeren van 20 die misschien moeten werken tot ze 70 zijn, dan hecht u een heel groot gewicht aan extrapolaties over de levensverwachting over een periode van 50 jaar. Ik heb in mijn eigen betoog aangegeven dat er heel veel redenen zijn om aan te nemen dat de onzekerheden in de levensverwachting heel groot zullen zijn. Ik acht het heel gevaarlijk om op een dergelijke globale wijze met getallen om te gaan en zou heel wat meer slagen om de arm houden als het gaat om de onvoorspelbaarheid van dit soort zaken.

De heer **Hoekstra** (CDA): Wat de heer De Lange heeft gezegd, is mij niet ontgaan. Hij heeft bij meerdere gelegenheden gewezen op de risico's van obesitas en van andere ziektebeelden, naar ik meen terecht. Maar ik denk nog steeds dat het, als je anno 2012 probeert om zo goed mogelijk een voorspelling te doen van de toekomst, realistisch is -- u hebt net gehoord dat ik heb geprobeerd om wat slagen om de arm te houden -- om rekening te houden met de mogelijkheid dat de generatie die nu op school zit, straks tot 70 moet doorwerken.

Ik kom bij een aantal vragen aan de minister. Mijn eerste vraag is: doen wij wat hem betreft op dit moment genoeg? Doen we met dit voorstel genoeg voor de houdbaarheid van de AOW? Dat is natuurlijk een interessante vraag in het licht van wat er eerder vandaag is geschetst. Er lag hier al een AOW-voorstel en dat was minder

ingrijpend van aard. Of verwacht de minister dat hij of een ambtsopvolger hier op enig moment in de komende paar jaar toch weer terug moet komen met de mededeling dat we nog sneller moeten verhogen of nog meer moeten verhogen? Hij heeft in de memorie van antwoord aangegeven hoe groot de impact is als we de AOW-leeftijd ieder jaar met drie maanden zouden verhogen. Dan is de besparing, ik meen tot 2015, een factor drie groter en in de twee of drie jaar daarna een factor twee. Ook daarna is die nog hoger. Is de minister nu eigenlijk van mening dat we dat zouden moeten doen?

Daaraan gekoppeld stel ik de vraag -- en ook daarop hoor ik graag een inhoudelijk antwoord van de minister -- of het, gezien de totale problematiek inclusief de uitvoering, verstandiger zou zijn, om grotere, maar tegelijkertijd ook latere stappen te zetten? Het vorige pensioenakkoord is daar natuurlijk een extreme variant van. Eerst doe je een aantal jaren niets en dan verhoog je de leeftijd in een keer met een heel jaar. De minister had nog niet zo heel lang geleden goede argumenten om aannemelijk te maken dat het op die manier moest, maar nu kiezen we een andere methodiek. Misschien kan de minister ons de afweging tussen die twee nog eens voorhouden.

Ik heb nog een heel andere vraag. Welk Europees land heeft in de optiek van de minister het meest solide en het meest toekomstbestendige AOW-systeem en hoe ziet dat er dan uit? Als je dat nu als voorbeeld zou nemen, hoe klein of hoe groot is dan de stap die wij mogelijk vandaag met elkaar nemen? Het is een vraag die erg lijkt op de vraag die ik ook in de schriftelijke ronde heb gesteld. Ik vond het antwoord dat ik daarop kreeg van de minister nog betrekkelijk vaag. Misschien kan hij nu wat explicieter laten zien welk land hier mogelijk als gidsland kan dienen.

De heer **Noten** (PvdA): Is de heer Hoekstra het met mij eens dat je niet naar de AOW kunt kijken zonder te kijken naar de pensioenvoorzieningen in de tweede pijler, oftewel dat wij een systeem hebben in dit land waarvan een deel volgens de omslagsystematiek werkt en een deel kapitaaldekkend is? Gaat het nu alleen om de AOW? Beoordeelt de heer Hoekstra de ouderdagsvoorziening alleen in het licht van de AOW, of vindt hij het misschien ook verstandig dat de verdeling tussen kapitaaldekkend en omslagsystematiek in een bepaalde balans staat? Juist de houdbaarheid op termijn is gediend met die balans, want daarmee heb je de risico's ook gespreid. Die vraag kun je aan de minister stellen, maar ook aan jezelf.

De heer **Hoekstra** (CDA): Dat is een heel terechte vraag. Er zullen ook mensen zijn die zich afvragen waarom de derde pijler er ook niet bij wordt genomen. Daar is misschien ook iets voor te zeggen. Los daarvan is deze vraag heel terecht.

Mijn fractie is ervan overtuigd dat wij snel met de invoering van de verhoging moeten beginnen. Zo snel mogelijk, dat klinkt als 2013, maar tegelijkertijd -- dat zeg ik ook in het licht van

de bijeenkomst van gisteren -- moeten wij daar niet doctrinair in zijn. De opbrengsten moeten in elk geval opwegen tegen de uitvoeringskosten als wij toch in 2013 beginnen. De opbrengsten moeten ook opwegen tegen de gevolgen waarmee een grote groep burgers te maken krijgt. De uitvoering moet ook mogelijk zijn. De mensen die gisteren aanwezig waren, hebben velen van ons in enigerlei mate gerustgesteld over de uitvoering. Ik herken zeer wat de heer Thissen erover zei. Hij stelde dat de boodschap was dat men zich van een inhoudelijk oordeel onthield, nu wij dit debat toch hebben, maar dat men dat liever vandaag zag gevoerd dan na het reces. Op die andere punten krijg ik nog graag de reactie van de minister.

Dan een aantal specifieke vragen over het rendement, de risico's en de gevolgen voor de burgers. We hebben al eerder gesproken over de getallen, maar het lijkt mij nuttig om nog eens precies van de minister te horen hoeveel mensen er in 2013 in potentie financieel in de problemen komen door de invoering op dat moment. Gisteren deelde het CBS een rekensommetje met ons. Misschien kan hij dat nog nader duiden. De formule vond ik rekenkundig interessant. Ik vat die samen als: $100 - 100 = 100$. Het brengt 100 op. Het kost 100, maar dat komt vooral door de verschillen achter de komma. Uiteindelijk houd je er min of meer 100 aan over. Dat stelde het CBS. Een nadere duiding door de minister van de opbrengst in 2013 zou dus heel nuttig zijn.

Dan een zijstap die toch ook met het onderwerp te maken heeft, namelijk de datum van de AOW en de pensioenleeftijd en het in overeenstemming brengen van die twee. Misschien kan de minister daar nog nader op ingaan.

Dan een kwestie die de heer Noten zeer uitvoerig heeft besproken, namelijk de overtreffende trap van de snelheid. Het is misschien met de Olympische Spelen in het achterhoofd en dat mooie Latijnse motto dat ik hier niet mag bezigen in aanwezigheid van de heer Koole dat wij deze enorme haast maken, maar los van wat wij vandaag doen, lijkt het mij niet verkeerd om nog eens in de commissie van gedachten te wisselen over hoe wij, los van de politieke groepering waartoe we behoren, dit soort problematiek behandelen. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat weinigen in dit huis gelukkig zijn met de uitkomst in de commissie. Het gaat niet alleen om de datum. Ik vond het ook tekenend, hoewel wij gisteren heel uitdrukkelijk door de uitvoeringsorganisaties zijn opgeroepen om het voorstel wel te behandelen, dat er ook fracties tegen waren. Ik wil er niet over zwartepieten, maar het lijkt mij in ons aller belang om er nog eens over te spreken.

De heer **Noten** (PvdA): Van de 75 stemmen hebben 35 vanaf het begin tot het eind gezegd dat men de behandeling te voortvarend vond. Op een bepaald moment moet je echter stelling durven nemen. Je kunt het nog wel een keer bespreken, maar de conclusie is dat anderen in de afgelopen weken hebben besloten om zich van de bezwaren niets aan te trekken. Ik ga graag met de heer

Hoekstra in gesprek, maar ik hoor ook graag van hem dat dit een situatie is die zich niet dient voor te doen.

De heer **Hoekstra** (CDA): Ik denk dat de heer Noten en ik deels dezelfde en deels misschien toch ook een andere observatie hebben. Mijn observatie is dat er met name in de commissie voor SZW betrekkelijk vaak politiek stelling wordt genomen, ook als het procedurele argumenten betreft. Het gaat me er helemaal niet om, en al helemaal niet vandaag vanaf deze plek, om de een of de ander iets te verwijten. Ik constateer dit en misschien deelt de heer Noten deze constatering. Het lijkt me nuttig om, niet zozeer vandaag als wel op enig moment, daarop met elkaar te reflecteren. Ik deel namelijk met de heer Noten de opvatting dat de tijd die we hebben gehad, met name de tijd tussen de nadere memorie van antwoord en het moment waarop we hier plenair verschijnen, dramatisch en eigenlijk niet te verkroppen kort was. En dit is dan nog afgezien van het punt dat met name de kleine fracties gisteren hebben ingebracht, namelijk dat het een vrijwel onmogelijke opgave is om maandagavond de vragen in te leveren en vervolgens ook nog plenair met elkaar in debat te gaan, ook al heb je tot 2.00 uur de tijd.

Ik kwam bij het punt van de heer Noten over de opvatting van het CDA over de AOW-leeftijd. Ik zal hem zo meteen het verkiezingsprogramma van 2010 geven. Dat is om allerlei redenen meer dan de moeite van het bestuderen waard. Daarin kan hij ook nog eens de paragraaf over de verhoging met een jaar in 2015 en met nogmaals een jaar in 2020 teruglezen. De heer Thissen was ook al enthousiast. Het klonk bijna als een soort AOW-machismo, als ik het zo mag noemen. Het zal hem goeddoen dat er ook in 2010 al andere partijen waren die voor die verhoging waren.

De heer **Noten** (PvdA): Touché. Het was inderdaad in 2008 dat het CDA niet alleen tijdens de kabinetsformatie, zoals de heer Hoekstra wellicht nog weet, maar ook tijdens de uitgebreide campagne van dit punt nogal iets omvangrijks heeft gemaakt. Overigens was de heer Hoekstra toen misschien nog niet zo actief.

De heer **Hoekstra** (CDA): Ik wil de heer Noten suggereren dat het misschien 2006 is geweest.

De heer **Noten** (PvdA): Inderdaad: 2006. Neem me niet kwalijk.

De **voorzitter**: We worden allemaal een dagje ouder.
**

De heer **Hoekstra** (CDA): We worden allemaal een dagje ouder, maar 2006 kunnen we ons gelukkig allemaal nog levendig herinneren. Laten we daar verder niet al te lang bij stilstaan.

Er zijn door velen heel veel verstandige vragen gesteld. Eén vraag, naar ik meen ook van de heer Noten en de heer Thissen, ging over het

functioneel leeftijdsontslag. Ik ben heel benieuwd naar het antwoord van de minister op die vraag.

Dit brengt me bij het einde van mijn vragen. Ik wil tot slot nog één opmerking maken. We hebben de minister gevraagd naar de mogelijkheid om door te werken voor mensen die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt, maar willen doorwerken. Juist in een tijd waarin het land behoefte heeft aan een hogere totale arbeidsproductiviteit, juist in een tijd waarin er al betrekkelijk veel 65-, 66- en 67-plussers enzovoort zijn die zich fit genoeg voelen om langer door te werken, is het belangrijk om dat mogelijk te maken voor wie dat wil, en om die flexibiliteit te bieden. Gelet op het antwoord van de minister in de vorige schriftelijke ronde, kunnen we dan ook met genoegene constateren dat hij -- ik weet niet of het in de lente of in de winter was -- kennelijk dezelfde gedachte had. We kijken dan ook uit naar zowel zijn wetsvoorstel op dit punt als de opmerkingen van de Raad van State.

De heer **De Lange** (OSF): Ik heb nog een vraag voor de heer Hoekstra. Hij heeft betoogd -- daar ben ik blij mee -- dat hij ziet dat de korte invoeringstermijn voor flinke groepen mensen grote problemen oplevert. Ik heb echter nog niet heel duidelijk gehoord of hij voorstellen heeft om tot een overgangsregeling te komen die deze problemen enigszins verkleint. De heer Hoekstra zal het met me eens zijn dat een deel van de overgangsproblemen ligt op het vlak van de werkgelegenheid voor ouderen. Heeft hij bepaalde suggesties of steunt hij bepaalde suggesties die vandaag in dit huis zijn gedaan om tot een verbetering van de situatie te komen en de overgang te vergemakkelijken?

De heer **Hoekstra** (CDA): De vraag die nu aan mij wordt gesteld, is eigenlijk ook de vraag die ik aan de minister heb gesteld. Als ik daarop zou kunnen preluderen, zou dat mooi zijn, maar dan had ik de vraag ook niet aan de minister gesteld. Ik wil graag zijn beantwoording afwachten. Uiteraard zal ik ook de suggesties van de diverse fracties op dit punt tot mij nemen.

*N

De heer **Van Rey** (VVD): Voorzitter. Allereerst wil ik de minister en zijn ambtenaren van harte dankzeggen voor de beantwoording van de vragen. Er is al door collega's gewezen op de nadere memorie van antwoord die wij hedenochtend hebben ontvangen.

Ik wil nog iets opmerken tegen de heer Nagel. Ik vond het wat te veel eer om een interruptie te plaatsen toen de heer Nagel sprak over de kwalificaties van de minister. Ik neem hier afstand van; ik vind het buiten alle proporties.

Laat ik beginnen met een stukje geschiedenis op microniveau. Op 1 januari 1957 kreeg de heer Bakker uit de Boterdiepstraat in Amsterdam het eerste AOW-pensioen uit handen van minister Suurhoff van Sociale Zaken. Het was de tijd van de wederopbouw en vrijwel permanente

geboortegolven. De huidige generatie babyboomers is daarvan het gevolg. De tijden zijn veranderd. Nederland is veranderd: ontgroend en vergrijsd. In 1957 stonden tegenover de heer Bakker nog zes werkenden die zijn AOW betaalden. Vele collega's hebben de cijfers genoemd, dus sla ik ze over. De conclusie is dat de AOW nog veel duurder wordt. Op het hoogtepunt van de vergrijzing, rond 2040, zal de verhouding bijna één op twee zijn. Twee werkenden moeten dan de AOW opbrengen voor de nazaten van de heer Bakker. Dat is niet te doen. Ik verwijs ook naar het rapport Risico's voor de overheidsfinanciën van de Algemene Rekenkamer, dat een paar weken geleden verscheen. Hierin worden de getallen nog eens genoemd. Het zou goed zijn als de heer Nagel dat rapport ook leest. Je schrikt van de stijging in de komende jaren.

Er is nog een tendens die de AOW tot een peperdure aangelegenheid maakt: de stijgende levensverwachting. Onze levensavond reikt steeds verder. Sinds de invoering van de AOW leven gepensioneerden gemiddeld vijf jaar langer. Ik heb ook wat andere cijfers gehoord, maar ik haal dit cijfer uit de memorie van toelichting. De levensverwachting blijft stijgen. Volgens de prognose voor 2060 is het gemiddelde een gezegende leeftijd van 88 jaar: 3,5 jaar langer dan nu.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Het is opmerkelijk dat de ene VVD-bewindspersoon, minister Kamp, in de memorie van antwoord schrijft dat wij gemiddeld vijf jaar langer leven, terwijl de andere, minister Schippers, gisteren zei dat wij sinds 1950 een levensverwachting hebben die acht jaar hoger is, waarvan de zorg er zes voor zijn rekening heeft genomen.

De heer **Van Rey** (VVD): Ik heb het horen vertellen. Ik heb het niet zo snel kunnen nakijken. Misschien kunnen wij deze vraag doorspelen aan de minister.

De heer **Thissen** (GroenLinks): U bent al wat ouder, dat snap ik wel.

De heer **Van Rey** (VVD): Ik ben het levende bewijs dat wij wat langer doorwerken. Ik dacht dat u daarvoor naar voren was gekomen.

Voor 2060 is de prognose dat de gemiddelde levensverwachting 88 jaar is. Wij leven veel langer, dus kunnen wij langer van de AOW profiteren. Dat is natuurlijk een geweldig vooruitzicht, maar de vergrijzing en ontgroening in combinatie met onze langere levensduur betekent dat de AOW gewoonweg onbetaalbaar wordt. Er is geen ingewikkelde studie maar slechts gezond verstand voor nodig om het belang van het verhogen van de AOW-leeftijd te onderstrepen, voor nu, voor morgen en vooral ook voor de volgende generaties. Zij moeten immers ook nog een beroep kunnen doen op de AOW, een prachtige oudedagsvoorziening voor iedereen.

De conclusie van de VVD-fractie is glashelder: de uiterste houdbaarheidsdatum van de pensioenleeftijd is verstreken. Meer dan tien jaar

wordt er al op gewezen in allerlei studies en onderzoeken. Zo signaleerde de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid dit probleem al in 1999. Ook het Centraal Planbureau heeft hier herhaaldelijk aandacht voor gevraagd in publicaties van 2000, 2006 en 2010. Toenmalig minister van Financiën Gerrit Zalm bracht in 2006 het verhogen van de AOW-leeftijd eveneens ter sprake. Dat gebeurde naar aanleiding van een advies van de Studiegroep Begrotingsruimte.

Maar in 2006 waren de geesten bij nagenoeg alle politieke partijen nog niet rijp voor deze ingrijpende maatregel. De hoop was in die tijd nog gevestigd op het streven om meer mensen tussen de 55 en de 65 jaar aan het werk te krijgen. Daarmee zou het probleem zich misschien vanzelf oplossen, luidde de verwachting. Het besef dat het verhogen van de pensioenleeftijd onvermijdelijk is, groeide in de jaren daarna razendsnel. Dat leidde op 10 juni 2011 tot een pensioenakkoord van het kabinet met sociale partners. De AOW-leeftijd zou uiteindelijk omhooggaan. De geschiedenis vanaf die dag tot nu toe is bekend. De heer Noten heeft die al beschreven. Tegen hem zeg ik dat de VVD in haar verkiezingsprogramma van 2010 voor een verhoging stond per 2011 met twee maanden per jaar. Dat zou betekenen: in 2017 65 jaar en in 2023 66 jaar. In het conceptverkiezingsprogramma voor 2012, waar de heer Noten ook naar gaat vragen, staat 67 jaar in 2018 met een koppeling in 2018 aan de levensverwachting. Dat hoeft de heer Noten niet op te zoeken. Die dienst verleen ik graag.

Wie terugblijkt op de AOW-discussie van het afgelopen decennium, kan niet anders dan een pijnlijke conclusie trekken. Het belang van het verhogen van de AOW-leeftijd was overduidelijk, maar door politieke meningsverschillen heeft het te lang geduurd voordat concreet werk is gemaakt van het verhogen van de pensioenleeftijd. Het is aan de partijen van het Begrotingsakkoord 2013 te danken dat er nu een voorstel ligt voor het versneld verhogen van de AOW-leeftijd. Die gelegenheid moeten wij met beide handen aangrijpen om in te halen wat wij jaren verzuimd hebben.

Dit debat speelt zich af in de aanloop naar de verkiezingen voor de Tweede Kamer in september en de presentatie van de verkiezingsprogramma's. Dat zijn extra redenen om de inwoners maximale duidelijkheid te bieden. Voor de VVD betekent dat dat geen politicus in Nederland zich langer aan zijn verantwoordelijkheid kan onttrekken en de AOW-leeftijd ongewijzigd kan laten. Wij hebben zojuist wat voorbeelden de revue zien passeren.

De heer **De Lange** (OSF): De heer Van Rey spreekt over een situatie waarin de verhoging van de AOW-leeftijd jarenlang uit de weg is gegaan en verwaarloosd. Dat moet dan gebeurd zijn onder vorige kabinetten. Heeft de heer Van Rey ook een idee over welke partijen daar iets over te verwijten zou vallen?

De heer **Van Rey** (VVD): Ik heb zojuist gezegd: eigenlijk ons allemaal.

De heer **De Lange** (OSF): Dat is een beetje te makkelijk. De partijen die in de regering gezeten hebben, valt iets te verwijten op dit punt.

De heer **Van Rey** (VVD): Ja. Dat zijn er zeer vele.

De heer **De Lange** (OSF): Nou, niet zo veel en diverse niet.

De heer **Van Rey** (VVD): Dat zijn de ChristenUnie, de Partij van de Arbeid, het CDA, de VVD en D66. De heer Thissen zwaait naar mij, maar het gaat om partijen in de regering. Zo ver is het nog niet voor GroenLinks, maar ik prijs GroenLinks wel voor dit Lenteakkoord. Ik heb dat ook eerlijk gezegd.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Even een aanvulling: de PPR heeft natuurlijk ooit wel in de regering gezeten.

De heer **Van Rey** (VVD): Dat was heel lang geleden.

De heer **Noten** (PvdA): Ik heb net niet gereageerd, want dat was inderdaad in 2010 aan de orde. Maar laten wij even eerlijk zijn. Het is echt vrij vervelend dat de heer Van Rey hier poneert dat de VVD de grote promotor was van het verhogen van de AOW-leeftijd. Dat is zij heel erg lang niet geweest. De VVD was een van de laatste in de rij. Dat is verder niet erg. Daar zit een fractielid, eentje van D66, die zichzelf op de borst mag kloppen. Hier staat er ook eentje. Op dit dossier heeft de Partij van de Arbeid enkele malen tevergeefs bij de VVD aan de deur geklopt bij het maken van coalitieakkoorden, maar de VVD gaf niet thuis.

De heer **Van Rey** (VVD): Ik heb zojuist 2006 en de rol van minister Zalm genoemd. Toen kreeg men de handen er niet voor op elkaar. D66 was een van de eerste partijen, zo niet de eerste in Nederland, die erom vroeg. Dat was niet de PvdA. In dit land moeten we alles in coalities doen. Daar zijn we vandaag ook mee bezig. Het is toch wel een beetje vreemd dat de heer Noten daar nu een nummertje van maakt, terwijl hij niet voor dit wetsvoorstel zal stemmen, zoals ik uit zijn inbreng proefde, maar wel voor de verhoging van de AOW-leeftijd is.

De heer **Noten** (PvdA): We gaan straks naar de inhoud, tenminste dat hoop ik. Voor alle duidelijkheid: er ligt hier een wetsvoorstel en daar zijn wij voor. Dat weet de heer Van Rey. Wij zijn voor verhoging van de AOW-leeftijd. Die discussie moet hij niet met ons voeren. En hij moet al helemaal niet suggereren dat de PvdA daar niet al heel lang voor is. De vraag is niet óf het moet gebeuren, de vraag is hóe het moet gebeuren. Het gaat niet om de politiek-materiële vraag of de AOW-leeftijd omhoog moet, maar om de manier waarop dat moet gebeuren. Dat moet namelijk zorgvuldig gebeuren. U zit in de Eerste Kamer, mijnheer Van Rey, niet in de Tweede.

De heer **Van Rey** (VVD): Twee derde van de spreektijd van de heer Noten ging over de procedure die we gevoerd hebben in dit huis. In de procedurevergadering van de commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid waren de PvdA en de VVD het erover eens om wetsvoorstel 33046 te behandelen, maar daar kregen we geen meerderheid voor. Wij waren het op dat punt eens.

De meningen verschillen nog over de manier waarop en de snelheid waarmee de verhoging van de AOW-leeftijd moet gebeuren. De meeste fracties zijn er echter voor om het verhogen van de AOW-leeftijd te koppelen aan de levensverwachting. Enkele partijen willen wachten tot de AOW-leeftijd zelf met pensioen gaat. Dat zou in het jaar 2022 zijn, maar ik heb ook begrepen dat er partijen zijn die dat voor de eeuwigheid willen doen.

Uiteraard behoort de VVD tot de partijen die vóór het verhogen van de pensioenleeftijd en het koppelen aan de levensverwachting zijn. Onze argumenten zijn klip-en-klaar. De VVD hecht aan een toekomstbestendig pensioenstelsel en wil volgende generaties niet opzadelen met een AOW met een onbetaalbaar prijskaartje. Als we de AOW-leeftijd aan de levensverwachting koppelen, is de houdbaarheid van ons pensioenstelsel zelfs voor onze achterkleinkinderen gewaarborgd. Dat heet verantwoordelijkheid nemen.

Als dit wetsvoorstel vanavond wordt aangenomen, moeten alle partijen de komende maanden keihard aan de slag om de invoering op 1 januari 2013 soepel te laten verlopen. De SVB heeft laten weten dat de invoering krap en risicovol is, maar niet onmogelijk. Ik wilde de minister vragen daar duidelijker over te zijn, maar inmiddels heb ik uit het stenografisch verslag van de hoorzitting van gistermiddag begrepen dat volgens de SVB, bij monde van mevrouw Vermeulen, de invoering per 1 januari 2013 mogelijk is. De woorden "krap" en "risicovol" worden niet meer gebruikt. Waarom vragen we dit? Met de aanname van dit wetsvoorstel willen we geen risico's lopen wat betreft het draagvlak onder de bevolking voor de verhoging van de AOW-leeftijd.

Ik wil nog even ingaan op de kwestie of we dit voorstel nu of in september hadden moeten behandelen. Er waren fracties die vonden dat het voorstel in september behandeld moest worden. We hebben het, mede naar aanleiding van een vraag van de PvdA, over een wetgevingstechnisch eenvoudig wetsvoorstel. Als Eerste Kamer valt het nauwelijks te verkopen dat wij net zo veel voorbereidingstijd nodig zouden hebben om te besluiten over zo'n voorstel, als alle partijen die straks met de uitvoering geconfronteerd worden, slechts nog rest. De heer Noten moet er van glimlachen, zie ik.

De heer **Noten** (PvdA): Ja, ik vind het een buitengewoon aardige woordspeling. Het is een technisch zeer eenvoudig wetsvoorstel, want het impliceert slechts een wijziging van een aantal data en niet veel meer dan dat. Dat is inderdaad heel

eenvoudig. Maar hoeveel wetten en regels treft dit voorstel in zijn uitwerking?

De heer **Van Rey** (VVD): 898.

De heer **Noten** (PvdA): Precies. Het is de heer Van Rey vast opgevallen dat er een absolute delegatiebepaling nodig is om alle fiscale consequenties en alle consequenties met betrekking tot de sociale zekerheid door te voeren. Het is hem vast ook opgevallen dat dit exclusief alle effecten is naar sociale partners, pensioenfondsen, pensioenuitvoerders en cao's. Met andere woorden, het wetsvoorstel is buitengewoon eenvoudig. De maatschappelijke betekenis en de technische consequenties ervan zijn echter dermate complex dat die nog steeds niet bij u zijn doorgedrongen, geloof ik.

De heer **Van Rey** (VVD): Jawel. Ik vind het verstandig dat de minister het advies van de Raad van State over de delegatiebevoegdheid heeft overgenomen. We hebben signalen van pensioenuitvoerders gekregen dat uitstel van de verhoging van de AOW-leeftijd leidt tot een administratieve ramp. Dat zal ook de heer Noten moeten weten. Het wetsvoorstel heeft immers tot gevolg, zeker in combinatie met het nieuwe Witteveenkader, dat niet alleen de pensioenrichtleeftijd maar ook de maximumopbouwpercentages moeten worden aangepast.

Voor de invoering per 1 januari 2013 zijn samenwerking tussen alle partijen en een uitgebreide communicatie dus van groot belang. Met het oog daarop wil de VVD graag van de minister weten -- dit staat ook al in de memorie van antwoord die we hedenochtend hebben ontvangen -- hoe hij dat gaat vormgeven.

Onze fractie schrikt trouwens van de mededeling dat de minister vorige week nog geen zicht had op eventuele overgangsmaatregelen die de individuele pensioenfondsen in petto hebben voor hun verzekerden. Wat is de reden daarvan? Licht dat euvel bij de pensioenfondsen of licht het bij de minister? In de nadere memorie van antwoord hebben wij een vraag beantwoord gekregen met betrekking tot de aanpassing van de Pensioenwet. De minister schrijft op zowel pagina 2 als pagina 8 dat er tijdig met het onderzoek moet worden gestart naar de mogelijkheden en de risico's. Het lijkt mij dat de minister op dit punt een tandje erbij zou moeten doen. Ga in gesprek met de pensioenuitvoerders, ga kijken waar de knelpunten zitten en kom dan eventueel met voorstellen. Dat is ook in de hoorzitting aan de orde geweest.

De VVD is het overigens met de minister eens dat een verhoging van de AOW-leeftijd met grotere stappen tot overbruggingsproblemen leidt voor mensen met een kleine beurs. Door de pensioengerechtigde leeftijd de eerste drie jaar telkens met één maand te verhogen blijft het AOW-gat beperkt en hoeven ook geen grote voorschotten te worden verleend aan mensen die een tijdelijk inkomensverlies nergens anders kunnen verhalen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Collega Van Rey zegt dat die kleine stapjes eventueel het inkomensverlies mitigeren van groepen mensen die dachten dat zij op hun 65ste direct AOW krijgen. De VVD stelt in haar verkiezingsprogramma voor om in 2018 in een klap de AOW-leeftijd op 67 jaar te zetten. Is dat niet enigszins strijdig met wat hij nu zegt?

De heer **Van Rey** (VVD): Nee, want ik heb het nu over het huidige wetsvoorstel. U hebt het over het conceptverkiezingsprogramma. Dat zijn twee los van elkaar staande aangelegenheden.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat snap ik wel. De VVD stelt echter in haar conceptverkiezingsprogramma -- het congres moet immers nog plaatsvinden -- voor om in 2018 gelijk naar 67 jaar te gaan. Dat is wel een enorme stap.

De heer **Van Rey** (VVD): Ja, maar ik heb hier nu te oordelen, als lid van de Eerste Kamer, over het wetsvoorstel dat hier voorligt. Dit voorstel is precies hetzelfde als GroenLinks in zijn verkiezingsprogramma heeft staan. U hebt dat ook gezegd. Ik heb gezegd dat de overbruggingsproblemen, zeker de eerstkomende drie jaar, in ieder geval niet erg groot zijn vanwege die kleine stapjes.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik ben blij dat u zich fan betoont van wat wij in ons verkiezingsprogramma hebben staan. Mochten de verkiezingen leiden tot gesprekken tussen onze partijen, dan wordt het echter nog een lastige kwestie met betrekking tot 2018.

De heer **Van Rey** (VVD): We zullen daar best uitkomen. Dat ligt niet aan ons.

De heer **Noten** (PvdA): De heer Van Rey is het toch, denk ik, met mij eens dat we hier ook moeten toezien op consistentie in wetgeving. Begrijp ik nu goed dat de heer Van Rey op het punt staat om een wet aan te nemen die hij na 12 september ter discussie gaat stellen vanwege de inhoud van zijn verkiezingsprogramma en dat hij, als hij zijn zin krijgt, nog voor het eind van het jaar met een nieuwe wet komt?

De heer **Van Rey** (VVD): Dat is een verkeerde conclusie van de heer Noten. Dat heb ik niet bepleit. Ik heb het gewoon gehad over het wetsvoorstel dat thans voorligt. Alles wordt hier met elkaar vermengd. Ik heb dat al een paar keer gezegd. Ik heb het ook gisteravond gemerkt. Het lijkt wel alsof we op campagne zijn. De heer Noten moet die zaken uit elkaar halen. Ik heb hem vandaag ook niet aangesproken op wat in zijn verkiezingsprogramma staat.

De heer **Noten** (PvdA): Dat heb ik zelf gedaan, dus dat is ook geen enkel probleem.

De heer **Van Rey** (VVD): Het is wel een probleem als u zichzelf daarop aanspreekt.

De heer **Noten** (PvdA): Ik ontken het niet. Het gaat om het volgende. Ik ben volgens mij heel consistent bezig. Ik was niet voor behandeling van dit wetsvoorstel omdat er verkiezingen aankomen. Ik lees in alle verkiezingsprogramma's dat alle partijen die nu wel voor behandeling van het wetsvoorstel zijn, eigenlijk een andere invoeringsdatum willen. Volgens mij is echter een van onze opdrachten, ervoor te zorgen dat sprake is van enige consistentie van wet- en regelgeving. Mijn vraag is heel simpel: vindt de heer Van Rey consistentie van wet- en regelgeving ook belangrijk? Zo ja, vindt hij dan ook dat een wet als deze een iets langere levensduur moet hebben, van ongeveer vijf of zes jaar, voordat wij de wet opnieuw ter discussie stellen? Dat lijkt mij in relatie tot consistentie een reële vraag.

De heer **Van Rey** (VVD): Ik ben voor consistentie, maar de heer Noten koppelt daaraan een termijn van vijf à zes jaar. Dat lijkt mij veel te lang. Wij worstelen met zodanig grote financiële problemen dat ik, als ik het juist zou kunnen voorspellen, niet hier maar ergens anders zou moeten staan.

Ik ga weer even terug in de tijd, naar 1 januari 1957 om precies te zijn.

De **voorzitter**: Mijnheer Van Rey, u bent weliswaar geïnterrupteerd, maar u bent inmiddels door uw spreektijd heen.

**

De heer **Van Rey** (VVD): Ik wil nog een paar zinnen uitspreken. Ik heb volgens mij vijf minuten geleden al gezegd dat ik wilde afsluiten. Ik had dat graag toen al willen doen.

Op 1 januari 1957 werd de AOW-leeftijd van 65 jaar ingevoerd. Die regeling heeft 55 jaar standgehouden. De AOW-leeftijd is dus een 55-plusser. Er zijn in Nederland weinig regelingen die de tand des tijds zo lang hebben doorstaan; te lang, zo heb ik aangetoond. Daarom zegt de VVD: op naar een hogere AOW-leeftijd in 2013 en niet nog langer, vijf of tien jaar, wachten. Wij moeten niet doorschuiven maar aanpakken.

De **voorzitter**: Na de drie van Roermond is nu het woord aan de heer Elzinga.

**

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Gisteravond begon ik mijn eerste termijn tijdens de behandeling van wetsvoorstel 33284 met het uiten van enige teleurstelling, ook in deze Kamer. Die woorden gelden ook voor het voorliggende wetsvoorstel ter verhoging van de AOW- en pensioenrichtleeftijd. Deze verhoging betreft de gestripte kern van het pensioenakkoord, namelijk de verhoging van de pensioenleeftijd, maar dan sneller dan afgesproken. Met deze beide wetsvoorstellen, het wetsvoorstel van gisteravond en het voorliggende wetsvoorstel, wordt het flankerend beleid dat het

pensioenakkoord voor ten minste een deel van de vakbonden acceptabel maakte, om zeep geholpen.

Mijn teleurstelling is vandaag nog groter dan gisteren en wel om drie redenen. Ten eerste gaat het bij het voorliggend wetsvoorstel om een substantiële wijziging van beleid met een lange voorgeschiedenis en grote maatschappelijke consequenties. Daarover is in de Tweede Kamer reeds vaker en uitvoerig gesproken. Ook dit voorstel kwam pas kortgeleden naar deze kant van het Binnenhof voor een spoedbehandeling. In verband met de zorgvuldigheid spraken wij vorige week nog af om pas na het reces tot afronding te komen. Daar is al door meerdere woordvoerders aan gerefereerd.

Ten tweede kenmerkt dit wetsvoorstel zich door grote onvolkomenheden. Ik kom daar later in mijn betoog zeker op terug.

Ten derde levert dit wetsvoorstel in het licht van het Begrotingsakkoord 2013 niet heel veel op. Ondertussen komt het mij wel sterk voor dat de praktisch riskante en zeker maatschappelijk onwenselijke invoeringsdatum van 1 januari 2013 alleen is gekozen om voor het begrotingsakkoord relevant te zijn. Anders was er zeker geen rechtvaardiging om dit voorstel vlak voor de verkiezingen te laten behandelen door een demissionair minderheidskabinet met gedoogsteun van een gelegenheidscoalitie. Is de minister het met mij eens dat de rechtvaardiging voor de huidige, snelle behandeling van dit wetsvoorstel in het Begrotingsakkoord 2013 schuilt?

Volgens de doorrekening van het begrotingsakkoord door het CPB, als onderdeel van de juniraming, is dit voorstel niet zo zeer relevant voor het EMU-saldo van volgend jaar. Weliswaar wordt de houdbaarheid van de overheidsfinanciën er structureel mee verbeterd, maar in 2013 doen de eenmalige invoeringskosten, de aanvankelijk stijgende uitvoeringskosten en de weglekkosten naar andere uitkeringsregelingen, door het CPB op afgerond 0,1 mld. geraamd, de besparing op de AOW, door het CPB op eveneens 0,1 mld. geraamd, weer deels teniet. Kan de minister bevestigen dat de raming van de opbrengsten door het CPB afwijkt van de eigen berekeningen van het ministerie, zoals onder de financiële gevolgen in de memorie van antwoord is gemeld? Kan hij ook bevestigen dat volgens het CPB het EMU-saldo ook zonder voorliggend wetsvoorstel op of net onder een tekort van 3% in 2013 zou uitkomen?

Ik kom op de inhoud van het wetsvoorstel. Dat voorstel, zo zal ik betogen, is onzorgvuldig en onvolkomen. En juist daarom is het zo spijtig dat een aantal partijen zich kennelijk zo onder druk heeft laten zetten dat we niet meer tijd hebben kunnen nemen om een gedegen vooronderzoek te organiseren. Wel spreek ik hierbij mijn dank uit aan de verschillende fracties voor de steun aan mijn voorstel om eerst een informatiebijeenkomst te organiseren met belanghebbenden, uitvoerders, sociale partners en andere deskundigen. Deze bijeenkomst gistermiddag heeft vele nieuwe vragen opgeroepen en tot nadere inzichten geleid over veel vragen die er nog bij ons leefden en leven. Ik ben blij om vandaag te vernemen dat de bijdragen uit

die bijeenkomst voor diverse senatoren tot een verdieping van inzicht hebben geleid.

Ik dank hierbij de minister en de ambtenaren op het departement voor hun grote inspanning om op alle gistermiddag en -avond nog gerezen vragen naar aanleiding van deze informatiebijeenkomst al hedenmorgen 10 uur middels de nota naar aanleiding van het verslag antwoorden te overleggen. Dat mijn fractie niet geheel tevreden is met de inhoud van een deel van die antwoorden doet aan de inspanning en de dank daarvoor niets af.

Ook uit deze expertmeeting bleek dat dit voorstel voor vertegenwoordigers van werkenden, werkgevers en ouderen niet wenselijk is, maar ook dat de uitvoering voor uitvoeringsorganisaties en onafhankelijke deskundigen vol risico's is, zeker indien zou worden vastgehouden aan invoering per 1 januari 2013. Ik kom daarop straks nog terug. Daarenboven beoordeelt de SP-fractie dit wetsvoorstel niet alleen als politiek onwenselijk, maar ook als op dit moment economisch onverstandig.

De heer **Hoekstra** (CDA): Dat het onwenselijk is, kan ik mij vanuit de optiek van de SP voorstellen. Maar waarom is het ook economisch onwenselijk?

De heer **Elzinga** (SP): Ik kom daar straks nog nader op terug. Het is in eerste instantie economisch onwenselijk op dit moment, omdat we te maken hebben met een oplopende werkloosheid, ook onder oudere werkenden. Dit voorstel per 2013 zal het aanbod op de arbeidsmarkt vergroten, terwijl voor deze mensen in de huidige crisistijd geen banen beschikbaar zullen zijn.

De heer **Hoekstra** (CDA): Het zou helpen als dan ook uitgelegd kan worden waarom dit macro-economisch een negatief effect heeft. Daar heb ik namelijk geen enkele onderbouwing van gezien.

De heer **Elzinga** (SP): Ik zal straks feiten geven. Onlangs nog is ons pensioenstelsel internationaal opnieuw geroemd als het beste ter wereld, mede vanwege de goede mix van omslagstelsel en kapitaaldekking. Het lijkt mij een mooi streven om de verhouding tussen omslag en kapitaaldekking voor ongeveer fiftyfifty te behouden. Wat vindt de minister van deze verhouding die internationaal geroemd wordt? En wat vindt hij van het streven om deze verhouding ongeveer intact te laten?

Hoewel er als percentage van het bbp nu aan AOW ongeveer hetzelfde wordt betaald als in 1970 en minder dan in de jaren tachtig, wordt de discussie over de betaalbaarheid van de AOW steeds prominenter gevoerd. Dit leidt in 2009 tot het eerste wetsvoorstel, van minister Donner en staatssecretaris Klijnsma, om de AOW- en pensioenleeftijd op termijn op te trekken tot 67 jaar. In mei vorig jaar werd dit voorstel door de huidige minister ingetrokken en vervangen door een nieuw voorstel. Dat voorstel werd afgelopen december ook weer ingetrokken en vervangen door een wetsvoorstel ter uitwerking van het

pensioenakkoord. Over hoe het vervolgens met het draagvlak voor dat akkoord is gegaan, daar heeft senator Noten een uitvoerig betoog over gehouden.

Mijn fractie was geen voorstander van het eerste voorstel om de AOW-leeftijd met twee jaar te verhogen, aangezien er nog een groot onbenut arbeidspotentieel onder de 65 was en is. De SP heeft geen behoefte in een dergelijke situatie het arbeidsaanbod structureel te verhogen en het recht op een rustige oude dag te beperken, vooral voor diegenen die nu al moeite hebben werkend hun 65ste te halen. Op zichzelf is het een goede zaak dat we steeds een beetje ouder worden en daarbij gemiddeld langer gezond blijven. Als mensen dan gezond en plezierig langer kunnen werken, is dat mooi meegenomen. Steeds meer mensen willen ook best graag nog wat langer doorwerken; laten we dat per direct mogelijk maken. Maar men moet zich er niet in vergissen dat een flinke groep mensen vóór de huidige pensioenleeftijd al op is. Deze mensen moeten ook nog gezond de eindstreep kunnen halen en hebben er ook recht op om van een onbezorgde oude dag te genieten.

Mijn partij was vervolgens om diverse redenen ook niet gelukkig met het pensioenakkoord. Echter, het pensioenakkoord deed ten minste nog iets voor mensen met een klein pensioen. Het AOW-bedrag zou extra omhooggaan en middels een flexibele pensioneringsdatum werd de mogelijkheid gecreëerd om ook nog op je 65ste te kunnen stoppen. Dat was en is voor sommige harde werkers echt geen overbodige luxe.

Nu heeft deze minister ook dit wetsvoorstel begin mei laten aanhouden en ligt er wederom een nieuw voorstel voor. Dat is al de derde keer in een jaar dat deze minister verzocht heeft om de verhoging van de AOW-leeftijd nog even niet te behandelen. Het is kennelijk een taai materie, een lastig dossier. Of is het een gewoonte geworden van deze minister om steeds met nieuwe wijzigingen te dreigen, maar ze niet door te voeren, om wel te blaffen maar niet te bijten? Ik zou die gewoonte op dit dossier juist toejuichen en stel voor dat hij het nog een keer doet: trek het voorstel in of houd het aan tot na de verkiezingen, zodat een nieuw team en een nieuwe minister zich over dit dossier kunnen buigen. Zij zullen immers ook de uitvoering ter hand moeten nemen. Of wil de minister juist compenseren voor het eerdere gebrek aan daadkracht? Dat zou toch wat zijn: geen daadkracht als fungerend minister en dan als demissionair minister, die eigenlijk op de winkel dient te passen, wel ineens daadkracht tonen. Ik mag toch hopen van niet, want op deze daadkracht zitten velen niet te wachten.

Alle eerdere voortijdig gestrande wetsvoorstellen hebben wij hier nooit plenair besproken, laat staan dat ze hier ooit zijn aangenomen. Zij hebben alle dus ook nooit kracht van wet gehad. Wij moeten dit voorstel dus vergelijken met de huidige situatie, feitelijk zonder een van de eerdere voorstellen in ogenschouw te nemen. Toch zal ik het voorstel ook met het voorlaatste voorstel, het pensioenakkoord vergelijken. Dat voorstel is immers nog niet

ingetrokken, maar slechts aangehouden en ligt feitelijk nog klaar voor plenaire behandeling in deze Kamer. Als wij dit voorstel verwerpen, zijn wij dus niet geheel terug bij af.

Zoals ik aangaf, zal ik eerst betogen dat dit wetsvoorstel politiek onwenselijk is en maatschappelijk en op dit moment ook economisch onverstandig, mijnheer Hoekstra. Het is bovendien oneerlijk, onbarmhartig en zelfs onbehoorlijk richting sommige groepen. Het moment om het arbeidsaanbod uit te breiden door de pensioenleeftijd te verhogen, is zeer slecht gekozen. Door de verhoging volgend jaar van de AOW-leeftijd met een maand neemt de potentiële beroepsbevolking met 15.000 tot 20.000 personen toe. Ik vraag de minister, deze grove schatting te bevestigen en desgewenst te preciseren. Dit extra aanbod kan op lange termijn wellicht best geabsorbeerd worden -- het CPB sprak over ten minste vijf jaar -- maar op korte termijn zit een banengroei er helaas niet in, ook niet volgens het CPB. De werkloosheid nam de afgelopen jaren over de gehele linie toe, zowel onder oudere werknemers als onder jongeren. Het beleid van dit minderheidskabinet heeft een extra negatief effect gehad en zal dat zeker nog enkele jaren hebben op de economische groei en de werkgelegenheid, volgens het CPB. Het Kunduzakkoord doet daar nog een extra schepje bovenop. Dat kost ons op jaarbasis 0,3% economische groei en dus werkgelegenheid. De minister hanteert de redenatie dat juist mede door de versnelde invoering van de pensioenleeftijd de gemiddelde uittredleeftijd en de arbeidsparticipatie van ouderen op korte termijn versterkt zullen stijgen.

Hier komt niet alleen de vergelijking met de huidige situatie, maar ook met het vorige wetsvoorstel, het pensioenakkoord, om de hoek kijken. Dat ging uit van verhoging over een aantal jaren en een stevig vitaliteitspakket om eerst de arbeidsparticipatie onder oudere werknemers omhoog te krijgen. Wat hebben wij er namelijk aan om mensen later met pensioen te laten gaan, maar daarvoor eerst langer in een andere uitkering te laten zitten?

In Frankrijk heeft men inmiddels feiten om naast de theorie te leggen. Die feiten logenstraffen helaas de theorie van de minister. Sinds de pensioenleeftijd in Frankrijk vorig jaar in juli is verhoogd, is de werkloosheid extra hard opgelopen. Een econoom van de OESO legt het heel simpel uit: in een economische conjunctuur die arbeidsplaatsen vernietigt, leidt de verhoging van de pensioenleeftijd tot stijging van de werkloosheid van senioren. Hoe helder wil je het hebben? Ik roep de vijf partijen van de Kunduzcoalitie dan ook op om dit stevig in de oren te knopen. U vernietigt, door in uw ogen noodzakelijke bezuinigingen, op korte en middellange termijn banen en u vergroot het arbeidsaanbod. U zet daarmee extra mensen die nu nog kunnen en willen werken aan de kant.

Daarnaast zien wij eveneens in Frankrijk dat tegelijkertijd ook onder jongeren de werkloosheid tot schrikbarende proporties is gestegen. Straks is er, net als in de jaren zeventig,

weer een VUT nodig om een verloren generatie alsnog de kans te geven op de arbeidsmarkt.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Met welke stap is in Frankrijk de pensioengerechtigde leeftijd verhoogd? Is dat ook met een maand of is dat met een jaar of twee jaar? Weet de heer Elzinga mij dat ook te vertellen?

De heer **Elzinga** (SP): Het is een aanzienlijk grotere stap geweest, mijnheer Thissen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Vandaar ook dat wij in het Lenteakkoord -- ik blijf het even anders noemen -- of dat begrotingsakkoord heel voorzichtig hebben gekozen voor stapsgewijs de komende drie jaar met een maand.

De heer **Elzinga** (SP): Dus wordt de arbeidsparticipatie minder snel vergroot. Dat is correct. Het bezuinigende effect van het akkoord heeft nog steeds op korte termijn destructie van banen tot gevolg. Daarin verandert niets. Daarin gaat ook de vergelijking met Frankrijk op. In Frankrijk is de stap weliswaar veel groter, maar de maatregel is pas per juli vorig jaar in werking getreden. Het betreft dus maar een beperkt aantal mensen en toch zien wij de werkloosheid heel snel oplopen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik ben in ieder geval blij dat wij een voorzichtiger stap zetten. Ik ben het met u eens dat die arbeidsparticipatie absoluut omhoog moet, want anders spant de maatregel het paard achter de wagen.

De heer **Elzinga** (SP): Ik ga ervan uit dat u in tweede termijn met ons mee debatteert over het vitaliteitspakket.

Het wetsvoorstel heeft nog minstens drie in het oog springende negatieve wijzigingen ten opzichte van het pensioenakkoord in petto. De AOW zal niet in stapjes extra worden verhoogd, waardoor de welvaartsachterstand blijft en vermoedelijk verder zal oplopen. Dat is een flinke tegenvaller voor mensen met weinig aanvullend pensioen. De flexibele ingangsdatum vervalt, waarmee mensen in zware beroepen niet langer toch op hun 65ste kunnen stoppen met werken. Langer doorwerken, bijvoorbeeld om een pensioengat te dichten, behoort in de nieuwe systematiek niet langer tot de mogelijkheden. De inperking van het Witteveenkader schaadt de positie van jongeren zeer. Zij worden geconfronteerd met een steeds verder dalende kostendekkende pensioenpremie, waardoor de pensioenambitie steeds verder slinkt.

Deze punten waren essentieel om dit polderakkoord althans voor een deel van de vakbeweging acceptabel te maken en juist deze cruciale punten worden nu zonder pardon geschrapt. De partijen die dit voorstel steunen zullen hopelijk beseffen dat zij daarmee in de vakbeweging geen vrienden maken. Overigens zijn ook de werkgevers ronduit afwijzend. Nu de overheid zich een onbetrouwbare partner toont, zullen de maatschappelijke partners zich niet alleen

veel minder gebonden voelen aan de deal, maar zullen zij bovendien een volgende keer veel minder geneigd zijn om zo hun nek uit te steken. Ik kan mij de diverse keren nog herinneren dat deze minister bleef herhalen dat hij bleef rekenen op de waarde van de handtekening van de werknemers onder het akkoord. Ook bij de recente overdracht van de voorzitterskamer van de FNV gaf de minister aan dat hij hoopt op net zo'n constructieve samenwerking met de opvolger van degene die het pensioenakkoord sloot. Hij wees op het grote belang van een effectieve polder voor Nederland. Beseft de minister dat hij met dit voorstel de polder stevig ondermijnt en de constructieve samenwerking ernstig op het spel zet?

De heer **Hoekstra** (CDA): Ik heb toch goed begrepen dat de SP tegen het pensioenakkoord was?

De heer **Elzinga** (SP): Dat heb ik u net uitvoerig uitgelegd.

De heer **Hoekstra** (CDA): De positieve verwijzing naar het pensioenakkoord verbaast mij dus zeer. Het is de PvdA geweest die betrekkelijk ver de nek heeft uitgestoken om het pensioenakkoord geregeld te krijgen. Als ik het mij goed herinner, is het uw partij geweest die op tal van plekken demonstraties heeft georganiseerd tegen het pensioenakkoord. En nu doet u voortdurend alsof dat wel goed genoeg was geweest. Dat verbaast mij eerlijk gezegd zeer.

De heer **Elzinga** (SP): Het pensioenakkoord was niet goed genoeg, maar vergeleken met wat er nu ligt, was het heilig. Vergeleken met wat er nu ligt, was het akkoord op heel veel punten heel erg veel beter, maar het was niet goed genoeg. Wij zullen nog een heleboel extra flankerend beleid moeten voeren.

De heer **Hoekstra** (CDA): Dat brengt de vraag dichterbij die eerder door de heer Thissen is gesteld: wat wil de Eerste Kamerfractie van de SP? De SP is altijd heel erg duidelijk geweest over die AOW-verhoging: die wilde men niet. Ik meen dat er woorden als "onzinnig" en "onnodig" zijn gebruikt. In het verkiezingsprogramma staat echter ook iets. Na 2020 staat de weg open. Kennelijk is er een oude SP en een nieuwe SP. Wat mij interesseert is waar de Eerste Kamerfractie van de SP staat.

De heer **Elzinga** (SP): Ook senator Hoekstra heeft het verkiezingsprogramma van de SP gelezen. Dat siert hem. Hij heeft kunnen zien dat ons standpunt op dit punt inderdaad anders is dan in het vorige verkiezingsprogramma. Wij zijn niet blind voor maatschappelijke ontwikkelingen, maar de verhoging van de AOW-leeftijd nu is erg onverstandig. Ik wil graag een verkiezingsprogrammadebat voeren, maar dit lijkt mij niet de plaats, noch het moment daarvoor. Er ligt een voorstel voor waarin de AOW-leeftijd per 1 januari 2013 met een maand wordt verhoogd, zonder flankerend beleid dat nog wel in het

pensioenakkoord zat en dat ook in ons verkiezingsprogramma wordt voorgesteld.

De heer **Hoekstra** (CDA): Ik constateer dat de Eerste Kamerfractie van de SP zich schaart achter de tekst van het verkiezingsprogramma. Dat klinkt logisch. Is de heer Elzinga ten principale voor of tegen een koppeling van de levensverwachting en de AOW-leeftijd?

De heer **Elzinga** (SP): Ik ben ten principale helemaal nergens tegen. Wij zijn pragmatisch. Ook de SP zal bij coalitieonderhandelingen onderhandelen. Dat doen de mensen aan de overkant. Wij hebben het vandaag over een wetsvoorstel dat hier voorligt.

Terug naar de inhoud. De uitwerking van de versnelde verhoging van de AOW-leeftijd met een of meer maanden per jaar is zodanig dat er voor veel van de mensen die het betreft in 2013 een inkomensgat van een maand zal ontstaan, oplopend tot uiteindelijk bijna twee jaar. Zeker de eerste jaren zullen contracten en andere regelingen, zoals prepensioenregelingen en Functioneel Leeftijd Ontslag, niet zijn aangepast en dus zal in veel gevallen het inkomen ophouden op de 65ste verjaardag, dan wel op de eerste van de maand waarin iemand 65 wordt, of bij ambtenaren zelfs na 64 jaar en 11 maanden. Daarna is er niets tot de AOW en/of een aanvullend pensioen uitbetalen. De minister komt, net als eerder bij de verschuiving van de AOW-leeftijd naar de verjaardag, met een tijdelijke oplossing: je mag een tot drie maand lenen van de SVB en dan binnen een half tot anderhalf jaar terugbetalen! Dat is toch geen oplossing?! Mensen wordt eenzijdig inkomen afgenomen. Ook in dit opzicht betoont de overheid zich dus onbetrouwbaar.

Daarnaast is het voorstel onbarmhartig. De minister mag er graag op wijzen dat de ouderen relatief welvarend zijn. Toch zullen veel ouderen een dergelijk inkomensgat niet of slechts met moeite kunnen overbruggen. De regering geeft in de nota naar aanleiding van het verslag aan dat 50% van de VUT'ers een vermogen heeft van €20.000 of meer. 20% heeft een vermogen tussen de €5000 en €20.000, wat ik spaargeld noem. En 30%(!) heeft een negatief vermogen. Hoe moet deze groep op een dergelijk korte termijn een voorziening treffen? Van de huidige AOW'ers heeft bovendien 15% geen enkel aanvullend pensioen en nog eens 25% minder dan €5000 per jaar. Dat is echt geen vetpot. De mythe van de rijke oudere gaat voor zeker de helft van de ouderen niet op! De generatie van ouderen is als generatie rijker dan ooit, maar de inkomens en zeker de vermogens zijn erg schief verdeeld.

Daarnaast heeft de minister eerder met regelmaat aangegeven dat een geleidelijke verhoging van de AOW-leeftijd per maand ongewenst was vanwege de hoge uitvoeringskosten en het gebrek aan transparantie, met meer geschillen en procedures tot gevolg. In die eerdere voorstellen was de beoogde ingangsdatum 7,5 jaar in de toekomst. Het voorliggende wetsvoorstel zou de uitvoeringspraktijk confronteren met een

beoogde ingangsdatum die slechts een half jaar in de toekomst ligt. Daarmee is het voorstel ook voor wat de uitvoering betreft op zijn minst onzorgvuldig.

Men kan zich voorstellen, en wellicht kan de minister dat ook, dat de uitvoeringspraktijk en de grote zorgen ten aanzien van de invoeringsdatum zeer centraal hebben gestaan in het gesprek tussen een aantal van de woordvoerders en een 15-tal deskundigen, gistermiddag. Het FD vat de grote gemene deler van de expert meeting op mijn initiatief gistermiddag goed samen onder de kop: "AOW-leeftijd te snel omhoog". De kritiek was eenduidig: aanpassing kan, snel duidelijkheid graag, maar aanpassing zit vol risico's. Veruit de meeste spelers in het pensioenveld zijn het erover eens dat de verhoging van de AOW-leeftijd met een maand per 1 januari aanstaande te snel komt. Er zijn ICT- en andere risico's, veel gepensioneerden lopen een maand inkomen mis, gemeenten komen voor extra kosten te staan, de voorbereiding van mensen die volgend jaar 65 worden is te kort en de communicatie over hun rechten en inkomsten zal heel veel vragen oproepen. Diverse sprekers adviseerden, aan te dringen op een jaar uitstel. AI is het technisch haalbaar, zoals de Sociale Verzekeringsbank, SVB, meent, het hoge tempo maakt de hele operatie wel erg kwetsbaar. Ook de SVB zei weinig ruimte te zien voor tegenvallers bij het ombouwen van het hele proces.

In de nota naar aanleiding van het verslag antwoordde de minister op de vele vragen daarover, meestal door uit eerdere stukken te citeren en antwoorden te herhalen. De minister geeft aan dat de "koninklijke weg" van normale wetgeving door de haastige spoed niet gevolgd kon worden en er is voorzien in een "noodprocedure", die veel wetswijzigingen die nog moeten worden doorgevoerd per Algemene Maatregel van Bestuur zal doorvoeren en die pas achteraf door het parlement kan worden getoetst. De minister geeft dan ook aan dat de materiële/politieke keuze nu voorligt. Hij wil uiteraard dat we instemmen. De nieuwe Tweede Kamer kan dit dan alleen middels een wetswijziging weer ongedaan maken en de minister vindt dit uiteraard onverstandig.

Mijn fractie acht dit wetsvoorstel onverstandig en vanuit diverse invalshoeken onwenselijk. De parlementaire behandeling van dit wetsvoorstel is een noodgreep, een machtsgreep van een coalitie die na de verkiezingen zeer wel mogelijk geen meerderheid meer heeft en die alle fatsoenlijkheidsnormen en zorgvuldigheidscriteria tart. De invoering per 1 januari aanstaande is uiterst riskant. Ik ben dan ook benieuwd naar de reactie van de minister.

De heer **Hoekstra** (CDA): De heer Elzinga heeft wat bijzonder geciteerd toen hij sprak over de OECD. Ik meen mij namelijk te herinneren dat de OECD Nederland van harte heeft opgeroepen om de AOW-leeftijd te verhogen. Ik ben zeer geïnteresseerd in hoe de heer Elzinga dit plaatst in het licht van zijn vergelijking met Frankrijk en zijn betoog, zeker als je daarbij bedenkt dat ook de Raad van State, het IMF en een aantal andere

nationale en internationale instellingen Nederland hebben opgeroepen om de AOW-leeftijd snel te verhogen.

De heer **Elzinga** (SP): Die snelle oproep ken ik niet. Er is een verschil tussen het wenselijk vinden om de AOW-leeftijd te verhogen en het moment van deze overval per volgend jaar.

De heer **Hoekstra** (CDA): De OECD heeft Nederland expliciet opgeroepen de AOW-leeftijd de komende paar jaar te verhogen. Niet in 2020 en niet na 2020, maar daarvoor.

De heer **Elzinga** (SP): Dan zijn binnen de OECD kennelijk de meningen verdeeld.

De heer **Hoekstra** (CDA): Dus dan constateer ik dat de vergelijking met Frankrijk betrekkelijk mank gaat en dat er door u slechts deels terecht uit geciteerd wordt.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 17.56 uur tot 18.04 uur geschorst.

Voorzitter: Putters

*B

!Wet financiering sociale verzekeringen!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet financiering sociale verzekeringen in verband met bonussen voor werkgevers voor het in dienst nemen van oudere uitkeringsgerechtigden en arbeidsgehandicapte werknemers (33284).

De **voorzitter**: Ik stop er maar mee de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid welkom te heten. Ik geef hem graag het woord.

**

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik dank de woordvoerders voor hun inbreng en voor de gelegenheid die zij mij bieden om hier op dit wetsvoorstel in te gaan. De krimp van de beroepsbevolking en de veroudering van het werknemersbestand nopen ons tot een nieuwe kijk op de arbeidsmarkt. Meer mensen moeten aan het werk en mensen moeten bovendien langer doorwerken. Het aanpassingsvermogen van de Nederlandse arbeidsmarkt moet worden versterkt. Dit betekent dat met name ouderen mobieler moeten worden op de arbeidsmarkt en dat werknemers en werkgevers gedurende hun loopbaan moeten blijven investeren in scholing, vaardigheden, fitheid en flexibiliteit, kortom in duurzame inzetbaarheid.

Het kabinet heeft hiertoe het vitaliteitspakket geïntroduceerd. Dit wetsvoorstel bevat een uitwerking van de voorstellen op het terrein van mobiliteit. In het Begrotingsakkoord 2013, dat hier ook wel wordt aangeduid als Lenteakkoord, zijn noodgedwongen substantiële wijzigingen aangebracht in dit pakket. Die wijzigingen hangen samen met de afspraken die ook in dat begrotingsakkoord zijn gemaakt op het terrein van de AOW, waarover wij straks zullen spreken, en WW en ontslag, waarover wij hopelijk snel in deze Kamer komen te spreken.

Het is positief dat de uittreedleeftijd en de arbeidsparticipatie van oudere werknemers de afgelopen jaren snel zijn toegenomen. Zo ligt de gemiddelde uittreedleeftijd inmiddels op 63 jaar en steeg de arbeidsdeelname van de groep van 60 tot 65 jaar de afgelopen zes jaar met 15 procentpunt naar bijna 37%. Als je het iets breder neemt en kijkt naar de groep van 55 tot 65 jaar, dan blijkt dat de arbeidsdeelname in tien of elf jaar is gestegen van 33% naar 55%. De uittreedleeftijd ligt dus op 63 jaar, de arbeidsdeelname van de 55- tot 65-jarigen is inmiddels gestegen tot 55% en de arbeidsdeelname van de oudste groep, tussen 60 en 65 jaar, is inmiddels 37%.

De geleidelijke verhoging van de AOW-leeftijd vanaf 2013 zal mensen bovendien een extra prikkel geven om langer door te werken. Ik verwacht dan ook dat deze trend de komende jaren zal doorzetten. Dit maakt het niet langer absoluut noodzakelijk om aanvullende bonussen, die doorwerken op latere leeftijd financieel aantrekkelijk maken, in stand te houden. In dit wetsvoorstel is geregeld dat de werkbonus voor de werkgevers komt te vervallen. Daarnaast is er nog een werkbonus voor de werknemers; het vervallen daarvan loopt via de Wet uitwerking fiscale maatregelen begrotingsakkoord.

Meer problematisch is wat mij betreft de nog steeds zeer lage arbeidsmobiliteit van oudere werknemers; dus niet zozeer de participatie als wel de mobiliteit. In het vitaliteitspakket werd dit aangepakt met de Mobiliteitsbonus 55+. Beter is wat nu in het begrotingsakkoord staat, namelijk het aanpakken van de sterke ontslagbescherming bij vaste contracten en van de hoge ontslagvergoedingen. Met deze werkwijze worden niet de gevolgen bestreden, maar wordt de oorzaak van het probleem aangepakt. Dat is naar mijn mening de grote winst van het begrotingsakkoord. Daarbij komt de activerende inzet van de ontslagvergoeding voor scholing en toeleiding naar een andere baan. Dit wordt in het begrotingsakkoord transitiebudget genoemd. Ook op die manier wordt een bijdrage geleverd aan duurzame inzetbaarheid, en daarmee ook aan mobiliteit. Het bedrag dat nog wel beschikbaar komt voor ontslagvergoeding in de nieuwe situatie, wordt toegespitst op omscholing, de overgang van werk naar werk, voor degenen die hun baan verliezen. Daarom schrappen wij in dit voorstel de Mobiliteitsbonus 55+. Oorspronkelijk was het de bedoeling om deze bonus in te voeren voor mensen ouder dan 55 jaar die werken en een andere baan aannemen. Wij hebben deze bonus geschrapt. In

plaats daarvan komen de drie maatregelen die ik net noemde, die onderdeel uitmaken van het begrotingsakkoord.

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. De minister zegt dat het belangrijk is om iets te doen aan de mobiliteit van oudere werknemers. Vervolgens zegt hij dat het daarvoor bedoelde en in het pensioenakkoord gereserveerde budget wordt geschrapt. Het mobiliteitsbudget, speciaal voor oudere werknemers, voor 55-plussers, wordt geschrapt omdat de minister nog een aantal andere maatregelen neemt in het begrotingsakkoord. Ik denk dat we het daarover vandaag maar niet moeten hebben, anders wordt dit een heel lang debat en wil ik graag nog een termijn. We komen natuurlijk nog te spreken over de ontslagbescherming, en wel na het reces; dat is nu nog niet aan de orde. Maar de minister schrapt dus het budget dat is bedoeld om de mobiliteit van oudere werknemers te verbeteren, omdat hij de mobiliteit van oudere werknemers een probleem vindt?

Minister **Kamp**: Ontslagbescherming is nu niet aan de orde. Inmiddels heeft de Tweede Kamer de hoofdlijnennotitie hierover behandeld en deze ook gesteund. Het is goed om even te bekijken wat de drie maatregelen zijn in het begrotingsakkoord. De eerste maatregel is dat de sterke ontslagbescherming bij vaste contracten flink wordt veranderd. De tweede maatregel is dat de hoge ontslagvergoedingen worden veranderd. De derde maatregel is dat wat nog aan ontslagvergoeding beschikbaar komt, wordt gegoten in de vorm van een transitiebudget, waardoor mensen makkelijker ander werk kunnen krijgen. Naar mijn overtuiging betekenen deze drie maatregelen veel meer voor de mobiliteit op de arbeidsmarkt dan de oorspronkelijke mobiliteitsbonus. Ik denk dat het begrotingsakkoord op dit punt een drastische verbetering is.

De heer **Elzinga** (SP): Ik begrijp dat dit debat eigenlijk gaat over een voorstel dat we nog niet hier behandelen, maar dat straks aan de overkant, door de nieuwe Tweede Kamer, moet worden behandeld. We weten allemaal dat die Tweede Kamer er anders uit zal gaan zien, maar hoe anders weten we nog niet precies. Dit is dus een hypothetisch voorstel, dat weliswaar in het begrotingsakkoord staat, maar hier voor wetvorming nog niet voorligt. Eigenlijk voeren we vandaag dus een schijndiscussie.

Minister **Kamp**: Ik denk dat wij de grenzen hebben bereikt van wat wij de Eerste Kamer nog konden vragen om vóór het reces in behandeling te nemen. Het is natuurlijk niet realistisch om van deze Kamer te verwachten dat zij nu gelijktijdig de ontslagbescherming, de ontslagvergoeding en het transitiebudget nog vóór het reces zou behandelen. Toch was het belangrijk om zowel dit wetsvoorstel als het andere wetsvoorstel over de AOW nog vóór het reces te behandelen. Met het begrotingsakkoord is namelijk voorkomen dat het jaar 2013 voor de sanering van de overheidsuitgaven een verloren

jaar zou worden. Het zou echt dramatisch zijn geweest als dat was gebeurd. Ik denk dat we vlak voor de gong zijn gered en dat wij met het begrotingsakkoord ook het jaar 2013 kunnen benutten om de overheidsfinanciën snel op orde te krijgen. Dat is de enige manier om ervoor te zorgen dat je de lasten voor de burgers en het bedrijfsleven laag kunt houden en de rente laag kunt houden, en op die manier de concurrentiepositie van het bedrijfsleven sterk kunt houden en werkgelegenheid in Nederland kunt behouden. Ik ben dus heel blij dat dit akkoord is bereikt en ik ben ook heel blij dat dit wetsvoorstel en het AOW-wetsvoorstel hier nu kunnen worden behandeld. Ik hoop dat wij onze voorstellen voor ontslagrecht, ontslagvergoeding en transitiebudget snel kunnen behandelen nadat de Kamers zijn teruggekomen van reces.

De resterende middelen in het vitaliteitspakket voor mobiliteit worden volledig gericht op de groepen met de grootste afstand tot de arbeidsmarkt: de oudere mensen die een uitkering ontvangen, de 50-plussers die geen werk hebben en met een uitkering thuis zijn, en de arbeidsgehandicapte werknemers; dat zijn degenen met de grootste afstand tot de arbeidsmarkt. Wij willen de schaarse middelen graag benutten om hun positie te versterken. Voor hen komt drie jaar achter elkaar een premiekorting beschikbaar, voor de werkgever, van €7000 per jaar. Dat betekent voor de werklozen een kleine stijging en voor de arbeidsgehandicapten een heel forse stijging, zelfs meer dan een verdubbeling voor een groot aantal. Het is goed dat de middelen die er nog zijn in aanvulling op de dingen die ik net besproken heb op die groep worden gericht zodat de meeste resultaten worden bereikt voor de groep die dat het hardste nodig heeft. Er is zodanig vorm aan gegeven dat voor de arbeidsgehandicapten drie keer achter elkaar €7000 per jaar beschikbaar komt, met uitzondering van degenen die in de Wajong zitten en werken met loondispensatie; daarvoor geldt een bedrag van €3500 per jaar. Verder is geregeld dat er geen samenloop plaatsvindt van subsidies. Er wordt dus niet dubbel subsidie uitgekeerd voor 50-plussers met een uitkering die ook arbeidsbeperkingen hebben. Zo zit het voorstel niet in elkaar.

De totale ombuiging op grond van het begrotingsakkoord in dit wetsvoorstel en de fiscale wetgeving komt op 115 mln. in 2013. Structureel komt dat neer op een bedrag van 1600 mln. Het gaat dus om een heel grote ombuiging, een substantieel onderdeel van het begrotingsakkoord. Daarom spreek ik mijn dankbaarheid ervoor uit dat het mogelijk was om dit wetsvoorstel nog voor het reces te behandelen. Het beperken betreft zowel het afschaffen van de werkbonus voor de werknemers en de werkgevers als het niet invoeren van de mobiliteitsbonus 55-plus, alsook het vastzetten van het budget voor mobiliteit, gericht op de mensen met de grootste afstand tot de arbeidsmarkt. Dat budget wordt vastgezet op 655 mln. Op die wijze hebben wij de ombuiging kunnen invullen. Het financiële effect op de inkomstenkant van de begroting van dit wetsvoorstel is voor het

volgende jaar 593 mln. Structureel is het 756 mln. Het budget wordt beperkt en de beleidsinzet wordt verschoven. Wij verschuiven de beleidsinzet van het in dienst houden van een brede groep naar het in dienst nemen van de beperkte groep werkzoekenden met de meeste afstand tot de arbeidsmarkt.

Er is getwijfeld over het spoedeisende karakter van dit wetsvoorstel door de woordvoerders van de PvdA, de Socialistische Partij, de OSF en 50PLUS. Vooral de heer Postema van de PvdA-fractie uitte harde kritiek. Hij sprak over een totaal onvolwassen bezuinigingsmaatregel en hij zei dat er geen evident zware financiële belangen zijn. "Geen evident zware financiële belangen", terwijl de situatie dreigt dat de begroting niet meer in de hand te houden is, terwijl de druk van Brussel oploopt omdat afspraken niet nagekomen worden, terwijl het gaat om een structurele ombuiging van 1,6 mld., alleen al door het onderhavige wetsvoorstel. En dan zegt de heer Postema dat er geen evidente financiële belangen zijn?

De heer **Postema** (PvdA): Voorzitter. Ik verneem graag van de minister, ook omdat hij zich er zo stellig over uitsprekt, waar hij dat vandaan heeft? Wanneer zou ik dat gezegd hebben? Ik heb de uitwerking van het debat voor mij liggen en ik daag de minister uit om aan te geven wanneer ik dat zou hebben gezegd. De PvdA heeft nooit gezegd dat er geen financiële belangen aan de orde zijn. Die zijn er wel degelijk. Het gaat om de vraag of dat financiële belang ertoe noodzaakt dat nog voor het reces een besluit wordt genomen.

Minister **Kamp**: Dan heb ik de heer Postema nu goed begrepen. Ik realiseer mij zeer goed dat beter dan ik, die zo goed mogelijk naar hem luister, hij zelf als degene die het uitgesproken heeft, weet wat hij heeft gezegd. Hij zegt dat er geen evident belang is om het voor het reces te doen. Ik ben van mening dat er een groot, evident belang is om dat wel voor het reces te doen. Wij moeten de begroting 2013 op orde zien te krijgen. Daarvoor moeten een heleboel dingen gebeuren. Wij hebben de belangrijkste dingen in wetgeving vastgelegd en de Tweede Kamer verzocht om die met grote snelheid te behandelen. De Tweede Kamer heeft dat gedaan. Wij hebben hetzelfde verzoek gedaan aan de Eerste Kamer. Ik zal zo meteen uitleggen waarom uitvoering per 1 januari 2013 onmogelijk is als dit voorstel niet voor het reces zou worden behandeld. Als gevolg daarvan zouden wij grote financiële problemen krijgen in 2013. Ik dank de heer Postema voor de gelegenheid die hij mij gaf met zijn vraag om mijn standpunt wat dit betreft wat nader te verduidelijken.

Er is een briefwisseling geweest met de Eerste Kamer waarin ik heb geprobeerd uit te leggen waarom dit wetsvoorstel spoedeisend is. De heer Postema refereerde hieraan in zijn betoog. Als ik het goed heb gehoord, sprak hij over flauwekulbrieven. Mocht ik dat verkeerd verstaan hebben, dan hoor ik het graag van hem. Laat ik er even van uitgaan dat ik het wel goed heb verstaan.

Ik denk dat het allerm minst flauwekulbrieven waren. Het spoedeisende karakter heeft alles te maken met de uitvoering. Er zit spanning tussen, enerzijds, een zorgvuldige behandeling in deze Kamer, waarop alle woordvoerders terecht de nadruk leggen, en, anderzijds, de tijd die nodig is voor een zorgvuldige implementatie en uitvoering.

Zoals ik in mijn brief van 21 juni heb aangekondigd, ben ik in overleg met de Belastingdienst op zoek gegaan naar een oplossing voor de aanpassing van de loonaangifteset. De heer Postema zei: de ene keer gaat het over de loonaangifteset en de andere keer over het loonaangiftebericht. Wij zijn daarin dan niet duidelijk geweest, maar wij bedoelen er allebei hetzelfde mee. Ik heb gezegd dat dit voor 1 juli moest gebeuren. Omdat ik zag aankomen dat wij die datum niet zouden halen, maar hopelijk wel kort daarna -- het is vandaag 10 juli -- heb ik bezien hoe wij de problematiek van de aanpassing van de loonaangifteset kunnen oplossen. De loonaangifteset bevat de instructies van de Belastingdienst aan de softwareleveranciers. Er staat in wat een softwareleverancier allemaal moet doen om ervoor te zorgen dat de werkgevers op de goede manier hun informatie in de geautomatiseerde systemen kunnen invoeren. Ik heb een oplossing gevonden door de Belastingdienst in de uitvoering te laten anticiperen op dit wetsvoorstel, in verband met die harde deadline van 1 juli jongstleden. Men is dus al begonnen met vooruit te lopen op een besluit van de Eerste Kamer. Ik heb daar een grote hekel aan, want ik vind dat ik op die manier al snel de Eerste Kamer voor de voeten loop in de belangrijke taak die zij moet vervullen. Ik ben daar dus zeer terughoudend in. In dit geval heb ik mij er eerst van vergewist dat er geen sprake was van onomkeerbare voorbereidingshandelingen. Als de Kamer zou besluiten om een en ander niet te doen, kan ik ermee stoppen.

Het was en is noodzakelijk om te anticiperen, omdat de uitvoeringsinstanties, de Belastingdienst en UWV, voldoende voorbereidingstijd moeten hebben voor een verantwoorde implementatie van dit wetsvoorstel. Zij moeten namelijk hun administratieve processen aanpassen en dat is niet niks. Zij moeten ook het nodige gaan doen op het gebied van voorlichting. De Kamer moet zich realiseren dat het bij de aanpassing van de loonaangifteset niet alleen om dit punt gaat. Er zijn een heleboel dingen die moeten gebeuren, bijvoorbeeld in verband met de uniformering van het loonbegrip, die per 1 januari 2013 wordt doorgevoerd. Met al die wijzigingen in de software, waar UWV, de Belastingdienst en de softwareleveranciers bij betrokken zijn en waar alle werkgevers uiteindelijk mee moeten gaan werken, mag je eigenlijk geen risico's lopen. Als het mis gaat, gaat er op dit punt een heleboel tegelijk mis.

Aanpassingen in de software moeten ook zo spoedig mogelijk plaatsvinden omdat er tijd moet zijn om te testen of de software in de praktijk werkt. Als het nieuwe jaar daar is, moet het allemaal lopen. Dat het de vorige keer bij de wijziging van de premiekortingsregelingen per 1

januari 2009 wel kon -- de heer Postema sprak hierover -- heeft alles te maken met het feit dat toen wel volledig is geanticipeerd op het desbetreffende wetsvoorstel. Dat kan ook niet anders als je het pas op 23 december behandelt. Er is dus gedaan alsof er een positief besluit uit zou komen. Dat heeft helemaal tot het eind toe doorgewerkt. Ik vind dat ik dit niet kan doen en bij dit wetsvoorstel heb ik die risico's niet willen nemen. Ik vind dat je terughoudend moet zijn met daarop vooruit te lopen. Ik vind dat je ervoor moet zorgen dat je geen risico's loopt met dit soort geautomatiseerde systemen. Ik vind dat iedereen zich erop moet kunnen voorbereiden en dat men de software moet kunnen testen. Ik vind dat ik ervoor moet zorgen dat voor de hele uitvoering en ook de hele communicatie daaromheen de tijd beschikbaar is waarvan wij en de uitvoerders met elkaar vinden dat die minimaal nodig is.

De heer **Postema** (PvdA): Voorzitter. Ik hoor de minister zeggen dat er in 2008 is geanticipeerd en dat de minister vindt dat dit eigenlijk niet kan. Ik hoor de minister echter eveneens zeggen dat er ook dit jaar weer is geanticipeerd. Dat gebeurde in ieder geval in de periode tussen 1 juli en 10 juli, maar natuurlijk ook al veel eerder, toen wij al met de minister communiceerden. Sterker nog, van onze eigen informatiebronnen weten wij dat er al in de weken daarvoor is geanticipeerd om de loonaangifteset voor te bereiden. Mijn vraag aan de minister is de volgende. Is er nu dit jaar al ter bevestiging geanticipeerd, ja of nee? En hoe verhoudt zich dat tot zijn stellingname van zojuist dat hij niet wenst te anticiperen?

Minister **Kamp**: Ik wil geen kritiek op mijn voorgangers hebben. Zij hebben in die omstandigheden gedaan wat zij dachten dat noodzakelijk was en ze hebben daar verantwoordelijkheid voor genomen, alleen ik ben verantwoordelijk voor mijn eigen besluit. Ik ben zeer terughoudend met anticiperen. Ik heb het in dit geval niet gedaan zoals de vorige keer. Toen is het hele proces doorlopen en alles wat er gedaan moest worden voor de invoering per 1 januari, is gedaan. Vervolgens kwam het besluit op 23 december. Het was positief. Als het negatief was geweest, dan waren er echt zeer grote problemen ontstaan in de uitvoering. Ik wil dat niet doen. Ik heb mijn eigen besluit daarover te nemen. Ik heb dat genomen en ik heb gezegd: ik ga met de Belastingdienst praten. Het wordt niet 1 juli, maar we hopen dat het 10 juli wordt. We hebben hoop op een positieve uitkomst. Wat moet er gebeuren vooruitlopend op 10 juli? En kunnen we zaken die vooruitlopend op 10 juli gedaan worden, weer teruggedraaid worden als het besluit van de Eerste Kamer negatief is? Toen ik mij ervan vergewist had dat het zo was, ben ik op dat punt van mijn hoofdlijn afgeweken. Ik zeg het u precies zoals het is.

De heer **Postema** (PvdA): En dat siert u, maar ik stel met u vast dat dit dus evenzeer anticiperen is, zij het over een kortere periode.

Minister **Kamp**: Dat geef ik met de toelichting die ik erop gegeven heb, graag aan de heer Postema mee.

De heer Elzinga van de SP-fractie vroeg naar het netto werkgelegenheidseffect van dit wetsvoorstel en hoe zich dat verhoudt tot de bezuiniging. Dit wetsvoorstel is een onderdeel van de uitwerking van het begrotingsakkoord waar ik het net over had. Het versoberen van het vitaliteitspakket is daar een onderdeel van. Dit totale pakket aan maatregelen in het begrotingsakkoord is doorgerekend op de werkgelegenheidseffecten door het CPB. De regering heeft behalve enkele uitzonderingen -- ik kom vanavond nog over een van die uitzonderingen te spreken -- geen inzicht in de werkgelegenheidseffecten van de afzonderlijke maatregelen uit het begrotingsakkoord. Zoals in de nadere memorie van antwoord is aangegeven, heeft het begrotingsakkoord volgens het CPB een opwaarts effect op de structurele werkgelegenheid van 0,4%. Dan hebben we het dus over de lange termijn. Dit wordt met name veroorzaakt door de AOW-maatregel uit het begrotingsakkoord, waar we straks ook nog over komen te spreken. We kennen de specifieke werkgelegenheidseffecten van deze maatregel niet, maar we weten wel dat de maatregelen aan effectiviteit winnen door de inzet beter te richten op de groepen met de grootste afstand tot de arbeidsmarkt. Ik hecht evenals de heer Elzinga aan een effectieve inzet van middelen. Daarom heb ik ook reeds aan de Tweede Kamer toegezegd om de effecten van de maatregelen die we nu nemen, nauwgezet te monitoren. Vanzelfsprekend zal ik de bevindingen die ik daaruit opdoe, aan de Kamer meegeven.

De heer **Elzinga** (SP): Ik wil graag ook vernemen wat de kortetermijneffecten op de werkgelegenheid zijn van het Kunduzakkoord.

Minister **Kamp**: De kortetermijneffecten van ingrijpen kunnen ook negatief zijn voor de werkgelegenheid en voor de werkloosheid. Als je namelijk de overheidsfinanciën op orde brengt, dan geef je minder geld uit. Dan zijn er minder overheidsopdrachten en kun je minder bedragen doorgeven aan mensen. Mensen kunnen dan minder uitgeven. Dat heeft op korte termijn negatieve effecten. Toch is het absoluut noodzakelijk om dit te doen, willen wij op termijn die belangrijke, structurele effecten bereiken. Daar gaat het altijd om. Blijf je pappen en nathouden, of pak je door en breng je de zaak op orde, zodat je een en ander op termijn gezond krijgt? Daar is in het begrotingsakkoord voor gekozen. De kortetermijneffecten zijn beperkt. Vorig jaar, ondanks alles wat er economisch in Europa en de wereld gebeurde, hebben wij toch nog een heel kleine groei van de werkgelegenheid gehad. Kijk je naar de werkloosheid tussen oktober vorig jaar en mei van dit jaar, dan zie je een oplopende werkloosheid van 5,8% naar 6,2%. Toch heeft Nederland op Oostenrijk na de laagste werkloosheid in heel Europa. Gelukkig hebben wij in mei gezien dat de werkloosheid in die maand niet verder is

gestegen. Ik denk dus dat wij een goede uitgangspunt hebben als het erom gaat de zaak in Nederland op orde te brengen. Daarmee verbeteren wij de structurele werkgelegenheid in Nederland en de kansen op werk voor degenen die nu zonder werk aan de kant staan.

Dan iets over de koopkracht. Daar zijn ook zorgen over uitgesproken. Als je de werkbonus niet invoert, wat betekent dit voor de koopkracht van werknemers? Er is zelfs gesproken over een grote koopkrachtdaling wat dit betreft. Ik kijk even naar de mensen die werken tegen het minimumloon. Zij hebben gedurende hun gehele arbeidzame leven, gesteld dat ze steeds voor het minimumloon hebben gewerkt, een bepaald inkomen gehad. In een periode van drie jaar zouden ze echter een plus hebben gehad. Dan zouden ze netto meer overhouden en daarna zou de AOW ingaan. Stel echter dat ze geen pensioen hebben. Dan zouden ze ongeveer op hetzelfde niveau als daarvoor voor de rest van hun leven doorgaan. Wat er nu gebeurt, is dat de plus in die korte periode van drie jaar niet doorgaat. Mensen zakken dus niet weg in inkomen. Wat wel wegvalt, is die positieve plus in het inkomen. De inkomensachteruitgang lijkt groot door de wijze waarop de koopkrachteffecten in beeld zijn gebracht, maar er is een aantal nuances op zijn plaats. Waar gaat het in de praktijk om? Werkende ouderen krijgen in de meeste gevallen hetzelfde salaris dan zij in de jaren daarvoor hebben ontvangen. Dat extraatje in de vorm van een werkbonus krijgen ze niet, maar omdat ze daarvoor en daarna steeds van dat andere inkomen afhankelijk zijn, moet het niet krijgen van dat extraatje op te vangen zijn. Bovendien gaat het in de praktijk vooral om de hogere inkomens. De ouderen die langer doorwerken, zijn nu helaas nog voornamelijk mensen met een hoog inkomen. Van de groep die er in inkomen meer dan 5% op achteruitgaat als gevolg van dit wetsvoorstel heeft 80% een inkomen boven modaal.

Dan de participatie. De heer De Lange nuanceerde de positieve participatieontwikkeling van ouderen door aan te geven dat dit vaak maar een zeer gedeeltelijke deelname impliceert. De definitie van arbeidsdeelname die ik hierbij hanteer, betreft alle ouderen van 60 tot 65 jaar die in Nederland wonen en die betaald werk hebben van twaalf of meer uren per week. Het gaat dus niet om mensen, zoals de heer De Lange aangaf, die werk zoeken. Het gaat om mensen die twaalf uur of meer per week werken. Deze definitie gebruiken wij altijd als wij naar onze arbeidsmarktdeelname kijken, dus ook voor de andere leeftijdsgroepen. Die is strenger dan wat in internationaal perspectief gebruikelijk is, ook als je kijkt naar de cijfers die de heer De Lange gebruikte. Daar meten ze de arbeidsdeelname al vanaf één uur per week, maar ik vind dat niet realistisch. Daarom doen wij het vanaf twaalf uur per week.

De heer De Lange vroeg zich ook af welk deel van de werkende ouderen tussen 60 en 65 jaar, de groep waarvan de arbeidsdeelname in een periode van vijf jaar is gestegen tot 37%, daadwerkelijk in zijn levensonderhoud kan voorzien. Uit onze gegevens blijkt dat van de groep

werkenden tussen 60 en 65 jaar een ruime meerderheid, tweederde, genoeg blijkt te verdienen om ruim rond te kunnen komen. Dat is de groep die meer dan €25.000 per jaar verdient. Meer dan de helft heeft zelfs een bovenmodaal inkomen van boven de €35.000. Ik praat dan over alle werkenden, maar er zijn ook mensen met een partner die werkt. Die heeft dan mogelijk een hoger inkomen. Als wij kijken naar de eerste verdieners in een huishouden, dan is het beeld nog positiever. Dan blijkt tweederde van de werkenden van 60 tot 65 jaar een bovenmodaal inkomen te hebben. Kijk je naar de groep die meer verdient dan €25.000, de groep die ik zojuist noemde toen het over tweederde ging, dan gaat het voor de eerste verdieners zelfs om 80%. Je kunt ook nog de inkomens van beide werkenden in een huishouden optellen. Dan ga je uit van een huishoudinkomen, maar dan krijg je een nog gunstiger beeld van het beschikbare inkomen.

De heer De Lange vroeg mij om te reageren op zijn beschouwing over het functioneren van de arbeidsmarkt voor ouderen. De arbeidsmobiliteit van ouderen is aanzienlijk lager dan die van jongeren. Dat is in mindere mate ook in andere landen het geval. Ook in andere landen zijn ouderen minder mobiel, maar binnen heel Europa is dat in Nederland in de sterkste mate het geval. We hebben dus een arbeidsmarkt waarin de ouderen weinig mobiel zijn en bovendien een sterk groeiende groep zijn, terwijl de groep van jongeren kleiner wordt. Daardoor neemt de mobiliteit van onze beroepsbevolking als geheel af. Dat is slecht voor ons bedrijfsleven. Dat kan dan niet inspelen op kansen die zich voordoen en niet reageren als het nodig is dat de kosten worden gedrukt. Als het bedrijfsleven niet flexibel is, gaat dat ten koste van de werkgelegenheid.

Hierbij speelt de wijze waarop we onze arbeidsmarktinstituties hebben vormgegeven, een grote rol. De heer Flierman van het CDA vroeg daarnaar. Ik kan aangeven welke belemmeringen ik daarbij zie. Wat bij onze instituties zit een betere arbeidsdeelname van ouderen in de weg? Dat is, om te beginnen, het feit dat de lonen stijgen bij de toename van de duur van het dienstverband. De heer De Lange begon daar ook al over, en hij heeft daar groot gelijk in. Als je lang bij een werkgever werkt en je vanwege dat lange werken voordelen krijgt, zoals extra vakantiedagen of de mogelijkheid om niet in ploegendienst te hoeven werken, dan kan in de praktijk je arbeidsproductiviteit afnemen, terwijl de kosten toenemen, en daardoor wordt jouw positie op de arbeidsmarkt minder goed.

Ook de ontslagbescherming en de hoogte van de ontslagvergoeding staat de mobiliteit in de weg. Daarom is het goed om te zien dat de zojuist door mij genoemde elementen allemaal worden aangepakt. De ontslagbescherming en de hoogte van de ontslagvergoeding worden in het begrotingsakkoord aangepakt. Iedereen realiseert zich steeds meer dat de lonen stijgen bij een toename van de duur van het dienstverband. Dat doen ook de sociale partners. Zij zullen er naar mijn overtuiging binnenkort aan toekomen om op dat punt concreet verbeteringen te realiseren.

De heer **Elzinga** (SP): De sociale partners, in elk geval de werknemersvertegenwoordigers en de vakbeweging, bestrijden ten zeerste deze ideeën over de gevolgen van het versoepelen van de ontslagbescherming en ook de theorieën daarachter. Dat punt staat nu helemaal niet op de agenda. Daar zullen we wellicht na het reces nog over spreken, alhoewel ik daar ten zeerste aan twijfel, omdat we dan met een heel andere Kamer aan de overkant te maken zullen hebben.

Minister **Kamp**: Het is toch echt zo. De OESO heeft ons niet voor niets aanbevolen om op dit punt actie te ondernemen. De ontslagbescherming en de hoogte van de ontslagvergoeding staan de mobiliteit op de arbeidsmarkt in Nederland echt in de weg. Daar moeten we dus iets aan doen. Ook moeten we iets doen aan het door mij al genoemde punt van de stijgende lonen bij toename van de duur van het dienstverband.

Daar komt nog een ander punt bij, dat ook door de heer De Lange is genoemd. Hij sprak over onterechte negatieve beeldvorming. Ik denk dat dit waar is. Wel realiseren we ons op dit moment steeds meer dat duurzame inzetbaarheid een verantwoordelijkheid is van iedere werknemer en dat deze er in zijn hele arbeidzame leven aan moet werken, ook als hij ouder wordt, dat hij fit en flexibel is en dat hij zijn kennis en vaardigheden op peil heeft. Dat is van het grootste belang. Een deel van de ouderen heeft dat niet gedaan. Je kunt echter ook vaststellen dat bij veel ouderen sprake is van een voorbeeldige arbeidsmoraal en dat zij van groot belang zijn voor een bedrijf, voor een werkgever. Daarom denk ik ook niet dat er in een keer een heleboel mensen uitgaan als er wijzigingen komen in het ontslagrecht en in de ontslagbescherming. Ik denk dat, zoals de heer De Lange ook suggereert, ouderen vaak veel waarde voor een bedrijf hebben en dat er eerder sprake is van onterechte negatieve beeldvorming daaromheen dan van feiten.

Met een mobiliteitsbonus voor indienstneming van 55-plussers, die we eerst in gedachten hadden en nu geschrapt is, zouden de dieperliggende oorzaken van de lage arbeidsmobiliteit van ouderen niet zijn aangepakt. Daarmee zouden alleen de gevolgen zijn verzacht. Door wat we nu gaan doen, met dit wetsvoorstel en in het bijzonder ook met wat er verder nog in het begrotingsakkoord zit, pakken we de zaak echt bij de kern aan.

De sociale partners hebben een beleidsagenda voor 2020 opgesteld. Hierin hebben zij aangegeven dat zij de bestaande generieke ontslaatregelen -- als oudere hoeft je bijvoorbeeld niet in ploegendienst te werken, krijg je extra vakantiedagen, stijgt je loon hoewel daar niet altijd een objectieve reden voor is -- willen afbouwen en dat zij het hele loongebouw nog eens tegen licht zullen houden. De heer Van Rey refereerde hier terecht aan. Ik zie op dit gebied eveneens een belangrijke rol weggelegd voor de sociale partners. Zij zijn bezig met duurzame inzetbaarheid, net als wij. Wij steunen een en ander van harte. Wij krijgen in het najaar een rapportage

over wat er concreet in de cao's is vastgelegd door de sociale partners, met name op het punt van duurzame inzetbaarheid. Wij zullen dit melden aan de Tweede Kamer. Ik denk dat ook de Eerste Kamer kennis zal willen nemen van deze interessante informatie.

Er is mij gevraagd of het niet nodig is om een langdurige en intensieve pr-campagne te voeren om de negatieve beeldvorming rondom ouderen weg te nemen. Ik denk dat de feiten voor zich moeten spreken. Het feit dat ouderen tegenwoordig op 63-jarige leeftijd uitreden. Het feit dat de participatie van 55-plussers op de arbeidsmarkt naar 55% is gestegen. Het feit dat de arbeidsparticipatie van de oudste groep, de mensen van 60 jaar en ouder, nu 37% is. Het feit dat wij in de toekomst voor al het werk dat in Nederland gedaan moet worden in steeds sterkere mate van ouderen afhankelijk zijn. Het feit dat wij met ons allen gaan werken aan duurzame inzetbaarheid. Dat zijn allemaal positieve boodschappen die wij goed over het voetlicht kunnen brengen. Hiertoe zullen zich veel gelegenheden voordoen en die wil ik ook graag benutten. Ik zal samen met de sociale partners kijken hoe wij op dit gebied kunnen samenwerken.

De afgelopen weken heb ik drie bijeenkomsten gehad met telkens 25 bedrijven die heel goed bezig waren met duurzame inzetbaarheid. Binnenkort heb ik een vierde bijeenkomst. Ik heb dan in totaal 100 bedrijven gesproken. Deze bedrijven hebben samen met ons verwoord wat er allemaal gedaan kan worden in de praktijk ten behoeve van duurzame inzetbaarheid. Wij gaan dit nader uitwerken en doorspelen naar alle andere werkgevers in Nederland. Dit is een van de manieren waarop wij voortdurend werken aan duurzame inzetbaarheid, aan het imago van oudere werknemers en aan hun belang.

De heer Postema vroeg mij naar het oordeel van de sociale partners over de voorgestelde wijzigingen. Ik heb al schriftelijk aan de Kamer laten weten dat dit wetsvoorstel een uitwerking is van het begrotingsakkoord. Dat akkoord kwam tot stand op een moment dat het echt nodig was. Het moest effect hebben voor het jaar 2013. Daar ging het over. Om iets in 2013 te kunnen realiseren moet je snel zijn met wetgeving; anders lukt het immers niet meer. Wij hebben snel wetgeving gemaakt en wij hebben het wetsvoorstel snel kunnen behandelen in de Tweede Kamer. Wij zijn erg blij dat wij het nu kunnen behandelen in de Eerste Kamer. Het gaat dus om een uitwerking van een politiek akkoord tussen vijf Tweede Kamerfracties. Het voorstel heeft niet ter consultatie voorgelegd aan de sociale partners. De fracties hebben het niet voorgelegd en ik heb dat evenmin gedaan. De regering kan op dit punt dan ook geen nadere toelichting geven op de standpunten van de werknemers- en de werkgeversorganisaties. Dat vijf fracties die heel verschillende idealen en uitgangspunten hebben, in moeilijke omstandigheden toch snel overeenstemming wisten te bereiken over iets wat ze noodzakelijk vonden, is het politieke feit dat nu vertaald is. Net als de sociale partners hun feiten

stellen, stellen ook wij onze feiten. Allebei zijn wij, denk ik, bereid om met elkaar te bezien hoe dat allemaal op elkaar afgestemd kan worden.

De heer Nagel deed nog de suggestie om de extra vrije dagen van ouderen in te gaan zetten voor prepensioen. Wij hadden het er net over dat die ontsiemaatregelen afgebouwd moeten worden. De ontsiemaatregelen zijn vastgelegd in cao's en zijn daarmee de verantwoordelijkheid van werkgevers en werknemers. Zij moeten net als wij inzien dat deze maatregelen niet meer van deze tijd zijn en dat het anders moet. Dat doen ze ook. Maar ik ben tegen dagen omzetten in vervroegd pensioen, in prepensioen, omdat dat niet past. Wij willen VUT en prepensioen juist afbouwen. Daar hebben wij al eerder toe besloten. Daar zijn wij ook al een heel eind mee gevorderd. Nadat wij het huidige conjuncturele dal zijn gepasseerd, hebben wij op termijn de mensen nodig die er zijn in Nederland en die kunnen werken. Mensen met vervroegd pensioen laten gaan, deden wij in het verleden. Daar zijn wij nu overheen gegroeid.

De heer Flierman vroeg mij wat wij nog meer kunnen doen om mensen in een uitkering zich daadwerkelijk te laten kwalificeren voor een baan. Hij denkt dat de maatregelen die nu voorliggen, niet voldoende zijn. Dat ben ik met hem eens. Wij moeten meer doen. Ik heb het al gehad over de duurzame inzetbaarheid en het aanpakken van de ontslagbescherming en de hoge ontslagvergoedingen, maar in het vitaliteitspakket dat nog overblijft en aan de Kamer is voorgelegd, is nog steeds 300 mln. beschikbaar voor scholing en "van werk naar werk"-projecten. Op dat bedrag is niet gekort. Wij zullen met sociale partners bezien hoe wij dat geld het beste kunnen inzetten. Daar zijn wij al mee begonnen. Wij hebben hun ook gevraagd om met voorstellen daarvoor te komen. Ook komt straks het transitiebudget beschikbaar voor het geval mensen ontslagen worden of tijdelijke contracten niet worden verlengd.

Verder hebben wij negen succesvolle experimenten in het land opgezet waarbij werknemers- en werkgeversorganisaties samenwerken zodat mensen, als ze bij het ene bedrijf overtollig zijn, bij het andere in dienst kunnen worden genomen. Daar hebben, uit mijn hoofd, zo'n 600, 700 mensen aan meegedaan die ontslagen moesten worden. Meer dan de helft van hen kon bij andere, in dat verband georganiseerde werkgevers weer terecht om daar door te werken. Daar is helemaal geen UWV of WW aan te pas gekomen. Men kon van werk naar werk. Die negen experimenten hebben wij inmiddels geëvalueerd. Wij gaan bekijken wat wij kunnen doen om die in het hele land uit te rollen, zodat de werkgevers- en werknemersorganisaties die willen samenwerken, dit in alle regio's en sectoren kunnen oppakken en daar invulling aan kunnen geven.

Er is dus meer nodig dan in dit voorstel staat, maar wat erin staat, is een heel belangrijke stap, een belangrijk onderdeel van het geheel dat noodzakelijk is om te bereiken wat wij met het voorstel willen bereiken. Ik ben de Kamer er zeer erkentelijk voor dat zij mij de gelegenheid heeft gegeven om vandaag met haar dit onderwerp te

bespreken en ervoor te zorgen dat dit ook uitgevoerd kan worden per 1 januari 2013. Daardoor kunnen wij realiseren wat met het Begrotingsakkoord 2013 in eerste instantie is bedoeld, namelijk het in de hand krijgen van de uitgaven op de rijksbegroting.

*N

De heer **Postema** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de minister voor de beantwoording van onze vragen in eerste termijn. Ik wil zeer kort zijn over de procedure, want daar is in eerste termijn al heel veel over gezegd. Ik denk dat het belangrijk is dat het gezegd is, met alle scherpte die daarbij hoort. Ik denk ook dat die scherpte niet nodig was geweest als de minister de aanvliegroute voor de behandeling van dit voorstel anders en meer met open vizier had ingestoken.

Dat er op dit vlak iets moet gebeuren, is wel duidelijk. Dat is opvallend genoeg ook heel beleidsrijk door de Raad van State ingebracht in zijn advies. De raad constateert dat er zo veel te doen is rond de arbeidsparticipatie van oudere werknemers dat het een nadere analyse vergt om tot vernieuwing van het instrumentarium te komen dat ons de komende jaren verder op weg helpt. Wij vinden het een goed idee om de combinatie van een begrotingsopgave, het advies van de Raad van State en het vitaliteitspakket dat door de inmiddels demissionaire regering is overeengekomen, nog eens goed te bekijken. Dan moet je daar wel de tijd voor durven nemen en je moet de sociale partners daarin mee durven nemen.

Er is een belangrijk punt dat wij in eerste termijn hebben gemaakt en waar de minister niet op is ingegaan. Hij zal dat in tweede termijn waarschijnlijk ook niet doen, maar ik markeer het toch maar. Dit wetsvoorstel heeft wel degelijk een doelstelling, namelijk meer oudere mensen laten meedoen op de arbeidsmarkt. Dat heb ik niet verzonnen, want het staat in de memorie van toelichting. Die doelstelling die ten grondslag ligt aan het wetsvoorstel wordt mijns inziens niet nader gespecificeerd. We hebben dus geen idee op basis waarvan wij over een jaar of vijf kunnen vaststellen of dit nu een goede of slechte wet was. Het meerdere wordt namelijk niet gespecificeerd. Dat vind ik een zwaktebod van wat hier voorligt. Het is jammer dat in de weinige weken die de Tweede en Eerste Kamer voor de bespreking van dit voorstel gegund waren, niet alsnog een poging is gedaan door de regering om de doelstelling nader te kwantificeren, zodat we straks weten waar we ja tegen zeggen. Dat is voor deze Kamer des te belangrijker omdat van ons wordt verwacht wetgeving op effectiviteit en proportionaliteit te toetsen. Dat gaat gewoon niet bij zo'n vage doelstelling. Was die doelstelling weggelaten en was er gezegd dat het doel was om op termijn 1,6 mld. te bezuinigen, dan was dat duidelijker geweest. Laten we dat dan maar gewoon uitspreken in plaats van allerlei betogen te houden over hoe fantastisch het is voor de arbeidsmarkt en voor ouderen.

Ik zie overigens wel degelijk onderdelen in dit wetsvoorstel die aantrekkelijk zijn. De inzet van

de mobiliteitsbonussen op werkloze ouderen, en inzet op ouderen met een flinke afstand tot de arbeidsmarkt en op arbeidsgehandicapten vindt mijn fractie goed. Toch zijn enkele grote brokken niet te snappen, anders dan dat ermee bezuinigd wordt. Nou, zeg dat dan.

Ik sprak de woordvoerder van de VVD, de heer Van Rey, erop aan toen hij stelde dat het niet zo erg is dat een heel grote brok uit het wetsvoorstel, de doorwerkbonus, komt te vervallen. Die zou namelijk helemaal geen zin hebben. Ik vroeg hem toen hoe hij daarbij komt, omdat ik helemaal nergens heb gelezen dat deze geen zin heeft. Ik begrijp wel dat je er een hele hoop mee kunt bezuinigen, maar ik zie even niet dat het geen zin heeft. De heer Van Rey verwees mij toen naar diverse stukken, zoals de Handelingen, en in het bijzonder naar de antwoorden op vragen van de VVD in de memorie van antwoord. Hij was heel specifiek daarin, dus hij maakt het mij nog makkelijk ook. Ik meende het overigens al gelezen te hebben. Hij wees op een passage op pagina 4 over de deadweight loss. Toen dacht ik al: goh, dat is eigenlijk al heel bijzonder, want die opmerking ging helemaal niet over de doorwerkbonussen, maar over de mobiliteit. Het is een tweede verontrustende constatering in dit debat, dat de VVD-fractie in haar betoog geen onderscheid maakt tussen de doorwerkbonus en de mobiliteitsbonus en dus ook niet erkent dat het principe van doorwerken er volstrekt anders uitziet dan het principe van mobiliteit. Dan heb je andere instrumenten; dat zijn andere mechanismen.

Toen ik de heer Van Rey vroeg hoe hij erbij kwam dat de doorwerkbonus geen zin heeft, verwees hij zoals gezegd naar de beruchte pagina 4 van de memorie van antwoord. Ik citeer: "Zolang ouderen rendabele specifieke kennis in hun baan hebben, draagt mobiliteit van een oudere werknemer niet per se bij aan een hogere productie. Bovendien is de terugverdiendtijd van investeringen in nieuwe kennis bij ouderen beperkt. Daarom heeft het generiek stimuleren van mobiliteit van oudere werknemers een relatief grote deadweight loss." Dat was die mooie Engelse term waar de heer Van Rey het gisteren over had, maar ik vind die eigenlijk helemaal niet zo mooi. In het goed economisch gebruik gaat het daar om een niet-Pareto-optimale situatie. Dat is hier niet aan de orde. Blijkbaar bedoelt men "deadweight loss" meer in natuurlijke verliestermen. Het wordt ook weleens een lekkende kraan genoemd. Zo zou ik dat in termen van ouderen en kennisontwikkeling niet willen classificeren. Los daarvan, daar gaat het dus om mobiliteit en niet om het doorwerken, want daarover is juist heel weinig bekend. Een nadere analyse daarvan zou welkom zijn.

De heer **Van Rey** (VVD): Ik ben al een aantal keren aangesproken. Ik heb pagina 3 van de memorie van antwoord voor mij en citeer het einde van de tweede alinea: "De verwachting is dat de gehele regeling hierdoor effectiever wordt, omdat generieke maatregelen zoals de doorwerkbonussen en de Mobiliteitsbonus 55+ worden gekenmerkt

door een grote mate van deadweight loss." Precies dat heb ik gisteren geciteerd.

De heer **Postema** (PvdA): Ik geef u terug wat u gisteren ook hebt geciteerd.

De heer **Van Rey** (VVD): We hebben het dus over doorwerkbonussen. We hebben het ook over mobiliteit, maar gisteren ging uw vraag over doorwerkbonussen. Daarop heb ik keurig geantwoord.

De heer **Postema** (PvdA): Het zal duidelijk zijn dat er, zeker in het geval van doorwerkbonussen, geen sprake is van een deadweight loss, los van het feit dat dit een totaal oneigenlijke term is.

Voorzitter. Ik heb zo-even al iets gezegd over het feit dat de Raad van State verstandige dingen zegt, juist over het onderscheid tussen doorwerken en mobiliteit. Ik zou het dus prettig vinden als we zijn oproep om tot een nadere analyse te komen en dus vooral ook het onderscheid in acht te nemen, oppakken voor de komende periode en om dat vooral met de sociale partners te doen. Dat kan ertoe leiden dat we op het terrein van de deelname van ouderen op de arbeidsmarkt daadwerkelijk een stap zetten en hen niet alleen het slachtoffer laten zijn van bezuinigingsbeleid.

*N

De heer **De Lange** (OSF): Voorzitter. Graag dank ik de minister voor zijn uitgebreide toelichting op de vele vragen. Ik ga niet mijn kritiek op de procedure herhalen, want ik denk dat we allemaal intelligent genoeg zijn om het na één keer begrepen te hebben. Ik ga dus over tot de overblijvende punten.

Allereerst valt het mij op dat de minister sterk de nadruk legt op de budgettaire situatie en de budgettaire voordelen van het huidige wetsvoorstel. Kennelijk vergaat de wereld nog net niet als het wetsvoorstel niet wordt aangenomen, maar het komt er wel op neer dat wij dan op een planeet leven waar het slecht toeven is. Dat lijkt mij een beetje overdreven. Politiek betreft het maken van keuzes en er hadden dus andere keuzes kunnen worden gemaakt. Gelet op de vele miljarden die voor Europa worden gereserveerd, als directe bijdrage of in de vorm van garanties, denk ik dat de kostenbesparingen die kunnen worden behaald met het wetsvoorstel waarover wij nu praten, in het niet vallen bij zaken als het ESM enz. Nogmaals, het zijn keuzes en wij kunnen twisten over keuzes, maar wij moeten de bedragen die die keuzes opleveren volgens mij wel in enig perspectief zien.

Wij hebben gesproken over de negatieve beeldvorming. De minister is daar ook op ingegaan. Hij stelde expliciet dat het vooral een verantwoordelijkheid van de werknemer is om zichzelf op een goede manier voor de arbeidsmarkt gereed te houden. Ik ben de laatste om de verantwoordelijkheid van de werknemer onder het tapijt te willen schuiven, maar ik zou zeggen dat het een gedeelde verantwoordelijkheid is in een

arbeidsrelatie tussen een werkgever en een werknemer. Zij moeten in overleg treden om te bekijken in hoeverre de vaardigheden van de werknemer voor de werkgever kunnen worden behouden, ook als de werknemer ouder wordt. Ik zie het niet als een eenzijdige verantwoordelijkheid van de werknemer, maar heel duidelijk als een gedeelde verantwoordelijkheid. Graag krijg ik hierop een reactie van de minister.

Gelet op de wellicht te verwachten uitvoeringsproblematiek rond het wetsvoorstel, zoals tijdens de hoorzitting door diverse mensen is aangegeven, is het zowel voor de wetgever als voor de controlerende functie van het parlement erg nuttig als er eens per halfjaar een evaluatie kan komen van al die dingen en al die potentiële problemen die in de debatten van gisteren en vandaag zijn genoemd. Ik verzoek de minister om dat toe te zeggen, zodat wij in de komende periode daadwerkelijk, aan de hand van het debat, een paar keer heel grondig naar de uitvoering van de wet en de positieve en negatieve effecten van een en ander kunnen kijken. Dat lijkt mij erg belangrijk voor de controlerende functie van deze Kamer.

Ik herhaal een vraag die nog niet is beantwoord. Als allerlei wetsvoorstellen consequenties hebben voor de koopkracht van ouderen, wordt regelmatig, eigenlijk altijd, beweerd dat sparen de oplossing voor ouderen is. Sparen zou tot gevolg hebben dat de maatregelen met negatieve financiële consequenties in elk afzonderlijk wetsvoorstel, kunnen worden gecompenseerd. Ik hoor eigenlijk nooit een overzichtje van de besparingen die op allerlei terreinen worden verwacht. Wij moeten sparen om de AOW-leeftijdsverhoging te kunnen compenseren. Wij moeten sparen om de koopkrachtverliezen via de pensioenen het hoofd te bieden. Wij moeten sparen om de stijgende zorgkosten het hoofd te bieden. Het zal allemaal wel, maar ik ben erg nieuwsgierig naar de vraag of het optellen van al die besparingen niet leidt tot onrealistische mogelijkheden voor zeer grote groepen ouderen. Volgens mij hebben wij in de afgelopen dagen allemaal geconstateerd dat die ouderen in zeer veel gevallen niet bepaald het zwitserlevengevoel kunnen bekostigen. Tot zover mijn inbreng in tweede termijn.

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Ik constateer dat wij onder grote tijdsdruk te maken hebben met de verkeerde behandelingsvolgorde van de verschillende voorstellen uit het begrotingsakkoord van de Kunduzcoalitie. De minister geeft aan dat het begrotingsakkoord ook voorstellen bevat die de mobiliteit van oudere werknemers stimuleren. Deze voorstellen om onder andere de ontslagbescherming op de helling te zetten, zijn maatschappelijk omstreden. Ook wil ik inhoudelijk de beoogde effecten bestrijden, maar dat wetsvoorstel ligt nu niet voor. Sterker nog: het is er nog niet. Het moet eerst nog door de Tweede Kamer, let wel: de nieuwe Tweede Kamer, die na het reces in een geheel andere samenstelling zitting

zal nemen. Het zou zomaar kunnen dat we dan van deze plannen niet meer veel horen.

Ondertussen moeten we nu en hier een besluit nemen over een zeer forse bezuiniging, die ook een aanzienlijke impact zal kennen. De minister erkent zojuist dat het begrotingsakkoord van de Kunduzcoalitie op de korte termijn economische groei en banen kan kosten. Hij erkent ook dat er door de verhoging van de AOW-leeftijd extra mensen op de arbeidsmarkt komen. In de nota naar aanleiding van het verslag gaf de minister aan dat het afschaffen van de werkbonussen de arbeidsmarktkansen van oudere werknemers negatief beïnvloedt, aldus het CPB. Van het geheel van het pakket kent hij de netto-effecten niet. Ik ken de omvang van de netto-effecten ook niet, maar dat het een aanzienlijke hoeveelheid banen zal kosten, is overduidelijk. Dat lijkt onze fractie onwenselijk en onverstandig in een tijd dat de werkloosheid onder deze groep oudere werknemers toch al oploopt.

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik dank de woordvoerders opnieuw. Ik trek mij aan wat de heer Postema zegt: geef nou gewoon aan dat het om het realiseren van een bezuiniging gaat. Als er een politiek akkoord ligt waarin voor een bepaalde activiteit een lager budget beschikbaar is dan voorheen, is onze natuurlijke houding om het maximale te bereiken met wat er beschikbaar is. Als er weer een groot bedrag beschikbaar is, denken we daar dus van alles mee te kunnen doen. Als we er het ene niet meer mee kunnen doen, doen we er iets anders voor in de plaats. We proberen er dus altijd een positief verhaal van te maken. Het is echter juist dat de aanleiding om hiermee te beginnen absoluut het op orde brengen van de begroting voor 2013 was. Daar moesten ombuigingen voor gerealiseerd worden, waar dit een substantieel onderdeel van is. Als je praat over 800 mln. in het jaar 2013 en op termijn 1,6 mld., gaat het echt om een groot onderdeel van het begrotingsakkoord. Ik denk dat wij er altijd naar moeten streven om alle aspecten van zo'n voorstel helder over te brengen. Ik hoop dat deze behandeling in de Kamer daaraan heeft bijgedragen.

De heer Postema sprak ook over de noodzakelijke vernieuwing van het instrumentarium. Hij haalde met instemming de Raad van State aan. Ik denk dat hij gelijk heeft, maar wij zijn daar ook op volle kracht mee bezig. Ik sprak al over de negen experimenten in het kader van werk naar werk: buiten het UWV en de WW om van het ene bedrijf naar het andere, voor elkaar gekregen door de georganiseerde werkgevers en werknemers. Ik sprak over het vitaliteitspakket, waar 300 mln. voor scholing in zit. Ook komt er straks een transactiebudget voor scholing en wordt de mobiliteit bevorderd door de ontslagbescherming en de ontslagvergoedingen flink te veranderen. Het bedrag dat nu beschikbaar komt voor 50-plussers met een uitkering is hoger dan eerst. Ook is er een dubbel zo hoog bedrag voor arbeidsgehandicapten

beschikbaar. We zijn momenteel dus bezig om het gehele instrumentarium te vernieuwen. Ik hoop dat wij ten minste op onderdelen van dit instrumentarium ook de steun van de heer Postema en zijn fractie kunnen verwerven.

De heer Postema heeft gelijk met wat hij over de evaluatie zegt. Een evaluatie is gemakkelijker als je een bepaald bedrag beschikbaar hebt voor de ene activiteit en een bepaald bedrag voor de andere activiteit en zegt: het percentage van het ene is nu x en van het andere y, we gaan dat percentage in vier jaar tijd met tien punten verhogen. Dan kun je te zijner tijd een heel heldere evaluatie uitvoeren. In dit geval is dat niet zo. Er is een bedrag voor scholing, een bedrag voor gehandicapten om hun positie op de arbeidsmarkt te verbeteren en een bedrag voor oudere werklozen om hun positie te verbeteren. Met doelstellingen die niet hard zijn geformuleerd, ligt er op ons een extra plicht om de ontwikkelingen goed te monitoren en te kijken of zij de gewenste effecten hebben, al zijn ze niet precies gespecificeerd. Wij willen dat oudere mensen met een uitkering meer dan nu in dienst worden genomen, wij willen dat arbeidsgehandicapten meer in dienst worden genomen en wij willen dat mensen met die 300 mln. hun duurzame inzetbaarheid verbeteren. Wij zullen dit monitoren op de effecten. Behalve de reden die de heer Postema ervoor aangaf, is daar nog een extra reden voor. Het zijn namelijk nog steeds grote budgetten en de bezuinigingspijn bij de overheid is absoluut nog niet achter de rug. Er komt nog meer. Dit komt ook weer in beeld. Wil je deze budgetten overeind houden, dan zal ook uit monitoring moeten blijken dat de effecten die je zo belangrijk vindt en die je wilt zien optreden, ook daadwerkelijk optreden.

De heer Van Rey heeft zelf al gereageerd op de opmerking van de heer Postema over deadweight loss. Die deadweight loss is er voor die doorwerkbonus wel degelijk. Een eigenaar van een transportbedrijf is dolblij met een oudere monteur. Als die weggaat, weet hij niet wie hij als opvolger kan krijgen. Of er voor de werkgever nu wel of niet een doorwerkbonus is, hij houdt die monteur toch in dienst. Voor een oudere accountant die werkt en het naar zijn zin heeft, maakt het niet uit of die aan het eind van het jaar nog duizenden euro's premie krijgt. Hij blijft toch aan het werk. Dus ook bij de doorwerkbonussen is er wel degelijk sprake van een deadweight loss. Op mijn ministerie waren wij ons daarvan ook bewust. Daarom denken wij dat wij uit de voeten kunnen met de nieuwe koers die met het begrotingsakkoord is ingezet, wat betreft het ontslagrecht, de ontslagbescherming en het transitiebudget, aangevuld met wat over is van het vitaliteitspakket.

Ik heb in de richting van de heer De Lange al gereageerd op het substantieel zijn van dit onderdeel van het begrotingsakkoord voor de ombuigingen. Ik hoop ook dat ik voldoende heb gereageerd op zijn opmerkingen over de evaluatie.

De heer De Lange zei dat ik wel kan zeggen dat ouderen hiervoor kunnen sparen, maar zij moeten al voor van alles sparen. Hij vroeg of wij wel een totaaloverzicht hebben. Bij de maatregelen

uit het pakket van 18 mld. die inkomenseffecten hadden, zou sprake kunnen zijn van stapeling. Als minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid was het mijn verantwoordelijkheid om te bekijken hoe alle maatregelen van de collega's in het kabinet eventueel stapelden, hoe zij samenhangen en wat er mogelijk aan gedaan moest worden. Een keer per jaar, in augustus, als wij de begroting voor het nieuwe jaar opstellen, kijken wij naar de begrotingseffecten en de koopkracht- en inkomenseffecten van al die maatregelen. Vervolgens kijken wij naar de mogelijkheden om daarin correcties aan te brengen, wat de noodzaak daartoe is en welke mogelijkheden er zijn. Bij de verdere uitvoering van de maatregelen uit het oorspronkelijke pakket van 18 mld. is het pas op de plaats, met uitzondering van enkele elementen die ook vandaag aan de orde zijn. Ik ben ervan overtuigd dat het nieuwe kabinet straks ook iemand zal aanstellen om alle verschillende maatregelen te volgen, met elkaar in verband te brengen, de koopkrachteffecten ervan te bezien en erop toe te zien dat de koopkrachteffecten goed worden overwogen als in augustus het kabinet over de nieuwe begroting besluit.

Ik hoop dat ik hiermee ook voldoende heb gereageerd op de punten die de heer Elzinga aan de orde heeft gesteld. Een aantal zaken die hij naar voren heeft gebracht, zal ik verder uitwerken als wij spreken over het voorstel voor de verhoging van de AOW-leeftijd.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Wenst één van de leden stemming over het wetsvoorstel? Dat is het geval. Dan stel ik voor, vanavond aan het einde van de vergadering over het wetsvoorstel te stemmen.

**

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 19.12 uur tot 20.10 uur geschorst.

Voorzitter: Fred de Graaf

*B

!Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Algemene Ouderdomswet, de Wet werk en bijstand, de Wet inkomstenbelasting 2001 en de Wet op de loonbelasting 1964 in verband met stapsgewijze verhoging en koppeling aan de stijging van de levensverwachting van de pensioenleeftijd (Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd) (33290).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. Dank voor de inbreng van alle woordvoerders. Ik zal er in twee lagen op ingaan. Eerst zal ik wat meer op de oppervlakte het hele onderwerp doornemen. Naar aanleiding van gerichte vragen van de woordvoerders zal ik er vervolgens wat dieper op ingaan.

Er is de afgelopen jaren buiten dit huis al veel gesproken over aanpassing van de AOW-leeftijd en de pensioenrichtleeftijd. Er zijn vier wetsvoorstellen geweest, maar nog nooit was er de gelegenheid om in een plenair debat in de Eerste Kamer over dit onderwerp te spreken. Bij het derde voorstel was het bijna zover gekomen. Wij hadden de schriftelijke behandeling al achter de rug, zoals de heer Noten zei. Wij zouden er hier bijna over gesproken hebben, maar toen viel het kabinet. Er kwam een begrotingsakkoord en er kwam een nieuwe wet. Die derde wet die uiteindelijk niet in behandeling is genomen, zal binnenkort worden ingetrokken. Het kabinet heeft afgelopen vrijdag besloten om de Koningin voor te stellen het wetsvoorstel in te trekken. Wat resteert, is het wetsvoorstel dat vandaag aan de orde is. De Kamer heeft er lang op moeten wachten om hierover te kunnen spreken. Nu kan het en nu moet het in zeer korte tijd gebeuren. Bij de behandeling van het wetsvoorstel over het vitaliteitspakket, over de bonussen, heb ik al gezegd dat ik alle begrip heb voor de kritische opstelling van de Eerste Kamer. Ik begrijp dat wij hiermee de grens hebben bereikt van wat wij redelijkerwijs, gegeven de bijzondere omstandigheden, nog net zouden kunnen doen. Ik heb er heel veel waardering voor dat de Kamer besloten heeft om dit wetsvoorstel, dat onderdeel is van een groter pakket dat erop gericht is om in het jaar 2013 bij te dragen aan het op orde brengen van de overheidsfinanciën, te kunnen waarmaken.

Het begrotingsakkoord van vijf fracties in de Tweede Kamer houdt veel ombuigingen in, maar ook het terugdraaien van ombuigingen. De heer Thissen gaf aan dat er op dat punt veel in zit dat voor zijn fractie erg belangrijk is. Het begrotingsakkoord houdt ook een aantal structurele hervormingen in. Een van die hervormingen is dat het verhogen van de pensioengerechtigde en de AOW-leeftijd sneller ingaat dan tot dan de bedoeling was. Het was de bedoeling van het derde AOW-voorstel dat de AOW-leeftijd in 2020 naar 66 jaar en in 2025 naar 67 jaar zou gaan. In de verkiezingsprogramma's kunnen wij zien dat alle partijen daar wel aan toe zijn. De heer Noten gaf aan dat hij het hier helemaal niet mee eens is en dat hij het anders wil, maar volgens het verkiezingsprogramma van de PvdA gaat de AOW-leeftijd in 2017 met een halfjaar omhoog. Volgens het voorliggende voorstel zijn wij in 2017 per saldo geen zes maanden, maar zeven maanden omhooggegaan. Het zit dus allemaal wat bij elkaar. Wij spreken vandaag over de verhoging van de AOW-leeftijd, over een aanpassing aan de gestegen levensverwachting.

De heer **Noten** (PvdA): Ik heb in het debat aangegeven dat ook ik van mening ben dat de AOW-leeftijd omhoog moet en dat dat sneller moet dan in het pensioenakkoord was voorzien. Dat is

niet de vraag. De vraag is de wijze waarop dat moet. Ik zeg dit omdat de minister op een wijze te begrijpen is die mij niet verstandig lijkt, namelijk dat ik mij zou verzetten tegen verhoging van de AOW-leeftijd. Dat is niet aan de orde.

Minister **Kamp**: Wat ik alleen heb willen aangeven, is dat het op dit moment voor de overgrote meerderheid van de volksvertegenwoordiging hier en aan de overkant common sense is dat het tijd is voor verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd. Het gaat nu om het tempo waarin dat gebeurt. De verschillen tussen de verschillende partijen zijn niet zo groot. Ik gaf aan dat de PvdA vindt dat de pensioengerechtigde leeftijd in 2017 zes maanden omhoog moet, en dit wetsvoorstel houdt per dat jaar een verhoging van zeven maanden in. Het zit allemaal in dezelfde sfeer. Het is erop gericht dat we nu, na 55 jaar, voor het eerst de pensioengerechtigde leeftijd gaan verhogen. Toen in 1957 de AOW werd ingesteld, werd al aangegeven dat, als de levensverwachting gaat stijgen het logisch is om ook de AOW-leeftijd te verhogen. We hebben dat al die jaren niet gedaan. Nu is het dan zover. Ook in dit huis is er wat discussie geweest over de vraag of de levensverwachting sinds 1957 met acht jaar is gestegen, of met vijf jaar, zoals ik beweer. Hoeveel langer leeft iemand op dit moment? Wat relevant is, is dat een 65-jarige op dit moment vijf jaar langer leeft dan in 1957 werd verwacht. Tussen 1957 en 2012 is er een stijging van de levensverwachting met vijf jaar.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ten tijde van het pensioenakkoord tussen sociale partners was u er veel aan gelegen om de Partij van de Arbeid te betrekken bij de parlementaire steun voor dat akkoord. U hebt toen op initiatief van de Partij van de Arbeid nog wat veranderingen weten door te voeren, waardoor er een breder draagvlak in de Staten-Generaal ging ontstaan. Dat heeft in de Tweede Kamer gewerkt. Zoals we weten, is het wetsvoorstel op basis van het pensioenakkoord hier mei jongstleden door u teruggetrokken. Wat hebt u aan pogingen ondernomen om met betrekking tot dit wetsvoorstel de Partij van de Arbeid erbij te betrekken, teneinde een breder draagvlak in beide Kamers te krijgen voor dit wetsvoorstel?

Minister **Kamp**: Niet. De heer Noten heeft begrijpelijkerwijs kritische woorden in mijn richting gesproken. In de Tweede Kamer is in 2010 het regeer- en gedoogakkoord gesloten, met een ombuigingspakket van 18 mld., waaronder maatregelen op het gebied van de AOW en de pensioenen. Daar is het pensioenakkoord uit voortgevloeid, dat ik in de Tweede Kamer aangenomen heb gekregen en waarvan ik goede hoop had dat het ook hier aangenomen zou worden, in beide gevallen met steun van de Partij van de Arbeid. Maar inmiddels was de grondslag daaronder wegge gevallen. Het bleek namelijk dat het pakket van 18 mld. onvoldoende was: er moest nog een pakket overheen en wel op zeer korte termijn. Al in het jaar 2013 moest er nog 12,5 mld. bovenop

die 18 mld. worden gerealiseerd. Daar is een politieke afspraak over gemaakt aan de overkant, waarbij is gezegd: daarvan zijn AOW en pensioenen weer onderdeel. Die vijf fracties vinden het om meerdere redenen belangrijk dat sneller dan in het pensioenakkoord staat, de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd zal worden ingevoerd. Ik heb me er onmiddellijk op gericht om dat begrotingsakkoord snel uit te werken in een wet en het snel in de Tweede Kamer, en daarna snel in de Eerste Kamer te krijgen. Dat is allemaal in ongekend korte tijd gebeurd. Mij ontbrak de tijd om, net als de vorige keer, te werken aan draagvlak bij sociale partners en de Eerste Kamer, bijvoorbeeld bij de Partij van de Arbeid. Maar dat geldt ook voor de fractie van de Partij van de Arbeid in de Tweede Kamer. Met name omwille van de tijd heb ik me moeten richten op het uitvoeren van het begrotingsakkoord dat door de vijf fracties in de Tweede Kamer is afgesloten.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Het gebrek aan tijd herkennen we! Toch is het jammer dat u als minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, die eerder zo bevlogen was om de Partij van de Arbeid bij het pensioenakkoord te betrekken, die pogingen nu niet hebt gedaan. Dat zou in de Tweede Kamer en in de Eerste Kamer en in de samenleving een wat breder draagvlak hebben doen ontstaan voor wat u nu voorstelt.

Minister **Kamp**: Ja, u hebt gelijk. Ik denk dat de Partij van de Arbeid daar recht op heeft, omdat de oorsprong van de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd al bij het vorige kabinet lag, waarvan de Partij van de Arbeid deel uitmaakte. Diezelfde houding hebben ze gehad bij het vorige wetsvoorstel, waarover met de fractie van de Partij van de Arbeid in de Tweede Kamer overeenstemming is bereikt, wat hier mogelijk ook haalbaar was geweest. De sociale partners waren voor mij bijzonder belangrijk. Wat denkt u wat ik ervan vind dat ik een jaar lang met mevrouw Jongerius en de heer Wientjes en al hun medewerkers tot in de allerkleinste details een pensioenakkoord aan het uitwerken ben en dat ik vervolgens door de werkelijkheid wordt ingehaald en dat het pensioenakkoord dan niet doorgezet kan worden? Voor iemand die zo veel waarde hecht aan het overlegmodel en aan de samenwerking tussen sociale partners en regering is het hard om de sociale partners dan los te moeten laten en het dus zonder de sociale partners te moeten doen. Dus ik had graag met een breder politiek draagvlak en met steun van de sociale partners met een voorstel hier gekomen. Nog veel beroerder had ik het echter gevonden als ik met helemaal niets was gekomen en als het jaar 2013 verloren was gegaan en we dus in 2014 nog moeilijker maatregelen hadden moeten nemen dan we nu al moeten nemen op grond van de voorspelling van bijvoorbeeld de Studiegroep Begrotingsruimte die heeft gezegd dat bovenop de 12,5 mld. van het begrotingsakkoord 20 mld. beschikbaar moet komen. Dus we zitten nog steeds behoorlijk in de problemen met elkaar, ook wat de AOW en de pensioenen betreft.

De heer **Elzinga** (SP): De minister zegt -- en daar maak ik enigszins bezwaar tegen -- dat hij door de werkelijkheid werd ingehaald en dat het daarom onmogelijk was om bij zoiets belangrijks als een AOW- en pensioenrichtleeftijd de sociale partners te betrekken. Welnu, dat was niet onmogelijk, dat was een keus. De minister had ook andere keuzes kunnen maken. Hij heeft ervoor gekozen met de vijf coalities om ook de AOW- en de pensioenrichtleeftijd opnieuw in dat pakket te brengen, terwijl de opbrengst voor 2013 beperkt is. Dat is hun goed recht maar de minister en de vijf partijen hadden er ook voor kunnen kiezen om op basis van maatschappelijk draagvlak -- dat is nog iets anders dan een minimaal politiek draagvlak in het parlement -- af te spreken om dit onderdeel niet in het pakket onder te brengen. Daar had voor gekozen kunnen worden.

Minister **Kamp**: Dat hele begrotingsakkoord ging er in essentie om, om in 2013 dat te doen wat we ons voorgenomen hadden en wat ook van ons verwacht werd door de financiële markten, namelijk in 2013 het begrotingstekort beperken tot 3% en om aan het eind van een volgende kabinetsperiode uit te komen op een begrotingsevenwicht. Een onderdeel van dat begrotingsakkoord was AOW en pensioen. Dat moest daar ook een bijdrage aan leveren. Dat zou alleen maar kunnen als dat voor het reces door zowel de Tweede als de Eerste Kamer behandeld zou zijn. Dus ik zat gewoon in een tijdsklem. Het is niet zo dat ik ervoor gekozen heb om het zonder brede steun te gaan doen en het zonder sociale partners te gaan doen. Ik ben zeer geïnteresseerd in brede steun en in sociale partners. Ik heb dat in de ruim anderhalf jaar dat ik minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ben wel laten zien, maar in dit stadium met dit wetsvoorstel en dit begrotingsakkoord, was dit wat ik redelijkerwijs kon doen. We zullen straks met de sociale partners en met andere partijen proberen om toch weer consensus te bereiken. Ik zal daar ook zeker mijn best voor doen.

De heer **Elzinga** (SP): Ik hoor dat de financiële markten kennelijk bepalen wat er moet gebeuren. Ik vind dat triest en ik vind het vooral heel jammer dat de minister die inderdaad tot het akkoord met de vijf partijen zijn uiterste best heeft gedaan om sociaal-maatschappelijk draagvlak te vinden voor beslissingen van dit belang, dit nu heeft laten varen en dat hij op dit punt snelheid belangrijker acht dan draagvlak.

Minister **Kamp**: De financiële markten zijn de werkelijkheid. Als die markten zien dat er in Italië 2 biljoen euro aan staatschuld is en dat in het eerste kwartaal het begrotingstekort van dat land tegen de 8% is, dan is het gevolg daarvan dat daar een hoge rente betaald wordt, namelijk richting de 7%. In Spanje is die ook richting de 7%. Wij zitten beneden de 2%. We hebben er een heel groot belang bij om die rente laag te houden. Als die rente hoger is, legt dat een enorm beslag op het budget van de overheid. Dan kan de overheid vervolgens veel minder uitgeven voor uitkeringen,

infrastructuur, zorg et cetera. Dan wordt het niet alleen voor de overheid heel moeilijk maar ook voor het bedrijfsleven. Of het bedrijfsleven rekent met een opslag van 2% voor hun investeringen of met een opslag van 7% is een verschil van dag en nacht. Dus de financiële markten zijn de werkelijkheid. Als we er in slagen om volgens het schema dat we onszelf opgelegd hebben, namelijk 3% in 2013 en daarna aflopend naar nul, onze overheidsbegroting op orde te krijgen dan boezemt dat vertrouwen bij de financiële markten in en dan profiteren we daarvan in de vorm van een lage rente, lage investeringskosten, hoge werkgelegenheid en lage werkloosheid.

De heer **Noten** (PvdA): Ik ken dit verhaal en ik respecteer het ook. Dan rest de vraag waarom de minister er niet voor heeft gekozen om per 1 juli 2013 met twee maanden verder te gaan. Dat is begrotingsneutraal en levert een halfjaar winst op. Waarom heeft de minister dat niet gedaan? Die keuze heeft namelijk geen enkele invloed op zijn begrotingsdoelstellingen. Ik krijg dus graag een concreet antwoord op die vraag.

Minister **Kamp**: Wil de heer Noten die vraag nog eens herhalen, want ik heb het niet goed begrepen?

De heer **Noten** (PvdA): Waarom heeft de minister niet gekozen voor twee maanden per 1 juli 2013 in plaats van één maand en 1 januari 2013? Dat zou namelijk begrotingsneutraal zijn. De overgangsproblematiek zou voor sommige mensen misschien groter zijn geweest, maar voor anderen weer kleiner. Dat is dus echt een zeer willekeurig argument. Het zou een halfjaar tijd hebben opgeleverd voor een zorgvuldiger debat en een betere afstemming met de overige wet- en regelgeving.

Minister **Kamp**: Ik wil dit graag verdedigen, ik neem dit voor mijn verantwoordelijkheid. Ik doe dit heel bewust, maar laten we duidelijk zijn over hoe het loopt. Als er verkiezingen zijn geweest en er komt een regeerakkoord, dan is dat een afspraak tussen partijen. Vervolgens wordt een kabinet gevormd dat die afspraak moet uitvoeren. Wat hier is gebeurd, is vergelijkbaar. Er is een begrotingsakkoord opgesteld en dat is vervolgens aan het kabinet voorgelegd. Het kabinet heeft ervoor gekozen dat akkoord uit te voeren, omdat het er blij mee is, en omdat het ervan uitgaat dat dit het beste is voor Nederland en dat er voor alle elementen van dit akkoord goede argumenten zijn. We moeten dus goed neerzetten waar het begint: het begint bij de politieke afspraak, de ruimte die politiek is gecreëerd, en vervolgens is het aan mij om dat uit te voeren. Met degenen die het akkoord hebben gesloten, ben ik van mening dat wij het in de huidige situatie -- we hebben zowel bij de aanvullende pensioenen als bij de AOW grote financiële problemen -- niet meer kunnen maken om een oplossing vooruit te schuiven. Wij moeten op de kortst mogelijke termijn laten zien dat het ons menens is, dat wij een eerste stap zetten en dat wij het tijdpad voor de jaren daarna neerzetten.

Ik vond het belangrijk om al per 1 januari 2013 de eerste stap te zetten zodat er geen twijfel meer kan zijn over onze intenties.

De heer **Noten** (PvdA): Dan concludeer ik dat er dus geen inhoudelijke reden is om het niet per 1 juli te doen, ook geen budgettaire reden, maar een politieke reden. Die politieke reden is het feit dat er afspraken zijn gemaakt door partijen in de Tweede Kamer. Dan vraag ik oprecht of hier in feite sprake is van een initiatiefwetsvoorstel, want dan is de minister niets anders dan een uitvoerder van de afspraken die elders zijn gemaakt en is zijn politieke ruimte wat dat betreft nagenoeg nul. Dat is in feite wat hij zegt, ook gegeven de uitgangspunten van zijn wet. Zo extreem kan het toch niet zijn?

Minister **Kamp**: Ik heb aangegeven dat er budgettaire redenen zijn, ik heb aangegeven dat er inhoudelijke redenen zijn en ik heb aangegeven dat er politieke redenen zijn. Het zou natuurlijk wel heel raar zijn als ik de werkelijkheid zou ontkennen. Toen het kabinet viel omdat de steun van de gedoogpartner kwam te vervallen, dreigde het jaar 2013 verloren te gaan. Toen zijn vijf fracties in de Tweede Kamer bij elkaar gekomen. Zij hebben een pakket afspraken gemaakt. Dat is vervolgens door het kabinet uitgewerkt en dit deel heb ik voor mijn verantwoordelijkheid genomen. Ik verdedig het hier met overtuiging, maar ik wijs erop dat dit een combinatie is van politieke, inhoudelijke en budgettaire overwegingen. Zo is het.

De groeivoorzichten voor de Nederlandse economie zijn aanzienlijk verslechterd. Eerst hadden wij een recessie in de jaren 2008-2009. Die hebben wij proberen op te lossen en voor een deel ook richting oplossing gebracht door als rijksoverheid veel meer geld uit te geven. Dat heeft echter bijgedragen aan de tweede, huidige recessie waarbij op de achtergrond ook nog een keer de eurocrisis speelt. Dit betekent dat wij op dit moment serieuze financieel-economische problemen hebben. Gelukkig steken de meesten van ons in deze moeilijke tijden niet de kop in het zand. Na het afhaken van de gedoogpartner heeft de meerderheid van de Tweede Kamer voorkomen dat 2013 een verloren jaar zou worden. Het begrotingsakkoord ligt er en voor dit onderdeel van dit akkoord kunnen wij vaststellen dat op de achtergrond bij de meeste politieke partijen toch de overtuiging heeft postgevat dat het nodig is om de AOW-gerechtigde leeftijd te verhogen. Ik zei al dat dit gevolgen heeft voor het pensioenakkoord en voor het derde AOW-voorstel, waarover ik het net had en waarvan ik zei dat het zal worden ingetrokken.

De mogelijkheid om de AOW vervroegd op te nemen, het zogenaamd flexibel maken van de AOW, is geen onderdeel van het wetsvoorstel. In de Tweede Kamer is dit ook uitgebreid aan de orde geweest. Fracties gaven daar aan dat zij dat eigenlijk wel wenselijk vonden en ik heb toen gezegd dat ik het daar niet mee eens was. Als wij de AOW nu flexibel zouden maken, zo heb ik gezegd, dan zou de opbrengst in het jaar 2013 en

2014 niet worden gerealiseerd. De mensen zouden dan namelijk met 65 jaar met pensioen blijven gaan, wat betekent dat de besparingen niet zouden worden gerealiseerd. Dat geld zou je over twintig jaar weliswaar terugkrijgen, maar zoiets helpt ons niet bij onze financiële problemen op dit moment. Bovendien ga je alle voordelen van de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd missen als je de pensioenleeftijd op 65 jaar houdt. Ik zal straks nog iets meer zeggen over hoe groot die voordelen zijn. Ik was er dus echt op tegen om de AOW in dit wetsvoorstel flexibel te maken. Ik heb in de Tweede Kamer gezegd dat dit op dit moment niet kan. De Tweede Kamer heeft toen niet geamendeerd, maar wel in een motie uitgesproken dat zij van mening is dat moet worden onderzocht hoe dit op enige termijn toch nog kan worden ingevoerd. Ik heb op dat vlak geen toezeggingen gedaan, het was een uitspraak van de Tweede Kamer. Ik zal kijken op welke wijze ik met die uitspraak moet omgaan en wat we in de sfeer van onderzoek kunnen doen. Op dit moment wil ik geen perspectief schetsen voor een flexibele AOW, ook niet in de Eerste Kamer. Ik denk dat er goede redenen zijn om dit zo sober te doen als wij hebben aangegeven.

Er is gesproken over de extra verhoging van de AOW die in het vorige, derde AOW-voorstel was opgenomen: een verhoging van 0,6% per jaar, boven op de al bestaande indexatie. In een tijd waarin de ambtelijke salarissen zijn bevroren, indexeren wij nog steeds de AOW. Maar een extra verhoging van de AOW zoals in het pensioenakkoord voorzien, boven op de indexatie, is een van de zaken die om financiële redenen niet meer mogelijk zijn. Het is ook niet echt noodzakelijk. Onderzoek van het Centraal Planbureau laat zien dat in de afgelopen 50 jaar, dus in de periode van 55 jaar dat de AOW heeft bestaan, de AOW sterker is gestegen dan de verdiende lonen. We hadden destijds dus lonen en AOW, en de AOW is sindsdien sterker gestegen dan de lonen. Verder heeft een paar met AOW in Nederland meer te besteden dan een stel waarvan één partner werkt tegen het minimumloon; en dat terwijl in ons land het minimumloon het hoogste van Europa is, op Luxemburg na. Onze AOW, bovendien veelal met een aanvullend pensioen en individuele pensioenregelingen, is derhalve dusdanig hoog dat er niet echt een noodzaak bestaat voor een extra verhoging. En ook als je het over een langere periode bekijkt, staat de koopkracht van ouderen er nog steeds goed voor. Ik praat nu niet over 50 of 55 jaar zoals net, maar over de periode tussen 2001 en 2010. De 65-minners hadden in die periode een reële inkomensgroei van 2%, de 65-plussers hadden in die periode een reële inkomensgroei van 10%, dus vijf keer zo hoog. Als je al die zaken bij elkaar zet - dus in die 50 jaar meer groei van de AOW dan van de verdiende lonen, de koppeling aan het hoogste minimumloon van Europa en het feit dat hij in de afgelopen tien jaar vijf keer zo sterk is gestegen -- zie je niet echt een noodzaak voor een verhoging van 0,6% per jaar extra.

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. De minister winkelt heel selectief in de statistieken. Ik hoorde hem zeggen dat de AOW sinds zijn invoering veel sneller is gestegen dan de lonen. Nogal wiesde, want de AOW was in het begin een heel klein bedrag. Pas in 1964 is hij gekoppeld aan het sociaal minimum en in 1974 werd de AOW voor het eerst welvaartsvast. Dat is zo een jaar of tien gebleven, waarna in 1984 voor het eerst de korting kwam. Als dezelfde berekening werd losgelaten op het begin van de jaren tachtig tot nu, dan zou er een heel ander plaatje verschijnen. Het is waar dat de gemiddelde oudere het vandaag de dag zo gek nog niet heeft. Laten wij daar heel blij en gelukkig mee zijn. De inkomensverdeling, en zeker de vermogensverdeling, onder ouderen is echter heel scheef. Voor een groeiende groep mensen, die van de AOW en een klein pensioen moet rondkomen, is die AOW van groot belang.

Minister **Kamp**: Hoe kan de heer Elzinga nu zeggen dat ik selectief winkel als ik gewoon zeg hoe de AOW en de lonen zich ontwikkeld hebben over de hele periode van 55 jaar, als ik terugkijk op de afgelopen tien jaar en als ik de combinatie maak met het minimumloon dat in Nederland het hoogste is van heel Europa op Luxemburg na? Ik heb het gemiddelde inkomen van de oudere dan nog niet eens genoemd. Dankzij de heer Elzinga kan ik daarop nu ingaan. Het gemiddelde AOW-bedrag is ongeveer €10.000, het gemiddelde aanvullende pensioen dat daar nog eens bovenop komt, is ook nog eens €10.000. En dan heb ik het nog niet over wat er in de derde pijler zit. De heer Elzinga moet wel reëel zijn. Het is onverstandig om in de huidige omstandigheden, waarin er te veel wordt uitgegeven door de overheid en er bezuinigd moet worden, wat effecten heeft op de inkomens van veel mensen, de positie van ouderen slechter voor te stellen dan deze is.

De heer **Nagel** (50PLUS): Voor bepaalde groepen ouderen geldt dat wel. Wij kunnen niet telkens in herhaling vallen. Ik wilde het graag hebben over die 0,6%. Gisteren hadden wij die hoorzitting, of die informatiebijeenkomst. Daarin is zowel door de werkgevers, VNO-NCW, als door de vertegenwoordigers van de werknemers, FNV, betoogd dat die 0,6% goed zou zijn, dat daarmee een reparatie zou komen van de koopkracht die achtergebleven is sinds 1980 en dat die financieel onderbouwd was omdat die niet leidt tot hogere lasten voor het Rijk. Waarom kiest de minister daar niet voor als zowel de werkgevers als de werknemers daarvoor pleiten en zeggen dat het financieel goed onderbouwd is?

Minister **Kamp**: Ik doe dat om de redenen die ik net heb aangegeven. Het is naar mijn mening onverstandig om in de huidige omstandigheden, terwijl de ambtenarsalarissen bevroren zijn en de AOW geïndexeerd is, 0,6% erbovenop te doen. Ik begrijp dat werkgevers en werknemers daarover anders denken. Het punt maakte ook onderdeel uit van hun pensioenakkoord. Naarmate de AOW-leeftijd wordt verhoogd, wordt de druk op het

aanvullende pensioen wat minder. Dat is in hun belang; dat begrijp ik heel goed. Gelet op de huidige financiële situatie en de feiten die ik net heb genoemd, denk ik dat het niet noodzakelijk is om te doen wat werkgevers en werknemers op dit punt graag hadden gezien.

De heer **Nagel** (50PLUS): Dat neemt niet weg dat u verwachtingen gewekt hebt en dat u een stuk van het sociaal akkoord kan repareren. AOW'ers lopen in vergelijking met ambtenaren overigens op alle fronten achter. Denk maar eens aan het vakantiegeld en de dertiende maand; die hebben AOW'ers niet. Het had u gesierd als u een kleinigheidje had gedaan dat de overheid geen extra lasten oplevert.

Minister **Kamp**: Het past niet zo goed in het verhaal van de heer Nagel dat terugkijkend op de afgelopen tien jaar de reële inkomensverbetering vijf keer zo hoog blijkt te zijn dan die van 65-minners. Het is misschien ook niet zo leuk voor hem om eraan herinnerd te worden dat de AOW hoger is dan een paar dat van het minimumloon leeft. Het is bovendien misschien niet zo leuk voor hem om te horen dat in de armoedecijfers, de cijfers over mensen met schulden en de cijfers over de vermogenspositie, de ouderen er relatief goed voor staan, althans beter dan de 65-minners. Ik heb zorgen over de inkomenspositie van ouderen; er is veel aan de hand met de aanvullende pensioenen. Er is echter geen mogelijkheid om te helpen aan de hand van de AOW. Er is ook een serieus betaalbaarheidsprobleem met de AOW omdat het aantal ouderen snel groeit maar het aantal werkenden in de komende jaren minder groot wordt. Er is dus sprake van een reële problematiek, maar nogmaals, ik zeg erbij dat het niet verstandig is om de positie van de ouderen negatiever voor te stellen dan die in werkelijkheid is.

De heer **Noten** (PvdA): Ik volg de minister als hij zegt dat dit in zijn algemeenheid niet verstandig is. Niet alle ouderen zijn zielig, zeker niet wat hun financiële positie betreft. Maar het maakt nogal wat uit over welke leeftijdscohorten wij het hebben in deze discussie. Voor iemand die nu met pensioen gaat, ligt de situatie echt anders dan voor mensen die al vijftien jaar met pensioen zijn. Dat is het eerste punt. Het tweede punt is dit. Voor sommige mensen gaat het verhaal van de aanvullende pensioenen niet op en voor sommige mensen gaat het verhaal van het eigen vermogen niet op. Mijn vraag aan de minister is of hij daar straks op terugkomt. Het gemiddelde zegt in dit verband eigenlijk heel weinig over de overgangsproblematiek die ontstaat door het wetsvoorstel dat de minister hier verdedigt. De overgangsproblematiek wordt door mensen niet als gemiddeld ervaren, maar die wordt specifiek ervaren. Daar moet de minister ook nog een keer op ingaan, als het kan.

Minister **Kamp**: Dat was nu juist de overweging van de vijf fracties die dit begrotingsakkoord

hebben gesloten. Zij hebben gezegd: wij willen een statement maken. Wij willen dat blijkt dat wij nu onmiddellijk dit punt erkennen en dat wij het gaan aanpakken. Wij maken een schema voor het verhogen van de pensioengerechtigde leeftijd. In de tweede plaats zeiden deze fracties: wij willen ook dat de overgangsproblematiek beheersbaar is. Dat gaan wij doen door met een maand per jaar te verhogen. Heel geleidelijk dus; in 2013 een maand, in 2014 een maand en in 2015 een maand. Het gaat dus heel geleidelijk. Bovendien is er een pakket aan compensaties beschikbaar, waarvan de belangrijkste de overgangsregeling is waarop ik zo meteen nog terugkom. Ik denk dat er op dit punt een evenwichtige uitkomst in het begrotingsakkoord zit.

Ik weet zeker dat de heer Thissen dat helemaal met mij eens zal zijn.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Breek mij de bek niet open, minister, maak mij gelukkig.

Ik hoor de minister zeggen dat de overheid zo veel bijdraagt aan de AOW, maar wat is nu het percentage dat de overheid betaalt en het percentage dat wij met zijn allen betalen? Omdat de AOW een volksverzekering is, betalen wij premie volgens het omslagstelsel. Wij brengen de AOW op voor alle mensen die nu AOW-gerechtigd zijn. Wat is de verhouding tussen wat de burger in het land aan AOW-premie betaalt en wat de overheid betaalt?

Minister **Kamp**: Dat schud ik niet zo uit mijn mouw. Een omslagstelsel betekent dat de opbrengst van de premie zodanig is, dat je daaruit de AOW-uitkeringen kunt financieren. Jaren geleden al was dat niet meer mogelijk; toen moest er meer geld beschikbaar komen uit de belastingmiddelen. De komende tijd zal dit steeds meer worden. Het beslag dat de AOW op het bruto binnenlands product legt en dat nu boven de 5% ligt, neemt toe tot meer dan 8%. Het deel dat uit de belastingopbrengsten wordt gefinancierd, wordt steeds groter.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat wordt nu gemitigeerd door deze maatregel?

Minister **Kamp**: Ja, maar het is een bescheiden maatregel, want in een periode van 55 jaar is de levensverwachting met 5 jaar gestegen. Wij doen nu één maandje en daarna nog een maandje. We zijn dus wel heel voorzichtig met het verhogen. Als wij dat niet deden, dan zouden wij, van de oude generatie, zeker weten dat wij onze AOW krijgen, maar wij zouden de jonge generaties opzadelen met een groot probleem. Ik vind het zeer te prijzen van de vijf fracties dat zij gezegd hebben: dat willen wij dus niet. Wij willen dat de AOW nu kan worden betaald, maar dat deze ook in de toekomst betaald kan worden, en daarom nemen wij deze maatregel.

Dan kom ik nu op het Witteveenkader, de beperking van fiscale aftrekbaarheid van de pensioenpremie. Wij gaan in het wetsvoorstel het Witteveenkader anders vormgeven, met dezelfde

structurele opbrengst als in het pensioenakkoordwetsvoorstel zat. Dat is wetsvoorstel nummer 3, waarvan ik zojuist de intrekking heb aangekondigd. Er hoeft dus niet meer geld uit te komen. Het moet een bedrag van 700 mln. opbrengen. Dat wordt gerealiseerd door een verlaging van de maximumopbouwpercentages in plaats van een extra verhoging van de minimumfranchise. Die extra verhoging van de minimumfranchise komt te vervallen, omdat de extra verhoging van de AOW ook niet doorgaat. De extra verhoging van de AOW met 0,6% en de extra verhoging van de minimumfranchise waren aan elkaar gekoppeld.

Dan kom ik nu op de overgangsregeling. De verhoging van de AOW-leeftijd kan voor een aantal mensen overbruggingsproblemen veroorzaken. Dat is zeker zo. Dit wordt zo veel mogelijk beperkt door de verhoging gedurende de eerste drie jaar tot één maand per jaar te beperken. Dat is echt het allerbelangrijkste: in 2013 een maand, in 2014 en 2015 ook een maand en in 2016 twee maanden. Pas in 2019 beginnen wij met drie maanden, dus het gaat heel geleidelijk. De eerste maatregel is dat we voor iedereen die op dit moment een uitkering ontvangt, de uitkering laten doorlopen tot de nieuwe AOW-leeftijd. Als de AOW-leeftijd naar 65 jaar en een maand gaat, dan gaat je WW- of je bijstandsuitkering ook door tot aan dat moment. Mensen die een uitkering krijgen, komen dus niet met een overbruggingsprobleem te zitten. Mensen die werken, kunnen blijven werken. Ze moeten dus straks één maand, in 2014 twee maanden en in 2015 drie maanden langer blijven werken. Dat is niet niets. Die mensen werken al tot hun pensioengerechtigde leeftijd en dan nog een keer een, twee, drie maanden erbij. Een deel van de pijn wordt door deze mensen opgevangen. Als er omgebogen wordt bij de rijksoverheid, dan raakt dat de mensen in de portemonnee. In dit geval kunnen de mensen dat opvangen door te blijven werken, maar dat moet dan wel gebeuren.

De heer **Noten** (PvdA): Begrijp ik de minister nu goed dat mensen niet van de WW de bijstand in gaan en dat de uitkering die ze hebben, gewoon doorloopt?

Minister **Kamp**: Ik kom er in tweede termijn op terug hoe het precies zit met de regeling die we daarvoor hebben. Er is een overbruggingsregeling voor mensen die vanuit de WW in de bijstand komen. Ik kom daar in tweede termijn op terug naar aanleiding van de vraag van de heer Noten.

Ik wil nu in ieder geval zeggen dat wij ervoor zorgen dat mensen die een uitkering hebben, die uitkering houden tot aan de verhoogde AOW-gerechtigde leeftijd. Bij de groep met een uitkering gaat de uitkering door. De groep die werkt, kan blijven werken. Dan heb je mensen in de VUT en met een prepensioenregeling. Een deel van die VUT- en prepensioenregelingen loopt door. Voor een ander deel is dat niet het geval en op die groep kom ik nog terug.

Daarnaast kunnen mensen veel maatregelen zelf nemen. Er zijn ouderen die relatief

veel vermogen hebben. Dat is nu eenmaal zo. Ik heb het bedrag van gemiddeld €240.000 of €250.000 per huishouden weleens genoemd. Een deel van de ouderen heeft vermogen en kan iets uit dat vermogen halen om die ene maand AOW te overbruggen. Een ander deel van de ouderen heeft een partner die inkomen heeft. Dan kan daar een beroep op gedaan worden. Men kan nu ook sparen voor als straks de AOW-leeftijd omhooggaat, zodat men die een, twee of drie maanden kan overbruggen. Het gaat om mensen die een VUT- of een prepensioenregeling hebben. Dat zijn mensen die een aanvullend pensioen hebben. Zij hebben de mogelijkheid om dat aanvullende pensioen iets naar voren te halen. Het aanvullende pensioen is wat dat betreft flexibel. Er is dus een aantal mogelijkheden om dit op te vangen.

In aanvulling daarop hebben wij de voorschotregeling gemaakt. Die komt er voor de eerste jaren, dus voor 2013, 2014 en 2015 in dusdanige vorm dat mensen een renteloze lening kunnen krijgen. Die heeft geen gevolgen voor hun belastbaar inkomen en dus ook niet voor hun zorgtoeslag, huurtoeslag, inkomensafhankelijke ouderenkorting of welke regeling dan ook. Daar heeft die lening niets mee te maken. De lening is voor mensen die dat wensen. We denken dat het een heel kleine groep is die zo'n lening echt nodig zal hebben. Een aantal woordvoerders sprak over 5000 mensen met een VUT- en prepensioen per jaar voor wie dit zou spelen. Ik denk dat het grootste deel van die groep het op een andere manier kan oplossen. Voor de groep die dat niet kan -- dat zijn naar schatting enkele duizenden -- is in ieder geval deze regeling beschikbaar. Ik kan mij echter voorstellen dat er, als men zo'n renteloze lening kan krijgen, breder gebruik van gemaakt zal worden dan alleen door de mensen die de lening naar mijn overtuiging nodig hebben.

Met de geleidelijke verhoging van een maand per jaar kunnen we de problemen beperken tot alleen maar mensen met een VUT- of een prepensioenregeling. De fiscale facilitering van hun regelingen loopt af per einde 2014 en ze hebben met een overbrugging van maximaal twee maanden te maken, voor zover ten minste hun VUT of prepensioen niet zal doorlopen. Ik zal straks nog iets zeggen over de details van de regeling, maar ik denk dat we hiermee een goed laatste vangnet hebben gecreëerd, bovenop wat ik net al heb aangedragen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Mensen betalen die regeling zelf door de renteloze lening aan te gaan. Nu is aan de overzijde een motie aangenomen om te bezien of in dat geval niet een flexibele ingangsdatum voor de AOW zou kunnen worden overwogen. Die motie is aangenomen en toen heeft de minister toegezegd dat hij daar onderzoek naar zou laten doen. In de nadere memorie van antwoord staat over dat onderzoek echter dat de minister daar eigenlijk niets voor voelt. Hij beperkt een en ander in alle soberheid tot de groep van een aantal duizenden mensen, maar omdat het een renteloze lening betreft kunnen wellicht meer mensen daar gebruik van maken.

Minister **Kamp**: Ik begrijp niet goed waarom de heer Thissen de flexibele AOW er weer bij haalt, want dat betreft een ander onderwerp. Ik heb dat net behandeld. Ik ben van mening dat wij de AOW niet flexibel moeten maken. Als wij dat doen, realiseren wij de besparingswinsten in de eerste jaren niet. De norm van een hogere AOW-leeftijd wordt ook niet gerealiseerd. Het blijft dan 65 jaar, maar dat zou een heel slechte zaak zijn, met ook heel slechte effecten. Ik zal die nog nader toelichten. Ik ben dus voor een sobere regeling nu en niet voor een flexibele AOW. De Tweede Kamer heeft dit ook niet per amendement in het wetsvoorstel gebracht. De Tweede Kamer vindt dat dit wetsvoorstel nu moet worden aangenomen, maar ook dat ik moet gaan onderzoeken of er op termijn een vorm te vinden is, waarbij de flexibele AOW op de een of andere manier kan worden ingevoerd. Ik heb er verder geen toezegging over gedaan. Het is gewoon een uitspraak van de Tweede Kamer. Ik moet nog bezien of en hoe ik dat ga invullen, maar daar kom ik nog op terug bij de Tweede Kamer.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat debat wordt nog voortgezet, maar de mensen betalen via de rentelozevoorschotlening zelf voor het politieke besluit van de Staten-Generaal.

Minister **Kamp**: Voor mensen die geen vermogen hebben, voor mensen die geen partner hebben met een inkomen, voor mensen die geen uitkering hebben die doorloopt, voor mensen die niet kunnen blijven werken, voor mensen die geen VUT- of prepensioenregeling hebben die doorloopt tot aan de AOW-gerechtigde leeftijd -- dat geldt overigens ook voor een aantal VUT- of prepensioenregelingen -- voor mensen die hun aanvullend pensioen niet ietsje naar voren kunnen halen, wat in de regel wel kan, voor deze zeer kleine groep komen wij met een overgangsregeling in de vorm van een renteloze lening, want die heeft geen enkel effect op al die toeslagen waarover ik sprak en die afhankelijk zijn van het belastbaar inkomen. Wij hebben dat op een zodanige manier vormgegeven dat dit voor de mensen het beste uitpakt. Wat betreft de terugbetalingperiode het volgende. Als sprake is van een maand, dan moet het bedrag in zes maanden worden terugbetaald. Gaat het om twee maanden, dan moet het in een jaar worden terugbetaald. Is sprake van drie maanden, dan kan men het in anderhalf jaar terugbetalen. Wij hebben hiervoor gekozen, omdat het inkomen in de terugbetalingperiode dan niet beneden het sociale minimum wegzakt.

De heer **Thissen** (GroenLinks): In dat geval kan men een beroep doen op de bijstand. Dat leidt echter weer tot kostenverhogingen bij de gemeenten en dus ook voor het macrobudget voor de bijstand.

Minister **Kamp**: Een en ander is zodanig vormgegeven dat dit niet hoeft.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Feit is wel dat mensen zelf, als gevolg van ons besluit en terwijl zij daar niet op hebben kunnen anticiperen, betalen voor de gevolgen daarvan. Als het enkel om AOW gaat, en men zes maanden lang, of een jaar of anderhalf jaar moet terugbetalen, dan gaat men voor die tijd netto in inkomen achteruit.

Minister **Kamp**: Iedereen betaalt voor ons besluit, de een in de vorm van langer doorwerken, de ander omdat hij een beroep doet op zijn vermogen, weer een ander omdat hij een beroep doet op het inkomen van de partner en deze groep omdat die een renteloze lening krijgt die moet worden terugbetaald. Als gevolg van dit soort ombuigingsmaatregelen wordt er pijn geleden. Dit is daar een onderdeel van.

De heer **Noten** (PvdA): Ik stel dus met de minister vast dat de overgangsregeling wordt gefinancierd door degenen die het betreft. Zo eenvoudig is het. Of je betaalt het door te lenen van de bank, in dit geval de SVB, maar dat is gewoon een bank, en dan moet je het terugbetalen. Of je betaalt het doordat je een lager pensioen krijgt voor de rest van je leven. Of je betaalt het doordat de VUT, die trouwens niet aan de orde is, lager is. Mensen betalen deze overgangsregeling zelf. De overgangsregeling wordt gefinancierd door degene die erdoor wordt geraakt. Dit is een constatering. De minister heeft daarvoor gekozen. Prima, dat is zijn keuze. Dat moet hij niet ontkennen. Het gaat mij om het volgende. Hoe gaan mensen die geen gebruik kunnen maken van de leningsfaciliteit, maar die misschien ook niet veel geld hebben, en misschien geen vermogende partner die voor hun wil betalen, een en ander na 2015 betalen? Want daar is in de kern geen voorziening voor, behalve misschien een oude sok onder het bed.

Minister **Kamp**: Ik ga eerst in op de constatering van de heer Noten dat de mensen het zelf betalen. Als je blijft doorwerken, betaal je het ook zelf. Als je het uit je vermogen haalt, betaal je het zelf. Als je partner het betaalt, betaal je het zelf. Iedereen betaalt het zelf. Het gaat om een ombuiging. De overheid kan minder geld uitgeven. Dat moet door de mensen worden opgebracht; zo gaat dat. Ook in dit geval is dat zo. Alleen gaat het in dit geval om een heel kleine groep. Als die groep ervoor zou kiezen en de mogelijkheid heeft om het aanvullend pensioen naar voren te halen, dan krijgt die groep een pensioenuitkering die in de orde van grootte van enkele tienden van procenten, een klein bedrag dus, lager is. De groep die overblijft en op de regeling is aangewezen, krijgt een halfjaar, een jaar of anderhalf jaar de gelegenheid om dat renteloos geleende bedrag terug te betalen. Dat geldt voor iedereen, behalve voor de mensen met een lopende uitkering. Alle anderen hebben hiervan te lijden en dat kost hun geld.

De heer **Noten** (PvdA): Dit is echt de terreur van de gemiddelden. 25% van de Nederlanders heeft minder dan €5000 eigen vermogen. En 30% van de Nederlanders heeft geen aanvullend pensioen van

meer dan €2000 per jaar. Waarvan gaan zij het betalen?

Minister **Kamp**: Ik heb aangegeven hoe ze dat gaan betalen, hoe klein de groep is die overblijft, en wat daarvoor wordt gedaan. De heer Noten vroeg hoe het zit met de groep die straks in 2015 met meer dan drie maanden te maken krijgt, omdat het dan met twee maanden omhooggaat. Dan praat je wel over de langere termijn. Dan moet je daar zelf oplossingen voor vinden. Dat is ieders eigen verantwoordelijkheid. Als je in een VUT- of een prepensioenregeling zit, zou je tot de conclusie kunnen komen dat je dan toch nog weer enige tijd moet gaan werken. Je kunt ook gedurende de hele periode blijven werken. Naar onze inschatting praat je dan over een uur of vier per week. Je kunt er ook op een andere manier voor sparen. Daar zijn allerlei mogelijkheden voor. Mensen moeten daarvoor zelf een oplossing vinden. Ik wil op geen enkele manier de suggestie wekken dat we bij de overheid pijnloos kunnen bezuinigen en ombuigen als de overheid te veel uitgeeft. De overheid moet minder geld uitgeven en dan zijn er mensen die dat voelen. Het is redelijk om dat over de hele linie te laten voelen. Het moet niet worden doorgeschoven naar de jongeren en naar de toekomst. Het gaat ook de ouderen van nu aan. Ook zij hebben er belang bij dat het AOW-stelsel in stand blijft. Alleen, het moet wel op een redelijke manier te dragen zijn. Met datgene wat ik net heb aangegeven, met als sluitslot daarvan de renteloze lening, hebben we een verantwoord geheel opgezet.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Om betamelijk te blijven: op dit punt zijn we het er volstrekt over eens dat er iets veranderd moet worden. Ik vraag aandacht voor de groep mensen die niet de geringste verwachting hadden dat ze op hun 65ste vanuit hun VUT of prepensioen een AOW-uitkering zouden krijgen. Als die VUT- en prepensioenregeling lager is dan de bedragen die we de afgelopen tijd hebben zien passeren, dan kunnen die mensen, toch nog een kwart, volgens de minister een renteloos voorschot krijgen. Dat vindt de minister billijk, omdat mensen die doorwerken, het ook zelf moeten betalen. Ja, mensen die doorwerken, betalen het in tijd. Die werken een maand langer door in 2013, twee maanden in 2014 en drie maanden in 2015. Maar daar staat wel loon tegenover. Ze krijgen die maand wel betaald. Ze werken niet gratis. En daarna krijgen ze AOW. Wij vinden de billijkheid en de balans ver te zoeken tussen enerzijds degenen die door kunnen blijven werken en degenen die in een uitkering zitten, van wie de uitkering volgens de minister toch doorloopt, en anderzijds degenen die niet meer kunnen anticiperen en die volgens de minister misschien wel een baantje voor vijf uur per week kunnen nemen. In de motie die we achter de hand houden, roepen we de minister op om iets meer empathie te tonen voor die groep dan hij tot nu toe doet. Ik vind de minister daarin vrij hard, halsstarrig en sober.

Minister **Kamp**: Waarom is het helemaal geen probleem als iemand die tot zijn 65ste doorwerkt, nu een maand langer moet doorwerken? Daar heeft de heer Thissen geen enkel probleem mee. Dan is er een ander die er op zijn 60ste of 62ste mee opgehouden is. Die zou dan toch een maand langer moeten gaan werken. Waarom is het hard als je dat vraagt van iemand en waarom is het niet hard als je tegen iemand die tot zijn pensioengerechtigde leeftijd braaf is blijven doorwerken, zegt: jij moet nog een maand langer werken? Ik zie daar de logica helemaal niet van in. Ik begrijp best dat mensen zich erop ingesteld hebben. Ze zijn eruit en ze kunnen eruit blijven. Maar er is natuurlijk wel het nodige veranderd in Nederland. De ambtenarsalarissen worden niet geïndexeerd. Van veel mensen worden de aanvullende pensioenen niet geïndexeerd. Kortingen op de aanvullende pensioenen zijn aan de orde. De overheid heeft een zeer groot probleem met de betaalbaarheid van de AOW. De overheid heeft een nog veel groter probleem met de betaalbaarheid van de zorg. Dan moet er wat gebeuren en daar zijn wij nu mee bezig. Ik vind het jammer dat de heer Thissen tegen mij zegt dat ik geen empathie heb voor die groep, terwijl hij zelf die andere groep, die al tot 65 jaar blijft doorwerken, zonder probleem vraagt om er nog een maand bij te doen. Ik denk dat wij voor iedereen empathie moeten hebben. Het is dan ook goed om te zien dat er voor veel mensen oplossingen zijn. De groep die overblijft, is heel klein. Voor deze groep treffen wij een renteloze regeling die op geen enkele manier het belastbaar inkomen raakt. Men kan deze lening gedurende een periode van anderhalf jaar terug betalen. Ik heb veel begrip voor deze groep. Ik vind dat wij dit op een nette manier geregeld hebben.

De heer **Elzinga** (SP): Een beetje empathie voor al die groepen zou inderdaad heel mooi zijn; hartstikke welkom. Er is natuurlijk wel een substantieel verschil tussen mensen die kunnen werken omdat ze daartoe fysiek in staat zijn en er ook werk voor hen is en de mensen die dat niet kunnen omdat ze daartoe fysiek niet in staat zijn of omdat er geen werk is. De minister zegt: waarom zou het voor iemand die een baan heeft tot zijn 65ste niet zo erg zijn om nog een maand door te werken, maar wel voor iemand die vanaf zijn 62ste niet meer werkt? Dat veronderstelt ten eerste dat degene die met werken gestopt is, daartoe nog in staat is en het veronderstelt ten tweede dat er ook werk is voor al die mensen die niet meer aan het werk zijn op hun 65ste. De minister weet net zo goed als ik dat er bijna geen mensen meer op die leeftijd aan het werk zijn. Dat heeft een reden.

Minister **Kamp**: Dat weet ik helemaal niet. Ik heb net uitgelegd dat van de groep van 55 jaar en ouder 55% werkt en van de groep van 60 jaar en ouder 37%. Fysiek niet kunnen werken? Als je fysiek niet kunt werken, heb je een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Die loopt gewoon door tot aan de verhoogde AOW-gerechtigde leeftijd. Dat is dus helemaal niet aan de orde. Het gaat om het volgende. Je hebt twee mensen. De

een gaat met pensioen en de ander blijft gewoon doorwerken. Tegen de laatste zeggen wij: je kunt er een maand bijdoen. Tegenover degene die een aantal jaren met de VUT of prepensioen is, zou het dan van geen empathie getuigen als wij van hem vragen om een maand langer te werken waardoor hij een inkomen heeft als hij niet op een andere manier in zijn inkomen kan voorzien? Als de persoon in kwestie ervoor kiest om toch niet te gaan werken -- het zal gaan om een kleine groep -- dan hebben wij voor hem een renteloze lening met een ruime terugbetalingsperiode. Nogmaals, volgens mij is dit een zeer nette regeling.

De heer **Van Rey** (VVD): Ik kom even terug op de vraag van de heer Noten: wat heeft de minister in petto voor de mensen na 2015? Dit bracht mij op een vraag aan de heer Noten. In het PvdA-voorstel staat: zes maanden in 2017. Mijnheer Noten, wat hebt u dan in petto voor de mensen in 2017?

De heer **Noten** (PvdA): Er ligt een wetsvoorstel. Ik wil dit graag met de heer Van Rey behandelen. In dat wetsvoorstel staat precies wat de overgangsmaatregelen zouden zijn geweest en wat wij in petto hadden. Dus die vraag stellen geeft blijk van niet al te veel dossierkennis.

De heer **Van Rey** (VVD): Dat is te makkelijk, mijnheer Noten. U hebt het toch over wetsvoorstel 33046? In 2019 of 2020 zou de leeftijd dan naar 66 jaar gaan. Dan hadden wij helemaal geen overgang.

De heer **Noten** (PvdA): Maar daar stond bijvoorbeeld wel een flexibele AOW in, mijnheer Van Rey.

De heer **Van Rey** (VVD): U ontloopt de vraag.

De heer **Noten** (PvdA): Nee. Ik geef antwoord op de vraag.

De heer **Van Rey** (VVD): Nee, u ontloopt de vraag. U hebt een vraag gesteld aan de minister. U hebt een ander voorstel: in 2017 zes maanden. Wat voor een oplossing hebt u dan in petto? Nu verwijst u naar een ander wetsvoorstel dat niet aan de orde is.

De heer **Noten** (PvdA): U vraagt mij wat voor oplossingen ik heb voor de overgangsproblematiek met betrekking tot een voorstel dat in een verkiezingsprogramma van de PvdA staat. Dat is buitengewoon interessant. Ik vind het jammer van de tijd, want als het kan, willen wij nog voor middernacht naar huis. Maar in het voorliggende wetsvoorstel zat onder andere als overbruggingsmogelijkheid voor mensen de flexibele AOW. Als de minister mij die zou toezeggen, ook tijdelijk, dan zou ik hem heel dankbaar zijn.

Minister **Kamp**: Flexibele AOW kan geen oplossing zijn. Misschien mag ik daar wat verder op ingaan. Wij hebben het volgende berekend. Als je geen

flexibele AOW invoert en een heldere nieuwe norm hebt voor de pensioengerechtigde leeftijd -- die gaat omhoog, die blijft niet op 65 -- dan leiden het effect daarvan en het effect van het eerder verhogen van de pensioengerechtigde leeftijd ertoe dat de werkgelegenheid in Nederland met 0,9% stijgt. Wij schatten in dat daarmee 70.000 à 80.000 extra mensen aan het werk gaan. Het Centraal Planbureau denkt dat de termijn waarop dat aan de orde is, ongeveer vijf jaar is. Van het niet invoeren van een flexibele AOW en het vervroegen van de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd, gaat een belangrijk positief effect voor de werkgelegenheid uit, waar wij met z'n allen weer van profiteren.

De heer **Noten** (PvdA): Ik snap de argumentatie waarom de minister de flexibele AOW niet wil, overigens niet die van de heer Van Rey. Hij zegt eigenlijk dat er een negatief effect is op de houdbaarheid van de financiën. Dat begrijp ik. Ik ben het overigens niet eens met de mate waarin de minister een en ander stelt, zeker niet als het gaat om een tijdelijke, flexibele AOW. Dat voorstel wil ik namelijk doen. De redenering begrijp ik dus, maar de vraag was een andere, namelijk: wat vind je een nette, ordentelijke overgangssystematiek? Als de minister stelt dat die overgangssystematiek niet macrobudgettair verloopt, vindt hij mij aan zijn zijde, maar de vraag is: wat vind je netjes? Bij de aanpassing van de AOW hebben wij het over opbrengsten. En als wij het hebben over een fatsoenlijke, ordentelijke overgangsmaatregel, dan hebben wij het over kosten. De balans is positief. Wij hebben iets meer over aan kosten voor die ordentelijke overgangsmaatregel. Zo ligt het. Dat is een politieke afweging. Daar mag de minister anders in staan, maar zo staan wij daarin.

Minister **Kamp**: Een flexibele AOW houdt in dat mensen met een iets lagere AOW toch op 65 jaar met AOW kunnen gaan. De eerste jaren zullen ze dat doen en is er dus geen opbrengst voor de overheid. Over twintig jaar gezien krijgen de mensen een iets lagere AOW en krijgt de overheid dat geld dus terug, maar de eerste twee tot vijf jaar, misschien nog wat langer, worden wij er financieel slechter van. Wij worden er ook slechter van als mensen zich blijven richten op die 65 jaar. Als mensen zich richten op een hogere pensioenleeftijd en langer blijven doorwerken, dan is het saldo van die twee maatregelen dat er 70.000 à 80.000 mensen extra aan het werk komen. Dat is een heel mooie opbrengst van het begrotingsakkoord van de vijf fracties.

De heer **Noten** (PvdA): De minister behandelt het nu in zijn totaliteit, maar wij pakken er een aspect uit. Ten eerste levert het aspect van de flexibele AOW ter overbrugging van de problematiek voor individuen een heel ander effect op. Ten tweede hebben wij, zoals de minister kan weten, ook in onze vraagstelling gesuggereerd om de ontslagleeftijd onmiddellijk te verhogen naar 67 jaar. Daar gaat ongetwijfeld ook een signaalwerking van uit, zoals wij eergisteren hebben begrepen van

het CPB. Die signaalwerking zal positief zijn. Helaas heeft de regering tot nu toe verzuimd het CPB te vragen om een inschatting te maken van die positieve signaalwerking. Wij denken dat het heel verstandig zou zijn om de automatische ontslagleeftijd te verhogen naar 67 jaar. Laat mensen die langer door willen werken, ook langer doorwerken. Laat die niet van rechtswege verplicht ontslag moeten nemen, want daar gaat het om. Dat wil deze minister. Ik zou zeggen: alsjeblieft niet, doorwerken! Daar gaat een positieve signaalwerking van uit. Wellicht is de opbrengst van die positieve signaalwerking voldoende om de overgangsproblematiek te financieren. Ik zou het fijn hebben gevonden als de minister dat sommetje had willen maken. Dan hadden we hier echt een ander debat gehad.

Minister **Kamp**: De voorstellen bevatten geen wijzigingen wat betreft de leeftijd waarop de arbeidscontracten vervallen. Als je nu 65 wordt, komt er automatisch een einde aan je arbeidsovereenkomst. Als de leeftijd omhooggaat, is die hogere leeftijd de datum waarop de arbeidsovereenkomst afloopt. We hebben daar in het wetsvoorstel dat naar de Raad van State is gegaan voor de zekerheid een extra voorziening voor getroffen. Ik denk dat we op dit punt geen wijzigingen doorvoeren. Dat is ook niet nodig. Waar het om gaat, is dat we, als we naar de een of andere vorm van flexibele AOW gaan, de budgettaire opbrengsten missen waar het de vijf fracties om ging bij het opstellen van het begrotingsakkoord. Bovendien missen we de winsten die je boekt doordat er extra werkgelegenheid ontstaat als gevolg van wat er nu in het begrotingsakkoord staat. Die budgettaire opbrengst plus die werkgelegenheidswinst zou ik niet graag willen missen.

Ik denk dat de overgangsregeling bijzonder netjes is. De vijf fracties hebben afgesproken dat we de AOW-leeftijd in drie jaar met één maand per jaar verhogen. Slechts een heel kleine groep komt daardoor met een probleem te zitten en voor die groep wordt een renteloze lening georganiseerd met een ruime terugbetalingperiode. Ik vind dat een bijzonder nette regeling.

Mevrouw **Scholten** (D66): Misschien kan ik de minister en de heer Noten helpen met een juridische analyse van het begrip "ontslagleeftijd". In veel cao's en individuele arbeidsovereenkomsten staat niet de 65-jarige leeftijd als zodanig sec genoemd. Daarin staat vaak dat de arbeidsovereenkomst afloopt bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Als die door deze wetswijziging gaat stijgen, komt men er met die arbeidsovereenkomsten zonder meer uit. Op dat moment gaat de arbeidsovereenkomst pas aflopen op de pensioengerechtigde leeftijd. Daar is dan geen overleg of cao-verandering voor nodig. Dat is een heel handige escape.

Minister **Kamp**: Ik dank mevrouw Scholten hiervoor. Ik merk echter wel op dat het niet voor alle cao's het geval is. In de huidige praktijk wordt

algemeen geaccepteerd dat er een einde komt aan iemands arbeidsovereenkomst als iemand AOW krijgt. Dat gaan we voor alle gevallen ondubbelzinnig in een wijziging van de wet vastleggen. Er is echt niets wat de werkgever en de werknemer tegenhoudt om gewoon door te gaan. Als de werkgever het wil en de werknemer het wil, kan dat. Ze mogen tot 66, 67 of 70 jaar doorgaan; dat is helemaal vrij. Bovendien gaan we dat faciliteren. Er zijn nu enkele wettelijke regelingen die het voor werkgevers minder aantrekkelijk maken om ouderen in dienst te houden. Dat regime gaan we verlichten zodat we dit proces kunnen stimuleren. Met alle respect voor de heer Noten, ik heb zijn voorstel om het naar 67 jaar te brengen niet nodig. Wij laten het zoals het is en de werkgevers en de werknemers hebben alle vrijheid om met dat lichtere regime desgewenst hun arbeidsrelatie voort te zetten.

De heer **Noten** (PvdA): Een van de problemen rond dit wetsvoorstel is dat het begrip "pensioengerechtigde leeftijd" zich niet meer laat definiëren, want vanaf 1 januari 2013 hebben we geen pensioengerechtigde leeftijd meer. We hebben nog wel een pensioenrichtleeftijd, namelijk 70 jaar. We hebben ook een AOW-leeftijd, maar die ontwikkelt zich buitengewoon dynamisch. Het wordt dus nog een hele oefening om überhaupt vast te stellen wat een pensioengerechtigde leeftijd is. Dat is ook een van onze kritiekpunten.

Wat betreft die 67 jaar formuleert de minister het goed. Het is inderdaad de werkgever die kan bepalen of de werknemer langer mag doorwerken. Het is niet de werknemer die dat bepaalt. Hij is afhankelijk van de toestemming of de instemming van de werkgever. Dat vind ik nou zo jammer. Hadden we maar de werknemer in de positie gebracht om zelfstandig te bepalen of hij kan doorwerken tot zijn 67ste. Hier zit ook echt een naar haakje. Ik ken uit het verleden de discussie met werkgevers. Zij willen maar al te vaak van die oudere werknemers af.

Minister **Kamp**: We kunnen het beste spreken over de AOW-gerechtigde leeftijd. Ik denk dat in de praktijk de leeftijd waarop je aanvullend pensioen krijgt daarbij zal aansluiten, maar het is mogelijk om dat wat eerder of later te laten komen. Het meest heldere is dus om te spreken over de AOW-gerechtigde leeftijd. Ik vind het raar dat je erop aanstuurt dat een werknemer eenzijdig kan zeggen dat hij toch doorwerkt na zijn AOW-gerechtigde leeftijd, terwijl de werkgever dat niet wil. Het is de beste basis voor een goede relatie tussen werkgever en werknemer dat zij er gezamenlijk belang bij hebben dat de werknemer zijn kwaliteit blijft inzetten voor het bedrijf en dat de werkgever daar geld mee kan verdienen of daarmee zijn doel kan realiseren als het niet om een bedrijf gaat. Ik denk dat dit wederzijdse belang altijd de beste basis is voor een arbeidsovereenkomst, zeker als iemand na de AOW-gerechtigde leeftijd blijft doorwerken.

Voorzitter. Ik kom te spreken over de snelle behandeling. Ik ben er al mee begonnen dat ik het

werkelijk zeer op prijs stel dat de Kamer bereid is geweest om dit wetsvoorstel op zo'n korte termijn in behandeling te nemen en ook tot een besluit te brengen. Van mijn kant is het goed om uiteen te zetten waarom het zo belangrijk is dat de wet nu zo snel mogelijk wordt vastgesteld en wordt gepubliceerd in het Staatsblad. Dat is zo belangrijk omdat er dan nog een periode van ruim vijf maanden resteert tot aan de inwerkingtreding per 1 januari 2013. Die periode hebben we echt nodig om diverse redenen.

Ten eerste moeten toekomstige pensioengerechtigden zich voorbereiden op wat er straks gaat gebeuren. De ene keer moeten zij zich realiseren dat zij langer moeten doorwerken. De andere keer moeten zij zich realiseren dat zij een maand lang mogelijk een groter beroep moeten doen op het inkomen van hun partner. Het kan ook zijn dat zij ervoor moeten sparen of dat zij moeten kijken hoe de overgangsregeling in elkaar zit. De pensioengerechtigden moeten daar tijd voor hebben. Ten tweede hebben de werkgevers ook tijd nodig om de bepalingen over ontslag bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd in de arbeidsovereenkomsten aan te passen. Je hebt veel individuele arbeidsovereenkomsten. In alle individuele gevallen moet de werkgever een aanpassing doorvoeren voor de werknemer. Ten derde moeten de cao-partijen de bepalingen over ontslag bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd in de cao's aanpassen. Als ze dat willen, kunnen ze ook iets regelen voor mensen met een vut-regeling, opdat diegenen niet te maken krijgen met een overgangsprobleem. Ten vierde zal de Sociale Verzekeringsbank zich moeten voorbereiden om de uitvoering per 1 januari 2013 goed voor elkaar te kunnen hebben.

De pensioenuitvoerders en de sociale partners zijn erbij betrokken als het gaat om een voorziening voor de mensen met een vut of met een prepensioen, maar alle dingen die de aanvullende pensioenen betreffen hoeven niet in te gaan op 1 januari 2013. Die gaan pas in per 1 januari 2014. Voor de aanvullende pensioenen hebben de pensioenuitvoerders en de sociale partners een jaar extra de tijd om hun ding te kunnen doen. Voor de eerste groep die ik heb genoemd, is dit echt belangrijk. Als hier vandaag of morgen in de vroege ochtend de conclusie getrokken wordt dat de Eerste Kamer dit kan steunen, krijgt de eerste groep die ik genoemd heb namelijk een periode van vijf maanden waarin de betrokkenen op een verantwoorde wijze kunnen doen wat noodzakelijk is.

Jaarlijks wordt gezien of de ontwikkeling van de gemiddelde resterende levensverwachting aanleiding geeft om de AOW-leeftijd met nog eens drie maanden te verhogen. Daarvoor wordt een formule gehanteerd die wordt vastgelegd in de wet. Het uitgangspunt van die formule is dat jaarlijks een vergelijking wordt gemaakt tussen de meest actuele CBS-ramingen van de resterende levensverwachting op 65-jarige leeftijd en de macrogemiddelde resterende levensverwachting op 65-jarige leeftijd, zoals die gold in de referentieperiode 2000-2009. Deze is op dit

moment 18,26 jaar. We zullen bekijken hoe die zich ontwikkelt. Op grond van die gegevens en de formule die in de wet staat, wordt gekeken of de AOW-leeftijd in de toekomst verder omhoog moet. Mevrouw Scholten vroeg of de Kamers hierbij betrokken worden. De Kamer wordt er helemaal bij betrokken, omdat die formule heel gedetailleerd in de wet zelf wordt vastgelegd. De AMvB waarin het vervolgens wordt toegepast, is alleen maar een technische vertaling van wat in de wet staat. Daar komt dus helemaal geen beleid meer bij kijken. In de wet staat wat moet gebeuren en dat wordt in de AMvB vertaald.

Verhoging van de AOW-leeftijd wordt minimaal vijf jaar van tevoren aangekondigd. Omdat de AOW-leeftijd vanaf 2024 aan de stijging van de levensverwachting is gekoppeld, houdt dit in dat vanaf 2019 jaarlijks wordt gezien of verhoging van de AOW-leeftijd vijf jaar daarna al dan niet aan de orde is.

Enkele woordvoerders spraken over de tijdelijke delegatiegrondslag die in de wet is opgenomen. De tijdelijke delegatiegrondslag houdt in dat het kabinet bij AMvB de noodzakelijke aanpassing van de betreffende socialezekerheidswetten kan laten plaatsvinden. Het gaat om één Algemene Maatregel van Bestuur voor wetten en één Algemene Maatregel van Bestuur voor AMvB's. Bij Sociale Zaken en Werkgelegenheid moet u denken aan de Anw, de WW, de WAO en de WIA. Men moet ook aan de sociale voorzieningen denken, bijvoorbeeld de Wet werk en bijstand, de IOAW, de IOAZ, de Wet financiering sociale verzekeringen, de Wet gevolgen brutering uitkeringsregelingen, de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag, de Pensioenwet, de Wet arbeid en zorg en meer van dergelijke wetten.

Daarnaast moeten ook wetten van de ministeries van BZK, Defensie, I en M, OCW, Veiligheid en Justitie en VWS worden veranderd. Ook bepaalde fiscale wetgeving moet worden aangepast. Dat zal apart bij het Belastingplan worden gedaan. Dan heb je ook nog regels van gemeenten en provincies die moeten worden veranderd. Dat moeten zij zelf doen. Ook de sociale partners moeten zelf hun regelingen aanpassen. De twee AMvB's waarvoor een delegatiegrondslag in het wetsvoorstel nodig is, betreffen alle wetten die voor de rijksoverheid gelden en alle AMvB's, met uitzondering van hetgeen op fiscaal terrein ligt en via het Belastingplan zal gebeuren. Ik denk dat wij daarmee een heel praktische oplossing hebben gevonden. Als wij het niet zo doen, zou het weer een heleboel wetgeving richting de Kamers opleveren. De wijzigingen en de AMvB's bevatten niets meer dan alleen de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd. Dat is het enige. Volgens mij hebben wij daarvoor een praktische weg gevonden. Dit kunnen wij ruim voor 1 januari 2013 tot stand brengen. Iedereen weet ook dat wij dit tijdig voor elkaar kunnen krijgen. Dat geeft ook bij de uitvoerders rust. Het lijkt mij dus dat er een heel goede oplossing gevonden is.

De heer **Noten** (PvdA): De minister weet hoe ik over die oplossing denk, maar los daarvan vraag ik: hoelang denkt hij die delegatiebepaling nodig te hebben? Het hangt er namelijk maar van af hoe je het definieert, met name de doorwerking. De minister beperkt het nu tot fiscale wetgeving en voor een deel tot sociale wetgeving, maar de heer Thissen heeft al aangegeven dat het om meer dan 800 regelingen gaat. Is er dus een eindigheid aan die delegatiebepaling? Zegt de minister op een bepaald moment: ik zeg u toe dat het klaar is? Zo ja, wanneer doet hij dat dan?

Minister **Kamp**: Nee, ik denk dat wij het eenmalig zo doen. Overall waar nu "65 jaar" staat, komt "AOW-gerechtigde leeftijd" te staan. Dat zal in grote lijnen de strekking van de wijziging zijn. Daarmee is het dan geregeld. Als de AOW-gerechtigde leeftijd de komende jaren omhooggaat, heeft dat vanwege de gekozen formulering meteen zijn uitwerking op alle andere wetten. In nieuwe wetten en AMvB's wordt natuurlijk iedere keer voor de formulering gekozen die nu in de bestaande AMvB's en wetten wordt opgenomen. Het is dus een eenmalige operatie.

De heer **Noten** (PvdA): Begrijp ik dan goed dat de delegatiebepaling na 1 januari 2013 niet meer nodig is?

Minister **Kamp**: Ik kan mij de logica van die vraag indenken. Ik kom daar in tweede termijn op terug. Mijn gedachte is echter dat het een eenmalige operatie betreft. Wij doen wat nodig is. Voor nieuwe wetten en AMvB's doen wij het meteen goed, maar ik kom in tweede termijn graag terug op de specifieke vraag van de heer Noten.

De heer **Noten** (PvdA): Ik merk nog even iets op over de achtergrond van mijn vraag. Als de delegatiebepaling per 1 januari 2013 niet meer nodig zou zijn, verwacht ik eigenlijk op korte termijn een voorstel tot wetswijziging van de minister waarmee hij de delegatiebepaling er weer uit haalt. Dan blijft de delegatiebepaling niet als een soort voetzoeker in de wet zitten.

Minister **Kamp**: Daar kan ik mij ook iets bij voorstellen. Er zijn verschillende manieren om het wetstechnisch vorm te geven. Dit wetsvoorstel ligt er. Ik kom er in tweede termijn op terug of het een bezwaar is om het te laten staan en, als dat het geval is, op welke manier daar het best een voorziening voor getroffen kan worden. In ieder geval bedankt voor de vraagstelling op dit punt door de heer Noten.

Wij hebben de vorm van een delegatiebepaling gekozen, die ons is aangereikt door de Raad van State. Daar zijn wij de Raad van State erkentelijk voor. Die heeft ons gewezen op aanwijzing nr. 41 van de aanwijzingen voor de regelgeving, waarin is vastgelegd dat dit kan. Bovendien is het ook al een keer toegepast in de invoeringswet openbare lichamen Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Wij hebben het daarin zelfs bij

ministeriële regeling gedaan in plaats van bij AMvB. Daarin zijn wij dus nog een stap verder gegaan.

Bij het voorkomen van onaanvaardbare gevolgen -- de formulering die wij hier hebben gekozen -- moet worden gedacht aan het niet doorlopen van een uitkering tot aan de nieuwe AOW-leeftijd. Daar gaat het ons uiteindelijk om. Als mensen een uitkering hebben, vinden wij dat de uitkering moet doorlopen. Dit behoudens dat ene punt waarop ik nog terugkom naar aanleiding van de vraagstelling van de heer Noten, de overgang van WW naar bijstand. Om dit alles voor elkaar te maken, is wijziging in de betreffende wetten noodzakelijk. Ik heb al gezegd dat wij op grond van deze delegatiebepaling enkel de AOW-gerechtigde leeftijd gaan wijzigen en niet anders.

De verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd geldt voor iedereen. Relevant in dit verband zijn de duurzame inzetbaarheid en de wijziging van het ontslagrecht. Bij de behandeling van het andere wetsvoorstel heb ik er al over gesproken. Ik zal het nu niet helemaal herhalen, maar kort aangeven. De verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd staat niet op zichzelf. Wij zitten in een goede beweging. De uittreedleeftijd is van 61 naar 63 gestegen in de afgelopen vijf jaar. Door de 60-plussers wordt veel meer gewerkt, door de 55-plussers wordt heel veel meer gewerkt. Wij zitten in de goede beweging, maar wij moeten ook veel doen aan duurzame inzetbaarheid, de wijziging van het ontslagrecht, de verlaging van de ontslagvergoedingen en het richten van de ontslagvergoedingen op de overgang naar nieuw werk. Dit zijn allemaal dingen die ook moeten gebeuren. De woordvoerders hebben daar ook terecht op gewezen. Wij werken daaraan met evenveel enthousiasme als aan dit wetsvoorstel.

De overheid ondersteunt met de premiekortingen voor 50-plussers met een uitkering en mensen met een arbeidsbeperking bovendien ook nog dat de beschikbare middelen worden ingezet om de mensen te helpen die ondanks alles wat er gebeurt op het punt van duurzame inzetbaarheid en op het punt van vergroting van de mobiliteit, toch aan de kant komen te staan of aan de kant staan. Ik heb ook al aangegeven dat het niet alleen hierom gaat. Het gaat ook om scholing, het gaat ook om de 300 mln. die in het vitaliteitspakket voor scholing blijft staan en die wij samen met de sociale partners gaan invullen. Het gaat ook om de negen experimenten voor van-werk-naar-werk die tussen werkgevers- en werknemersorganisaties in het land zijn opgezet.

De **voorzitter**: Ziet u kans, minister, om rond 22.00 uur uw antwoord af te ronden?

**

Minister **Kamp**: Nee.

De **voorzitter**: Dat gaat u niet redden? Hoeveel tijd denkt u nodig te hebben?

**

Minister **Kamp**: Ik zal proberen voor 22.15 uur klaar te zijn.

De **voorzitter**: Dan hebt u twee uur gesproken. Als dat zou lukken, zeer graag.

**

Minister **Kamp**: Ik hoop tot genoeg van u en de aanwezigen.

De **voorzitter**: Ik ben neutraal, dus mijn genoeg is altijd groot.

**

Minister **Kamp**: Over de uitvoering zal ik kort zijn. De woordvoerders hebben zich verstaan met het veld en geconstateerd dat er een aantal aandachtspunten zijn, waar ik graag verder op wil ingaan. U hebt echter ook de conclusies van het veld gehoord. Wij denken dat het kan. Van degenen die met de aanvullende pensioenen bezig zijn, moet u zich realiseren dat die nog een jaar extra hebben. De Sociale Verzekeringsbank denkt dat het kan. Het is ook mijn verantwoordelijkheid als minister om ervoor te zorgen dat de Sociale Verzekeringsbank dit voor elkaar maakt. Het ministerie zal samen met de Sociale Verzekeringsbank optrekken om het te volgen tot 1 januari. Mochten zich problemen voordoen, dan zullen wij er gezamenlijk voor zorgen dat daarvoor een oplossing wordt gevonden. Er zijn een paar projecten bij de SVB die ietsje vooruitgeschoven worden. Daar hebben wij bewuste keuzes voor gemaakt. Het zal geen blijvende nadelige gevolgen hebben.

De heer **Elzinga** (SP): De minister zegt het de SVB na: het kan, het is theoretisch haalbaar. Maar het is erg krap en het zit vol met risico's. In de beantwoording van vragen van de Eerste Kamer heeft de minister aangegeven dat noch hij, noch de SVB een risicoanalyse heeft gemaakt. Hij heeft dus geen idee wat de kosten zijn van het risico dat hij bereid is te lopen en van het herstel in de communicatie als er inderdaad iets misgaat.

Minister **Kamp**: Dat is allemaal onjuist. Wij weten dat het op een verantwoorde manier kan bij de SVB. Wij hebben vastgesteld dat het knelpunt zit in de beschikbare ICT-capaciteit. Ik heb eerst gekeken of wij die ICT-capaciteit van derden zouden kunnen inhuren, maar dat blijkt niet te kunnen, omdat het specialistisch werk is en degenen die dit kunnen al bij de SVB zitten. Zij hebben maar een beperkte werkcapaciteit beschikbaar. Wij hebben nu drie andere regelingen vooruitgeschoven. De eerste is het nog in te dienen wetsvoorstel voor de vereenvoudiging van regelingen voor de SVB. De tweede is de aansluiting op de Single Euro Payments Area (SEPA). Daarbij gaat het om de systeemaanpassingen voor herzieningen van de aanvullende inkomensvoorziening voor ouderen. De derde betreft het Register Niet-Ingezetenen (RNI). Dat hebben wij op zodanige wijze gedaan dat het geen consequenties heeft voor de beoogde invoeringsdatum van het RNI. De kosten die hiermee samenhangen, een eenmalig verlies van 0,2 mln., zijn verwerkt in het budgettaire beeld van het wetsvoorstel. Het zal voor de SVB gecompenseerd worden. Wij zijn ervan overtuigd

dat dit op een verantwoorde manier per 1 januari 2013 kan worden uitgevoerd. Mensen zullen geen probleem krijgen bij het ontvangen van de AOW waar zij recht op hebben. Wij zullen intensief met de SVB samenwerken. Als er problemen zijn, zullen wij er gezamenlijk voor zorgen dat er een oplossing voor gevonden wordt. Vanzelfsprekend voel ik mij daar persoonlijk verantwoordelijk voor.

De heer **Elzinga** (SP): Ik hoor de minister daarnet zeggen dat wat ik beweerde allemaal niet waar zou zijn. In de nota naar aanleiding van het verslag staat dat de SVB heeft aangegeven dat invoering van het wetsvoorstel per 1 januari 2013 "krap en risicovol, maar niet onmogelijk wordt geacht". Op een vraag van de fracties van de PvdA, de SP en GroenLinks naar de risicoanalyse schrijft de minister: "De regering noch de SVB heeft een aparte risicoanalyse gemaakt." De verwachting wordt uitgesproken dat de opbrengsten van het voorliggende wetsvoorstel ruimschoots opwegen tegen de risico's. Dat is een verwachting zonder dat er een analyse is gemaakt.

Minister **Kamp**: De oorspronkelijke analyse was: krap en risicovol. Vervolgens hebben wij met de SVB bekeken waar dat in zit en hoe wij daar een oplossing voor konden vinden. Het inhuren van extra capaciteit lukte niet. Daarop hebben wij een aantal zaken vooruitgeschoven, waarmee wij intern capaciteit hebben vrijgemaakt. De conclusie die vervolgens door de SVB is getrokken, heeft de Kamer gisteren bij de hoorzitting gehoord. Er werden toen andere woorden gekozen. Samen met de SVB zullen wij ervoor zorgen dat het per 1 januari 2013 op een verantwoorde manier kan. Dat dat mogelijk is, is te danken aan de Eerste Kamer, die zich bereid heeft verklaard om op zo'n korte termijn dit wetsvoorstel in behandeling te nemen en tot een conclusie te laten leiden, waardoor er nu 5,5 maand beschikbaar is om te doen wat noodzakelijk is, ook door de SVB. Mijn waardering daarvoor heb ik al uitgesproken.

Er is natuurlijk ook gesproken met de pensioenuitvoerders en de verzekeraars. De grote tegemoetkoming aan hen is dat wij de aanpassingen van het Witteveenkader niet willen laten ingaan per 1 januari 2013. Daarvan hebben wij 1 januari 2014 gemaakt. Zij hebben dus een jaar extra de tijd. De nieuwe cao's en pensioenregelingen hoeven pas per 1 januari 2014 te zijn vastgesteld. Daarmee is belangrijke ruimte gecreëerd om de invoering succesvol mogelijk te laten zijn.

De heren Noten, Nagel en Elzinga vragen zich af wat voor mij de waarde van het pensioenakkoord is. Zij hebben begrepen dat die waarde voor mij zeer groot is. Maar de situatie waarin het pensioenakkoord tot stand is gekomen, is een andere dan de huidige situatie. Ik was en ben ervan overtuigd dat het nu noodzakelijk is om te handelen zoals in het begrotingsakkoord is vastgelegd. Ik zie het als mijn taak om te zorgen dat, ondanks deze hickup in de verhouding met de sociale partners die daarvan onvermijdelijk het gevolg is -- hetzelfde heb ik met een deel van de

Tweede en de Eerste Kamer -- we de reële problemen rond AOW en aanvullende pensioenen gezamenlijk oplossen. We zullen toch moeten proberen het zo veel mogelijk met elkaar eens te worden. Wat ik al zei: ik zie het als mijn opgave om dat voor elkaar te gaan krijgen. Die uitdaging pak ik graag op. Ik geloof dat de heer Nagel bang was dat ik niet beschikbaar zou zijn als minister van SZW in het volgende kabinet. Ik kan hem geruststellen. Toen ik aantrad in het kabinet-Rutte/Verhagen had ik in mijn hoofd dat dat voor bijna vijf jaar was. Er is pas anderhalf jaar achter de rug, dus ik heb nog heel veel energie en heel veel plannen om allerlei goede dingen bij SZW te gaan doen. Ik ben dus weer beschikbaar voor deze post en hoop op voortzetting van mijn prettige relatie met de heer Nagel.

De fractie van de PVV heeft aangegeven dat eigenlijk op een heleboel andere manieren moet worden bezuinigd dan we nu doen. Het is niet verkeerd, als je met de AOW een probleem hebt, dat je bij de AOW probeert bij te dragen aan de oplossing. Als je met de betaalbaarheid van de zorg een probleem hebt, dan moet je ook in de zorg proberen bij te dragen aan een oplossing. Je kunt natuurlijk in beide gevallen voorstellen om te korten op ontwikkelings samenwerking, maar het is ook niet verkeerd om bij de bron van het probleem aan een oplossing te werken. De PVV heeft invloed gehad op de keuzes die gemaakt zijn. We hebben anderhalf jaar lang goed met de gedoogpartner samengewerkt. Het was voor mij persoonlijk een teleurstelling dat, toen het erop aankwam in het Catshuis en we de nieuwe financiële situatie onder ogen moesten zien, waarvoor we gezamenlijk een oplossing moesten vinden, we daar niet gezamenlijk uitgekomen zijn. Daarmee heeft de PVV de kans laten liggen om op de keuzes die in de nabije toekomst gemaakt worden, invloed uit te oefenen. Als de PVV van mening is dat er andere keuzes moeten worden gemaakt, dan heb je de meeste kans om dat te verwezenlijken als je invloed hebt op de regering. Nu loop je toch het risico dat je aangeeft wat jezelf vindt dat er zou moeten gebeuren, maar dat er in de praktijk niet veel mee gedaan wordt. Ik denk dat het niet prettig is voor de PVV om dat mee te maken.

De heer Hoekstra vroeg mij of ik van mening ben dat het kabinet met dit wetsvoorstel genoeg doet met de AOW-gerechtigde leeftijd. Is dit het nou? Je kunt daar allerlei opvattingen over hebben en politieke partijen hebben die ook. Zij maken hun eigen analyse, leggen die vast in hun verkiezingsprogramma, vragen daarvoor steun van de kiezers, die ze ook in enige mate krijgen. Maar vervolgens is van groot belang dat er een samenwerking komt, waarbij men gezamenlijk conclusies trekt waar een meerderheid van de volksvertegenwoordiging achter staat. De momenten waarop er op zo'n belangrijk punt een meerderheid in de volksvertegenwoordiging is, zijn bijzonder en die mag je dus niet voorbij laten gaan. Ik kan natuurlijk hele bespiegelingen houden over wat er in het VVD-programma of in het CDA- of D66-programma staat en wat ik daarvan vind, maar als minister heb ik te maken met de realiteit

en dat is de ruimte die de volksvertegenwoordiging biedt. Dat kan zijn bij een regeerakkoord of bij een tussentijds begrotingsakkoord. Ik ga heel zuinig om met die momenten. Ik concentreer mij nu dus helemaal op het realiseren van wat er in het begrotingsakkoord staat. We zullen wel zien wat de toekomst brengt. Ik weet zeker dat ook de heer Hoekstra daar opvattingen over heeft en ik vertrouw erop dat die aansluiten bij wat er in het CDA-programma op dit punt staat.

De heer **Hoekstra** (CDA): De bespiegelingen van de minister kan ik volledig volgen. Stel echter dat de crisis waarin Nederland zich bevindt, zich door zou zetten, denkt de minister dat het dan waarschijnlijk is dat we bijvoorbeeld over een jaar hier weer een soortgelijk debat hebben? Ik begrijp de politieke realiteit maar het gaat mij meer om de economische toestand van het land.

Minister **Kamp**: Ik heb daar allerlei opvattingen over en we zitten vlak voor de verkiezingsperiode, maar ik vraag mij af of het zinvol is dat ik die opvattingen ga uiten. Ik ben demissionair minister. Ik heb een opdracht meegekregen in het kader van het begrotingsakkoord. De Tweede Kamer heeft een wetsvoorstel ter zake aangenomen en er is nu de mogelijkheid dat de Eerste Kamer dat ook gaan doen. Vervolgens ligt er dan een nieuwe wet die ik moet gaan uitvoeren. Ik denk dat het voor alles en iedereen het beste is dat ik mij op deze taak concentreer. De interessante bespiegelingen van allerlei partijen kunnen beter door anderen dan door mij worden gedaan. Dus ik wil het liever hierbij laten. Dat lijkt mij op dit moment het meest zuiver.

De heer Kuiper vroeg of het CPB een update kan geven van de generatie-effecten van een hogere leeftijd. Wij houden het CPB steeds bij de hand. Dus als er momenten zijn dat er weer beslissingen genomen moeten worden, dan proberen we ook actuele CPB-analyses daarbij te betrekken. De heer Kuiper zal zich overigens realiseren dat als je de AOW-leeftijd verhoogt, je het AOW-stelsel houdbaarder maakt en het daardoor ook beter maakt voor de toekomstige generaties, voor de jongeren. Iedere wijziging waar nu sprake van is, of het nu het programma van de ChristenUnie is of het begrotingsakkoord, het gaat allemaal om het houdbaar maken van onze AOW. We moeten ervoor zorgen dat we niet alleen nu de AOW kunnen opbrengen maar dat we die ook in de toekomst kunnen opbrengen. Dus zolang we het in deze richting doen, zullen de analyses van het CPB dat ook ondersteunen. Voor zover de precieze berekeningen van het CPB bij de besluitvorming van belang zijn, halen wij die er ook steeds bij.

De heer Elzinga heeft gezegd dat het verlagen van de maximumopbouwpercentages slecht zou uitpakken voor jongeren. Dat is een misverstand dat regelmatig terugkeert. In de nota naar aanleiding van het verslag ben ik er dan ook uitvoerig op ingegaan. De huidige invulling van de aanpassing van het Witteveenkader is niet ongunstig voor jongeren. Integendeel, die is zelfs gunstig voor jongeren. De inperking van het

Witteveenkader is onderdeel van een breed pakket maatregelen om de overheidsfinanciën op orde te brengen, juist om te voorkomen dat we de rekening doorschuiven naar jonge generaties. De verlaging van de maximumopbouwpercentages raakt alle pensioendeelnemers in gelijke mate. Het is dus niet zo dat jongeren minder zouden mogen opbouwen over toekomstige aanspraken dan ouderen. Verder is de voorgestelde verlaging van de maximumopbouwpercentages gunstiger voor jongeren dan de aanvankelijk beoogde verhoging van de minimumfranchise. Dus de wijziging van het begrotingsakkoord ten opzichte van het pensioenakkoord op dit punt pakt positief voor jongeren uit. Een verlaging van de maximumopbouwpercentages raakt namelijk vooral mensen met hogere inkomens, terwijl een verhoging van de minimumfranchise juist vooral de mensen raakt met lagere inkomens; gemiddeld zitten daar meer jongeren bij dan ouderen.

De heer **Noten** (PvdA): Dat laatste is in termen van inkomensverdeling wel waar. Jongeren beginnen inderdaad met weinig inkomen maar eindigen vaak met meer inkomen. Dat weet de minister ook, want jongeren worden ouder. Het standpunt dat de minister hier nu verdedigt, wordt niet gedeeld door VNO en ook niet door de vakbonden, dat is hem bekend. Beide stellen dat de inperking van de ruimte door de aanpassing van het Witteveenkader betekent dat jongeren als er sprake zou zijn van hoogconjunctuur, daarvan niet kunnen profiteren. Ik krijg graag een reactie op dat punt.

Minister **Kamp**: Dit is uitvoerig weergegeven in de nota naar aanleiding van het verslag. Ik heb het zojuist weer samengevat. Ik kan het niet anders zeggen dan ik het nu heb gedaan. Als je werkt met het systeem waarvoor we eerst hadden gekozen, zou dat minder gunstig zijn voor de jongeren. Het systeem waarvoor we nu hebben gekozen, is gunstiger voor jongeren. Die analyse is uitgewerkt in de nota naar aanleiding van het verslag en helderder dan het daar staat, kan ik het niet zeggen.

De heer Elzinga vroeg namens de Socialistische Partij of ik kan bevestigen dat het Centraal Planbureau de conclusie heeft getrokken dat het EMU-saldo ook zonder dit wetsvoorstel op of onder de 3% zou uitkomen. Dit onderdeelje van het begrotingsakkoord staat in de boeken voor 145 mln. voor het jaar 2013. Wij zaten op 2,9% als uitkomst van het begrotingsakkoord. Je kunt dus inderdaad zeggen dat het in die marge zit, maar dit hangt samen met de beperking van het vitaliteitspakket die volgend jaar op de begroting meer dan 0,5 mld. moet opbrengen en structureel 1,6 mld. Het geheel van wat hier vandaag aan de orde is, levert dus een substantiële bijdrage aan het met het begrotingsakkoord beoogde effect.

De heer **Elzinga** (SP): Voor de goede orde, die 145 mln. is de netto-opbrengst. Daar staat ook een afgeronde 0,1 mld. tegenover, maar dan aan de onderkant, die bij het CPB ook nog in de boeken staat voor weglekeffecten. Is dat correct?

Minister **Kamp**: Nee, die 145 mln. blijft overeind. Het verschil tussen de 100 mln. van het CPB en onze 145 mln. is een afrondingsverschil.

De heer Kuiper en mevrouw Scholten hebben gevraagd hoe ik aankijk tegen de paradox waarin de Nederlandse arbeidsmarkt zich op dit moment bevindt: op korte termijn werkloosheid en op lange termijn schaarste. Ik wil de werkloosheid op korte termijn niet wegpraten, maar ik ben blij dat we vorig jaar nog een kleine groei van de werkgelegenheid hebben gehad. Ik ben blij dat in mei, de laatste maand waarover ik cijfers heb, de werkloosheid niet is gestegen. Ik ben blij dat we met de huidige werkloosheid van 6,2% na Oostenrijk het laagste percentage van Europa hebben. Wij hebben een goede uitgangspositie om deze conjuncturele problematiek door te komen, vooral ook dankzij het begrotingsakkoord en dankzij de bereidheid van vele partijen om financieel snel weer orde op zaken te stellen in Nederland. Daardoor kunnen wij de beste basis creëren voor de werkgelegenheid van de toekomst.

In de toekomst zal er een andere situatie ontstaan. Dan zal er langzaam meer schaarste ontstaan op de arbeidsmarkt. Het aantal ouderen neemt snel toe. Wij groeien toe naar een verdubbeling in een periode van 25 tot 30 jaar. In die periode krimpt de beroepsbevolking met 750.000 mensen. Van die kleinere beroepsbevolking zullen wij een op de vijf mensen nodig hebben om voor de ouderen te zorgen. Dus wat er dan van die kleinere beroepsbevolking overblijft om alles in ons land aan de gang te houden, leidt ertoe dat er spanning ontstaat op de arbeidsmarkt. Dit biedt met name voor degenen die nu nog een achterstand hebben, een mogelijkheid om die achterstand in te halen. Dit geldt nog steeds voor een deel voor de ouderen, voor een klein deel voor vrouwen, en voor niet-westerse allochtonen en mensen met een arbeidsbeperking. Er is inderdaad een schijnbare tegenstelling, maar de huidige tegenstelling is voor ons een beginsituatie van waaruit wij weer snel kunnen werken aan datgene wat voor de toekomst noodzakelijk is.

De heer Elzinga had het over de groei van de potentiële beroepsbevolking door de verhoging van de AOW-leeftijd. Ik heb al aangegeven dat het per saldo gaat over 70.000 à 80.000 mensen extra aan het werk. Ik denk dat wij ons beiden daarop kunnen verheugen.

De heer Kuiper vroeg hoe het niet-invoeren van de mobiliteitsbonus voor 55-plussers zich verhoudt tot het afschaffen van de premiekorting voor 62-plussers. Ik geloof dat de heer Kuiper voldoende heeft aan wat ik daarover en over het vitaliteitspakket heb gezegd. Mocht hij meer van mij willen horen, dan ben ik daartoe graag bereid.

De heer Thissen had een vraag over de ontslagdatum: klopt het dat op de ene plek in de nota naar aanleiding van het verslag staat dat er geen vaste ontslagdatum wordt geprikt, maar dat elders wel een jaartal wordt genoemd? In de nota naar aanleiding van het verslag staat dat de regering voornemens is om vast te leggen dat de arbeidsovereenkomst van rechtswege eindigt bij het bereiken van de AOW-leeftijd, tenzij partijen

daarover andere afspraken maken. Elders wordt aangegeven dat de AOW-leeftijd in 2023 67 jaar zal zijn. Als het voornemen van de regering wordt doorgevoerd, komt dat leeftijdsontslag dus uiteindelijk ook op die 67 jaar te liggen. Dat betekent uiteraard niet dat het leeftijdsontslag wordt vastgeprikt op 67 jaar; dat gaat flexibel mee met de stijging van de leeftijdsverwachting. De nota naar aanleiding van het verslag is ook op dit punt dus consistent.

De heren Noten en Thissen merkten op dat het kabinet nog steeds geen uitsluitsel kan geven over de uiterste pensioensingangsdatum. De aanleiding daarvoor was hetgeen gisteren naar voren werd gebracht bij de hoorzitting over een wijziging van de Wet op de loonbelasting: iets wat moet worden geregeld in het Belastingplan 2013, en wel een wijziging met betrekking tot het doorvoeren van het doorwerkvereiste. Mij lijkt het verstandig om deze kwestie te behandelen bij het belastingplan en niet bij dit wetsvoorstel, dat erop is gericht om de AOW-gerechtigde leeftijd te verhogen.

De heer Hoekstra vroeg hoe ik de samenhang zie tussen de aanpassing van het door een omslagstelsel gefinancierde AOW en de voorgestelde aanpassingen in de kapitaalgedekte tweede pijler. Ik heb al tegen de heren Thissen en Noten gezegd dat er steeds meer van de AOW wordt gefinancierd via de belasting en niet meer via premies. Je ziet de ontwikkeling dat het premiedeel steeds kleiner wordt.

De heer Elzinga vroeg wat ik vind van het streven om de verhouding tussen het AOW-pensioen en het kapitaalgedekte aanvullende pensioen ongeveer intact te houden. Ik zie dit niet als doel op zich. In de afgelopen jaren is die verhouding in relatieve zin gewijzigd ten gunste van het kapitaalgedekte aanvullende pensioen. Daarop is het accent meer komen te liggen, doordat steeds meer mensen werken en steeds meer pensioen opbouwen. Daar zijn nu ook weer de problemen het grootst, dus je ziet een correctie. Maar ik stuur er niet echt op om de verhouding te houden zoals deze op enig moment was.

De heer Noten vroeg hoe ik ertegen aankijk als straks de AOW-leeftijd, de ontslagleeftijd en de pensioenrichtleeftijd uiteenlopen. Ik denk dat de AOW-leeftijd het uitgangspunt moet zijn. De pensioenrichtleeftijd komt daar uiteindelijk mee in lijn, maar in een ander tempo. Op de ontslagleeftijd ben ik net ingegaan. Ik denk dat het goed is om een koppeling te houden tussen de AOW-leeftijd en de ontslagleeftijd, die vervolgens vrijwillig door werkgevers en werknemers in een nieuwe arbeidsovereenkomst kan worden omgezet.

De heer De Lange zegt dat er altijd wordt uitgegaan van een hogere levensverwachting terwijl die onzeker is. Er zijn ontwikkelingen in de gezondheidszorg gaande en in het leefpatroon van mensen die daar volgens hem haaks op kunnen komen te staan. Ik wil niet vooruitlopen op een daling van de gemiddelde leeftijdsverwachting. Daarvoor zijn ook geen aanwijzingen. Er kunnen echter wel degelijk schommelingen voorkomen. Dit systeem kan die schommelingen opvangen. Als zich

bepaalde gezondheidsproblemen voordoen -- de heer De Lange noemde obesitas, maar hij had ook kunnen wijzen op overmatige alcoholconsumptie door de jeugd -- dan proberen wij die bij de bron op te lossen. Op dit moment zijn er evenwel geen andere vooruitzichten dan een stijging in zekere mate van de gemiddelde levensverwachting.

Ik hoop dat ik hiermee naar tevredenheid van de woordvoerders op hun punten ben ingegaan. Op twee punten kom ik zo meteen nog terug. Ik kom bovendien terug op de punten waarvan de leden van mening zijn dat zij nog een aanvulling behoeven.

*N

De heer **Noten** (PvdA): Voorzitter. Wij danken de minister voor de uitvoerige beantwoording. Hij heeft absoluut niet alles besproken, maar dat was ook welhaast ondoenlijk. Daarvoor dus alle begrip. Ik denk dat wij er allen belang bij hebben om die tweede termijn puntig te doen.

De minister heeft aangegeven dat in het Lenteakkoord zowel ombuigingen zaten als hervormingen. Voor een deel zit daarin het politieke verschil van opvatting tussen de minister en de leden van mijn fractie. Wij denken dat het in de eerste plaats een hervorming is en in de tweede plaats een ombuiging. De minister stelt dat het financiële effect gering is, zeker voor 2013. Ook op dat punt verschillen wij van opvatting. Het gaat om 100 mln.; laat ik die afronding dan maar gebruiken. Daar staan allerlei maatschappelijke kosten tegenover die niet in rekening zijn gebracht, met name op het punt van de pensioenuitvoerders. De vraag is dan ook hoe dat sommetje uitpakt. Het zij zo. De minister maakt daarin zijn afweging en wij de onze.

Op een aantal punten verschilt mijn fractie fundamenteel van mening met de minister, bijvoorbeeld over de invoering en de aspecten rond de invoering van het voorliggend wetsvoorstel. Allereerst het punt van de tijdelijk flexibele AOW. Ik heb in een interruptie aangegeven dat de minister daarop naar mijn mening onvoldoende is teruggekomen; hij blijft het mantra herhalen van de 0,2%. Dat is echter vanuit een heel ander uitgangspunt geredeneerd dan door ons is voorgesteld, en dat is jammer. Wij denken dat hierin echt een oplossing kan liggen voor de overgangsproblematiek. Overigens is het absoluut waar dat de budgettaire effecten daarvan in 2013 de minister onwelgevallig zijn gelet op zijn financiële doelstellingen. Dat erkennen wij uiteraard.

Wij zouden het echt heel prettig vinden als die delegatiebepaling overbodig was geweest. Met een andere invoeringsdatum was dat het geval geweest. Als deze niet overbodig is omdat het wetsvoorstel straks aangenomen wordt, dan geven wij hem in overweging om deze na 2013 in de wet te schrappen.

Ook op het punt van de overgangsproblematiek verschillen wij van mening met de minister. De minister zegt dat die er niet is terwijl wij zeggen dat die wordt opgelost door

degenen die daarmee te maken krijgen. Op die manier geredeneerd, is er nog een probleem. Als mensen het dan zelf oplossen, dan is het er niet. Wij verschillen daarover echt fundamenteel van mening.

De leden van mijn fractie willen graag een aantal moties indienen over de punten die ik net genoemd heb. De eerste motie heeft betrekking op de flexibele AOW.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Noten, Thissen, Linthorst, De Lange, Nagel, Vlietstra en Postema wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de verhoging van de AOW-leeftijd reeds op korte termijn zal ingaan;

constaterende dat de voorschotregeling geen soelaas biedt voor de overgangsproblematiek na 2015;

constaterende dat de voorschotregeling leidt tot een tijdelijke korting van maximaal achttien maanden op de AOW van ruim 16%;

constaterende dat een tijdelijke flexibele AOW ook de overgangsproblematiek na 2015 kan verzachten;

overwegende dat bij een tijdelijke flexibele AOW de inkomensachteruitgang tussen de 1,5% en 2% ligt;

overwegende dat een tijdelijke flexibele AOW middels een actuariael neutrale korting kan worden gerealiseerd;

verzoekt de regering, voor 1 januari 2013 een tijdelijke flexibele AOW te introduceren die gelijkloopt met de AOW-leeftijd en die afloopt in 2023,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter H (33290).

**

De heer **Noten** (PvdA): De tweede motie is technisch van aard, maar de motie geeft wat ons betreft ook heel fraai aan dat de vraagstukken die voorliggen, niet enkel en alleen technisch van aard zijn. De minister geeft aan dat hij zal onderzoeken in hoeverre mogelijkerwijs fiscale problematiek wordt opgelost in het belastingplan. Hij gaat het dus onderzoeken, maar hij doet daarmee geen duidelijke uitspraak met betrekking tot de uitkomst van het onderzoek. Als wij het hebben over de mogelijkheid dat het pensioen gelijktijdig wordt uitgekeerd met de datum van ingang AOW, is dat wel degelijk een politieke vraag, en niet alleen een technische vraag. Daarover gaat de volgende motie.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Noten, Thissen, Linthorst, De Lange, Nagel, Vlietstra en Postema wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het om fiscale redenen niet mogelijk is om per 1 januari 2013 het pensioen gelijktijdig te laten uitkeren met de datum van ingang AOW;

overwegende dat dit tot onduidelijke situaties voor zowel pensioenuitvoerders als burgers leidt;

verzoekt de regering, in dit verband het zogenaamde doorwerkvereiste te laten vervallen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter I (33290).

**

De heer **Noten** (PvdA): Ter toelichting op de derde motie: per 1 januari 2013 loopt de AOW-leeftijd niet meer synchroon met de pensioenrichtleeftijd. Wij hebben daarover uitgebreid met elkaar gediscussieerd. Wij denken dat de keuze die de minister maakt, om de beëindiging van rechtswege van de arbeidsovereenkomst te koppelen aan de leeftijd waarop de AOW ingaat, een fundamenteel onjuiste en bovendien onverstandige is. Fundamenteel onjuist, omdat wij denken dat het in het kader van de gelijke behandeling domweg niet kan. Het impliceert namelijk, dat mensen niet meer in staat zijn om hun maximumpensioen op te bouwen, want zij zullen eerder moeten stoppen met werken dan de pensioenrichtleeftijd. Ook in het kader van de pensioenwetgeving ligt daarin een enorm vraagstuk. Het kan niet zo zijn dat de pensioenwetgeving op dit punt wordt aangepast middels een delegatiebepaling, want dat is wel degelijk een politieke interventie.

Het tweede punt is, dat het koppelen van de ontslagleeftijd aan de pensioenrichtleeftijd het voordeel heeft dat het een positief effect zal hebben op het langer doorwerken van mensen -- dat is dus gunstig te noemen -- en daarmee op het verkleinen van de overgangsproblematiek. Met andere woorden, gegeven de doelstellingen van de minister, levert een en ander een positieve bijdrage. Zoals de minister het nu voorstelt, is het voor ons contra legem. Daarom dien ik de volgende motie in.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Noten, Thissen, Linthorst, De Lange, Nagel, Vlietstra en Postema wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat per 1 januari 2013 de AOW-leeftijd niet meer synchroon loopt met de pensioenrichtleeftijd;

constaterende dat daardoor voor groepen deelnemers een maximale pensioenopbouw niet meer mogelijk is;

constaterende dat dit zich niet verhoudt tot wettelijke bepalingen die een gelijke behandeling bij pensioenrichtlijnen vereisen;

verzoekt de regering, te bevorderen dat de beëindiging van een arbeidsovereenkomst van rechtswege gelijk zal zijn aan de pensioenrichtleeftijd, dat wil zeggen per 1 januari 2014 gelijk aan 67 jaar,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter J (33290).

**

De heer **Noten** (PvdA): De minister heeft aangegeven waarom het volgens hem verantwoord is dat het wetsvoorstel behandeld is op de wijze waarop het is behandeld. Dat neemt niet weg dat de leden van mijn fractie, maar ook die van andere fracties, van mening zijn dat de tijd die daarvoor beschikbaar was, zodanig kort was dat dit als onwenselijk kan worden omschreven. Vandaar de volgende motie.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Noten, Elzinga, Thissen, Linthorst, De Lange, Vlietstra en Postema wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat het wetsvoorstel Verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd een doorwerking heeft in een veelheid van wet- en regelgeving;

overwegende dat het wetsvoorstel tal van betrokken uitvoeringsorganisaties, waaronder pensioenuitvoerders, pensioenfondsen, sociale partners en verzekeraars, voor omvangrijke invoeringsvraagstukken plaatst;

overwegende dat het wetsvoorstel een aantal toekomstige AOW'ers voor een financiële overgangsproblematiek plaatst die men redelijkerwijs niet heeft kunnen voorzien;

overwegende dat een dergelijk wetsvoorstel een zorgvuldige behandeling verdient;

overwegende dat een zorgvuldige toetsing op uitvoerbaarheid en consistentie met overige wetgeving gewenst is;

spreekt uit dat de korte tijd die beschikbaar was voor behandeling onwenselijk is,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter K (33290).

**

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Voorzitter. Ik wil de minister danken voor zijn antwoorden en voor de uitvoerige en zorgvuldige manier waarop hij dit moeilijke en lastige onderwerp vanavond met ons heeft besproken. De minister is duidelijk en dat is op zich prettig. Met deze minister weet je waar je aan toe bent. Stel dat dit wetsvoorstel vanavond wordt aangenomen, dan is dat een historisch feit. Ook mijn fractie is zich echter terdege ervan bewust dat die maatregel niet iedereen blij maakt. Een grote groep zal het niet zo veel kunnen schelen. Zij kunnen die overbrugging wel aan, maar het grootste deel van het debat vanavond is gegaan over de groep die het wel kan schelen en die daar iets van zal merken. Ik doel op de vutters, de prepensioeners, de mensen die alleen AOW hebben. Zij gaan er dus wat van merken.

Ik zei het al in het begin: de minister is duidelijk. Die duidelijkheid uit zich ook in het feit dat gebleken is dat er geen ruimte is voor deze groep en dat de overgangsmatregelen die de minister heeft getroffen ook voor deze groep zorgvuldig zijn overwogen en overdacht. De minister heeft de mogelijkheden en de onmogelijkheden uitgelegd. Ik vrees dat we het daarmee zullen moeten doen. Elke verandering zal geld kosten en dat is er niet. Als we wel een verandering zouden willen, dan moeten we ons terdege realiseren dat die ten koste gaat van de jongere generatie. Ik vind dat we aan de jongere generatie schatplichtig zijn en dat we ons met zijn allen heel goed moeten realiseren dat we die verantwoordelijkheid hebben.

Ik zal nog met mijn fractie overleggen over de moties die net zijn voorgesteld. Ik heb echter vanmorgen al gezegd dat het wetsvoorstel voor de fractie van D66 geen punt is. Dat zullen we steunen.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Ook mijn fractie dankt de minister voor zijn antwoord, zij het dat we daar niet helemaal tevreden mee zijn. De verschillende fracties in deze Kamer hebben nogal wat vragen naar voren gebracht. De minister toont zich onbuigzaam en komt de Kamer niet tegemoet op kwesties waar deze Kamer grote zorgen over heeft. Tegelijkertijd dankt de minister deze Kamer dat ze dit wetsvoorstel met stoom en kokend water heeft behandeld, ondanks het feit dat nogal wat fracties daar grote problemen mee hebben. Waaruit bestaat zijn dank dan? De overgangsregeling en de voorschotregeling zal met name een aantal laagbetaalden treffen, die daar niet veel aan kunnen doen en die daar ook geen

maatregelen tegen kunnen nemen. Daarvan denkt de minister toch wat al te gemakkelijk dat die mensen dat wel oplossen met die renteloze lening.

De minister geeft ons overigens ook geen enkel antwoord op de citaten die ik gegeven heb uit de inventarisatie van de 65-jaargrens van mevrouw Smolenaars, noch op de vraag wie er verantwoordelijk is voor alle aanpassingen in al die andere wet- en regelgeving. Ik hoorde dat de minister wilde beginnen met het beantwoorden van de vragen van de fractie van GroenLinks, maar toen werd hij geïnterrupteerd door de heer Hoekstra. Het zou kunnen dat hij daardoor het A4'tje met onze vragen erop heeft overgeslagen, maar wij willen daar toch graag nog een antwoord op. De aanpassing van een maand verhoging van de AOW-leeftijd ingaande 2013, 2014, en 2015, tot drie maanden en vanaf 2016 twee maanden per jaar om in 2023 uit te komen op 67 jaar, vergt meer aanpassingen in meer wetten en regelgeving in ons land dan enkel binnen de AOW.

Ik vind de minister ook wat te gemakkelijk als het gaat over de synchronisatie tussen de ingangsdatum van de AOW en die van het pensioen. Dat ligt aan de sociale partners. De minister gooit dit ver van zich, terwijl hij als minister van Sociale Zaken bij het pensioenakkoord wel degelijk verantwoordelijkheidsbesef toonde. Toen heeft hij de partijen door middel van een soort postillon d'amour bij elkaar gebracht. Hij heeft zelfs gezorgd voor een groter draagvlak in de Tweede Kamer door de PvdA erbij te betrekken. Ik weet echter niet of dat ook hier zou zijn gelukt, omdat de kwestie hier niet is behandeld. Ik vind het wonderlijk om te horen dat de SP nu de loftrompet blaast over het pensioenakkoord, terwijl die partij in de Tweede Kamer tegen was. Al die posities zijn opmerkelijk. De minister maakt het ons niet gemakkelijk als partij die gemotiveerd en vanuit lef, daadkracht en verantwoordelijkheidsgevoel heeft meegedaan aan het Lentepakkoord. De minister maakt het ons niet gemakkelijk door deze Kamer zo weinig tegemoet te komen, ondanks het feit dat hij het zo fijn vindt dat deze Kamer alsnog dit wetsvoorstel voor de zomer heeft willen behandelen. Het is net alsof hier een minister van Sociale Zaken aan het woord is die het afschuiven op de eigen verantwoordelijkheid van de burger tot kunst, ideologie heeft verheven en die verder geen andere verantwoordelijkheid heeft dan het op orde brengen van de overheidsfinanciën. Wij vinden dat toch wel wat mager. Het had wel wat grootser kunnen zijn, wat breder en wat dieper.

Dat geldt ook voor de ontslagdatum. De minister komt ons weinig tegemoet.

Over de voorschotregeling dienen wij een motie in.

Mevrouw **Scholten** (D66): Een vraag voor de heer Thissen. Ik bewonder zijn betrokkenheid op het onderwerp, het dossier, maar ik vraag me wel iets af. De fractie van D66 in de Tweede Kamer heeft het akkoord, waar dit wetsvoorstel onderdeel van is, toch mee ondertekend?

De heer **Thissen** (GroenLinks): Dat klopt. Ik heb daarom ook gezegd dat er geen verschil zit tussen wat dit wetsvoorstel inhoudelijk beoogt en wat in ons verkiezingsprogramma staat. Wij zijn de enige partij uit dat lentecluppie die dit onderdeel van het Lenteakkoord exact op dezelfde manier in het verkiezingsprogramma heeft staan. Inhoudelijk hebben wij geen doorslaggevend argument om tegen dit wetsvoorstel te stemmen, maar wij hebben wel heel veel uitvoeringskwesaties aan de orde gesteld. Gisteren hebben wij daar ook over gehoord. Niet dat de kwestie per 1 januari onuitvoerbaar is. De uitvoeringspartijen hebben aangegeven dat wij het wetsvoorstel voor het zomerreces moesten behandelen, zodat zij zich gereed zouden kunnen maken om het uit te voeren. Toch kleven er nog heel veel open eindjes en rafelranden aan. Wij hebben het wetsvoorstel met zijn allen zorgvuldig bestudeerd. Wij hebben vervolgens diverse kwesaties naar voren gebracht. Ik vind dat wij er eigenlijk veel te weinig antwoord op hebben gekregen.

Mevrouw **Scholten** (D66): Nu begrijp ik de heer Thissen beter. Ik had het gevoel dat hij de indruk had dat er nog ruimte was, dat er nog rek in zat. Ik heb zijn standpunt nu beter begrepen.

De heer **Noten** (PvdA): Wij hebben hier toch de opdracht om wetgeving te toetsen op uitvoerbaarheid, handhaafbaarheid en consistentie met andere wetgeving? Ik heb hier wel vaker gestemd tegen een wet waar mijn fractie aan de overzijde voor had gestemd. Ik kan mij wat dat betreft nog heel pijnlijke momenten herinneren. Ik wil de ruimte voor deze Kamer om te komen tot een eigen afweging echt in stand houden.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ik snap de uitnodiging.

De heer **Elzinga** (SP): Ik onderstreep dat wij hier een eigenstandige afweging moeten maken. De heer Thissen zei zelf dat de minister onbuigzaam is geweest. Wij hebben gezamenlijk een hele lijst aan vragen opgesteld. De heer Thissen weet hoe het staat met de kwaliteit van de antwoorden. Hij heeft aan veel vragen en antwoorden nog gerefereerd in eerste termijn, maar de minister was onbuigzaam. Hij is de Kamer veel te weinig tegemoetgekomen. Ik wil maar zeggen: de heer Thissen heeft straks nog een stem. Hij kan gewoon zeggen: dit onzalige, onvoldragen plan doen we op dit moment even niet.

De **voorzitter**: U sluit zich aan bij de heer Noten.
**

De heer **Thissen** (GroenLinks): Ook ik snap de uitnodiging van de SP.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Thissen, Noten, Strik, Ganzevoort, Vos en Barth wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de verhoging van de AOW-leeftijd met het oog op de begroting voor 2013 reeds op korte termijn zal ingaan;

overwegende dat mensen die dit aangaat, weinig tijd hebben om zich daarop in te stellen;

overwegende dat dit met name mensen treft die binnen afzienbare tijd aanspraak zullen maken op alleen AOW of een klein pensioen;

overwegende dat de overgangsmaatregel in de vorm van een voorschot voor mensen die al met vervroegd pensioen zijn gegaan voordat zij wisten dat de pensioenleeftijd omhoog zou gaan, onvoldoende is;

verzoekt de regering, een onderzoek in te stellen teneinde een betere overgangsmaatregel te treffen voor mensen met alleen AOW en/of een klein aanvullend pensioen dan wel een klein vermogen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter L (33290).

**

*N

De heer **Nagel** (50PLUS): Voorzitter. Ik heb twee vragen en een kleine opmerking. Vanavond is hier, ook door de heer Van Rey, gewezen op het feit dat er nu een verhouding is van één op vier tussen AOW'ers en mensen die daarvoor betalen, en dat dit in 2040 ongeveer één op twee zal zijn. Tegelijkertijd is het deel dat uit de algemene middelen wordt betaald op dit moment 30%. Dat zal in 2040 ongeveer 60% zijn. Het lijkt erop dat dat in de pas loopt. Als men dan zegt dat dit toch betaald moet worden, dan wijs ik nogmaals op het CPB-rapport Vergrijzing verdeeld, waaruit blijkt dat de meerkosten van de AOW worden opgebracht uit de belastingopbrengst die de mensen, tweeverdieners en mensen met hogere pensioenen, zelf betalen. Naar mijn gevoel is dat nog steeds zo en is het probleem eerder gelegen in de toenemende kosten van de zorg.

Bovendien vind ik -- dat geldt ook voor de toekomst; ik vraag of de minister het daarmee eens is -- dat, als er een financieringstekort is, bijvoorbeeld doordat men de beperking van de hypotheekrenteaf trek niet op tijd invoert, het niet zo kan zijn dat men zegt: dan gaat de AOW-leeftijd maar weer een stuk sneller omhoog.

Op het volgende punt wil ik graag een toezegging van de minister. Er is gekift over de vraag of er nu wel of niet problemen zijn met de overgangsregeling voor mensen met een kleine beurs. De minister blijft maar roepen dat hij een vijftal maatregelen heeft waardoor die mensen eruit kunnen komen. Maar dan is er altijd nog de Raad van State, die gezegd heeft dat mensen met een kleine beurs in de problemen komen door een te

snelle verhoging van de AOW-leeftijd, dat de overgangsregelingen geen oplossing bieden voor mensen met te weinig financiële reserves die 65 jaar worden of met vroegpensioen zijn en dat de voorschotregeling een lening is die problemen met een inkomensgat opschuift doordat veel ouderen niet in staat zullen zijn om het uitkeringsgeld terug te betalen. De Raad van State pleit voor een kwijtscheldingsbeleid, maar de SVB heeft dat niet. Er is gezegd, niet door mij maar door andere partijen, dat de minister onbuigzaam en star is. Het zou de minister sieren als hij een keer zou toegeven en zou zeggen: er is hier een probleem, daar ga ik wat aan doen. Dat is mijn vraag.

Tot slot nog dit. Wat is het resultaat van deze avond, met name voor de ouderen? De AOW-leeftijd gaat versneld omhoog, er zullen mensen in een inkomensgat terechtkomen en verrassend genoeg kregen we net ook nog de mededeling dat de minister de komende vier jaar weer beschikbaar is voor de post van Sociale Zaken. Ik heb dat niet zien aankomen. Anders had ik gevraagd of de vergadering even besloten kon plaatsvinden. Het is laat, ouderen moeten goed kunnen slapen en het wordt allemaal bij elkaar misschien wat veel, maar ik hoop dat de minister en wij elkaar in de toekomst nog kunnen vinden door de echte problemen met open ogen van twee kanten te bekijken.

*N

De heer **Hoekstra** (CDA): Voorzitter. Een hartelijk woord van dank aan de minister voor zijn zeer uitgebreide toelichting. Ik had de indruk dat een groot aantal vragen van de verschillende fracties misschien inhoudelijk niet helemaal tot bevrediging, maar dan in ieder geval toch zeer nauwkeurig is beantwoord. Ik wil nog een vraag stellen en een opmerking maken.

De vraag gaat over de noodprocedure, de machtigingswet of de tijdelijke delegatiebepaling. De heer Noten sprak er ook al over. Ik heb hiernaar zelf niet gevraagd in de eerste termijn omdat ik een hoogleraar geraadpleegd heb over het onderwerp. Hij zei tegen mij dat dit niet zo uitzonderlijk, niet zo merkwaardig was en dat de Kamer daar op zichzelf zeker mee kon instemmen. Ik had mij toen nog niet afgevraagd voor hoe lang de minister deze regeling in stand wil laten. Tot eind 2012? Dat lijkt mij betrekkelijk kort. Tot eind 2013 dan? Of wil hij de regeling nog langer in stand laten en, zo ja, waarom?

Tot slot mijn opmerking. De Raad van State, de WRR, de OESO, het IMF, het CDS en ook de Europese Commissie hebben allemaal voortdurend tegen Nederland gezegd dat de AOW-leeftijd omhoog moest, en wel niet in de verre toekomst, maar op relatief korte termijn. Dit werd al in 2005 gezegd en dan had men het over de korte termijn. Het is goed dat wij nu op de drempel staan om dit te doen, hoezeer wij ons allemaal ook realiseren dat dit voor velen in Nederland langer doorwerken tot gevolg zal hebben.

*N

De heer **Van Rey** (VVD): Voorzitter. Hartelijk dank aan de minister voor de beantwoording. Ik heb in de schriftelijke voorbereiding alsook in de eerste termijn vragen gesteld met betrekking tot een eventuele aanpassing van de Pensioenwet, opdat de pensioenuitvoerders in ieder geval snel kunnen werken in 2013, zonder de individuele pensioendeelnemers te hoeven benaderen. De minister heeft hierop geantwoord dat hij dit tijdig zal doen. Ik heb begrepen dat er sprake is van tijdsdruk. Misschien kunnen wij enige tijd winnen door nu af te spreken dat de minister na aanneming van dit wetsvoorstel vanavond hierover direct gaat praten met de belanghebbenden.

Een aantal keren is het woord "pensioenakkoord" gevallen. Het was heel plezierig om vanavond van de heer Noten te vernemen dat de verhoging van de AOW-leeftijd van hem wel wat sneller had gemogen dan in het pensioenakkoord was afgesproken. Het pensioenakkoord is vertaald in het wetsvoorstel 33046. Ik heb van de minister begrepen dat het binnenkort zal worden ingetrokken. Laten wij eens kijken naar de AOW-leeftijd en het bijbehorende jaartal. In het pensioenakkoord is de AOW-leeftijd in 2020 66 jaar en in het voorliggende wetsvoorstel is de AOW-leeftijd in 2019 66 jaar: één jaar verschil dus. Kijken wij naar 67 jaar. Volgens het pensioenakkoord is dat de AOW-leeftijd in 2025 en volgens het wetsvoorstel is dat de AOW-leeftijd in 2023. Wij zijn het dus bijna allemaal met elkaar eens over een verhoging van de AOW-leeftijd. Wij verschillen alleen over de weg ernaartoe: gaat het geleidelijk, stapsgewijs of ineens? Dan komen er twee aspecten om de hoek kijken: de uitvoeringsproblemen, waar wij in dit huis op moeten letten, en de overgangsproblematiek. De uitvoeringsproblemen zijn gisteren duidelijk geworden. De heer Elzinga verwees nog eens naar de nadere memorie van antwoord, maar ik verwijs naar het antwoord dat de voorzitter van de raad van bestuur van de SVB heeft gegeven: het is mogelijk. Hij heeft de woorden "krap" en "risicovol" niet meer genoemd.

Dan blijft over de overgangsproblematiek. De VVD-fractie heeft zich ook beziggehouden met de vraag of daar voldoende oplossingen voor zijn. De heer Thissen heeft daar zojuist ook aandacht voor gevraagd in zijn motie. De minister heeft nog eens uitgelegd dat een kleine groep mensen inderdaad misschien overblijft. Hij heeft een aantal argumenten genoemd voor het feit dat die groep zo klein zou zijn. Een aantal mensen die een vermogen of een partner en dergelijke hebben, valt af. Ik hoef dat allemaal niet te herhalen. Met name op dit punt zouden wij een verschil van mening kunnen hebben, maar ik ga er ook van uit dat de ergste problemen de komende drie jaar met de voorschotregeling opgelost worden. Er zal nu gewerkt worden aan het nader oplossen van wat gebeurt na die drie jaar, na 2015, 2016, net zoals de heer Noten zei.

De heer **Noten** (PvdA): De heer Van Rey doet zijn uiterste best om te suggereren dat wij het nagenoeg met elkaar eens zouden zijn over het

voorliggende wetsvoorstel. Ik geloof dat het de derde of vierde keer is in dit debat. Hij doet alsof de leeftijd waarop je met AOW gaat, 99% van de kern van het wetsvoorstel is, maar voor ons gaat het ook echt om uitvoeringsvraagstukken. Dat brengt mij tot de volgende gedachte. Ik hoop het niet, maar mocht zich binnenkort de situatie voordoen dat ik samen met de heer Van Rey in een vliegtuig zit dat dreigt neer te storten en wij met z'n tweeën slechts over één parachute beschikken, dan weet ik dat de heer Van Rey zegt: Han, pak jij die parachute maar, want neerstorten doen wij toch en het maakt mij verder niet uit hoe.

De heer **Van Rey** (VVD): Ik zou een andere metafoor hebben gekozen, want ik gun de heer Noten wat meer dan met mij samen in een vliegtuig neer te storten. Iedereen heeft niet alleen in de schriftelijke voorbereiding maar ook vandaag de ernst van de problematiek naar voren gebracht. De minister heeft daar duidelijk oor voor gehad. Ik heb er dus vertrouwen in dat die uitvoeringsproblematiek überhaupt al de komende drie jaar wordt opgelost en na die drie jaar in goed overleg wordt opgelost.

Deze hervorming is noodzakelijk. Deze hervorming is gelukkig, gezien ook de voorgeschiedenis van de AOW, ook historisch.

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Ik wil nog iets zeggen over de procedure. Het moest zo snel dat minimaal draagvlak, namelijk van maar vijf fracties in het parlement, voldoende was voor de minister. Een breder maatschappelijk draagvlak voor zoiets belangrijks als een nieuwe systematiek van ons staatspensioen, een historische ingreep in de AOW, was ondergeschikt aan de haast van een demissionair minderheidskabinet om het door beide Kamers te krijgen. Het moest zo snel onder druk van de financiële markten, aldus de minister. Daarom deze noodgreep, deze niet-koninklijke weg, deze onzorgvuldige parlementaire behandeling.

Wat de noodzaak betreft om 145 mln. met dit voorstel te bezuinigen, houd ik vol dat er ook heel veel andere keuzen gemaakt hadden kunnen worden. Ik bestrijd overigens dat het CPB min 0,1 uitrekt en dan op 145 mln. uitkomt, maar laten wij uitgaan van 145 mln. Daar hadden heel veel andere keuzen voor gemaakt kunnen worden. Kijk bijvoorbeeld naar ons verkiezingsprogramma. Laat ik echter één heel concreet voorbeeld noemen waarmee wij het gat van 145 mln. in 2013 kunnen dekken als wij vandaag nee zeggen tegen dit voorstel. Ik ben daartoe getriggerd door de minister zelf. Hij wil nieuwe 65-plussers een en ander afnemen door een gat van één maand zelf te laten ophoesten, want die AOW'ers zouden toch vermogend genoeg zijn. Laten wij het dan inderdaad gewoon weghalen bij de vermogens. Als wij het nu eens niet alleen weghalen bij de vermogens van de mensen die volgend jaar 65 worden, maar het vanuit het draagkrachtprincipe weghalen bij de top 5% van de vermogensverdeling in Nederland, dan volstaat 1/40%

vermogensbelasting, ofwel 0,25%. En ja, dan betalen de meest vermogende ouderen nog steeds mee. Voor een aanzienlijk deel zijn deze meest vermogenden inderdaad ouderen. Dat lijkt mij een pijnloos alternatief voor dit verschrikkelijke voorstel.

De Kamer heeft vandaag op veel tekortkomingen, uitvoeringsrisico's, onbillijkheden, onduidelijkheden, losse eindjes en andere zaken gewezen. De minister heeft overal een antwoord op. Dat is knap, maar hij komt geen millimeter aan de gerezen bezwaren tegemoet. Hij is natuurlijk ook in een lastige positie om toezeggingen te doen, want het is zijn laatste dag voor het reces, terwijl er na het reces een volkomen nieuwe politieke werkelijkheid zal zijn. We staan dus nog voor precies dezelfde politiek-materiële keuze -- de keuze moet vandaag gemaakt worden, ondanks alles wat er nog moet worden geregeld rond de uitvoering -- als aan het begin van het debat. Is er voor dit wetsvoorstel een alternatief? Ja, ik schetste het eerder. Is het dus noodzakelijk? Nee, absoluut niet. Heeft het voorstel maatschappelijk draagvlak? In ieder geval niet bij de vertegenwoordigers van ouderen, werknemersorganisaties en werkgeversorganisaties. Hebben we het wetsvoorstel fatsoenlijk en zorgvuldig kunnen behandelen in het parlement? Nee, integendeel. Is het haalbaar en uitvoerbaar? Het is mogelijk, maar met grote risico's. Is het proportioneel? Gezien de grote onbillijkheden en de geringe noodzaak het nu en zo te doen, zou ik zeggen van niet. Levert het gezien de economische crisis en oplopende werkloosheid op korte termijn banen op? Nee, integendeel, de werkloosheid loopt juist op. Is het economisch verstandig om het juist nu in deze tijd te doen? Nee. Is het voorstel daarmee wenselijk? Laat elke fractie haar eigen optelsommetje maar maken, maar voor de SP-fractie is het duidelijk niet wenselijk.

De **voorzitter**: We hadden afgesproken dat we de minister even de tijd zouden geven om zich op zijn antwoord voor te bereiden. Ik heb bovendien een aanvullend voorstel. Ik stel voor, nu een kwartier te schorsen zodat we ons alvast in de fracties kunnen beraden op de reeds ingediende moties. Ik neem aan dat bij het wetsvoorstelletje dat we straks krijgen geen moties meer komen. En als het wel gebeurt, is dat overkomelijk. Dan kunnen we straks na afloop van de behandeling van het kleine wetsvoorstel vrij snel tot stemming overgaan.

**

Mevrouw **Barth** (PvdA): Wij willen wel graag de reactie van de minister op de moties horen voordat we met de fracties gaan beraadslagen.

De **voorzitter**: Daar hebt u gelijk in. We moeten eerst even de tweede termijn van de minister afwachten. Dan schorsen we nu voor tien minuten.

**

De vergadering wordt van 22.48 uur tot 23.00 uur geschorst.

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. De heer Van Rey gaf aan dat hij het wenselijk vindt dat de pensioenuitvoerders niet tot een individuele benadering van de deelnemers zouden moeten overgaan. Daaraan zitten verschillende aspecten, maar het gaat te ver om die nu allemaal toe te lichten. De heer Van Rey vraagt of ik met hen een gesprek kan voeren over deze materie. Ik zeg graag toe dat ik bereid ben, dat gesprek met hen aan te gaan.

De heer Nagel vroeg of er opnieuw naar de AOW gekeken gaat worden als er in de toekomst opnieuw een financieel tekort ontstaat, waardoor die mogelijk nog sneller verhoogd zal moeten gaan worden. Laten we afwachten wat er gaat gebeuren. Er ligt nu een politieke afspraak. Dat is al een belangrijk gegeven. Er komen binnenkort verkiezingen, waarna er weer onderhandelingen zullen komen. We zullen kijken wat daaruit gaat komen. Ik denk dat wat er nu komt, een wijziging in de AOW-gerechtigde leeftijd voor het eerst sinds 55 jaar, een belangwekkend feit is. Het lijkt mij niet het moment om nu alweer op volgende belangwekkende feiten vooruit te lopen, zeker niet als er nog verkiezingen en een kabinetsformatie tussen zitten. Laat ik het houden bij wat hier vanavond aan de orde is.

De heer Nagel sprak ook over de hoge bedragen die aan AOW uitgegeven gaan worden, maar waar volgens hem tegenover staat dat ouderen meer belasting gaan betalen en dat er meer uit die belastingen bijgedragen wordt aan de AOW-uitkeringen. Het is van belang, ook voor de heer Nagel, om te zien dat de vergrijzing zich op twee manieren vertaalt in het overheidsbudget. Ten eerste gebeurt dat via de uitgaven aan AOW en ten tweede via de uitgaven aan de zorg. Voor dat geheel moeten wij een financiële oplossing zien te vinden.

De heer Thissen heeft gezegd dat de leden van de fractie van GroenLinks graag willen weten hoe het zit met de verschillen tussen het genoemde aantal aanpassingen van wetten en AMvB's in de memorie van antwoord en in het onderzoek van Smolenaars. De door mij in de memorie van antwoord genoemde aantallen betreffen alleen de wetten die worden gewijzigd en twee AMvB's op basis van de tijdelijke delegatiegrondslag. Een daarvan is gericht op AMvB's en een op wetten. Uiteraard dienen waar nodig ook de leeftijdsgrenzen in ministeriële regelingen te worden aangepast. Alle wetten en AMvB's waarin sprake is van arbeidsvoorwaardelijke regelingen worden in die twee bedoelde AMvB's niet meegenomen. Dan heb ik het over de arbeidsvoorwaardelijke regelingen voor ambtenaren, politie, brandweer en dergelijke. Die moet de overheid als werkgever aanpassen als dat noodzakelijk is, net zoals dat voor de markt moet gebeuren. De partijen moeten het daar zelf doen. Daarnaast zijn er ook provinciale en gemeentelijke regelingen waarin sprake is van leeftijdsgrenzen. Die moeten ook allemaal worden aangepast. Het is niet aan de overheden om nu te bezien of een wijziging van de AOW-leeftijd ook

noodzaak tot wijzigingen van die regelingen oplevert. Ze moeten dat zelf bekijken en er zelf hun conclusie uit trekken. In de in de memorie van antwoord genoemde aantallen zijn ook de aanpassingen in de fiscale wet- en regelgeving niet meegenomen. Die worden zoals gezegd meegenomen in het Belastingplan. Ten slotte wijs ik op de noodzakelijke aanpassingen van de Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers, de APPA. Het desbetreffende wetsvoorstel, waarvoor een tweederdemeerderheid in het parlement nodig is, volgt een separaat traject. Op die manier zijn er een aantal trajecten die gevolgd moeten worden. Er zijn aparte verantwoordelijkheden voor de overheid als werkgever, voor de marktpartijen, voor de gemeenten, voor de provincies, voor de sociale partners en ook voor ons als ministerie van SZW om dat te gaan doen. Dat, met de toelichting die ik net gegeven heb, verklaart de verschillen tussen beide becijferingen.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Erkent de minister nu dat de inventarisatie van mevrouw Smolenaars van zeven jaar geleden klopt? Ik doel op de 898 regelingen en wetten waarin de leeftijd van 65 jaar is genoemd. Zo ja, is het dan niet verstandig dat een bepaalde minister of staatssecretaris erop toeziet dat het goed gaat?

Ik heb ook nog een vraag over het Belastingplan 2013. Die heeft de minister in eerste termijn niet beantwoord. Hij gaat ervan uit dat de aanpassingen in de fiscaliteit in het Belastingplan 2013 worden voorgelegd, maar die moeten wel door de Tweede Kamer in nieuwe samenstelling worden geloodst.

Minister **Kamp**: Dat laatste kan niet anders. De fiscale zaken zijn niet in het voorliggende wetsvoorstel opgenomen. Die moeten via het Belastingplan en de Wet op de loonbelasting worden aangepast. Daarvoor bestaat geen andere mogelijkheid. Ik denk wel dat de heer Thissen een punt heeft met zijn opmerking dat het geheel dat moet worden gerealiseerd, moet worden gevolgd. Ik voel mij verantwoordelijk om het te volgen. Ik zal het dus de aandacht geven waar de heer Thissen om vraagt.

De heer Noten vroeg naar de delegatiebepaling op grond waarvan de leeftijdsafhankelijke wetgeving kan worden aangepast. Hij zei dat die delegatiebepaling eenmalig wordt gebruikt; is het dan niet verstandig om die op enig moment weer in te trekken? Die delegatiebepaling kan dus alleen voor dit doel worden gebruikt en verder niet. Misbruik daarvan kan dus niet aan de orde zijn. Het lijkt me wel dat zich een mogelijkheid voordoet om de delegatiebepaling weer in te trekken, zoals de heer Noten het bedoelde. Wij gaan de formuleringen eerst via AMvB's wijzigen en vervolgens moeten die wijzigingen in een goedkeuringswet worden afgedekt. In die goedkeuringswet kunnen wij de delegatiebepaling weer intrekken. Op die manier zal ik het doen. Dat lijkt mij ook een verstandige benadering, zoals voorgesteld door de heer Noten.

De heer Noten vroeg hoe het gaat met de overgang van de WW naar de bijstand. De WW-uitkering loopt door tot aan de verhoogde AOW-leeftijd, mits daarvoor voldoende WW-recht is opgebouwd. Aansluitend heeft men dan meteen recht op een AOW-uitkering. Mocht er onvoldoende recht op WW zijn opgebouwd, dan eindigt de WW-uitkering eerder dan op de AOW-leeftijd. Degene die aan de voorwaarden voldoet, kan echter in aanmerking komen voor een inkomensvoorziening op grond van de IOAW. Die kan diegene bij de gemeente aanvragen. De IOAW kent geen vermogenstoets. Dat houdt bijvoorbeeld in dat het bezit van een eigen huis buiten beschouwing wordt gelaten. De IOAW-uitkering loopt door tot aan de nieuwe AOW-leeftijd. Daar brengen wij geen verandering in aan. De IOAW is er dus voor degenen die buiten de AOW vallen. Anders zouden zij in de bijstand terecht komen en met een vermogenstoets te maken krijgen. De IOAW blijft dus in stand.

Als er geen recht op IOAW bestaat, als er geen eigen inkomen, eigen vermogen of een verdienende partner aanwezig is, kan recht bestaan op een bijstandsuitkering. Die nieuwe bijstandsuitkering loopt voor die gevallen door tot aan de AOW-leeftijd. Dat geldt dus alleen voor mensen die geen eigen inkomen, geen eigen vermogen, geen verdienende partner en bovendien geen recht op IOAW hebben. Voor hen is de bijstand uiteindelijk het vangnet.

Ik kom op de ingediende moties. In de motie-Noten c.s. wordt de regering verzocht om te bevorderen dat de beëindiging van een arbeidsovereenkomst van rechtswege gelijk zal zijn aan de pensioenrichtleeftijd; dat wil zeggen per 1 januari 2014 gelijk aan 67 jaar. Vanwege de argumenten die ik net heb genoemd, ontraad ik deze motie. Het lijkt mij goed om de situatie te laten zoals zij is. Het heeft altijd naar tevredenheid gefunctioneerd. Dat betekent dat als je op een gegeven moment recht hebt op AOW, ook de arbeidsovereenkomst eindigt. We gaan de AOW-leeftijd geleidelijk verhogen en dan laten we deze regeling in stand. Dan vervalt de arbeidsovereenkomst bij die hogere AOW-leeftijd. Mochten een werkgever en een werknemer door willen gaan, dan kunnen ze dat natuurlijk doen. We maken dat ook gemakkelijker door het regime voor hen te verlichten. Echter, om nu te zeggen dat per ingang van 1 januari 2014 alle arbeidsovereenkomsten tot 67 jaar door moeten lopen, dat lijkt mij niet gewenst om redenen die ik heb aangegeven. Daarom ontraad ik deze motie.

De heer **Noten** (PvdA): Dat vind ik natuurlijk jammer. Op dit moment zijn de pensioenrichtleeftijd, de datum van ingang van de AOW en het moment waarop een arbeidsovereenkomst van rechtswege wordt beëindigd, hetzelfde. Nu gaan de pensioenrichtleeftijd en de AOW-leeftijd uit elkaar lopen. Nu rest de vraag waar we het einde van de arbeidsovereenkomst aan koppelen. De minister gaat niet in op de twee argumenten die ik aangeef. Eerlijk gezegd ben ik bang dat de minister

inhoudelijk niet ondersteunt waarom hij heeft gekozen voor de koppeling aan de AOW.

Een. Als de minister het aan de AOW-leeftijd koppelt, betekent dit dat sommige mensen per definitie niet meer in staat zijn om een volledig pensioen op te bouwen. Ik stel hier dat dit in het kader van de pensioenwetgeving en de Algemene wet gelijke behandeling niet kan. Twee. Een koppeling aan de pensioenrichtleeftijd houdt een koppeling aan een hogere leeftijd in. Dat heeft dus een positief effect op het langer doorwerken en daarmee wordt de doelstelling van de minister ondersteund. Wat is er niet goed aan mijn argumentatie?

Minister **Kamp**: Die pensioenrichtleeftijd speelt zich buiten de kennisneming van betrokkenen af. Het is iets wat zich vertaalt in de berekeningen van de pensioenfondsen. Het is niet zo dat mensen daar iets mee te maken hebben. De pensioenfondsen moeten berekeningen maken en voor die berekeningen hebben ze een pensioenrichtleeftijd nodig. Daar hebben we nu een afspraak over gemaakt, die vervolgens toegepast moet worden. Degene die met pensioen gaat, heeft daar verder niets mee te maken. Het is heel goed mogelijk dat je de uitkering van het aanvullende pensioen, als de AOW-leeftijd straks hoger wordt, daar naadloos bij aan laat sluiten. Die pensioenrichtleeftijd staat daar los van.

De heer Noten zegt dat het ook niet meer mogelijk is om een volledig pensioen op te bouwen. Dat is zeker wel mogelijk. Er is voldoende ruimte voor werkende mensen om een pensioen op te bouwen. De heer Noten weet ook dat je voor de AOW gedurende een veel langere periode opbouwt; voor het pensioen is die periode veel korter. Ook bij de wijzigingen die wij nu doorvoeren, blijft het mogelijk om een volledig pensioen op te bouwen.

De heer **Noten** (PvdA): In de rekensystematiek zouden mensen een pensioenopbouw kunnen hebben tot maximaal 70 jaar, terwijl dat in de praktijk niet kan omdat ze met 65 jaar en een maand met pensioen moeten. Dat betekent dat ze domweg twee jaar missen. Ik ben bang dat de minister zich hier echt vergaloppeert. De minister zal het toch ook met mij eens zijn dat de pensioenfondsen op zijn minst de pensioenrichtleeftijd moeten gaan communiceren. Dat is geen virtueel iets dat ergens door cyberspace zweeft. Dat staat dadelijk gewoon in een brief. In een brief staat wat de opgebouwde pensioenrechten zijn bij 70-jarige leeftijd. Mensen krijgen die brief zo snel mogelijk na 1 januari van dat jaar.

Minister **Kamp**: 70 jaar?

De heer **Noten** (PvdA): Ja, want 70 jaar is de pensioenrichtleeftijd. En dat zal gecommuniceerd worden. Het punt is: hoe gaan we mensen uitleggen dat de pensioenrichtleeftijd 70 jaar is -- op dat moment hebben ze een volledig pensioen opgebouwd -- maar dat ze eerder met ontslag moeten? Ik geef het de minister toch nog een keer in overweging. Ik denk dat mijn argumentatie in

het belang is van de doelstellingen van het onderliggende wetsvoorstel.

Minister **Kamp**: Nee, het gaat uiteindelijk om het volgende. Het moment waarop de AOW-gerechtigde leeftijd ingaat, is een natuurlijk moment. Dan kun je de arbeidsovereenkomst beëindigen. Dan hoeft er niets gedaan te worden. Dan vervalt de arbeidsovereenkomst. Vanaf dat moment gaat de AOW lopen, vanaf dat moment kun je ook het aanvullende pensioen laten lopen. Dan is het dus gewoon afgelopen. Dat natuurlijke moment heeft een functie. Dat voorkomt een heleboel gedoe. Het lijkt mij ook logisch als wij nu alleen maar besluiten om de AOW-gerechtigde leeftijd te verhogen, om het moment van het vervallen van die arbeidsovereenkomst daar gelijk mee te laten oplopen. Dit komt ook nog apart in deze Kamer aan de orde. Wij komen met een apart wetsvoorstel waarin dit wordt voorgelegd aan de Kamer. Daarin gaan wij die koppeling, waarover nu een discussie is of die wel in alle gevallen hard is, vastleggen. Daardoor wordt wettelijk vastgelegd dat bij het verhogen van de AOW-gerechtigde leeftijd ook het moment waarop de arbeidsovereenkomst vervalt, meegaat. Het lijkt mij logisch om die bestaande praktijk vast te houden. De Kamer krijgt bovendien nog de gelegenheid om dit bij de wijziging van de wet met mij door te nemen en te zien of dit de steun kan krijgen die ik daarvoor graag zou ontvangen.

De heer **Noten** heeft ook een motie ingediend waarin hij uitspreekt dat een te korte tijd beschikbaar was voor de behandeling van dit wetsvoorstel. Je moet kijken naar de omstandigheden: het kabinet was gevallen, het jaar 2013 dreigde verloren te gaan, er is een begrotingsakkoord gesloten door vijf fracties in de Tweede Kamer en die vijf fracties wensten dat per 1 januari 2013 al financiële effecten gerealiseerd zouden worden. Daarvoor was het nodig dat dit voorstel voor het reces behandeld zou worden. De Tweede Kamer heeft dat willen doen. De Eerste Kamer heeft het schriftelijk kunnen behandelen, heeft zelfs een hoorzitting kunnen houden en heeft het diepgaand plenair kunnen behandelen. Ik kan het dus niet over mijn hart verkrijgen om iets anders te doen dan de Kamer ontraden om uit te spreken wat in deze motie wordt verwoord.

De heer **Noten** heeft ook nog een motie ingediend waarin hij constateert dat het om fiscale redenen niet mogelijk is om per 1 januari 2013 het pensioen gelijktijdig te laten uitkeren met de datum van ingang van de AOW, waarin voorts staat: "overwegende dat dit tot onduidelijke situaties voor zowel pensioenuitvoerders als burgers leidt; verzoekt de regering, in dit verband het zogenaamde doorwerkvereiste te laten vervallen".

Ik heb al gezegd dat het doorwerkvereiste niet hier aan de orde zou moeten komen, maar bij de behandeling van het Belastingplan omdat het in de Wet op de loonbelasting zou moeten worden vastgelegd. Ik begrijp dat de heer **Noten** en andere ondertekenaars daarover een uitgesproken opvatting hebben. Het lijkt mij het meest zuiver om de ins en outs ervan te bespreken bij de

behandeling van het Belastingplan. Ik stel dan ook voor om deze motie tot dat moment aan te houden, dan te kijken welke aspecten eraan zijn verbonden en om nadat het goed met de desbetreffende staatssecretaris is doorgenomen, als Kamer daarover eventueel een uitspraak te doen zoals hier door de heer **Noten** c.s. is voorgelegd.

De heer **Noten** (PvdA): Vanaf 1 januari 2013 gaat voor mensen de AOW in op een ander moment dan hun pensioen. Ik weet niet of de minister zich dit realiseert, maar dat is feitelijk zo. Op de ene dag krijg je AOW en op een ander moment, misschien wel een jaar later, krijg je pensioen. Dat is werkelijk voor mensen onbegrijpelijk. Als de minister het heeft over natuurlijke momenten, is het in Nederland toch zo dat AOW-uitkeringen en pensioenuitkeringen op een natuurlijk moment gelijktijdig ingaan. Dat maakt de minister met dit wetsvoorstel onmogelijk. Vervolgens zegt de minister dat hij het feit dat hij dit onmogelijk maakt, niet ziet als een consequentie van het wetsvoorstel of een verantwoordelijkheid van hemzelf. Anderen moeten het te zijner tijd maar oplossen, of misschien niet. Ik vind dat de minister de implicaties van zijn wetsvoorstel onvoldoende tot zijn eigen verantwoordelijkheid rekent en in onvoldoende mate bereid is om het probleem dat zich voordoet, op te lossen. Misschien is het voorstel in een motie niet juist, maar dan wil ik graag van de minister hier horen: ik verzeker u, Kamer, dat per 1 januari 2013 het fiscaal mogelijk zal zijn dat een pensioen en een AOW gelijktijdig ingaan zonder dat dit negatieve consequenties heeft voor deelnemers. De minister dient dit probleem op te lossen. Misschien is mijn oplossing niet de juiste, maar de minister dient dit wel op te lossen.

Minister **Kamp**: Als het probleem zich voordoet -- dat is de vraag -- moet het aan de orde komen bij de behandeling van het Belastingplan. De heer **Noten** poneert stellingen en gaat ervan uit dat die juist zijn, maar dat is niet waar. Hij zei dat er geen gelegenheid is om aanvullend pensioen op te bouwen. Dat is niet zo, die gelegenheid is er wel. De heer **Noten** zei dat het niet mogelijk is om op de AOW-datum ook het aanvullend pensioen te laten starten. Dat is wél mogelijk. Als hij een bedenking heeft bij het doorwerkvereiste, dan moet dat in de techniek bij het Belastingplan worden geregeld. Het is niet goed om daar nu al een uitspraak over te doen, voordat alle aspecten die hieraan verbonden zijn, met de daarvoor verantwoordelijke staatssecretaris zijn doorgenomen. Ik kan mij voorstellen dat de heer **Noten** zo'n uitspraak wil doen, maar hij moet dat pas doen nadat hij de ins en outs bij het Belastingplan met de staatssecretaris heeft doorgenomen. Ik stel voor dat de heer **Noten** tot dat moment de motie aanhoudt.

De heer **Noten** (PvdA): Ik hoor de minister zeggen dat mijn premisse onjuist is en dat per 1 januari 2013 het pensioen en de AOW gelijktijdig tot uitkering kunnen komen zonder dat dat negatieve

fiscale consequenties heeft. Als dat zo is, is de motie overbodig.

Minister **Kamp**: Om dit onder ogen te kunnen zien, moet je bij het Belastingplan bekijken hoe het vertaald wordt in de Wet op de loonbelasting. Dat moet op dat moment met de verantwoordelijke staatssecretaris worden doorgenomen. Je bent nu al vrij in de datum van het laten ingaan van het aanvullend pensioen. Je kunt dat wat eerder of wat later laten ingaan. Je kunt het bij de AOW-datum laten aansluiten. Het doorwerkvereiste moet je bij de behandeling van het Belastingplan bespreken. Het is niet zinvol om vooruitlopend daarop deze uitspraak te doen.

De heer **Noten** (PvdA): De minister suggereert dat mijn veronderstelling dat dit niet kan, onjuist is. Als dat zo is, is er een oplossing. Maar als ik de minister vraag of de veronderstelling onjuist is, dan zegt hij: dat moeten wij nog eens een keer gaan bespreken bij het Belastingplan. Dit is een consequentie van dit wetsvoorstel. De minister moet hier zeggen dat Noten gelijk of ongelijk heeft. Als ik gelijk heb, handhaaf ik mijn motie. Als ik ongelijk heb, is de motie overbodig. De minister moet duidelijkheid verschaffen.

Minister **Kamp**: Ik heb gezegd wat ik erover gezegd heb. Om goed te kunnen beoordelen of de Kamer deze uitspraak moet doen, zou zij het op het juiste moment in beeld moeten zien te krijgen. Het juiste moment is niet het moment voor wat wij nu gaan doen, namelijk de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd met één maand volgend jaar en daarop volgend volgens het bekende schema. Nee, het juiste moment is de behandeling van het Belastingplan. Het lijkt mij onverstandig om daarop vooruit te lopen. Ik ontraad de motie.

Ik kom op de motie van de heer Noten met de letter H, waarin de regering wordt gevraagd om vóór 1 januari 2013 een tijdelijke flexibele AOW te introduceren die afloopt in 2023. Ik heb al gezegd dat dit ertoe leidt dat de bezuinigingen die in het begrotingsakkoord zijn opgenomen, zijnde 145 mln. in het jaar 2013 en bepaalde bedragen in de jaren daarna, wegvallen. Dit is regelrecht in strijd met het begrotingsakkoord. Het leidt ertoe dat de toename van de werkgelegenheid met 0,9% -- dat zijn 70.000 tot 80.000 mensen extra aan het werk -- niet wordt gerealiseerd. Ik kan niet inzien waarom de Kamer deze uitspraak zou willen doen. Er is een motie in de Tweede Kamer aangenomen waarin gevraagd wordt om een onderzoek naar die flexibele AOW. De Tweede Kamer wilde het niet in het wetsvoorstel amenderen, maar wilde nadat het wetsvoorstel tot stand is gekomen een onderzoek naar wat er op dit punt mogelijk is. Daar moet ik nog een standpunt over innemen. Ik zal dat doen met in het achterhoofd datgene wat hierover vandaag in deze Kamer is gezegd. Ik kan de motie niet anders dan ontraden.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Begrijp ik de minister goed dat hij zegt: de "first best" motie in dit geval is de motie-Klaver die aan de overkant is

aangenomen? Hij moet zich nog beraden op die motie, waarin wordt gevraagd om een onderzoek naar een flexibele ingangsdatum van de AOW. Kan hij voorspellen hoe hij daarin staat? En als dat niet kan, kan hij dan voorspellen op welke datum hij zijn standpunt bekendmaakt?

Minister **Kamp**: Ik heb daar grote bezwaren tegen. Ik zal moeten kijken, op welke wijze en binnen welke beperkingen ik kan laten onderzoeken wat op dit punt nodig is. Dat schud ik niet uit de mouw. Een flexibele AOW leidt ertoe dat je de nieuwe norm loslaat en dat een heleboel extra werkgelegenheid niet tot stand komt. Verder leidt het ertoe dat besparingswinsten naar de toekomst worden weggeschoven. Daar zitten dus een heleboel ins en outs aan vast die ik eerst goed moet bekijken voordat ik op de motie kan reageren. Maar de opvattingen in de Eerste Kamer en in de Tweede Kamer over flexibele AOW zijn duidelijk. Gegeven de randvoorwaarden die ik net heb genoemd, zal ik zo spoedig mogelijk een conclusie trekken. Maar dat is geen kwestie van dagen, daar zal ik wat langer voor nodig hebben om dat goed te kunnen bekijken. Ik neem aan dat ik kort na het zomerreces richting de Tweede Kamer zal kunnen reageren.

De heer **Thissen** (GroenLinks): Grappenderwijs: als de minister ons prijst dat we in drie weken tijd dit wetsvoorstel kunnen behandelen, kan hij dan zeggen dat hij kort na het zomerreces met zijn standpunt komt?

Minister **Kamp**: Nee, als ik dit zo maar ga doen, dan laat ik het begrotingsakkoord los, en daar voel ik me niet vrij voor. Ik voel mij genoodzaakt om de bezuinigingen die daarin staan, te realiseren. Ik vind ook dat ik niet lichtvaardig om moet gaan met 0,9% werkgelegenheid, oftewel 70.000 tot 80.000 banen. Ik wil daar dus geen gemakkelijke uitspraak over doen. Zoals gezegd ligt er een motie in de Tweede Kamer en de gevoelens in de Eerste Kamer zijn me duidelijk. Ik zal daar terdege rekening mee houden.

Ik kom toe aan de laatste motie, die van de heer Thissen. Hij zegt dat de overgangsmaatregel in de vorm van een voorschot onvoldoende is en hij verzoekt de regering, een onderzoek in te stellen, teneinde een betere overgangsregeling te treffen voor mensen met alleen AOW en/of een klein aanvullend pensioen, dan wel een klein vermogen. In de vervolgesprekken tussen de vijf fracties die het begrotingsakkoord hebben gesloten, is de overgangsregeling in detail besproken en vastgelegd. Er is bekeken wat de problematiek is en hoe we dat kunnen verminderen door heel geleidelijk met één maand per jaar tot invoering over te gaan. Hoe kunnen we constateren dat er een oplossing is voor mensen met een uitkering, mensen die werken, mensen die een vermogen hebben, mensen die een partner hebben en mensen die hun aanvullend pensioen wat naar voren kunnen halen, wat blijft er over en welke overgangsregeling hebben we daarvoor nodig? Die overgangsregeling is onderdeel geworden van het

begrotingsakkoord, en die wens ik uit te voeren. Ik heb goed begrepen dat de heer Thissen en anderen in dit huis van mening zijn dat dit moet worden onderzocht voor een specifieke groep, namelijk mensen met alleen een AOW-uitkering of mensen met alleen AOW en een klein aanvullend pensioen. Ik ben bereid om te bekijken wat de overblijvende problematiek is en of het mogelijk is om te voorkomen dat er geen onnodig gebruik van een andere regeling wordt gemaakt. Ik heb het idee dat de overgangsregeling die er is, goed doordacht is en het vangnet vormt dat nodig is. Maar ik ben bereid een onderzoek in te stellen om te bekijken of het afdoende is geregeld voor de in de motie genoemde groep.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Er is gevraagd om hoofdelijke stemming. Deze zal straks plaatsvinden.

**

*B

!Wet kinderopvang!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen in verband met het aanbrengen van grondslagen die hervorming van en bezuiniging op de kinderopvangtoeslag mogelijk maken en in verband met het incorporeren van de tegemoetkoming in de kosten van kinderopvang van de gemeente en het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen in de kinderopvangtoeslag (33212).

De **voorzitter**: Wij zijn thans toe aan het antwoord van de regering in eerste termijn.

**

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik wil de Kamer danken voor het agenderen van dit wetsvoorstel. Zeker waar we over de AOW en het vitaliteitspakket al gesproken hebben, besef ik dat er sprake is van een zeer drukbezette agenda van deze Kamer. Ook op dit punt hebben we de medewerking gekregen van de Kamer waar we op hoopten, waarvoor ik graag mijn dank wil uitspreken.

We spreken over de kinderopvangtoeslag in het jaar 2013. In het jaar 2012 zijn al een aantal wijzigingen doorgevoerd om de uitgaven meer in overeenstemming te brengen met de financiële mogelijkheden. Voor het jaar 2013 is er sprake van een aantal aanvullende maatregelen. Ik zal eerst in algemene zin even schetsen wat die maatregelen inhouden waarna ik in zal gaan op de specifieke vagen die er over zijn gesteld.

Het gaat om twee bezuinigingsmaatregelen en om enkele wijzigingen met betrekking tot de

doelgroepouders. De eerste bezuinigingsmaatregel omvat het volgende. In 2013 zal de toeslagtabel voor het eerste kind worden verlaagd. Dat betekent dat de vaste voet van 33,3% kinderopvangtoeslag die verkregen wordt, zal worden afgebouwd naar nul. Ouders met een verzamelinkomen hoger dan €118.000 ontvangen voor het eerste kind geen toeslag meer. De tweede bezuinigingsmaatregel is het verlagen van de tabel op zo'n manier dat ouders proportioneel evenredig meer gaan bijdragen aan de kosten van kinderopvang. Deze beide maatregelen leveren samen in het jaar 2013 205 mln. bezuiniging op en in het jaar 2015 loopt dat op tot een bedrag van 250 mln. Eerder was ik voornemens om een vaste eigen bijdrage per gezin van €15 per maand in te voeren maar in het begrotingsakkoord is besloten dat deze vaste eigen bijdrage niet wordt ingevoerd en dat in plaats daarvan de tabel proportioneel wordt verlaagd. In het wetsvoorstel is nog wel de grondslag opgenomen voor een vaste eigen bijdrage. Die gaat dus niet gebruikt worden. Op die manier kan bij een volgend besluit in de toekomst gebruik worden gemaakt van deze bepaling als een volgend kabinet dit toch nog zou willen doen. Wij zijn niet van plan om dit te gaan doen, maar wij kunnen niet voorzien dat hier de komende jaren geen gebruik van zal worden gemaakt. Wij laten die mogelijkheid erin staan en of er aan die knop wordt gedraaid, moet in de toekomst door anderen bekeken worden. Dit zijn de twee bezuinigingsmaatregelen in het wetsvoorstel.

Daarnaast zijn er nog enkele wijzigingen opgenomen met betrekking tot de doelgroepouders. Het recht op kinderopvangtoeslag wordt voor de doelgroepouders gekoppeld aan de duur van het traject naar werk. Het uitkeren van de kinderopvangtoeslag voor doelgroepouders zal vanaf 2013 geheel worden verzorgd door de Belastingdienst. Nu keren de gemeenten en het UWV een deel uit; in 2013 doet de Belastingdienst dat voor het gehele bedrag. De gemeenten en het UWV zijn nu nog in beeld voor de studenten, de verplichte inburgeraars en mensen die een verplicht re-integratietraject volgen.

In het jaar 2012 hebben wij voor werkende ouders een koppeling aan het aantal uren ingevoerd. Ouders werken een aantal uren en het aantal uren kinderopvang dat zij krijgen, is daaraan gekoppeld. Die koppeling geldt nog niet voor de doelgroepouders en dit wordt nu veranderd. Op dit moment is de praktijk dat als een ouder bijvoorbeeld student is en in het jaar 2011 een opleiding volgt die in januari 2012 ophoudt, hij toch gedurende het hele jaar 2012 een volledige kinderopvangtoeslag krijgt. Dat is niet redelijk. Nu wordt de kinderopvangtoeslag beperkt tot die periode dat de ouder student is of een re-integratie- of inburgeringstraject volgt. De kinderopvangtoeslag wordt uitgekeerd zo lang hij nodig is vanwege die activiteit, maar dit stopt in de periode daarna als hij niet langer nodig is.

We gaan ook nog bekijken of vanaf 2014 de kinderopvangtoeslag kan worden gerelateerd aan het aantal uren dat wordt besteed aan de studie, bijvoorbeeld 10 uur per week, of aan het re-

integratietraject van bijvoorbeeld twee of drie dagen per week. Die stap zit nu niet in dit wetsvoorstel. Het wetsvoorstel daarover zal medio 2013 bij de Tweede Kamer worden ingediend.

Uitvoeringstechnisch vragen dit wetsvoorstel en het ontwerpbesluit de nodige uitwerking van de uitvoerders. De Belastingdienst moet vanaf 2013 de toeslag uitkeren. De dienst zal informatie van gemeenten, het UWV en DUWO moeten opvragen over de doelgroepouders: wie zijn het en hoe lang kunnen zij worden aangemerkt als doelgroepouder. Dit moet allemaal worden georganiseerd door de Belastingdienst. Alle uitvoeringsinstanties hebben ons laten weten dat dit wetsvoorstel en het ontwerpbesluit uitvoerbaar zijn, maar dat er nog veel moet gebeuren. Er moeten nadere afspraken worden gemaakt over informatie-uitwisseling en de systemen moeten worden aangepast. Daarom is het fijn dat dit wetsvoorstel nu kan worden besproken. Daarmee biedt de Eerste Kamer ook weer gelegenheid voor een zorgvuldige uitvoering en voor afspraken over de benodigde communicatie naar doelgroepouders.

Mevrouw Sent refereerde aan wat haar en de andere woordvoerders is aangereikt door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. De VNG heeft laten weten dat er problemen zijn bij de uitvoering. We moeten ons realiseren wat hier aan de hand is. Het zal van gemeenten inderdaad enige activiteiten vragen; zij moeten informatie verzamelen en inzichtelijk kunnen maken voor zichzelf, maar die ook kunnen doorgeven. Ik denk dat wat wij van hen vragen redelijk is, gelet op wat wij ermee willen bereiken. Het is niet redelijk om mensen die twee of vier weken student zijn of een inburgeringstraject volgen, een heel jaar kinderopvangtoeslag te geven, vooral niet omdat dit gaat om grote bedragen. Bij de kinderopvangtoeslag gaat het voor mensen met lage inkomens om tienduizenden euro's per jaar. Ik denk dat wij eraan zijn gehouden om dat geld alleen met een goed resultaat te laten toekomen aan degenen die daar echt behoefte aan hebben. Als de gemeenten daarvoor enige werkzaamheden moeten verrichten, lijken mij die zeer de moeite waard. Het is logisch en redelijk om die koppeling te gaan uitvoeren. Gemeenten worden daarbij niet overvraagd als zij daarvoor enige activiteiten moeten verrichten. Bij de gemeenten wordt voor een deel ook de uitkering van de kinderopvangtoeslag weggehaald. Wij halen dat uitkeringsbedrag nu bij hen weg, maar het uitvoeringsgeld, het geld dat zij krijgen om de regeling uit te voeren, laten we wel bij de gemeenten, omdat zij in verband met wat ik net heb gezegd de nodige activiteiten moeten verrichten. Vandaar dat wij het uitvoeringsbudget onverminderd bij de gemeenten laten.

Verder werd gevraagd of ik bereid ben om het aantal uren dat vrouwen werken, te monitoren en dit straks te betrekken bij het ontwerpbesluit voor 2014. Ik heb al gezegd dat het ontwerpbesluit medio 2013 aan de Kamer zal worden aangeboden. Ik wil dit zeker doen, maar ik kan op dit moment zeggen dat er een positieve trend is in het aantal uren dat door huishoudens wordt gewerkt, ook

huishoudens met jonge kinderen. Het percentage huishoudens waarin beide ouders, dus zowel de ene als de andere partner, minimaal 24 uur werken en het jongste kind onder de 4 jaar is, is in het eerste kwartaal van 2012 gestegen van 63 naar 65. Ondanks de recente gebeurtenissen met de kinderopvangtoeslag is het aantal uren dat wordt gewerkt door deze groep dus gestegen. Een en ander wil niet zeggen dat ik het geen belangwekkende informatie vind, dus ik ga de arbeidsparticipatie op dit punt monitoren. Het gaat voornamelijk om die arbeidsparticipatie bij de kinderopvangtoeslag, natuurlijk naast de positieve effecten voor kinderen van kinderopvang. Dit is belangrijke informatie, dus ik zal dit volgen en mijn bevindingen hieromtrent delen met de Kamer.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Voorzitter. Als ik het goed begrijp, heeft de minister het over ouders die meer dan 24 uur per week werken, die een stijging laten zien van 63% naar 65%. Dit zegt echter nog niks over het aantal uren dat deze ouders werken.

Minister **Kamp**: Nee, ik heb de cijfers gegeven waarover ik de beschikking heb. Ik heb niet alle mogelijke varianten beschikbaar, maar weet dus wel dat het aantal ouders dat ten minste 24 uur werkt, dus beide partners, momenteel oploopt. Dat is een signaal dat het op dit gebied goed gaat. Het dekt niet alles af, maar het is wel het belangrijkste signaal dat je kunt krijgen over dit soort ontwikkelingen. Ik heb gezegd dat ik bereid ben om de ontwikkelingen van de arbeidsdeelname te volgen, in dit geval met name van de moeders. Ik zal de informatie die daaruit komt, met de Kamer delen.

Verder is gevraagd naar het remmende effect van de hoge kosten op de re-integratie van doelgroepouders. Ik weet niet of wij ons realiseren waarover het gaat met die "hoge kosten". Voor de ouders met de laagste inkomens subsidiëren wij dus meer dan 90% van de kinderopvangkosten voor het eerste kind. Voor het tweede en volgende kind is dat meer dan 93%. Bovendien is het koa-kopje beschikbaar, wat betekent dat voor deze alleenstaande ouders met een bijstandsuitkering nog 2,5% à 3% erbovenop komt. Anders dan gemeenten veronderstellen, valt het koa-kopje dus niet weg; dat geld blijft gewoon voor de gemeenten beschikbaar. Het enige wat gaat veranderen, is dat zij het niet meer automatisch hoeven uit te keren, maar kunnen bekijken aan wie zij het wel of niet uitkeren. De percentages gaan daarmee naar gemiddeld 93 en 96. Als gemeenten dat noodzakelijk vinden, kunnen zij er één naar 100% laten gaan in de subsidiëring. Het is zelfs mogelijk om dat via de bijzondere bijstand naar 100% te brengen. Met name voor de allerlaagste inkomens is de combinatie van de zeer hoge subsidie, die wij al voor de kinderopvangtoeslag in hun kosten geven, de verbijzondering die met het koa-kopje kan worden doorgevoerd en de aanvullende bijstand, wordt voor deze doelgroep, ouders met jonge kinderen, heel ver gegaan in de subsidiëring. Wat wij doen, kan ook moeilijk een remmend effect op de re-integratie hebben. Ik heb al aangegeven

dat het bij een alleenstaande ouder met drie kinderen, waarvan twee in de dagopvang en één in de buitenschoolse opvang, dan echt om tienduizenden euro's per jaar gaat aan bijdragen die gegeven worden.

Er is gevraagd of er overleg heeft plaatsgevonden met de VNG over de budgettaire gevolgen van het wetsvoorstel. Wij zijn voortdurend in overleg met de VNG over dit soort zaken. In het algemeen bestaat er overeenstemming over het voornemen om de uitkeringslasten uit het Gemeentefonds te halen en het uitvoeringsbudget erin te laten. Wij doen dat ook omdat wij ons realiseren dat er nog om de nodige activiteiten van de gemeenten wordt gevraagd. Daarom lijkt het ons redelijk om dit budget voor hen beschikbaar te laten blijven.

Mevrouw Sent heeft gevraagd wat ik doe om de kwaliteit van de kinderopvang te verbeteren. Laten wij ons realiseren dat dit wetsvoorstel niet gaat over een kwaliteitsverbetering van de kinderopvang. Het gaat erom dat een enorm bedrag in een orde van grootte van 3 mld. besteed wordt aan kinderopvangtoeslag. Wij willen dat dat budget zodanig is dat het ook op de langere termijn houdbaar is. Wij streven naar een budget op langere termijn van 2,8 mld. per jaar. Daarvoor zijn de ombuigingen nodig die ik net heb toegelicht. Dat is het doel van dit wetsvoorstel.

Los daarvan zijn wij zeer gemotiveerd om voor dat enorme bedrag dat het Rijk beschikbaar stelt voor de kinderopvangtoeslag goede kwaliteit te laten leveren. Wij doen dat op de volgende manieren. Wij proberen de veiligheid op de kinderopvanginstellingen te verbeteren door medewerkers continu te laten screenen. Ook de wettelijke meldplicht wordt uitgebreid. Als personeelsleden ontdekken dat er iets mis is op die kinderopvang, dan moeten zij die informatie melden zodat actie kan worden ondernomen. Het is dus een combinatie van meldplicht en continue screening die leidt tot verbetering. Verder vinden wij het van belang dat de taal en de interactievaardigheden van nieuwe en zittende medewerkers verbetert. Voor zittende medewerkers moet bijscholing georganiseerd worden. Daarover zijn afspraken met het veld gemaakt. Verbetering van de kwaliteit van het management vinden wij ook belangrijk. Daarover zijn ook afspraken gemaakt met het veld. De brancheorganisatie ontwikkelt voor haar leden een verplichte code voor leidinggevend. Die kan tot kwaliteitswinst leiden. Wij willen graag dat er meer nadruk komt te liggen op kwaliteitsborging en transparantie. Iedere ondernemer moet zijn eigen kwaliteit gaan meten en dat uiterlijk eind 2015 voor de ouders inzichtelijk maken zodat die kunnen zien hoe het zit met de prestaties van een instelling: waar gaat het goed, waar gaat het niet goed, hoe ontwikkelt zich dat? Dat moet bijgehouden en inzichtelijk gemaakt worden voor de ouders.

Wij zijn verder bezig met het opstellen van een verplichte governance code. Daarmee wordt de positie van de ouders versterkt en daarmee wordt geregeld dat ouders kunnen opkomen voor hun belangen in de richting van de ondernemer die de

instelling drijft. Er komt een governance code om die tegenspraak door ouders en het daarop moeten reageren door de ondernemer vorm te geven.

Ten slotte hebben wij in het toezicht gekozen voor meer focus, waarbij het toezicht dus vooral wordt gericht op de plekken waarvan je weet dat er zich problemen kunnen voordoen. Als er eenmaal problemen zijn geconstateerd, vindt er ook een strakke handhaving plaats. Dit zijn allemaal activiteiten die wij ondernemen om de kwaliteit te verbeteren, maar het staat los van het wetsvoorstel dat nu aan de orde is, zoals ik als zei.

De vragen die mevrouw Sent naar voren heeft gebracht, zijn hiermee beantwoord. Ik hoop dat dit is gebeurd naar genoegen van mevrouw Sent, maar anders zal ik er graag in tweede termijn op terugkomen.

*N

Mevrouw **Sent** (PvdA): Voorzitter. Ik hoorde u eerder spreken over een klein wetsvoorstelletje. Ik herinner u graag aan mijn favoriete citaat van Loesje: kinderen hebben de toekomst als hun moeders er ook een krijgen.

De **voorzitter**: Ik ben als voorzitter veroordeeld tot het beoordelen van wetsvoorstellen op de termijn van behandeling ervan, want ik mag er inhoudelijk niets meer van vinden. Daarom noemde ik het een klein wetsvoorstelletje.

**

Mevrouw **Sent** (PvdA): Prima.

Voorzitter. Ik dank de minister heel hartelijk voor het beantwoorden van de vragen. Volgens de prognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek krimpt de potentiële beroepsbevolking in Nederland van 10 miljoen in 2009 naar 9 miljoen rond 2040. Het aantal ouderen dat hulpbehoevend is, zal in die periode exponentieel stijgen. Gaan wij het tekort aan personeel net als in de jaren zeventig oplossen door werknemers te rekruteren uit arme landen, of gaat de Nederlandse economie de komende decennia net als de Japanse economie aan arbeidsmarktsclerosis ten onder? Wat ligt er, gelet op het komende nijpende personeelstekort, meer voor de hand dan een grotere inzet van Nederlandse vrouwen op de arbeidsmarkt te vragen? Van alle vrouwen in de westerse wereld werken Nederlandse vrouwen gemiddeld het minste aantal uren per week; 24 uur in Nederland, tegenover 32 uur in Duitsland, 38 uur in de Verenigde Staten en 40 uur in Zweden en Noorwegen.

Werk moet lonen, hoor ik de minister altijd zeggen. Dat geldt voor mannen, maar het geldt des te meer voor vrouwen. Nederland is nu zo georganiseerd dat het voor vrouwen al snel aantrekkelijker is om thuis te blijven en zelf voor de kinderen te zorgen, dan een betaalde baan te nemen en de zorg uit te besteden. De voortdurende bezuiniging op de kinderopvang verergert deze situatie alleen maar. Als het kabinet een solide basis voor de Nederlandse economie wil creëren, moet het nu het vrouwelijke arbeidspotentieel

mobiliseren. Dat betekent: een substantiële tegemoetkoming in de kosten van de kinderopvang. Wat krijgen wij in plaats daarvan? Voortdurende bezuinigingen op de kinderopvang. De minister noemt deze ingrepen noodzakelijk, maar wij van de Partij van de Arbeid noemen de ingrepen onbezonnen, omdat deze voorbijgaan aan het feit dat uitgaven voor kinderopvang vooral een investering zijn in meer arbeidsparticipatie. Voor het langetermijnarbeidsmarktperspectief spant het kabinet aldus het paard achter de wagen.

Dat gezegd hebbende, wil ik nog een aantal opmerkingen maken bij de antwoorden van de minister. Hij heeft een aantal vragen nog niet beantwoord. Er was een vraag over het monitoren van het aantal uren dat doelgroepouders specifiek gebruikmaken van kinderopvang. Het antwoord op die vraag heb ik niet gehoord. De VNG uitte zorgen over de uitvoerbaarheid. Daar heeft de minister het over gehad, maar niet over de zorgen van de VNG over potentiële schuldenproblemen en de effecten die dit zou hebben op de doelgroepouders. Graag zou ik de minister vragen om daar nog op in te gaan. Het is mij niet helemaal duidelijk of de minister nu bereid is om te monitoren hoeveel uren vrouwen werken, dus de trend in het aantal uren dat vrouwen werken, of dat hij alleen maar bereid is om te monitoren hoeveel vrouwen meer dan 24 uur werken. Mij en mijn fractie lijkt het belangrijk om vooral te kijken naar de trend in het aantal gewerkte uren en niet alleen maar naar hoeveel vrouwen er meer dan 24 uur per week werken. Om dat te verduidelijken heb ik toch een motie voorbereid.

*M

De **voorzitter**: Door de leden Sent, Elzinga, Vlietstra, Beuving en Postema wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het kabinet bezuinigt op de kinderopvang;

constaterende dat Nederland volgens de Europese Commissie zijn inspanningen zou moeten vergroten om de arbeidsparticipatie van vrouwen te verhogen;

overwegende dat de bezuinigingen mogelijk een negatief effect hebben op het aantal uren dat vrouwen werken;

verzoekt het kabinet, de Kamer uiterlijk 1 juni 2013 te informeren over de trend in het aantal uren dat vrouwen werken en dit te betrekken bij het opstellen van het ontwerpbesluit tot wijziging van het Besluit kinderopvangtoeslag in 2014,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter G (33212).

**

Mevrouw **Sent** (PvdA): Nogmaals als korte toelichting. Het zou best kunnen dat de minister deze toezegging al heeft gedaan, maar het was mij niet helemaal duidelijk, dus ik hoor hem daar graag nog over. Dank u wel.

De **voorzitter**: Dan wachten wij even tot de minister de motie heeft ontvangen.

**

*N

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik dank mevrouw Sent. Zij miste nog een enkel antwoord. Ik ga proberen dat antwoord te geven. Ik meen al in te zijn gegaan op de aandacht die de VNG vroeg voor een mogelijke schuldenproblematiek. Ik denk dat we zo ver gaan als je maar kunt gaan als wij via de kinderopvangtoeslag voor de mensen met de laagste inkomens bij het eerste kind meer dan 90% afdekken en bij het tweede kind meer dan 93%, als daar nog een keer een kleine 3% bovenop komt via het zogenaamde koa-kopje en als er vervolgens ook nog de mogelijkheid is voor de gemeente om maatwerk te leveren met het koa-kopje, waarbij je tot 100% subsidiëring komt. Ik geloof dat wat we hier doen, geen aanleiding geeft tot een schuldenproblematiek. Dat is mijn reactie daarop.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Waar de VNG aandacht voor vraagt, is de urenfluctuatie bij de doelgroepouders en de problemen die dit oplevert met het afnemen van kinderopvang, het registreren van het aantal uren en de vergoeding die ze daarvoor krijgen. Deelt de minister deze zorg? Het gaat er niet om hoeveel geld er beschikbaar is voor doelgroepouders. Het gaat er meer om dat er vanwege de onzekerheid grotere risico's aan kleven voor doelgroepouders dan voor anderen.

Minister **Kamp**: Ik kijk even naar wat er op dit moment gebeurt. Als je één maand studeert, dan krijg je een heel jaar kinderopvangtoeslag. Dat krijgen werkende ouders niet. Dat is echt veel te ruim. Als wij iemand die voor een beperkte tijd een traject volgt, voor de gehele periode een volledige kinderopvangtoeslag geven, dan wijkt dat bedrag nogal af van wat werkende ouders krijgen. Werkende ouders hebben te maken met een koppeling aan de gewerkte uren. Het lijkt mij heel logisch dat we dezelfde werkwijze gaan volgen voor mensen die een traject volgen, doelgroepouders. We moeten dus ook voor hen komen tot een soort koppeling met gewerkte uren. Momenteel zijn wij erg ruimhartig. Dat is niet goed te verantwoorden. Het lijkt mij heel verstandig om in twee stappen meer in de richting van werkende ouders te gaan. Ik heb al gezegd dat voor mensen met de laagste inkomens nog steeds zeer hoge subsidiëring mogelijk is. Wat wij hier doen, vind ik dus alleszins redelijk. Het is ook redelijk om het met wat minder te gaan doen, op de manier zoals wij die hebben voorgesteld.

Dan het volgen van wat hier gebeurt. Natuurlijk ben ik van plan om samen met de Belastingdienst, die ook over de gegevens beschikt,

te bezien hoe dit in de praktijk uitpakt voor doelgroepouders. Het is de bedoeling dat doelgroepouders behoorlijk kunnen studeren, dat ze kunnen inburgeren en dat ze het re-integratietraject kunnen volgen. Wat er in dat verband redelijkerwijs moet worden gedaan met de kinderopvangtoeslag, willen wij graag doen. Het meerdere moet eraf, maar als wij dit terugbrengen tot wat volgens ons redelijk is, zullen we ook bezien of dit de effecten heeft die wij veronderstellen dat het zal hebben. Die ontwikkeling zullen wij volgen.

Dan de arbeidsdeelname van ouders, vrouwen en moeders. Met de gemiddelde arbeidsdeelname van vrouwen in Nederland is het de afgelopen tien jaar goed gegaan. Tien jaar geleden lag het gemiddelde van de netto arbeidsdeelname op 64% in het land en voor vrouwen op 51%. Nu ligt dat percentage gemiddeld voor het hele land op 67 en voor vrouwen op 60. De percentages zijn dus behoorlijk bij elkaar in de buurt gekomen. Voor vrouwen is sprake van een forse groei. Onder vrouwen met jonge kinderen die een flink aantal uren maken, is ook sprake van een positieve trend. Ik ben van plan om de arbeidsdeelname van werkende vrouwen met jonge kinderen te volgen, niet alleen de groep die 24 uur of meer werkt, maar de gehele ontwikkeling wat betreft werkende vrouwen met jonge kinderen. Ik zal de informatie die ik ter beschikking krijg, met de Kamer delen. De Kamer vraagt mij ook om dit te betrekken bij het opstellen van het ontwerpbesluit. Natuurlijk zullen wij de informatie die op dat moment beschikbaar is, betrekken bij het ontwerpbesluit. Met deze toezegging meen ik te doen wat mevrouw Sent in haar motie aan mij vraagt. Daarmee hoop ik de motie als overbodig te mogen kwalificeren. Ik hoop ook dat mevrouw Sent wil overwegen om de motie in te trekken.

Mevrouw **Sent** (PvdA): Voorzitter. Dat doe ik graag. Ik dank de minister voor zijn toezegging.

De **voorzitter**: Aangezien de motie-Sent c.s. (33212, letter G) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.
**

Minister **Kamp**: Voorzitter. Als wij de steun van de Kamer hiervoor krijgen, dan gaan wij hiermee graag door om ervoor te zorgen dat wat redelijkerwijs kan worden bijgestuurd in de kinderopvangtoeslag, wordt gerealiseerd. Vervolgens houden wij deze waardevolle kinderopvangtoeslagregeling met een budget van 2,8 mld. op lange termijn in stand om te bereiken dat ook vrouwen met jonge kinderen volwaardig kunnen deelnemen aan de arbeidsmarkt en dat er voor gezinnen een behoorlijke financiële tegemoetkoming is, zoals in de regeling is vastgelegd. Wij zullen ons daar graag voor blijven inzetten, omdat wij dit een belangrijke voorziening vinden.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister en kom tot afhandeling van dit wetsvoorstel.

Ik constateer dat één van de leden stemming over dit wetsvoorstel verlangt. Dan zullen wij er zo direct over stemmen.

Ik wijs de leden erop dat wij, ondanks de marathonzitting die gisteren om 18.00 uur is begonnen, drie minuten over tijd zijn, in vergelijking met het tijdschema. Mijn complimenten aan u allen. Dat doen ze ons in de Tweede Kamer niet na, volgens mij.

Er is gevraagd om enige reflectietijd voor bespreking van de moties in de fracties. Ik constateer dat een schorsing van tien minuten voldoende is. Ik zie u terug om 0.20 uur.
**

De vergadering wordt van 0.08 uur tot 0.20 uur geschorst.

De **voorzitter**: Aan de orde zijn de stemmingen. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid vertegenwoordigt het kabinet bij deze afronding van de beraadslagingen in dit parlementaire jaar.

Ik heb geconstateerd dat alle aanwezige leden de presentielijst hebben getekend. Er is drie keer gepaird. Zes leden zullen bij de hoofdelijke stemming dus niet worden genoemd. De fractie van de PvdD is niet aanwezig bij de stemmingen.
**

*B
!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Zorgverzekeringswet en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten ter uitvoering van het Begrotingsakkoord 2013 (33288)**.

De **voorzitter**: Over dit wetsvoorstel is hoofdelijke stemming gevraagd.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van een stemverklaring vooraf.
**
*N

Mevrouw **Meurs** (PvdA): Voorzitter. Mijn fractie begrijpt de voorgestelde maatregelen in het licht van de bezuinigingsopgave. In het debat hebben wij aangegeven, niet ten principale en onder alle omstandigheden tegen een eigen risico te zijn. De minister heeft een heldere uiteenzetting gegeven over de gemaakte afwegingen. Wij zijn tevreden met het feit dat de lagere inkomens volledig worden gecompenseerd. Echter, met de huidige maatregelen ontstaat een lappendeken aan eigen bijdragen en compensaties die voor burgers die afhankelijk zijn van zorg, ondoorzichtig en onvoorspelbaar is. Wij zullen daarom tegen het wetsvoorstel stemmen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

Vóór stemmen de leden: Van Kappen, Kneppers-Heijner, Knip, Kuiper, Van der Linden, Lokin-Sassen, Van Rey, Schaap, Scholten, Schouwenaar, Strik, Swagerman, Terpstra, Thissen, Vos, Beckers,

Van Bijsterveld, De Boer, Van Boxtel, Brinkman, Bröcker, Broekers-Knol, Dupuis, Duthler, Engels, Essers, Ester, Flierman, Franken, Ganzevoort, Fred de Graaf, Thom de Graaf, De Grave, Hermans, Hoekstra, Holdijk en Huijbregts-Schiedon.

Tegen stemmen de leden: Klever, Koole, Kox, De Lange, Meurs, Nagel, Noten, Postema, Putters, Quik-Schuijt, Reuten, Reynaers, Ruers, Schrijver, Sent, Slagter-Roukema, Smaling, Sörensen, Van Strien, Vliegthart, Vlietstra, De Vries, Barth, Beuving, Van Dijk, Elzinga, Faber-van de Klashorst, Frijters-Klijnen, Machiel de Graaf, Marcel de Graaff en Ter Horst.

De **voorzitter**: Ik constateer dat het wetsvoorstel met 37 tegen 31 stemmen is aangenomen.

**

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van enkele belastingwetten en enige andere wetten (Wet uitwerking fiscale maatregelen Begrotingsakkoord 2013) (33287)**,

en over:

- de motie-Ester c.s. over herziening fiscaal regime inzake kosten woon-werkverkeer (33287, letter I).

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, D66, GroenLinks, de ChristenUnie en de SGP voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PVV, de SP, 50PLUS en de OSF ertegen, zodat het is aangenomen.

Het woord is aan de heer Ester.

**

De heer **Ester** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik wil mijn motie aanhouden.

De **voorzitter**: Op verzoek van de heer Ester stel ik voor, zijn motie (33287, letter I) aan te houden.

**

Daartoe wordt besloten.

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet financiering sociale verzekeringen in verband met bonussen voor werkgevers voor het in dienst nemen van oudere uitkeringsgerechtigden en arbeidsgehandicapte werknemers (33284)**.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, D66, GroenLinks, de ChristenUnie en de SGP voor dit

wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PVV, de SP, 50PLUS en de OSF ertegen, zodat het is aangenomen.

**

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Algemene Ouderdomswet, de Wet werk en bijstand, de Wet inkomstenbelasting 2001 en de Wet op de loonbelasting 1964 in verband met stapsgewijze verhoging en koppeling aan de stijging van de levensverwachting van de pensioenleeftijd (Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd) (33290)**,

en over:

- de motie-Noten c.s. over de introductie van een tijdelijke flexibele AOW (33290, letter H);
- de motie-Noten c.s. over het laten vervallen van het doorwerkvereiste (33290, letter I);
- de motie-Noten c.s. over bevordering dat de beëindiging van een arbeidsovereenkomst van rechtswege gelijk zal zijn aan de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar (33290, letter J);
- de motie-Noten c.s. over een zorgvuldige behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer (33290, letter K);
- de motie-Thissen c.s. over een betere overgangsmaatregel voor mensen met alleen AOW en/of een klein aanvullend pensioen dan wel een klein vermogen (33290, letter L).

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **voorzitter**: Er is hoofdelijke stemming gevraagd over het wetsvoorstel.

Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

**

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Wij hebben vanavond een onvoldragen wetsvoorstel verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd besproken met een onbuigzame minister van een demissionair minderheidskabinet. Het maatschappelijk draagvlak ontbreekt en de parlementaire behandeling was ronduit onzorgvuldig. Ik heb betoogd dat het wetsvoorstel onnodig, onverstandig en onwenselijk is. Bovendien is het oneerlijk, onbillijk en onbarmhartig. De SP-fractie zal dan ook overtuigd tegenstemmen.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Wij hebben een uitvoerig debat gevoerd met de minister waarin hij niet aan al onze zorgen is tegemoetgekomen over zaken die wij in de uitvoering verbeterd of veranderd zouden willen zien. Maar het wetsvoorstel zoals het voorligt, sluit naadloos aan bij het verkiezingsprogramma van GroenLinks. Uiteindelijk hebben wij dus inhoudelijk geen doorslaggevend bezwaar tegen het voorstel

zoals het vannacht voorligt en zullen wij voor het voorstel stemmen.

Vóór stemmen de leden: Hoekstra, Holdijk, Huijbregts-Schiedon, Van Kappen, Kneppers-Heijner, Knip, Kuiper, Van der Linden, Lokin-Sassen, Van Rey, Schaap, Scholten, Schouwenaar, Strik, Swagerman, Terpstra, Thissen, Vos, Beckers, Van Bijsterveld, De Boer, Van Boxtel, Brinkman, Bröcker, Broekers-Knol, Dupuis, Duthler, Engels, Essers, Ester, Flierman, Franken, Ganzevoort, Fred de Graaf, Thom de Graaf, De Grave en Hermans.

Tegen stemmen de leden: Ter Horst, Klever, Koole, Kox, De Lange, Meurs, Nagel, Noten, Postema, Puffers, Quik-Schuijt, Reuten, Reynaers, Ruers, Schrijver, Sent, Slagter-Roukema, Smaling, Sörensen, Van Strien, Vliegthart, Vlietstra, De Vries, Barth, Beuving, Van Dijk, Elzinga, Faber-van de Klashorst, Frijters-Klijnen, Machiel de Graaf en Marcel de Graaff.

De **voorzitter**: Ik constateer dat dit wetsvoorstel met 37 tegen 31 stemmen is aangenomen.

We gaan stemmen over de moties bij dit wetsvoorstel. Ik geef gelegenheid tot het afleggen van stemverklaringen vooraf.

**

*N

De heer **Elzinga** (SP): Voorzitter. Ik heb één motie medeondertekend en mijn fractie zal daarom overtuigd voor die motie stemmen. Het is wel een beetje een vreemde motie, want de regering wordt niet opgeroepen iets te doen of te laten. Het is een vaststelling van iets waarover we vooral zelf gaan en waaraan we zelf iets hadden kunnen doen als we dat hadden gewild.

De overige moties heb ik niet ondertekend. Eigenlijk was er maar een echt relevante motie en dat was het wetsvoorstel zelf. Nu dat is aangenomen zijn de overige moties hooguit doekjes voor het bloeden waar deze minister bovendien weinig mee zal doen. De nieuwe Tweede Kamer is straks eerst aan zet. We zien echter geen reden om tegen doekjes voor het bloeden te stemmen.

*N

De heer **Thissen** (GroenLinks): Voorzitter. Ik begin met de motie-Noten over de introductie van een tijdelijke flexibele AOW op stuk letter H. Wij zijn overtuigd door wat de minister daarover gezegd heeft. Het zou het begrotingsakkoord financieel wankeler maken, ook voor de komende jaren. In dat geval vallen wij terug op de motie-Klaver die aan de overzijde is ingediend. We zullen deze motie dus niet steunen.

Ik weet niet of de heer Noten zijn motie over het laten vervallen van het doorwerkvereiste op stuk letter I gaat aanhouden. Als hij dat doet, dan is dat prima. Doet hij dat niet, dan zijn wij voor.

Ik kom bij de motie-Noten c.s. over bevordering dat de beëindiging van een arbeidsovereenkomst van rechtswege gelijk zal zijn

aan de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar op stuk letter J. Als wij die zo kunnen verstaan dat het tweede deel van de zin een voorbeeld is, dan zijn wij voor.

De motie-Noten c.s. over een zorgvuldige behandeling van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer op stuk letter K is inderdaad een oproep aan de Kamer om daar samen eens ordentelijk naar te kijken. Gezien het voorafgaande en onze opstelling daarin, kunnen wij niet anders dan voor deze motie stemmen.

Tot slot mijn eigen motie over een betere overgangsmaatregel voor mensen met alleen AOW en/of een klein aanvullend pensioen dan wel een klein vermogen op stuk letter L. Wij hebben begrepen dat de minister heeft toegezegd dat hij voor die doelgroep gaat onderzoeken of er andere of betere overgangsmaatregelen zijn. Als de minister zijn woord houdt, en wij hebben daar geen twijfels over, dan kunnen we deze motie intrekken, want dan wordt zij overgenomen en wordt geregeld wat wij willen.

De **voorzitter**: Aangezien de motie-Thissen c.s. (33290, letter L) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van behandeling meer uit.

**

*N

De heer **Van Rey** (VVD): Voorzitter. De motie-Noten over de introductie van een tijdelijke flexibele AOW op stuk letter H zullen wij niet steunen omdat dan ook de toename van werkgelegenheid teniet wordt gedaan. Ik verwijs ook naar de opmerking van de heer Thissen over de motie-Klaver, die ook door de VVD is ondertekend en gesteund.

Het onderwerp van de motie-Noten c.s. over het laten vervallen van het doorwerkvereiste op stuk letter I komt bij de behandeling van het Belastingplan 2013 aan de orde.

Voor de motie-Noten c.s. over bevordering dat de beëindiging van een arbeidsovereenkomst van rechtswege gelijk zal zijn aan de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar op stuk letter J is ook niet nu aan de orde. Dat zal later apart aan de orde zijn.

Ik sluit af met de motie op stuk letter K over de onwenselijkheid van de behandeling van dit wetsvoorstel. De VVD-fractie heeft de wetsvoorstellen 33046 en dit wetsvoorstel zeer zorgvuldig bestudeerd en behandeld. Snelheid en zorgvuldigheid hebben wij bij beide wetsvoorstellen samen laten gaan. Wij zullen die motie dus niet steunen.

*N

Mevrouw **Scholten** (D66): Voorzitter. Hoe sympathiek de motie op letter H over de flexibele AOW ook is, ik verwijs naar de standpunten in de stemverklaringen van de heren Thissen en Van Rey. Het kan op dit moment gewoon even niet.

De motie op letter I over het doorwerkvereiste is op dit moment niet aan de orde en moet bij de behandeling van de

belastingwetgeving worden betrokken. Ook hierin volg ik de heer Van Rey.

De motie op letter J over de bevordering dat de beëindiging van een arbeidsovereenkomst van rechtswege gelijk zal zijn aan de pensioenrichtleeftijd van 67 jaar, is een lastige. Mijn fractie stelt zich op het standpunt dat hiervoor het Burgerlijk Wetboek zou moeten worden gewijzigd. Ik vind dat de jurisprudentie hierover zich zal moeten ontwikkelen voordat we hierover een standpunt kunnen innemen.

Dan de motie op letter K over de onwenselijkheid van de behandeling van dit wetsvoorstel. Ik heb bewondering voor eenieders inzet, doorzettingsvermogen en spankracht om vandaag met dit wetsvoorstel de eindstreep te halen. De zorgvuldigheid is groot geweest. Ik denk dat we met z'n allen een grote inspanning hebben geleverd. Daarom zullen wij deze motie niet steunen.

In stemming komt de motie-Noten c.s. (33290, letter H).

*N

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de SP, de OSF en 50PLUS voor de motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de VVD, het CDA, de ChristenUnie, de SGP, GroenLinks en D66 ertegen, zodat zij is verworpen.

**

In stemming komt de motie-Noten c.s. (33290, letter I).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de PvdA, GroenLinks, de SP, de OSF en 50PLUS voor de motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, de ChristenUnie, de SGP en D66 ertegen, zodat zij is aangenomen.

**

In stemming komt de motie-Noten c.s. (33290, letter J).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de PvdA, GroenLinks, de SP, de OSF en 50PLUS voor de motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, de ChristenUnie, de SGP en D66 ertegen, zodat zij is aangenomen.

**

In stemming komt de motie-Noten c.s. (33290, letter K).

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de PvdA, GroenLinks, de SP, de OSF en 50PLUS voor de motie hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, de ChristenUnie en D66 ertegen, zodat zij is aangenomen.

**

*B

!Stemmingen!

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen in verband met het aanbrengen van grondslagen die hervorming van en bezuiniging op de kinderopvangtoeslag mogelijk maken en in verband met het incorporeren van de tegemoetkoming in de kosten van kinderopvang van de gemeente en het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen in de kinderopvangtoeslag (33212)**.

De **voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, de ChristenUnie, de SGP, GroenLinks en D66 voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en de aanwezige leden van de fracties van de PVV, de PvdA, de SP, de OSF en 50PLUS ertegen, zodat het is aangenomen.

Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de stemmingen.

Aan het einde van deze marathonsessie die zich over drie etmalen heeft uitgespreid -- wij zijn maandagavond om 18.00 uur begonnen en wij leven nu woensdagmorgen om 0.45 uur -- wil ik alle leden bijzonder bedanken voor hun uithoudingsvermogen en hun intensieve bijdrage aan de behandeling van de verschillende wetsvoorstellen.

Ik spreek ook mijn dank uit voor de vertegenwoordigers van de regering. Op dit moment wordt de regering vertegenwoordigd in de persoon van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Mijn dank gaat evenzeer uit naar onze eigen medewerkers van de Griffie, die zich de afgelopen weken buitengewoon hebben ingespannen bij de ondersteuning van onze leden.

**

(geroffel op de bankjes)

De **voorzitter**: Eenzelfde waardering spreek ik uit voor de medewerkers van de bewindspersonen, die hier deze drie etmalen aanwezig zijn geweest en die hier ook de rest van het afgelopen jaar zijn verschenen. Wij hebben plezierig kunnen overleggen in dit eerste jaar van de zittingsperiode van de Eerste Kamer.

Natuurlijk gaat onze dank ook zeer zeker uit naar de vertegenwoordigers van de Dienst Verslag en Redactie.

**

(geroffel op de bankjes)

De **voorzitter**: Iedere vergadering, hoe vroeg of hoe laat ook, zijn zij hier zeer getrouw in voldoende aantallen aanwezig om vast te leggen wat wij hier met elkaar bespreken.

Ik heb nog een bijzonder persoon uit te luiden, namelijk Peter Riemersma. Hij zit boven op

de publieke tribune. Negen jaar lang heeft hij voor en namens de Kamer -- Peter, ga even staan -- de verslaglegging voor onze website en de publicaties over onze werkzaamheden verzorgd. Daarmee heeft hij een bijzondere bijdrage geleverd aan het geven van meer bekendheid aan het werk van de Eerste Kamer. Peter, wij wensen je alle goeds voor de toekomst. Wij danken je zeer voor jouw intensieve bijdrage en het promoten van de Eerste Kamer. Dank je wel!

**

(applaus)

De **voorzitter**: Laat ik de vertegenwoordigers van de filmende pers die ons volgen niet vergeten. Zij zitten daar in het hoekje. Zij zijn voornemens om een programma over de Eerste Kamer te maken, zoals al eerder een programma over de Tweede Kamer is gemaakt. U hebt ongetwijfeld aan zijn optreden gemerkt dat de heer Thissen vandaag in het bijzonder in de belangstelling stond. Zijn toneelspel was vandaag weer van grote klasse.

Ik wens alle leden graag een bijzonder goed reces. Ik wens degenen die ver weg op vakantie gaan veel plezier. Kom vooral heelhuids weer terug. Datzelfde geldt natuurlijk voor de mensen die in Nederland blijven en onderweg zijn. Hopelijk zien wij elkaar allemaal in goede gezondheid terug op de eerstvolgende vergaderdag en dat is, zoals het er nu naar uitziet, 11 september van dit jaar. Ik wens u allen een heel goede vakantieperiode. Dank u wel.

**

(geroffel op de bankjes)

Sluiting 0.49 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De Voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

a. de stemmingen over de volgende wetsvoorstellen en de volgende moties te doen plaatsvinden op 10 juli 2012:

Vaststelling van een nieuwe Politiewet (Politiewet 200.) (30880);

Invoering van de Politiewet 200. en aanpassing van overige wetten aan die wet (Invoerings- en aanpassingswet Politiewet 201X) (32822);

Motie van het lid Koole c.s. over het instemmingsrecht van de regioburgemeester bij bijstandsverzoeken (30880/32822, K);

Motie van het lid Koole c.s. over het instemmingsrecht van de regioburgemeester bij de benoeming van de regionale politiefchef (30880/32822, L);

Motie van het lid Hoekstra c.s. over de gevolgen voor de werkgelegenheid en

bereikbaarheid voor met name Overijssel (30880/32822, M);

Motie van het lid Th. de Graaf c.s. over het beheer en de positionering van de nationale politie (30880/32822, N);

Wijziging van de Wet op de rechterlijke indeling, de Wet op de rechterlijke organisatie en diverse andere wetten in verband met de vermindering van het aantal arrondissementen en ressorten (Wet herziening gerechtelijke kaart) (32891);

Motie van het lid Beuving c.s. over een meer gematigde vorm van schaalvergroting in Oost-Nederland (32891, G);

Invoering van een bankenbelasting (Wet bankenbelasting) (33121);

Gewijzigde motie van het lid Sent c.s. over de ontwikkeling van de kredietverleningssituatie in Nederland (33121, J);

b. de plenaire behandeling van de volgende hamerstukken te doen plaatsvinden op 10 juli 2012:

Voorstel van wet van de leden Ormel en Van Dekken tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met het verhogen van de maximale proeftijd voor misdrijven die de gezondheid of het welzijn van dieren benadelen, en in verband met het verhogen van het strafmaximum voor onder meer het doden van andermans dieren (30511);

Wijziging van de Elektriciteitswet 1998 en van de Gaswet (implementatie van richtlijnen en verordeningen op het gebied van elektriciteit en gas) (32814);

Implementatie van kaderbesluit 2008/909/JBZ van de Raad van de Europese Unie van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van wederzijdse erkenning op strafvonnisen waarbij vrijheidsstraffen of tot vrijheidsbeneming strekkende maatregelen zijn opgelegd, met het oog op tenuitvoerlegging ervan in de Europese Unie (PbEU L 327), van kaderbesluit 2008/947/JBZ van de Raad van de Europese Unie van 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van de wederzijdse erkenning op vonnissen en proeftijdbeslissingen met het oog op het toezicht op proeftijdvoorwaarden en alternatieve straffen (PbEU L 337) en van kaderbesluit 2009/299/JBZ van de Raad van de Europese Unie van 26 februari 2009 tot wijziging van kaderbesluit 2002/584/JBZ, kaderbesluit 2005/214/JBZ, kaderbesluit 2006/783/JBZ, kaderbesluit 2008/909/JBZ en kaderbesluit 2008/947/JBZ en tot versterking van de procedurele rechten van personen, tot bevordering van de toepassing van het beginsel van wederzijdse erkenning op beslissingen gegeven ten aanzien van personen die niet verschenen zijn tijdens het proces (PbEU L 81) (Wet wederzijdse erkenning en tenuitvoerlegging vrijheidsbenemende en voorwaardelijke sancties) (32885);

Wijziging van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en enkele andere wetten om de planologische status van gronden en opstallen bepalend te laten zijn voor de mate van

milieubescherming alsmede om de positie van agrarische bedrijfswoningen aan te passen (plattelandswoningen) (33078);

Wijziging van de Wet studiefinanciering 2000 in verband met het inkorten van het studentenreisrecht, het vervallen van de bijverdiengrens voor ondernemers in hun laatste studiejaar en het herstel van enkele technische onvolkomenheden (33145);

Wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces (33176);

Goedkeuring van de Regeling van de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie van 27 september 2011 tot reparatie van enkele wetten, algemene maatregelen van bestuur en een regeling op het terrein van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie in Caribisch Nederland) (33254);

Wijziging van de Wet werk en bijstand in verband met de herziening van de definities van gezin en middelen (Wet afschaffing huishoudinkomenstoets) (33277);

c. de plenaire behandeling van de volgende wetsvoorstellen te doen plaatsvinden op 9/10 juli 2012:

Wijziging van de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen in verband met het aanbrengen van grondslagen die hervorming van een bezuiniging op de kinderopvangtoeslag mogelijk maken en in verband met het incorporeren van de tegemoetkoming in de kosten van kinderopvang van de gemeente en het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen in de kinderopvangtoeslag (33212);

Wijziging van de Wet financiering sociale verzekeringen in verband met bonussen voor werkgevers voor het in dienst nemen van oudere uitkeringsgerechtigden en arbeidsgehandicapte werknemers (33284);

Wijziging van de Zorgverzekeringswet en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten ter uitvoering van het Begrotingsakkoord 2013 (33288);

Wijziging van de Algemene Ouderdomswet, de Wet werk en bijstand, de Wet inkomstenbelasting 2001 en de Wet op de loonbelasting 1964 in verband met stapsgewijze verhoging en koppeling aan de stijging van de levensverwachting van de pensioenleeftijd (Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd) (33290);

d. de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 11 september 2012:

Voorstel van wet van de leden Monasch, Bashir, Van Gent en Verhoeven tot wijziging van de Wet personenvervoer 2000 teneinde inbesteding van openbaar vervoer mogelijk te maken in een plusregio die de gemeente Amsterdam, 's-Gravenhage, Rotterdam of Utrecht omvat (Wet aanbestedingsvrijheid ov grote steden) (32845);

e. het voorbereidend onderzoek van het volgende wetsvoorstel door de vaste commissie voor

Onderwijs, Cultuur en Wetenschap te doen plaatsvinden op 11 september 2012:

Voorstel van wet van het lid Biskop houdende wijziging van de Wet op het onderwijstoezicht inzake de aanscherping van het toezicht bij nieuw bekostigde scholen (32007).

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende door de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangenomen wetsvoorstellen:

Wijziging van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en enkele andere wetten om de planologische status van gronden en opstallen bepalend te laten zijn voor de mate van milieubescherming alsmede om de positie van agrarische bedrijfswoningen aan te passen (plattelandswoningen) (33078);

Jaarverslag en slotwet van de Koning 2011 (33240-I);

Jaarverslag en slotwet Staten-Generaal 2011 (33240-IIA);

Jaarverslag en slotwet overige Hoge Colleges van Staat en Kabinetten 2011 (33240-IIB);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Algemene Zaken, het Kabinet der Koningin en de Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten 2011 (33240-III);

Jaarverslag en slotwet Koninkrijksrelaties 2011 (33240-IV);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Buitenlandse Zaken 2011 (33240-V);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011 (33240-VI);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 2011 (33240-VII);

Jaarverslag en slotwet Nationale Schuld 2011 (33240-IXA);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Financiën 2011 (33240-IXB);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Defensie 2011 (33240-X);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Infrastructuur en Milieu 2011 (33240-XII);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie 2011 (33240-XIII);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 2011 (33240-XV);

Jaarverslag en slotwet Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport 2011 (33240-XVI);

Wijziging van een aantal wetten, houdende regels betreffende zelfstandige bestuursorganen die onder de Minister van Infrastructuur en Milieu ressorteren en enige wijzigingen ter actualisatie, vereenvoudiging en verduidelijking (Aanpassingswet zbo's IenM aan de Kaderwet zbo's) (33250).

Deze wetsvoorstellen zullen in handen worden gesteld van de desbetreffende commissies;

2. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister en de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, ten geleide van de geannoteerde agenda Europese Raad en Eurozone Top van 28 en 29 juni 2012 (griffiennr. 150875);
een, van alsvoren, ten geleide van het Verslag van de Raad Algemene Zaken d.d. 26 juni 2012 (griffiennr. 150834.01);
een, van alsvoren, ten geleide van het verslag van de Raad Buitenlandse Zaken d.d. 25 juni 2012 (griffiennr. 150842.01);
een, van alsvoren, inzake hoofdlijnen van de brief met de richtlijnen voor de Koninkrijksdelegatie naar de 67e zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York (griffiennr. 150882);
een, van alsvoren, inzake aanvulling artikel 100 brief piraterijbestrijding (griffiennr. 147832.13);
een, van de minister van Buitenlandse Zaken, de minister van Veiligheid en Justitie, de minister van Defensie en de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, inzake stand van zaken brief politietrainingsmissie Afghanistan (griffiennr. 147778.05);
een, van de minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van een lijst van in voorbereiding zijnde verdragen waarover thans moet worden onderhandeld, met als peildatum 30 juni 2012 (griffiennr. 150931);
een, van de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, ten geleide van twee fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Mededeling Europese consumentenagenda (griffiennr. 150898);
een, van alsvoren, ten geleide van twee fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake o.a. Mededeling richtsnoeren vignet voor lichte particuliere voertuigen (griffiennr. 150884);
een, van de minister van Veiligheid en Justitie, inzake versterking van de prestaties in de strafrechtketen (griffiennr. 150909);
een, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, inzake kabinetsreactie Actieagenda Bouwteam (griffiennr. 150681.01);
een, van alsvoren, inzake reis naar Sint-Maarten, Saba, Sint-Eustatius en Curaçao, juni 2012 (griffiennr. 150889);
een, van alsvoren, ten geleide van het Besluit van 29 juni 2012 tot wijziging van het Besluit Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting (verhoging maximumpercentage saneringsheffing) (griffiennr. 150901);
een, van alsvoren, ten geleide van de junicirculaires gemeentefonds en provinciefonds 2012 (griffiennr. 150917);
een, van de minister voor Immigratie, Integratie en Asiel, inzake uitspraak van het EU-hof inzake leges langdurig ingezetenen derdelanders (griffiennr. 150932);
een, van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, inzake Beleidsregel

doelmatigheid in het hoger onderwijs (griffiennr. 150881);

een, van de minister van Financiën, ten geleide van de geannoteerde agenda voor de Eurogroep en Ecofinraad 9 en 10 juli 2012 te Brussel (griffiennr. 150934);
een, van alsvoren, ten geleide van het Verslag van de Eurogroep van 21 juni 2012 te Luxemburg en de Eurogroep van 27 juni 2012 (griffiennr. 150797.01);
een, van alsvoren, ten geleide van het verslag van de Ecofinraad van 22 juni 2012 te Luxemburg (griffiennr. 150797.02);
een, van de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, inzake eerlijke handelspraktijken (griffiennr. 150022.01);
een, van alsvoren, inzake ministeriële regeling tot wijziging van de Regeling tariefstructuren en voorwaarden gas in het kader van gassamenstelling (griffiennr. 150912);
een, van alsvoren, inzake ontwerpbesluit wijziging van het Handelsregisterbesluit 2008 en het Financieel besluit handelsregister (griffiennr. 150878);
een, van alsvoren, inzake twee mededelingen van de Europese Commissie betreffende de interne markt (griffiennr. 150910);
een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, inzake ontwerpbesluit tot aanpassing van het Uitvoeringsbesluit Tijdelijke wet pilot loondispensatie in verband met een technische wijziging (Voorhangprocedure) (griffiennr. 150871);
een, van alsvoren, inzake ontwerpbesluit tot wijziging van het Schattingsbesluit arbeidsongeschiktheidswetten (griffiennr. 150915);
een, van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, inzake ontwerpbesluit houdende wijziging van het Besluit gebruik burgerservicenummer in de zorg in verband met een uitzondering op de identificatieplicht voor jeugdigen en met de aanwijzing van Sanquin als zorgaanbieder (griffiennr. 150869).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

3. de volgende missives:

een, van de Algemene Rekenkamer, ten geleide van het Rapport Risico's voor de overheidsfinanciën; inzicht en beheersing (griffiennr. 150864);
een, van alsvoren, ten geleide van het Rapport Monitoring beleid voor ontwikkelingssamenwerking; Cijfers 2011 (griffiennr. 150892);
een, van alsvoren, ten geleide van de Achtergrondstudie Publieke organisaties en private activiteiten en rapport Kaderwet zbo's; reikwijdte en implementatie (griffiennr. 150859);
een, van alsvoren, inzake afschrift brief aan de Tweede Kamer van 5 juli 2012 inzake actualisatie webdossier (griffiennr. 150956);

een, van alsvooren, ten geleide van het rapport Geldstromen in het hoger beroepsonderwijs in 2010; Beeld van drie hogescholen (griffiennr. 150894);

een, van de Nationale Ombudsman, ten geleide van het rapport "Schulden komen nooit alleen. Aandachtspunten voor behoorlijke schuldhulpverlening" (griffiennr. 150891).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op de afdeling inhoudelijke ondersteuning ter inzage voor de leden;

4. de volgende geschriften:

een, van L.S., inzake nationale politie (griffiennr. 149362.20);

een, van A.J.K. te A., inzake financiële problemen en gepest van burens (griffiennr. 150942). Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie;

een, van A.H. te T.A., inzake paspoort voor een baby (griffiennr. 150923);

een, van P.v.K. te L.a.d.V., inzake kiesstelsel (griffiennr. 150936);

een, van J.M., inzake 5% huurverhoging (griffiennr. 149553.66).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis der Koningin;

een, van M.R., inzake wetsvoorstel Onderwijstijd (griffiennr. 149763.36);

een, van C.K., inzake Onderwijswijs (griffiennr. 149763.35);

een, van M.v.d.H. te U., inzake wetsvoorstel 32640 (Onderwijstijd) (griffiennr. 149763.34).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap;

een, van M.M. te N., inzake ESM (griffiennr. 149994.25);

een, van H.S., inzake ongelijke behandeling van big en niet-big geregistreerde psychologen in btw-maatregel (griffiennr. 150868.18);

een, van A.F.v.G., inzake ESM (griffiennr. 149994.28).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Financiën;

een, van M.S., inzake behandeling btw-maatregelen voor psychologen (griffiennr. 150868.13);

een, van M.v.K., inzake brief btw-politiek (griffiennr. 150868.15);

een, van R.V., inzake een akelig sprookje (griffiennr. 150868.25);

een, van W.v.d.K., inzake de gevolgen van btw voor de niet-big psycholoog (griffiennr. 150868.21).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissies voor Financiën en voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport;

een, van A.H.R. te A., inzake ritueel slachten (griffiennr. 148165.91).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie;

een, van H.J.D., inzake verhoging AOW-leeftijd (griffiennr. 150364.08);

een, van J.d.G., inzake zelf sparen voor pensioen (griffiennr. 150935);

een, van H.E., inzake bezwaren tegen verhoging AOW-leeftijd per 1-1-2013 (griffiennr. 150364.09);

een, van C.D., inzake wetsvoorstel 33290 (Wet verhoging AOW-leeftijd) (griffiennr. 150364.10).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;

een, van D.H., inzake protest tegen wetgeving zelfbeschikking (griffiennr. 150940).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.